„Urak, papok dölyfét, Im eleget türtük…"

Szépirodalmi Könyvkiadó

„URAK, PAPOK DÖLYFÉT.
IM, ELEGET TÜRTÜK ..."

„URAK, PAPOK DÖLYFÉT, IM, ELEGET TŰRTÜK . . .”

ANTOLÓGIA A MAGYAR IRODALOM ANTIKLERIKÁLIS HAGYOMÁNYAIBÓL

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1952

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
A szerkesztésért felel: Réz Pál
Műszaki felelős: Farkas Imre
Címlaptervo: Csillag Vera

Megjelent 10.000 példányban

I-526727. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

»Ne felejtsék el azt sem, hogy a magyarság legjobbjai: Petőfi, Arany, Ady, József Attila dolgozó népünk felszabadulásának egyik legnagyobb akadályát a papi reakcióban látták. A magyar népi demokrácia s benne a magyar dolgozó ifjúság legjobb történelmi tradicióinak szellemében cselekszik, amikor bátran és elszántan veszi fel a harcot a régi rend e megmaradt utóhadával.«

(Rákosi Mátyás)

A *MAGYAR költészet, szépprózа és politikai irodalom antiklerikális harcát mutatja be ez az antológia. Népünk küzdelmekben gazdag története során megismerte és meggyűlölte a klerikális reakció sötét mesterkedéseit a haladás, a szabadság, a béke ellen. Versek, regények s a politikai irodalom harcos darabjai évszázadok óta hirdetik az igaz élet, a testi és szellemi bilincsektől szabad nép életének jogát a szolgaság, a lelki sötétség, farizeus szenteskedés képviselőivel szemben. Az egyházat a hatalmas földi javak, a vatikáni főhatóság s a legközvetlenebb politikai, anyagi, családi kötöttségek az uralkodó osztályokkal sokszorosan odakapcsolták a reakció ügyéhez, ideológiájához, szervezeteihez. A klérus nem átmeneti szövetségese volt korról-korra a kizsákmányoló erőknek, hanem összenőtt azokkal; maga is kizsákmányoló, s nagyszállítója az elnyomást védő, a tömegek elégedetlenségét leszerelő vallásos ideológiának. A különböző osztálytársadalmakban más és más feltételek között, változó módszerekkel támogatta a klérus a multba húzó, haladást-gátló erőket. Sőt, egyazon társadalmi formán belül is számos változatát figyelhetjük meg az egyházi reakció mesterkedéseinek. De minden lényeges és kevésbbé lényeges különbség mellett is az egyház tevékenységét alapvetően jellemzi az a tény, hogy szervezeti formájának kialakulása óta az uralkodó osztályok érdekeit védte, a nép forradalmi törekvéseit igyekezett leszerelni. A fény helyett az éjszakát, a földi élet boldogsága helyett a túlvilági vigaszt, a tudás helyett a babonát, miszticizmust terjesztette.*

A szocializmust építő magyar nép ma sokkal kedvezőbb körülmények között harcol a klerikális reakció ellen, mint bármikor története során. Ma, amikor a mi hazánk is egyre magasabb fokon válik — Gorkij szép szavaival szólva — »a tudományosan szervezett értelem« ha-

zájává, büszkén mutathatunk rá irodalmunk antiklerikális harcának hétévszázados multjára, mondván: mi azt a harcot folytatjuk és visszuk győzelemre szabad hazánkban, amelynek hősei között ott látjuk Janus Pannoniust, Zrínyi Miklóst, a kuruc dalnokokat, Bessenyeit, Csokonait, Katonát, Vörösmartyt, Kölcseyt, Vasvárit, Petőfit, Aranyt, Jókait, Mikszáthot, Adyt, József Attilát — népünk értelmének és tehetségének legkiválóbb képviselőit.

Az elmúlt korszakok antiklerikális törekvéseiből nagy erőt meríthet a mi harcunk. Ahhoz azonban, hogy ezt a becses hagyományt helyesen értékeljük és állítsuk küzdelmünk szolgálatába, világosan kell látnunk, hogy az egyházi reakció elleni támadások különböző korszakokban különböző politikai, ideológiai hadállásokból folytak, s hogy ennek a harcnak a lobogóját koronként különböző rétegek, különböző politikai, irodalmi csoportok emelték magasra. Ebből természetesen következik, hogy az antiklerikális harcok érvei, ideológiája, sőt célja sem volt mindig azonos, s ha egyes motívumok végig követhetők is évszázadok irodalmán keresztül — látnunk kell azt, hogy ez a harc sok lényeges változáson ment keresztül, s hogy ez a küzdelem nem mindig volt következetes. Amit elmondhatunk Petőfi koráról, majd Adyról, József Attiláról, hogy t. i. antiklerikalizmusuk szoros egységbe forrt forradalmi szándékaikkal — azt nem általánosíthatjuk egyházellenes irodalmunk egészére. Vagy, hogy más példát említsünk: a múlt századvégi polgári antiklerikális irodalom számos érdekes, színes, bátorhangú verset, regényt, elbeszélést, politikai prózát adott, de látnunk kell, hogy ez az antiklerikalizmus nem éri el a felvilágosodás és Petőfi korának gazdag eszmeiségű, újszerűen megnyilvánuló egyházellenességét, s hogy általában nem szélesedik a magyar viszonyokat átfogó mély és sokoldalú kritikává.

Irodalmunk antiklerikális hagyományai között erős materialista vonásokat is találunk, különösen a felvilágosodás korában, s azután a XX. század irodalmában. Ez azonban nem jelenti azt, hogy *minden* egyházellenes támadás materialista alapról indult vagy azt, hogy íróink antiklerikalizmusa az elmúlt századok során általában elmélyült volna a vallás elméleti kritikájáig. A vallás filozófiai igényű bírálatával a felvilágosodás korában találkozunk, főleg Bessenyei műveiben.

S ha ebben a filozófiai kritikában még sok a kor ismereteinek színvonala által megszabott hézag és korlát, ez nem homályosíthatja el ennek az irodalomnak magas eszmei értékeit. A későbbiek során a vallás filozófiai kritikája helyett inkább a vallás gyakorlati szerepének leleplezésével találkozunk irodalmunkban, annak kritikus megmutatásával, hogyan és milyen célokra használja ki az egyház a tömegek vallásos hitét. Láthatjuk tehát, hogy irodalmunk antiklerikális hagyományai sokrétűek, hogy íróink saját korszakuk színvonalán bátran küzdöt-

tek az egyház tevékenysége ellen, s számunkra értéket jelentenek még akkor is, ha ezek a támadások — természetesen — ideológiailag, politikai vonalvezetésükben nem mindig következetesek. Hiba volna takargatni irodalmunk antiklerikális hagyományainak objektív és szubjektív hiányosságait. De ugyancsak hiba volna ezt a gazdag hagyományt a hiányosságok oldaláról értékelni, s csak azt hangsúlyozni, ami ezeket az alkotásokat a szemlélet politikai és ideológiai következetességében elválasztja a mától. A haladó hagyományok, különösen pedig az antiklerikális irodalom hagyományai értékelésének módszeréhez alapvető útmutatást nyújt Lenin fejtegetése »A harcos materializmus jelentőségéről«. Ebben a munkájában Lenin a francia felvilágosodás irodalmát »friss, eleven, tehetséges, a papok uralmát szellemesen és nyíltan támadó« publicisztikának nevezi és felújítva Engels tanácsát, arra figyelmeztet, hogy »a nép közt való tömeges terjesztés céljából fordítsák le a XVIII. század végének harcias, ateista irodalmát«. Ugyanebben a cikkében rámutat Lenin arra, hogy »a XVIII. század forradalmárainak ateista munkáiban nem kevés tudománytalan és naiv dolgot lehet találni. De senki se gátolja ezeknek a munkáknak a kiadóit abban, hogy az ilyen könyveket rövidítsék és hozzájuk rövid utószavakat fűzzenek, amelyekben rámutatnak arra, hogy mennyit haladt előre az emberiség a vallások tudományos kritikája terén a XVIII. század óta....«

Irodalmunk antiklerikális hagyományainak igazi megértéséhez nemcsak a különböző korokban megnyilvánuló azonos vonásokat, de az egyházellenes támadások változó mozzanatait is ismernünk kell. »A feudalizmussal való forradalmi szembeszállás az egész középkoron végig húzódik« — írja Engels A német parasztháborúban. Az egyház szorosan összenőtt a hűbériséggel, ezért az antifeudális mozgalmak egyben antiklerikális jellegűek is voltak. De természetes az is, hogy a különböző antifeudális mozgalmak sajátos vonásokkal gazdagították az egyházellenes támadásokat. Irodalmunkban már a humanista írók szembehelyezkedtek a klérussal. A humanizmus a feltörő polgárság ideológiai kifejezője, művelődési eszménye. Az Olaszországban járt magyar, s az onnan hazánkba érkező olasz humanisták a XV. század második felében, Mátyás környezetében különösen gazdag latinnyelvű, világi jellegű kulturális életet teremtettek. Ennek a körnek kiemelkedő nagy költője Janus Pannonius. A humanista művelődés szabad, világi szellemének értéke különösen naggyá nő szemünkben, ha tudjuk, hogy az egyház sötét középkoriságával, »embernélküli« kultúrájával szemben hirdette a haza szeretetét, a szerelem és barátság fenkölt érzéseinek jogát, a természet szépségét. Janus Pannonius kemény és gúnyos hangon támadta a vallási fanatizmust,

a mértéktelenül pénzsóvár és erkölcstelen pápákat, akiknek tevékenysége ellen már Anonymus és Kálti Márk krónikája is szót emelt.

A XVI. század irodalmát a reformációnak, a vallási köntösben jelentkező antifeudális társadalmi mozgalomnak előretörése jellemzi. A reformátorok egy másik vallás alapjáról vitáznak, harcolnak a klérus ellen, de kritikájuk gyakran túlnő a dogmatikai kérdéseken: az ország felemelkedéséért, a társadalmi haladásért harcolva támadják az egyházat s vele a törököket, németeket is. A költő Szkhárosi Horvát András, a Balassi Menyhárt árulkodásá-nak ismeretlen szerzője, Heltai Gáspár és sokan mások jelentős íróink közül maradandót alkottak antiklerikális verseikben, drámáikban, prózájukban.

A XVII. században a katolikus reakció általános támadása a protestantizmus ellen valójában a megrendült hűbérrendszer megszilárdításáért, a feltörő polgárság, a népi tömegek ellen irányult. Még folytak a viták, de a század legnagyobb magyarja, Zrínyi Miklós már túlemelkedett a vallási vetélkedéseken és az egyetemes nemzeti érdekeket szem előtt tartva bírálta a klérus politikai tevékenységét. A Zrínyi politikájának szellemében fogant Siralmas panasz című röpirat a teljes igazságot kimondva ostorozza a papok hazafiatlanságát, akik közül egyesek már nyíltan hirdetik, hogy »midőn itt országunkban magoknak valók lésznek, ne Hungarica Provinciának, hanem Inferior Austriának hivattassék. Talán azért, hogy Magyarországot most is nem magyarok bírják, hanem az, ki Austriát bírja; talán azon munkálkodnak ők is, hogy országunkat segítsék a németek kezére örökül ejteni.« Izzó gyűlölet száll az egyház, a jezsuiták felé a rab prédikátorok énekeiből, amelyek megrázó szemléletességgel festik a vallásos fanatizmus áldozatainak szenvedéseit. Ennek a kornak antiklerikalizmusát az erős politikai jelleg különbözteti meg az előző korszak egyházellenes támadásaitól, s ami ezzel párhuzamos: a vallási kérdések fokozatos háttérbe szorulása. A XVII. század második felének politikai költészetéből kiemelkedő Papvilág Magyarországon című bátorhangú költemény jól mutatja az antiklerikális harcnak ezt a fejlődését.

A XVIII. század második felében kivirágzik a magyar irodalom. A nemzetre súlyosodó Habsburg-elnyomás, a jobbágyság egyre nehezedő körülményei, az országos elmaradottság íróink és politikusaink figyelmét a francia felvilágosodás, majd pedig a forradalmi események felé fordították. Engels mutat rá arra, hogy »a nagy francia forradalom a burzsoázia harmadik felkelése volt, de az első, amelyik teljesen ledobta magáról a vallásos köntöst s leplezetlenül politikai téren folyt«. Ez jellemzi a korszak magyar irodalmát is. Bessenyei költői és prózai művei, Csokonai versei, Kazinczy, Bacsányi írásai már nem vallási formában fogalmazzák meg gyűlöletüket és érveiket a klérussal szem-

ben, hanem alapvetően mint politikai-világnézeti kérdést. Verseik nemcsak leleplezik a papság tevékenységét, hanem gazdag liraisággal, megragadó humanista pátosszal küzdenek az emberi élet derűjéért, a felvilágosult értelem szabadságáért, az ész, az alkotó szellem jogaiért. A felvilágosodás szépirodalmára és politikai prózájára erősen jellemző a racionalista tendencia, s nem ritkán feltűnnek már materialista nézetek is (pl. Csokonainál). Sokoldalú ez az irodalom az egyház leleplezésében, világnézeti alapjainak támadásában, szellemes és szókimondó.

A XIX. század első felében a klérus makacsul szembehelyezkedett a reformtörekvésekkel. Hám János, a hírhedt hazaáruló hercegprímás nyíltan bevallotta, hogy a reform-országgyűléseken való részvétel számára »kín és gyötrelem« volt. A klérus különös ügybuzgalommal igyekezett helyreállítani a felvilágosodás eszméi által megtépázott hitelét tekintélyét, s ebben minden segítséget megkapott a Habsburgoktól, akiknek elsőrendű politikai érdekük volt, hogy az egyház támogassa törekvéseiket. E korszak írói a reformtörekvések alapjáról bírálták az egyházat és leleplezték annak szövetségét az udvarral: »király szék és pásztorbot egymás ellen nem lesznek« — írja Kölcsey az Országgyűlési Naplóban. A reformkor irodalmának antiklerikalizmusa nem olyan gazdag és sokoldalú, mint a felvilágosodás koráé. Ennek oka egyrészt a polgári törekvések középnemesi vezetése. A vezető nemesi réteget feudális hagyományai, kapcsolatai és szokásai gátolták egy széles skálájú egyházellenes támadás kibontásában. Nem véletlen, hogy ennek a kornak legélesebb antiklerikális megnyilvánulásai a polgári és népi értelmiség köréből származnak. Kétségtelen az is, hogy míg a felvilágosodás korában még a magyar társadalmi viszonyok fejletlensége is kifejeződött a klérus elleni harc túl-súlyában, addig a reformkorban az arányok kezdtek helyreállni. A főkérdés most már nem az egyház tevékenysége volt, hanem egyre erőteljesebben bontakozott ki a polgári átalakulás közvetlen követelése. S a klérus kérdése a helyén, mint részkérdés szerepelt immár.

Reformkori haladó íróink körében tovább élnek a felvilágosodás eszméi, amelyek éltető forrásai az egyházellenes támadásoknak (Vajda Péternél, Kölcseynél, Vörösmartynál stb.). A nép, amely — Vörösmarty soraival szólva —»Sóvár szemmel néz az ég felé, Mert hajh a földi az nem övé« — egyre harsányabban hallatja hangját a klérus ellen is. A XIX. század elején Katona József Tiborcából a keserű, népi gyűlölet szól a tűrést papoló apáturak ellen, s ez a hang, ha el is nyomja egy időre a cenzúra, nem hal ki irodalmunkból. Petőfi Sándor költészetében új, magasabb színvonalon bontakoznak ki a plebejus antiklerikalizmus forradalmi vonásai. Nagy költőnk a klerikális reakció elleni harcot a függetlenségi-forradalmi törekvések részkérdésének tekintette, s ebből fakadt támadásainak népi ereje, eszmei szilárdsága. (Pl. A gyülde

ifjakhoz, Az apostol.) A szabadságharcot közvetlenül megérlelő évek során, s a szabadságharc évében irodalmunk, forradalmi szellemű publicisztikánk nagyot fejlődött. Ezzel a fejlődéssel együtt erősödtek az egyház elleni támadások, hiszen a forrósodó események nap mint nap leleplezték a klérus hazafiatlanságát. Petőfi Sándor mellett egész sor költő (elsősorban Arany János) és politikus (főként Vasvári) támadta az egyházi reakciót. A 48-as sajtó, különösen a Munkások Újsága és a Március Tizenötödike nagy felvilágosító munkát végzett ezen a téren is. S nemcsak írott irodalmunk, de népdalaink, népmeséink is csatasorba álltak a papi mesterkedések elleni évszázados harcban.

A felsőpapság túlnyomó többségének hazaárulása 1848—49-ben »jó« tőkének bizonyult a szabadságharc bukását követő népelnyomó rendszerben. A klérus az udvar bizalmát élvezte, s ennek a bizalomnak minden tekintetben megfelelt. A Bach-korszak sötét éveiben biztos támasza volt a Habsburg-uralomnak, majd lelkes híve a magyar nép vállaira súlyosodó kiegyezésnek. Az egyházellenes kritika a nehéz politikai körülmények között sem szűnt meg: e kor bátorhangú írásai közvetve és közvetlenül élesztették az antiklerikalizmus lángját. A század utolsó negyedének egyházellenessége igen sokrétű. A kialakuló munkásmozgalom sajtója forradalmas erővel támadja a klérust, bár ez a hang még meglehetősen elszigetelt. Jókai, Iványi Ödön, majd Mikszáth és Gárdonyi Géza regényei több-kevesebb élességgel bírálják a magyar társadalmat, s benne a klérust is. Kiemelkedően jelentős ebből a szempontból is Mikszáth Különös házassága.

A század utolsó évtizedeiben erősen megnő az antiklerikális versek, novellák, drámák, fejtegetések száma, de ezeknek az írásoknak zöme nem népi-forradalmi törekvések terméke, hanem a polgári liberalizmusé, amely az egyházellenes támadások túlhangsúlyozásával igyekezett elterelni a figyelmet a nemzeti függetlenség, az osztályharc nagy kérdéseiről. Az egyház elleni harc itt részkérdésből főkérdéssé vált, s szinte olyan súllyal jelentkezett a 90-es évek egyházpolitikai küzdelmeiben, mintha ez a harc volna a polgári haladás középponti problémája. Nem az volt a gyöngesége ennek az irodalomnak, hogy napirenden tartotta az egyház elleni harcot, hanem hogy többnyire csak ezt tartotta napirenden, progresszivitása csak ebben nyilvánult meg, s éppen ez mutat rá arra, milyen távol állt ez az irodalom a forradalmitól. Ennek a korszaknak legértékesebb, leghatásosabb antiklerikális írása Mikszáth híres regénye, a Különös házasság. A regény középpontjában a klérus mesterkedése áll, de Mikszáth jól érzékelteti, hogy nem a klérus áll a társadalmi-politikai harcok középpontjában, hanem egyik részkérdése azoknak. Úgy ábrázolja a klérust, hogy érezzük: itt nemcsak a felsőpapságról van szó, hanem arról az egész társadalomról, amelynek támasza az egyház. A Különös

házasság nem szűkíti le az antiklerikalizmust olcsó pap-bosszantásra, hanem ellenkezőleg, összeköti azt az uralkodó osztályok éles és széles kritikájával.

A századvégi polgári antiklerikalizmus, korlátoltsága mellett is, jelentős tényezője a kor haladó törekvéseinek, s gyakran túlcsap az egyházellenesség »hivatalos« szándékain. A kormány által meghirdetett harc a polgári házasságért, polgári anyakönyv-vezetésért olyan antiklerikális tömegtüntetésekké nőtt, amelyek megrázták az úri Magyarország korhadó épületét. S ebben, a hivatalos indítású, de az eredeti szándékok medréből kicsapó egyházellenes harcnak a fokozásában jelentős szerepe volt az irodalomnak is.

Ady Endre forradalmi programmjának fontos része volt a klérus elleni harc. Már 1903-ban, nagyváradi újságíró korában írta: »Nekünk elől kell kezdeni a dolgot, az első rendnél, aztán a másodiknál és a harmadiknál végre. A rangokkal, kiváltságokkal, ősdurvasággal, arisztokráciával és klérussal, a kiszipolyozó tőkével egyszerre kell végezni.« Ady a polgári radikalizmus hatása alatt indította meg nagyerejű harcát az egyház ellen, s mint a forradalmi erők fegyvertársa folytatta és fejezte be. Ady átvette a polgári radikálisoktól az antiklerikális harc magukban véve helyes érveit, de beleépítette azokat egy egyre jobban kiszélesedő, eszmeileg kiteljesedő plebejus antiklerikalizmusba. Már korai cikkeiben is úgy támadta a klérust, hogy ennek a harcnak végső értelmét a magyar politikai élet főkérdései: a demokratikus átalakulás, a földkérdés, a nemzetiségek és a nemzeti függetlenség kérdései adták meg. Ady antiklerikalizmusának fejlődése abban áll, hogy míg korai cikkeiben a reakció elleni küzdelme a klérus elleni harcban csúcsosodik, addig a későbbiek során a forradalom előkészítésében teljesedik ki antiklerikalizmusa is. Minél világosabban látta Ady a radikálisok, szabadkőművesek gyengeségét, megalkuvását, annál biztosabban tudta, hogy »a fekete lobogót nem győzheti le a szocialista vörös lobogón kívül semmi«.

Ady antiklerikális írásaira — prózára, versre egyaránt — jellemző, hogy igen széles fronton támadják az egyházat: a papok erkölcstelenségétől a vallás kábításáig, a nemzeti kultúra klerikális kisajátításától az egyházi pénzügyletekig. Ezt a sokoldalú harcot szilárd egységbe fogja Ady antiklerikalizmusának a lényege: a klérusnak, mint a nagybirtok és imperialista burzsoázia szövetségesének a kritikája. Fordulatos, eleven, éles és szenvedélyes Ady antiklerikális prózája, s versei nemcsak művészi erejükkel, de az igazságot végig-kimondó plebejus következetességükkel is minőségi ugrást jelentenek az előző korszak egyházellenességéhez képest.

Ady Endre nem egyedül vívta meg harcát a sötétség erői ellen. Móricz Zsigmond, a magyar társadalom életének nagy, realista ábrázolója és kritikusa, a falu és város visszásságai, multba-húzó, népet

butító tényezői között éles szemmel és nem-alkuvó tollal mutatott rá az egyház tevékenységére. Ady kortársai, a haladó szellemű polgári irodalom kiemelkedő író-egyéniségei (Kaffka Margit, Juhász Gyula, Tóth Árpád) is felemelték szavukat a klerikális sötétség, az egyházi reakció ellen, de nem véletlen, hogy ebben a korban a demokratikus forradalmár Ady Endre életművében jelentkezett a legmagasabb színvonalú antiklerikalizmus.

A Tanácsköztársaság hónapjaiban szélesen bontakozott ki a reakciós, ellenforradalmi klérus elleni küzdelem. Az addiginál szélesebb körökben váltak ismertté a marxizmus klasszikusainak tanításai a vallásról és az egyházról, s ezzel párhuzamosan nagyhatású felvilágosító munka indult. Az alsópapság számos tagja a nép mellé állott 1919-ben, de a klérus egészében az ellenforradalmi erők hazaáruló szövetségese volt.

A Horthy-korszak cenzúrával, börtönnel, betiltásokkal harcolt a haladó irodalom ellen, s megkülönböztetett szigorral akadályozta az antiklerikális írások megjelenését. A Horthy-fasizmus hivatalból is üldözte az ateizmust, az egyházellenességet, s nem egy költő, író, publicista állt az ellenforradalmi törvényszékek előtt »egyház- és vallásgyalázás« vádjával. A cenzúra terrorja feleletet ad arra a kérdésre is, hogy miért olyan kicsiny viszonylag az antiklerikális irodalom az ellenforradalom évtizedeiben. A nyílt egyház- és vallásellenességért börtön járt. Íróink a rejtettebb kifejezés módszereihez nyúltak, amelyekkel a multban oly sokat tudtak elmondani az értőknek. József Attila költészetében például úgyszólván nincs egyetlen »antiklerikális« vers sem, amely olyan intenzíven támadná az egyházat, mint Ady, vagy korábban Petőfi s mások versei. De a nagy proletárköltő költeményeinek gondos olvasása rejtettebb és kevésbbé rejtett egyházellenes megnyilvánulások gazdag sorát tárja fel. »Börtön, kaszárnya, templom nem elég, Hogy a hegyekről ledobja szavam« — hirdeti a költő az imperializmus fojtogató világában. A forradalmi egyházellenesség ott izzik József Attila verseiben is; gyakran csak egy elsuhanó kép, egy markáns jelző, bu-kolt célzás mutatja a költő gondolatait. József Attila verseiben a magyar Alföldnek »gond a dombja« és »temploma — cövek« és »recseg az ég« felette. A tőkés uraságnak »ég a főkötője«, az Uristen »sorbaállást« ad, és »sziklaszántó ostorosba« fogja a lelkeket. »Kemény« az ég, amely a nép fölé borult, de »kövér« is, hiszen a püspöké, akiknek egyre »dagad a dombja«. Szavak, elharapott félmondatok ezek, de beszédes szavak, teljes igazságra világító félmondatok.

Az élő magyar irodalom idősebb nemzedékének legjobbjai már a felszabadulás előtt is megnyomták a tollat, ha papi témára került a sor. (Illyés Gyula, Szabó Pál, Gergely Sándor stb.) Az elmúlt hét esztendő harcai pedig egész irodalmunkat megtanították a klerikális reakció elleni küzdelemre. Íróink azonban éveken át nem ismerték fel helyük

jelentőségét és felelősségét a reakciós egyház elleni harcban. Egy-egy költemény — Benjámin, Kónya Lajos, Zelk Zoltán és mások tollából — vagy regényfigura — pl. Aczél Tamás Jonasz atyája — jelezték csupán, hogy irodalmunk nem feledkezett meg egészen erről a fontos feladatáról. Csak a legutóbbi időkben történt változás ezen a téren.

EBBŐL a vázlatos áttekintésből talán kiviláglik, hogy irodalmunknak szinte minden jelentős alakja hozzáadott valamit népünk antiklerikális harcához, s hogy az élvonalbeli írók mellett a kevésbbé ismert írók is kivették részüket ebből a nagy felvilágosító munkából. Ennek megfelelően gyűjteményünk összeállítása is hangsúlyozza az egyházellenes irodalom sokrétűségét. A kötet szerkesztői — figyelembevéve a kötet technikai lehetőségeit — azon voltak, hogy irodalmunk antiklerikális hagyományainak minőségi és mennyiségi arányai tükröződjenek a válogatásban. Ezt az elvet viszonylag könnyű érvényesíteni a lírában; nehezebb azonban a próza területén, ahol a legkitűnőbb alkotásokból is csak szemelvényt nyújthat e válogatás.

Majdnem száz író művei sorakoznak ebben a kötetben. S ha meggondoljuk, hogy a multban milyen nehéz és veszélyes körülmények között hallatták a magyar írók az igazság szavát a reakciós egyházzal szemben, akkor érezzük, hogy ez a könyv nemcsak az antiklerikalizmus antológiája, hanem a magyar irodalom morális erejének, bátor helytállásának »dicsőség-könyve« is, amely úgy segíti harcunkat a klerikális reakció ellen, hogy érvek és tények mellett a régi harcok erkölcsi erejével is lendíti a mát.

PÁNDI PÁL

PAPOK SIRALMA

(Részlet)

... Északi szél dúl, fagyokat hozván,
Néró dühöng igaz urak posztján,
A papság, mint bősz oroszlán,
Azt sem tudja, miért ordítoz tán,
Mert szörnyű teher — nehezül felette.

Az egyháznak szabadsága sorvad,
És még több jót ragad el a holnap,
Miként fáraó — rendelése tette.

Világ feje, fájdalom! beteg lett,
Ezért tehát minden tagja szenved,
Aráért jegyes nem gerjed,
Bölcs olvasó, értsd meg az értelmet,
Hogy ki hátul van — rendet az nem tarthat.

Gentilist meg ide magyar honba
Küldte Róma s most a papság szolga,
Öreg, avagy ifjú volna,
Hat s hat évig gonoszul megy dolga,
Papok szívei — annyira zavartak.

Hatalmuk is romlást hoz csak rájuk,
Kincsért mérik hamis regulájuk,
Nincsen más törvény: — ki ad, annak adnak.

Apostolok között legelsőre,
Péterre néz, ki Rómából jöve,
Nem vágyódott dús külsőre,
Mint manapság juhainak őre,
Tanítványoknak — seregén ezt látod.

Biztonságban nincsen juh akolban,
Áldozatnak csalják el maholnap,
Bárha Mózesek papolnak,
Önéki s bár fényes szarvat hordnak,
Elsorvad, kire — ilyen fény sugárzott.

Feltártam ezt, istenem, avégből:
A papságnak küldj segélyt az égből,
S tüzes ítélet — ne hozzon rá átkot.

A PÁPA A BUDAI PAPOK ÁLTAL KIKÖZÖSITTETIK

Részlet a Képes Krónikából

UGYANEZEN időben Miklós testvér, a prédikáló barátok rendjéből, ostiai kardinális püspök, az apostoli szék fölhatalmazásával ellátva Károly érdekében Magyarországra jött. Ez Budán tartózkodva jó néhány napig, látta, hogy mitsem tud tenni, hát visszatért a kúriához s ott, VIII. Bonifácius meghalálozván, pápának tétetett Benedek névvel. Visszatérőben azonban Buda városának polgárait bizonyos esetért egyházi tilalomban hagyta. S mivel a szerzetesek és plébánosok a tilalmat szigorúan megtartották, bizonyos álpapok és gazok támadtak föl, akik nyilvánosan celebrálták [szolgáltatták] az isteni tiszteletet a népnek és az egyházi szentségeket nyilvánosan kiszolgáltták a kiközösítetteknek. Bűnre bűnt halmozván és még elvetemültebben összehívták a népet s égő gyertyák mellett a pápát, Krisztus helytartóját, a magyar királyság érsekeit, minden püspökeit és egyházi férfiait nagy hangon teljes összességükben kiközösítetteknek nyilvánították. Ez történt Buda várában bizonyos Pétörmán kormányzása alatt, akit az elfogott László helyébe Vencel király odahelyezett.

KIKACAGJA A RÓMAI BÚCSÚSOKAT

Egyezer és négyszáz esztendő telt el azóta
És tíz olimpiászi év az arany nap alatt,
Hogy szűztől született szeplőtlen s emberi formát
Vett fel az égi örök gondviselő fia itt.
Most közelebb van az üdv és fényes nagy kapu nyílik
Földi silány rögön át fényteli éterekig.
S lám, kelet és észak, nyugat és dél messze vidéken
A Tájó meg a Don partjai közt lakozók
Róma felé tódulnak, a föld elözönli a várost
És az ezernyi utas már az utakra se fér...
Nem tudom én azt, vajjon e vakhitből van-e hasznuk?
Am hogy a pápának haszna van, jól tudom azt.

UGYANARRÓL

Szlávok, hiszpánok, gallok, hunnok, teutónok,
Mennyire ellepitek Péter arany küszöbét!
Mért töritek magatok, gazdaggá tenni a taljánt?
Hát a hazájában senki sem üdvözül-e?

UGYANARRÓL

Már minden piacot, kocsmát megtölt ez a népség,
Úgy gyűl az idegen sűrű tömegben ide.
Hogyha jövőre is így megy majd a csaposnak a boltja,
Oly dúsgazdag lesz, mint Medici Cosimo

GALEOTTO MARZIÓHOZ

Költő létedre, ó miért, miért,
Hogy cserbenhagytad Parnasszusnak ormát
És felszerelve bottal és iszákkal
Zarándokolsz Rómába, Marzióm?
Külföldiek hiszékeny csőcseléke,
Az agyrémektől rettegő tömeg,
Az álszent had csak hadd csinálja ezt.
Te valljad azt, mit vallott hajdanán
Protagoras, a bölcseszű tudós,
Theodorus, ki nem hitt istenekben,
S az élvezetnek atyja, Epikur,
Ki azt tanítja: legfőbb rossz a kín,
De hogyha tán alázat szállt szívedbe
S lecsüngő fejjel vonz a búcsújárás,
Mindent hiszel, mit prédikál naponta
S magas szószékéről alárikácsol
Albert páter s a szószátyár Robertó,
Vénasszonyoknak könnyeit vadászva:
Hát akkor mondj a Múzsa-hadnak búcsút,
Törd össze lantodat, Phoebus dalát
Bízd Vulkánnak kovácspöröly szavára!
Mert hívő ember költő nem lehet!

PÁL PÁPÁRÓL

Van lányod, ó Pál és annyi kincsed,
Mennyit főpapi kézben Róma ritkán
Láta, szent atya név hozzád nem illik,
Boldognak lehet inkább hívni téged.

MÁTYÁS KIRÁLY A ROSSZ PAPOKRÓL

MATYAS KIRALY palotáját számos udvarnok és tisztelgő látogatta. Ezek közül néhány műveltebb hangosan tárgyalta bizonyos papok botrányait. Akkoriban ugyanis több dúsgazdag főpap jött fel a királyhoz. Magyarországnak ugyanis tizenkét annyira zsíros püspöksége van, hogy mind a katonaságuk számát, mind jövedelmeik nagyságát és terményeik bőségét tekintve a főurakéhoz lehet mérni. Főuraknak is számítanak: első helyen ülnek a királyi tanácsban, nagy és fényes udvartartásuk van, és a főrangúak szokása szerint előre megízleltetik ételeiket és italukat. Ezeken kívül számos apátság — kiváltképpen a pannonhalmi szent Márton apátság — és prépostság van. Egy-egy országgal felérnek. —

A rossz papokról éppen lábra kapott a beszéd, mikor megjelent Mátyás király. Megtudva a beszélgetés témáját, mint afféle elmés és fortélyos ember, elmosolyodott és így szólt: »Nem tudom, helyesen tartjuk-e gonoszoknak azokat, akik a pokolbeliektől félnek. A pokol minden bűn és gonoszság fészke. A pokolbeliektől a legerényesebb emberek irtóznak. De hogy ezek közül — hogy csak a főbenjárókról szóljak — a papok mit kerülnek — mindjárt meglátjuk: Nem kerülik a gőgöt, mivel viselkedésükkel és magatartásukkal a gőgöt, még ha kiveszett volna is, feltámasztanák. Nem kerülik a haragot sem, hisz náluk a cselédjeikkel való dühöngés, kegyetlenkedés és végül a megkorbácsoltak megölése csak szigornak számít. Szinte szégyellem elbeszélni némely püspök véres dühödtségét és fertelmes kegyetlenkedését, mit a mi időnkben talán is mindnyájan láttatok és hallottatok. Pedig Pál apostol, püspököket rendelvén, a püspök egyéb rendszabásai közt meghagyja, hogy verekedő ne legyen. A fukarságot sohasem távolítják el maguktól, az istenieket elhanyagolják, híveiket fosztogatják, s az imádság házát és a templomokat uzsorával és simoniával — hogy egyházi szakkifejezéssel éljek — megfertőzik. A dőzsölésben és a szeretkezésben, melyet az ifjabbak bujaságnak hívnak — mivel a bujaság minden túlbőségre kiterjed — valami nagyszerűséget látnak. Ezt hirdeti ügyes szakácsaik, válogatott ételeik, barátnőik, és más, tisztességgel meg nem nevezhető dolgaik nagy száma. Hanem irígykedni, másokat bemártani, diplomáciai művészetnek, világi

bölcseségnek tartják, mikor is másokat lebuktatnak azért, hogy maguk emelkedjenek fel. Mégis kívánjuk, hadd legyen meg bennük a bűn, a költő eme mondása miatt: »Az irígységnél nagyobb gyötrelmet nem találtak ki a sziciliai zsarnokok.« A lustaság annyira úr rajtuk, hogy mindig lomhák, mindig álmosak, az isteneikkel mitsem törődve többnyire tíz óráig alusznak. A képmutatást, a nem szívbeli, hanem arccal és szóval mutatott jóságot, az emberek csalárd hízelgéssel való behálózását, — ezeket tartják ők a művészet és az elmésség csúcspontjának. De, hogy az igazat megvalljuk, egytől undorodnak mindenek fölött; ettől irtóznak végtelenül; ezt kerülik éjjel és nappal a legnagyobb fejtöréssel és körültekintéssel; ennek látásától iszonyodnak; ezt utálják, s nincs az az esdeklés, az a fenyegetés, az a rábeszélés, vagy az a példa, ami azt velük meg bírná kedveltetni. Azokról beszélek, amikről azt tartják, hogy pokolbeli.«

Mi volna az az egy dolog? — kérdezték valamennyien kíváncsian.

Felelt Mátyás király: »*A szegénység* az, amit a papok annyira kerülnek. Hogy e rossznak a fészke valóban pokolban van, bizonyítja a költő Vergilius az Aeneis hatodik könyvében, hol az Orcus vagyis a pokol torkolatának szörnyeit felsorolja, majd így folytatja: (ott van még) »a minden rossz sugalmazója, az Éhség és a ronda Szegénység«.

Így bélyegezte meg Mátyás király elmés szavakkal a rossz papokat.

FEDDŐÉNEK

Félelmes szűőnek engem alejtátok,
Régi jó barátim nekem kik valátok
Gyakorta szép szóval hozzám járolátok,
Engem megcsalátok!

Reménteien dolog, ki hazugnak hiszen,
Mert szép beszédével csak szót tőled veszen;
Avagy túl másfelől ellenséged leszen,
Rajtad szégyent teszen.

Azok nem gondolnak az íly beszédekkel,
Ki magokat kelletik hízelkedésekkel, —
Nyájasan beszélnek ő fejedelmekkel,
Elvesznek nyelvekkel.

Nagy urak, kik vagytok! szólok, ne bánjátok:
Fejér, szép, ezüstös, ékes tü szablyátok,
Vele pogán népet — kérlek — ne vágjátok,
És tü ne bántsátok.

Csintalan dolgokot tü ne szerezzetek,
Fodor hajatokat meg se fésöljétek;
Diákok elmentek, leányokat néztek, —
Szegénységgel nősztök.

Ügyedet ne viseljed egyházi papokkal,
Mert ha bevéteté magát nyájasságra,
Nem kell neki pénzed, vigad leányodval,
Megcsalnak szavokkal.

Serényen futamnak táncba az leányok,
Nyilván ott meglátjuk az ő jámborságit,
Szertelen ha leend az ő jámborságok,
Ott elholl pártájok.

Csepkék házatoktól messze ne lépjetek,
Idõnek javában tikokat ültössetek:
Szemérem kapálni! — bölcsõt rengessetek,
Avval elélhettek.

Sámsonnak alejtá az pór önnönmagát,
Látod nagy haragját, nem tiszteli urát;
Fogjad meg szakállát, vedd el csak jószágát,
Megalázza magát.

Azkort az papoknak vala tisztességek,
Mikoron egészlen áll vala szerzetek;
Távol vala tőlök gallérus köntösök,
Veres beretrájok.

Pénztől elfutamtak, szűrben beöltöztek,
Szépen ha beszélnek, keveset nem vesznek,
Foréntokat kérnek, ládában gyõjtnek.
Vele nem épejtnek.

Az régi jó kerályok miglen országlának,
Igazak valának az szegén országnak;
Az szentkoronának híven szolgálának,
Avval áldozának.

Tennie kellene ezt az nagy uraknak!
Nagy sok lika vagyon erdõn az ravasznak,
Nincsen birodalma rajta agaroknak,
Halál az nyulaknak.

Igen kevés hajok, számtalan jószágok,
Erõs regulájuk, kevés zolozmájok,
Bársonyos szolgájok, fekete kápájok
Az apát uraknak.

EMBERI SZERZÉSRŐL

Szükség keresztyénnek mindenkor vigyázni,
Minden ellenségtől magát ótalmazni,
Ki akar lelkében meg nem csalatkozni.

Krisztus urunk mindent int az vigyázásra,
Szent Péter apostol az jó józanságra,
Mert az ördög vigyáz az mi romlásonkra.

Sok csalárdság esék köztönk keresztyének,
Arra, hogy fejenként voltonk esztelenek,
Írást nem követtönk, hittönk mindeneknek.

Egy ellenség köztönk igen nagy romlást tött,
Kit az keresztyénség csak eszébe sem vött,
Mert nagy szépnek tetszett, azért elhitetött.

Ez nagy ellenséget nagy sokan szeretik,
Nem tom minek hívják, kötélvel övedzik,
Asszó fába oltott, de két kézvel eszik.

Hosszó, ránczos ruhát és czafrangot visel,
És mind télbe-nyárba szőr koszorút visel,
Alázatoson jár, de rakva miregvel.

Barlangban lakozik, bömböl éjjel-napppal,
Gyakran fejét hajtja, azval sokat megcsal,
Csodára kik futnak, megjőnek nagy kárral.

Barlangból ha kijő, alánézve kullag,
Alnokságot gondol, de kétfelé hallgat,
Ahova béférhet, ott bizon nagy kárt hagy.

Édes, szép beszédő, hogy angyalnak vélnéd,
De végre ment megcsal! ha eszedbe vennéd,
Bizon te vigyáznál, magad megőriznéd.

Távol ha tekénted olyan mint egy méhkas,
Ha hozzá közel mégy, olyan mint egy agg sas,
Vaj! puhán övedzett ragadozó farkas.

Nem veszed eszedbe kis gyermek erkölcsét?
Mely igen fél tüle látván ellenségét,
Ottan fut anyjához, hogy megmentse fejét.

Gyermekteket ezzel lám ijesztgettétek,
Mert ellenségtek volt, de nem értettétek,
Lelkünkben, marhánkban mert igen nagy kárt tett.

Ezt ha te nem hinnéd im megbizonyítom;
Krisztust nem ismerik, ezt én nyilván mondom,
Rossz kápában bízik, azba eb hazudjon.

Holt testre felvonszák rosszas büdös kápát,
Ezzel idvösséget az holtnak hazudnak,
Lássad álnokságát ez szent jámboroknak.

Törmlőben viselnek ezek idvösséget,
Ezzel elhitetik az keresztyénséget,
Hamis miséjével, hogy kedvessé tehet.

Az keresztyénséget valljuk az Krisztustul,
Idvösségünk nincsen azért rossz kápátul,
Kérlek szünjetek meg ez sok bolondságtul.

Ím tanács teneked megnyomorult község,
Hogy megcsalott téged ez sok szerzetesség,
Ki néked volt kedves, az volt nagy ellenség.

Ez világnak szenti im most felindultak,
Az tudatlanságban mert mind megvakultak,
Szégyent nem esmernek, Krisztusra támadtak.

Visitátorokat vizsgálni bocsátnak,
De kő-templomokat csak meglátogatnak,
Verébszart hol látnak, azban megbotolnak

Tevéket elnyelnek, szunyogot megszűrnek,
Keresztyén egyházról gondot nem viselnek,
Lelket nem építnek, csak pilésre néznek.

Az tudatlanságról senkit meg nem feddnek,
Az sok részegségről meg sem emlékeznek,
Az paráznaságért senkit meg sem vernek.

Ítéljed úristen, ha ez nem nagy vakság,
Tiltván ő közöttek az jó szent házasság
És kedves közöttek szertelen bujaság.

Igaz házasságot azért nem szeretnek,
Hogy keserűséget el nem szenvedhetnek,
Könnyebben élhetnek, új edént szeretnek.

Látod keresztyénség világ álnokságát,
Nagy tudatlanságát, bűnben nagy vakságát,
Ne kövessed azért az ő hamisságát.

Miként az konkolnak fejér az virága,
Belől, ha megrontod, fekete az magva:
Az szerzeteseknek ilyen jámborsága..

...Ez éneket költé egy barátból lött pap,
Bánta bolondságát, elrúgta csuklyáját,
Hitire fogadta: soha többet nem csal

ZSIGMOND KIRÁLY ÉS CSÁSZÁRNAK KRÓNIKÁJA ÉS LÖTT DOLGAI RENDDEL IRATTATTAK

Részlet

... Az üdő közben husztok támadának,
Csehországba hatalmasok valának,
Mindenütt királlyal hadban bírának,
Sok nemzetet ők hadban levágának.

Nagy vetélkedés a hit felől vala,
Conciliomot király tétetett vala,
Szép szókkal husztokat hívatta vala,
De hite ellen megölette vala.

Királyt pápa hitszegésből ódozá,
Tetszék királynak igen jól járt volna,
De isten szerencséjét sárba nyomá,
Mert azután mind nagyobb szégyent valla.

Zsigmond példája mind a nagy uraknak,
Hogy ne higyjenek római pápának,
Mert haszontalan mind ő ódozása,
Hamis hitet követ, örök kárvallása ...

... Zsigmond éle öt esztendőt császárságban,
Ezer négyszáz harmincötben járásában.
Az testtel sietének bé Pozsomba,
Onnat sietének kényes Budába,

Tésznek mindenütt nagy óhajtásokat,
Nagy jajszóval, vonsznak sok harangokat,
Bihar-Váradon temetők urokat,
Tésznek számtalan misemondásokat.

Úgy forgódnak nagy sok rendbéli papok,
Ott lobognak nagy sok viasz istápok,
Veríteznek kövér nyakú barátok,
Mert pendülnek nagy sok arany forintok.

Ültötték egy koporsóban székiben,
Koronájában, szép öltözetiben,
Mondják, hamar írták szentek köziben,
Várják a két kezét, hogy érjen egyben.

Nagy kétségem vagyon, hogy égbe menjen.
Csak valaki nékie ne segéljen;
De mind éjjel-nappal zengnek fülébe,
Azok ha vihetik szentek közibe.

Énekben hallottam, hogy volt, vagy nem volt,
Tar Lőrincz, hogy pokolba bément volt,
Egy tüzes nyoszolyát ő ott látott volt,
Négy szeginél négy tüzes ember áll volt.

Szózatot ott Tar Lőrincznek adának,
Az nyoszolyát tartják Zsigmond királynak,
Érsek, püspek, két paraszturak voltanak.
Az négy ember hamis urak voltának.

Érsek az hamis dézmaért kárhozott,
Kancellárius levél-váltságért kárhozott
A két nemes úr dúlásért kárhozott,
Hamis vámszörzésért egyik kárhozott

Nagy sok csodát Tar Lőricz látott volt,
Egy tüzes kádferedőt ott látott volt,
Zsigmond császár, hogy benne feredett volt
Mária király leányával ott forgolódik volt.

Sok párta nélkül való leányokat,
Szép menyecskéket és szép ruhásokat,
Kiknek Zsigmond megmérte köldekeket,
Hosszaságokat, és ő szép tűgyeket.

Ezt császárnak Tar Lőrincz megmondá,
Ezt felelé: lészen arról nagy gondja,
Mint ő ágyát pokolból kiiktassa,
És hogy menyországra igazgathassa.

Koronának egy kis ágát elrontá,
Tizenhárom várast ő elszakasztá,
Nyolcvan-ezer forintért zálagosítá,
Budán Szent Zsigmondot avval rakatá.

Belé kazdagságot, papokat szörze,
Jószágot nagy sokat oda engede,
Szent Zsigmondnak ő azt felnevezteté,
Hanem ágyát avval kivethette...

CANCIO DE IMAGINE MORTIS

(Ének a halál képéről)

Gondja között egy fő gondja embernek,
Ki bizonnyal igen nehéz az testnek,
Meg kell válni az testtül az léleknek,
Halált kell szenvedni minden embernek.

Emlékezzünk azért most az halálról,
Az Adámnak bűneinek dolgáról,
Az halálnak nagy kegyetlen voltáról,
Mindeneken ü uralkodásárul...

... Rendvel vegyük elő minden dolgokat,
Lássuk először az féjedelmeket,
Kiknek az halál elveszi eszeket,
Azt sem tudja, hol meg nyomvasztja üket.

Azt értem, hogy egy földi Isten vagyon,
Dücsőséges pápa neve, azt hallom,
Majd elmegyek, megkeresem hol vagyon,
Bizony mondom, hogy nagy bűzzel ü vagyon

Térden állva sok pap, barát imádja,
Vagyon neki három rend koronája,
Földi Istennek magát hivattatja,
Királyokval bal lábát csókoltatja

Ő hozzája soha senki nem mehet,
Hanem csak az, ki néki sok pénzt vihet,
Rómában véle mind jót, gonoszt tehet,
Pápa atyánk kire áldomást vethet.

Siet vala mihelt láta engemet,
Mert szentölt vízzel, tömjénez ű engemet,
Pápai átkával átkoz engemet,
Végre monda: halál ne bánts engemetl

Pápa mondá: az mi jószágom vagyon,
Valami dicsőségem én nekem vagyon,
Ma mind tiéd legyen valamim vagyon,
Az döghalál csak reám ne ragadjon.

Én felelém, azt mondám az Pápának:
Tudod, hogy meg kell halni az nagy papnak,
Másra kell szállani az uraságnak,
Jövel csak most az nagy kéncsöt hagyd másnak

Sok gonosz lett pápa az te idédben,
Nagy sok hamisság vagyon udvarodban,
Kiért essél Istennek haragjában,
Mert nem hívél egyetlenegy fiában.

Tudod-e mit mondott Krisztus tünektek,
Az ki nagyobb, küsebb legyen köztetek,
Fejedelmeknek tisztekben hágtatok,
Kiért halált Istentül érdemletek.

Harmadik rész

Józsa deák, Érsek

JÓZSA. Érsek uram! Nagyságodnak az én uram Balassi Menyhért éltig való szolgálatját izené mint bízott kegyelmes urának.

ÉRSEK. Isten megfogadja kegyelmességének. Mint hagyád uradat?

JÓZSA. Jól hagytam, kegyelmes uram.

ÉRSEK. Mégis azon hitben vagyon-e, az kiben azelőtt élt és volt?

JÓZSA. Nem tudom, micsoda hitet mond nagyságod?

ÉRSEK. E volt először az ü hiti, hogy ha az üdvösségre választatott, mind ez világ gonoszságát mívelné is, erővel is idvezülhet; és ha az kárhozatra választatott, ha olyan volna mint szent Dávid vagy szent Péter is és szent Pál, ugyan kárhozni kellene.

JÓZSA. De bizon ezt erősen hitte, kegyelmes uram, ezelőtt, mostan is az öregbik fia azt hiszi, de immár nagyságod ellen vétni nem akar, hanem szolgálni, mert immár misét hall és böjtel, auricularis confessiot [fülbegyónást] is hall.

ÉRSEK. Bezzeg tudjad ám, hogy ha azt míveli és szómot fogadja, mindenbe barátja akarok lennem.

JÓZSA. Kegyelmes uram mindenben azt kívánja nagyságodtól, valamint nagyságod mond, azt míveli, mert engem csak azért küldött fel.

ÉRSEK. Igen, akarom, mentől hamarabb szembe leszek vele.

Érsek, Balassi Menyhárt

BALASSI M. Adjon isten jó napot, kegyelmes uram.

ÉRSEK. Isten megfogadja, jó Balassi uram, kegyelmednek. Az kegyelmed üzenetit és maga ajánlását megértettem Józsa deáktól. Kegyelmed nem ártott vele, jó neven is vöttem kegyelmedtől.

BALASSI M. Mindenben az tevő vagyok, ah mit nagyságod akar és parancsol.

ÉRSEK. Ha tetszenéjék, mindeneknek előtte gyónjék meg kegyelmed én magamhoz, hogy inkább bizonyos volnék kegyelmed hitiben és vallásában.

BALASSI M. Amint mondám, mindenben nagyságod akaratja legyen.

ÉRSEK. Ugyan mostan is meglehet ez kertecskében kegyelmedtül. Essék térdre kegyelmed és számláld elő minden büneidet.

BALASSI M. Bizon az énnekem eszembe nem jut mind, de az nagyját, ami eszembe jut és megemlékezem róla, megmondom. Ottan csak mennyiszer lettem árulóvá, egyéb büneimet elhagyván, azokat számlálom elő. Ha pedig mind az többit is előszámlálnám, egy hétig innét fel nem kelhetnénk.

ÉRSEK. Kezdd el csak, én is eszedbe juttatom jó részét, mert tudom minden dolgodat.

BALASSI M. Gyónom teneked uram isten, szűz Máriának, szent Péternek, szent Pálnak, és az főpapnak —

ÉRSEK. Úgy, úgy, fiacskám, igen találád mind ezeket.

BALASSI M. Ne verd ki fejemből, szent Miklósnak, vízi királnak.

ÉRSEK. Pispeknek is, mert pispek volt szent Miklós.

BALASSI M. Mind az több szenteknek is, neked is kegyelmes uram.

ÉRSEK. Miért nem mondod istent kegyelmesnek, hanem engem?

BALASSI M. Hadd járjon most isten, csak nagyságod használhatna énnekem, ah mint reménlem, hogy használ.

ÉRSEK: Tudom, hogy Munkácsot kívánnád uramtul, és látom, hogy tiszta szívvel tisztelsz engemet: meglátod, hogy barátod leszek, de gyónjál csak mostan.

BALASSI M. Im kezdem. Még gyermek valék, hogy egy gazdám házának az padlását belől az szobából hosszú furuval megfurtam vala éjjel és minden zabja alá futott vala najta. Az gazdámat úgy loptam vala meg.

ÉRSEK. Gyermekségedhez képest jól kezdtél volt életedhez.

BALASSI M. Ugyanakkort az szentegyházat is feltörtem vala és az

monstrantiából [szentségtartóból] az sakramentomot [oltári szentséget] kiráztam vala és a monstrantiát elloptam vala.

ERSEK. Mihelyet születtél, ottan mind lopni s mind tolvajlani tudtál; az monstrantiát ellopni és az sakramentomot kirázni nagy bűn volt és szentségtörés.

BALASSI M. Még anyám méhében és azután is gyermekkoromban is szerettem én az ezüstet és aranyat, anyámat vén korában, özvegy voltában minden marhájából kitolvajlám és fosztám, ki miatt bánatjában megbolondula és megnyomorodván más ember házában hala meg.

ERSEK. Méltán verte volt meg anyádat az isten, hogy ilyen monstromot [szörnyet] szült volt ez világra mint te vagy, mert az egész magyar nemzetnek nagyobbat nem véthetett, minthogy tégedet szült volt e világra, mert csak az ti árulástokért vagyunk idegen népnek szidalmába; még császárunknál is, úgyannyira, hogy immár az jámboroknak sincs miattad hitele.

BALASSI M. Hallj többet is. Mikor Gyarmatban lakom vala, akkor Mátyusföldét mind elpusztítám, Lévából elrablám és elfosztám az népet; ismernek vala az szombati áros népek is, főképpen az Bars és Nyitra vármegyei nemes népek, kiket rabbaimmá töttem vala.

ERSEK. Az én szegén jobbágyimat is, kiket dúltál, rablottál, ne felejtsd el.

BALASSI M. Akkor más érsek volt, úgy kellett lenni, mert még akik atyjafiai voltanak is, mint szegén Forgács Ferenc, kinél hugom vala, nem maradhattak afféle ostorozás nélkül tülem. Hogy bátyám, Balassi Imre erdéli vajda vala, ezt is reá vettem vala, hogy urát elárulja.

ERSEK. Azt, ha akarnád, sem tagadhatod meg, mert idegen nemzetek is rakvák rútságtokkal, sőt Paulus Jovius jeles historikus Erdély elárulását krónikájában is beírta, és ez egész világon széllel minden országok olvassák. Balassi Boldizsár is egyszer olyan áruló vala, kinél nagyobb soha nem lehet, mint az ki tulajdon atyjafiát, akivel egy, ellenségnek kezében adja, mint tégedet Fráter Györgynek, ki ellenséged vala, kezébe adá. Te is ismétlen az te atyádfiát Muránban ellenségednek kezében adád nagy erős hittel neki megesküdvén, ott is hitedet elhagyád. Hiszen tudod Balassi Zsigmond bátyád is Győrért [Diósgyőr] mind a két királt elárulá. De nagyobb dolog az, hogy mostan is az maradéktokat olyan árulókká akarjátok tenni, mint ti magatok vagytok.

BALASSI M. O úristen! Hogy az gonosz név embernek halála után is megmaradt! Balassi Boldizsár jóllehet azt mívelé, úgy vagyon, Zsigmond is, de én is, hogy Lévában akadék, akkor vigadék,

senkitől nem félék, mindent szabadon mívelék, sem lelkit sem istenit nem nézék.

ERSEK. Ezért vere isten meg akkor, és búdosóvá tőn, hitetlenné levél; mennyi sok jó legént hajtál el az te sok ökerhajtásod miatt!

BALASSI M. Igazán megmondom, az vala az szándék, hogy én is úgy cselekedjem Lévai Istvánnal, mint bátyám szegén Zsigmond uram, hogy Diós-Győrből az árvát, Pinphinger Orsolyát, kiszinlé és elárulá. Immár most búdosásomat számlálom elő. Hogy Ferdinandus császár kivere országából latorságomért, Fráter Györgyhez búdosám, ki Diódot és Lévát ottan ajándékon megadá, és nagy erős hitre megesküm neki és hütlevelet vőn tülem, de ott nem maradék sokáig, mert királné asszon szolgája lők.

ERSEK. Amint látom, az nem búdosásod, hanem teljes bizonyos árultatóságod, azért bátor, ne szépíts isten előtt magadat, mert tudja, hogy áruló vagy.

BALASSI M. En annak szoktam vala mondani, személyemnek kedvezvén.

ERSEK. Menj tovább, mert azt nem tagadhatod, hogy áruló nem volnál.

BALASSI M. Hogy megbékélék királné asszon Fráter Gyerggyel, kinek annak is az asszonnak erős hittel megesküdtem vala, és levelet is adtam vala róla, ismég királné asszont elhagyám és Fráter Gergyhez állék.

ERSEK. Tehát téged eskövés nélkül soholt nem hittenek meg, még azzal sem tarthattanak penig meg.

BALASSI M. En a hütet mindenkor annyira böcsüllem, amennyire látom, hogy hasam és erszényem teljesedhessék belőlle, annak kívüle énnekem sem hitem, sem istenem.

ERSEK. Elfelejtettem volt még a szegén Ország Lászlónak dolgát, kit igaz és szabad utában meglesél és megmordállál, marháját eltolvajolván és megfosztván bátyáddal egyetembe.

BALASSI M. Ahhoz ketten voltunk, nemcsak énmagam; szegén bátyámmal, Balassi Zsigmonddal, voltam ketten.

ERSEK. Nem szeretek efféle gyónást, igen szépíted magadat, mondj többet.

BALASSI M. Ottan hamar Serédi Györggyel Fráter György külde Ferdinánd császárhoz Bécsben, az koronát hozta vala akkor Serédi fel. Akkor sok jámbor előtt nagy díszes valék, és szegén Nádasdi Tamás kezén megesküm az ő felesége hűségéhez, de ugyan nem állám meg.

ERSEK. Hitleveledet is sok esztendeig tartottam ládámban, mostan hiszem, hogy urunknál vagyon, mert az szegén atyjának utánna vala.

BALASSI M. Úgy vagyon, akkor is hitlevelet adtam vala, de az régi dolog immár.

ERSEK. Amint én látom, teneked a te hited megavélt, mint az igen agg embernek kentese.

BALASSI M. Ferdinánd császárt ismét elárulám, jóllehet sok aranynyal ajándékozott vala meg akkor, és Petruvitvot az János király fiával Erdélbe hozám, kit ha én akartam volna, akkor is soha az Kendiek azt nem mivelhették volna. Akkor is erőssen megesküdtetének az ország gyülésében, de akkor gonoszul szólt vala egy szegén nem barátom, mert hogy eskeszem vala, hátam megül mondá: hetedik ez immár isten hirivel, ha jól emlékezem róla; de azt elhallgatám, és semmit nem gondolék vele.

ERSEK. Jámbornak annyét kellött volna ezzel gondolni, hogy meg is kellett volna ezért halni; de te méltán hallgattad el, mert igazat mondott a szegén legén.Tudod ki volt az?

BALASSI M. Tudom, de míg él, szájában leszen az izi mind magának, s mind jobbágyának, úgy cselekedem vele. De csak el nem felejtettem volt egy fő dolgomat.

ERSEK. Csoda ember vagy: niha dolgodnak, niha búdosásodnak mondod, maga mind árultatásod. Bár ne szépíts dolgodat, de gyónjál jó módon.

BALASSI M. Beszédem járása ez énnekem; de ha igazat kell mondanom, ez volt feljebb való árultatóságom teljes életemben, menyiyit míveltem azok közzül.

ERSEK. Elunám csak azon árultatásodat. Amint látom, te egyedül azmi közönséges anyánknak, mint az földnek, nehezebb voltál, hogynem mint Európa mindenestül, mely az egész világnak alkolmas része. Mondj többet.

BALASSI M. Kérem vala Gyalut a király fiátul és az anyjátul, de nem adák. En azon igen elbusulék. Bebek Ferenccel és Kendi Antallal öszvetanálcskozánk, hogy méreggel öljük üket, és Erdélt magunknak foglaljuk, török császárral együtt tartsuk. Ezen egymással erősen megeskünk és hitlevelet adánk egymásnak erről, de én látám, hogy nem mehet véghez, gyorsan megfordítám az kaszát, elárulám társaimat; ugyan éjjel házokra menék és levágatám üket, én mostan is itt vagyok. Az hitlevelet bánom, úgy hallom, hogy Kendi Antalnál volt; ettül fogván oztán mind félek, hogy engemet is megnyakaznak árultatóságomért. Úgy árulám el isnég az erdéli vajdát, ki bizon nagy hasznomra vala, mert bányám vala, váraim és várasim valának, és alföldi király valék, de az lelkiismeret mind furdala, hogy soha nem nyughatám. Úgy tetszett, mintha éjjel-nappal a feldből, mikor öttem, ittam, aludtam és egyebet is míveltem, reám tátván szájokat, kiáltottanak volna az én társaim. Félék, hogy az király fia meg-

tudja, hogy én voltam fő az árultatásban, és én is úgy járok, mint ük szegények. Jóllehet megtudta volt, mert sokszer hivata be Erdélben hozzája Szakmárból, de eszembe vőm dolgomat, nem merék mennem, hanem balra hagyám, bicskét és a szekercét is megforditám, gyorsan a malomba állék. Háromszáz hordót is vei ettem vala Halmiba; Zay társom vala, hogy az Meggyes alját beszűrjük. Igazán mondom, hogy annyit szűrtünk, hogy az országnak jobb része elvesze miatta urunktul, nekem is feleségem, gyermekem oda vagyon. A székelyeknek is megesküdtem vala, hogy ha feltámadnak urok ellen, megsegítem üket. De abban semmi nem lőn; mert sok ezert levagdaltaték bennek, de azoknak annak előtte is meg kellett volna halni. De hadd járjon!

ÉRSEK. Mind bicskéd és molnoddal öszve elveszt az isten, mert akármint bújdossál és áruld el uradat, ha ugyan rajtad a hatalmas isten keze.

BALASSI M. Ha gondja volna istennek e világra, régen megtértünk volna, de sokszor megpróbáltam, és úgy leltem magamba, hogy semmi abban nincs.

ÉRSEK. Az ü szava, kit prófétája által mondott, bizon igaz, mert a Dávid az első psalmusba [zsoltárban] azt mondja, hogy mint az szél hányja széllel az apró port, aképpen hányja el isten efféléket, mint te vagy. Magyarul is szépen szoktuk, mondani, hogy az isten sem siet, sem késik. De térj meg, lám eléggé hallgattad az istennek igéjét, sőt csak szolgáid szavát fogadnád is, jó volna szegén neked, mert csak szolgáidnak is, kik inasaid voltanak, jobb hirek-nevek vagyon hogynem mint temagadnak.

BALASSI M. Kik volnának azok?

ÉRSEK. Szénássit méltán mondhatom, és ha az fejedelem őtet ültetméje helyetted, és te lennél ő szolgája, nyilván meg tudna tanítani. Többen is volnának, de immár tizenegy óra vagyon, ideje ennünk, a sok dolgot másszorra hagyjuk.

BALASSI M. Sokszer lovamon ügettem és nem öttem huszonnégy egész óráig!

ÉRSEK. Hiszem bizon, de akkor, mikor az Lossonci és Nyári Ferenc jobbágy ökreit elhajtottad vala; de nem hallottam soha külemben való igen nagy igetésedet; hanem ahol ökret találtál, azt el tudtad hajtani, de ellenséget nem igen tudtál kergetni.

BALASSI M. Azt is kergettem azért.

ÉRSEK. Kennyű azt előszámlálni bizon; de mennyiszer szegén magyart és keresztyént tolvajlottál, dúltál, fosztottál és kóborlottál, annak számát senki nem tudja. És jobb volt volna, hogy huszonnégy óráig öttél, ittál volna, hogynem mint huszonnégy óráig kóborlottál volna.

BALASSI M. Öttem s ittam.

ÉRSEK. De az szegénség borát, és az érseket.

BALASSI M. Papnak nem kellett sok bor.

ÉRSEK. Oly pap volt az, az ki akkor az jövedelemből sok jámbort tartott, jobbakat náladnál.

BALASSI M. Nem tudom, ha jobbakat tartott?

ÉRSEK. En tudom. Jóllehet nem mind ökret hajtottál, hanem töröket is, nagy dolog, hogy elfelejtetted: Nyári Ferencnek egyszer bajt küldél, azt tudád, hogy nem mer veled megvíni, de ű jámborul, vitéz ember módjára készüle és az hagyott helyre Vácra reá mene, de te elszökél előtte szégyenedre, nem meréd még csak orcádat is az vitézek előtt mutatni. Ilyen vitéz voltál te akkor. Hiszen ismerünk kicsoda és honnét való vagy, ki tehene, borja fia vagy. Im halljuk és tudjuk jóvoltodat, ahol emberre találsz.

BALASSI M. Nyári dolga úgy vala akkor. Azt tudtam bizon, hogy immár mindeneknél elfelejtve legyen, mert nem most vala. Nagy dolog az, hogy a gonosz hírnév soha, amint látom, meg nem hal. De kegyelmes uram, én nagyságoddal nem vetekedem, hanem csak kenyergek, hogy nagyságod tegyen annyi munkát, menj a fejedelemhez, *száz gira ezüstet adok nagyságodnak.*

ÉRSEK. *Keszenem, jó Menyhárt uram, és jó neven is veszem, szivem szerént terekedem rajta, és ennek felette meg is ódozlak, nem szükség minden bűneidet előszámlálnod és az nagy paphoz menned érette.*

BALASSI M. *Ó uram isten, hogy nem igértem volt előbb az száz gira ezüstet, tudom, hogy ha azt miveltem volna, nem kellett volna előszámlálnom ennyi sok árulásaimat, kikkel immár mind az egész világ rakva leszen.*

ÉRSEK. Mit mond kegyelmed?

BALASSI M. Im azt mondom vala, kegyelmes uram, hogy az oldozatot várnám nagyságodtul.

ÉRSEK. Szűz Mária, szt. Péter, szt. Pál, szt. Miklós pispek, szt. Solenna, szt. Brigida, szt. Annos és szt. Serpöld, szt. Kalárával, és mind a többi szentek bocsássák meg az te bűneidet, és szent Korcog asszon is. *Úgy tetszik, hogy istent ingyen nem említém.*

BALASSI M. *Úgy legyen, hiszem, hogy te nagyságodnak is kevés gondja vagyon istenre, mint igaz énnekem.*

ÉRSEK. Ottan isten is bocsássa meg bűneidet, ha egyéb nem lehet benne.

BALASSI M. Meglehet, ha gondja vagyon effélére.

ÉRSEK. Bezzeg úgy, hogyha vagyon. Mi dolog, hogy többet mondál?

BALASSI M. Igen jóvá hagyom az nagyságod szavát.

ÉRSEK. Jer együnk immár.

BALASSI M. Jöszte te, Józsa deák.

JÓZSA. Megkönnyebbüle nagyságod az nagy bűnlerakással?

BALASSI M. Igen is, mert elébb másfél százint voltam, mostan penig mása szekerint vagyok, de szintén elrémülék, nékem bűneim miníha mostan lettenek volna; úgy tetszik, mintha ugyan ropognék és egy csontom sincs helyén. Érsek uram, még vagy két szón: vagyon nagyságoddal.

ÉRSEK. Siess hát, mondd el gyorsan, elunnám, ha ez is valami árulás.

BALASSI M. Egy jámbor szegén legént és jó vitéz embert árulék el Szalkában, Kerekes Györgyet valami színnel, mert akkor még más párt valék, de titkon Zayt reá indítám, kivonyatám Szalkából szegént, kit mostan is nagy szívem szerént bánok, és szívem fáj rajta, mert annak is megesküdtem vala.

ÉRSEK. Moldovába is egy Claustromra küldtél volt eltörni és megkoborlani.

BALASSI M. Úgy volt az.

ÉRSEK. Az szegén megholt urunknak ezért mi, kik tanálcsok vagyunk, akkor azt mondjuk vala, hogy tégedet és Zay Ferencet, társodat, felakasztasson, melyet ti, mint az szép leányok az rózsakoszorút, megérdemletek vala ez dologért. Mert urunknak hitlevele volt az török császárnál, hogy az frigy alatt sem titkon, sem nyilván, sem egyéb országban, sem Magyarországban az ü birodalmának ártani nem akar, melyet tü jól tudtatok, mert minden értette akkor az frigyet, tü penig ingyen sem Magyarországban akartatok lopni és tolvajlani menni.

BALASSI M. Sok hadnagyi voltanak ott ő fölségének, nemcsak mi ketten. Bánfi Bálint is ott volt, többek is.

ÉRSEK. Azok azt mívelték ah mit jámboroknak kellett mívelniek, mert ők főhadnagyjok parancsolatjára olyan veszedelmes helyre is elmentenek, de te és Zay akkor is az sátorban hevertetek csak.

BALASSI M. Immár én is ehetném, kegyelmes uram. Menjünk tehát és együnk.

Az ÖRDEG HÁLÓJÁRÓL ÉS ANNAK KÖRNYÜL ÁLLO DOLGAIRÓL

Részletek a Háló-ból

EZT EZ ÖRDEGNEK hálóját deákul nevezik inkvizíciónak, azaz, mesterséges kikeresésnek, miképpen csoda álnakságos fogásokkal, és ravaszságos módokkal szokták Hispániában és Olaszországban megkörnyéközni, kikeresni, kifogni, megkényozni, és röttenetes halálokkal megölni a szegény keresztyéneket, kik valamiképpen megismerték igazán az istent, és az ő áldott szent fiát, a mü urunk Jézus Krisztust, és eszekbe vették, hogy a római pápa, az piléses seregével, a nyilvánvaló antikrisztus, és a dühös ördögnek ő országa: és megkezdik azt utálni és megvetni...

...Mineműek és kicsodák legyenek az inkvizítorok, azaz, a pápa ördegnek vadászói, kik a hálót forgatják, és a szegény keresztyéneket kivadásszák, és megfogják, s megölik.

Rendele a pápa nagy sok piléses papokat: és azok mellé ada nagy sok barátot, kik a papoknak mint sugó tanácsadói volnának. És azokat csoportonként külde Hispániába, az hispániabeli tartományoknak, és azoknak vármegyéknek számok szerént. És nagy sok búcsúleveleket, és egyéb parancsoló leveleket nekik adván. Azt hagyja az hispániabeli királynak, mind a több fejedelmeknek, hogy mindenütt megoltalmaznák őket, és minden voltaképpen segítségül lönnének nekik. Mert ha valaki különben cseleködnék, azt örök átokba és kárhozatra vetnéje. És hogy az hispániai király jobb akaró lönne e szent dolgokhoz, ennek a szent inkvizíció jövedelmének a harmadát neki ígéré. Befogadta ez okáért a király az országba a nagy sok papokat, barátokat, és azok eloszolván a tartományokban, szent atyáknak, a hitnek támaszinak, az heretnekségöknek, és isteni károm lásoknak kivadászóinak, és kiirtóinak nevezik vala magukat, maga mindnyájan tudatlan szamárok valának, kik semmi szent írást nem tudnak, sem értnek vala: miképpen mostan is semmi nem egyebek. Ezek kezdenek ez okáért széllel járni, és házonként a népeket tanítani. Mert egyébként nem prédikálnak soha Hispániában. Egy egész város megéri vasárnapon két misével. Emléközet sincsen ott a prédikációról. Taníták kedig a népeket nagy fizetésekért, nem az úr isten-

nek igéjére, sem az ő parancsolatjára; hanem az Ave Máriára, Salve Reginára, Pater nosterre, és Credóra. Annak utána tanítják őket a római szentegyháznak öt parancsolatjára, melyek nélkül nem üdvözülhetne senki: Melyek ezek? Innep napon misét hallj. Esztendőig egyszer meggyónjad minden bűneidet egy pap vagy barát előtt, és végy ódozatot tőle. Nagyhétben végy urat hozzád egy szömélv alatt. Mindenekről adjad az igaz dézsmát. Gyakorta böjtelj, kiváltképpen a nagyböjtet és minden szeredán, pinteken, és szombaton, és egyéb napokon, az anyaszentegyháznak szörzése és rendelése szerint. Bőven offerálj [adakozz] a miséhez minden vasárnapon, kiváltképpen az jeles búcsús innepeken, ez jeles és üdvösségre szükséges parancsolatokra tanítják a szent atyák a népeket. És abból vesznek nagy dicséreteket, hogy ők szent atyák, és a hitnek oszlopi, és a pápa konfirmálta [erősítette meg] őket, a király is a több fejedelmekkel egyetemben. Azonközben minden felől kímeket bocsátának a szegény zsidók, és a több erővel megkereszteltetett népek után. És valahol egyet megkaphatának közülek, ki csak egy kemény szót ejtett a hit, avagy keresztség, vagy pápa ellen, annak minden marháját ottan elragadták: őtet pedig megfogván, a magistrátus kezébe adták. A magistrátus mindgyárást kész volt, és szörnyű kénzásokkal megölték őket, elannyira, hogy minden nap nagy sokat megöltenek szegényekben. És eképpen számtalan sok kéncseket gyüjtöttenek; sok üdő és esztendőktől fogva...

AZ ÖRDÖGI KÉNYOZÁSOKRÓL, MELYEKKEL MEGKÉNYOZZÁK A SZEGÉNY KERESZTYÉN FOGLYOKAT

Hatodik rész

MIDŐN IMMÁR a szentenciát kiadták a szegény fogolyra, hogy meg kell kényozni szegényt, beküldnek a várba, és a porkolábot kihivatják, és annak kezébe adják a szegény foglyot. Az bevivén a foglyot az várba, a föld alá viszi egy sötét boldba, és sok ajtón által menvén, világot gyujtnak: Tehát ott ül a fő vadász, mellette az udvarbíró, és íródeák. Azért viszik kedig szegényt a föld alá olyan hosszú boldba, hogy az ördegi nagy kegyetlen kényozásokban, oda ki ne hallják a szegény fogolynak jajgatásit és sikoltásit.

Akkoron a sötétből elő jő a henger, fekete vászonból csinált szoros nadrágban és kortzovágyba, és csuklyába, mely csuklyába csak a két szömének metszettek valami lyukakat, hogy azokon nézhessen által. Ezt kedig arra művelik, hogy a szegény fogoly inkább meg-

ijedjen, és kétségbe essék, mintha az ördeg pokolból kijött volna az ő kénzására.

A szent vadász az udvarbiróval újonnan megszólítják a foglyot, hogy eszébe vegye magát, és kényozás nélkül megvalljon mindeneket, mert ez jobb leszen neki. Ha kedig nem akar vallani, tehát nyilván higyje, hogy a kényozásban nem csúfolkodnak vele. Ha kedig a kényozásban megszakad, avagy karjai, avagy lábai megszegnek, tehát annak utána senkire ne vessen. Ezt az intést megművelvén, azt mondják, hogy ők immár ment emberek, isten előtt, és minden veszedelemnek okát vetik a szegény fogolyra. Lásd meg, keresztyén olvasó, ha nem megtestesült ördegek ezek.

Annak utána az ördeg szabású henger hozzányúl a fogolyhoz, és minden ruháit levonsza róla, hogy csupa mezítelen ott áll a szegény fogoly előttek. És a latrok nem gondolnak vele, sem meg nem szégyenlik, vagy asszonyember, vagy leányzó leend a szegény fogoly: (mert sok jámbor keresztyén asszonyi állatok és szüzek kényoztatnak tőlek, és megöletöttnek: kiknek keservesebb a halálnál, hogy ott csupa mezítelen kell állaniok az latrok előtt). Ha kedig valamiképpen meggondolják magokat, ottan valami fátyol berhet adnak a szegény fogolyra, és meghagyják az ördeges hóhérnek, micsoda féle kényozással kezdjen a fogolyhoz. Mert nem egy, hanem sokféle módjok vagyon a kényozásban: amint ennek utána meghalljuk.

Először a csigázáshoz fogják a foglyot. A henger hátrakötezi a fogolynak erősen a két kezét: annak utána vékony húrral köti meg mind a két hüvelykét, és erősen megszorítja. Avval köti meg annak utána a csigából aláfüggő kötelhöz. Azután két igen nagy békót vet a fogolynak lábára: és arra köt azután egy fél mázsát. És fel kezdi csigázni. Akkoron kedig erősen kiáltnak a vadász az ő mellette valókkal, és arra intik a foglyot, hogy valljon, és ne veszesse magát. Mikoron immár annyira felcsigázta, hogy a fejével a fogoly a csigát eléri, ott esmét veszteg tartja, és erősen inti, hogy valljon: és azt igérik neki, hogy mindjárást lebocsátják. Ha kedig nem akar vallani, tehát azzal fenyegötik, hogy ugyan eképpen ott fenn hagyják.

Ha a fogoly nem akar semmit vallani, minek utána sokáig fenn függött, alábocsátják, és esmét fél mázsát kötnek az előbbeni fél mázsához, és újonnan felvonszák a csigával, és ott hagyják függeni. És avval fenyegetik, hogy ugyan ott meg kell halni, ha nem akar vallani. E csigázásban megszaggatják a szegény fogolynak minden testét: és midőn szegény sikolt és jajgat, ők is viszontag kiáltnak, és azt kévánják tőle, hogy valljon: Avval is fenyegetik; hogy hertelen alászalasztják. Ha nem akar vallani: tehát meghagyják az hengernek, hogy hertelen alászalassza, és az alászalasztásban esmét hertelen megtartóztassa, ezt megművelvén a henger, a szegény fogolynak

minden teste megszakad, és minden üzek helyéből kimennek kimondhatatlan nagy fájdalmokkal.

De evvel nem elégednek meg a szent atyák, hanem esmét fél mázsát köttetnek a hengerrel az előbbeliekhez a szegény fogolynak lábaira, és esmét felvonatják nagy szidalmazásokkal, mondván: Lator heretnek, bezeg vallasz, vagy ugyanitt ehelyen meghalsz. Eb vagy, és ezért titkolod el, hogy nem akarod bűneidet megvallani. Mikoron a szegény fogoly a Jézus Krisztust segítségül hívja: ottan meg gugolyják szegényt, mondván: Jézus, Jézus, heretnek lator; sokat ád teneked, és sokat használ az Jézus Krisztus. Hadjáron most az Jézus Krisztus: valld meg igazán, amire mü megkérdünk. Ő ördegnek megtestesült ördegi.

Ha valamiképpen a szegény fogoly kévánja, hogy lebocsássák, hogy valamit valljon, lebocsátják ugyan, de kevés könnyebbségre. Mert valamit vall is, azért ugyan esmét és nagyobb kényokkal felvonatják, és ismét hertelen leszalasztják, az előbbeli mód szerént. És eképpen játszadoznak szegénnyel a kimondhatatlan nagy kénzásokkal kilenc órától fogva délelőtt, egész tizenkét, avagy szinte egy óráig. Mikoron immár a szent atyák elunják, tettetés képen megkérdik a hengert, ha elhozta-é a több kényozásoknak szerszámait is: csakhogy a szegénv holt eleven foglyot inkább megijeszthessék, hogy megröttenjen a több kényozásoktól. A henger azt feleli: hogy nem hozta. Akkoron meghagyják neki, hogy reggelre mind megkeszérte őket, minden fogyatkozás nélkül. Meglátjuk, úgy mondák, ha ez heretnek lator erősb leszen nálunknál, és ha tudjuk kisajtolni belőle az igaz vallást.

Annak utána a szegény megszakadott és holt eleven foglyot efféle beszédekkel vigasztalják: no, hagyj mostan csak békét neki: de a mostani órától fogva holnapig gondolkodjál ügyedről, és meglásd, amit akarsz vallani. Ugyan meg kell halnod a nagy kényozásokban. És ingyen se gondold, hogy olyan kényokkal kezdünk hozzád, mint ma: ugyancsak mézes madzag volt a mai.

És minek utána a szent atyák kimentenek, a hóhér valamenynyire megegyengeti és helyére vonsza a szegény fogolynak az üzeket, és felöltözteti: Eképpen annakutána nagy nehezen beviszik szegényt a büdes temlecbe; mert nem bírják szegényt a kimenyült lábai. Gvakorta kedig ugyan lábánál fogva vonszák, mint egy holt döget a temlecbe. A temlecben a poroszlók, kik szinte olyan latrok, mint az vadászok ő magok, megcsúfolják a szegény foglyot, mondván: Bezzeg nútul vagy. Ha szükség, had hívjunk valami orvost etc.

Amely foglyot nem akarnak tovább kényozni, azt harmad napra esmét a törvény elejbe hivatják. És mikoron a temlöcből kihozzák, a kényozó bolt előtt viszik el, ahol amaz ördeg henger áll: csakhogy szegényt elijesszék az előbbeli kényokról való megemléköztetésével. Mikoron a tanácsházba jut, ott meglátja ülni a vadászokat: kik az

előbbeli módjok szerént kezdik inteni őtet, hogy valljon. Ha semmit nem vall: tehát visszaküldik a temlecbe. Ha kedig valamit vall: azonnal rajta ragadnak, és tovább kezdik vallottatni: sőt sokszor ugyan a kénozásra sietnek vele, csakhogy többet vehessenek ki belőle.

Akit kedig tovább akarnak kényozni; azt harmad napra a kénzás után, midőn immár az üzek legnagyobban fájnak, kihozatják a tanács elejbe: és ott sok intésekkel és kénszerítésekkel arra kénszerítik, hogy valljon, és megjelentse az heretnekségöket, és azokat, kikkel valaha szólt felőlek, és kiket tudja, hogy efféle heretnekségeket tartnak. Ha nem akar vallani, tehát készüljön a kényozáshoz: Abban ha valami kárt vall testében, avagy ha ugyan meghal: tehát senkire ne vessen: mert ő bűne leszen.

Ha a fogoly nem akar semmit vallani, mindjárást a poroszlókkal beküldik szegényt a kényozó boldba, ahol ülnek a szent atyák az író deákkal egyetembe. Es az új intés után, avagy az előbbeli módon megcsigázzák szegényt, avagy új kénnyal firtatják. Mert mikor a fogoly a csigán függ, az derekára vékony zsinórokat köteznek, és avval hátul a szárait felkötezik, és mindenik zsinórba fát vötnek, és avval fojtják, annyira, hogy a zsinórok behatnak teljességgel a testbe, hogy soholt ki nem látszanak a húsból, és eképen kimondhatatlan fájdalmokkal kényozzák a szegény foglyot egy néhány óráig. Addig kedig semmit sem szűnnek a szent atyák a sok kérdezködésektől, intésektől, szidalmazásoktól és rútításoktól.

Más kényozásoknak módjok is vagyon. Egy hosszú, kivájt székek vagyon. Azon sok helyen gömbeleg fákat töttek az vájások által: És mikoron a gömbelég fákra tötték háttal a foglyot, gyakor helyen kemény zsinórokkal által kötik a testét a szegény fogolynak, a torkától fogva az talpaiglan: és fát vetnek által minden zsinóron, és tekerni kezdik a zsinórokat. A tekerésben, alól a gömbeleg fák a hátába mennek a fogolynak, melyeken fekszik: a zsinórok kedig betekerednek a fogolynak húsába mind az egész testén, mind tetemiglen. Minemű fájdalom ez legyen, azt könnyen meggondolhatja a keresztyén ember.

Annak utána egy fazokat vízzel függesztenek felötte: abból mint egy igen vékony fonalacska, kifoly a víz a szegény fogolynak szájára és orrára: És egy igen vékony fátyolkát tesznek a fogolynak szájára és orrára: azt a lecsorgó víz beviszi a fogolynak orrába és szájába, es ott fullasztja, hogy szegény sem élhet, sem halhat. Mikoron kedig a víz beviszi a fátyolt a szájába a szegény fogolynak, a henger esmét kivonsza, ugyan véresen: csak azért vonsza ki kedig, hogy akkoron a szent atyák megkérdhessék, és megvallathassák. Mikor ekképen eleget ördengesködtenek szegénnyel, hogy immár a szegény fogoly el nem szenvedhet többet: akkoron megoldják, és esmét a temlecbe vonatják.

Várnak annak utána a szent vadászok egy holnapig (ha az előtt nem hal meg a szegény fogoly a röttenetes nagy sok kényzásokból) addig még a szegény fogoly valami erőt veszen: és akkoron esmét elő-veszik, és új kénzással kezdnek hozzá. Hozatnak egy nagy üstöt elő, eleven szenekkel rakvát, és a fogolynak talpait meg-kenik hájjal, hogy inkább a tűz behathasson, es úgy sütik erősen a talpait a nagy tűzhöz.

Mikoron kedig minden módon megkénozták a szegény foglyot, és hogy immár látják, hogy semmit nem vehetnek ki a szegény fogolyból, egy kis üdeig békét hagynak neki. Annak utána esmét a törvény elejbe hívják és újonnan kérdözni kezdik csoda kérdésekkel és gyón tatásokkal, és az elébbeli vallásokat előhozván, csodálatos patvarkodásokkal élnek, hogy azokból a fogolynak nehezítésére okot találhassonak. Oly mesterségökkel formálják kedig a szent vadászok az ő kérdéseket, és oly keresztfogásokkal fogdassák a szegény foglyot, hogy meg kell akadni, ha valamit felel, akár mint okoskodjék: mert igen mesterek e szent atyák ebben: mert mind éltig csak ebben törik fejeket. És gyakorta történik, hogy amit a nagy kénzásokkal ki nem vehettenek a szegény fogolyból, azt kicsípik belőle efféle csodálatos kérdezködésekkel. Minden módon vannak érötte, hogy csak valamit kivehessenek a fogolyból, hogy avval a színnel megölhessék, és a fogolynak marháját magoknak koporithassák: mert csak ez az ő kévánságok...

MIKÉPEN ÉS MINEMŰ CEREMÓNIAKKAL SZENTENCIÁZZÁK A SZEGÉNY KERESZTYÉN FOGLYOKAT

Tizenegyedik rész

MINEK UTÁNA immár a szent vadászok ugyan kedvek szerént gyötrötték és fonnyasztották a szegény keresztyén foglyokat, némelyet két esztendeig, némelyet egy egész esztendeig, némelyet három avagy negy esztendeig, annyira, hogy a foglyok ugyan kévánva-kévánják a halált, és minek utána sokszor kihozták a törvény elejbe, és teljességgel eluntották őket a sok feleletökkel és kérdezésekkel, és teljességgel megerőtlenitötték és bénává tötték őket a nagy kényozásokkal, annak utána kihozatják szegényeket a piacra az egész roppont nép elejbe a szentenciázásra.

De minek előtte a szentenciázásra mennének, annak előtte egy néhány nappal a szent vadászok hivattatják a szent szék elejbe mindazokat, kiknek minden marhájokat elitélték a kobzóba: és egyenként

mind megkérdezik őket, ha vagyon-é még valahol valami marhájok, a helyeket is kérdezik, hol tartják marhájokat: és erősen intik arra őket, hogy semmit el ne titkoljonak. Mert ezt mondják nekik, hogy ha valamit eltitkolnak, és annak utána megtalálják a marhát, tehát lopásnak vétkével terheltetnek meg, és megbüntetődnek annak utána, mind ők, s mind azok, akiknél megkezdik találni a marhát, és ekképen a szegény foglyok az előbbeli marhák után, melyeket a megfogáskor elvettek tőlek, és a kobzóba takarítottak, mind a több elrejtett marhájokat is előmondják és megvallják, és az is elkél tőle. Midőn ezt véghözvitték a vadászok, annak utána esmét visszaküldik a szegény foglyokat az ő halálos temlecekbe: és noha nem bizonyosok abban, ha élnek, avagy halnak, azért ebben bizonyosok szegények, hogy minden marhájok immár elkölt tőlek, és hogy azt a kobzóba ejtötték.

Midőn a szegény foglyoknak az ő regzett napjok előjő az napnak estin a férfiakat mind egybegyüjtik egy igen széles avagy tágos fogházba, kiket másodnap ki akarják hozatni ceremóniákkal, mint penitencia tartókat, de nem halálra. Penitenciának hívják azt a módot, a péna avagy büntetéséért, melyet rájok vetnek a régi szentegyháznak az apostolok után való módjáért. Más szinte olyan fogházba gyüjtik egybe az asszonyiállatokat is.

De akiket másodnap kényra avagy halálra ki akarnak hozatni, azokat a szoros temlecekbe rakják külön, és éjjel kilenc avagy tíz órakor mindenikhez papot küldnek, ki megvigye a halálos hírt mindennek, s ki meggyóntassa ...

... Midőn reggel megvirradott, mindnyájan az vadászoknak áruló szolgái begyűlnek a fogházba, és a foglyokhoz kezdvén, mindeniket teloltoztetik az ő szentenciázásnak az ő módja szerént, és a kihozásra készítik szegényeket. Akik az ő hiteket emberül megoltalmazták, és az hazugságnak ellene állottanak, és ezért tűzre szentenciáztattanak, azokra sárga kámzsát adnak, melyre nagy sok ördeg képet iratnak fekete festékkel: papiros magas süveget adnak fejekbe: arra mindenekre egy ember képet iratnak kit megégetnek, és nagy sok ördegöket, feketéket írnak körülette, kik meggyujták és szítják a tüzet. A nyelveket kemény fa csíptetővel megfogják és megszorítják, hogy az ő igaz hitek felől semmi vallást ne tehessenek a község előtt, és semmit ne szólhassanak az ő ártatlanságok felől, az úr istent se dicsérhessék. Kezeket kedig új hárskötéllel hátrakötözvén, és az hosszú kötelet a nyakok környül tekerik. Ekképen megkészítvén őket, kiviszik a piacra a temérdek nagy nép közibe, onnét annak utána a tűzbe viszik. Akik kedig megtagadják hiteket, azért azokat is szinte azon módon viszik ki, csak hogy fekete ördegöknek képeit nem írnak a süvegökre, hanem valami feszületet adnak kezekbe, melyeket erősen egybekötötnek.

Azon órában, hogy temlecből kihozák őket, és hogy a várból kijönnek, a szent vadászok minden szerelmes atyaságokat megmutatnak őhozzájok, hogy avval is hypocritálkodjanak a község előtt. Mert jeles felestöket készítnek a foglyoknak tikhúsból és egyéb szép sültekből, hogy a község immár ezt gondolja, mivel hogy azelőtt a fogságban is oly jól tartották szegényöket, és hogy igen jól bántanak legyen vélek, maga jól tetszik, mind jól tartották szegényeket, annyira, hogy holt-elevenek állnak előtte· és lássad úr isten, ha akkoron keljen szegényeknek felestöket hozni, mikoron immár látják az halált szömek előtt, és legfeljebb való viaskodásban vannak az ördeggel: Ó, ördegi tagok...

...Ugyan itten mesterséges álnaksággal csalják meg a szegény környül álló községet, mely igen nagy és sok; mert ennek a csodájára nagy sokan jönnek akkorra az városba húsz olasz mélyföldről is Mert a fő vadász fennszóval szól a község előtt, és megkévánja a községtől, hogy utána mondják: és erősen megesküdteti a községet a római szent egyháznak, veszedelmet kévánván magának, ha meg nem tartanája: Abban az esküvésben megeseketteti a községet, hogy örökké élni és halni akar a római szent egyháznak engedelmében, és hogy. azt minden tehetségével meg akarja oltalmazni, minden marhájának is elvesztésével, és hogy azt nem akarja megszánni költeni azok ellen, kik a római szent egyháznak ellene támadnak. Annak utána, hogy mind ellene mond azoknak, kik az római szent egyház ellen törekesznek, és azok ellen, melyeket a római anyaszentegyház szörzett: arra is megesküdteti őket, hogy minden voltaképpen meg akarják oltalmazni az szent vadászoknak tisztjét, és annak minden szolgáit. És hogy ez a hit és esküvés erős legyen, mindkét felől magokat bizonyságul vetik...

...Minek utána immár allokozásokat elvégezték, ottan az magistrátusoknak kezébe adják őket, hogy mind a két féllel törvény szerént cseleködjenek, és törvényt szolgáltassanak rájok: Először, azokra, kik az igaz hitet megtagadták: azokért kedig igen könyörögnek a magistrátusnak, hogy szőrével cselekodtessenek velek, és meg ne szegjék tetemeket. De kik állhatatosak voltanak, azokat megvádolják a magistrátus előtt, mivel hogy megátalkodtak az ő heretnekségekben. De azért könyeregnek, hogy ha eszekbe veszik magokat, és valami jelt mutatnak a megtérésnek a római anyaszentegyházhoz, hogy lágyobban cseleködjenek velek, és megkíméljék őket.

Itt lássa meg minden keresztyén ember, ha ezek nem isten és ember csúfolók. Ők fogták meg szegény foglyokat, ők fültették és fonnyasztották őket, ők szaggattatták őket a sok csigázásban és külemb-külembféle kényozásban: ők ítélték őket halálra, hogy megégessék őket; mostan immár az magistrátus kezébe adják őket, és szépen könyeregnek nekik, hogy szőrével cseleködjenek velek, és megóvják

őket: Ha ezek nem hypokrita ördegek, lássa meg minden keresztyén ember. Ők nem akarnak részesek lönni halálokban, mert ők szent atyák. Maga ha az magistrátus valamelyiket el akarná bocsátani, tehát a szent atyák reá támadnának és semmiképpen meg nem engednék szegénynek megszabadulását: Ó álnokságos gonosz hypokrita ördeg...

...Midőn kedig a végső szentenciát kimondják, az egyik vadász levélből nézi, és úgy mondja ki az egész nép előtt, és tétova hántorgatja a beszédöket, sokat hazudván a szegény fogolyra. A szegény fogoly pedig ott áll, és öroment szólna, és bizonyságot tönne ártatlanságáról, de nem szólhat, mert kemény csiptetővel megfogták és erősen megszorították a nyelvét, csak fohászkodik, és szömeit felemeli az égbe. Ekképen bolondítják a szegény községet a sok hazugságokkal, és magukat felmagasztalják minden voltaképpen, hogy a szegény vak község csodálja, és igen nagy becsületben tartsa őket.

Minek utána immár mind elolvasták a szentenciákat, és a papságoknak elvonásának, és mind a több dolgoknak vége vagyon, az magistrátus kezébe veszi a foglyokat, a szent atyáknak parancsolatja szerént és a kénynak helyére viszik őket. Akkoron nagy sok pap barát futásnak környülék, kik minden voltaképpen érötte vannak, és erősen abban törekosznek, hogy ha valamiképpen eláltattathatnák a szegény foglyokat, hogy elállanának a megesmert igazságról.

Ezt is művelik egynéhányszor a latrok. Hogy menet az oszlophoz, ahol meg kell kötni őket, hertelen megfojtják némelyet, és az rántással megszakasztják szegénynek az nyakát, hogy ugyan mindgyárást meghal: És ottan kiáltani kezdnek a községnek, mivel hogy szinte az meghaláskor, a római anyaszentegyháznak kebelébe megtért legyen. Ez ennek az oka, úgy mondják, hogy az isten könyörült rajtok, és hertelen kivötte őket ez világból, hogy ne kóstolják a tűznek sebességét, és az halálnak keserűségét, ekképen cselekesznek az álnokságos gonosz emberek, csakhogy az igazságot megfojthassák, és ugyan eltemethessék.

VÉGEZŐ BESZÉD

IM, ATYAMFIAI, keresztyének, ez könyvből meglátjátok, münémű hatalmat vött a pápa az ő piléses darabantival az istennek gyülekezetein Hispániában és Olaszországban. És szinte olyan kegyetlenképpen cseleködett ezelőtt való esztendőkben Angliában, midőn Philep király házasságra vötte vala az királyi nemből való nagy üdeü apácát feleségül magának. Sok esztendőtől fogván úgy cseleköszsnek

Flandriában, Burgundiában és az egész alsó Németországban. Sokezer martiromot öltek meg ott negyven esztendőtől fogva, és számlálhatatlan kéncset gyüjtöttenek ott, melyet elfondorlottak az piléses latrok a sok jámbortól és a kobzóba ragadták. Kimondhatatlan tirannis és kegyetlenség regnál [uralkodik] ott. Nem szabad ott a polgárember magával; undok rabságban tartják: nem engedik az ördegnek vadászi, hogy az polgár embereknél egy könyv is legyen, sem újtestamentomat, sem bibliát, sem semmit. Házonként járnak minden esztendőben és mind elkeresik a házakat: valahol valami könyvet találnak, azt mind elveszik és a gazdát mindjárást az halálos temlecbe viszik: ha könyvet nem találnak, a gazdát megeskettetik, hogy igazán akarja megmondani mindent, amit tud mind a két szomszédja felől. Azt kérdik meg tőle, ha Lutheré valamelyik a szomszédok közül? Ha hüst eszik-é böjt napon? Ha megyen-é mindennap a misére minden háza népeivel? Ha gyónik-é és urat vészen minden böjtben? Ha imádja-é a szenteket? Ha ad-é comparatiot [fizetséget] papoknak avagy barátoknak az áldott miséért? Ha térdre esik-é, mikoron az urat viszik valami beteghöz, ezt és effélieket nagy sokakat megkérdnek a gazdától. A végében annakutána megkérdik hit szerént tőle az családját, hányan legyenek? És az gazdának meg kell mondani és azoknak neveket mind levélben teszik és mindeniknek adnak egy-egy ónpénzt. Azt az ónpénzt bőtben meg kell a gazdának behozatni vélek az egyházban az legestrom [jegyzék] szerént és midőn mindenik meggyónt, odaadja az ónpénzt és mellette egy ezüstpénzt: úgy menekődhetik meg mindenik annakutána. Nagy sommát tészen csak a gyónópénz is esztendeig. Ekképen kereskednek a szent atyák és megfosztják a szegény népeket, mind az lelkiektől s mind testiektől.

Ezt kévánják, ezt szomjúhozzák az ördegnek hóhéri és ezt keresnek minden voltaképpen türajtatok is művelni, atyámfia magyarok mind Erdélben s mind Magyarországban. Ezért gyültenek volt ennyi papok, barátok, mindenfelől Maximilianus császár táborában mikoron az vén török császár vitatja és vészi vala Szigetet és Gyulát. Mert akkoron egynihány ezeren voltanak barátok és papok a táborban és minden napon kereszttel jártanak az ora pro nobissal és sokezer misét mondattanak, mind a földen, mind az hajókban a Dunában: evvel az ájitatossággal az ő rétes istenektől azt kévánván, hogy immár kezekbe adná Magyarországot: hogy a jó földen vadászhatnának, mint azelőtt vadásztanak Hispániában, Olaszországban, Angliában és egész Niderlandban [Németalföldön]. Sőt immár mindeniknek az papok, barátok közül a levél köbelébe volt, ki hol legyen pispek, apátúr, prépost, esperes, kanonok, oltármester, vikárius, plébános, prior, gárdián etc.: mert készen immár számot vetetnek volt, de a gazda nélkül. Azt ne véljed kedig keresztyén, hogyha Magyarországba beférkeszhetnének, hogy külemben vadásznának, avagy lágyobban cseleködnének,

mint ott cselekösznek, ahol mostan a megvakult fejedelmek után birnak: ingyen se véljed azt: hanem mindnyájan olyan nagy, sőt sokkal nagyobb inségben lönnénk, hogynemmint azok, kik Hispániában avagy Olaszországban vadnak...

...Atyámfiai magyarok, ebből e könyvből lássátok meg immár, kicsodát imádtatok az római pápában és az ő piléses seregében. Gondoljátok meg, atyámfiai, hova búdostatok Rómába, kihöz mentetek és ki után költettétek a tü szép magyar arany forintokat? Gondoljátok meg, micsoda búcsút hoztatok onnét haza a tü drága pénzetekért: és micsoda inségben voltatok az pápának piléses serege alatt.

ÖRDÖGI KISÉRTETEKRÖL

Második rész

Históriák és lött dolgok régi és új kisértetekről

VOLT EGY PÁL nevű apát úr barát, ki az remeteségben annyira elfajult vala az asszonyemberektül, hogy midőn egyet előtalált volna, annyira futott előtte, mint az kit oroszlány, vagy sárkány űz, kit ő azért mívelt, hogy szűzességét igen tisztán megtartaná. De miért hogy ez nem vala igaz értelemből az úr bocsáta nagy betegséget reá az futás miatt, hogy az keze lába inai nem bírnák, sem szólhatna, sem hallhatna. És vele férfiú sem bánhatna, hanem egy asszonyiállatra szorulna és az bánnék vele betegségében mind hóltig...

...Rhenumban mondják, hogy volt egy leány, ki midőn hol húsz, hol harminchat óráig feküdnék holt számba, beszélte, hogy purgatóriumba volt, és ott sok dolgot látott, ezt sokszor mivelte, kivel sok pénzt takartak az ördög papjai.

Grimmenthalba sok emberek futottak, kik eszekbe megtévejedtek. És midőn a város előtt egy néhány nap feküdnének, eszek megjött. Erről azt hirdették ott az papok, hogy Szűz Mária tette volna.

Vala egy város Németországban, hova az magtalan asszonyok mentek és az oltárt mezítelen kellett kerülni, és bárányt ölökben hordozni, mintha azzal magzatot nyernének. Ezeket azonban szemtelenül kakucskálták az klastrombeli barátok

...Isenach városban Máriának képe, ki fiát ölében tartja, oly álnoksággal csináltatott, hogy az nyakokat tekergessék. És midőn valaki mit hoz, fejet hajtanak, annak mintha megköszönnék, midőn pedig semmit nem hoznak, fejeket elfordítják azok elől...

...Galgótzon midőn egy barát hánná az emberi érdemet, és hallanám oly értelmét, hogy nem elég az üdvösségre az egy Jézus Krisztusban való hit; mondék neki: mint vigasztalnád az igen lator gonosztevőt, midőn halálra vinnék és téged hívtak volna gyóntatni és vigasztalni? Monda: Mit tudnék mondani egyebet: ha ezt nem mívelted volna, így nem jártál volna...

De ha okosabb barát találkoznék az feléhöz kiváltképpen, ha sok kóborlott pénze volna, így tanítaná: hogy hagyja az klastromnak az latrul keresett marhát és lelke váltságáért ők szolgálnának. Így neveketted az sok érsekségnek, pispekségnek, káptalanságnak falui és gazdag jövedelmi.

Ungvárt jeles fő klastrom volt, de immár az porát is elfuttatta az isten, mint egyebütt is. Ott egy barát midőn prédikálna és sok fő nép előtt mondaná: a mi szentünk oly jeles ember volt, hogy mikor az egyházba ment az feszület is fejet hajtott neki. Az uraim közül felkiált egy és mond: ez egyet nem akaratjával hazudá, megbocsájtsatok neki...

...Más baráttól hallottam, hogy az prédikáló székből hirdette, hogy majd előttünk által repül az szűz Mária és az ki látja, az bizonnyal üdvözül. És midőn kiáltana, hogy ahon megyen, sokan kiáltottak, hogy látják: maga semmi sem volt...

...Egy klastromban megszörződik egy barát egy szegény asszonnyal három forintba, hogy fiát tetesse meg hóltnak és sirassa az templomban. Az barát kezd predikállani az lutherek ellen és kezdi mondani, hogy halottaknak feltámasztásával is megbizonyitja az ő barát szerzetjeket. És sok szó után nagy móddal kezd szólni az ifjúnak, ki előtte fekszik volt holt számba mondván: ifjú, neked mondom, kelj fel. De midőn másszor is, harmadszor is szólna, tapaztya: tehát meghólt ugyan valóban. Ezen elkeseredik az anya és ottan valóba kezdi siratni, és kikiáltja mint csaltak az barátok...

...Olaszországban támadott volt imily röttenetes szemfényvesztő klastrom, hogy az több barátokat semminek tartanak azért, mert az ő szűzességek nem magok bírásából volna. Azért ők azt szörzöttek, hogy aki igaz szűznek vélné magát, az hálna asszonyemberrel, az mellett, ha magát megtartóztatná, az volna az dicséretes barát. Ehhez képest nagy sokan felindulnak és ki-ki asszonyembert keres magának. És kívül erősen tettetik szentségeket. Mind ketten imádkoznak volt mind lefektekben, mind vigyázásokban És nagyobb oltalomért az fafeszületet is melléjek teszik volt. De végre felfelé kezdik az feszületet tenni és egy néhány szent asszony megterhesül. És így bomol el az nagy szentséges szerzet..

...Sok helyen sok csalárdságok voltak az barátok miatt. Mert kik sós retket csináltak boldog-asszony fejébe az szeme aránt, mintha sírna, és az nyakát csigán oly forogva csinálták, hogy ha valaki vitt ajándékot, fejet hajtott, ha nem vitt eltekerte az fejét, ezt penig az barát tekerte az oltár mögül. Ez fölött ki győzne előszámlálni, mennyi kereskedések voltak boldog-asszony övével, köntösével az barátok és apácák kápájával, szent vérrel, csontokkal. Óh átkozott ördög ki merő az latorság benned...

...Magyarországból midőn egy érsek Rómába menne és egy né-

nány klastromokban megszállana, ki-ki mutogatja neki az szentek hulladékit: némely, hogy már a Krisztus tövises koronáját, némely keresztfájának hulladékit, ki boldogasszony övét, palástját, ki az a szentek tetemét, ki az Krisztus szegeit. Mikor sok klastromban az ő szegeit mutogatnák, mond az érseknek egy fő szolgája; hiszen csak három szeg volt, kivel felszegezték az Krisztust, immár kedig kilenc klastromban mutogatták. Mond az érsek: nem értesz te ahhoz. Jól mondta, mert az ördögnek álnok practikáit nem értötte...

...Bécshöz közel egy klastromban az barátok sok leányokat és asszonyokat az mise után csuda álnokul megtartóztattak szóra, midőn mindenek kitakarodtak. Azután az ő templomokat bezárván, velek latorkodtak és őket megölték. Végre egy ember midőn elaludt volna, ezt eszébe veszi és kikiáltja. Kérlek gondolkodjál jól és sokáig erről, minemű szentségek legyen az képmutató embereknek ez világban. Ó, vak világ...

...Mi időnkben is volt ez féle ördögi csalárdság, hogy az barát az ki gyóntatott, elhitette, [t. i. egy asszonnyal] hogy szent Ferenc hozzá menne éjszakára. Az ura eszébe vötte és megengedte feleségének, hogy fogadná vigan. De ő is hozzá készítötte magát, csináltatván egy nagy kulcsot, mintha ő szent Péter volna és reá fogja, hogy híre nélkül alászökött mennyországból, és annyira megverte szent Ferenc atyánkat, hogy halva vitték el az szemetről az több barátok...

...Egy barát is midőn koldulna és egy menyecske otthon volna, ura az mezőre járván, nagy álnokul elhiteti, hogy az szent emberrel, ha hál magtalan nem leszen és gyermeki élnek. Ez féle fortélyokat számtalant mondhatnék

AZ ORSZÁGOKBAN VALÓ SOK ROMLÁSOKNAK OKAIRÓL

HOGY PENIG a sok emberi találmányokból kitataroztatott toltos pápista hűt, sokféle bálványozással legyen teljes, im egy néhányat előszámlálok benne, s azután szent írásból is megbizonyítom,

Féle bálványozások im ezek: Öntött, írott és faragott képek imádási, remeteség, apácaság, barát szerzet, pilis és koszoró nyirés, miseszolgáló kispapság, minden rendbe szerzetekkel, ereklyék, misézö oltárok pápista módra, halottakért, földön, vizen járókért, nehézkesekért, gyermekszülőkért, magtalanokért, harmad- s negyednapi hideglelőkért és hasonló dolgokért való misemondások, papi öltözetek, gyertyatartók, ampolnák, lámpások, úti oltárok, szövétnek és gyertya szentelések, temjénezők, zászlók, monstranciák, füstölések, csengetések, pápista orgonálások és cimbalmozások. Az szentelt vízzel való hintés, szentelt só, fű, berke, és mintha ördögöt űzhetnének velek való élés, az hamuzások, az negyvennapi böjtnek kötelesség alatt és benne való ceremóniáknak megtartások. Tűz, víz, viasz és kokonya szentelések, kuklyába, kordába való öltözések, processziók, búcsújárások, az papoknak bűbájos felszenteltetések, az utolsókenet, az, kereszteltetésben s bérmálásban való haszontalan kenések, sózások, arculcsapások. Az indulgenciák, az kenyér krisztus, és annak tartó kalitkája, az agnus deinek [isten bárányának] nyakba függesztése, az úrnapi bálvány ostyának utcától-utcára való farsangoltatása. Az pünkösd napi fagalambnak (mintha mennyből a szentlélek jönne) alábocsátása, az falegénynek nyakon kötve, felakasztva (mintha Krisztus menne mennybe) a templom padlására való felhúzása, az bűnökért való váltságok és elégtételek, az olvasókon való berbitelések, a pálmába felöltöztetett szamár, a kereszt csókolás, kép ölelés, azokhoz való sok ajakpattogtatások, koporsó és oltár kerengések, az úr vacsorájának meghamisítása, az halottakért való böjtölések, a purgatórium, az templomoknak és oltároknak szentek nevére való neveztetések, harangkeresztelések, eleségben való válogatások, az hús ételnek bizonyos napokon való megtiltása, a szentek tetemivel való cigánykodások, az megholt szenteknek segítségül hívások, az házasságnak megtiltása és ezekhez hasonló sok kábaságok, melyekből bűnök bocsánatjuknak érdemét tanítják a pápisták kiszármazni...

ALIA HISTORIA DE IISDEM DISTURBIIS

Más história ugyanazon nyomorúságokról

Jó magyar nemzet nézd veszedelmedet,
magyar nemzettől keserűsigedet,
el ne felejtsed azért istenedet,
jó reménysigben megtartsad hitödet.
Papának hada belzebub tábora,
német királynak csélcsapó tanácsa,
fejedre kémény hízelkedő szava,
meg akar téged kopaszétania.
Megmondom néked iszonyú tréfáit,
álnok szívének elröjtött titkait,
előszámlálom neki prókátorit,
szentszéken tanult, fölnevelt latrait...
De immár térek az derék dologra,
pápa titkának magyarázatjára,
az ő titkának reánk szólására,
szegény hazánknak történt romlására.
Mikor Rómában Mátyás herceg vala,
az pápa előtt híven udvarlana,
az bal lábának sok csókokat adna,
akkor az pápa nekije így szóla.
Megtudtam, fiam Bocskay halálát,
az másodiknak Gedeon halálát,
letöretnie Attila birodalmát,
tereád bízom Magyarország gondját.
Vegyed úgy, fiam, mint ajándékodat,
és véle öszve jóakaratomat,
tehozzád való atyafiságomat,
most mutatom meg kegyelmességemet
Szép szóval kérjed az magyar urakot,
adják fejedben szép koronájokat,
az mellett és mind szép tartományokat,
megkoronázván tapodjad nyakokat.

Igérjed magad nekik költségeddel,
holtig való kegyelmességeddel,
minden igyekben nagy segétségedet,
jelen voltoddal kegyelmessigedet.
És ez szó alatt kapcsold ő szíveket,
birtokod alá hajtsad mind fejeket,
kemény szóval is mutassad beszéded,
és félelmekben hallgatnak tégedet.
Éjjel és nappal azon törd fejedet,
töltsd ki bosszút rajtok Básta Györgynek,
kemény rabságot szegény Doktor Pecznek,
és levágását számtalan népének.
Ha ezt cselekszed, veszed nagy jutalmát,
az királyságból császárság jutalmát,
csak megemisszed magyar maradékát,
fegyverrel, tűzzel veszejtsd el országát.
Élek én pápa, az, ki uralkodom,
ez széles földön magam imádtatom,
nagy hatalmamot mindenött vallatom,
néked ajánlom földi birodalmom.
Ne kíméld őket mint oroszlánokat,
Tigris vizénél fölnőtt farkasokat,
Kaukázus hegyből kiszálló kanokat,
Tanais vizen által jött latrokat
Ez széles földön valahol mit hallok,
birtokom alatt mindeneket látok,
noha senkitől én gonoszt nem várok,
de magyaroktul szüntelen rettegök.
Ijszonyú hírö kemény indulatok,
röttenetes nagy az ő pusztétások,
minden népeknél kegyetlenb dúlások,
kit megkóstoltak pápai várasok.
Nem köll énnékem ezeknek táborok,
megírván vannak nálam katonájok,
ha megindulnak nekijek dárdájok,
egész táborral lészen mozdulások.
Nem tréfálhat már német nemzet vílek,
disznópásztorok támadtak ellenek,
parancsolatunk semmi ő előttök,
sőt szablya, puska, igen kedves köztek.
Török táborral immár mind egye volt,
seregek miatt nagy sok várom romlott,
de népeimben ilyen kár még nem volt.

Mint kezdett lenni az magyar kéz miatt,
sok tétovázó beszélések miatt,
elkezd majd fogyni végezék miatt,
Bécs tartománya kabdozások miatt.
Soha bosszúság szívemet nem fogta,
és keserűség szívemet sem érte,
bánat elmémet nem is tartóztatta,
csak magyar híre könnyem árasztotta
De kérlek, fiam, Mátyás király,
Forgács Ferenccel kivel bátran meghalj,
az mit végeztünk te is oda hajolj,
mert szent atvád az téged el nem árol.
Ronts összve nekik minden hatalmokat,
dúljad, pusztétsad az ő országokat,
és öregbítsed szép tartományodat,
had sírassák meg te királvságodat.
Keserves nékünk Bocskay támadása,
véle egyemben urak támadása,
az nemesekkel undok vérontása,
hajduság miatt reánk rohanása.
Mennyi sok urak és nagy sok városok,
elpusztulának roppant tartományok,
tőből kiégtek cifra szép kővárok,
kit nagy nehezen atyáink csináltak.
Mind ezek fölött sok iszonyú dolgok,
sok vitézeknek iszonyú rabságok,
török, tatárnak pénzen eladások,
pogány országban el be iktatások.
Méltó kívánság, hogy meggyaláztassék,
birtokom alól, hogy kitörültessék,
saját keblemben ne uralkodhassék,
híveim közül el ki számláltassék.
Nagy sívás-rívás, iszonyú jajgatás,
légyen közöttök keserves kiáltás,
atyák s anyáktól szübeli zokogás.
had légyen rajtok lölki nagy ohajtás.
Te és az fegyver rajtok meg ne szünjék,
lánc és az békó az nyakokon csüngjék,
cöncér kaloda lábokon nyugodjék,
mind egyetemben az testek kínlódjék.
Az fő népeket te mind levágassad,
az ő kéncseket ide föl takargasd,
szép jószágokat földig mind lerontsad,
az köznépeket azután raboltasd.

Az nap vérektől meghomályosodjék,
rikoltásoktól az föld süketedjék,
mind tenger habja test vágástól zöngjék,
könnyű hullatástól tenger megáradjék.
Kik elszaladnak hegyen bujdossanak,
és országokból el ki kullogjanak,
soha házokban ne maradhassanak,
többé bennünket, hogy ne marhassanak.
Az kis gyermekek fegyverre hányassanak,
és az vén népek vadaknak adassanak,
öreg asszonyok oroszlánok hasának,
eledeli légyenek sok farkasoknak.
Nagyságos urak rabjaid legyenek,
és zászlós urak kapusid legyenek,
pápista nemzet jobbágyid legyenek,
hogy többé rajtunk ne nevethessenek.
Sok szép várokban németek legyenek,
és városokban balonok üljenek,
szép kastélyokban cseheк férkezzenek,
kő palotákban vitézek zöngjenek.
Igy lesz nyugodalma az én bús szívemnek,
megenyhétése elbágyadt lölkömnek,
és könnyebbsége elfáradt testemnek,
megjön ereje megromlott erőmnek.
Akkoron kezdek én megvidulnia,
véletek öszve együtt vigadnia,
az mi örömünk meg kezd újulnia,
magyar romlásán, ha kezd tapsolnia ...
... Az ezör hatszáz és az tizen egyben,
szent Jakab hónak második hetében,
jó Magyarország forogván eszemben,
igen könyörög istennek szívében.

QUERELA HUNGARIAE

Magyarország panasza

(Részlet)

MOSTAN VANNAK jaj azok az üdők minékünk, melyekben szent Ireneus mártír mondása szerént, az élők az holtakra, és az holtak az élőkre valóban irigykedhetnek az ördögnek emberi nemzetséghez megkegyetlenült gonoszságáért és gyülölségéért, ki mennyivel közelebb látja érkezni ez világnak végét és az ítélő bíró Jézus Krisztusnak utolsó eljövetelit, annyival inkább elméjének minden erejét kibocsátja, csakhogy az eget az földdel és az földet az éggel összveelegyíthesse, minden fegyelmet, tisztességes erkölcsöt és az kereszténységnek közönséges békességét és csendességét valamint s valahogy felháboríthassa.

Elhallgatjuk ez vérszopó lélek másutt mit cselekedjék, nekünk magyaroknak, ahol fáj, ott tapogatjuk. Tetszik rövideden ujjal, mint egy jelenséggel megmutatni, ettül az emberi nemzetnek közönséges ellenségétől, mit és minemű dolgokat szenvedjünk, mind kezdetitől fogva ez ország birodalmának, holott (melyet bővséges véres könnyhullatással sirathatunk) nem kozrendbeli és böcstelen galád emberek, hanem önnön maga az nyírt papság által, valami gonosz hazánknak közönséges társaságára kiáradhatott, kiöntötte és még ma is nem szűnik kiönteni...

...És bizonyára, ha az igazságnak világosságára szemeinket meg akarjuk nyitni, kénytelen meg kell vallanunk, hogy valamennyi nyavalyáit, kárait, zűrzavarait, zenebonáit és nyomorúságit mind kezdetitől fogva Magyarországnak ezideig láttuk, avagy mostan is kényszerítetünk látni, azt mindenestől fogva az sátán után köszönhetjük egyedül csak az magyarországi nyughatatlan nyírt papi rendnek, mert az hazug lélek sátán ennek szájában munkálkodik, — mindenekre igyekezik, szólja, javalja valami ő neki tetszik.

Tetszik-e, hogy szem eleibe vessük ez dolgot? Az kinek füle vagyon az hallásra és ítéleti az itiletre, hallja és itilje meg.

Az mi üdőnknek elmult esztendeiben (hogy az dolgot mélyebben elő ne forgassuk), ez Magyarország az hatalmas török császártól midőn megrontatott, és annak ereje úgy megvékonyíttatott, koptatott volna,

hogy más országokból és tartományokból, az istenfélő és keresztyén fejedelmektől kényszeríttetett segítséget és erőt kérni. Az nyírt papság, mely másképen és valóságosan nyughatatlan és az evangélium, s közönséges megmaradás ellen nagy gyűlölséggel gerjedező neme az embereknek, az ilyetén idegen hadakozót, mely szegény Magyarországnak oltalmára bocsájtatott volna, álnokságával, csalárdságával és csudálatos találmányival és mesterségivel az együgyű lakos föld népe ellen kisztette. Mely hadakozó nép az ő megnevezett álnok mesterségekkel gonoszabbá lévén és egyébképen is prédát szomjúhozván, elfeledkezvén az ő tisztiről, melyre rendeltetett vala, azon földökben lakosok és magyar község ellen engesztelhetetlenül dühösködött és kegyetlenkedett. Valamiekhez térhetett, valami jószágokat kaphatta, mindenben prédát tött, melyből rövid üdőn (kiváltképen Erdélyben) oly drágasága támadott az élésnek, hogy az akasztott embereket, holt, nyüves ebeknek dögöket megötték. Az titkon megölt emberek húsát, disznó- avagy tehénhús közé elegyítvén az mészárszékben árulták és tudatlanságból megöttek...

...Ott az asszonyiállat az ő férjének öléből kiragadtatik vala és az ő szerelmes hütösének szeme előtt erőszakot szenved vala s megöletik vala. Az édesanyának emlőjétől függő csecsemő gyermek elszakasztatik vala és az anyjának jajgatásával megöletik vala, az lovaknak lábokkal tapodtatik vala, az szekereknek kerekeitől szaggattatik vala, az ellenség pedig sem anyjának sírására, sem gyermeknek koakolására szíve meg nem esik vala... Láthattad volna a szép szüzességekben megrontatott leányzót az ellenség nyergéhez kötöztetvén az ló mellett hurcoltatni. Siralmas szemmel tekintélhetted volna az keresztényeknek gyermekekkel megterheltetett lovakat, kik örök rabságra vitetnek vala. Bizony felkiáltottál volna, ó kegyetlen üdők, ó boldogtalan napok, ó vitézeknek halhatatlan szörnyűségek, ó felnyírt papoknak átkozott merészsége, mely ily szomorú dolgoknak nézésére és véronto szörnyűségekre okot adott.

Meglátá mindezáltal Isten az égből ily nagy háborúban is és megszáná az nyavalyás és földre tapodtatott kereszténységet és az tűzzel. lánggal gerjedező tört hüvelyében fordítá.

Szívét s elméjét az boldog emlékezetű II. Rudolphusnak, az mi néhai kegyelmes urunknak békességre hajtá és arra illendő személyeket és egyéb orvosságokat intézvén, ilyen szomorú, szörnyű és csaknem reménytelen dolgot kedves csendességre és békességre vive. Melyből annak utána az szomszéd országoknak, fejedelmeknek és fő fő rendeknek segítségekkel amaz kivánatos bécsi végezés következék, mely által az igaz isteni tisztelet az evangéliumi tudomány szerént szabadoson helyére állattaték. ...Az pilises papság minden emberi vélekedés kivül,

csak merő kegyelemből az ő előbbeni állapotjában hagyattatván. Mely ellen, úgymint az polgári köztünk való egyenetlenségnek gerjesztője ellen, noha az statusoknak [karoknak] és minden rendeknek bizonyos okokból keményebben kellett volna magokat viselni, és azt az nyírt papságot, mint hazánknak mirigyét ki kellett volna gyomlálni, mindazonáltal ez nemzetségnek véle született jámborságából, jobb reménységbe lévén felőle és remélvén megjobbulását az előszámlált hadi károkkal, melynek nagy részét ő maga is az pilises papság megkóstolta vala és szemmel látott tanúja vala, elébbeni helyében hagya.

De úgy járánk mi, mint amaz közbeszéd tartja: Gyakorta megcsal az reménység. Mert ó minemű és mennyi jobbulása lőn az nyírt papságnak? Mint szánák bánák meg szörnyű gonosz cselekedeteket és latorságokat? Avagy micsoda hálaadatossága lőn hazájához való jótéteményéért? Ez pedig gonoszoknak tapasztaltuk őket lenni, de bizonyára immár gonoszabbaknak és alábbvalóaknak tapasztaljuk, mert az ő megrögzött csalárdságok szerént azon regéjeket dudolják, mivel hogy az farkas szőrét szokta változtatni, nem erkölcsét. Mert kicsoda hintegetett újonnan ezen hazánknak polgártársai és lakosi közt visszavonást és ellenkezést? *Az pilises papok.* Kicsoda lőn tanácsával oka, hogy segítség színe alatt az erdélyi fejedelem ellen ennyi vérontással menjenek? *Az nyírt papok.* Kicsoda késztetése, hogy őfelsége az mi néhai kegyelmes Urunk az Bécsi békesség megtartására, melyben ő maga volt fő, és maga függő pecsétivel és sok egyéb fejedelmek és fő fő népekkel meg is erősítette, ne legyen köteles? *Az pilises papok.* Kicsoda vezére és oktatója amaz szörnyű regulának [szabálynak], hogy az keresztyén evangélikusoknak (kiket ők csalárdul eretnekeknek neveznek) az hittel való fogadást nem kell megtartani? *Az pilises papok.* Kicsoda oka, hogy az nekünk tött igéretek, akár minemű formán löttek is, be nem teljesítettek. *Az nyírt papok.* Ki oka, hogy az felséges Ferdinánd király Magyarországban ezideig megrögzött jeles hivataloknak formáját meg nem tartotta és a statusoknak villongó értelmek alatt alkalmatlanul s mód nélkül jött el? *Az tar papok...* Kicsoda szerzője az elmult 1618 esztendőbeli boldogtalan és az országnak felfordítására törekedő gyűlésnek? *Az nyírt papok.* Kicsoda oka, hogy némelyek az urak közül (kik között nevezetben lehet Eszterhás Miklós) csacsogni merték, hogy ha régenten amaz jeles férfiú Szilágyi Mihály Magyarországnak érdemes gubernátora [kormányzója] amaz örök dicséretre méltó és gyönyörűséges ifjat az Hollós nemből való Mátyást Magyarországnak királyává tötte, ezek a balgatagok és eszelősök az ország akaratja ellen is, hogy hogynem választhatnának királyt? *Az pilises papok.* ...Ki volt szerzője, hogy az minap elmúlt Pozsony(i) gyűlésben az personalis [személynök] az római katolikus statusok képében nagy fenn protestálván [tiltakozván] az szabad religiónak (vallásnak) ellene mondott? *Az pilises papok.*

SIRALMAS PANASZ

(Részlet)

A RELIGIÓBAN való különbözéseket ami illetheti.

A papság, más szerzeteken valókkal együtt, elhitette a katholika religión valókat, hogy miólta az evangélikusok Magyarországban származtanak, azólta az országnak és annak lakosinak nemhogy elő menetelek lett volna, de sőt inkább naprul napra romlása, pusztulása, és fogyása vagyon; ha azért országokat előbbeni karban akarják hozni, és állapotban, és magok szerencséjét elővinni, tehát elsőbben is minden úton-módon az evangelikusokat gyomlálják ki magok közül. Mely dolgot a német nemzet is eszében vévén, a pápista uraknak igen tanácsolják, hogy ez iránt mind az Istennek kedves dolgot cselekszenek, s mind pedig az országnak megszabaditására céloznak. Mely tanácsnak a papság részérül nincs egyéb oka, hanem hogy most is óvék lévén az elsőség, annak utánna mindeneket sine discretione Statuum et Ordinum, tanto minus cujusque Personae [a karok és rendek, s annál kevésbbé bárki személye megkülönböztetése nélkül] szabadosan regnálhatnának [uralkodhatnának]; és nemhogy valakiket tanításokkal gyarapítanának a hit dolgában, sőt magoknak a tanúság helyett uraság légyen conditiójuk [állapotjok]. A német nemzet viszont arra céloz: az evangélikusok kigyomlá]tatván az országbul, nem lenne annak utána az Országos Gyülésben annyi személy, aki magyar szabadságot merné oltalmazni; mert ha némelyek találkoznánk is [így!], akik megszóllalnának azokat is, kit adománnyal, kit valami tisztnek avagy expectatiónak [várandóságnak] igiretivel alliceálnak [megnyernének] és lekotnének; némelyeket pedig fenyítékkel és disgratiával [kegyvesztéssel] leültetnének.

Amint néhai Pázmány Péter cardinal publice (nyilvánosan) megvallotta, (hogy) a magyarországi szabadság csak addig fog tartani, míg az evangélikusok oltalmazhatják. Nem is ok nélkül, mert ők szegények sem adománt nem várván, sem tisztet nem sollicitálnak [szorgalmaznak], expectatiókkal [reményekkel] sem affectálják [áltatják] magokat; az eleink vérével szerzett szabadságot penig a félelmen és

disgratián el nem adják és ha szintén német uram mire intendálna [törekednek] is, az evangélikusok kiváltképpen ellenzői. El is hitetheti magával, hogy a haereditariumságra [eretnekségre] való bocsátkozást nemhogy cselekednék, de még a nevét is disgustussal (undorral) hallják, igen előttök viselvén a szabad ország titulusát (címét) és a szabad királyválasztást. Ezen kívül is semminemű módjok, és hatalmok nem lehetne a katholikusoknak, hogy a statusok közzül valakit akaratja kívül a magok religiójára kinszeríthetnének; sőt még a maga jobbágyi és pórjai közzül is egyet sem hajthatna ki evangelika vallásából; mivel a Szent Írás szerint a hit Isten ajándéka lévén, a Szent Lélek a szélnek módja szerint ott fúna, ahol akarna ...

... Némely szerzetben valók is nagy akadályt tesznek országunk erősödésének. Ezek ugyan húznak, vonnak, takarnak. Úgy igyekeznek terjedni, és elhatalmazni országunkban, hogy környül álló dolgokbul méltán fejünkre ülni igyekezni mondattassanak. Másokban és a világiakban fölötte igen ellenzik s tiltják ugyan a mód nélkül és felettébb valót; de magok oly telhetetlenek, hogy ebben semmi állat hozzájok hasonló ne találtassék. A szegény paupertás [szegénység] szenved ám itten, vagy szenvednek másutt a többi, vagy sem ... [?] Soha el nem hitetheti magával, hogy a Szent Lélek ellenzené nékik az annyira járt, futott és szorgalmaztatott confirmatiót és incorporatiót, kit a nemes ország eddig igen okosan és fundamentom [alapelv] szerint félrevetett és meg nem engedett. Most éktelenség az, a mineműt követnek el, ha azt az ember jól meggondolja. — — Ezek csakugyan nem szeretik a magyar nemzetet, és erre nézve országunkat is a külsőkkel nyaljákfalják, és csaknem kebelekben rakják, szívek [ben] örökössé tészik. Mint vagyon, hogy a magyarokrul soha jót nem szólanak; hanem gyalázzák, még az urakat is, híreket, neveket kisebbítik; az idegenek előtt merő béres szolgákhoz és a tudatlan polgárokhoz hasonlítják őket, hogy bennek (úgymond) politia [illem], tisztességes rendtartás és csinos tiszta magaviselés nincsen, hanem részegség, gondatlanság. Ez vagy úgy vagyon (kit ki hihessen el?), vagy nincsen; de még sem kellene így találni, hanem inkább mentegetni. De ezek jelei a nyughatatlanságnak. És mit mivelnének a nemes országnak, ha egyszer szemben ültetnék őket a Királyi Táblához? Ezeknek kigondolások, mesterkedések nyughatatlan; auctoritások [tekintélyük] a külsőkné nagy a hízelkedésekért, és azért, hogy az igát és a szekérrudat éppen hozzájok tehetik: akkor látnánk meg, mik lennének, ha módjok volna a Táblán. Ezek, Uraim, most is fennhéjáznak, mintha mind a diófáig övék volna; úgy uralkodnak, úgy veszekednek, oly praesumptióval [gőggel] bánnak mind jobbágyikkal (kiket húzni-vonni nem szánnak) s mind másokkal, mintha ők volnának országunkban az elsők, és fővebb, hatalmasb urak. Ugyhogy igen igazán beteljesedik mondása ama szombati öreg asszonynak: Még (úgymond) ezek — a szerzete-

sek tudniillik — szegények és semmivel bírók volnának nálunk, addig magokat megalázván, a szegényekkel tartottak, gyakran, szüntelen latogatván bennünket; de hogy immár meggazdagodtak, és nagy pompás épületre szert tehettek, a szegényeket elfelejtvén, csak az urakkal és gazdag özvegyekkel tartnak; ott csácsognak három s négy óráig is egy végben: úgy leskődnek, hogy még most is koncot vessenek torkokban, mert még sem töltek meg, sohasem telnek is meg. Nem nekik való a sok jószág! Ki értheti, értse. De az bizonyos: vannak olyak közöttök, ha szintén nem mindnyájan is, kik azt vitatják, hogy midőn itt országunkban magoknak valók lésznek, ne Hungarica Provinciának [Magyar Tartománynak], hanem Inferior Austriának [Alsó Ausztriának] hívattassék. Talán azért, hogy a Magyarországot most is nem magyarok bírják, hanem az, ki Ausztriát bírja; talán azon munkálkodnak ők is, hogy országunkat segítsék a németek kezében örökül ejteni... Oh, te magyar földünknek Istentül elszakadt hamis álnok lakosi! Nemde nem magyar nemzetbül vettétek a magyar földünkön minden fundatiónkat, s nem Magyarország engedelmébül, gratiájábul maradtok-é fenn most is országunkban? Hiszem az Austriaca Provinciát Austriárul és a benne lakosirul, a Bavariacát a Bavariai tartományrul, a benne lakosokrul nevezték Austriának, Bavariának: tehát miért ne kelljen a Magyarországi provinciákat is hinnya és nevezni a Hungariárul és a magyarokrul? Nem akarják ők ezt érteni: egy szóval nem akarnak országunkban megmaradni; mert aki országunkat velünk együtt nem szereti, úgyis nem méltó, hogy közöttünk maradjon, velünk lakjék. Azonban meg kell kötni a nyelveket erős gúzzsal, hogy országunkat Inferior Austriának ne hihassák. Inkább Austriában kell mind űzni őket, és jószágokat Véghelyeknek restauratiójára [helyreállítására] elfoglalni; amint jámbor lengyelek mostan cselekedtek, kiért valóban virágzani kezdett az ő respublicájuk [államuk]. Ezek csak kereskednek, azért fülöket, nyakokat és nyelveket jól meg kell kötözni és szorítani, hogy így találják meg, amint keresik. Mert bizonyára addig alázatosak ők, még szoríttatnak és terh alatt vadnak; mihelt penig szabadon mívelhetnek, fickándoznak, elragadtatnak, mint részegek. Igen szépen lenne dolgunk, ha a német, morvai etc. kezdene velünk pörleni, és ha a nemzetnek sóprejét a királyig emelnék, hogy ott szánakodván, erőnket vennék: cseresznye magvával lövöldöznének szemünkben. Mi magyarok egyébaránt a cifra kutyákat nem szoktuk volna (mint mások) folemelni asztalunkra, hogy velünk ennének egy tálbul. Nem disznónak való a gyömbéres lév, sem a drága gyöngy annak fülére; sem a hátára a bársony nyereg nem illik a szamárnak. A jótevő, helyesen célozó superiorok kedvek szerint találják a tárgyot; mert mint Uriást az erős ütközetre állatták vala, hogy ott elvesszen, és mint a felső hadban a németek bántak a magyarokkal, tudniillik a jégnek megtörésére előhajtván őket, mint a mészárszékre, kik, együgyűek, meg

is cselekedték a magyarok, azért elegen vesztek is oda bennek; a szerint ezek is úgy rendelik s úgy fogyatják őket, hogy majd magyar emberök sem lészen, mert ki menne ugyan közikben, látván mód nélkül való illetlen módjokat. A nemzetnek sepreje pedig nékünk nem sokat használ az egy vékony tanításon kívül. De hiszen taníthatnak a Király Táblájához való ülés nélkül is, amint eddig meglehetett; így is [igen] nagyra másztak. A Rudimentát és Cicerót nem kell a Királyi Táblán magyarázni. Az Aristotelest is nem kell oda fölemelni, mert ő a földön mint szegény gyalog szokott járni. Úgy fölrepülne. Nem kell penig a tollait megszaggatni, mert pelyheket szélesztenének, és nagy ártalmas port indítanának az urak szemeiben, ki oda nem illik. Csudálatos dolog, hogy ama potrohos németeket és morvaiakat otthon a nyugodalomban, mint mi ezeket, csak hizlalják, s csak a szegény magyaroknak kell viselni az apostoli nevet, és az apostolok tulajdonságit, gyakorlásit. Itt is kitetszik édes magyarink, hogy nyelveskedni, heában sokkal dicsekedni s hizelkedni nem tudtok; hanem csak menni [merni?] és próbálni tanultatok.

Édes magyarink, igyekezzetek s igyekezzetek! Menjetek elő javaltokban és a jószágokban! Ne légyen méltó az, országunkban s közöttünk megmaradni, a ki ne siessen magyar hírünk, nevünk, tehetségünk, erőnk s hatalmunk, minden birodalmunk elővitelére s terjesztésére.

MÁTYÁS KIRÁLY ÉLETÉRŐL VALÓ ELMÉLKEDÉSEK

CSEH KIRÁLYRA s országra támad a had ennekutána; ösztönözték erre a királyt a római pápa s római császár: religio volt praetextus alatt [hitvédelem volt a háború jogcíme]. Nem tudom, miképpen kell dicsérnünk azt az expedíciót: igazságáru[l] nem, annál inkább nem szükségéről. Az mostani világ (hogy ne nevezzek egy fejedelmet is), mikor színt akar adni a maga hadakozásának, religiót obtendál [a hit védelmed adja ürügyül]; de hun vagyon az az egész keresztyének regulájában vagy Krisztus urunk tanításában, hogy fegyverrel kell eretneket, törököt az mi hitünkre hoznunk? Sohol bizonyára én azt fel nem találom, de találom azt, hogy békességesen, tűréssel, szenyvedéssel szenyvedjünk mindent. Az mi hitünk más vért nem akar ontani, hanem a maga fiaiét az isten dicsőségére. Ha sok szent embereknek exhortatióját [buzdító szózatát] az török, az eretnekség ellen látjuk; ha sok szent prédikációkat, kiket azok ellen való gyujtásunkra csináltak; ha istenfélő pápáknak keresztes hadak támasztását, kik között a mi szent Capistránusunkat, — ne ítéljük azokból, hogy a Mahumet, vagy Calvinus János, vagy Luther Márton hite megbántására és semmivé tételére cselekedték ezeket, sem hogy erőszakkal más tévelygőket a mi hitünkre hozzunk. Különb professiója [hitvallása] vagyon az katholika hitnek, az ő geniumja [szelleme] idegen a háborúságtól. Sz. Péternek nem vala szabad a maga oltalmáért is kardoskodni. Vannak más okok, és méltók, kik kényszerítenek az török ellen, religión [valláson] kívül is, fegyvert fognunk, és mások ellen is, akik reánk tusakodnak, akár azok a mi hitünkön legyenek, akár ne: de csak csupán a religio titulus alatt rámenni valamely szomszédunkra vagy keresztyén fejedelemre, nem hiszem, hogy sem isten előtt volna ez az ők kedves, sem emberek előtt elegendő.

Nem vala László királynak oka Murát császár ellen fegyvert fogni, mikor megesküdött vala neki szent evangéliumra a békesség megtartására: de Eugenius pápa Julianus cardinál által elhiteté, hogy bizvást, lélekséreleni nélkül megbonthatja, kire ő is dispensálá [az eskü alól felmentette]. De másképpen értette az isten, mert nem akará, hogy jó vége legyen annak a kötés bontásának, akiben az ő szent neve héában vétetett, és emberek dispensatiója alá vettetett...

... Azaz ok nélkül és csak religiónak színe alatt valakire támadni nem jó, nem isten kedve szerint való; ismég, ha szövetséget vetünk ellenségünkkel, azt megbontani, hit titulus alatt, bűn és nagy vétek. De ezt a mostani világban levő papjaink másképpen értik, holott éjjelnappal szegény országunkban zelusnak neve [vallásos buzgalom színe] alatt lutheránusok s kálvinisták ellen declamálnak [szavalnak], ezekre hadakoznak és kiáltanak, nem mezítelen igazságnak okaival és az istentől rendelt instructióval [tanítással], hanem haraggal, gyűlölséggel,s ha őtölök lehetne, tűzzel-vassal. Nincsen talán charitas [szeretet] bennek, avagy ha van is, besötétíttetett az gyűlölségtől és a magok passiójától [szenvedélyétől], azért nem isteni zelus ez, hanem lábok alól felszedett ambitio [aljas nagyravágyás], kivel magok javát s nem az isten dicsőségét keresik, kivel Krisztus urunk intentióját, fundátióját és testamentomát [szándékát; alkotását és hagyományát] elrontják...

... Ennekutána az esztergomi érsek sok főurakkal, sok vármegyékkel az királytól elpártolkodék, királyt választanának magoknak bolondában. Magahittül cselekedének, nem gondolván meg, hogy az a fej, aki koronát hordozott, nem könnyen fosztatik meg pártolkodással; de ők is a jó szerencsében és a király familiaritásában [jóindulatában] elbízták magokat. Az érsek, akinek a többinél okosabbnak kellett volna lennie, megtébolyodék. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol, nam stultus sicut luna mutatur. [A szent ember a bölcseségben állandó, mint a nap, mert csak a bolond változékony, mint a hold.] Útet a király mint az atyját böcsülte, mint szent szerzetül ovserválta [tiszteletben tartotta], de ugyanaz vala az oka az ő tébolyodásának. Fortuna quem nimium fovet, stultum facit. [Akinek a szerencséje igen kedvez, azt esztelenné teszi.] Azt tudták akkor a pártos urak, hogy elég ennek a hamisságnak megigazulására, ha érsek lészen köztök a fejek.

Az érsek is hasonlót gondolt, de bolondul. Tudja a világ, mire rendeltetett az istentől a papság; ... semmi közök ez világ politicus administratiójában [kormányzáshoz], honnan lött a magok ambitiója, s a fejedelmek felettébb való szeledsége avagy negligentiája [hanyagsága] miatt tulajdonít nem igazsággal magának [t. i. a papság]. Látta az mi időnk, most is látja ennek hasznát, avagy igazán hogy megmondjam, ártalmát, holott most a papság (némelyekről szólok, nem mindenekről) első fundamentomját a maga conditiójának tartja, hogy tapodhassa s gázolhassa az politicus administratióval együtt a világi urakat. Látja ezt Lengyelország, kinek is érseke első volt svékusnak meghódolni. És látni fogja azután is minden ország, aki ezt az abusust [visszaélést] a clerusban megengedi. Nem ez volt a mi szent István királyunknak intentumja [szándéka]; de mi az ő szent gondolatjával abutálunk [visszaélünk], aki bár ne volna inkább, hanem minden rend tartaná magát hivataljához. Nem exclamálna [jajdulna fel] Francuz-

ország annak az okos elméjű Bartholomaeus Gramondusnak szája által, ha ezek a felülmondott dolgok úgy nem volnának, mondván ő de clero [a klérusról szóló művében] (folio 188): A régi erkölcsös szokások visszaélésekké változtak: az egyház jövedelmeit, a nép verejtékét és vérét igen könnyelműen használták fel, és pedig vadászatokra, fényűzésre, hivalgó és ragyogó fegyverekre, családjok gazdagítására: úgyhogy a püspökök óriási költségen tartott négyes fogatokban, apródokban, udvari nemesekben, ragyogó szerszámú lovakban, aranytól tündöklő házieszközökben s más ilyfélékben az undorig bővelkednek, még a szegény, akinek vérén lakmároznak, a hidegtől megdermed, s az éhségtől pusztul el. Innen ered az eretnekek megbotránkozása s a római szék megvettetése, ezért rohan vesztébe az egyház...

...Azért itt a lengyel királynak értelmét megszólhatni, aki oly könnyen ezeknek a megháborodott uraknak szavára belé ereszté magát ebben a tengerben, akiből naufragium [hajótörés] nélkül ki nem mehete. Mátyás király penig elvégezvén ennek a tragoediának első actusát [felvonását] és a többit, az utolsóra jöve, az érseket nyakon kapatá, s fogságban küldé: nem menthette meg a szentséges charakter [jelleg], holott inquinálta [bemocskolta] az árultatás. Tudta jól a király, hogy ennek az actusnak utolsónak kell lenni, mert előbb magának tett volna kárt. Aliquando ipsi reges necessitati parcent, et tempori quandoque serviunt. [Néha a királyok is engednek a szükségnek, és a pillanatnyi helyzet rabszolgái.] Elereszteté végtére, de ő teli gyalázattal s haraggal hamar meghala...

...A két fejedelemnek természete különböző vala. Ugyan is

Non bene dissimiles inter se foledera jungunt.
(Egyenlőtlen felek nem kötnek jó szövetséget egymással.)

Német és magyar fő sohasem lehet egy fő (úgymond Bonfin): Mátyás ugyanis a természettől fogva bőkezű és méltóságos, mértéken felül dicsvágyó és megtiszteltetésre igen törekvő, benne a lelki nagyság igen nagy, lelke veszélyes vállalkozásokra és kitűnő tettekre mindig kész volt; ellenben Frigyes császár nemcsak takarékos és egyszerű, hanem fukar és inkább pénz-, mint dicsvágyó; a nagy keresztény közösség javára — a maga vagy más hibájából — soha sem buzgólkodott. Amaz harcias és igen edzett; emez a restség és nyugalom kedvelője, sőt kelleténél is hanyagabb, tunyább és késlekedőbb. Amaz a leghíresebb fejedelmek példáját követte, mindig az ősök dicsőségével vetélkedett: emezt néha kajánnak tartották, aki mások jeles tetteinek útjában állott, háborúban békét akart, s egyikben sem volt állhatatos. Az — őszinte jellem, nyíltszívű, hadvezér, békére és háborúra egyaránt alkalmatos szellem: ez — csellel, fortéllyal és ravaszsággal és mindent csak saját belátása szerint szeretett cselekedni, semmit sem hallgatott barátai tanácsaira, végül mindkettőre (békére és háborúra) alkalmatlan volt. Amaz fényben, keleti kényelemben élt és lelkének

derűt merített a borból; s nem volt ellensége az emberi gyönyöröknek sem; ennek életmódja szerény, lelke önmegtartóztató volt, ellensége a mámornak, sőt mindig bornemissza és örokos vízivó, az egyedüllét és szemlélődés barátja. Azt az élcek, tréfák és barátainak társasága rendkívül mulattatták, ezt pedig az elvonult, szigorú elveket követő, kietlen és övéinek társaságától is nagyon tartózkodó élet. Végre a király jellemének nemességénél fogva kész mindent megbocsátani, és mindent vállalni, hogy az ország kárt ne szenvedjen; jobban szerette a tisztességet, amint a pénzt, ezenkívül jókedvű, derült és víg és vállalkozó szellemű volt. A császár makacssággal tűrt el mindent, a veszteségre nem sokat nézett, és ellenfelét csökönyös szívóssággal fárasztotta ki, kész volt inkább mindent elveszteni, mint egy fillért pénzes ládájából előveni; jobban kímélte a pénzt, amint barátait, s azt remélte, hogy halogatással minden jóra fordítható, és ridegségét és magányát el nem hagyta. Egyenlő volt mindkettő vallásossága, egyenlő a csillagjósokban és a mennyiségtan üres fortélyaiban való babonás hite, melyekkel szemben — saját beismerése szerint — mindkettő egyforma gyengeséget mutatott. De a császár a vallásos dolgokban sokkal fáradhatatlanabb és a szent szemlélődésekben szerfelett kitartó volt. Ha egyéb ok nem volna is, de az elméknek hasonlatlansága indíthat egyenetlenséget két szomszéd fejedelemben. Ebből a descriptióból [jellemzésből] minden ember eszében veheti, a mi királyunknak mennyi számtalan királyi virtusi valának, akik őtet tündöklővé tették és mindenek felett dícséretessé. Nemcsak egy lelki jószág teszi az embert fényessé. Nem is lehet oly virtus ez világon, az ki csak maga felemelje és érdemessé tegye az embert, sokaknak kell ottan concurrálni [összetalálkozni]; az egeket nemcsak egy csillag fényesíti, és akit mi tejesútnak hívunk, nem egyéb, hanem sok apró és láthatatlan csillagoknak összvegyűlése és világossága. Mikor azért sok ilyen lelki jó egy emberben férkezik, nem lehet az setétségben, az ő virtusának világossága előmutatja őtet, az mint a mi jó királyunkat minden időben, cselekedetben és hasonlatosságban megmutatja. Hogy Bonfinius nagyobb áhítatosságot tulajdonít a császárnak, szüntelenebb isteni szolgálatot, én elhittem. Azt is csak azért cselekedte, ne tota comparatione vilescat Caesar [hogy az összehasonlítás során ne mindenben a császár legyen hitványabb] az olvasóknak, és hogy ennyi keserűség után adjon a császárnak valamit, akivel édesedjék császári méltóságos híre-neve. De bizon az én ítéletem szerint avval nem kevélykedhetik császár a király felett, mert az untalan való szentegyházakról szentegyházakra való járás, misehallás, gyónás, processiókkal [körmenetekkel] való kerülés, spitalok [kórházak] látogatása, untalan papokkal s barátokkal való társaság, emberek társaságától való megvonás és Szent Atyák könyve olvasása, meg kell vallani, hogy nem nézhetjük másképpen, hanem áhítatosságnak; de azt is nem tagadhatni ugyan, hogy ezek az áhítatos-

ságok inkább illenek alacsonyabb rendű embereknek, hogysem királyoknak és nagy állapotú uraknak. Az mi hitünknek buzgó szereteti, az isten [azt kívánja], hogy a királyok szolgálják őket az igazságnak egyenlő osztásával, maga országoknak szorgalmatos gondja viselésével, az ő nevének dicséretére nézendő nagy actiókkal [tettekkel], pogányok romlásával s a maga félelmével: hogysem amikor ők aljasabb áhitatosságokat keresnek, koldusok lábait mossák, papokkal társalkodnak, klastromokban beszorulnak, s untalan kezeken hordozván az olvasót, semmi más dicséretre méltót nem cselekednek. Ezek az áhítatosságok inkább vannak ama melancholiai inclinatióból [búskomorságra való hajlamból] és, az nagy dolgoktól való félelemből, hogysem ísteni szeretetből és igaz buzgóságbul.

Pilises fejeknek hódult magyar nemzet
Mire, hogy magadat eszedben nem veszed?
Hol van régi okos, hadviselő eszed,
Hogy papok igáját nyakadra ereszted.

Akárhová tekénts, mindenütt pap az úr,
Kincses jószágodban ő kedve szerént túr,
Minden dolgaidban, tanácsodban pap túr,
Akaratjok ellen nem pöndülhet egy húr.

Pap töltözik minden te jövedelmeddel,
Pap bír országodnak legnagyobb részével,
Pap hízik zsíroddal, töltözik kincseddel,
Te koplalsz — nyögsz, nézed csak könyves szemeddel.

Váraidat mikor víja az ellenség,
Nincs akkor papoktul semmi hadi költség.
Országod pusztítja idegen nemzetség,
Szép jövedelmidbül nincs semmi segítség.

Isteni szolgálotra lám mindenik állott,
De az idvösségre kicsiny utat nyitott,
Éltében aligha három misét mondott,
Csak az jövedelem zsákjában csúszhatott.

Lehessen köntöse, — hagyján, ha nem jó pap,
Bárányköntös alatt annál hamarébb kap,
Minden praktikát kezd, minden dolgához kap,
Ha ördög nem viszi, végben viszi sok pap.

Az ország dolgául papok dirigálnak,
Törvényt, kauzákat azok indikálnak.
Világi tisztekben papok válogatnak,
Csak azt nem nyerik meg, az mit nem akarnak.

Gondviselő urunk vala palatinus,
Mastan gubernátor egy hitvány plébánus,
Ki nem használ testnek, valamint az vadhús,
Hogysem hazánkfia, veszedelem, nem hús.

Mert tudjuk: az kinek nem borja, nem nyalja,
Német, olasz magyarnak nem jó barátja,
Nemhogy igyekeznék országunk javára,
Sőt inkább öregbül ország nagy kárára.

Az mastanyi királyt pap tartja fékszárnál,
Arra húzzák-vonszák, mit érsek prédikál.
Hogyha ellenek jár, pápa átka rászáll,
Csak papvilág fénylik, az magyar alászáll!

Gonosz fogásokkal szegényt elhitették,
Királyi szent hütit véle megszegették.
Eretneknél hüttel az mi fogadtatik,
Nem szükség megállnyi, ilyen ok vettetik.

Istennek megesküdt igen erős hüttel:
Országunkban nem bánt senkit üldözéssel,
Hanem három vallást megtart békességgel,
Mégis fogásokkal játszik szent hütivel.

Az egész országnak, nemcsak eretneknek,
Esküdt meg ily hittel az magyar nemzetnek
Régi szabadságát megtartja népének,
Minden igazságát öregbíti ennek.

Romlott országunk lám, most is érzi s látja,
Hogy az állhotatlan hitit meg nem állja,
Midőn szabad nemzetünket sarcoltatja,
Temérdek adóval éppen elpusztítja.

Tekéntsd az papfogást, mit használ lölkének,
Midón megszegette hitit eretneknek.
Meg meri szegnie szintén úgy többinek,
Mely hitetlen egynek, olyan mindeniknek!

Régi magyar László király hütszegése,
Ki nem kereszténynek, csak pogánynak szegte,
Elég példa volna erős büntetése,
Mert az igaz isten végre megbüntette.

Annak is Julián pap vala főoka,
Mint amaz várnai veszedelem mondja,
Pápa hatalmával noha ő átkozta,
De török az népet kötözte, rontotta.

Győzedelmet azért mast is ellenségen,
Leopold nem vehet semmi nemzetségen,
Pusztul birodalma, húzzák minden helyben,
Győzhetetlen császár győzhetik mindenben.

Magyar magyart azért rontja országunkban,
Azért támad annyi had birodalmában,
Körösztény körösztényt rontja országunkban,
Pogány örömére elfogyunk magunkban.

Ez két hitszegésért kétképpen szenvedünk,
Egy: az szabadságért miképpen szenvedünk,
Más: isten igéjét szomjúhozza lölkünk,
Szent Jehova isten, szánd meg szegény fejünk!

Rád néz igaz bíró magyarok királyal
Meglásd, hogy megéget az papok igája.
Imé, koronádnak főoltalmazója
Az pogányhoz állott, ki volt őrállója.

Tapasztalja mivel hited hamis voltát,
Elvonyád magyarnak régi szabadságát,
Pap urakra biztad minden igazságát,
Nem hagyád békével lölkünknek jószágát.

Neved hirdetői, igéd forgatói,
Tömlöccel kínzatnak lölkünk tanítói.
Pusztán állnak mastan istennek templomi,
Csak égi madarak sokaknak lakosi.

Az mely kevés pap van isten-szolgálatra,
Több van, mint kölletlen, tisztre, uraságra.
Nagy jövedelmeket mindenik kívánna,
Nem törődik azon, akármint szolgálna

Légyen oly juhpásztor — ítélje meg isten!
Ki nem gondol nyájjal, hogy akármint légyen,
Csak őneki bőven sok gyapjat neveljen,
Mint henyélő here hasznával élhessen.

Az ily magadozó béres pásztoroktul
Ments meg, szent Jehova, ilyen farkasoktul!
Szelíd pásztorokkal áldj meg jóvoltodbul,
Lelki csöndességgel áldj meg irgalmadbul!

Ügyét magyaroknak, magyarok istene,
Az ki Scithiábul voltál kivezére:
Szánd meg! légyen elég ennyi büntetése,
Add meg szabadságát, régi segítője!

Rettentő ostora, ki sok népnek vala,
Tizenkét országnak parancsoló ura,
Ne engedd végtére, istennek jobb karja,
Németnek, papoknak, hogy legyünk jobbágya!

Az Izrael népét lám gyakran próbálád,
Ellenség kezében midőn ostorozád,
De könyörgéseket ismét meghallgatád,
Midőn terhek alul őket szabadítád.

Szegény magyaridat, ha már pogány nembül
Népednek válosztád, régi kegyelmedbül,
Ments meg, szent Jehova, most is ez inséghül,
Hogy örökkén áldjuk neved igaz hitbül!

Adót midőn magyar nimetnek fizetne,
Minden dolgaiban pap szájában nézne,
Egy ifjú hazáját sírván így könnyezte,
Ezt írta ezerhatszáz és hetvenegyben.

Gyalló írásomat az ki olvasgatja,
Versfejekben látja, az magyart mi bántja
Az auctornak nevét itt szükség ne tudja,
Mert megemésztene papoknak fullánkja.

EMLÉKIRATAI

Részlet

AZ ORSZÁG RENDJEI között első a klérus. De sóhajtozni kell azon, hogy Szent István és más királyok jámbor szándékait milyen rosszul teljesítik az osztrák uralom ideje óta. A káptalanok teljesen felhagytak az ifjúság oktatásával, különösen, mióta a jezsuiták viselnek erre gondot. Ezt a körülményt nagyon ügyesen használta fel a bécsi tanács. A magyar jezsuiták mindig osztrák főnökeiknek engedelmeskedtek, s ezért az ifjúságnak mindenekelőtt nagy gyűlöletet sugalmaztak Kálvin és Luther követői ellen. Ennélfogva ezeket az elfogult és vakbuzgó elvekkel telített fiatalembereket a papi rend számára választották ki, és a jezsuiták közt tartották vissza azokat, akik tanulmányaikban kitűntek. A magyarok természetesen tisztelik papjaikat, akiknek nem volt nehéz ezt a keserű vakbuzgóságot a katolikus világiakba is átönteni. A klérus legjobb része azt hitte, hogy az ortodox vallás megőrzése az osztrák uralomtol függ, s ez ellen fegyvert fogni annyi, mint a katolikusok romlására törni, és ipso facto [közvetlenül a tett elkövetése által] egyházi átok alá kerülni. Ennélfogva e háború elején saját papjaink annyira menekültek tőlem, hogy sokáig lelkipásztor nélkül voltam, mert az eretnekek cinkosának és mintegy kiközösítettnek tekintettek mindaddig, amig Olaszi városát (Bihar m.) hatalmamba nem kerítettem, és a váradi káptalan prépostját néhány pappal együtt táboromba nem hozták.

Lipót császár a püspökségeket csak olyan alattvalóira szokta ruházni, akiket a jezsuiták ajánlottak. Ezek pedig a legalacsonyabb nemességből vagy egészen népi születésből választották papjaikat, akik inkább szent hivatásuk méltóságával, mint erkölcseik tisztaságával, tudományukkal vagy irgalmukkal tűntek ki. Minthogy a nép és a nemesség legnagyobb része eretnek vallásokat követett, a lelkipásztoroknak nem voltak híveik, s ezzel az ürüggyel nem prédikáltak, az ifjúságot sem oktatták katekizmusra, de szigorúan megkövetelték parókiájukból a tizedet és az egyéb járulékokat, és pénzt halmoztak alja rokonságuknak. A félig rombadőlt templomok düledezőfélben maradtak, és még tisztaságot is alig tartottak bennük. Minthogy ez

volt a híres klérus állapota, nagyon fontosnak tartottam rábeszélni az egri érseket, akinek egyházmegyéje tizenhárom megyére terjedt, hogy ne hagyja el híveit. Ez a prelátus előkelő nemes volt a Telekessy-családból, minden püspöki erénnyel s különösen a szent egyszerűséggel és irgalommal megáldott, derék öreg ember, és minthogy megőrizte fiatalságában fogant eszméjét a nemzet szabadságáról, nem ragaszkodott a jezsuiták érzelmeihez, és egyáltalában nem szerette az osztrák uralmat. És minthogy már régebben szövődött köztünk ismeretség és különös barátság, apámnak tekintettem őt, s ő engem viszont fiának. Példája pártunkon tartotta a klérusnak azt a kis részét, mely nem követte a jezsuiták érzelmeit. Az egész sereg — alig tizedrészét kivéve — kálvinista volt, s a papjaink iránt mutatott tiszteletlenség még a pártomat követő főurak szemében is az egyház rombolásának és üldözésének tűnt. De minthogy a szabadság helyreállításáért fogtunk fegyvert, szigorúan végre kellett hajtani, amit a törvények rendeltek, és jó eszközökkel javítani és szabályozni azt, ami nem volt rendben. Amikor ilyen esetekben nem erőszakkal és indulattal léptem fel, vagy ha a lelkeket irgalomra és kölcsönös türelemre buzdítottam, mert nem helyeseltem, hogy lelkiismereti kérdésben erőszakot alkalmazzunk, azzal vádoltak, hogy a katolikus-ellenesek pártját támogattam, s hogy vallásom csak színlelt és tettetett.

VALLOMÁSOK

Részletek

TIZENKETTEDIK esztendőmet töltöttem be azon a napon, melyen az osztrák Bécset elértük, és miután a város kapuinál, melyek megérkezésünkkor (nem tudom, mi okból) zárva voltak, két, vagy talán több órára terjedő ideig várakoztunk volna, kitéve látványosságul a bennünk vérig sértegető népnek: a külvárosba, az Augusztinus atyák klastromába kísértek, ahol aggodalommal várta a most már te benned nyugvó anyám a mi rendetlen fogadtatásunk végét; de hogy kicsoda, kinek nevében, mit mondott neki, te tudod Uram, hogy én nem tudom; csak arra emlékezem, hogy estefelé egy kocsi jött értem és nénémért, Juliannáért, hogy Kollonics érsekhez vigyen, akire Lipót császár, miután a maga részére tartotta fenn a rólunk való gyámkodást, a mi nevelésünk és a mi birtokaink kormányzásának gondját bízta. Tőle nem rangunkhoz méltóan, hanem korunk miatt lenézéssel fogadtatva, hamarosan vele együtt kocsiba ültünk, mert azt mondta, hogy a császárnak fog bennünket bemutatni. De . . . mily nagy volt

az én fájdalmam, amikor a kocsi megállt és a nyitott kapun át Szent Orsolya-rendű apácákat pillantottam meg, akik nénémet, akit az érsek erőszakkal taszigált be, noha sírt és ellenszegült, tőlem erőszakkal elválasztották.

Miután ez megtörtént és a kaput bezárták, engem, a gyámoltalant, kit anyámtól és nénémtől könny és zokogás közben választottak el, egy bizonyos embernek, ki az érsek birtokainak kormányzója volt, lakására vittek tanítómmal Badinyival és Kőrösy kamarásommal, ahol három napot töltve anyám miatti aggodalomban sóhaj és panasz között, a negyediken megkaptam az engedélyt, hogy elbúcsúzás végett anyámat és testvéremet, azt lakásán, ezt az apácák ablakrostélyánál meglátogassam. Mert megmondták nekem, hogy Bécsből távozni fogok, de hová? ezt készakarva eltitkolták . . .

. . . Miután a nap sírással és szívem keserűségében telt el, a következőn az érsek saját hintajába ültetett és egy, a szerencsétlenül jártak gyógyítására szolgáló kórház templomában misét hallgatván, egy bizonyos eiskorni prépositus, aki engem kísérendő vala és tanítómmal, Badinyival egy közönséges s az ily fajta kocsik természete szerint eléggé rongyos bérkocsiban ültem, amely elé két lovacska volt fogva. Lassan haladtunk előre és csak utazásunk második napján mondták meg nekem, hogy Csehországban visznek. Egyedül tanítóm, aki amint bírta, szomorúságát előttem rejtegette, vigasztalt jelenlétével, és azzal a reménységgel, hogy továbbra is mellettem marad. Mivel sem a nyelvvel, sem a szokásokkal ismerős nem voltam, minden újnak tűnt fel nekem és minden egyes tárgy felújította fájdalmamat, amelynek oka az anyámtól és nénémtől való elválasztás volt . . .

. . . Több napi, megszakítás nélkül tartó utazással, amelynek részleteiből csak lelkem állandó szomorúságának emléke maradt meg nekem, elérkeztünk útunknak céljához, egy csehországi, németül Neuhausnak nevezett városkához és mivel nem célom a városok és azok fekvésének leírását adnom, csak annyit mondok, hogy az a város akkor Slavata Joachim gróf birtoka volt, akinek családja akkoriban, amikor én ott időztem, Csehországban mint a legelőkelőbb, férfisarj nélkül halván el, elvégre testvére, Lipót halálával, aki a passaui káptalanból kilépve, megházasodott, de kezei, lábai összezsugorodván és elegészségtelenedvén, nem sokkal később meghalt, egész kihalt. Az első kiváltképpen jóindulatú volt hozzám, a második is elég jóakaróm volt; kérlek is a legmélyebb alázattal: méltóztassál nyugalmat adni nékik. Van a városban a jezsuitáknak egy nagy háza és az ifjúság oktatására kollegiumuk, amint itt nevezik, ott azonban seminariumnak hívják, tele szépszámú ifjúsággal, — a gymnasium t. i. igen népes, ebbe szántak engemet. Az atyák ez alkalomra rendezett színi játékkal és azután mintegy negyven személyre készült nagy ünnepi

lakomával fogadtak rendházukban; asztal után kísérőm, a prépost, tudtomra adta, hogy nekem ott, a fentemlített collegiumban tanulmányoknak kell magamat szentelnem, de mivel parancsa van tanítóm, Badinyi elbocsátására, azért, ha anyámnak valami üzenni valóm van, még aznap este közölnöm kell vele, mert másnap reggel elindul. Hiába volt minden panaszom, hivatkozásom az érsek azon ígéreteire, hogy említett tanítóm még néhány hónapig velem fog maradni: nem indították meg sem kéréseim, sem könnyeim, sem jajgatásom, melyek közt a lakásomul rendelt szobába vezettek, ahol együtt kellett két más ifjúval, tudniillik Kollonics és Volkra grófokkal laknom, ahova nem sokkal később egy harmadik is érkezett, akit úgy hívtak, mint az elsőt. Beléptem után félrevonultam azon spanyolfal mögé, mely ágyacskámat körülfogta és egyre szaporodó sóhajaimmal, zokogásommal és könnyeimmel kértem tanítómat: ne hagyjon el engemet; de amikor fájdalomtól és bánattól kimerülten elaludtam, e hűséges nevelőmet elragadták s csak másnap virradatkor, midőn alighogy felébredve, szólítottam őt, vettem észre, hogy eltávozott.

Te látod Uram, hogy mostan is még, amikor e sorokat írom, szinte elfog a szomorúság e történetek emlékétől; mert mi eshetett keservesebben a gyermek-fejedelemnek, mint számkivetésbe mennie hazájából, elszakadnia szülőitől, ismeretlen tartományba hurcolva, születéséhez és rangjához nem illő bánásmódban részesülnie és teljességgel idegen erkölcsökkel és szokásokkal bíró emberek közt, nyelvüket sem tudva, magára maradnia; ugyanis a latin nyelven kívül (amelyre még otthon megtanítottak), az azokkal való érintkezésre, kikkel élnem kellett, más nyelvet nem ismertem.

Étkeznem a szokott időben a közös étkezőteremben kellett, amelynek láttára a rozskenyér és fanyar bor újabb okot szolgáltatott nekem a szomorkodásra; azon nemzet szokása és azzal megegyező életmódja szerint soványan elkészített étkeket lelkem szomorúsága a valónál is ízetlenebbé tevé. Asztalhoz ültem, mialatt könnyeim egyre hullottak és visszavonultam, — amint mondtam: magános ágyacskámhoz megújult bánattal, — gyűlölve csaknem a világosságot is . . .

. . . Igy elvégezve a classicus tanulmányokat, egy bizonyos papi ember vezetése alatt, akinek, amennyire emlékszem, Neuhausba jövetelem után egy év múlva helyeztek közvetlenül felügyelete alá, Prága városába, az egyetemre kerültem a philosophiának legszélesebb körű tanulmányozása okáért; a társaság atyáinak rendházában, az újvárosban jelölték ki lakásomat. Az én nevelőm csöndes, jámbor életű pap, egyszerű ember s a szó teljes értelmében alárendeltje volt az atyáknak, aki sem kegyességre, sem erkölcsökre, legkevésbbé pedig valamely tudományágra volt képes engemet tanítani; azért az egész idő alatt ő a maga, én is a magam dolgaival foglalatoskodtam . . .

. . . Neuhausi tanulmányaim idejében Bécsben néném házassága felől, ki anyámmal az Orsolya-rendű apácák egy és ugyanazon klastromában lakott, tanácskozások folytak. Több fejedelmi személy kért a császártól engedélyt anyám meglátogatására, hogy vele ez ügyről értekezzenek, noha az érsek ez ellen, amint csak tehette, tiltakozott...

Az érsek, ellenkezőleg, az apácáknak komolyan lelkökre kötötte: beszéljék rá nénémet, amint csak lehet, hogy szűzies életét szentelje teneked. Mert azt állította, hogy a császár egyáltalában nem akarja a klastromból való kilépését, hozzátevén, hogy az én szándékom is érettebb koromban a jezsuita atyák társaságába lépni. Elég nekem, ha te tudod, vajjon a gyakorta emlegetett császár valójában közömbös volt-e a dologban, az érsek pedig arra törekedett-e, hogy amint mondta, olyatén rendelkezésekkel, t. i. nénémet apácává, engemet pedig jezsuitává téve, a mi házunk kipusztuljon és a jezsuita atyákra háramoljék az örökösödés joga. Az erre áhítozó rendet néhány évvel később, a pozsonyi erőszakosan vezetett országgyűlésen az atyák javára az ország hallgatásával inkább, mint beleegyezésével alkotott törvények visszaállították. Mellőzöm tehát eldöntetlenül, hogy mit akartak; mert semmi sem lett ezen tervekből. Néném az említett gróf személyét, ámbár csaknem kétannyi idős volt nálánál, az utóbbi időben a többiek felett előnyben részesítette. Anyám őt szerette legjobban és amíg Kollonics XII. Incze megválasztása alkalmával Rómában a bíborosok gyülekezetében időzött, a házasságkötés anyám beleegyezésével, a bécsi püspök megáldásával megtörtént és végül, miután néném az apácák tudtán kívül a klastromot otthagyta, teljesen valóra is vált. Ezen eseménynek sok minden körülményeit fel kellene sorolnom itt; ennek következménye volt ugyanis az érsek hazajövetele után, — a férjnek egyéb okokból kieszelt fogsága a spielbergi várban, a feleségé pedig a tullni klastromban. Kísérlet történt a házasságnak csodálkozásra érdemes és minden tekintetben igaztalan okokból való felbontására . . .

. . . Már mikor Prágába kerültem, néném Tullnból visszatért és férje Spielbergből kiszabadult; mert semmiféle mód nem találkozott házasságuk felbontására, hanem perlekedniök kellett szegény létükre, mivel az érsek a nénémet is illető anyai örökséget kiadni vonakodott, sőt ezenfelül az én nevemben támasztott igényekkel visszatartotta az ő gyámi igazgatása alatt. Akközben mind gyűlöletesebbé vált előttem a nénémmel folytatott per, akinek minden tettét felfújták előttem, mintha családom gyalázatára és az én teljes romlásomra szolgálnának azok; meg is volt sikere a csalásnak . . .

Néném az őt megillető javak kiszolgáltatását szorgalmazta és két éven át folytatott pereskedés után azt bizonyítván, hogy engem, ki a magyarországi törvények értelmében a gyámság kötelezettsége

alóli felszabadulásra megállapított tizennyolc éves kort elértem, a javaim feletti rendelkezés iránt ki kell hallgatni. Strattmann udvari kancellár, Lipót császár első miniszterének pártfogása útján, ki is eszközölte, az érsek minden ellenszegülése dacára, akinek bírói nyomatékos határozattal adták tudtára, hogy engem miután a gyámság alól felszabadultam, Bécsbe hozzon . . .

Este meglátogatott szállásomon néném és testvéri ölelések és kölcsönös gyengédség sírta könnyei után az én ügyeim állását teljességgel másként tárta szemeim elé, mint ahogy az érsek az én nevemben nénémmel tudtomon kívül perlekedő ügyvéd által nekem megmagyarázatta. Nem igen volt ékes a nénémmel való beszélgetésem; mert a honi nyelvet teljesen elfelejtettem, a németet nem tudtam, csak a latint beszéltem; de elegendően megértettem, hogy tanulmányaim felhagyására és öröklött birtokaim átvételére ösztönöz, melyektől, ha az érsek akaratának magamat alávetem, még számos évekig meg leszek, keresve keresett ürügyek alatt fosztva. Mit használand nekem a metaphysika, mit a jog tanulása, főképp mikor jövendő állásommal alig is egyezik meg? Mert igen nagy különbség van a birodalmi jogok és a magyar jogok között; nincs is tehát más céljok, minthogy őt elsősorban az ősi jogokból az én nevem alatt kiforgatva, engem idő folytán vagy a jezsuita-rendbe való belépésre beszéljenek rá, vagy hogy ők élvezzék birtokaim jövedelmeit . . . Nincs más tennivalóm, mint otthagyva szállásomat, átköltöznöm az ő házába és az érseknek illendően köszönetet mondva, kijelentenem, hogy a nekem másolatban megküldött rendelet szavai értelmében át akarom venni javaimat és azoknak ingóságokkal együtt való átadását kérem . . . Mert nem akarom ismételni a máskülönben világos, nagyszámú okot, melyek az én lelkemben sokféle gyanút keltettek a nem elég őszinte érsek és a jezsuitáknak velem való bánásmódja iránt . . .

. . . Harmadnapon pedig, melyet nékem az érsek elhatározásom megadására tűzött ki, őt felkeresvén, előtte kinyilatkoztattam, hogy jogaim és a gyámhatóság nevében tőle indított per felől mindkét fél ügyvédjétől kellő tájékozottságot nyertem; de a néném iránti testvéri gyengéd szeretetem arra indított, hogy abbahagyván a perlekedést, a barátságos megegyezést többre becsüljem az ezen ügyben való eljárás egyéb lehetőségeinél. Néném nemére, korára, áldott állapotára való tekintettel azt követelte tehát, hogy a komoly barátság és vonzalom ápolása kedvéért lakásomat megváltoztassam. Ennélfogva fontolóra vevén a császár figyelmes rendeletének tartalmát, amelyet önnönmaga küldött meg nekem, amennyiben a gyámság alóli felszabadulás törvényileg megállapított esztendejét elértem, annak eddigi intézéséért és gondviselésemért hálás köszönetemet fejezem ki; egyúttal illően megkértem, hogy nénémet és engemet illető ingóságainkat, jövedelmeinket és bir-

tokainkat visszaadva, tartson meg továbbra is baráti jóindulatában. Te tudod, Uram, jobban nálamnál, mily lelki felindulással fogadta beszédemet; mert homloka és arca a legnagyobb méltatlankodást tükrözte vissza, melyet szaggatottan előadott szavai is megerősítettek; azt választotta ugyanis, hogy átenged engem hízelkedő néném és sógorom fondorlatainak, ifjúi szenvedélyeimnek, amelyek kétségkívül javaim elpocsékolására vezetnek, és ne is reméljek semmit az ő megbántott baráti indulatától. Erre karon ragadva vezetett és kivezetett a kapun. Meg is felelt később valósággal szavainak; mert ettől kezdve minden dologban ellenségemnek bizonyította magát a jezsuiták-kal és pedig először javaim visszaadásában. Amikor ugyanis erre a következő napokban a bíróság felhívta és az ötévi pénzbeli jövedelem és ingóságok visszaszolgáltatására felszólította, azt felelte, hogy ő az ezüstneműekből származott, nagy részében pénzzé is tett jövedelmet nagyanyám, Báthory Zsófia fejedelemasszony kegyes alapítványaiba a jezsuita atyáknak és kisebb részében a Szt. Ferencrendieknek a végrendelet erejénél fogva elfizette s még csak egy fillér sem maradt fenn; az ingóságokat pedig mindenesetre vissza akarja adni annak idején; az ingatlanok visszaadását illetőleg pedig: mivel a társaság atyái azon ellenvetést tették, hogy azoknak birtokbavétele előtt a fentidézett rendelkezés erejénél fogva még százezer tallérra tartanak igényt, elsőben az atyák elégítendők ki. És tényleg, soha sem jutottunk volna ezekhez, ha anyám, ki belátott a jövőbe, egyes hiteles iratokat, eredeti leveleket és okiratokat nem hagyott volna néném kezeinél, melyek által azon végrendelet érvénytelensége oly világosan és szembeszökően bebizonyult, hogy a jezsuita atyák jobbnak tartották húszezer rhénusi forintnyi összeg elfogadásával megelégedni, az ellenkezéssel felhagyni, mint a fentemlített összeg kiszolgáltatására joggal igényt tartani. És így végre valahára örökösi jogainkat visszanyertük; de bizony annyira elpusztultak és elnéptelenedtek jószágaink, hogy alig bírták néhány esztendeig azután a szokott jövedelmek egynegyedét megadni . . .

A TÖRÖKORSZÁGI LEVELEK-BÖL

XC. LEVÉL

Rodostó, 18. április 1729.

Azt már nem kell csudálni, ha azt mondom, hogy igen kedvesen vettem a ked levelét; hanem az volna csuda, ha kedvesen nem ven ném. De hogy vagyon az, hogy mi még egyszer sem haragudtunk egymásra? Mert azt mondják, hogy a barátságban egy kis veszekedés olyan jó, mint az ételekben a bors. Mindazonáltal édes néném, hagyjuk el az olyan borsolást, és éljünk egységben; mert én a csendes barátságot szeretem. A macskához illik a morgolódó barátság.

Az égi jelekből nem tud-e ked valamit jövendölni? mert hetedik napján a hónapnak itt mi délután egy órakor egy csillagot láttunk. Három óráig jól látták. Azt nem mondhatjuk, hogy talán a mi csillagunk jött már fel egyszer; mert a csillagok is elfelejtkeztek már mirólunk. Hogy kednek a kisujja ne fájjon, azt igen szükséges megtudni, hogy az idevaló görög érsek nagy pompával jött az urunk látogatására négy alattvaló püspökkel. De ha gyalog járnak is, azt ne gondolja ked, hogy a szegénységtől vagyon; mert a mi érsekünk kettőt is tarthatna, — a püspök is. De a török birodalma alatt hintón nem járhatnak, sőt még úgy kell magukat viselni, mintha szegények volnának; mivel azonkívül is gyakran megvonják őket mind a török, mind a görög patriarcha. Mert ez azt teszi érseknek, aki neki legtöbbet fizet, — az érsekek pedig olyan püspököt választanak maguknak, akik legtöbbet adnak, — a püspökök pedig, hogy az érseknek megfizethessenek, olyan papokat tesznek a falukban, akik legtöbbet ígérnek. Ítélje el már ked, hogy a püspökök és a papok micsoda sokféle úton-módon húzzák ki a pénzt a szegény ember erszényéből? Itt a sok ünnep, a sok böjt mind hasznos a plébánosnak. Hát ezenkívül esztendő által a sok haszonhajtó bevett szokások!

Vasárnap valamely rongyos öltözetben a misét elmondja, amint lehet tőle, de hogy predikáljon, azt nem lehet az ő tudatlanságától kívánni. De miből tanulna valamilyen kis predikációt csinálni, és

mikor? Mivel, egynéhány plebánosnak voltam házánál, egy könyvet nem láttam náluk; hanem valamely szakadozott misemondó könyvet tartanak, és ebből áll minden könyvük. De mikor tanulhatna valamit? Mikor egész héten mezei munkát kell neki dolgozni, hogy a papádiáját táplálhassa egynéhány gyermekeivel és cifrán járathassa. Egyszóval itt a pásztorok nemcsak őrzik a juhokat, hanem megárendálják őket, és ha meg nem nyúzzák is, de jól megnyírik. Erről éppen egy rendes históriát olvastam, — nevesse meg ked is.

A rabbinusok ilyen nevetséges okát írják a Koré Áron ellen való feltámadásnak. Hogy egy szegény özvegyasszonynak, csak juha lévén. aztat megnyírván, Áron elvette tőle a gyapját, mondván, hogy őtet illeti a torvény szerint: Dabunt Sacerdoti lanarum partem et ovium tonsiones. Deut. 18.4. Az asszony Koréhoz folyamodék, és kéré, hogy szólna Áronnak: adná vissza a gyapját; de semmit nem nyerhete. Koré, hogy megvigasztalja, négy ezüst pénz ada neki, hogy venne azon annyi gyapjút, amennyit lenyírt a juhról. Idővel aztán a juh megbárányozván, Áron azt is vevé, mondván: hogy a törvény parancsolja, az úrnak kell szentelni minden elsőszülöttet: Kiválaszd az úrnak mind, ami az anyaméhet megnyitja, és ami első fajzás a te barmaidban. Exod. 19. 2. 12. A szegény özvegyasszony látván, hogy semmi hasznát nem veheti egy juhocskájának, és. hogy csak a papok hasznokra tartja, elvégezé magában, hogy megöleti a juhot. De Áron ezt megtudván, odamene, és kérni kezdé tőle azt a részt a juhból, mellyel neki tartoznak törvény szerint, aki is azt hagyja: Ez legyen a papok igazsága a néptől, akár ökröt, akár juhot öljenek, adják a papnak a lapockáját és a gyomrát. Deut. 18.3. A szegény asszony ezen igen elkeseredvén, haragjában mondá: Hogy az én juhom husa anathéma legyen az úr előtt. — Áron erre a szóra az egész juhot elvevé, mondván: hogy minden thema az Izraelben a papokat illeti. Csak a szegény asszony vesztett mindenképpen. Édes néném, jó éjszakát.

ÉLETÉNEK MAGA ÁLTAL VALÓ RÖVID LEIRÁSA

Részletek

FEJÉREGYHÁZÁRA érkezvén azért, látom az én uramnak igen nagy kedvetlenségét, de miért légyen, az okát nem tudhattam· hanem egykor azt kezdi mondani: Én félek attól, hogy tégedet valami bú fog érni. Én ezt hallván, mindjárt így gondolkodtam, hogy talán az idv. édesanyám betegsége iránt hallott valamit, kinek is immár egészsége igen meg kezdett volt gyengülni, melyre nézve erősen megszomorodom. De vévén észre, hogy min ijedtem meg, mondta osztán: Nem az a bú ér, hanem az, hogy a püspök küldi reád az udvarhelyi gárdiánt nehéz követséggel. Melyre mondék· Bizony oly követséggel küldheti, hogy vészen választ. Hazaérkezésünk után négy vagy öt nappal, egy estve elérkezik a gárdján a követséggel. Az én uram előre béjövén az én házamba, kért erősen, hogy érette ne feleljek keményen. Fogadám én is, hogy valamire az isten segélt, tiszta indulatból véghezviszem.

A gárdján béjövén az én házamban, elkezdi hosszas orációját [szónoklatát], melyet előre elkészített volt, hogy engemet megkövessen, minthogy az újesztendő kezdetében ilyen kedvetlen hírrel kellett hozzám jönni. Én elunván hosszas kedvetlen magamentegetését, mondék néki: Kegyelmed ily hosszason engem ne kövessen, hanem mondja el, amit kegyelmedre bízott a kegyelmed előljárója: mert én úgy gondolom, hogy amely dologról kegyelmed azt gondolja, hogy énnékem szomorú kedvetlennek fogna tetszeni, az énnékem igen kedves és örvendetes fog lenni. Melyre monda, hogy az felette kedvetlen mert méltóságos püspök uram nagyságodat én általam tiltatja, hogy együtt ne lakjanak, mert nem igaz házassági életben vagynak. Erre én felelém: Szeretném tudni, mi okon nem élünk mi igaz házassági életet? Mert úgy monda: Nem igazán tette le nagyságod a hitet? sok elmaradott benne, amit el kellett volna mondani Felelém erre· Hiszem a kegyelmed keze alatt lévő barát esketett meg, miért volt ő olvan tudatlan szamár, hogy még azt sem tudta, hogy kell esketni. Erre osztán nagy szánakozással mondja: Jól mondja nagyságod, mert ő vétett benne, melynek el is vette jutalmát; de ugyan csak nagyságod azzal meg nem menekszik; s hogy engemet megijeszthetne, krokodi-

lusi szemekkel szánakodott rajtam. Kérdi osztán, mi választ adok, hogy vigyen? Én mondván nékie: Köszöntse kegyelmed méltóságos püspök uramat én szómmal, és mondja meg Minthogy magam szabad jó akaratomból soha idegen vallásúhoz nem mentem volna, s ide is jó szívvel nem jöttem; azért tiszta szívemből való örömmel visszamégyek, mert tudom azt, hogy az én édesanyám engemet, amíg isten élteti, jó szívvel lát maga mellett, s ha az isten kivészi is e világból, kevés jószágom ugyancsak lészen, abból élek istennek Mikor látta volna, hogy nem az ő gondolatja szerént vagyon az én elmém, és amivel ijeszteni kívántak volna, azt én nagy örömemnek tartanám· kezdi mondani, hogy példátlan dolog volna az, és ő engemet igen szánna, melyre nézve kíván tanácsával is éltetni s a püspök előtt is a dolgot csendesíteni, csak én is végyem bé az ő jó tanácsát, mert eddig sajnállotta kimondani nékem, de még nagyobb dolog is vagyon· mert az én uramnak halál vagyon a fején, miért esküdt meg velem úgy. hogy én pápista hit szerént meg ne esküdném Ezen bosszúsággal és haraggal eltelvén, mondék néki· Csudálkozom kegyelmeden, hogy ilyen haszontalansággal akar elhitetni engemet, mintha én az afféle bolondságot elhinném, de ha szintén lehetne is, hogy egymás után tizenhétszer elütnék a fejét, lelkem elvesztésével soha életét meg nem tartanám.

Néki minden jovallása és szemtelenkedése azon volt, hogy én lennék pápistává, mikor látná, hogy semmire sem mehet, azon kért, hogy avagy csak ígérjem reá magamat, hogyha a pápista vallást igazabbnak fogom ismérni, arra állok Melyre én azt feleltem, hogy eb kötelezze kegyelmednek semmire is magát; mert ha igazabbnak ismerném a pápista vallást, úgy nem az én férjemért, sem nem a kegyelmed jovallásáért, hanem az igazságnak ismeretéért lennék én pápistává, de azt sem kegyelmed, sem más nem éri, hogy én vallásomat elhagyjam.

Ugyancsak ő mint szemtelen és arra régen elkészült lélek meg nem szégyelvén magát, mikor látta volna, hogy elő nem mehet szándékában, az isten beszédéből, minthogy ahhoz semmit sem is tudott, nem is kívánt szólani; maga azt mondotta: Én nagyságoddal a szentírásból nem kívánok szólani; hanem csak a külső dolgokból, noha ahhoz is tudnék, oly dolgokat kezdett beszéleni az embernek maga megtartóztatásáról, életének tiszta vagy tisztátalanságban való eltölthetéséről, amelyeket a keresztény szemérmetesség nem engedi, hogy leírjak· vett ő is oly feleleteket szemtelenségéért, hogy azután megvallotta némely református emberek előtt, hogy készebb volna akármi nagy dolgot cselekedni, mintsem többször énnékem valami követséget hozni. Utoljára ismét kérdi· Már mi választ vigyen a püspöknek? Egyszer megmondottam, felelék reá, érje bé véle, velem kegyelmednek már semmi beszéde nincsen, püspök uramnak is velem

nincsen semmi dolga. Ezen vége szakadott velem való beszédének, s szemtelenkedve elment előlem: többször ezt az utat nem is próbálták...

. . . Minthogy abban az időben a pápisták magok háznál udvari papot nem szoktak volt tartani, úgy az én uram sem tartott, sőt mikor papjai jöttek is, erősen óltalmazta, hogy valamit ellenem ne szóljanak. Minthogy pedig az ember vélek a szentírásból nem beszélhetett, mert azt ők kerülték, azért én is azt a módot vettem volt fel, hogyha ellenem szólottak, mentől keményebben és vastagabban kívántam nékik megfelelni: melyre nézve ők is nem merték igen nagyjára beszédbe elegyedni velem, akik pedig még nem ismértek, az én uram mindenkor megmondotta, hogy az istenért ne szóljanak ellenem, mert igen meg szoktam felelni. A csudatételeket is megmondotta, hogy ne beszéljék előttem, mert én nem hiszem, osztán s csak csúfolódom véle.

Egy barát éppen nagyböjtben lévén ott beszéd asztalnál az husvétra megszenteltetett báránynak és egyéb szentelt eledeleknek erejekről, a többi között, azt a csudálatos hasznát is mondá, hogy egyszer a megszenteltetett báránynak csontjából egy tóba esett volt valami részecske, s mindjárt a tóban lévő békák mind elnémultanak, úgyhogy mind ez mái napig is azon tóban egy béka sem rekeg. Melyre én is, nevetvén, mondám: Bizony igen akarom, hogy kegyelmed ilyen jó orvosságra tanított, mert én is eluntam itt a békák énekléseket hallgatni. Akkor is az én uram mindjárt mondá: Az istenért atyám uram, miért beszél kegyelmed a feleségem előtt ilyeneket; mert ha csak szert tehet reája, bizony megpróbálja

Eltelvén a böjt, husvétra egy magyarországi atyjafia az én uramnak, Haller Imre, ki is igen nyughatatlan, vásott természetű ifjú volt, odajött, voltak más pápista emberek is, első napján az innepnek. Én a templomba mentem; elmentek ők is a magok templomjokba, az holott hamar általesvén a misén, a templomból visszamentenek, hosszas böjtjök után alig várták, hogy húst ehessenek, késő volt az ebéd készülését várni; hanem a szentelt ételekhez csak sietve leültek, a szent borból jót ittak, annyira, hogy mikor én a templomból hazamentem, a sok szent eledelekből úgy laktak volt, hogy a szent kalácscsal már egymást hajigálták. A szegény barátot majd megütötte a guta bújában, hogy a szent dolgokkal ennyire visszaélnek: szedte mindenfelől a búlátott szent morzsalékokat, hogy a tűzbe vethesse: eleget protestált, hogy kárhozatos vétek azt elhullatni; de minthogy már jóllaktak volt, arra semmit sem hajtottak. Én is meghagyom egy legénynek, hogy a bárány szent csontjából vagy két darabot szerezzen, minthogy a külső cselédeink, egyen kívül, mind réformátusok voltanak; a szegény barát sem vigyázhatott minden felé, két jó vastag csontot az inas eldugván, béhozott hozzám; melyeket a fejéregyházi kerítésből kétfelé bévetettem a tóba, hogy a békák megnémuljanak. Mikor estve vacsoránál ülnénk, és a békák is nagy rekegéssel

szólanának, kezdém a baráttól újabban kérdezni a szentelt csontok hasznait, melyből az én uram gyanítván az dolgot, kezdi tudakozni, talán megpróbáltam: melyre mondám, hogy meg minden bizonnyal. Ezt hallván a szegény barát, igen megháborodik, és azon kezdi erősen az én uramat kérni, hogy ezt a csúfságot el ne szenvedje. De monda néki: akkor is megmondottam volt kegyelmednek, hogy ne beszéljen olyan héjábavalót, mert én igaz pápista ember vagyok, de mégsem hiszem el az ilyen bolondságot, hát a feleségem hogy hinné

Nemsokára azután Szebenbe mentünk, a szebeni jézsuiták superiorjok [főnöke] akarván élni az alkalmatossággal és megvizsgálni, ha vagyon-é valami hajlandóságom vallásokhoz, küldött hozzám, uramnak otthon nem lételében, egy tanult jezsuitától, egy kis spanyol rézkeresztecskét, melyet a pápa hétszer szentelt volt meg; melyet igen hosszas ahhoz alkalmaztatott orációval hasznait előszámlálván, nékem ajánlott. Látván én, hogy nincs miért kapjak rajta, mondék néki: Köszönöm a superior páter jóakaratját: ha valami szép drágaköves keresztet küldött volna ő kegyelme, jó szívvel elvenném; de ennek a kis réznek nem láthatom által, mi hasznát vehetném, azért el sem vészem. A jezsuita kezdi ismét hasznait számlálni, mely a többek között ez igen nagy, hogy mikor égiháború vagyon, jégeső jő, ha eleibe kitészik, el kell fordulni a jégesőnek másfelé, kár nélkül. Erre felelék, hogyha ilyen nagy haszna vagyon, igen is elvészem, s köszönöm az ő kegyelme jóakaratját. Mikor szintén elvenném az én uram éppen akkor lépék bé az ajtón, s kérdi, mire való az a kereszt? Én megmondám, mind a hasznát, mind pedig ki küldötte; ki is fordulván a jézsuitához, így szóla néki: Az istenért, atyám uram, miért adta kezében, mert ezzel ő csúfságot fog űzni. Mondék arra, hogy csúfságot nem űzök; de ha a szükség kívánja, megpróbálom, micsoda hasznai légyenek.

Fejéregyházára kimenvén, csakhamar a hétszer szentelt kereszt hasznára igen rászorulánk, mert igen nagy égiháború támadván, nagy zúgással való jégeső jött. Én is kitévém a hétszer szentelt keresztet éppen szembe az esővel, amint jött; nagy jégeső lőn, mely az egész határt elverte, a majorságot is, valamelyet künn kapott, mind megölte. mikor az eső és zápor lecsendesedett volna, minthogy azt is mondotta vala a jézsuita, hogy olyankor egyben horgad, s azután újabban úgy egyenesedik fel, mondám az én uramnak, a hétszer szenteltetett keresztet én kitettem, mihelyt a zúgását hallottam a jégesőnek, látom, sokat használt, már megnézzem, ha öszvehorgadott-é a szentség miatt, de szintén olyan egyenesen és laposan találtam az ablakon, mint azelőtt volt. Az én uram odafordulván, tőlem elkapta, de én sem bántam; mert immár minden hasznait kitanultam volt. Igy jártak azért mind a szentelt báránycsonttal, mind a pápától hétszer megszenteltetett spanyol kereszttel. Valamint az igazságot sokáig eltakarni nem lehet, úgy a hazugságot sem.

EGY VADEMBER TAPASZTALATAI

Részlet a Tarimênes-ből

TARIMÊNES, érzésében, elméjében eltévedvén, szüntelen való tohászkodások közt várja e mulatságnak elmúlásával a virradtát, hogy Hélioposzihoz lehelletiből kifogyva szaladhasson. Tomiris, vezetőkkel útjában, módjában való igazgatókkal segedelmére lévén, hamar céljára jutott. Bejelentik vágyódását, akaratját felfedezik . . . elő-áll . . . köszön, hallgat.

HÉLIOPOSZI:

Te vagy tehát a sugarlott ifjú, ki vallásodnak hamisságát megismervén, tőle szabadulni kívánsz?

TARIMÊNES:

Nem éppen. Lehet új öltözetet testemre venni és azt rossznak nem állítani, melyet magamrul levetettem. Eddig gyakorlott hitemet hamisnak nem vallom. De nem is hitet, igazságot, hanem csak szokásokat változtatok, melynek hallását kívánom.

HÉLIOPOSZI:

Ó, jó ifjú! Nékem sok foglalatosságaim vannak... Nem érek mindenre. Felkelvén, öltözésem egy órát, reggeli ebédem másik órát elhúznak. Ezután azt kell rendelnem, hogy asztalom mennyi és micsoda eledelekkel legyen megrakva. Azontúl a vendégeknek lajstromat kell készíteni. Asztalnál kell ülnöm két óráig, azután kávézni egy s más italokkal élni, mint ezt hivatalomnak szokott és parancsolt mértékletessége magával hozza. Végre szunnyadnom kell, azután estve van és vacsorához kell készülni; ezután jön a mulatság lefeketig. Mindezek szerint láthatod, hogy engemet a közjó és igazságnak lélekben való kiszolgáltatása annyira elfoglal, hogy a térítésre időt alig nyerhetek. Hogy tehát órát ne veszessünk, higyjed egyátaljában,

valamint a nagy Kalifátulujposzi mond, és vallásod egyszerre megkészül. Ne bocsátkozz nagy elmélkedésbe, melynek végére nem érhetsz.

TARIMÉNES:

De csak elkerülhetetlen szükség arról ítélnem, gondolkodnom, hogy a kalifát minek elhitelére kíván kötelezni?

HÉLIOPOSZI:

A világért sem! Itt e célra nézve minden emberi okoskodásnak, ítélettételnek füstöt kell vetni. Kötve legyen benned a józan okosság.

TARIMÉNES:

Mivel fogadjam hát el az igazságot, melynek megismeretire vezérelni kívánsz, ha köteles vagyok előljáróba eszemet elveszteni?

HÉLIOPOSZI:

Sőt inkább akkor jutsz legméltóságosabb bölcseségre, mikor abban megnyugszol, hogy a nagy Kalifátuluj reád nézve okosságával hibázhatatlan, kinek ezért is egyedül engedték isteneink, hogy okosságával élhessen, fontolhasson, ítélhessen, sat. Néked okoskodásra, fontolásra, ellenvetésre, ítélettételekre szabadságod nem lehet. Minden tartalék nélkül higyj és engedj. Ez itt az okosság. Mihent okot kívánsz oktalanná leszel.

TARIMÉNES:

Mivel próbálja nagy szented, hogy csak néki van egyedül szabadsága, józan okosságával, azaz lelkének tehetségével élni!

HÉLIOPOSZI:

Maga mondja és végzi, hogy mindent parancsolhat és végezhet.

TARIMÉNES:

Maga végzi hát el, úgyé, hogy mindent végezhet?

HÉLIOPOSZI:

Igenis! és ezért dolgában is hibázhatatlan. Ha csak mások mondanák maga nélkül, semmit se tenne, mivel senkinek sincsen az a szentséges személye, kinek szavain ne kételkedhetnénk. Micsoda nagy jó és közboldogság ez, midőn az emberi nemzet ő általa menekedik meg gondolkodásaitól, kétségeitől és vallásában való lelki hanyatta-

tásaitól. Csak ezt vallja: *Hiszem, követem, valamit mondasz* — és boldog. Mihent okoskodol, már hibázol, mivel észre szükséged nincsen.

TARIMÉNES:

Csak azért lát nagy szented tehát egyedül, hogy az emberi nemzet ő rajta kívül örökös rabságra vettessen? Könnyű mód az embereknek igazságot hirdetni, ha ezeknek lenni nem szabad. Kikben legnagyobb ítélettételnek bizonyságául állíttatik az, ha nem okoskodnak.

HÉLIOPOSZI:

Mihent okoskodol, nem hihetsz. Hogy lehessen az emberi értelmeket egy zsinórmértékre venni, ha józan okosságát el nem törlik, azaz ha meg nem tiltatik, hogy az ember elméjét gyakorolja? Mit teszen egy emberi értelem a nagy természetnek véghetetlen tengerében? Hol állasz meg? Mit hihetsz? Micsoda igazságokat hozhat magadban ellenevethetetlen meghatározásra? De okoskodás nélkül, szemeidet béhúnyva hiszel s megelégszel. Boldog, ki szembékötve utazik!

TARIMÉNES:

Azért adták hát józan okosságomat belém az istenek, hogy vele ne éljek? Ha valaki állítja, hogy toljam ki szememet, mivel a természet annak világát nem azért adta, hogy lássak, elkerülhetetlen vad bolondnak veszem. Lehetetlen abban kételkednem, hogy Jupiter füleimet azon végre adta volna, hogy siket legyek és azokat bédugjam? Hát okosságomat oly célból ajándékozta, hogy általa oktalan legyek? Ha értelmemtől megfosztasz, mivel fogadjam el igazságaidat? Te elég oknak ismérsz, ha szólasz, hogy higyjem. De hova legyek, ha velem mások is úgy tesznek? Valahol új vallásra tanálok, ha annak sorsosa mondja, hinnem kell, melynélfogva oda jutok, hogy egész életemben vallásra törekedvén, vallásom egy csepp se legyen soha.

Valaki tudományának elfogadására józan okosságomtól kíván megfosztani, csúfsággal illeti annak teremtőjét, ki véle felékesített és a barmoktul megkülönböztetett.

HÉLIOPOSZI:

Maj! maj! maj! fiam! Ne buzogj annyira! Vakság, csalattatás, ifiúi, elmebéli elragadtatás mind, ami most vezérel.

Gondolod-é (itt négyszemkozt szólván), hogy a nagy Kalifátuluj maga mindazokat lelkében hiszi, amelyeket hirdetett és másoknak hinni parancsol? Ki hozza valaha a halandóknak elméjét egy hitre, gondolatra, csak azok közt is, kik ugyanazon vallásban születnek és neveltetnek? Az elme szinte oly különbségekkel születik egymástól, mint a

test. Micsoda vad bolond kívánhatná, hogy egy embernek se legyen e világon sem rövidebb, sem hosszabb orra, mint a szomszédjának van?

Ha szorosan megkívánnám, hogy mindazok, valakik tudományunkra állanak, vallásomnak minden ágazatját lélekben higyjék, sohase kapnék egy rekrutát is a templom számára. De ki kérdi, mit hiszel? Ki törődhetik egy embernek lelkével, mit hihet, mit nem? Ki teríti ki napfényre az elrejtett szívnek titkos hajlásait? Ki kényszerítheti józan okosságát, hogy higyje azt, amit nem lát és magában nem tanál, hacsak bölcsőjétől fogva nem vakítják, csalják, hogy józan okosságát meg ne ismérje, minekutána ezt elveszik előle és bolondságot állatnak helyébe? De te már igazságaidban megrögzöttél, hogy lehessen tőled józan okosságodat ellopni, mely benned erőre ment? Az embert addig szoktuk vakítani, míg kisded, míg gyermek; míg okoskodása erőt nem kap magából; minden nappali szokásokkal forrasztván erkölcséhez, szívéhez a boldog tévelygéseket. Ugyanazért akárhány milliom gyermeket nevelsz is vallásodban, valamíg emberkorra nem jut, annak minden ágazatait igazán hiszi és csak akkor kezdi magáról hányni, mikor az értelem benne tapasztalás által megerősödik. De ezek sem sokan vagynak, mert nagyobb része azon pólyában hal meg, mellyel lelkét kicsiny korában békötözték.

Ki kívánja az embernek hitét, érzelmét megállapítani, ki, amint gondolatai, okai fejében egymásután foszlanak, tapasztalásain hányattatva maga se tudhatja ma, holnap egyrül-másrul hogy és mit hiszen? Csak úgy mutass hát, ifiú s úgy szólj, mintha hinnél, azontúl hited csára, akár hajszra járjon benned, mindegy

Már tanúbizonyságok előtt fogok néked kérdéseket tenni, hogy engedelmességedet, hitedet megpróbáljam. Igyekezz magadban okaidat feltalálni, hogy láttassál azok által hitedre ösztönöztetni.

Ekkor csenget, mely jelre kevés várakozás után három mértékletes oltári szolga a szobába belép. Leülnek sorba . . . sóhajtoznak . . . Tariménes pedig áll előttük, mint bűnbocsánatkérő, szünte'en Tomirist forgatván elméjében, kiért áldozatját teszi.

HÉLIOPOSZI:

Én tégedet kérdelek, megtérő halandó, a nagy Kalifátulujposzinak nevében, ha hiszed-é parancsolatjára, hogy ezen háznak fejér fala fekete?

TARIMÉNES·

A nagy Kalifátulujnak parancsolatjára felelem, hogy jóllehet, ezen háznak fala fejér, de mivel termeszeti tulajdonságaira nézve olyan, hogy emberi munka és fekete festés járulván hozzá, magára

állandó fekete szint is öltözhet, bizonyos, hogy tulajdonságára és feketeségbe öltözhető tehetségének természetire nézve feketének állíttathatik, úgy, hogy ugyanazon időben, minutában, percben fejér is, fekete is; azaz változni való tehetségében fekete, jelenvaló csalárd színében fejér, mely szerint ellenkezésében egyet mutat.

A SZENT TANÁCS:

Igazhívő! bévétessen szent gyülekezetünkbe!

HÉLIOPOSZI:

Másat kérdek: hiszed-é a nagy Kalifátulujban, hogy nem a földön jársz?

TARIMÉNES:

Hiszem! sőt vallom, hogy bikaháton megyek, mivel saruim bikabőrből vagynak talpalva.

A SZENT TANÁCS:

Igazhívő! bévétessen szent gyülekezetünkbe!

HÉLIOPOSZI:

Hiszed-e, hogy az emberek szárnyan járnak, ha a nagy Kalifátuluj tőled megkívánja?

TARIMÉNES:

Mivel az emberek mint emésztő sáskák olyanok is; a sáskák pedig, amérre seregek megyen, pusztítók, mint az emberek, csalhatatlanul következik, hogy az emberek egyszersmind sáskatulajdonságnál fogva való állatok is lévén, a levegő égben repdesnek.

A SZENT TANÁCS:

Igazhívő! bévétessék szent gyülekezetünkbe!

HÉLIOPOSZI:

Már a hiteddel készen vagyunk. Látom, hogy az igazság egy villámlással jelent meg benned. Továbbá jóságos cselekedeteidet kell meghatározni, melyek lelkedet boldogítják. Figyelmezz. Minden napon, melyen az újság megjelenik, hagymacsírát egyél, egyéb eledelt elkerülvén, hogy Plutónak ne változzál pokolbéli darabontjává és dragonyosává. Olajjal orrodat megkenjed, hogy azzal fényeskedjen az

istenek dicsőségére. Továbbá minden áldozat-napokon tótágast kell állanod szobádba, a fal mellett, fejeden és lábbal a falon felnyúlván, hogy Jupiter iránta való töredelmedben ne kételkedhessen, melyet különben nem tudhatna. Minden estve ezek felett lefektednek előtte orrodat tetemesen megfricskázd oldalhosszába, hogy annak áhítatos és buzgó potyogása meghallasson Jupiternek dicsőségére. Ezek azon jóságos cselekedetek, több effélékkel, melyeket tőled megkívánunk. A többit más időre.

TARIMÉNES:

Hát bűneimet hová tegyem, amikor azok előadják magokat?

HÉLIÓPOSZI:

Hozzánk hozd azokat, de pénzzel jöjj és azoktól való megszabadulásod bizonyos lészen.

TARIMÉNES:

Mennyi summával jöjjek?

HÉLIÓPOSZI:

Ha tetemes és faggyas bűnöket állatsz elénkbe, természet szerint summásabb ára lesz; ha hitványak, szárazok, gerhék, kevéssel megéred. Mert az istenek általunk való irgalmakat, igazságokat ingyen adni nem méltóztatnak; melyre nézve ezen kiáltó szó hallatik Olympusról mindenfelé: *Bűnhődjetek és fizessetek!* Vétkezz te is és fizess lelkednek örök megboldogulására.

A VALLÁSTALAN

Elázott szemmel nézem én régóta már
Az esztelenség vakmerő bolondjait,
Kik félre sántikálván, a megtévedés
Egyik széléről a másikra térnek el.
S kevélyen néznek vissza már az elhagyott
Ösvényre, mellyen a vakhit békóiban
Reszketve hordja összefűzött foglyait.

Felfúvalkodva s lármázó kiáltozás
Között haladnak vert ösvényeken elébb,
S kérkednek a bolondság csengetyűivel.
Nézd, — ekként szólnak — a mi útunk tiszta út,
Lépésidet nem fogja dudva gátlani.
Nincs itt tekervény; ezt zsinór jegyzette el,
S minden lépésünk távolabb és távolabb
Von el bennünket a megvakított sereg
Könnyhullatással áztatott oltáritól.
Őket sötétség fogta el, s vastag homály,
S vakon s tipongva vonják rest lépésöket,
Amerre papjok a sötétbe tévedez;
Amit parancsol, amit kíván, azt hiszik.
Barmokká lesznek, s rettegvén a büntetés
Előtt, édesség nélkül töltik éltöket.

Ők így. De minket a világosság vezérl.
Előttünk mindig nyitva áll szent temploma,
Hol színről-színre látjuk elzárt titkait.
Nevetjük a csábúlást, mellyel a ravasz
Papok sötétebb századinkban orrukon
Hurcolták a vak népet, mellyel ők
Világosb századinkban kincset gyűjtenek.
Magunktól függünk, s jobbunk mellett a szabad
Élet, balunknál a vigasság múlatoz;

Nem ijjeszt minket a menny fellobbant tüze.
Nem ijjeszt földet rendítő dördülete.
Ha csap, könnyebben s kínok nélkül dűlök el
A semmiségbe; hogyha nem csap, hasztalan
S gyermekhez illő volt a gyáva rettegés.
Kedvemre élek, s vígan töltöm éltemet,
Nincs semmi tisztem; vagy ha van, úgy kényem az:
Hazám, barátom, istenem magam vagyok

EGY PÜSPÖKRE

Midőn ifjabb voltál, a tréfát szeretted,
A szép lányt, menyecskét drágán megbérletted
Lovaglás, muzsika vendégid mulatta,
Epikur leckéjét víg eszed vitatta.
Hanyatlott értéked, sok pénzt vesztegettél,
De szűkölködőkkel számtalan jót tettél.
Igaz, hogy nem illett szentelt papságodra
A világi hívság, volt is panaszodra/
Mert nyájas életed sokan irígylették,
Elcsalt kedvesekért rossz neved hírlették
Mégsem oly keményen ítélt az okossa,
Tudván, hogy az embert papság ki nem mossa
Nevette katonás szerelmességedet,
Aki most siratja képzelt szentségedet.
Bánta, hogy páncélból bújtál pap-subába,
Hogy meg nem maradtál apádnak nyomába;
Mert ha pap nem volnál, szeretnéd hazádat,
Nem követnéd, mint most a . . . sapkádat
Kurváid helyébe feleséged volna,
S atyai szívedből hazafiság szólna.
Most Rómát keresed, hogy szentnek tartassál,
Nemhitt vallásodnak oszlopa látszassál.
Elhagyod a szépet, s rendednek hasznára
Furcsán reámászol a sovány dámára,
Utálatos testét bőven megfizeted,
Tudván, hogy pénzeddel férjét megnyerheted.
Használod szükségét ország romlására,
Jobbágyoddá tetted, de magad kárára,

Mert nem foganatos a kura keresmény,
S az egész hazától megvettetik szegény.
Akármi történjen, reszket a bőrébe,
Elkölti pénzedet, eped kebelébe.
Te pedig vén vagy már, s egyszer megtérhetnél,
A közboldogságra fejeddel élhetnél.
Mert a másvilágon istened megcsalni,
Tudod, hogy nem lehet: hogy mersz így meghalni?

MINEK A PAP AZ ORSZÁGGYŰLÉSÉBEN?

Névtelenül megjelent röpiratból

MEGMUTATVÁN azt, hogy a papi rend az országgyűlésében *nem szükséges,* és ok nélkül vagyon ott, következik azt megmutatnom, hogy ha már jelen vagyon is, jelenléte éppen *nem hasznos.* Nem sok elmetörés kell megmutatására. Szóljanak kedves hazánknak majd minden gyűlései. Szóljanak a sok törvények, ellenmondások, és szóljon ugyanaz a bézárat *(clausula),* amelyet nemrégiben annyira megrostáltak a nemzet nagyjai; szóljanak ezek, mert csak ők szólhatnak, éspedig könnyező szemekkel. Nincs azonban miközülünk is senki, aki ne tudná az ország boldogtalanságának és a gyűlések szerencsés folyása hátráltatásának kútfejét; nemcsak *nem hasznos* azért az ő jelenlétele, hanem *káros* is, — ami következni fog. Tudom, mit mondanak itt a papi rendnek pártfogói, tudniillik, hogy azért hasznos az ő jelenlétele, az országgyűlésében, mert a hitnek dolgaira vigyáznak; tudom, hogy ezt mondják, mert mást nem is mondhatnak, de erre már az első szakaszban is meg van felelve. Vajha az ne lett volna oka, és most sem volna jelenlételének! És inkább józan okoskodással, inkább nyájaskodással, inkább szelidséggel viselt volna gondot az anyaszentegyházra, mint az ország gyűléseiben számtalanszor kiújított *visszavonásokkal,* bizonyára a magyar katolika anyaszentegyház is jobban virágzana, és az atyafi-szeretet is mélyebb gyökereket vert volna szívünkben. Honnan kerekedett valaha az atyafiaknak vérontása? Az egymás szemkivájása? Tudniillik — ezt parancsolta az isten az apostoloknak! De ha ez lehetett is valaha némünemű gyáva ok, nem lehet már tovább; mert felséges fejedelmünknek fentlátó és előrevizsgáló szemei és bennünket kegyesen szerető szíve meggátolta már ezen undokságnak, mely nemzetünket annyira megvesztegette, sikerét, össze vagyunk oly erős láncokkal kötve, melyek bennünket éppen azon *visszavonásoktul* tiltanak, melyekkel egyedül a papi rend kedvéért édes atyánkfiaival kimondhatatlan vaksagtul viseltetvén, annyi századok alatt vonakodtunk, és atyáink véreket ontották. A jó istennek irgalmazó lelke nem nézhette tovább veszedelmünket, nem szívelhette tovább pusztulásunkat, magyarokká tett ismét bennünket és

atyafiakká. Lesz, már lesz valahára országgyűlése, amely a *religiónak* keserű poharát meg nem kóstolja, mert Leopold uralkodása alatt magyarok vagyunk ismét, vérek és hazafiak, nem pedig pápisták, nem kálvinisták, nem luteránusok. Nem kell ezentúl a hit dolgaira vigyázó istrázsákat állítanunk, tudjuk azok nélkül is, mivel tartozunk az istennek, mivel királyunknak, országunknak, atyánkfiainak, és vajha ez utolsót hamarább megtanultuk volna! Így lévén tehát a dolog, méltán el merem mondani, hogy *a papi rendnek az országgyűlésében létele éppen nem hasznos.*

NEMCSAK HASZONTALAN a papi rendnek az országgyűlésében való létele, hanem *káros is,* éspedig káros az országra nézve, és káros az anyaszentegyház részére; hogy az elsőre nézve káros, világosabb a napfénynél, de a másikra sem kell a szomszédba menni példáért. Tele van édes hazánk mind a kétfélivel, siratja máig is a régi példákat, a mostani üdőt sajnálja. Mit mondunk a mostani országgyűlésének folyamatjárul, ha abba mindjárt eleinte a *religio* dolga bé nem jött volna? Avagy aziránt, valamint teljes igyekezettel szándékoztunk, mindjárt atyafiságos egyességre léptünk volna? Mit monduńk az akkor önként magát ajánló szerencsérül? Mely szépen, mely röviden, mely zűrzavar nélkül lett volna vége dolgainknak, mely szerencsés állapotja országunknak, csendes és örvendetes nyugodalma királyunknak. Akkor, akkor mondhattuk volna bezzeg, azt, amit valaha: Extra Hungariam non est vita. De — oh pap!! — Oh religió!!! Hogy az anyaszentegyháznak is ártalmára van, azok legjobban tudják, akik odahaza ügyes-bajos egyházi dolgokat nem végezhetvén, a sok hiábavaló fáradságok után abbahagyják, és az anyaszentegyházhoz való tiszteletek egészen meghidegszik, és hideg pápistákká lesznek. Pásztorok a papok, akiknek juhait annyi üdőre veszedelem nélkül elhagyni nem lehet. — Azért méltán mondhatom ismét, hogy *a papi rendnek az országgyűlésében helyének nem kellene lenni.*

HOGY A PAPI RENDNEK az országgyűlésében helye van, magának *illetlenségére,* sőt *gyalázatjára* vagyon. — Ezt hogy megmutassam, engedelmet kérek a papi rendtül, hogy az igazat kimondhassam és azért ne kárhoztasson. — Azt mondom azért, hogy mivel a papi rend (valamint ez országgyűlése alatt tapasztaltuk) az ország hasznára igen keveset szól, és éppen csak midőn ez a szó: *religió* vagy *klérus* fordul elő, zendülnek meg a harangok, jobb volna: ott sem volna, mert ha ott nem volna, legalább hazafiságokrul tisztábban gondolkodhatnánk, valamint én ennekelőtte gondolkodtam, és el nem árulnák magokat azzal, hogy nem a hazának hasznát, hanem a kony-

hájoknak bővségét zaklatják; megmutatni pedig azt, hogy valaki nagyobb konyhagazda, mint hazafi, főképpen az országgyűlésében, valóságos gyalázat, tehát senki sem kételkedhetik, hogy a papi rend jelenlétele magának *gyalázatjára* van.

DE TÖBBET MONDOK: *veszedelmes;* soha addig csendes országgyűlését ne is reméljünk, míg vagy ez a szó: *religió,* vagy ez: *klérus,* vagy mind a kettő, a gyűlésekbül ki nem záratnak, vagy legalább meg nem zabolláztatnak; mindenkor lószőrszálon fejünk felett csügg addig a hegyes pajzs, melynek leszakadásától méltán félhetünk. Ezt ha meg nem lehetne mutatni, szerencsésebbek volnánk, fényesebb volna hazánk. De oh fájdalom! Hány országgyűlései voltak már, amelyeknek éppen azért volt szerencsétlen folyamatjok, mert ez efféle dolgok voltak veszedelmére! Reménylhetjük tehát, hogy valahára vége lesz veszedelmünknek? Az okoskodás azt mondja: sohasem, még csak a *religió* szabad szárnyon jár az országgyűlésében, mert mindaddig tapasztalni fogunk oly eszközöket, melyek ha mindjárt el nem emésztheti is, legalább megakadályoztatják avagy hátráltatni fogják igyekezetünket. Félő! Mert annyiszor megégetett már, és kínos tüzének füstje szerencsés életünket boldogtalanul annyiszor megfojtotta. — Oh boldogtalan édes hazánk! Aki azért nevelsz bennünket, hogy boldogokká tegyél; és azért nem vagyunk boldogok, mert boldogtalanságunknak okát vidám szemmel nézzük! Valamint tehát eddig, ezután is mindenkor félhetünk az annyiszor fellobbant tűztül, melynek eredetét ha csak félig behúnyott szemmel nézzük is, méltán bézárhatjuk, hogy a papi rendnek jelenléte az országgyűlésében mindenkor *veszedelmes* volt, az is lesz. — Ha tehát ezen papi jus *bécsúszott jus,* ha *célja ellen van* eredetes lételének, ha *szükségtelen, haszontalan,* sőt *káros,* magának *gyalázatos,* az országnak *veszedelmes,* kicsavarja ismét belőlem a hazafiúság azon vélekedésemet, hogy *a magyarországi papi rendnek az országgyűlésében helyének lenni nem kellene.*

BOSSZÚS TŰNŐDÉS AZ ÁMÍTÓ SZENTESKEDŐKRE

Nézd, a régi homályra szokott sok gyáva miképpen
Üldözi mindazokat, kikről a jozan okosság
Élesztő tüze súgárit tündökleni látja!
Nézzed, az ostobaság véres zászlóihoz esküdt
Vakbuzgók mi dühös-törekedve rohannak előnkbe!
Szíveiket vad gyűlölség mérgével itatván,
A szeretet szolgái, miként gerjesztgetik őket!
Mint fenekednek! mint hányják az ezernyi kelepcét
Újra, hogy a szabad észt szűkebb korlátba rekesztvén,
Népünket levetett alacsony jármokba szorítsák!

Még csak alig jöve fel valamely jeles elme hazánkban,
A közjót kereső bölcs polgár pályamezőben
Még csak alig láttatta magát: mikor íme legottan
Hitvallása felől vetekednek, otromba nevekkel
Illetik, és mérges nyelvekkel földig alázván,
E fene képmutatók diadalmaskodva lerontják!
Csalfa világ! gonosz álnokság! balsorsa hazámnak!
Ó, s hát hogy még éjjelit is szaggatva, s az édes
Nyúgodalom puha karjairól munkára sietve,
Éltének fonalát önként rövidíti, hazája
Mély álomba merült fiait serkentgeti, s régi
Durva homályokat oszlatván, új fényre vezérli,
S méltóbb állapotunk útját mutogatja: tehát ily
Fáradozásaiért ez légyen-e végre jutalma?!

Ti boldogságunk dühös ellenségi! setétség
Szemtelenül csevegő vad terjesztői! mikor lesz,
S lesz-e gonosz szándéktoknak valahára határja?
Ó, te, világok szent fejedelme! te mindenek atyja
S gondviselő bírája! ki por-testébe lehelvén
Lelked szikráját, szabadon formáltad az embert:
Meddig, meddig nézheted el, hogy dúlja hazánkat

És nevedet gonoszul káromló cimbora? meddig
Késik még méltó haragodnak mennykove? Fordítsd,
Ah, fordítsd le reánk szemeid, végetlen igazság,
Már valahára, s kevély elenségínket alázd le!

LEVELEK ARANKA GYÖRGYHÖZ

AZ IDEZÁRT verseket barátságos bizalommal közlöm, s édes barátom uramtól iránttok való egyenes ítéletét kikérem. Reménylem, fognak tetszeni. Én legalább érzem azt, hogy ez a darabocska is lehetne példa, hogy hatalmas és felséges a magyar nyelv. Kérem azonban kedves barátom uramat, hogy senkinek kezébe ne adja, se a szerzőnek nevét meg ne mondja, ha szinte olvasni találná is meghitt jóbarátinak. Itt Magyarországon sok kém ólálkodik. Tudom, az erdélyi juhok közt sincs szűki a farkasoknak. De a magokat barátság neve alatt bészínlő rókák sem lesznek kevesen, valamint mi ittvalók gyakran tapasztaljuk.

Itt a francia módon gondolkodó emberekre nagyon vigyáznak, s a józanul okoskodó s beszélő embereket is hamar jakobinusoknak nevezik. A papok különösen űzik régi mesterségeket, meg nem gondolván a vakok, hogy annál inkább ártanak rossz ügyöknek, s annál inkább siettetik bizonyos veszedelmeket.

Én mindazokból, amiket történni látok és hallok, nem hozhatok ki egyebet, hanem hogy elmúlhatatlan a mi hazánkban is a revolúció, mégpedig, mivel az észnek józan világossága előre nem ment, révolution à la Hora és Kloska fog lenni. De mit gondolnak ezzel, ha szinte általlátnák is, az ilyen emberek? Nekem azt merte ezelőtt két esztendővel egyvalaki mondani Mintsem a mi religiónkban legkevesebb változás légyen (tudjuk mit értenek ők a religió neve alatt), inkább vesszen el az egész magyar haza.

IGEN NAGY nyughatatlanságban vagyok utólszori levelem, vagyis inkább az abban küldött versek miatt. Ártalmamra lehetnének, ha el találnak tévedni. Kérem azért, méltóztassék tüstént felelni, s tudtomra adni, ha kezéhez vette-e vagy sem. Veszedelmes a mi állapotunk itten. A józan észnek mindenkori ellenségei új erőre kaptak. Egész spanyol inkviziciót akarnak béhozni. A mi munkánknak különösen nagy és dühös ellenségei vannak, és arra vivék a dolgot, hogy

a második kötetnek első negyedét, mely már ezelőtt három esztendővel került világosságra, eltiltani s konfiskálni készülnek. Örömest arra akarnák vinni, hogy majd ezután az egész munkát s institutumot elronthassák. Azonban hatalmas védelmezői vannak a felséges királyi helytartó tanácsnál. Személyem ellen különösen agyarkodnak, s minden módot elkövetnek, hogy árthassanak. Ego virtute mea me involvo. Ti, tisztelt, szeretett barátom, talán doldogabbak vagytok; mert nem engedtetek annyi hatalmat a papságnak. De csakugyan itt sem tarthat sokáig hatalmaskodások. Tovább terjedett már a világosság, hogysem azt többé elnyomhassák, sőt quo maior impressio, eo maior repercussio. — Millotnak első kötetét is megtiltották Nem kevés bajt okoztak a fordítónak, kit még életétől is meg akartak orozva fosztani! Szörnyű dolgok ezek, ugye, édes barátom? — de nincsenek különben. Hanem tu contra audentior ito. A darázs vesztét érezve csíp legmérgesebben. Szomorú állapot, hogy a magyar literatúrának ezer meg ezer akadályait oly nehéz elhárítani. A setétségnek apostoli ez ellen fordítják minden erejöket, mert látva tapasztalják, hogy ezzel együtt terjed a világosság, ezzel együtt fejlődik ki a népnek észbeli tehetsége.

A KERESZTÉNY VALLÁSBAN MAGÁT OKTATNI VÁGYÓDÓ UTAZÓ EMBER

A KERESKEDÉSBEN forgó dolgaim kényszerítettek vala a tenger habjai közé bocsátkozván, azoknak folytában utazni. Messzire hagytam már hátra hazám mellett zúgó tengernek partjait, midőn annak habjait a tengeri szélvész felháborítván tornyosította, s elvesztette vélünk felvett útunknak folytát. Élet-halál között egynéhány napokig a hánykódó habokkal törekedtünk, s kényteleníttettünk azon partnak lakosinál biztos rejtekhelyet keresni, kiket nem esmértünk.

Egy oly becsülettudó népnek sokasága köziben egyveledtem; amely a tudományokat a tudósság-grádicsnak legfőbb fokára emelte, a jó erkölcsöket gyakorolta, és csaknem legmesszebb látó elmével fontos s sokat általható ítélettel volt adományozva. Megegyezett rajta csudálkozásom háladatosságommal együtt! De jaj! csak itt is szomorúan kelletett azt látnom s tapasztalnom, hogy egy ember sincsen a világon, amely elébb avagy később valamely módon a magagyengeségit ki ne nyilatkoztassa.

Ezen emberek barátságot kezdettek hozzám mutatni szintén úgy, mint amiképpen én őhozzájuk magamét mutattam. Az édeskedő módjok s azon becsülés, mellyel hozzám viseltettek, megnyerték egészen szívemet s lelkemet. S kérdezik tőlem egyszer: micsoda hitben volnék? Ezen kérdezés csudálkozásra indította elmémet, s kérdezem viszontag tőlök: ha volna-e kétféle hit? Kinevették feleletemet, s tudatlanságomon bámultanak. — Vajjon hiszem-e a fáknak, bányáknak s köveknek isteneit? — kérdezik továbbá tőlem. Vállat vonítván beszédjekre, béelégítettem vizsgálódásokat. — Hiszek-e Mózesben, ki a maga lakosi közül huszonháromezer embert az isten által nékie adott parancsolat mellett megölettetett? — Erre felháborodott elmémnek jelenségit nyilatkoztatván; ha azon Mahometnek, ki a holdat kétfelé vágta, s ruhájának ujjába tette, tanítványa volnék-é? — kérdezik továbbra tőlem. Megvetvén gyenge gondolkozásokat, véle béelégedtenek; s kérdezik végtére tőlem: ha keresztény vagyok-é? Melyre feleltem azt, hogy nem tudom, mi volna a kereszténység. Álmélkodván feleletemen, hozzátevék, hogy négyféle hitnél többet nem esmérnének.

— Nincsen tehát néked hited! — úgy szólanak hozzám.

Kevélyen visszafelelék, hogy én oly országban születtem, hol az istent mint a legfőbb s leghatalmasabb Értelmességet imádják, ki a világot teremtette s maga voltában tartja, ki a más jövendő életben megjutalmazza az itt elkövetett jócselekedeteket; a tiszteletünk pedig határozatlan hálaadásban s engedelmességben fundáltatik, és a jó erkölcsöknek, úgymint mértékletesség, békességes tűrés, becsület, mással való jótéteménynek gyakorlásában és igazságnak szeretetiben építtetik.

— Hát ez az egész hited? — kérdezik tőlem.

Melyre hogy: — Hitemnek minden ágozati ezen egynéhány szavakban foglalva volnának — mondottam nékiek.

— Hát a te istened — így szólnak — nem teve csudákat?

— Teremté az eget s földet — feleltem mély alázatossággal —, s miért volna szükség többre?

— Hát misztériumok, papok, ceremóniák nincsenek-é nálatok?

Meghajtván fejemet felelém, hogy beszédjeket nem érteném. Akkor hallám, midőn egymás között ilyen szavakkal felkiáltottak:

— Szegény ember! mely nagy setétségben vakoskodik!

— Kedves barátom! — így szól egyike hozzám közülük — szánakodunk sorsodon, meg akarjuk elmédet világosítani; adj hálákat istenednek, kinek kegyelme által közünkben juthattál, hogy itt oktathatnánk, s megmutathatnánk néked a mi szent és csudákkal teljes hitünknek valóságát. A mi istenünk Krisztusnak hivattatik, mi pedig katolikusoknak neveztetünk. Meg fogod látni az istent.

Nehéz volna ezen szavaknak hallására csudálkozásomat kimagyarázni, főképpen midőn tovább is bizonyították, azt, hogy kétség kívül meg fogom vélek együtt az istent látni, s négy avagy öt lépésnyinél tovább nem volna.

Követtem tehát őket, s közelgettünk egy roppant épülethez, melyet ők templomnak neveztek; mely szónak értelmit midőn magamnak megmagyaráztattam volna, álmélkodva értettem azt, hogy azáltal az istennek hajléka értetődnék.

— Hát ti négyszegletű falak közé tudjátok berekeszteni a megfoghatatlan, megmérhetetlen valóságot? — kérdezem továbbá őket.

Nagy hidegen megfelelének, mondván azt, hogy:

— Ha istenünket meg fogod látni, többé rajta nem fogsz csudálkozni.

Láttam ezek után az épületnek béjáró helyén ajtókat, zárokat, kulcsokat, s tudakozódám csudálkozva, miért tartanák az Égnek s Földnek Istenit kulcsok alatt elzárva.

Mondák:

— Avégre szükség őtet kulcsok alatt zárva tartani, hogy el ne lopattatódjon, avagy meg ne dísztelenítettődjen.

Megvallom, meg nem foghattam magamban azt, miként lehessen

egy istent ellopni vagy megdíszteleníteni, s egy csudálkozásombul mindég nagyobba estem.

Hatunk tovább a templomban, kérdezem, hol volna már az az isten, melyet meg akarnának mutatni.

— Légy — úgymond — egy kevés várakozással! — s az épületnek vége felé vivének, holott is egy vagy két lépés magosságnyi felépült táblán látok szorgalmatos munkával kidolgozott fa hajlékocskát, melyben egy félkerék módjára készített, drágaköveknek tüzeket hányó ragyogásával s aranynak sokaságával bővelkedő félhold helyheztetve vala; melynek foglalatjában helyheztetett fejér papiros-darabocskán úgyannyira csudálkoztam, hogy annak mivoltárul s kifejtésirül magamat mindjárt tudósíttatni kívántam.

— Ez a mi istenünk, — úgy szól hozzám — térdre, eretnek! s imádjad a Világ Alkotóját, Istenit.

Megvallom valójában, hogy kevés valóságot találtam beszédjekben; de minthogy mindég vizsgálódó ember voltam, bátorkodtam tovább is kérdezni tőlök, mért hitetnék magokkal el azt, hogy azon papiros-darabocska istenség volna.

— Átkozott káromkodó lélek! hogy merészled azt papirosnak nevezni, ami a legszebb s finomabb lisztbül vagyon sütve?

Csudálkoztam hasonlóképpen ezen a feleletjeken, s ugyanezen dolog felül is kérdezősködtem.

KÉRDEZÉM TŐLEK, miben állana az ő isteni tiszteléseknek módja. Mondák reá:

— Meg fogod, uram, látni; íme a pap, ki az oltárhoz megyen, nézzed, kövessed, s ítéljed ceremóniáit.

Láttam valóban ezen embert különös s gazdag ruhában felöltözve, miként magát az oltár előtt meghajtotta; miként ismét magát feleegyenesítvén, egy részrül a másra sétált, olvasván s morogván némely szókat, amelyeket meg nem értettem. Mondám ezek után nékiek:

— Ez az ember nem beszél tehát a ti nyelveteken?

— Kétség kívül, hogy nem — felelének reája — mert valamennyi imádságaink mind oly idegen nyelven vagynak írva, melyet csak ezredik részi érti a nemzetünknek; és a religionkrul írt könyveknek legnagyobb része is oly régi nyelven vagyon írva, hogy azt csak némelyek érthetik meg.

Bizonyítottam, valóban ezen a dolgon csudálkozásomat, de megintettek, hogy vigyáznék a ceremóniákra. Láttam ezek után, miként a pap egy nagy lisztsütemény-darabot fogott a kezei közé, s kérdém tőlek: ha ez a sütemény is az ő istenek volna?

— Nem, — felelének reája — hanem nemsokára avvá fog lenni, s nem fogsz már reája sokáig várakozni.

Kettőztettem vigyázásomat ezen beszéd után, s végre hogy megláthatnám, miként lészen az ember istenné. A pap meghajtá magát, reá morgott s lehellett egynéhány szavakat, melyeket nem értettem, azon süteményre, s felemelé feje fölött mind a két kezével. Mindnyájan, kik jelen voltak, arcra borultanak, s hogy én is hasonlóképpen cselekednék, megintettenek. Megvallom valóban, én az egész dologban semmit sem értettem. Azonban a pap ismét egy ezüst kelyhet, melyben elébb hogy bort és vizet töltött, láttam, vett keziben; meghajtá ismét magát, morgott egynéhány szavakat, s felemelé feje fölött a kelyhet. Megmerevedtem csudálkozásomban, s kérdeztem magyarázatát s értelmét mindannak, amit láttam és tapasztaltam.

S mondák reája, hogy:

— Azon darab lisztsütemény, uram, melyet előbb láttál, s amelyet még most is látol, azon bor és víz, melyek a kehelyben vagynak, ebben a szempillantásban azelőtt itt voltanak, de már itt jelen nincsenek, hanem elenyésztenek.

— Hogyan, hogyan, uraimék, már elenyészett volna mindaz, amit még most is látok?

— Semmi sem az, uram, érzékenységeid szemeiddel együtt csalatkoznak. Mert való az, hogy eleinten mindaz, amit láttál, valósággal sütemény, bor és víz vala; de most azon szavaknak ereje által, melyeket a pap reájuk morgott, a sütemény elenyészett, s az istennek testévé, úgy nem különben mint a bor és víz semmivé löttenek, és az istennek vérévé változtanak. Érted-é tehát most már, uram, a dolgot? Azt csak tudom, megengeded, hogy ez a dolog valójában igen gyönyörű és szép misztérium

— Gyönyörű s csudálatos valósággal! Egy részrül a teste, más részrül ismét vére az istennek! Valósággal ez igen szépen s szerencsésen vagyon kigondolva. De uraimék, mondjátok el énnekem, bizonyosok vagytok-é mindabban, amirül és amit most énnekem beszélletetek?

— De miként is kételkedhetnél rajta? Hiszen láttad, hogy a pap a szavakat reája mondotta?

— És a ti istenetek kényteleníttetik magát azon szavaknak hatalma alá venni s a megnevezett minuta s helyre megjelenni?

— Kétségkívül.

— Én azt hallottam azelőtt, hogy az isten teremté az embert; itt pedig az ember az, aki az istent teremti.

— Igenis, uram.

— És tik mindnyájan cselekedhetitek ezen csudát?

— Oh nem, uram, csak a felszentelt papoknak vagyon nálunk erre hatalmok.

— Micsoda tehát az, s mit tesznek azok a felszentelt papok?

— Ezek olyan emberek, kik ezen életnek módját csak éppen azért

vállalják magokra, hogy belőle élhessenek, és akiknek tíz krajcárt fizetnek ezen csudának végbenviteléért.

— Ez valósággal nem igen nagy summa ilyen szép csudáért, hihető, hogy csak egyszer fogják éltekben ezen csudát cselekedni.

— Oh éppen nem, uram, mert eztet minden óra, minden szempillantásban tehetik, de jobbára beélégednek vele, ha csak egyszer tehetik napjában.

— Errül a részrül tehát igen mértékleteseknek lehet őket mondani. Tehát tinéktek annyi mindennap az istenetek, mint amennyi a papotok?

— Jól eltaláltad, uram, a dolgot.

— A papoknak pedig száma, csak elhiszem, alkalmasint nagy lészen nálatok?

— Véghetetlen szám nélkül való.

— Következendőképpen véghetetlen számú az istenetek is? Há, uraimék! Valósággal szép fabrikára tettetek szert ezen isten-csináló fabrika által!

— Oh uram, ne siess még oly nagyon csudálkozásoddal, mert még nem jutottál mindennek a végéhez.

— Amint veszem észre, csak egy lészen a papjaitok közül rendelve, ki ezen szolgálatot bizonyos orában elvégezze, mert különben az istenetek két helyen nem jelenhetne meg egyszersmind.

— Ismét csalatkozol, uram, mert talán éppen ebben a szempillantásban is lészen ötszázezer pap, ki szint ezen szavakat mormolja.

— És így tehát ötszázezer isten fog ugyanazon egy szempillantásban teremtődni?

— Igenis, uram, és ez valamennyi mind együtt csak egyetlen egy s ugyanazon és nem különb istent tészen.

— És így az ötszázezer isten csak mindenkor egyetlen-egyet fog tenni?

— Igen derekasan eltaláltad, uram, a dolgot. Ez olyan dolog, mely könnyen foly magától is, és nincs semmi, amit könnyebben meg lehessen fogni és érteni. Íme, magad is azonnal reáakadtál a gombára.

TARTÓZKODTAM hirtelen mindezen beszédekre feleletet adni, midőn továbbra így szólítanak meg:

— Menjünk, kedves barátom, ne kételkedjél többé vallásunkon, légy engedelmeséggel hozzája, és térj meg a mi hitünkre!

Féltem s tartottam tőle, nehogy őket valamiként megbosszantsam, és egy szót nem feleltem. Azután nagy kijességgel és becsülettel arra kértenek, engedném meg, hogy egynéhány csepp vizet tölthetnének fejem tetejére. Természetem szerént szeretvén a nyájasságot, megengedtem ezt is minden neheztelés vagy ellenvetés nélkül, annál is

inkább, mivel tapasztaltam azt, hogy ennek megengedésére igen gyakran s sürgősen kértenek. Fejemre töltötték a vizet, s ismét díszesen megtöröltenek, mely ceremónia után nagy örömmel nyakamba borultanak, felkiáltván:

— Íme, most már felebarátunk vagy, mivel kereszténnyé lettél.

Az egész ceremónia egy pompás ebéd által végződött el. Egy a káplánok közül, minekutána egy keveset a garatra már felöntött volt, különös barátságát mutatta hozzám, s megtanított a szent egyháznak titkaira, mondván·

— Ezek az esztelenségek, melyeket most láttál, hallottál és tapasztaltál, bolond bűbájos embereknek a találmányi, melyeknek némely gazemberek pártjokat fogták. Mind a ketten hasznokat találták az emberek megcsalásában; az energumenusok nevelték bennek a kevélységet sok tanítványok s követőknek megszerzésével; az eszes és idomos emberek pedig mind az egyik, mind a másikától, a pénzt kicsalták, s magok zsebjekben rakták. Midőn, az esztelenség és önnönhaszon egybecsatolják magokat, akkor a dolog messze mégyen. A józan ész későn jött elő, s nem állhatott ellent az esztelen bűbájosság eláradásának. S mindaddig leszünk a földnek leggyalázatosabb nepje, améglen becsületes embereknek szava ezen a mocskos, gyalázatos embereken nem fog győzedelmeskedni.

Vállaimat vonítottam ezen beszédre, megöleltem az emberemet, és siettem visszatérni hazámba

A PAPOKRÓL

Részlet Az Embernek és a Polgárnak oktató könyvecskéjé-ből

Mit jelent a pap? — Egy oly embert, aki magának azt tulajdonítja, hogy ő egy határtalan hatalommal bír, lelkünk felett, melyet teljességgel nem esmér, és hogy ő az isten akaratjának megmagyarázója.

Megmutathatta-e valaha ama biztos levelét, mely által lelkünkön és lelkiesméretünkön való hatalmát megbizonyítaná egybe? — Sohasem. A Braminusok, a Lámák, a Kalifák és a Pápák a világnak többi papjaival együtt, mindegyik maga módja szerint csalták a világot, avégre, hogy a tudatlan népet megszédítsék és lábok alá vessék. — Ím, ez históriájoknak rövid foglalatja, melynek a föld szomorú játszó piarca volt.

Milyen volt céljuk az ilyen hatalomnak fel állításában? — Az uralkodásnak megnyerése s az örökös rabságnak fenntartása. Ezen gyalázatos főpapok látván, hogy az emberek jobban engedelmeskednek, ha az örökké való tűzzel, mint ha csak a világi büntetésekkel megfenyegetőznek, azonnal egy úgynevezett Szent társaságot (vagyis Anyaszentegyházat) felállítottak, hol a kérdés többé nem a társaságbéli szerződésnek fenntartásáról vala, hanem egy olyan vak és komor engedelmességről, mely azután a királyakon és népeken való birodalmaknak talpkő gyanánt szolgált.

De feljutottak-e vajjon a papok ezen határozatlan birodalomra? — Igenis, a pap mindenütt babonájával és szenteskedésével az országokat kormányozza a bosszuló istennek nevébe. A pap minden üdőben az atyát fia ellen, az egyik vallást, a másik ellen fellázította, a polgári hadaknak a kereszthábórúknak fáklyáját meggyújtotta, és mind ezek, mind pedig a másikak által hatalmát kiterjesztette. Az elmúlt századokban magok a királyak meghajtottak előttök magokat, és egyáltalában semmiféle olyan vétkeknek és gonoszságnak neme nincsen a földön, melyet a papok el nem követtek volna: kik úgy telle-

vén magokat, mintha csak a mennyországra vágyódnának, magokat azonban itten minden dolgokba avatták. Az első papok többnyire istentagadók voltak.

Van-e egynémely eszköz az hármas ostornak kiirtására? — Igenis vagyon, tudniilik a vizsgálás és a felvilágosodás, melyek a királyak, nemesek és papok ellen való szent felzendülést szülendik.

KONSTANCINÁPOLY

Amint a Bosforus Európát mossa,
Másfelől Ázsia partjait csapdossa,
Itt büszke habjai dicsekedve csapdossa,
Kevély fala alatt Konstancinápolynak,
E másik Rómának pompás düledéki
Borzasztó árnyékot bocsátanak néki.
De jöszte be, Múzsám, a városba velem,
Téged nem rettenthet itt semmi félelem
Mennyi kincs, ó Múzsám! mely sok gyöngy s patyolat,
Mennyi nép, melyet visz csak egy parancsolat!
A tágas utcákon sok veres selyembe
Öltözött törökök találkoznak szembe,
Kevélyen ugratják az arabs paripát,
Szíván ázsiai dohánnyal tölt pipát.
Csillámló kardjoknak gazdag brilliántja
Az olcsó aranyat megvetéssel szántja.
Itt néz ki egy dáma, de irígy fátyola
Minden szépségeket tőlünk béburkola.
Jer, Múzsám, láthatsz még sok száz szebbet szembe,
Hogyha bemégy ama firhangos hárembe.
Ez olyan magazin vagy inkább kalitka,
Amelybe csirippol a császárnak titka.
Oly templomsekrestye, melyben a szultánnak
Erőt, egészséget sok hívek kívánnak.
És ha érkezése hallatik Szélimnek,
Sok száz előkontyú turbékol egy hímnek.
Mikor excerpálni akar unalmába
Bémegyen a dáma-bibliothékába.
Hol sok ázsiai pergamen membrána
Író pennájának megnyílni kívánna.
De kisiess, Múzsám, mert majd a császárnak,
Daktilust éneklő Múzsáihoz zárnak.
A szemfül heréltek utánad zúdulnak,
Jer más oldalára a fénylő Sztambulnak

A roppant templomok, nézd, miként kérkednek
Nevével a bennek lakó Muhamednek!
Amelyekbe sok szent bőgéseket halla
Az ezekben igen gyönyörködő Allah,
Ki örül, hogy nevét a felhőkbe hányja
Zöld selyem turbánban fénylő muzulmánja.
S könyörülvén hozzáesdeklő táborán
Szentebb lesz az ilyet ígérő Alkorán.
Ti is itt állotok, kőszálnyi mecsetek,
Melyek a fellegek közé rejteztetek!
Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja
Fényével az égi holdak számát toldja.
O, e népre, ó mely sűrű felhőt vona
A szentség színével bémázolt babona!
Denevér babona! bagoly vakbuzgóság!
Meddig lesz körmöd közt a mindenhatóság?
Míg ülsz a királyok koronáján, kincsén?
A vitézek kardján, s a népek bilincsén?
Míg az emberi nem hajdan a természet
Együgyű keblében nyugva heverészett,
Nem emelted még fel kiáltásod szavát,
Hogy keresed a vak éj fiainak javát,
Boldog volt e világ! s e hiú név: szentség,
Nem volt a legszörnyűbb gonoszokra mentség.
Állott a természet örök építménye,
Élt az emberiség legszentebb törvénye.
De miolta ennek sok romlást szenvedett
Oldalába raktad, bal madár, fészkedet,
Azolta számodra rakja a lenyomott
Értelem azt a sok felséges templomot;
Azolta adja ki a kenyért házából,
Kikapván éhhel holt kicsinye szájából
A szent névre vágyó balgatag anya is,
Hogy tudjon mit rágni dervised foga is.
Sok bolond kiadja utolsó fillérét,
Leteszi a mennynek árendáját s bérét,
Hogy mikor az oltárt építik számodra,
Kecskeszőrt vihessen ő is oltárodra.
Nappali álmodban látsz ezer álmokat,
S éjjel a népek közt huholod azokat.
Jöjj ki a nappali fényre, hadd láthassunk,
S mennyei képedet látván, imádhassunk.
Te a vak homályban rakod a templomot,
És onnan ígéred a paradicsomot.

S csak bétolongjanak hozzád a moséba,
Az észt és a virtust hagyod csak kardéba.
Hát már hogy valaki bőjtölget pénteken,
Hogy étlen s mezítláb jár a szent helyeken,
Olyan nagy érdem-é egy-két liturgia,
Hogy az ember azzal lehet isten fia?
S hogy paradicsomba és mennybe részt vegyen,
Szükség, hogy skeleton és zarándok legyen?
Különben nem lehet idvezült törökké,
Ámbár emberséges ember volt örökké.
Egy paradicsomot magának így tetet
Minden nemzet, s abból kizár más nemzetet.
Természet! emeld fel örök törvényedet,
S mindenek hallgatni fogják beszédedet.
E kézzelfogható setétség eltűnik,
Az éjnek madara huholni megszűnik.
Egy jóltevő világ a mennyből kiderül,
S a sok kigondolt menny mind homályba merül.
Ah, ti máris abból fakadt indulatok,
Nyelvemre harsogóbb hangokat ontsatok!
Emelkedj fel, lelkem! — előre képzelem,
Mint kiált fel szóval egyet az értelem,
S azonnal a setét kárpitok ropognak,
A szívről az avult kérgek lepattognak;
Tárházát az áldott emberiség nyitja,
Édes fiainak sebeit gyógyítja;
A szeretet lelke a földet bételi,
S az ember az embert ismét megöleli;
Eloszolnak a szent s a panaszos hangok,
Boldogító érccé válnak a harangok.
Azzal sok száz embertárson segítenek,
Amin most egy cifra tornyot építenek.
Siess, késő század! jövel, ó boldog kor!
Én ugyan lelketlen por leszek már akkor,
De jöttödre vígan zengem énekemet:
Vajha te csak egyszer említnél engemet!
Úgy e bagoly világ nem rémítne tőle,
Nemes útálással halnék ki belőle.

A DEBRECENI ELSŐ KALENDÁRIUMBA, MELYBŐL AZ IDŐJÖVENDÖLÉS KIMARADT

Szép idő lessz-é vagy homályos holnap?
Nem nagy országban, de csak egy megyében
Íly kevésről is nyomósan felelni
Senki se tudna.

Hát az esztendő lefolyása millyen
Változásokkal fog előhaladni?
Melyik hazug lélek meri azt előre
Sorba leírni?

A boszorkány, a levegői sárkány,
Tátos és tündér, kik az ostobáknak
A setétben ült babonás világban
Bábjai voltak:

Szent hevétől a szabad értelemnek
Mind elolvadtak, valamint az ablak
Zúzmarából egy hideg éjszakán nőtt,
Cifra virági.

O dicső nemzet! Te, ki hajdanában
A vitéz korban egekig ragyogtál,
A világosság kiderült korában
Éjbe maradnál?

Nem! Dehát tőlünk ne remélj, ne kívánj
Sem csudát, sem hogy kikoholt időkkel
Mégse szűnjünk meg csalogatni a még
Gyenge hitűket.

A nap és hold s a nagy üregbe forgó
Csillagok közzül bizonyos, hogy egy is
A teremtőtől kiszabott határát
Át nem ugorja.

Hogy tehát a tél, tavasz, a meleg nyár
És az ősz mely'k nap jön elő? s a hold is
Hogy telik, s ismét hogy esik fogyása
Ez s ez időre?

S hogy fogyatkoznak meg a hold vagy a nap
S mely'k időpercben? ki lehet tanulni
Rendes útjokból. De mivel nem értünk
Így az időhöz:

Végyük el hasznát mai jó napunknak,
Holnapunk gondját az egekre bízván,
Várjuk el vígan; de azért kezünket
Össze ne dugjuk.

Társaságunknak ne legyünk heréi,
És ne kívánjuk, hogy előnkbe szórja
Nem velünk együtt keresett vagyonját
A takarékos.

Munka, gondosság: ezek, amik által
Várhatunk vidám napokat napunkra,
S nem szorúlunk a panaszos kenyérért
Más küszöbére.

TIBORC PANASZA

Részlet a Bánk bán-ból

BANK

Beszélj, beszélj; igen
jól hallom én panaszod; de a magam
panasza is beszél...

TIBORC

Uram-teremtőm,
még a nagyúrnak is van? — No, hát
nem vétek a szegény Tiborcnak egy
titkos szövetségben hitét letenni.

BANK

Ha! — ezt hogy elfelejthetém — istenem!

TIBORC

Van más kigázolás? — vitézkedést
ugyan ne várjanak tőlem; de hisz
a háborúban szabad fosztani.
E gondolat legjobbnak látszatott.

BANK

búsan néz ki az ablakon.
Magyar hazám!

TIBORC

A jó merániak
azt háború nélkül is megteszik; mert
hisz a zsidók eleget fizetnek; a-

kiket tulajdonképpen tán nem is
lehetne embernyúzóknak nevezni, —
nyúzásra bőr kívántatik, holott
azt a merániak magok lehúzták
már csontjainkról; így tehát ezek
a húsba kénytelenek bemetszeni...
Igaz, hogy a mételtetett sikolt; de
hisz arra nem szükség hallgatni, csak
haszon lehessen. — S a nagyasszony...?

Keserű megvetéssel lódítja el a kezét.

BANK

fejét az ablakfához nyomván:
Ó!

TIBORC

Ő cifra és márványos házakat
építtet; és mi — csaknem megfagyunk
kunyhónk sövényfalai közt...

BANK

Átkozott!

TIBORC

Ő csorda-számra tartja gyűlevész
szolgáit! éppenséggel mintha minden
hajszála egy őrzőt kívánna; sok
meránit, olykor azt hinné az ember,
hogy tán akasztani viszik, úgy körül
van véve a léhűtőktől; s mi egy
rossz csőszt alig tudunk heten fogadni.
Ő táncmulatságokat ád szünetlen,
úgy, mintha mindég vagy lakodalma vagy
keresztelője volna; és nekünk
szívünk dobog, ha egy csaplárlegény az
utcán előnkbe bukkanik, mivelhogy
a tartozás mindjárt eszünkbe jut.
A jó merániak legszebb lovon
ficánkolódnak; tegnap egy kesely,
ma szürke, holnap egy fakó, — nekünk
feleség- és porontyainkat kell befogni,

ha veszni éhen nem kívánkozunk.
Ők játszanak, zabálnak szűntelen,
úgy, mintha mindenik tagocska bennök
egy-egy gyomorral volna áldva; nékünk
kéményeinkről elpusztulnak a
gólyák, mivel magunk emésztjük el
a hulladékot is. Szép földjeinkből
vadászni berkeket csinálnak, a-
hová nekünk belépni sem szabad;
s ha egy beteg feleség vagy egy szegény
himlős gyerek megkívánván, lesujtunk
egy rossz galambfiat, tüstént kikötnek;
és aki száz meg százezert rabol,
bírája lészen annak, akit a
szükség garast rabolni kényszerített.

BANK

Hogy úgy van!...

TIBORC

Ők monostort, templomot
építenek, hol úgy sípolnak, úgy
megzengenek, hogy a zarándokok
táncolni kénytelenek a sáros utcán;
nekünk pedig nincs egy jó köntösünk,
melyben magát az ember egy becses
védszent előtt mutathatná meg a
templomban.

BANK

Ó, buzogj vér! csak buzogj!

TIBORC

Hahogy panaszkodni akarunk, előbb
meg kell tanulnunk írni; mert az ily
szegény paraszt az úr elébe nem
mehet be többé, — úgy rendelte Béla
király, s merániak hasznát veszik —
hisz összekarmolázná a szegénynek
patkója a szép síma padlatot!
S ha tán utolsó fillérünkre egy
törvénytudó felírja a panaszt,

ki írja fel keserves könnyeinket,
hogy jó királyunk megláthassa azt? ..

BANK

Te isten!

TIBORC

El kellene pirulniuk,
midőn ezüst-arannyal varrt övek
verődnek a lábszáraikra: mert
véres verejtékünk gyümölcse az.
Lelkemre mondom, egy halotti fátyolt
kötnének inkább a hasokra: leg-
alább csak úgy külsőképp is mutatnák
a gyászt azon szegény nyomorultakért,
kiket kiállhatatlan sajtolásaikkal
a sírba döntenek...

BANK

Tűrj békességgel...!

TIBORC

Tűrj békességgel... ezt papolta az
apáturunk is sokszor: boldogok
a békességesek, mert isten fiainak
hívatnak...! — úgy, de tömve volt magának
a gyomra. Istenem! mi haszna? ha
szorongat a szegénység, a pokolt
nem féljük, a mennyország sem jön oly
szép színben a szemünk elébe.

BANK

Kirontjuk a korlátokat, lezúzzuk
a jó barátot, ellenséget; és
aztán, ha célra értünk, sírni kell csak;
szánom keserveiteket, emberek!

TIBORC

nevetve

Te szánsz, nagyúr?! ó, a magyar se gondol
már oly sokat velünk, ha a zsebe

tele van... hisz *a* természet a szegényt maga arra szánta, hogy szülessen, éljen, dolgozzon, éhezzen, sanyarogjon, és — meghaljon. Úgy van, úgy! esmérni kell az élhetetlenek sorsát, minek-előtte meg tudhassuk szánni is.

A PESTI MAGYAR TÁRSASÁGHOZ

Ki kétli s kérdi, hogy csak a dicső ész
Emel ki minket a barmok sorából?
Ki kétli azt, hogy minden érdemünk,
Minden szerencsénk ezzel nő s hanyatlik?

Az ész az isten, mely minket vezet,
Az ő szavára minden meghajol,
Hegyek lehullnak s olvadnak vizekké,
S örök helyéből a tenger kikél;
Ez alkot minden szépet és dicsőt,
Az egyes embert mint a milliókat
Ez áldja s égi boldogságra inti.

Miért utálja hát szövétnekét
Az ember, és miért nem terjeszti fényét
A vak halandók néma éjjelén?
Aegyptus áldott földje kérkedik
Az ész legelső nyílt virágival;
De ott fakadtak egyszersmind azokkal
A hit vakító szentelt maszlagi,
Melyek korunkig hintik mérgeket,
S örök zavarba dönték e világot.
Az ég ürébe felható tudós
Az égi zsákmányt barlangokba zárta,
S az embereknek bábot s vázt vetett,
Melyek vakabbá tették a vakot,
És a lenyűgözött józan értelem
A szarvas isten áldozatja lett.

Így a görög nép s Róma bölcsesége,
Melyet csudálva tisztelünk ma is,
Csak a tudósok székiben lakott;
A nép szemébe nem hatott sugára.

Előtte el volt rejtve mindenütt,
Míg végre a vad barbárok dühétől
A föld színéről eltörültetett.
Éj fedte a föld pusztaságait,
Éj, melybe számos századok merültek.
S ha most miköztünk kezd is fényleni,
Mely szűk határba önthet áldva éltet,
S az éj csudái mint süvöltnek arra!
S hány népek élnek még ma is körültünk,
— Tekintsük által a föld részeit —
Kik a baromság aklában hevernek.
És semmi isten nem tekint ügyökre.

Ez istenének a barmot hiszi,
Imádja a föld ocsmány férgeit,
S azoknak embervérrel áldozik;
Emez, vakító papjának ganéját,
Mint szent ereklyét tisztelvén, eszi;
Amott az odvas fákban élhezik
Az embereknek görhes istene;
S a legnagyobb bűnt batkákért lemossa;
Imitt hamúban kotlik a herélt szent,
S bámészkodása istenné teszi;
Itt a mosódás módja szent titok,
S a legnagyobb bűnt batkákért lemossa;
Mert azt az egyik párt az ujjain,
Másik könyöknél szokta kezdeni,
Melyért is egymást öldözik halomra;
Ott a falukban s városok piarcin
Jár kóborolva a sok meztelen szent,
Szabad kezekkel élelmet rabol,
S az asszonyokba önti szent dühét,
S a férj, az égnek hálát adva, nézi,
Ha hitvesével szent bujálkodik.

Így a világnak legkiesb vidékit
Ádáz bolondság tölti, ostorozza,
S undok zsiványi barlanggá teszi;
Erynnis üszkét hányja városinkra,
Az öldöklő kést egyaránt füreszti
A reszkető ősz tűztelen szivébe
S az anyja keblén ácsorgó szopóba,
És csontjainkból trónust rak magának,

Melyet dög, ínség, sárga félelem
S kínokkal élő bánat fog körül.

Hol van tehát a józan értelem,
Hol a tudósok annyi izzadása?
Remélhetünk-e vajjon jobb világot?
Gyaníthatunk-e oly időt, mikor
Az ész világa minden népeket
Megjózanít és összeegyesít,
S kiirt közülünk minden bűnt s gonoszt?

Reménylek. Amit század nem tehet,
Az ezredek majd megteendik azt.
De hinnem is kell, mert midőn, barátim,
Buzogni látom lelketek hevét,
Mely e nagy ügyre felken titeket,
S e szent szövetség láncába csatol,
Előre látom: mint terjesztitek
Hazánkban Delphi égi kincseit,
S az értelemnek nagy törvényeit;
Előre látom: mint leheltek éltet
A sziklamellbe és a holt agyagba,
S mint jámborodnak a vad állatok
Előttetek, s mint omladoz rakásra
Az ész s igazság mennydörgő szavára
A zordon ínség óriási tornya,
S mint hullanak le durva láncai.

Fogadjatok hát engem is, barátim,
Szent frígyetekbe; íme, esküszöm,
Hogy áldozatlan kézzel nem jövök:
S ha gerlicéim és virágaim
Kedvelni hajlandók az istenek,
Tömjénetekhez szívesen teszem.

PÁZMÁN

Pázmán, tiszta valóságnak hallója egekben,
Megtért térítő, állok az isten előtt,
S hirdetek új tudományt, ó halld s vedd szívre, magyar nép:
»Legszentebb vallás a haza s emberiség.«

A GUTTENBERG-ALBUMBA

Majd ha kifárad az éj s hazug álmok papjai szűnnek
S a kitörő napfény nem terem áltudományt:
Majd ha kihull a kard az erőszak durva kezéből
S a szent béke korát nem cudarítja gyilok;
Majd ha baromból s ördögből a népzsaroló dús
S a nyomorú pórnép emberiségre javúl;
Majd ha világosság terjed ki keletre nyugatról
És áldozni tudó szív nemesíti az észt;
Majd ha tanácsot tart a föld népsége magával
És eget ostromló hangokon összekiált,
S a zajból egy szó válik ki dörögve: »Igazság!«
S e rég várt követét végre leküldi az ég:
Az lesz csak méltó diadal számodra, nevedhez
Méltó emlékjelt akkoron ád a világ.

RÉSZLETEK AZ ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓ-BÓL

Február 21-én 1833

A MAI ORSZÁGOS ÜLÉS a vallásbeli üzenetnek a hat héti leckézéséről szóló részével s a vallási cikkely 13-ik fejezetének eltörlésével bajlódott.

A maradék a 13-ik fejezetet, mit eltörletni ma sem tudánk, a törvénykönyvből látni s érteni foghatja, de azt a hat héti leckézést olvasván, törni fogja fejét, s ha valamely régiségbúvár megmagyarázta, nagyot fog kacagni. Mert nem méltó-e kacagásra, tizennyolc évű piros és domború leánykát, ki hogy kálvinista szomszédjának legény fiát férjül nyerhesse, maga is Kálvin leányai közé fellépni kézzel-lábbal vagy inkább szívvel-lélekkel siet, plébánushoz küldeni, s hat hétig (ha tudniillik a hetekből évek nem lesznek) a római hittudományban oktatni? Barátim! az oktatásnak rossz nemét választottátok. Azt vélitek-e, hogy a szív kótogási mellett a katekizmus szavai meghallatszanak? Jámbor próféták! mikor Hüon úr a szép Rézijét, vagy gróf Gleichen a maga Melechsaláját megtérítette, korán sem a ti legendáitok segítségével vitte azt végbe. Azonban a bölcs sok magyarázatot nem vár; csak annyit mondok, hogy az említett hat héti leckézés esetében a lángszemű szomszéd legény különb misszionárius lenne, mint a propaganda minden férfiai, bár Xaver Ferencnél szentebbek legyenek.

Ezt az örök igazságot a megyei követek jól értették, ugyanazért a leckézés eltörlését meg is állították; de az egyház fiai! Azok a dolgot más oldalról tekinték, s vívtak és harcoltak.

Mindaddig, míg az egri kanonok, Lonovics, vagy a fejérvári Májer szólottak, nem volt semmi baj. Amaz rétori simasággal és fordulatokkal tudá észrevételeit közleni; emez pedig mindig valami liberalizmushoz hasonlót éreztetett. De midőn Beöthy utasítása szerint az oktatással visszaélés példáit említé; midőn elmondá, miképpen bizonyos hetven évet élt férfiú ifjúságától kezdve haláláig leckézés alatt tartatott, holtteste, mint meg nem tért emberé, temetséget nem találhatott: akkor a váradi nagyprépost, Tagen felkele, s az előadott történet igaz voltát kereken tagadá.

E kijelentést, hogy Yorick-kal szóljak, bármi nyelvre fordítjuk is, az sem többet, sem kevesebbet nem tesz ennél: hazudsz! És ezt mondani emberség, rend és törvény ellen van. Beöthy vevé utasítását, és állott felelni, s elégtételt kérni szándékozván, — Mérey látta, hogy a goromba mondás lángot gerjesztett, öngyengeségét érzé, megijedett, s ijedtében a királyi táblától jött szavakat: bontson széket, meghallá, s minden további gondolkozás nélkül széket bonta, s ment.

De Beöthyt mindnyájan hallani akarók; százanként emelkedett a kiáltás: Bihar! Bihar! Mérey megfordul; Beöthy szólani kezd; de csendre intetik, másnapra utasíttatik; s a gyűlés felbomolván, a derék, társaitól tiszteletben tartott férfiú hazugnak szidalmazva, s ki nem tisztítva, meg nem vigasztalva tér szállásra.

Június 23-án 1833

VALLÁSBELI SZABADASÁG csak ott van, hol egy felekezetből másba szabadon mehetni. Ezen szabadságért vívott Bocskay és Bethlen, ezért az 1790-iki Rendek. Miért? Proselytusokat akartak talán? A világért sem, uraim! Csak azt akarták, hogy ki akár nevelés által beleszítt elveknél, akár szíve hajlandóságánál fogva, Luthert vagy Kálvint követni szeretné, a római egyház szertartásaival élni ne kényszeríttessék.

Amint dolgaink jelenben állanak, sok ember van, ki gyermekkorától fogva protestánsok templomaiban szokott imádkozni, s kit később a római anyaszentegyház vagy apja által adott reverzális, vagy szépapjának katolikus volta, vagy szülőinek a halál órájában történt megtérése miatt magának kíván. Ily kívánságot a kormány mindig szent buzgósággal szokott pártolni; s e pártolásból származtak a kényszerítés számtalan és mesterséges nemei, minek legnagyobb részét a hat héti oktatás nevezet alatt ismeretes intézet bőven magában foglalja.

Ebből jól láthatjátok: miért kívánják a protestánsok a hat héti oktatást eltöröltetni, a vallásról vallásra menetelt pedig hosszú alakoskodás nélkül megengedtetni. De jól láthatjátok egyszersmind azt is, mennyire hibáznak, kik az általmenetel szabadságát tulajdonképpen katolikusok dolgának tartják. Való, protestánsnak katolikussá lenni szabad, és nem viszont; de való, hogy protestánsnak (mihelyt a klérus valami rést talál) protestáns vallásban nyugodtan maradni nem lehet. És íme, ez a vallásbeli sérelmek egyedüli kútfeje, mi csak úgy zárathatik be ha a szabad általmenetel minden fenntartás és alakoskodás nélkül mindenkinek szabadon fog hagyatni.

Ne feledjétek: semmitől sem irtózik a papság inkább, mint az általmenetel megengedésétől; és semmit sem akar a kormány is kevésbé megengedtetni, mint ezt. Amaz, mert világi javait félti; emez

pedig, mert azon nagy következésű befolyást, mit a protestánsokra nézve gyakorol, nem örömest vesztené el. E vala kettős oka a huszonhatodik cikkely tizenharmadik szakának, hol az általmenetel esetei a királyi felségnek bejelenteni rendeltetnek. Mi végre? az kimondva nincs; s ami kimondva nincs, önkéjű magyarázat után hat héti oktatással pótoltassék ki. De a tizenharmadik cikkely minden ily magyarázatot tilt; a panasz azért megtétetett. Mit lehet várni? Hogy a hat héti oktatás eltöröltetik? Niczky mondja: ezzel bíztat a nádor. Tehát az általmenetel? Nem engedhetik aszerint, mint a Karok kívánják; mert ha megyéken végeztetnék a dolog, akkor a felségnek tartozott feljelentés elesik. S aszerint a nádor kívánsága? Beletenni a törvénybe, hogy az általmenetelt feljelentés után a felség fogja megengedni.

Ime a titok, uraim! Kilencvenben a feljelentés cikkelybe tétetek; de az engedelem-adást be nem tudák tétetni; most tehát ki kell pótolnunk a hézagot. Így a hat héti oktatás alól talán kiszabadulnánk; de a kérdésben forgó protestánsok sorsa egyedül az uralkodó kényétől függesztetnék fel. Szépen fognának a békekötések fenntartatni; szépen fogna a sérelem orvosoltatni; legszebben fogna pedig alkotványos országban természet elleni fenntartott jus az uralkodónak adatni! Ti lássátok, ha valami ilyet ép szemmel és fejjel elfogadhattok-e?

NAPLÓRÉSZLET

GYŰLÖLTEM a hideg kozmopolitizmust, mely a nemzetiségnek legnagyobb mételye. A túlságig megvetettem azokat, s bosszúsan gyűlöltem, kik nemzetem előhaladtát, művelődését és nyelvét akadályoztatták, vagy az iránt hidegek voltak. Háládatlan cudaroknak tartottam, kiknek nem a nemzeti nyelv volt szívök és társalkodások nyelve. Kacagtam az uralkodás kegye és fénye után alacsonyul mászókat. Az emberiség legundokabb fajzatjának tartottam a vallásos bigottokat, bármely felekezetből is legyenek, s csúfság s megvetés tárgyává kívántam tenni. Gyűlöltem a papságnak azon faját minden vallásban, mely a polgári élettől különvált státust akart formálni; a józan filozófiát, az elmének szabad reptét s a polgári szabadságot örökösen tipró czen hidrát egész erőmből kívánnám letapodni.

AZ APÁCA

Láng emészti keblemet,
Láng, nem mondható,
Szenvedély nagy és örök,
El nem oltható.
S oh kínok mély tengere!
Oh kemény egek!
Nem lehet kimondanom,

Amit érezek.
Nem lehet kimondanom,
Bárha eltemet;
Tiltja eskü, kárhozat
Szenvedélyemet.
Oltsd el, oh hatalmas ész,
Oltsd el lángomat,
Vagy szakadjatok le rám,
Oltár, boltozat!

A PAPI CENZÚRÁRÓL

A CENZÚRA, istennek hála! el van törölve. Mit annak eltörléseig Világtörténetem második kötetéhez a középkor történetéből kéziratban elkészíték, az most, a szabad sajtó korában, teljesen elvetendő és újra dolgozandó. Sohasem bocsáthatnám meg magamnak, s egy valódi történet-barát sem fogná megbocsátani, ha most oly Világtörténetet adnék ki, mely a cenzori nyírbálásoktóli tartózkodás befolyása alatt iratott. A sajtó felszabadulása e munkámra nézve a legjobb időben jött, mikor t. i. kész valék a hajdankor történetével, melyet meglehetős szabadon lehetett megírni a cenzúra alatt is, s mielőtt a középkor történetéből, melyet a cenzúra rútul el fogott vala torzítani, még egy betűm is nyomtatva volna. En tehát az eddig kész kéziratot

elvetvén, mindent újra dolgozom, ami, úgy hiszem, csak hasznára leend a munkának. Kevesen tudják annyira, mint én, mi csonka története fogott lenni az a középkornak, melyet az osztrák-magyar cenzúra alatt írni lehetett volna; én, ki körülbelül húsz éven át szemeimmel láttam azon borzasztó sáfárkodást, melyet e cenzúra a magyar szellemi világban végbevitt. A katolikus papságnak a sajtó ügyében határtalan befolyása volt, úgyhogy maiglan azon hitben kell lennem, miképpen a cenzori utasítások Bécsben valahol a liguriánusok kolostorában készültek Ezért jelent meg *Történeti könyvtáram* két első kötete oly rútul megcsonkítva; ezért kelle belőle, számosb nyírbálások mellett, a *szerzetesek és pápákról* szóló cikkeket, mint eretnekséget, kihagyni, s még miután a könyv megszabdalva kijött is, egy fanatikus pap-cenzor által feladatott, mint mondják, Kopácsy prímásnak, és egyik füzetének árultatása eltiltatott. Gondolhatja az olvasó, hogy ily körülmények között nem lehetett volna megírni a középkor történetét másként, mint a históriát meghamisítva s dicsérve a pápák és szerzetesek minden tetteit, holott felőlök az igazmondó történetírás minden nagyítniakarás nélkül is borzasztóságokat jegyzett fel.

A SZERZETES RENDEK BE NEM VÉTELÉRŐL

A KALOCSAI KAPTALAN KÖVETE a jezsuiták melletti felszólalása közben azon kifejezéssel élt, hogy az ötőlük való félelem csak rémképektőli üres félelem. Túl vagyok ugyan minden babona- és kísértet-hívésen, de mivel a köznép száján a sírjából feljáró halott mondatik kísértetnek, a jezsuitákra, kik már egyszer megholtak, de sírjokból kibújva ismét fenn járnak, a kísértet és rémkép nevezet is reájok illik...

...Többnyire arról hallom, s hallottam ma is a jezsuitákat magasztalni, hogy ők ilyen-amolyan híres és nagy mesterek voltak a nevelésben és tanításban s ilyen-amolyan nagy tudósok voltak. Nézzük meg csak bővebben, hogy állott e részben valósággal a dolog. Tettekből kell megítélni a jezsuitákat is. — Előrebocsátom azon általános megjegyzést, hogy egy hitben vagyok azon publicistákkal, kik azt tartják, hogy vannak ugyan a papi renden lévő tanítók és nevelők között is dicső kivételek, de caeteris paribus sokkal jobbak a világi tanítók, kik maguk is atyák lévén, nagyobb bennök a hajlandóság tanítványaikhoz, és jobban érzik annak becsét, hogy minő nagy kincseiket bízták a szülők gyermekeikben az ő nevelések alá, mint érzik azon pap tanítók, kik egykor az oltár zsámolyánál maguktól minden atyai örömöt és indulatot örökre eleskűdtek. De ha már papnak kell is lenni a nevelőnek és tanítónak, a részben sincs semmi fényesebb érdemök a jezsuitáknak, mint a piaristáknak, és benediktinusoknak voltak és vagynak...

...Halálosan gyűlölték is a jezsuiták mindig a piaristákat és benediktinusokat; egyért azért: mert az ifjúság nevelését egészen a kezükre akarták kényszeríteni; másért pedig azért: mert a jezsuitáknak mint amazokhoz képest nagyon fiatal idejű szerzeteseknek aránylag kevés jószágok lévén, ezt sehogyse tudták megbocsátani a jezsuiták a benediktinusoknak. Mit csináltak hát? azt, hogy a franciaországi jezsuiták kapják egyszer magukat, s felállítják azon tézist, hogy valamennyi régi levél, privilégium, donáció, fundationalis levél van, mind hamis, közülök egy se igaz, s ennélfogva a benediktinusok

jószágaikat, melyeket oly hamis levelek mellett bírnak, mind el kell szedni: gondolván s oda nézvén félszemmel a jezsuiták, hogy ha új osztály lesz a papi jószágokkal, majd ők is kapnak egy gazdag osztályrészt...

...Azt szokták mondani, s ma is mondták a jezsuiták dícsérétére — mint már előrebocsátám — hogy ők, már hiába, híres tanítók s híres tudósok voltak. En ezt a litteraria históriára hivatkozva kereken tagadom. Az obskurantizmus terjesztése és fenntartása volt nekik fő maximájuk. Az igazi tudósoknak az a jelszavuk is, hogy »non videri, sed esse« — a jezsuita maxima megfordítva volt a tanításban: »non esse, sed videri«. Hogy cifrán és felcsiklandoztatólag tanítottak, az igaz. Mire tanították az ifjakat? Oskolai pompás szőrszálhasogatásokra, cifra definíciókra, melyeket magok sem, nem hogy még tanítványaik értettek volna. Célok csak az volt, hogy mikor az ifjú kikerült az oskolából, amint elrepül fejéből a jezsuitáktól tanult cifra oskolai sok cifraság a helyén semmi reális, a világi életben használható tudomány ne maradjon. Nem tagadom azt, hogy a jezsuiták tanítványaikból ottan-ottan jeles emberek voltak; de ezt korántse a jezsuiták nevelésének kell tulajdonítani, hanem annak, hogy az oly embernek szép eszet, jó szívet adván a természet, amint a jezsuiták nevelése alól kikerült olvasott magányosan, tanult s valamely hivatal vagy jeles emberekkeli társalkodás jeles emberekké formálta. A jezsuiták még a nevelést is csak ön szeretetük céljai előmozdítására irányzák, sőt fő eszköznek használták, s fő céljok a protestánsok üldözése lévén, erre neveltek ők hősöket és atlétákat, mint ők mondani szokták, »ad maiorem Dei gloriam«. A tudományokat is öncélzataik sikeresítésére össze-vissza keverték. A különben is sok helyen homályos teológiát még homályosabbá tették. A históriát, melyben úgyis elég mese van, még több mesékkel szaporították. A fizikát, csakhogy a »datur actio in distans et reduplicatio« s több ilyen jezsuita haszontalankodásokat kimagyarázhassák s védhessék, ezeket kiszámíthatlan hipotézisekkel megtakták. A jezsuita metafizika sötétségéről, a jezsuita logika zavartságáról még most is híresek. Továbbá tudósok voltak-e a jezsuiták? Hogy eszök volt és tudósok is akadtak köztük, nem tagadom. De hogy valami különös nagy tudósok s úgynevezett portenta eruditionis lettek volna, tagadom. Felszólítok mindenkit e teremben és termen kívül, hogy mondjon nékem csak egyetlen egy jezsuitát, ki valamely tudományban epochát csinált volna! Említsen a jezsuiták közül egy Newtont, Locke-ot, Kantot, Herschelt, — és hogy oly tudós katolikusokra is hivatkozzak, kik a tudományban szinte epochát csináltak — említsen nekem a jezsuiták kozul egy Cartesiust, Malebranche-t Berkeley-t a

filozófiában, egy Lavoisier-t a fizikában, egy Tassót, Camoenst, Poe-t (mert Poe katolikus volt) a poézisben. Ha nem tud, aminthogy nem is tud említeni, ne dicsérje nekem a jezsuiták tudósságát, mert azt, hogy ők valami bálvány tudósok voltak, csak másoktól hallotta, vagy a jezsuiták és az ő barátjaik könyveikből olvasta.

Nem is kell a jezsuitáknak végre semmi egyéb, csak hogy ők ismét az ifjúság nevelését kezökre keríthessék, s a fejedelemnek, fejedelemasszonyoknak, miniszereknek és egyéb nagyoknak, amint hajdan voltak, ismét gyóntatóik lehessenek; majd gazdálkodnak ők a világgal újra, mint hajdan gazdálkodtak. Ahová ők befúrhatják magokat, mindenütt azzal dicsekednek, hogy ők tartják fel a kormány és kivált a trónok s monarchia elveit és hatalmát. S e csak puszta hang! Egyik formája se kellett nekik az uralkodásnak soha; monarchia, arisztokrácia, oligarchia, demokrácia, respublika, anarchia mindegy volt nekik, mert ők mindegyikben jól találták magukat, s az volt maximájuk, hogy mindenütt s mindig a hatalmasb réssel kell tartani. De ha ennek hatalma leapadt, ők ezt hidegvérrel önsorsára hagyták, s átmentek ahhoz, ki a hatalmat kezéhez kaparintotta. Azt pedig csak nem tagadhatják magok a jezsuiták se, hogy Amerikában Paraguay és Los Sacramentos nevű nagy darab földet a portugallus és spanyol kormánytól mesterségesen elcsípvén, ott önmaguk nem monarchiát, hanem hyerarchico-demokráciát állítottak fel. És hogy szerzetük pompájából semmi el ne maradjon, azt se tagadhatják a jezsuiták, hogy Kínában azzal fúrván be egykor magukat, hogy a Jézus és Konficius vallása mindegy, két jezsuita Kínában mandarin volt...

A jezsuiták mostani generálisa, Pater Rothan kiadta programmját a mult télen, mely abból áll, hogy: már hiában! a jezsuitizmus és protestantizmus meg nem férhetvén együtt, vagy egyiknek vagy másiknak ki kell a föld színéről irtatni. — Jól van tehát! A Pater Rothan által elejekbe hajított kesztyűt felveszik a világon levő harminc vagy negyvenmillió protestánsok, s ha csakugyan nem nyughatnak a jezsuiták, megkezdik velek még egyszer újra, éspedig életre-halálra a párviadalt. Majd megmutatja az idő, ki marad a csatapiacon! A protestánsok bizonyosan védni fogják magukat. Előbb-utóbb földhöz sujtja a jezsuitákat az isteni nemezis, s fog még ülni a szent Péter székében is egy új Ganganelli, ki — hogy többé fel ne támadjanak — nem elevenen fogja eltemetni a jezsuitákat!

Most feleljenek arra a jezsuiták és az ő barátjaik: — s ha nem felelnek, felel a világ — kik voltak azok, kik egyenetlenség, pártokra szakadás és üldözés tüzét mindég fújták a világon? Felelet: a jezsuiták! Kik voltak azok, kik más mindeneknek érdekeiket önérdekeiknek

szubordinálták? Felelet: a jezsuiták. Kik voltak azok, kik igen könnyen megmutatták azt, ha céljukra szükséges volt, -- s ama esmeretes jezsuita maxima: »finis santificat media«, úgy kívánta — hogy a vétek virtus, a virtus vétek? Felelet: a jezsuiták!... És tehát a jezsuitákat, ezeket az egyiptomi tíz csapásoknál veszélyesebb embereket fogadná be Magyarország? Nem! — hála és tisztelet Sopron vármegye nagylelkű rendeinek, kik legelöl serkentek, s szólottak fel ellenük. Vajha Sopronnak bölcs intése ne jusson a Cassandra igaz jövendölései sorsára! Ne várjuk azt, míg fejünk felett elcsapnak a veszélyek habjai! Mert annál nincs bizonyosabb, hogy ha a jezsuiták befészkelik újra magukat hazánkban, az egymás elleni gyűlölködés, civakodás, üldözés lesznek közöttünk. napirenden.

ÉJKEDVELŐK

Ki mondja, hogy van éj a nagy
Természet kebliben?
Nem fénylik a nap s csillagok
Százezre szűntelen?
Mi az, mit éjnek mondotok?
Árnyék, csekély homály.
Minőt a föld fordúlata
Mulandólag csinál

De vannak földön emberek,
Kik éjt ohajtanak,
Hogy a sötétben terveken
Bízvást dolgozzanak.
Hogy senki meg ne lássa, mint
Önhasznok istenek,
És mint aratni vágynak ott,
Hol nem vetettenek

Ezek fátyollal szeretik
Takarni arcokat,
Hogy meg ne lássad semmikepp
Rút csalfaságokat...
S mig így cselekszenek, neked
Hajlandók mondani.
Hogy érted és javadra szent
Szokások buzgani.

De könnyű megtalálnod a
Farkast juh bőriben,
Mert körmeit és nagy fogát
Szemléled véresen;
Juhod fogy, ő pedig hizik,
Megtelvék csűrei...
Nyisd föl szemed, s jól láthatod
Minők istenei.

Ki a szentért buzog, nem a
Buzába markol az,
Almatlanul vadássza azt,
Mi szent, jogos s igaz.
Nem a bor pírja hirdeti
Arcán az élveket,
Hanem szemében, homlokán
Találsz keserveket

Mert latja, hogy hő buzgalom
A földön nem segít;
Az ámitók boldogulók,
A bölcs nincsen hon itt;
Míg fény dereng távol, közel,
Természet, kebleden;
Az embernél van csak sötét
Szép, gyáva földeden!

AZ ÉN ISTENEM

NEM AZ AZ ISTEN, kit szájatok vall, hanem az, kit tetteitek hirdetnek. — Könnyű az istent atyánknak nevezni, de nehéz egymást testvéreknek ösmerni el; könnyű isten országát lekivánni, de bajos az országot istenévé tenni; könnyű üres hangokkal az egeket verdesni, de nehéz, magát megtagadva, lerázni a föld salakját.

Így történik meg, hogy szavak ülnek az ajakakon, melyeknek megfelelő értelem nem lakik a szívben; istent vall a száj, s tagadnak a tettek; istenhez tartatik imádkozás, a jogtalanságnak pedig áldozat gyújtatik.

E honban is úgy van, mint máshol. Sokan találtatnak istenre esküvők, kik istennel mit sem gondolnak; isten nevében türelmetlenek, a pénz ügyében legtürelmesebbek, isten-atyázók és rokontagadók.

És ha kinek-kinek mélyebben szemébe nézek, és megkérdem őt: mely áldozaton csüng eszed? a nagyobb rész elmondhatja: »Kívánok minél több előjogokat, minél több kedvezést, minél kevesebb teherbe huzatást. Szeretem a pénzt mindenek fölött, a földbirtokot a pénz után, a másokon packázhatást rendkívül. Szolgáljon más nekem, én senkinek; fizessen más mindent, én mit sem; bánthassak én mást, engem senki.«

És azt mondjátok, hogy a természet teremtője a ti istenetek? Ti

őt nem ösmeritek, kiknek keblében a jogtalanság szerelme ül; ti távolabb vagytok tőle, mint napkelet napnyugottul; ti az ő napjának fényét nem eresztitek lelketek mélyéig; különben ott olyan sötét nem lehetne.

Ha azt akarjátok, hogy a természet istene legyen a hazáé is, a tiétek is· akkor nem szabad hazugságnak ülni ajkatokon, nem szabad jogot tapodni senki személyében, nem szabad feledni, hogy *testvérek vagytok, egyitek nem jobb a másiknál, kivévén az erény által, egyitek nem rosszabb a másiknál, hacsak nem alacsonyság által;* akkor az igazságot kell keresnetek, szónokolnotok, követnetek; akkor az értelem zászlója alatt jogokért kell harcolnotok, jogokat kell terjesztenetek.

Ez az én istenem, honfiak, a természet teremtője, az igazság kútfeje; ezt hirdetem hazám istenének, s bálvány mindaz, ki kívüle van, bálványozó, ki nem őt imádja szóval, ki nem neki áldozik tettekkel.

LEGENDA

»Megint panasz, hát már megint panasz!
És akiről szól, mindig csak pap az,
Tart a panasz estétől hajnalig,
Az ember még csak nem is alhatik!«
Igy szólt az úristen nagy bosszusan.
»Már megtekintem, ott alant mi van.«
Felkelt az ágyról, gyertyát gyújtatott
Felöltözék, és útra kelt legott.
Amint elérte volna a kaput,
Szent Péter, mint a bunda, úgy alutt:
Mert tennap egy új vendég érkezék,
S ily alkalomkor lakmát tart az ég,
Mivel mostanság úgy áll a világ,
Hogy új lakó a mennyben ritkaság.
Ilyenkor aztán Péter bácsinak

Kezében a kancsók jól forganak.
»Keljen már kend fel, Péter! hallja kend?«
Igy szólt az úr, amidőn odament,
Hosszan cibálván üstökét, fülét.
»Kelj föl, hogy a mennykő üssön beléd!«
Fölébredt végre, s nyitja a kaput.
S az úr egy hulló csillagon lefut,
S a földre épp oda ereszkedett,
Ahonnan a panasz fölérkezett.
Egy ifjú ember mondá a panaszt;
S az isten ekképp szólítá meg azt,
S megszólítása hangzott nyájasan:
»Beszélj, no mondd, mi a bajod, fiam?«
»Hej, jó atyám, de nagy az én bajom!
Kapaszkodjék csak föl az ablakon,
S kit ott a pap ágyában látni fog,
A menyecskének férje én vagyok.«
Az úr nagy halkkal fölkapaszkodott,

S nagy istentelenséget láthatott:
Mert amint aztán leereszkedék,
Igen furcsán csóválá meg fejét,
Ily szavakban törvén ki sóhaja:
»Biz e, fiam, kuruc história!
Segítnék rajta édes-örömest;
De már késő, mert minden megesett.
Hanem vigasztalásul mondhatom,
Hogy a papot pokolba juttatom,
Bár eddig is már a pokol fele,
Sőt több felénél, pappal van tele.«

A GYÜLDEI IFJAKHOZ

A honnak egy igaz zászlója van,
Ezt mi álljuk körül.
S ti elhagyátok a hon zászlaját,
Elhagyhatátok, ó ifjak, hitetlenül?

(Szégyen, gyalázat! Hát az oroszlán
Rókák fészkébe tér?...)
Silány rongyot hogy cserélhettetek
A haza szentséges, dicső zászlójaért!

Higgyétek el, hogy rókafészek az,
Hová beléptetek,
Ha rá más bizonyság nem volna is:
Elég az, hogy papok tanyáznak köztetek.

Pap és ravaszság, pap és árulás,
Pap és minden rossz — egy!
Ott a gonoszság, ott van a pokol,
A kárhozat, hová ily férfi-szóknya megy.

Okos volt, aki öltözetjöket
Barnának rendelé,
Fehér ruhát azért nem hordanak,
Mert azt sötét lelkök befeketítené.

Mint öltözetjök, lelkök oly setét,
Ők éjszakának gyermeki,
Azért látjátok őket mindenütt
A szabadság, e napfény ellen küzdeni.

Hol a szabadság, ott van a haza,
S ti elválhattatok
E két szentségtől, és olyan korán!
Mert hisz fiatalok vagytok, fiatalok.

Nem jó idők!... a féreg eddig a
Vén fákat rágta csak;
Ti ifjak vagytok, ifjú csemeték,
És a férgek máris belétek hulltanak.

A férges fát mi várja? Rothadás.
Ti hát rothadjatok...
Minket levágnak, s tűzre tesznek tán,
De lelkünk lesz a láng, mely égbe szállni fog.

AZ APOSTOL

Részlet

Fölhívatá a büszke földesúr őt,
S megleckéztette irgalmatlanul,
Amért jobbágyait
Tévútra vezeti,
És pártütőket, lázadókat
Csinál belőlök; s azzal végezé,
Ha még tovább is bujtogat,
El fogja csapni őt.

Méltósággal felelt az ifju:
»Uram, kikérem a leckéztetést,
Kinőttem már az iskolából,
De ahhoz szokva még ottan se voltam.
Ha vétkem van, ha lázító vagyok,
Ott a törvény, az majd itél fölöttem;

Ha vétkes nem vagyok, mi joggal
Dorgál ön engemet?
És ami az ijesztést illeti,
Az elcsapástól meg nem ijedek;
Annyit mindenhol keresek,
Amennyiből megélek.
De innét én el nem megyek.
Mert itt hasznosnak érzem magamat,
S ön, hogy elcsapjon engemet,
Nem fogja megkísérteni
Saját javának érdekében,
Mert vagy velem jön az egész falu,
Vagy ön lesz, aki távozik...
Nem mondom ezt, miként fenyegetést,
Úgy mondom ezt inkább, mint jó tanácsot,
Ki a lakókat ismerem,
S tudom, hogy engem mennyire szeretnek,
És mit nem lesznek értem tenni készek.«
Így szólt az ifjú, meghajtá magát, s ment.

Következő vasárnapon
Óróla szólt a prédikáció,
Borzadva mondta a hiveknek a pap,
Hogy milyen istentagadó ez ember,
Istentagadó s lázító!
S ha még tovább is tűrik őt magoknál,
El vannak veszve mind a két világon,
Mert amért lázítóval cimborálnak,
Legyilkoltatja őket a király,
S az istentagadó barátait
Halál után az ég be nem fogadja.
Intette, kérte őket, hogy
Javuljanak, míg van idő,
Míg rájok nem jön a vész az ítélet.
Könnyezve kérte, hogy tekintsék földi
És másvilági boldogságukat,
Ne válasszák a halált és a poklot
Az élet és az üdvösség helyett!

Bőszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,

S reáparancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.
Beszélt az ifju, amint tőle telt,
Beszélt oly lelkesen, mint még soha.
Hiába. Ahol pap emelt szót,
Ott az igazság megfeszíttetik,
Az igazság szörnyethal ott. A pap
Minden szavára
Egy ördög áll elé,
S az ördög nem hatalmasabb,
De ékesebb szólásu, mint az isten,
S ha tettel győzni nem tud,
Tud elcsábítani. —
Káromkodó fenyegetéssel
Hagyá el az ifjút a nép.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Megnehezült fejére,
Mint a holttestre a hollósereg.
»Ez hát a nép!« kiálta föl,
»Ez hát a nép, amelyet én imádok,
Amelyért élek, s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt...
De semmi, semmi: ezredév után
Majd nem lesz ilyen; még most gyermek ő, kit
El lehet könnyen bolondítani,
Majd meg fog érni, férfi lesz belőle,
S éppen, mert gyermek, gyámolítni kell.
Nincs mit csodálni, ősidőktül óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.
Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,
S ha eddig küzdtem érte, ezután
Kettős erővel fogok küzdeni!«

MAGYARORSZÁG 1514-BEN

Részlet

A LELKESEDÉS általános vala; s még a királyi őrsereg s a körülálló szerzetesek között is sokan találkoztak, kik, midőn azon szenvedések soroltattak el, melyeken vagy maguk, vagy rokonaik keresztülmentek, nem titkolhaták el megindulásukat. Az általános zaj egy ideig minden szólást lehetetlenné tett; midőn az némikép csillapult, s a tömeg figyelme ismét a királyi küldöttekre fordult, a dominikánusok provinciálisa lépett előre, s kezével csendet intve, szólni kezdett.

— Nagyságos uram! — mondá, Báthorihoz fordulva, csengő szavával, melynek éles hangjai Lőrinc férfias szónoklatával kiáltó ellentétet képeztek; — a királyi követ eleget tett kiküldetésének; reám szállott a tiszt, a szerencsétleneket, kiket istentelen vezéreik a jónak ösvényéről elcsábítának, az igaz útra visszatéríteni; s én teljesítem hivatásomat, híven és kímélet nélkül, mint ahhoz illik, kit az úr, minden érdemetlensége mellett, a prédikáló rend provinciálisának választott, s kinek tiszte, e szép, istentől megáldott magyar hazát, melyet szent István király a boldogságos szűz Mária különös pártfogásába ajánlt, a pogányok s eretnekek mérgétől tisztán tartani.

A szólónak külsejében nem vala semmi bizodalmat gerjesztő, sovány arcának éles vonásai, a sötét átható szem, a keskeny ajak s a hegyes áll a nézőre inkább kellemetlen, mint vonzó hatással valának. Egyike volt ez azon arcoknak, melyekre nézve eszünkbe jut, hogy rajtok minden szenvedély kifejezése megférne, az egy szerelmet kivéve, s melyek mégis hidegen látszanak lenézni emberi érzelmeinkre. De éppen e látszó érzéketlenség egész valójának különös méltóságot kölcsönzött, s a nép félénk tisztelettel néze a kérlelhetetlen férfira, ki előtt husziták, pikardok s mindenki, ha az eretnekségnek valaha csak gyanújába jött, remegve bújtak el. — Igen, folytatá beszédét — a prédikáló rend első feladata, hogy a népet az eretnekség mérgétől **őrizze meg; és soha komoly föllépése nem volt szükségesebb, mint itt,** hol e szűz Máriának ajánlott országban, az apostoli magyar királynak, mondhatnám, szemei előtt, a pikardok tanai, úgy látszik, emelt

fővel hirdettetnek immár; hol az eretnekség felütötte lobogóit, s mint ordító oroszlán jár az úr választott nyája között.

— Közöttünk nincsen eretnek! — szólt Lőrinccel egyszerre több hang.

— És én azt mondom, hogy van, — folytatá szenvedéllyel a dominikánus — hogy az egész tábor telve van e métellyel; hogy éppen azok, akik leghangosabban hirdetik egészségöket, a legbetegebbek, s hogy ha tőlük nem őrizkedtek, az utálatos mirigy el fog terjedni rátok is. *Nem, ki mellét verve felsóhajt: uram, uram, istenem! de ki szavamra hallgat s parancsaimat teljesíti, az fog bemenni a mennyek országába* — így szólt az úr; s ti panaszra fakadtok, s istentelen vezéretek felszólal az arató rész, a bárányok dézsmáltatása ellen, noha írva áll: *nem hogy megrontsam, de hogy megújítsam a törvényt, jöttem közétekbe.* S az ó-testamentomban meghatározott dézsmát a törvény is biztosítja. *Minden hatalom az istentől jön, s ki a hatalomnak ellentáll, istennek áll ellent;* és: *adjátok meg a császárnak, ami a császáré,* azaz: adjátok meg a királynak, ami a királyé: a királyé pedig a hatalom; s ti ellentálltok a király világos parancsainak, visszautasítjátok küldötteit, fellázadtok a világi hatalom ellen, melyet isten maga arra rendelt, hogy fölöttetek uralkodjék.

A szerzetes szavai, főképp a számos szentírási idézés, mikkel beszédét keresztülszövé, látható hatással voltak hallgatóira; s Lőrinc, hogy ezt meggyengítse, szükségesnek látá hasonló fegyverekkel küzdeni.

— Irva áll: — így szólt nyugodtan — adjátok meg a császárnak, ami a császáré; de írva áll ugyanott; *adjátok meg istennek, mi istené;* s mi csak ezt tesszük. *Hagyd el házadat s családodat, és kövess;* ezt mondá üdvözítőnk apostolához s ő fölkelt s ott hagya mindent s elindult mestere után; ezt tettük mi is. Mi tiszteljük a világi hatalmat; de az egyházi magasabban áll; s miután ennek meghívására kötöttük fel fegyvereinket, mi azt a király s tanácsának parancsára le nem tehetjük; életünk a király kezében van, de lelkiismeretünk nem engedi, hogy szavainak engedelmeskedjünk.

Ki tömegeket hosszabb ideig bizonyos cél felé akar vezetni annak első legszükségesebb tulajdona az *ildomosság;* minden egyéb: a legerősebb meggyőződés, hatalmas szónoklat s megtántoríthatatlan bátorság, pillanatokra bámulatos hatást idézhetnek elő, de állandó befolyást csak ildomosság által szerezhetni. Csak az győzhet, ki sohasem feledé el, hogy minden ügynek vannak veszedelem nélkül meg nem támadható oldalai, s ki ezeket ki tudja kerülni. Lőrinc kitűnő mértékben bírta e tulajdont, s a tiszteletteljes mód, melyen a szerzetesnek válaszolt, a dominikánus szavaira a nép között támadott vallásos kételyeket megnyugtatá. — Lőrinc jól szól. Isten szolgálata még a

király szolgálatát is megelőzi — így hangzott minden oldalról, s még a provinciális is első pillanatban némi zavarban látá magát.

— Igen helyesen szólsz — mondá végre — s ha tetteid szavaidnak megfelelnek, örömmel be fogom vallani, hogy igazságtalanul ítéltelek meg. Az egyházi hatalom, minden igaz keresztyén szemeiben többet ér a világinál, és szent mártírjaink példája megmutatta, hogy kötelességünk inkább mindent eltűrni, hogysem az egyház szent parancsait megszegjük; s ennyiben csak helyeselhetem, ha fegyvereiteket, miket az egyház nevében viseltek, az egyház különös engedelme s meghagyása nélkül nem akarjátok letenni. De im — folytatá, szúró tekintetét Lőrincre függesztve, — az egyházi és világi hatalom ez alkalommal egymással járnak. Valamint a fölovászmester őnagysága felséges urunk s királyunk nevében: úgy én, mint a pápa őszentsége legátusának küldöttje, jelentem meg köztetek, s őeminenciája nevében parancsolom, hogy fegyvereiteket letéve, azonnal oszoljatok szét. Ki e parancsnak nem engedelmeskedik, azt én a rámbízott egyházi hatalomnál fogva, mint a katolikus egyház s a római pápa felsőbbségének nyilvános megvetőjét ezennel a keresztyének szent közösségéből ki fogom zárni. Van-e még kifogástok?

Nehéz volna leírni a hatást, mellyel e szavak az egész gyülekezetre valának. Fegyver volt az interdiktum, melyet gyakori használat végre eltompított, s mely a reformációt megelőző években már sokat vesztett egykori erejéből; de a nép alsó osztályai annyit még megtartottak középkori vallásosságukból, hogy e fenyítéktől borzadjanak. Első pillanatban a dominikánus szavait általános csend követé, később fohászok s elnyomott suttogás hallatszának. Maga Dózsa nyugtalannak látszott, s a provinciális diadalmasan nézett a körülálló tömegre, melynek mindenik arcán rémülés vala látható.

Lőrinc megtartá nyugalmát; szemeit ellenére függesztve, hallgatva várta be, míg az első meglepetés elmúlt, azután látszólag minden fölgerjedés nélkül válaszolt: — Ha ez célja kiküldetésednek, s ha e szent férfiak, kiket körülted látok, azért jöttek, hogy föllépésednek ünnepélyességet szerezzenek: menj vissza békével, s mondd azoknak, akik küldöttek, hogy hasztalanul jártál. Tamás bíbornok nem parancsolhatja reánk, hogy hitszegőkké váljunk. ő a bűnbocsánat kincsét, melyet az egyház előttünk megnyitott, vissza nem veheti többé, s mi tenni fogjuk, mit lelkiismeretünk parancsol.

Halotti csend uralkodott köröskörül. Lőrinc szavai visszhang nélkül hangzának el a tömegen.

— Micsoda?! — kiáltá a prior szenvedélyesen, — s hát te, alávaló, az egyházzal is dacolni mersz? szembeszállsz azokkal, *kiknek hatalom adatott megkötni s feloldani mindent e világon, hogy, mit megkötöttek, megkötve, s mit feloldának, feloldva legyen a más világon is?*

Vagy Tamás bíbornok nem a pápa teljes hatalmú legátusa-e? vagy én, az úr érdemtelen szolgája, nem általa kuldettem e táborba?

— Mindezt nem vonom kétségbe — válaszolt Lőrinc előbbi nyugodt modorában — nincs is szándékom dacolni senkivel, legkevésbbé Tamás bíbornokkal; csak azt állítom, s ennek igazságáért kész vagyok meghalni: hogy Tamás bíbornok nem parancsolhatá neked azt, amit előbb elmondtál, vagy ha igen, úgy csak annálfogva történt, mert rákényszeríttetett.

— Igen, kényszerítették! a bíbornokot kényszerítették! — kiáltá Dózsa s néhány hang; a többség rémülve nézé az egész jelenetet.

— Hogy mersz ilyesmit állítani? — kérdé éles hangon a prior. Lőrinc, érezve a pillanat fontosságát, mindig bátrabban, mindig több lelkesedéssel kezde szólani.

— Gondolod, hogy mivel sátoraink lenn a síkon állanak, semmit sem tudunk azokról, mik fölöttünk történnek? hogy nem tudjuk, miszerint ma éjjel a nádor, a kalocsai érsek, s kíséretében sok nagy s főhivatalnokok Tamás bíbornokhoz mentek, fenyegetvén őt, hogy azon esetre, ha a parancs, melyet te most kihirdettél, elmarad, a csonkatoronyba zárják? ... Igen, híveim! — folytatá, midőn a tömeghez fordult — az ájtatos urak, kik hozzánk e szent férfiút azért küldék ki, hogy az egyház iránti engedelmességre intsenek, oly nagy mértékben istenfélők, hogy a pápa legátusát, ha kívánataiknak ellent mer állani, a csonka-toronnyal fenyegeték.

Erre a szerzetes nem volt elkészülve; s midőn az általános fölgerjedést látá, melyet e hír az ájtatos tömeg között okozott, nem volt képes annak megnyugtatására szót találni. — Lőrinc észrevevé a kedvező fordulatot, s szenvedéllyel tovább szólt:

— Igen, a pápa legátusát, az ország egyházi fejét tömlöccel fenyegeték. Tagadd, ha mered; mondd itt a nép előtt, a szabad ég alatt, mely szavaidra lenéz, itt ezen szent férfiak jelenlétében, kik veled jöttek s melletted tanúságot tehetnek: nem igaz-e, amit mondok? nem kényszeríttetett-e a bíbornok e parancs kiadására?

Minden hallgatott.

— Vagy azt hiszed, miszerint, ha erről részletes tudomásunk nem volna is, azon körülmény, hogy a bíbornok nem jött veletek, nem bizonyítaná eléggé szavaimat? Ő hirdeté e hadat, ő maga varratá a keresztet ruháinkra, ő adá a zászlót vezérünk kezébe, s ha eloszlásunkat kívánná, ő maga jött volna táborunkba, hogy valamint a harchoz buzdított, úgy a fegyverek letételére intsen. De ezt ti ott fenn a várban nem engedhettétek meg. Közöttünk a bíbornok szabad volna; itt Krisztus helyettesének követét békóval s tömlöccel senki sem fenyegetheti; itt csak lelkiismeretét követné, s ily legátus nektek nem kell.

A király parancsainak ne álljon senki ellent; igen, de a király olyas legyen, kivel kényetek szerint parancsolhattok. Az egyház szavainak vakon engedelmeskedjünk; igen, de ki az egyház nevében szól, az békóitokban, az hóhéraitok kezei között legyen, nemde?... Lám, mi jól ismerjük eljárástokat. Menj vissza küldőidhez s mondd nekik, hogy mi mindenekelőtt e had fővezérének, Tamás bíbornoknak teljes szabadságát kívánjuk, s hogy, míg ő köztünk meg nem jelenik, addig nevében kiadott parancsoknak semmi hitelt sem togunk adni.

A KÖZÉPKOR SZELLEME

A KÖZÉPKOR jelen századunk csecsemői életszakát képezte. A gyenge kisdedeknek dajkára volt szüksége. Ezek valának a királyok.

E dajkák visszaéltek a csecsemő-népek hiszékenységével.

Rémképekkel ijesztgették a kezeikre bízottakat.

S a megfélemlített gyermek-népek egész serege sem volt képes felszabadítani magát a dajkai hatalom alól. Mert ezek szellemfelsőbbségök által a lélek fölött tudtak uralkodni.

Mit is tehet a kisded gyermek dajkája ellen, kinek szavai borzasztók ugyan előtte, de azokban kétkedni mégsem mer?

Ha e kis csoport kétkedni kezd, az ámító dajka még komolyabban szól a hétfejű sárkányról, a rossz szellemről stb. és magas elbízottsággal mondja, miszerint »ő e veszett sárkányt rögtön elő is hívja, ha kell«.

Az ámított kisdedeknek hideg nyugalommal mondja, hogy »nyissák fel az ajtót s az idézett lény azonnal megjelen«.

Lesz-e e gyermekek közt, aki föl merje tárni az ajtót?

A királyok bérlett apostolai pokollal és örök kárhozattal fenyegették a népet, ha a zsarnokságnak ellene mert szegülni. Emlékezzünk vissza a római pápa átokleveleire...

A néplázadás gyakran kiátkozó egyházi irat által elfojtatott. Az elégületlen csoport egy lépéssel sem tudott tovább menni.

S miért történt ez így?

Mert a gyermek-nép nem vala *felvilágosodva.*

Hogy a nemzet előrehaladhasson, ahhoz két tényező elem szükséges: *anyagi erő* és *szellemi hatalom.*

Míg a nemzet nincs felvilágosulva, addig előhaladásról szó sem lehet.

Hasonlít e nemzet a madárfiúkhoz, mely fészkeihez van láncolva, s anyagilag csak eltengődik, ha anyja táplálja, de önerejéből nem képes magát fenntartani, míg meg nem nőnek szárnyai.

A nemzet is ily rabja szűk fészkének, míg föl nem világosodik.

A szellemi erő képezi a szárnyat, melynek segélyével a nemzet előrehaladhat.

Míg e szárny meg nem nő, addig helyéből sem képes kimozdulni, vagy ha mozdul is, csak egy lépést tehet, s lebukik.

Mert a nemzet előrehaladása olyan, mint egyes emberé.

A nemzetnek is két lábra van szüksége: ez az *anyagi és szellemi erő.*

E két lábnak együtt kell menni, ha biztos előhaladást akarunk.

Különben csak egy lépés történhetik. A másik leszegzett láb gyökeret ver a földbe, s onnan többé ki nem mozdulhat.

A középkor csecsemő népeinek vesztére szolgált a hajdankori műveltség maradványa is.

Legalább első pillanatra úgy tűnik ez föl.

A Krisztus által hirdetett emberszeretet világboldogító tanai egész a fetisizmusig alásüllyedtek a hűtlen kezelők vétke miatt. Pedig, aki egy bogárban, egy darab fában istent képzel, az kimutatja, miszerint magát csekélyebbnek tartja a bogárnál, a darab fánál. Hol itt az emberi méltóság lélekemelő érzete? ....

A csecsemőkorú nép kezei közt minden játékbábbá alacsonyult.

Mert a kisded nem tudja az eszközöket célszerűen használni.

A kés mily hasznos eszköz különben, s ha a gyermek kezébe adjuk, önmagát sérti meg.

A tűz elkerülhetetlen segédeszköz az emberek kezében, de ha az égő fadarabot kisded kezébe adjuk, ez azzal játszani fog, míg önmagát égeti meg.

A nagy világeszmékhez nem tudtak a középkori tudatlan emberek fölemelkedni.

S mit tesz ekkor?

A magas eszmék papírsárkányok lőnek a gyermek kezeiben.

Minél magasabban repül a sárkány, annál erősebben húzza a fonálszálat, melynek végét a gyermek tartja kezeiben.

A föld fia nem képes e vonzerő után emelkedni, de mégsem akarja szabadon elrepíteni fentlebegő sárkányát.

Lehúzza fellegmadarát a magasból a mindennapi földre, hol az minden érdekét elveszti, hol az többé vonzerővel nem bír.

A magasban lebegett légi madár bemázolt papírdarabbá lesz, mely többé se nem gyönyörködtet, se nem vonz.

Ezt tevé a középkori éretlen nép a keresztény vallás nagy eszméinek égi madaraival.

A csillagokat leimádta a földre.

Az isteni fénykört emberfőkről hitte szétsugárzani.

Csodát látott minden véletlen esetben.

»A sírok megnyíltak. A halottak feltámadának. Julianus Apostata ellen az angyalok hadakoztak. Juliánt magát egy angyal orgyilka végezé ki.« Mily biztos álarc az orgyilkosnak egy angyal háta mögé rejtezkedni! Az angyalt soha senki nem vallatja, senki kérdőre nem fogja vonni. — S a zsarnokság bérlett emberei ily hazugságokból szőtték a történetet... »Clodvig keresztségénél angyal tartá a vízszelencét.« Ily történeti adatokkal ámították a tudatlan népet...«

AZ EGYHÁZI ÉS VILÁGI ZSARNOKSÁG ÖSSZEFONÓDÁSÁRÓL

E SZELLEMI ZÜRZAVARBAN könnyű volt egyeseknek a tömeg lelkét megigázni.

Azért állt be a hierarchiai zsarnokság, s a félvilág porba hullott a római pápa parancsainak mennydörgése előtt.

A pápák kegyéből világi zsarnokság is emelkedett föl. A királyoknak szabad volt népeiket zsarolni, oly feltét alatt, hogy ők maguk koronás rabszolgái legyenek a Vatikánnak.

E lélekgyilkoláshoz járult az anyagi eltiprás átka is.

A durva ököljog vashatalma láncolá bilincsekhez Európa népeinek legnagyobb részét.

A jog mérlege a karhatalom lőn.

A milliók ereje egymás ellen használtaték föl, s a legyőzött nép és győzelmes sereg egyaránt rabszolgává lőn néhány tekintélyes kezeiben. Így jött létre az arisztokrácia.

Európában keserűen csalatkozának a nemzetek.

Vetekedve rohantak ide, a boldogságot keresve. A népvándorláskor minden oldalról e középpontra zúdulának.

Az ajtót e népek önkezeikkel zárák be önmagukra. És a bezárt kaput nem lehetett többé kinyitni.

Ekkor vevék észre, hogy paradicsom helyett börtönbe zárták önmagukat.

Rabokból és börtönőrökből állott a vágyak óhajtott hazája. Rab volt a nép. Börtönőr a király és csatlósai.

Európa a világ fogháza lőn. A rabok milliói nem tudták lerázni vasbilincseiket.

Mert a gyermek ilyszerű mozgalmakra nem képes.

Az ellenerő hatalmas volt, miként maga a sors, mint maga a menny, melynek nevében működött. A zsarnok »isten kegyéből« mondotta magát királynak. A nép választásáról, a közvélemény akaratáról tudni sem akart. Két erő kezdett egymással küzdeni. Egyik a trón, mely a nép vállaira volt nehezítve, s azért folyvást nyomott, folyvást föld

felé igázá a népet. Másik a nép ereje lett volna, de a földön fekvő beteg nem bírt fölkelni, hogy a rajta levő terhet magáról eldobja...

S mi vígasztalá e rab népeket?

A rideg megnyugvás.

Ideiglenesen egy új erény lőn szükségessé: az engedelmesség, a megnyugvás, az önmegtagadás alázatos erénye.

Más korban a szolgaság e bélyegeit bűnökül fognók tekinteni, de a középkori rabszolgák fájdalmaira e szavak enyhítő cseppek gyanánt szolgáltanak.

JÁNOS PAP ORSZÁGA

Büszke, harcos, kalandor nép
Volt a magyar nemzet,
Kétélű kard, mely ha moccant,
Jobbra-balra sebzett;
S jobbra-balra, merre fordult
A fegyvernek éle,
Puszta lett a népes ország,
És üvöltött rajta végig
Farkasok zenéje.

Kinn a német, minthogy őrá
Járt a rúd legjobban,
Megfélemlék, megbúsúla,
Cselt szövött titokban;
Nem bírván az oroszlánnal,
Annak vermet ása,
Takarónak a veremre,
Mint egyéb gazságra, jó lesz
Krisztus szent vallása.

»Ázsiának sáska-féle
Kóborló pogánya,
Isten a te lelkedet bár
Mind pokolra hányja!
Ne legyen az idvességben
Soha semmi részed.
Lelked üdvösségeért nem,
De saját bőrünk javáért
Megtérítünk téged.«

Így beszélt a német papság
És a pénzbe markolt,
(A papok nagytorkú zsákja
Már akkor is megvolt);
Bor, tulok lett a dúlásig,

A pénzt nem kímélte,
Tudta, nem vész kárba semmi,
Húzni fogja firól-fira
Az uzsorát érte.

Lett is aztán dinom-dánom,
Keresztyén tivornya.
Hirdeté az istenigét
Papok bora, bornya.
Kocsma lett az istenháza,
Melyben ittak-ettek, —
S egy-két szentnek a nevét ha
Elgagyogták részeg fővel,
Mindent megfizettek.

Kiváltképpen egy pap, neve
Iván, azaz *János,*
Többi közt legjobban értett
Ehhez a munkához.
Udvarán örökké tombolt
A lakzi, kaláka,
Hét mérföldre érzett a szag
S úgy hítták ezt a vidéket:
János pap országa.

Kedves ország volt ez a táj
Minden naplopónak,
Kasza-, kapakerülőnek,
Ehen koborlónak;
Kujtorgó ebek lakoztak
A jó sült szagával,
Kujtorgó magyar nép dőzsölt
— Ha tudott keresztet hányni —
Jánossal magával.

Sült ökör hevert szanaszét
János udvarában,
Két szarván boros csobányok,
Kard az oldalában.
Akinek tetszett, odament,
Az ökörből vágott,
S jót ivott rá a csobányból,
Nem is könnyen hagyta aztán
Ezt a jó országot.

Alig futott ennek híre
A népség között el,
Aki nem jött a szagára,
A hírére jött el.
Nem, hogy jól lakjék, hanem csak
Hogy valamit lasson, —
S addig nézte, addig nézte,
Hogy maga is megkívánta.
Kívül a palánkon.

S aki egyszer megkívánta,
Azt be is bocsáták,
Pogány fővel el nem hagyta
Többé a kalákát;
Megtaníták kulacs-szónál
A Krisztus hitére . . .
Vagy nem is a hitre, hanem
A vallást elundokító
Sok mindenfélére.

Első ága volt a hitnek
(Elmondom a nagyját):
Hogy minden termék tizedét
A papoknak adják.
Bort és búzát és baromfit,
Földeket is mellé
S faluszámra jobbágy-népet,
Aki a kövér pusztákat
Ingyen megmívelné.

Másik ága volt a hitnek,
Hogy: ne kapj a kincsen,
Mennyországban a gazdagnak
Semmi helye nincsen.
Ne rabold el a némettől,
Ami neki termett,
Sőt, ha ingedet lehúzza,
Azt se bánd, mert isten úgy ad
Lelkednek kegyelmet.

Harmadik volt: országodat
Pap kezére bízzad,
Ő ráér tanácsot adni,
Míg más ember izzad.

Ő mindent végez helyetted,
Kell-e több jó annál?
Bízd rá, ami gondba jőne;
Csak a pásztor legyen ébren,
Hadd alugyék a nyáj.

Negyedik hitágazatja:
Házasodjál össze,
Gyenge a magyar, ha minden
Nemzet nincsen közte;
Hozz lakót, minél többfélét,
Ültesd a nyakadra,
S béketűréssel fogadjad,
Ha tulajdon eszterhéjad
Alól kizaklatna.

Ötödik . . . mit én tudom, mi?
Az is ilyenféle
Rágalom s káromkodás a
Megváltó nevére,
Melyeken a jó magyarság
Gyönyörűen épült:
Idegen kalandoroktól
Ki hagyá magát pusztítni
Csaknem mindenéből.

Legott a királyi székre
Német ember hágott,
Aki fogta, másnak adta
Titkon az országot.
S amiatt, hogy másnak adta
S a magyart megrontá,
Iszonyú belháborúban
Magyar a magyarnak vérét
Esztendőkig ontá.

Attól kezdve többször is volt
János pap országa.
Sült galamb, borral folyó ér
És ingyen-kaláka;
Melyekért a jó magyar nép
Mindenét odadta.
S tett olyat részeg fejével,
Hogy mikor kijózanodott,
Százszor megsiratta.

Most is vannak, akik ilyen
Hízlalóba vágynak:
Lomhán a gyomornak élni
És élni az ágynak;
Kik előtt, a hashoz mérve,
A haza sem drága,
S midőn ez küzdésre készti,
Felsóhajtnak: Jöjj el, jöjj el,
János pap országa.

MINEK AZ A BÚCSÚJÁRÁS!

Cikk a Reform-ból

MEDDIG AMITJÁK még azok a papok azt a szegény népet? — meddig processzióztatják még őket?!

Azt a sok drága dolgidőt ellopni attól a szegény néptől: az ám az isten és természet elleni bűn, nem a vegyes házasság, mint ezt főtisztelendő nagykéri Scitovszky János, pécsi püspök úr őexcellenciája keresztényi szeretettel hirdetni méltóztatott.

Vagy ha már olyannyira lélekbevágó dolog, s oly mellőzhetetlen föltétele az üdvösségnek az a búcsújárás: menjen az a sok henye barát és apáca; de a szegény embernek ilyenkor annyi dolga van, hogy azt sem tudja, hol áll a feje; a kujtorgás- és kornyikálásból meg nem él.

A püspök urak pedig csupa főpásztori buzgalomból vihetnék a keresztet meg azokat a zászlókat, már csak a kommóció kedvéért is, hogy annyira el ne hízzanak.

Ha az ember végigsétál a városon, tíz-tizenöt processzióval is találkozik, hogy alig győzzük kalapunkat emelgetni; pedig azt sem istenességből tesszük, mert hisz a méreg forr bensőnkben, az arany időnek ily bűnös elfecsérlése miatt; de csakhogy azt a szegény elvakított népet sem akarná az ember örömest megbotránkoztatni.

Aztán — ami legbosszantóbb — henye papot, vagy barátot istenért sem láthatni köztük: mind csak az a sok drága munkára termett kéz.

Ők csak az árnyakból nevetik az elbolondított szegény népet.

Oh, hogy a lelkiismeret ágyúja agyon nem bombázza azt a sok népnyomorgató pogányszívet!

Vagy hogy le nem durran az isten ostora, hogy a szegény kenyértelen nép helyett a zubbonyos népámítók sötét légióját hajtaná búcsúra, meztelen térdekkel s kaviccsal terített utakon!

Hadd csinálnának helyet nekünk az általuk annyira hirdetett, de tetteikkel elijesztett mennyországban.

Nem elég, hogy azzal a szegény néppel annyi temérdek ünnepet

ülettek: még hétköznapjait is elraboljátok tőle, az isten világos tízparancsa ellenére, mely ezt mondja: »Hat napokon munkálkodjál!«

Azért marad aztán parlagon a sok föld; s a birtokosak aranyért sem kapnak napszámost; azonkívül még Soroksár is hamuvá ég.

Az úristen aztán hiába ragyogtatja azt a szép májusi napot.

Ugyan kérjük szépen a kultuszminisztert: éljen hatalmával, és tiltsa be a papságnak, hogy a munkás karokat a földtől ne vonja el.

Mert gondolja meg, és vegye szívére, hogy nemcsak a nemzet, hanem az úristen színe előtt is iszonyúan felelős lesz, ha majd az a szegény nép, a sok kántálás után, ismét éhezni fog.

Ez pedig nem gyermekjáték ám.

Azok a klastromok most csak henyeség és bűn fészkei.

Én úgy gondolnám: engeszteljük meg azt a megbántott jó istent, polgárminiszter úr, hogy többé ne hozzon hazánkra éhséget: csináljunk azokból a klastromokból magtárakat.

Mily sok sötétség, henyeség és ínségtől szabadítnók meg így a föld népét.

A jólét, fölvilágosodás és erkölcsiség pedig mily hihetetlen progresszióban növekednék!

S aztán ama minapi sápadtarcú vendég, az éhség sem látogatna meg többé bennünket.

Tehát töröljük el azokat a klastromokat.

A barátoknak pedig adhat a minisztérium konziliáriusságot és azzal járó penziót, s ráadásul az apácák közül egy-egy feleséget.

Vagy amit akar. Csak az istenért, töröljük el azokat a kolostorokat! töröljük el azokat a búcsújárásokat!

Kanonokfi

PÁTER KÁZMÉR

Üres hordóknak illatos hűsében.
Ül a barát, és könny ragyog szemében.
Mit gondoltok: talán imádkozik?
E búskomolyság s könnye vén szemének
Régmúlt korára tán halotti ének,
Tán a menny üdvéről gondolkozik?

Úgy van, búsan tekint évek sorára,
Oly sok disznó és gvárdián torára,
Midőn özönnel folyt a potya bor,
Midőn az ájtatosság mámorában
Részegen dőlt le pince gádorában, —
S most már nagy szomjan olvasót sodor.

Piros arcának hajnalszínű éke
Réz orra, e badár idők emléke,
Mily sápadásba kezd indulni már?
Habitusán, hol eddig bornyom volt,
Tarkállik egypár komor tobák-folt,
Öreg csizmáján kővé vált a sár...

...Úgy megfogyott, hogy már most csak négy mázsa
Ő, aki midőn zöld volt az új árpa,
Hatszáz kilencvenhét fontot nyomott.
Most már csak akkor téved a kocsmába,
Ha jó szív kétgarast nyom a markába,
Pedig nem régen még mindég ivott.

Hja, mulandóság sorsa e világnak!
Nem adnak bort már a minoritának,
S még tán el is űzik szegényeket;
Kik úgy használtak az emberiségnek,
Adván példáját a szent hereségnek
S gerjesztve szent életre többeket.

Ezért búsul úgy Kazimir magában...
Hiába áll meg pince gádorában,
Üres hordókat lát csak, merre néz,
Zsebét hiába forgatja s kutatja,
Biz azt egy félkrajcár se háborgatja,
S üresen visszatér a fáradt kéz.

Szegény páter! búját hová temesse?
Elvesztett üdvét merre s hol keresse?
Megy a templomba, az oltár felé,
Vén ajka rezgve mond zavart imákat,
Kiissza mind a boros ámpolnákat,
S ledől, mint omlás, az oltár elé.

Kalocsa, jún. 14. 1848

POLGÁRSZERKESZTŐK!

Olvastam »Vallási izgatások« című cikkjöket, és úgy találtam, hogy bizony nem ártana hébekorba a sötétség fiainak sötét izgalmaira egy-egy pillantást vetni, és fekete terveiket a nyilvánosság napvilága elé hozni.

Egyik hőse a fanatikus hitlenségnek kétségkívül Nádasdi érsek úr. Ő egyik pásztori levelet a másik után adogatja ki, melyekben bombasztikus frázisok szóhalmazában kedves juhait nyílt lázadásra hívja fel.

Így legközelebb is ismét, egy körlevelet bocsátott ki, mely szép okirata a papi türelmetlenség, félékenység és hiú bírvágynak, — mert benne a hívek felszólíttatnak, meg ne engedjék, hogy az egyháznak csak egy hajszála is meggörbíttessék, azaz: *a papi jószágok el ne vétessenek!*

Miután az érsek úr egész hosszú érseki címét odabiggyeszté levele homlokára, ezt merészeli mondani: az istencsaládi szabadság, testvériség és egyenlőség Golgotán születtek világra.

De azt kérdem én, polgárszerkesztők, minő egyenlőség az, mely egyikrészt henyél, és azért mégis fényes palotákban lakik, lovakat, kocsikat, szolgasereget tart — míg ugyanazon isten szolgáinak másrészt alig van meg a mindennapi kenyerük. Ha isten tanításából ily gúnyt űznek, hogyan szólhat egy érsek egyenlőségről azokhoz, kik alig tengetik életüket?

Hát *a szabadság* szent szavaivali visszaélésről mit mondjak?

Szabadságot emlegetnek azon emberek, kik a szabadságnak mindig ellenségei voltak, kik félreértett vallási buzgóságból nagy néptanítónk, Krisztus nevében — még a *gondolkodást* is békózzák?...

Az érsek úr azt mondja tovább: »Az egyház, mely a zsarnokság minden szörnyeit is tizennyolc században át diadalmasan leküzdeni tanulta...«

A hazugsággal egy érseknek csakugyan csínjában kellene bánni. Hazudni vétek. Tizennyolc század tapasztalás éppen ellenkezőjét ta-

nitja annak, mit érsek úr cseveg. Nemcsak hogy az egyháznak soha eszébe sem jutott a zsarnokságot legyőzni, sőt inkább azt a cenzúrá, inkvizíció, jezsuiták segélyével vérengző gyalázatosságaiban még gyámolítá. Spanyol-, Frank-, Angol-, Német-, Olaszhon és hazánk sokat beszélhetnének erről.

Az is valótlanság tehát továbbá, ha az érsek úr azt mondja, hogy az egyház: »édes hazánk alkotmányos szabadságának is szülőanyja és hű dajkája lett volna«. — Tán bíz azáltal, hogy dacára az egyenlőség szent elvének, melyet Krisztus oly szépen tanított, tizennyolc századig tűrte, hogy a paraszt embertelenül kínzott barom legyen? — Ugyan mit bizonyítanak a papság által ellátott iskolák? Találhatni-e azokban valami nyomát a szabadságnak? Találhatni igen is szolgaérzetet és butaságot, amennyit tetszik, hiszen szörnyű szerencsétlenségünk éppen az, hogy az ostobaságba belemerülni hagyának!...

Néhány mennydörgő szó után ezt mondja érsek úr pásztori levelében: »Isten áldása nélkül átok lesz új szabadságunk! mert ha az Úr nem őrizendi a várost, hasztalan virraszt, ki fölötte őrt áll.« Ezt tulajdonképpen azt teszi, hogy: ha a papság nem lesz mellettetek, őrködhetik a felelős minisztérium, amennyit akar, országotok mégsem fog boldogulni! — Hogy pedig a papok javadalmaik birtokában megmaradhassanak, igen elmésen »az Úr angyala« ajánltatik.

Érdekes volna megtudni, vajjon mit ért azalatt az érsek úr, midőn így szól: »Nem a közcsend, rend, bátorságot lábbal tapodó szabadosságot, hanem csak azon szabadságot, mely Krisztus egyházában hű frigyesét látja, mely Krisztus egyházát úgy tekinti, mint saját éltető szellemét,« — ismeri el. Ily elcsűrt-csavart frázisok elvakítják a tudatlant; ez aztán elhiszi, hogy minden szabadabb mozgás vétek, és a szegény nyugodtan tűri a zsarnokság járma...

...Érsek úr mind közelebb érkezik valódi céljához, amiért körlevelét írá. Azt állítja: »Új szabadságunk által Krisztus anyaszentegyháza is a kormányhatósági gyámság alól felszabadult!!!« Ismét hazudság. Nálunk az egyház annál kevésbbé volt a világi hatalomnak alárendelve, minthogy a magas klérusnak adott nevetséges privilégiumok által a státust inkább folytonos sakkban tartá, s éppen a papság volt, mely a világi hatalmat mindig elnyomá, járszalagolá. De érsek úr alattvalóit föl akarja izgatni, el akarja velük hitetni, hogy ezután még több hatalmuk lesz, mint eddig, s mindjárt alább meg is ígéri e szavakkal: »Nem is fogunk késni, mihelyt honunkban a jó rend és közbéke visszaálland és személyes körülményeink engedni fogják, eme szabadságunk, üdvös felhasználására — hazamenni.« — Valóban bűnteljes ígéret, mert az önmegtagadás benne nem igen követtetik, mert érsek úr *magánérdekeit* az egyház veszélyeinek eléje teszi, és miként az ostobaság és gyávaság mindig kézenfogva jár, a szent férfiú majd akkor akar visszatérni,

ha az országban nyugalom leend. Ó, ti képmutató farizeusok! Ha az egyházat fenyegető veszély csakugyan nagy, tehát álljatok élére veszélyeztetett alattvalóitoknak, de ne izgassátok idegen országokból, bűnös pásztori levelek által a tömeget, mert végül is a tihozzátok hasonlók szenteskedésének forrása nem egyéb, mint azon félelem, hogy jószágaitokat törvényesen el fogják venni, s visszaadni a státusnak, ami a státusé...

...Érsek úr még arra is figyelmezteti alattvalóit, hogy az *iskolák* az ő kezükben vannak, s aztán felkiált: »Ti értitek e nagy szó jelentőségét, hogy kezeitekben az egyház és haza jövője.« — Fájdalom, még úgy van, de őrizkedni fogunk tovább is a státus jövőjét papok kezeiben hagyni. Szükség, hogy a státus jövőjét felvilágosult tisztviselők által a szabadság, és a szabadság által maga a státus vegye magára. Hiszen kezeitekben voltak az iskolák eddig is, és minő eredményt tudtok felmutatni: ostobaság, vakhit, képmutatás, tűretlenség — ezek azon jók, amelyeket tömjén és orgonaszó közt hintettetek a tömeg közé.... Ezen okokból esik neki érsek úr a szabad sajtónak is, és gyalázza azt... gyalázza, mielőtt ellene csak egy alapos okot is felhozni tudna. De mégis fél — noha saját szavai szerint hivatva van az igazság bajnokául — az igazságtól, s már előre (akármi fogna iratkozni a papság romlottságáról) mindent tévely, hazugság és rágalomnak nyilatkoztat!

Végre rájő igazi alaptárgyára pásztori levelének, ekkép kiáltván fel; »Egyháziak, világiak, nagyok, kicsinyek! Mindnyájunknak s mindegyikünknek, mindnyájunk s mindegyikünkért *hadsorba* kell állanunk, ősi hitünk védelmére.«

Mit teszen ez? ki akarja a katolikus vallást, mint hitet megtámadni? Senki. Avagy tán a vallás szolgái, kik Krisztus tanát nem követik — maga a vallás? Vagy a mérhetlen papi jószágok, melyek a státusnak jobb szolgálatot tesznek, mint ha egynéhány heverő hízlalására jövedelmeznek — maga a vallás? Miért húzza érsek úr a vészharangot, miért hívja föl harci riadással a világot fegyverkészen hadsorba állani, mirevalók ezen békés pap szájában büntetést érdemlő szavak?... Mi jól tudjuk! Célotok demonstrációt csinálni a papi jószágok megtartása végett. A nép legyen készen — ha a petíciói aláírásoknak semmi sikerük nem lenne — erőhatalommal is megoltalmazni a papi jószágokat. — Szabad-e ez izgatásokat kormányunknak türelmesen nézni? Azt hiszem, nem szabad! Én legalább, kötelességemnek tartom a sajtó útján mindazokat figyelmeztetni e dologra, kiknek kötelességük egy bizonyos kaszta sötét izgatásait meghiúsítani.

NÉMULJATOK MEG..

Némuljatok meg, kishitűek,
Baljóslatok gyász-varjai!
Kik e hazának rossz jövendőt
Szerettetek csak jóslani;
Hol láttátok, hogy este légyen,
Ha még csak a dél közeleg?
Ki rosszat kívánt e hazának:
Az isten verje meg!

Szeretjük a békét, legyen béke!
De a harctól sem rettegünk;
Élünk, ha él a szent szabadság,
Ha vesz, vesszen bennünk s velünk!
A népszabadság földje szántva!
Ültessetek, ültessetek!
Ki abba boldogságot ültet:
Az isten áldja meg!

Isten jóvoltából megértük
A várva-várt boldog napot:
Hogy nem a születés, de érdem
Előtt emelünk kalapot:
Most már ember lesz minden ember
S tesz egy boldog nagy nemzetet;
Ki mást akarna e hazával:
Az isten verje meg!

Huhogjatok, huhogjatok csak,
Sötétség gyáva baglyai!
Ó várak s klastromok zugaban,
Mind, mind le fogjuk rontani
Az elvénült falat, s belőle
Rakunk szép, új épületet.
Az építők kezit, munkáját
Az isten áldja meg!

VAN A KISKÚNSÁGBAN egy nagy falu, kinek neve Szabadszállás; ebben a Szabadszállásban van egy vaskalapos kálvinista esperes, melynek neve Nagy Samu, az ő fiának, Nagy Károlynak idesapja.

Nem hiába pedig neve Nagy Samu, mert megüti a tizenhat markot és van neki nyaka, de vastag, miként Luther Mártonnak, melyért is az ő nyakasságával fölülhaladja Calvinus Joannest, mintha csak az úristen is esperesnek teremtette volna!

Hallottuk az ő szép tulipántos és sárgapitykés szavait a szuperintendenciális gyűlésben, és gyönyörködénk az ő esperesi stílusában, melynek igéi szakasztott a bibliáé, melyből baltaélen fütyörész az alföldi csikós.

Az ő kis Nagy Károly fiának e gyűlés volt utolsó képezdéje, ahonlott is az édes tátitól eltanulá ama piros-pipókos és csattogós orátori lingvát, melynek három generációra kiható színei ott pironkodnak a Pesti Hírlap hirdetései közt, a szánalomraméltó szerkesztő-pár tudta és akarata nélkül.

Oh Károly, Károly, te kálvinista öspörös Károly, mennyi szép remény csingallózkodott a te nagy nevedhez a Kúnságban! Te kandidátusa a koadjutor-kurátorságnak. Kandidátusa a táblabírói tekintetes corpsnak. Nagyreményű kúnkapitány, osztályfőnök, állodalmi titkár, s tudja a jó ég, idővel tán miniszter is!!? Így kelletett-e magadat tönkre silányítani?

Íme, most csak egy kis képviselő vagy, képviselője a szép Kúnságnak három esztendeig — ha előbb haza nem lódítanak; de örökös képviselője ama szennyes irománynak, melynek megérdemelnéd, hogy betűi a hírlapról levétetvén eltörölhetlenül hátadra süttessenek.

Te képviselő lettél hivatás nélkül, és eljövén Pestre, meggyalázád a te familiáris nevedet, melyet édesapádtul kaptál, azáltal, hogy literátorrá lettél, föllépvén a Pesti Hírlapnak plakátrovatában, melyet a lapkihordó szerkeszt.

Oh, te nagy és nemes famíliából való Károly, képviselője a kún tek. rendeknek és öspörös apád nagyhordójú pincéjének, öleld és puszizd meg a te brilliantos kollégádat, Bezerédy Kricsit — és halj meg.

És ti Szabadszállásnak népe, tegyétek őt spirituszba apjával együtt, s adjátok át a múzeumnak, hogy az unokák ujjal mutassanak rájuk, mondván: íme a vastagnyakúság- és gőgnek megtestesült képe — két példányban itató (!) papírra nyomva.

Te pedig, Szabadszállás, mely egy magyar költőnek nem adtál szabad szállást, vedd el bűneidnek méltó jutalmát istentől, és legyen belőled tót falu, mégpedig luteránus!

MAGYARORSZÁG FŐPAPJAIHOZ!

MIRE MAGYARÁZZUK, oh főpapok, némaságtokat? Minek nézzük mély és makacs hallgatástokat az ítélet ezen napjaiban, hol a kocka Magyarország léte vagy nemléte, fölvirágzása vagy pusztulása fölött elvettetett?

A nép tétováz, a nép ingadoz, a népet ezer ármány hálózza körül, ezer rém ijeszti, ezer álpróféta csábítja, és pásztorai, atyái, őrei hallgatnak?

Táborban áll két sereg szemközt egymással. A hazát, ha tábora legyőzetik, rabszolgaság és a nemzet enyészete fenyegeti, ha győz, még akkor is iszonyú ínséges nyomor várja — és ti hallgattok? A béke apostolainak ajkait lakat zárja? Nincs egy árva szavatok sem királyhoz, sem néphez? Mikor akarjátok hangoztatni az igazság szent szavát, ha most nem szólaltok fel, midőn egy nemzet élete veszendőben van? Az elpusztult határok, az elhamvadt falvak, a temetetlen csontok számára tartogatjátok talán tanításto igéjét?

Talán azon álistenek papjai vagytok, kikről szól a vers; Victrix causa diis placuit? Ha úgy van, mondjátok ki ezt nyíltan, és becsülni fogjuk ádáz bátorságtokat; mondjátok ezt ki fennen, és e nemzetnek semmi köze többé hozzátok, mert amaz istennek híve ő, ki az igazságot, az ártatlanságot, a jó ügyet gyakorta szenvedni hagyja ugyan, hogy később annál fényesebb diadalt üljön, de veszni nem hagyhatja.

Ti majd csak a győztesnek diadalszekere előtt fogtok tedeumot énekelni, legyen a győztes akár a jó ügy, akár az ármány?

De a nép emlékezni fog mostani némaságtokra, és ha rabigába dőlni talál, átkot szórand fejetekre, milliomszorost, mert őt veszni hagyátok; ha pedig kivívja legszentebb jogainak elismerését, amint kivívandja nálatok nélkül életét és szabadságát, úgy nálatok nélkül élvezendi is.

Midőn képzelétek, hogy a főpapi javakat el akarja venni az ország kezeitekből, hogy velök a nép vallásos és nevelési szükségeit fedezhesse, akkor igen is gyorsak voltatok a népet oly valaminek védelmére fölzaklatni, minek a nép mindig több kárát vallotta, mint hasznát, a lefolyt századok tapasztalása azt mutatván, hogy »arany pap, fa tanítás«; de most, midőn e népnek hazája, szabadsága, élete,

mindene árulólag megtámadtatott, midőn ki akarják e népet törölni az élet könyvéből, most nincs egy köztetek, ki akár trónhoz, akár a táborhoz, akár az elrémült nemzethez intézné, ott békítő, itt bíztató szavait?

Mondám a »főpapi javakat«, mert isten és világ tudja, hogy a javak, melyekben ültök, sem papi, sem egyházi javak, mert bennök sem a munkás papságnak, sem a nyomorgó egyháznak része nincsen.

Minden ember, ki Magyarország jelen élethalál-harcának természetét ismeri, és ismeri azon szellemet, mely minden tetteiteket kormányozza, igen jól sejti, hogy melyik harcoló félnek diadaláért szállnak az ég felé fohászaitok; de áldozataitok füstje nem kedvesebb az emberek atyja előtt, mint vala hajdan a Kain veszett áldozatának füstje. Minden ember tudja azt is, hogy akié lesz a győzelem, azé lesz okvetlenül hódolástok is. De mindamellett rátok néz a nép, mely minden oldalról csábíttatván, nem tudja, hová hajoljon; tőletek várja, hogy mint az isten igazságainak hivatalos hirdetői, megmondjátok neki, merre van az élet, és merre a halál.

Tőletek várja, hogy mondjátok neki: Híveim, fiaim, Magyarország ügye szent, harca igazságos, háromszínű zászlójához a nemzet szabadsága, becsülete, élete, boldogsága kötve van, harcoljatok érette halálig! Vagy pedig mondjátok neki: Híveim, fiaim, Magyarország ügye nem jó, harca igazságtalan, hagyjátok el e szépszínű, de pártütő zászlót, és csatlakozzatok a fekete-sárga zászlóhoz, mert az az igazság zászlója.

Ha amazt mondjátok, a harc folyni fog, a nép halni fog, de halálában is azon öntudat fogja vígasztalni az elvérzett hős csapatot, hogy drága hazája legszentebb ügyeért áldozatul vivé létét; és e vígasztalás enyhet adand az özvegyek és árvák szívmetsző keserveinek is.

Ha pedig emezt fognátok mondani, nyíltan és férfiasan: a harc fáklyája táplálék hiánya miatt azonnal el fog aludni, mert e békés nép nem kereste és nem keresi a harc véres játékát, ő igazságtalan háborúban nem teszi kockára lelke nyugalmát, sem élete boldogságát

De meritek-e mondani, hogy Magyarország jelen harca igazságtalan? Harca e nemzetnek, melynek védtelen határait több oldalról irtó ellenség dúlja? E nemzetnek harca, melyet azért támadnak meg minden oldalról, azért árulnak el mindenütt, azért gyilkolnak és pusztítanak, mert törvényeit nem akarja odadobni martalékul hitszegő önkénynek? Igazságtalan legyen önvédelmi háborúja e népnek, mely nem bántott s meg nem támadott senkit, mely sem isteni, sem emberi törvényt dacosan nem sértett, melynek minden bűne az, hogy emberséges szíve sugallatát követve, nem tartotta szükségesnek védelemre készülni akkor, midőn az egész világnak barátságos kezét odanyújtotta? Sze-

gény magyar, te jámborságodban nem képzelhetéd, hogy midőn fiaid a királyi ház érdekeiért öldöklő harcban, mint oroszlánok, küzdenek, azalatt a királyi ház gaz tanácsosai ellened pazarolják, irtásodra fecséreljék az úgyis bukófélben lévő birodalom vérét és kincseit!

Tehát pusztuljon e nép, mivel királytól várt ótalmat, mivel tudván, hogy a felség egyetlen szava elolthatja a háború szövétneket, azért az egy szóért hónapokon át rendületlen bizalommal könyörgött? Veszszen e nép, mivel legszentebb érdekeiben, örök jogaiban a legalábbvaló módon megsértetve, nem nyúlt erőszakhoz, hanem törvényes úton keresett védelmet? E nép vesszen el örökre a föld színéről, mert az árulók iránt is irgalmas volt, és nagylelkű az esküszegők iránt? És pusztuljon, mert akkor is megtartotta példátlan hűséggel a törvényt, midőn irányában minden törvény lábbal tiportatott, minden kötelesség kigúnyoltatott, s ő minden panaszával elutasíttatott? S most vesszen el, midőn helyrehozva a mult idők igazságtalanságait, igazságot biztosított bel- és külföldnek?

Meritek-e mondani, hogy Magyarország jelen háborúja nem a legigazságosabb, melyre valaha nép kényszerítve volt? A magyar nyúlt-e tűzhöz és vashoz, hogy öljön és pusztítson? Ő támadott-e meg valakit, vagy adott-e okot megtámadásra? Ki az, kinek bármi törvényes jogát sértettük?

És ha a magyarnak háborúja szent, ha életéért, meztelen, rongy életéért kénytelen vad csordák és császári színek ellen küzdeni, miért van, hogy főpapjaitól nem hall egy bátorító szót, nem nyer hatkányi segélyt? Mint van, hogy nem tapasztal mákszemnyi részvétet hallatlan szenvedései iránt?

Hol van Nádasdy, az ősz, ki még nem régen ékes latin pásztori levélben oly nyomatékosan kiemelé, hogy ő Magyarország püspökeinek legöregebbje, s hogy őt illeti jelenleg a vezér szerepe a magyar egyház ügyeiben?

Hol van Hám, a kegyes, az ország főpüspöke, a római apostoli szentszék született követe, az új esztergomi érsek?

Hol van Lonovics, a híres, kinek ékesszólása országszerte ismeretes; s ki egykor Rómába sem restelt utazni, hogy az ország oktalanul megzavart békéjét helyre segítse állítani?

Hol van Scitovszky, a nyughatatlan, kinek buzgósága nem fukar áldozatokban, ügyekert, melyek a haza jelen veszedelméhez képest semmik?

Hol vannak a magyar egyház egyéb apostolai és kormányzói?

Vajjon zárvák-e előttük is a királyi teremek ajtai, hogy nem kopognak, nem szólnak, nem könyörögnek, midőn a leggyászosabb félreértés a király nevében gyilkoltatja a hazának ártatlan gyerme-

keit, pusztíttatja és csonkíttatja határait, raboltatja kincseit, lábbal tipratja minden jogát, minden törvényét?

Vagy nincs szívökben érzelem a haza iránt, mely őket oly díszes polcra emelé, mely bennök az igazság hirdetőit, a béke ápolóit tiszteli, mely nekik erőt, alkalmat és módot adott halhatatlanítani dicső tettek által neveiket, és mely most az enyészet örvényébe kilöketett?

Nem tudják-e most is, mint máskor, hogy hol van Róma, hogy nem szólítják, nem kérik föl a pápát, hogy ő nyissa meg a kegyes, de ármány által sötétségben tartatott fejedelem szemeit, hogy látva Magyarország hallatlan szenvedéseit, egy szavával adja meg nyugtát a zaklatott országnak, adja vissza boldogságát az ártatlan népnek, mely mint senkit sem bántott őz, halálra űzetik, és agyonnyomoríttatik?

Hol vannak a gazdag főpapok, kik márvány palotákban laknak és aranyserlegekből isszák a föld leghíresebb borait, hol vannak, hogy nincs, ki a haza vérző vitézeinek csak egy pohár vizet nyújtson, és a földönfutókká lett ezereknek csak egy kurta szalmatetőt csináltasson a beköszöntő tél idejére?

A szent haza völgyei és bércei, ormai és rónái szomorún hangoztatják vissza, hogy Magyarországnak e vészes időben főpapjai — mintha nem is volnának.

Nézzétek Rajacsicsot, a vakbuzgó rác püspököt, a rabló gyilkosok főpapját! Tettetek-e ti annyit hazátok megmentésére, mennyit az tett hazátok pusztítására? Tettetek-e ti annyit népetek felvilágosítására, mennyit az népének elámítására? Lehet-e kevesebbet tenni, mint szólni és írni; és szóltatok? írtatok? Lehet-e kevesebbet tenni, mint buzdítani, felvilágosítani, lelkesíteni, vigasztalni, irányt adni, írt, menedéket, tanácsot nyújtani; és tettétek?

Nézzétek Haulikot, a hazaárulók e ritka példányát! áldoztatok-e a szent, a legszentebb ügyért csak egy fillért is, midőn amaz a legfeketébb bűntett elősegítésére fenékig ürítette mag- és pénztárait, pincéjét és kincses ládáit?

Adtatok-e csak legkisebb irányt is a nektek szolgailag alárendelt mezei papságnak és a szinte alattatok nyögő tanítói karnak, e két emeltyűnek, mely a nép érzelmeit, vágyait és tetteit mozgásba teszi és irányozza?

Midőn követeket kelle választani, akkor igen, akkor minden pap és minden tanító tudta, kit óhajt a püspök választani s kit buktatni; de most nincs főpapunk szava hozzánk, most kiki szabadon követheti a szélvitorlák lengését vagy keble sugallatát.

De meglehet, ti, más érdem hiányában, abban kerestek a haza irányában érdemet, hogy nem nyilatkoztok, hogy az ország megbuktatására nem adtok sem parancsot, sem tanácsot, sem példát, sem nyilvános segélyt. Azonban én ez érdemet el nem ismerem; ez ár

mány, ez árulás. Ha nem volna a harc kockája oly kétes, ha az ország zászlóját máris minden győzelmi remény elhagyta volna, ha bölcseségtekben előre tudnátok, ki lesz végre is a győztes, a kétségbe taszított nemzet végső elszánása — vagy az ármány hiénai, de egy óra, egy perc alatt a mindenható által megsemmisíthető testvérgyilkos politikája: akkor erősen hiszem, nem hallgatnátok. Most, midőn a nemzet veszedelme még nem bizonyos, hallgattok, mert nem akarjátok magatokat sem Bécsben, sem Budán, mint mondják, kompromittálni.

Mint a hegyár, akkor áradoztok, midőn hegy és völgy úgyis bőven megázott; máskor kavics és fövény tölti medreteket.

Azért én nem hallgatok, nem szabad hallgatnom; én harsányan, hogy egész Magyarország hallhassa, kiáltom füleitekbe: »Ki nincs velem, ellenem van.«

Még van idő, még egy-két nap, és a nemzet ki fogja mondani minden egyes fia, minden egyes tisztviselője fölött ítéletét. A hanyag, a sem hideg, sem meleg fejére ki fogja mondani átkát, ha legyőzetik — megvetését, ha győz. És győzni fog, győznie kell; mert harca igazságos.

De mit várunk? Az ítélet megvan: hallgatástok elítéle titeket, eddigi némaságtok a világ hallatára elharsogtatá a kemény, de igazságos ítéletet fölöttetek. A haza tudja, hányadán van veletek, és habár bűnötök csak mulasztás volna is, ha a mulasztásnak eredménye vagy a háború ostora, vagy éppen a nemzet pusztulása: a nyomorgó, a haldokló nemzet fohászai, könnyei és végsóhaja ítélet leend fejeitekre!

Te pedig, ó magyar nép, mit nem valál érdemes hallani főpapjaid ajkairól, halljad azt az igazság és béke istenének egy ismeretlen szolgájától, testvéredtől!

Megtámadtatál, elárultatál, elhagytak királyod és nádorod, kik nehezen teszik szabadon, amit tesznek, mert ha szabadon tennék, te nem ismerhetnéd el őket többé sem királynak, sem nádornak; mert elleneid ki akarnak irtani, a király pedig kinek lesz királya, ha népét kiirtja? Azért kelj fel magyar, méltó haragodban, mint a megsértett oroszlán, szedd össze minden erődet, mint ki a halállal küzködik, és ronts rájok ellenségeidre. Ha nincs ágyúd: ott vannak harangjaid, ott az erdő, fa, — önts! Ha nincs pénzed ruhára, fegyverre és élelemre, míg munkád hever, s te csatázni vagy kénytelen: ott vannak oltáraid, ott kelyheik és ékességeik — vedd el, és add zálogba, adnak pénzt érte, s ha győztél, vagy kiváltod vagy becsesebbet adsz érte. Öseid munkájának keresménye, ájtatosságuk emléke az, mely úgyis veszni fog ellenségeid zsugorisága alatt, ha győzni nem tudsz. Dávid is úgy tett, midőn megszorult; és harcod az igazság harca.

Ne várj és ne kérj segítséget senkitől, hanem magadra támaszkodjál; mert tudjad, hogy életed és halálod, szabadságod és rabságod,

boldogságod és nyomorúságod, dicsőséged és gyalázatod harca ez, mellyel meglátogatott téged istened, hogy lássa erődet, hogy lássa szerelmedet a hon iránt, melyet adott őseidnek ezer év előtt vitézségök díjában; háborút küldött, hogy lássa bátorságodat, vitézségedet és férfias, az igazság- és szabadságért lángoló szívedet. Ne kíméld marhádat, ne feleséged és leányaid ékességeit, ne házadat, fáidat, földedet, ne véredet, sem fiaid vérét, áldozz fel mindent, hogy megélhesse földön, szabadon és boldogul, istened tetszése szerint. Nem utolsó háborúd ez, én népem, sőt mióta szabaddá lettél, ez az első. Úgy vedd ezt, mint tanítást, mint gyakorlatot, mert akár élsz, akár halsz, e földre iszonyú harcok mennyköve le fog rövid idő múlva csapni. A szabadság megmérkőzendik a zsarnoksággal. Minden nyelvű és minden vallású népek küzdendik az élettusát, s terád fog akkor támaszkodni a szabadságért vívók tábora. Te lész az előharcosok között, te legélesebb kardja, legerősb vérte, legsuhogóbb nyila a csatának, és tied leszen a győzelem dicsősége, tied a bukott zsarnokok gazdag sátra martalékul. Akkor megemlékeznek a föld népei az isten ostorára, Attilára, és az isten pajzsára, Hunyadi Jánosra, és ráismernek a dicső unokában a dicső ősapákra. És leszen, hogy akik csatában elesnek a szabadság táborából, azok sírhalmára, nevére, emlékére, poraira és minden maradékaira ezerszeres áldást mondand a boldog utód mindörökre. Azért lóra, népem, és fegyverre! Itt az idő: ekéből csinálni kardot, és sarlóból dárdát! Lóra és fegyverre bátran, mert ügyetek szent, elszántan, mert harcotok élet és halálnak harca, férfiasan, mert sok az ellenségtek, és megvet titeket. Ti pedig kövessétek öregapáitok és őseitek dicsőséges nyomdokait, melyek csatába gyakran vittek, csatából soha másképpen, mint diadallal.

Lóra, népem, és fegyverre, hazádért, apáid örökjeért, mit ők vérrel szereztek, vérrel tartottak s mit neked most újra véreddel szerezned s védned kell. — Vagy még szülőföldednél is drágább és édesebb jutalmat óhajtsz? Lesz az is: ha győztél, és megpihensz sebeidből, és elbeszéled unokáidnak férfikorod veszedelmeit, a szófogadó és hálás unoka tiszteletében, mellyel vitéz kezeidet szorítandja ajkaihoz és ártatlan szívéhez, megnyered a jutalmat, melynél édesebbet semmiféle fejedelem nem adhat.

Lóra, népem, és fegyverre! hősileg és vagy győzelemre készen, vagy halálra; mert csak úgy engednek életet, ha győzni vagy szolgálni tudsz, mint szolgál az eb egy falat kenyérért. Ha legyőznek, ki is irtanak minden maradékostól, mert szolgálni nem termettél, szolgálni meg nem bírsz tanulni.

Lóra, népem, és fegyverre, bizalommal, reménnyel és bajnoki lelkesedéssel. Szabadságért harcoló szabad népet még sohasem bírt zsarnokokért küzdő rab nép legyőzni, jeléül, hogy az isten a földet nem

rab, hanem szabad népek számára teremté, oly nagynak, oly szépnek s oly gazdagnak.

Seregeljetek a háromszínű zászló alá, mely az igazság, szabadság és öröm zászlója! Vigyétek ezt győzelmesen tengerünk partjaihoz, melyeket vad rabló elorzott a magyartól, s még nem lakolt alávalóságáért; s vigyétek föl a Kárpátok ormaira, mert ott vannak határai a honnak, melyet isten adott nektek, és melyből most ármány, árulás és erőszak, ez ördögi háromság, ki kezdtek minket irtani. A honmaradtak milliomszoros áldása kísérendi lépteiteket, és nektek győznötök kell, mint győzni kell az igazságos bírónak a gonosztevő fölött; győznötök kell, mert ezer véres áldozatok árnyékai látatlanul küzdendenek mellettetek, és az igazságnak istene félelemmel verendi meg a lator ellenség embertelen csordáit, még mielőtt kardotok éle és buzogánytok súlya megfizette volna annyi ártatlanul kiontatott vérnek, annyi elhamvasztott jószágnak, annyi legázolt női szeméremnek iszonyatos rovását.

Lóra, harcra, népem, a drága honért és a még drágább szabadságért, harcra éltedért, melyeket isten, apáid és az igazság törvénye adtanak tenéked, s melyekre nem vagy érdemes, ha meg nem becsülöd, és meg nem védelmezed őket minden erőddel.

Áldás zászlódra, áldás küzdelmedre, áldás, ha elestél, sírodra és maradékaidra! A szabad haza örömmel szorítandja anyai keblére árváidat, ha győzve bukol, de ha legyőzetve élni akarnál, földönfutó koldus leszesz maradékostól mind sírodig, melyet a gyalázat szennye útálatossá teend saját véred előtt is.

Lóra, harcra, népem! Hadd tanítsák csapásaid, — sűrűk, mint a zápor, és élesek, mint a jégeső, s öldöklők, mint az aegyptusi angyal csapásai — hadd tanítsák ezek ellenségeidet érteni, hogy mit tesz ez: Ne bántsd a magyart!

Fegyverre minden, aki szoknyát nem hord, táborba minden, aki mankón nem jár, s nem a társas élet szükséges szolgája, fegyverre minden, aki magyar. Ha győztünk, lesz barátunk akármennyi, addig pedig istenünk és szent ügyünk emlékezete veletek! Az aratás közelg: a vérmezőn találkozunk!

SCITOVSZKY JÁNOS POLITIKAI BŰNEI

Cikk a Március tizenötödiké-ből

Mocsolád, dec. 2. 1848

KÉSŐN JÁROK, de még mindig jókor jövök. — Azonban sok szó helyett lássunk a dologhoz.

A mostani pécsi püspök a »Nemzeti« 131-ik számában mondja magáról: »Politikai titkaim nincsenek. Reakcionárius nem vagyok.«

Ha ön, püspök úr, gondolja, hogy ily odavetett állítással átugrottuk az árkot, nagyon csalatkozik. Hej! nem oly bolond a mai magyar, hogy bizonyos kölyöknyávogásra a »moriamur«-t teli torokkal elkiáltsa, ha megszakad is bele.

Úgy, úgy, püspök úr, ön lóvá akar bennünket tenni; de hátrább az agarakkal; hiszen önnek életpályája a politikai vétségekkel hatökrű szenásszekérnél is rakottabb. Baranya mozgalmait kell csak felemlítenem a vörösbogyó korából, nem is érintve a rozsnyói gyalázatos promemoriákat, és lehull az álarc a jezsuitapofáról.

Mult országgyűlésre a föllelkesült Baranya szabadelvű követeket készült küldeni, s mit tett ön? Apponyi-féle handbillétre első volt, ki Somsics Palikát, mint leendő követet, saját asztalánál éltette, s tervének kivitelében nemcsak ezreket dobott ki ocsmány lélekvásárlásra pávatollú tisztjei által, hanem még servus humilissimus papjaira is kitűzette a fehérpántlika-cégért, a szentkirályi nemeseknek templomot épített, zászlót szentelt, és tudja ördög, mit mindent... csakhogy Somsics Pali és Marci öcsém követurakká választassanak.

Mit tett ön, midőn a tisztújítás beállt?... Ama számtalan bűnfertelmet elhallgatom, miken át önnek pénze és bora szörnyű vajudás közt Baranyának Marcikában egy nagy orátor-alispánt szültek, csak egy levelét közlöm a papsághoz szórul-szóra:

»Nt. plébános úr! Alkotmányos jogaink gyakorlására f. hó 18-án tartandó tisztújítás alkalmával van szerencsém fölhívni ntisztelendőségedet. Ösztönöz erre a hon boldogsága (mily csábító szavak!), *melyet*

feldúlni, saját és megyei érdekeink, melyeket elrombolni, törvényszentesített jogaink, melyek fölött pálcát törni szándékozik a hitehagyott (mily cseles számítás a kicsinyhitűek megszédítésére!) *Batthyány pajzsa alatti ellenzék.* (Méltóztatik az ellenzéket atyai kegyeskedésével cirógatni? Kár volt egy kis anatémaféle dikciót egyúttal közre nem bocsátani.) *Csak erélyes összetartás, ismert és becsült jellemű tisztviselők* (tehát az ellenzék csupa gazemberekből áll, cudar, zsivány faj?) *elválasztásábani egyetértés, és a praesidiumhozi csatlakozás óvhat e roham* (sic!) *ellen bennünket. Azon esetre, ha megjelenhetésében akadályoztatnék, szíveskedjék a szolgabíró által meghitelesített credentionalisával bárkit megbízni: 'Többire atyafiságos indulataiba ajánlott egész tisztelettel vagyok Pécsett, háromkirályok napján 1848, ntisz. alázatos szolgája, Troll Ferenc s. k., jegyző.«*

Ne neked, te hitehagyott Batthyány, te rontó-bontó ellenzék; ugyan megírták útleveledet!

Talán e tegnap sült szentszéki jegyzőcske maga feje után írta e gyalázatosságokat?... Hohó! De ha így volna is, önnek első kötelessége leendett ez ugorkahőst pokolba kergetni, és tette-é? dehogy tette, dehogy tette! sőt a diadal után még százszorta fellebb adták e gyönyörű udvari mákvirágok.

Azonban a sorsnak úgy tetszett, és ön egy nagyot pottyant Palikas Marcikájával együtt. A láthatáron egy szebb nap kezde sugározni... Oh, de ön azért mégis a megszokott sötétséget látá és óhajtá!

A papi tizedről Pozsonyban lemondott nagylelkűen, itthon pedig a nagylelkűség felett keservesen sírt, jajgatott... Hogy tudják az embernek titkait! No, de ezek vízözön előtt történtek, régi dolgok; lássuk az újabbakat az ő gyönyörűséges valóságukban.

Regen Antal, pécsvárosi káplán, e kiaszott illir-apostol, éjjelenkint lakszobájában gyűléseket tartott hasonszőrű társaival, ama híres Illiriország jövendője és a kutyamagyarok sírja felett, mit midőn napfényre hozott egyik cimbora, a megyei tisztség őröket állított fel a baglyok becsípésére; de szag ütötte meg az orrukat és szépen oduban maradtak; a tanulóifjúság pedig macskazenézett és ablakot kocintott az éjjeli szentnél, mire ő ill' a berek nád a kert — megszökött Szlavoniába.

Hogy ön, püspök úr, e komédiát ne tudta volna, az lehetetlen, hiszen Haas Mihály, városi lelkész házában történtek vala mindezek, ki önnek totumfacja, az egyházvilági policei-spiclik nagy mestere, valóságos spanyol jezsuita... De mi gondja erre másoknak? Önök, jó urak, ott a városban, Regen ártatlanságát szerették volna elhitetni a bolond világgal... Későn jársz, Matyi!

Regent, mint hálátlan, magyar kenyéren nevelt gazot, a hatóság által elfogatni s érdeme szerint büntetni lett volna önnek kötelessége,

úgy, de akkor még bíztak önök Jellacsics védszentökben, — csak bízzanak ezentúl is.

«Mennyire igyekeztem — mondja ön továbbá nevezett igazolásában — a magyar kormány minden rendeleteit tőlem telhetőleg(?) teljesíteni, csak eggyel akarom bebizonyítani...« Ugyan ne nevettessen meg! Ország-világ tudja, mivel foglalkoztak önök, püspök uraimék: az alapítványi javak kézbekerítése, az úgynevezett püspöki jószágok felhasználása, a megyei zsinatok szolgai rendezése stb. ezek voltak a főgondok, a haza boldogsága vagy a kormányi rendeletek csak fitty!

Mit szóljunk ahhoz, hogy ön lelkesebb papjait megrótva, ha azok a nemzetőrök közé soroztatván magokat, a hazának szolgálni akarnak; ha a fegyverviselést (még ily időkben is) a szentséges szent kánonok elleni vétségnek bérmálja; ha kétségbeesik azon, hogy papjai polgári öltözeteket viselnek, és a kor és isten intését felfogván, erejöket, képességöket a polgárzat üdvös átalakítására felajánlják; ha dúl-fúl, hogy megyéjében az igaz szót kimerik mondani, és a »Pécsi Hírlap« szerint cenzoroskodik, a sajtó alatt lévő kéziratokat vakmerősködik lefoglalni?! Bizony, bizony mondom, kutya van a kertben. Persze hogy szeretné ön magát, mint sok mások, ha körmünkre ég valami, a sárból kimosni amúgy könnyedén... Elébb számolunk!

És aztán ezen püspökember nem reakcionárius!

Hát jó úr, minek nevezik azt, ki megyéjében papi klubokat elnéz, kik még egyre fújják a követ, fűzik ármányos terveiket a hon és szabadság megbuktatására; kik jubilót tartottak, midőn Roth és Philipovich csordája közeledett, velök bogzsivióztak?! Nevöket a számadás nagy napjára feltartom; akkor aztán isten legyen irgalmas.

Még egyet. Végre valahára elkezdett ön is imádkoztatni megyéjében és pedig a »csend és béke« helyreállításáért. Már ez aztán csak olyan szélforgató köpeny. Csak békesség legyen, ha mindjárt Windischgraetz szerzi is azt meg... valóban e nyomatott imában egy szó, de csak egy szó sincs ellenségeink megrontásáról, kiirtásáról. Hogy is imádkozhatnának azért, mit nem kívánnak! Lélekháborító eljárás... még az imádságban is ármány rejlik.

Hauliknak már ütött az óra... Zichi Domonkos fut..: Scitovszki, a reakcionárius magyar(?) püspökre mi sors várhat? Kérdi

egy pécsmegyei lelkész.

KRISZTUS ÉS KORUNK

Én vagyok, én, ki még imádlak
— És egyedül vagyok talán,
Ki úgy imádlak, mint óhajtod
— Ezernyolc s félszáz év után!
Imádlak rég, de titkon eddig,
Mert ellened volt a világ.
S mit hirdetél, elnyomva még az
Egyenlőség, köztársaság!

Te szenvedél még itt e földön,
Oh, méltatlan volt rád a nép;
Azóta hátra s nem előre
Elfolyt tizennyolc század év.
Az elv, amelynek hirdetője
És vértanúja te valál,
Elnyomatott, és azok által,
Kiket utódokul hagyál.

Hol van tanod s a tanítványok,
Jámbor, szegény halászaid?
Vészben, nyomorban követőid,
Kiket tanod vérpadra vitt?
S kik ezek itt, e farizeus
Republikánus övesek?
E gőg, e fény tanítni, avagy
Vakítni vágy a népeket?

Ti szemtelen vak majmolói
Olympos isteneinek!
Ha volna mégis egyszerűség
E nagy szerephez bennetek!
Ah, egyaránt letűnt a hősi,
A nagyszerű kényuraság,
Letörpült a polgárerény is,
S képmutató lett a világ!

— Mit vétekezél te, az erénynek
Legistenibb áldozata?
Hogy meggyaláztak és neved lőn
Minden gazságnak paizsa?
Ah, de közel van végre a kor
Midőn megtudja a világ,
Hogy legvadabb rágalmazóid
Kik voltak... a jezsuiták!

Átok fejükre, véghetetlen!
Kik vétkezének ellened
És bűnbe dönték a világot,
Mit hirdetél, a rény helyett!
Hol a pokol, mely megtorolja
E százados gazságokat?
Oh, magyarázd meg, büntetőül
Van-e a sírban öntudat?...

Eloltották az égi fáklyát
A csábított világ felett;
És vezeték a babonának
Rémeivel a népeket.
Eloltották az ész világát,
Mit te hoztál le, s elveték:
Vak hiedelmek mákonyával
A tudatlanság éjjelét.

Átok reád, te hét nehéz bűn,
Hét halmú Róma, s kárhozat!
Orád ütött, hiába véded
Bitorlott bűnpalástodat.
Eljött az általad kigúnyolt
Isten bosszúló szelleme
És lész a századok bűnének
Kipusztult Jeruzsálemei

— S te őskor erkölcs-óriása,
Szent és imádott elvrokon,
Eszméd óhajtott birodalma
Fölépülend e romokon.
S a bűnök áldozat-várában
Megkeresztelkedett világ
Üdvözülten rivallja: éljen
A testvérség, köztársaság!

AZ EMBER TRAGEDIÁJA

Részlet a hetedik színből

Konstantinápolyban. Piac néhány ügyelgő polgárral. — Középen a patriarcha palotája, jobbra apácazárda, balra liget. Ádám, mint Tankréd, erődús férfikorban más lovagokkal, Ázsiából visszatérő keresztes hadak élén, lengő zászlók s dobszó mellett jő, Lucifer, mint fegyvernöke. Estve, később éj.

ELSŐ POLGÁR

Im itt jön ismét egy barbár csapat.
Fussunk, zárjunk be ajtót és kaput,
Nehogy rabolni jőjjön kedvök újra.

MÁSODIK POLGÁR

El hölgyeinkkel; e vad csőcselék
Isméri a szerályok kéjeit.

ELSŐ POLGÁR

És hölgyeink is a győző jogát.

ÁDÁM

Megálljatok, mit futtok így előttünk;
Vagy nem látjátok ezt a szent jelet,
Testvérileg mely egy célhoz csatol? —
Hitünk világát vittük Ázsiának,

Szeretetnek tanát, hogy elvadult
Milljói, melyek közt szent bölcseje
Ringott üdvünknek, érezzék malasztját.
S tiköztetek nem volna szeretet?

ELSŐ POLGAR

Hallottunk már mi sokszor ily beszédet,
S legott házunkra az üszök repült.

Elszélednek.

ADAM a lovagokhoz.

Imé, látjátok, ez átkos gyümölcse,
Ha aljas tervvel annyi martalóc
Kezében a szent zászlót lengeti,
S gyáván hizelgve a népszenvedélynek,
Hivatlanúl tolakszik fel vezérül. —
Lovag barátim! míg a szennytelen
Becsület, isten szent dicsérete,
A nő védelme és a hősiség
Lesz kardjainkon, mink vagyunk hivatva
E ronda démont féken tartani
S vezetni, hogy vágyának ellenére
Nagyot s nemest műveljen szüntelen. —

LUCIFER

Szépen szólsz, Tankréd, ám de majd ha a nép
El nem hiendi többé, hogy vezér vagy — —

ADAM

Hol a szellem van, ott a győzelem.
Lesujtom. —

LUCIFER

És ha a szellem nála is lesz?
Leszállsz-e hozzá?

ÁDÁM

Mért leszállni?
Hát nem nemesb, ha őtet emelem fel. —
Lemondni a küzdés nehéz helyéről
Társak híjában ép olyan kicsinyes,
Mint szűkkeblűség társt be nem fogadni,
Irígyelvén részét a pályabérben. —

LUCIFER

Lám, lám, mivé silányult a nagy eszme,
Melyért a cirkusz vértanúi haltak. —
Ez az egyénnek felszabadítása? — —
Csodálatos fajú testvériség. —

ÁDÁM

Ne gúnyolj. — Oh ne hidd, hogy a dicső tant
Fel nem fogom. Éltemnek vágya az. —
Tehet, s tegyen, kiben szent szikra van,
Ki felküzd hozzánk, szívesen fogadjuk,
Egy kardcsapás rendünkbe emeli,
De őriznünk kell a rend kincseit
A még forrongó zűrnek ellenében.
Bár jőne már, bár jőne az idő,
Megváltásunk csak akkor fog beteljni,
Midőn ledűl a gát, mert tiszta minden. —
De ilyen napnak jöttét kétleném,
Ha az, ki a nagy művet indítá,
Nem önmaga lett volna a nagy isten. — —
Barátim, láttátok hogyan fogadtak.
Árván a zajgó város népe közt.
Nincs hátra más, mint ott azon ligetben
Táborba szállni, mint azt megszokók
Már a pogány közt. Míg majd jobbra fordúl,
Indúljatok, követni foglak én is,
Minden lovag felel népségeért. —

A keresztes had tábort üt.

LUCIFER

Mi kár, hogy szép eszméid újolag
Csak olyan hírhedett almát teremnek,
Mely künt piros, de béle por.

ADAM

Megállj.
Hát nem hiszesz már semmi nemesebbe?

LUCIFER

Ha hinnék is, mit ér, fajtád ha nem hisz?
Ez a lovagrend, melyet állítasz
Fárosz gyanánt tenger hullámi közt,
Egykor kialszik, félig összedűl
S vészesb szirtté lesz a merész utasra,
Mint bármelyik más, mely sohsem világlott
Minden, mi él és áldást hintve hat,
Idővel meghal, szelleme kiszáll,
A test túléli ronda dög gyanánt,
Mely gyilkoló miazmákat lehel
Az új világban, mely körüle fejlik
Ládd, így maradnak ránk a múlt idők
Nagyságai. —

ADAM

Míg rendünk összedül,
Tán szent tanai a tömegbe hatnak,
És akkor nincs veszély.

LUCIFER

A szent tanok. — —
Ah, ép a szent tan mindig átkotok,
Ha véletlen reá bukkantatok:
Mert addig csűritek, hegyezitek,
Hasogatjátok, élesítitek.

Míg őrültség vagy béke lesz belőle.
Exakt fogalmat nem birván az elme,
Ti mégis mindig ezt keresitek
Önátkotokra, büszke emberek. —
Vagy nézd e kardot, hajszállal nagyobb
Kisebb lehet s lényben nem változott,
Ezt folytathatnók véges-végtelen
S hol az exakt pont, mely határt tegyen?
Bár érzésed rögtön reátalál,
A változás nagyban midőn beáll. —
De mit törekszem, — fáraszt a beszéd,
Tekints magad csak kissé szerteszét.

Néhány polgár ismét megjelen.

ADAM

Barátim! népem fáradt, menhelyet kér.
Tán a keresztyénség fővárosában
Nem kér hiába.

HARMADIK POLGÁR

Kérdés, nem vagy-é
Eretnekségben, rosszabb a pogánynál.

NEGYEDIK POLGÁR

Mondd, mit hiszesz, a Homousiont,
Vagy Homoiusiont?

ADAM

Ezt nem értem. —

LUCIFER

Ne valld be, ez most itt a fődolog.

NEGYEDIK POLGÁR

Lám, kétkedik, ez is hamishitű.

TÖBBEN

El tőlük, el, zárkózzunk házainkba —
Átok reá, ki nékiek fedélt nyujt.

Elszélednek.

A pátriárcha fejedelmi pompában és kisérettel jő palotájából, egy csapat barát követi láncra vert eretnekeket kisérve, végre katonák s nép.

ÁDÁM

Elámulok! — De mondd, mi fejdelem
Közelg amott, oly dölyfösen, kihívón? —

LUCIFER

A főpap az, apostolok utóda.

ÁDÁM

S e meztelábas ronda csőcselék,
Mely a bilincselt népet kárörömmel,
Hazudt alázat színével kiséri?

LUCIFER

Keresztyén-cinikus, barátsereg.

ÁDÁM

Nem láttam ilyest ősi hegyeim közt.

LUCIFER

Majd látsz utóbb; a poklosság, tudod,
Lassan terjed. De vigyázz, meg ne sértsd
Ez abszolut erényü s ép azért
Engesztelhetetlen népet.

ÁDÁM

Ah, minő
Erény lehetne ily fajnak sajátja.

LUCIFER

Erényök a sanyargás, a lemondás,
Mit mestered kezdett meg a kereszten.

ÁDÁM

Az egy világot váltа meg ez által,
De e gyávák csak istent káromolnak,
Mint lázadók, megvetve kegyeit.
Ki szúnyog ellen oly fegyvert ragad,
Mit medve ellen vinni hősiség,
Bolond.

LUCIFER

De hátha ők a szúnyogot
Medvének nézik. — Nincs-e rá joguk.
Nincs-é joguk hős voltuk érzetében
Pokolra űzni minden élvezőt? —

ÁDÁM

Látok, miként Tamás, és nem hiszek. —
Szemébe nézek e káprázatoknak. —

A patriarcha elé lép.

Atyám! a szent sír harcosi vagyunk
S a fáradalmas útból megpihenni
E város népe még be sem fogad. —
Ki oly hatalmas vagy, segíts ügyünkön.

PATRIARCHA

Fiam, csekély dolgokra most nem érek,
Az isten dícse, a nép üdve hív,
Eretnekek fölött kellvén ítélnem,
Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek
S tűzzel, vassal bár irtjuk, szüntelen
Ujúlt erővel küldi a pokol ránk. —
De hogyha a kereszt vitézi vagytok,
Minek kerestek messze szerecsent?
Itt a veszélyesb ellen. Fel tehát,
Fel falvaikra, irtsátok ki őket,
Pusztítsatok nőt, aggot, gyermeket.

ÁDÁM

Az ártatlant, atyám, csak nem kívánod. —

PATRIARCHA

Ártatlan a kigyó is, míg kicsiny,
Vagy hogyha már kihullt méreg-foga,
S kíméled-é?

ÁDÁM

Valóban szörnyű bűn
Lehet, mi ily haragra gyújthatá
Egyházát a szeretetnek.

PATRIARCHA

Fiam!
Nem az szeret, ki a testnek hízelg,
De aki a lelket vezérli vissza,

Ha kell kard élén, vagy lángon keresztül
Ahoz, ki mondá: Nem békét, de harcot
Hozok a földre. — E gonosz hitűek
A szentháromság rejtélyes tanában
A homoiusiont hirdetik,
Míg az egyház a homousiont
Alapítá meg a hit cikkéül.

BARÁTOK

Halál reájuk, már a máglya ég.

ÁDÁM

Adjátok fel, barátim, azt az i-t,
Szebb áldozat lesz életmegvetéstek
A szent sírért vívandó hős csatában. —

EGY AGG ERETNEK

Sátán, ne kísérts, mink igaz hitünkért
Ott vérezünk, hol isten rendelé.

EGYIK BARÁT

Hah, szemtelen, igaz hittel dicsekszel?

AZ AGG ERETNEK

Nincs-é velünk a rimini zsinat
S más számtalan?

A BARÁT

Rossz útra tévedett.
De Nicaeában s más igaz hívő
Zsinatban ugye mellettünk ítéltek?

AZ AGG ERETNEK

A pártosok. — Mi szemtelen kisérlet
Még versenyezni vélünk. Vagy, felelj,
Hol van csak egy egyházatyátok is,
Mint Arius, és a két Euséb? —

A BARÁT

Hát bírtok-é egy Athanásiust?

AZ AGG ERETNEK

Hol vértanúitok?

A BARÁT

Több, mint tinektek.

AZ AGG ERETNEK

Szép vértanúk, kiket káprázatával
Az ördög csalt el, kárhozott halálra. —
Mondom, ti vagytok a nagy Babylon,
Az a kéjhölgy, kiről Szent János irt,
Mely el fog veszni a világ szinéről. —

A BARÁT

A hétfejű sárkány, az antikrisztus
Vagytok ti, kikről Szent János beszél,
Gazok, csalárdok, ördög cimborái.

AZ AGG ERETNEK

Rablók, kígyók, paráznák, torkosok.

PATRIARCHA

El vélök, el, már is soká időzünk,

Isten dicsére, a máglyára őket!

AZ AGG ERETNEK

Isten dicsére, jól mondád, gonosz,
Isten dicsére hull az áldozat. —
Erősek vagytok, tesztek kény szerint,
De jó-e a tett, ítél majd az ég. —
Számlálva immár bűnóráitok,
Vérünkből új csatárok születendnek,
Az eszme él s a láng, mely fellobog,
Világot késő századokra vet. —
Jerünk, barátim, a dicső halálba. —

AZ ERETNEKEK karban énekelnek.

1. Én erős istenem, én erős istenem, miért hagytál el engemet, és miért távoztál el az én megtartásomtól és az én jajgatásimnak beszédétől?

2. Én istenem, kiáltok mind napestig, de nem hallgatsz meg, éjjel is nincs nekem veszteglésem.

3. Te pedig szent vagy. — — *XXII. zsolt*

A BARÁTOK karban közbe vágnak.

1. Perelj, uram, az énvelem perlőkkel, és harcolj a velem harcolókkal.

2. Ragadj fegyvert és paizst, és kelj fel az én segítségemre.

3. És vedd fel dárdádat és rekeszd meg az én háborgatóim eleinek útát. — *XXXV. zsolt.*

Ezalatt a patriarcha s a menet elvonul. Néhány barát traetatusokkal a a keresztesek közé vegyül.

LUCIFER

Mit állsz oly szótlan, mondd, mit borzadasz?
Tragédiának nézed? nézd legott
Komédiának s múlattatni fog. —

ADAM

Oh jaj, ne tréfálj! — hát egy *i* miatt is
Mehetni ily elszántan a halálba? —
Mi akkor a magasztos, nagyszerű? —

LUCIFER

Az, ami másnak tán kacagtató.
Egy szál választja csak e két fogalmat,
Egy hang a szívben ítél csak közöttük
S ez a rejtélyes bíró a rokonszenv.
Mely istenit, vagy gúnyával megöl. —

ADAM

Mért is tűnt csak szemembe mind e bűn!
E kisszerű harc büszke tudományban,
E gyilkos méreg mesterűl kivonva
A legfényesb, legüditőbb virágból. —
E szép virágot egykor ismerém,
Üldött hitünknek zsendülő korában:
Ki az a bűnös, aki tönkre tette?

LUCIFER

A bűnös önmaga a győzelem,
Mely szerte szór, száz érdeket növel.
A vész, mely összehoz, mártírt teremt,
Erőt ád; ott van az eretnekekkel. —

ADAM

Valóban, elhajítnám kardomat,
És visszamennék éjszaki honomba,
Hol még az ős erdők árnyékiban
A férfibecs, a tiszta egyszerűség
Dacol e síma kornak mérgivel,
Ha titkos szó nem súgná szüntelen,
Hogy e kort nékem kell újjá teremtni.

Hiú törekvés. Mert egyént sohsem
Hozandsz érvényre a kor ellenében:
A kor folyam, mely visz, vagy elmerit,
Uszója, nem vezére, az egyén. —
Kiket nagyoknak mond a krónika,
Mind az, ki hat, megérté századát,
De nem szülé az új fogalmakat.
Nem a kakas szavára kezd viradni,
De a kakas kiált, merthogy virad. —
Amott azok, kik békóban sietnek
Mártírhalálra, gúnytól környezetten,
Látnak csak egy embernyomot előre,
Köztük dereng fel az új gondolat,
S azért meghalnak, mit utódaik
Az utca-léggel gondtalan szivandnak. —
De hagyjuk ezt, nézz kissé táborodba,
Mit járnak ott azon piszkos barátok,
Mi vásárt űtnek, mit szónoklanak,
Őrült taglejtés vad kiséretében. —
Hallgassuk őket.

EGY BARÁT a tolakodó keresztesek közt.

Bajnokok, vegyétek!
Vegyétek a vezeklésnek tanát
Kalauzúl minden kétségetekben,
Ez megtanít a gyilkos, a parázna,
A templomrabló, a hamis tanú
Hány évig fog szenvedni a pokolban.
És megtanít, egy évi büntetést
Hogy a gazdag megválthat húsz s néhány,
Míg a szegény három solidival.
S ki már fizetni épen képtelen,
Néhány ezer korbácsütéssel is —
Vegyétek e becses könyvet, vegyétek. —

A KERESZTESEK

Ide vele. — Nekünk is szent atyám! —

ADÁM

Hah, rossz árús, és még rosszabb vevők
Vonj kardot és verd szét e ronda vásárt!

LUCIFER zavarban.

Bocsáss meg, e barát rég cimborám.
S nem is utálom én az ily világot,
Az Úr dicse ha szinte felkapott is,
Felkaptam én is egyúttal vele.
Csak te maradtál egy kissé alant.

LIVIA

ELSŐ FELVONÁS

Tizenkettedik jelenet

TURAY *(köszön):* Uram!

RAMIAC *(meghajlik):* Levelem van a gróf úr számára. *(Átadja.)*

TURAY *(átfutva a levelet):* Uram, Finsterberg herceg a legmelegebben ajánlja önt; de ajánlata felesleges: önnek oly híre van a jó társaságban, mely mellett minden ajánlás puszta formaszerűséggé válik. Foglaljunk helyet père Ramiac. *(Leülnek.)* Lesz szerencsénk önt hallani.

RAMIAC *(meghajlik):* Részemről a szerencse. Egy hölgybizottmány a magasabb körökből hítt meg, hogy a bőjti idény alatt néhány szónoklatot tartsak.

TURAY: S megvallom — ne vegye szerénytelenségnek, ha dicsekszem vele — az eszme tőlem és nőmtől eredt. Két év előtt a zsinat alatt volt szerencsénk jelen lenni egy szónoklatán, s önt egyszer hallani elég arra, hogy...

RAMIAC *(meghajlik):* Ah, gróf úr Rómában volt?

TURAY: Egy küldöttséggel mentem, mely a magyar katolikusok hódolatát vitte meg ő szentségének.

RAMIAC: És ő szentségének szüksége is van hívei hódolatára, hogy erőt merítsen belőle ma, midőn mindenfelől oly pokoli erővel támadják meg az egyházat. Rossz időket élünk, gróf úr. Minden, a mi szent, lábbal tapostatik, az egyház feje fogságban, tagjai üldözve —

TURAY: A szabadelvű eszmék tévedései kezdik megbosszúlni magokat.

RAMIAC: Úgy van, gróf úr, ön eltalálta a helyes kifejezést. A csapások, melyek ma érik az egyházat, a veszély, mely ma fenyegeti a társadalmat, csak azon vétkes tévedések gyümölcsei, melyekbe a szabadelvű eszmék döntötték az emberiséget. Mily vak volt e világ

egy század óta! Önkezével döntötte meg legerősebb támaszait! Gondolatszabadságot adott a hit veszedelmére. Vallásszabadságot adott, s azt, a tévedés és eretnekség zsákmányolják ki az egyedül üdvözítő vallás romlására. Politikai szabadságot adott, s abból csak a tömeg, a csőcselék vont hasznot az istentől eredt hatalom rovására. Szép eszme a szabadság, de a világ még nem érett meg reá, s így szabadsága csak a bűnt, a tévedést szabadította fel!

TURAY: De a világ kezdi már belátni százados tévedését.

RAMIAC: Igen, belátják egyesek, be ön gróf úr és azok, kiknek elméjét a szabadelvűség mámora el nem homályosította, de nem a tömeg. És e tömeg élén a trónok és kormányok állnak, öngyilkos kézzel önmagok ellen vezetve a csőcseléket! A kormányokon a tömeg mámora uralkodik, melyet ők közvéleménynek neveznek, s az államférfiak nem látják a veszélyt. Mindenfelé inognak is egymás után buknak fel a legerősebb trónok, s a királyok vakok maradnak. Egy új világrend őrjöngő apostolai megtámadják a társadalmat, s az úgynevezett értelmiség még Párizs lángjai világánál sem látja meg az örvényt, mely felé rohan. Vakság, tévedés mindenfelé! Itt csak az egyház segíthet. Már egyszer a barbarizmus romlásából megmentette a világot; most a civilizáció romlásából kell megmentenie a társadalmat. És ez egyedül mentő kezet a vak kor eltaszítja magától. A vallás nevetség tárgyává tétetik, az egyház feje békóban ül, saját elrablott székhelyén naponkint új és új megaláztatásoknak kitéve, és — hogy a mérték teljes legyen — ellenünk is megindult a hajrá! egész Európában. De hát mi vagyunk mi? Néhány ezer ember, vagyon és tekintély nélkül; de a meggyőződés hatalmával, a hit varázserejével lelkünkben, hatalmasak vagyunk. Érzik ezt az egyház ellenségei, azért törnek romlásunkra, mert tudják, hogy velünk áll és velünk bukik az egyház!

TURAY: A veszedelem nagy, père Ramiac, de azért ne essünk kétségbe.

RAMIAC: Kétségbe esni? Látott-e gróf jezsuitát kétségbeesni? E gyáva érzést mi nem ismerjük. Az egyház harcosai vagyunk, s letenni a reményről ránk nézve annyi, mint a katonának zászlaját elhagyni. Kétségbe esni? Soha! Amíg egy tagja a Jézus társaságnak él e világon, s amíg talál egy talpalatnyi földet, melyen megállhat, nem fog megszűnni küzdeni az egyház dicsőségéért. Óh, hiába ünnek diadalt ellenségeink, az egyház ügye nincs elveszve, él még a Jézus-társaság!

TURAY: S mi véleménye van önnek a legújabb csapásról, mely Németországban érte a társaságot? Reméli, hogy ismét visszatérhetnek?

RAMIAC: Minden bizonnyal. Németország meg fogja bánni, hogy oly

hálátlanul bánt velünk. Kiűzött, de közelében maradunk, s első alkalommal elfoglaljuk ismét nehéz, de dicső hivatásunkat. Körül fogjuk táborozni Németországot, s remélem, hogy a vendégszerető Magyarország sem fog kaput zárni előttünk.

TURAY *(meglepetve):* Önök Magyarországra számítanak?

RAMIAC: Kétségkívül. Meg kell telepednünk Magyarországon is, nagyobb számban, mint eddig. Oh, ismerem én ez ország viszonyait gróf úr. A magyar a hangzatos szavak embere... Bocsánat gróf úr, minden nemzetnek megvannak apró gyöngeségei. Itt a szabadelvű tévelygéseket mindenki nyelvén hordja, szívökben csak kevesen. A közönség egyrésze közönyös, azt végtelenig el lehet szóval tartani. A másik rész megvet, kicsinyel bennünket, nem fél tőlünk, tehát nem törődik velünk. A harmadik rész — éspedig a legcsökönyösebb elvemberek — csupa türelemből, csupa szabadelvűségből óvakodik ellenünk fellépni, s ennek tévelygését fordítjuk hasznunkra. Nos, ismerem nemzetét, gróf úr?

TURAY: Megvallom, sok igazság van e szavakban.

RAMIAC: A kormánytól nincs mit tartanunk. Ha a papság s a katolikus arisztokrácia részünkön van, a kormány sem lesz ellenünk, mert szüksége van az önök támogatására. Így van-e, gróf úr?

TURAY: Ön bámulatosan van értesülve, père Ramiac.

RAMIAC: Ha sikerülne az önök támogatását megnyernünk, önök kiszközölhetnék, hogy a kormány húnyjon szemet. Építünk csendben, zaj nélkül egy kollégiumot — álnév alatt, ha kell — készek vagyunk megtagadni nevünket, ha az ügy érdeke kívánja; ha pedig az első lépés meg van téve, a többi magától következik. Nos, mit szól tervemhez gróf úr.

TURAY: Megvallom, père Ramiac, bármennyire helyeslem elvben, a gyakorlatban nem tartom időszerűnek. A kormány most szenvedőleg viseli magát irántunk, de ha részünkről valami történnék, lehet, hogy önfenntartására kénytelen volna ellenünk fordulni. És különben is — én aligha tehetnék önökért valamit.

RAMIAC: Ön, gróf úr? egyházunk erős támasza?

TURAY: Oh kérem... Megteszem kötelességemet, ez az egész. Az egyház pártjához tartozom, mert ez családom tradíciója, s mert meg vagyok győződve, hogy az arisztokrácia érdeke, egy az egyházéval. Természetes szövetségesek vagyunk, père Ramiac. Az önök ellenségei, a mi ellenségeink. Együtt kell küzdenünk ellenök, s én meg is állom a helyemet. De csak mint közvitéz; a vezérségre sem képességem, sem hajlamom.

RAMIAC: Ez túlzott szerénység.

TURAY: Épen nem. A vezérség egész embert kíván, s nekem más hi-

vatás jutott osztályrészemül. Nem oly magasztos, oly messzeható, mint az öné, de bizonyos tekintetben ép oly szükséges. Nekem hivatásom lett egy nagy, hajdan dicső, de végre majdnem tönkre jutott családot helyreállítani, melynek magam vagyok utolsó sarjadéka. Családom a legrégiebbek, nevem a legdíszesebbek egyike e hazában. Húsz éves valék, midőn családom összes vagyona reám szállt, összes terheivel együtt, melyek a vagyon értékét meghaladták. Sok más kétségbeesett volna helyzetemben: én elhatároztam, életemet családom helyreállításának áldozni fel. Húsz évig gazdálkodtam, dolgoztam, mint egy napszámos, kerülve a világot, nem ismerve az ifjúság örömeit, és — célomat elértem. A Turay név régi fénye vissza van állítva. Nyolc évvel ezelőtt, midőn néhány év alatt minden terhemtől megszabadulandó valék, megnősültem, mert utódra volt szükségem, ki munkám eredményét élvezhesse, ki a névnek, melynek helyreállítására éltem legszebb éveit áldoztam fel, új dicsőséget szerezzen.

RAMIAC: S vágyai kétségkívül teljesültek?

TURAY: Oh nem, és ez kétségbe ejt! Irigylem az utolsó koldust, kit gyermeke vezet az utcasarokra alamizsnát kérni: az tudja, ki számára kuporgatja filléreit; és nekem millióim és fényes nevem számára nincs senkim, nincs gyermekem! *(Székbe dől.)* Hiába éltem, érti? Hiába éltem!

RAMIAC: Bocsásson meg gróf úr, hogy akaratlanul ily fájdalmas húrt pendíték meg...

TURAY: Ön nem tudhatta père Ramiac azt, ami engem oly szerencsétlenné tesz.

RAMIAC: Bízzék istenben gróf úr, ő nem hagyja el, akik hozzá folyamodnak.

TURAY: Hiszen évek óta e bizalom ment meg a kétségbeeséstől; de megvallom, már veszteni kezdem reményemet.

RAMIAC: Ne feledje, hogy isten gyakran oly oldalról nyújtja segedelmét, honnan legkevésbbé várjuk.

TURAY: Hiú vigasztalás, père Ramiac.

RAMIAC *(titokszerű hangon):* Én felajánlom önnek szolgálataimat

TURAY *(meglepetve):* Hogy érti ezt?

RAMIAC *(meghajlik):* Ne feledje gróf úr, hogy én és a mieink szolgálatára állunk, ha kívánja. *(Gyorsan el.)*

TURAY *(maga elé nézve):* Én és a mieink szolgálatára állunk... Mit jelent ez? Mit akar e titokszerű hang jelenteni? — Père Ramiac! *(Felkel.)* Elment! — Meg kell tudnom. — *(Az ajtó felé megy, ekkor ez kinyílik.)*

TURAY *(jő, elmélyedve magában):* Ismét előttem áll, titokszerű hangja még most is cseng fülemben, valami sejtelem száll meg, de nem bír gondolattá erősödni elmémben, tehát volna még eszköz, volna még remény? *(Az előre jött Ramiacot meglátja, meglepetve.)* Ah, ön még itt?

RAMIAC: A grófnénál tisztelegtem. Gróf úr! *(Meghajlik, indul.)*

TURAY: Maradjon, kérem. Ön mondott az előbb valamit.

RAMIAC: Hogy én és a mieink szolgálatára állunk.

TURAY *(habozva):* Nem értem.

RAMIAC: Nem érti? *(Célzással.)* »Amit ti megkötöztök a földön, meg leszen kötözve a mennyekben is; és amit...

TURAY *(gépiesen):* »Amit ti feloldoztok a földön, fel leszen oldva a mennyekben is.« *(Megdöbbenve.)* Csak nem ezt akarta mondani?

RAMIAC: De igen. Ezt akartam mondani.

TURAY: De hiszen az lehetetlen!

RAMIAC *(büszkén):* Nekünk mi sem lehetetlen!

TURAY: Az egyház törvénye nem engedi.

RAMIAC *(alázattal):* Az egyház törvénye a pápa akarata, s a pápának legkedvesebb gyermekei mi vagyunk.

TURAY: Ah! *(Örömmel.)* Ha lehetséges volna!

RAMIAC *(leül):* Gróf úr, beszéljünk nyíltan és nyugodtan, mint férfiakhoz illik. Önnek utódokra van szüksége és házassága gyermektelen. Nekünk tér kell, hogy működhessünk, hely hol lábunkat megvessük. Ön pestmegyei jószágán építtet nekünk egy kollégiumot s befolyásával kieszközli, hogy megtűressünk. Mi érvénytelennek nyilvánítjuk házasságát s ön más nőt vezethet oltárhoz. Telszik az alku, gróf úr?

TURAY: Ah nem, nem, ez kegyetlenség volna. Lívia oly szép, oly hű és derék nő; érzem, hogy még mindig bírnám szeretni... s most őt feláldozzam?

RAMIAC: Gróf úr, ön családja eszméjének él, s az eszmék áldozatot kívánnak.

TURAY: Igaza van. De, ami önt illeti, feltételét nem teljesíthetem.

RAMIAC: Sokallja?

TURAY: Azt nem. De az ügy nagyon népszerűtlen; ki tudja, mi volna következése? Kérjen tőlem bármi egyebet père Ramiac, ön maga számára, csak ezt ne kívánja.

RAMIAC *(sértődve felkel):* Minek tart ön engem? *(Büszkén végigmérl.)* Gróf úr, mi félreismertük egymást! *(Indul.)*

TURAY: Ne hagyjon el, kérem...

RAMIAC *(az ajtóban):* Magamnak semmit, a társaságnak egy kollégiumot és pártfogását! Megadja a gróf?

TURAY *(küzdelem után):* Meg!

RAMIAC *(előre jő):* Úgy még ma írok Rómába a generálisnak, s egy hét multva tudni fogjuk a válás módját és feltételeit. De egyelőre a grófnénak mit sem szabad tudnia az ön szándékáról. Beléegyezik a gróf?

TURAY: Belé. Én pedig még a nyáron építtetni kezdek önöknek egy kollégiumot...

RAMIAC: Egészen a kalksburginak mintájára.

TURAY: A kalksburginak mintájára.

RAMIAC: Nem volna szíves a gróf írásban adni ígéretét?

TURAY: Uram, Turay gróf szavában meg szoktak bízni.

RAMIAC: Tudom, gróf úr. De a szegény páter Ramiacnak a generális előtt okmányokkal kell állításait bizonyítania.

TURAY: Az más. Írásban adom. *(Leül, ír.)*

EGY PRAKTIKUS FŐPAPHOZ

Míg Pécsett nyírtál, juhaid vérzettek alattad:
Most Veszprém testén, mint a pióca, legelsz.
Háry kegyelméből legujabb zsákmányod Egerszeg,
Ahol bennünket megköpülyözni akarsz.
Még csak a cintányér, szappan s a beretva hiányzik,
Hogy bizton nézhess szent hivatásod elé.
Minthogy a vértanuság legbiztosabb út fel az égbe:
Boldog a nyáj, melyet a sors kezeidre bizott!

MILYEN FÁBÓL FARAGJÁK A BÍBORNOKOT?

Ki legszorgalmasabb alvó,
Annak lesz a hivatal jó,
Ki sőha semmit se tanul,
Az be is jut hivatlanul.

Kinek egyetlenegy gondja,
A jó pince és jó konyha:
Várhat jót a Vatikántul,
Ahol »vota ponderantur«.

Aki sötétséget terjeszt,
Testvérgyűlöletet gerjeszt,
És a sillabuszt hirdeti:
Bíborsüvegig viheti.

Ki a bűnöst megtéríti
(Hogyha szép lány) beteríti,
S felruházza a mezetlent.
Baráthoz jut okvetetlen.

De aki áldást osztogat,
És a néppel jót tesz sokat,
Ki másnak vet, másnak arat
És maga szikárnak marad,

Ragyog tudománnyal, ésszel,
Áldozatot hoz két kézzel,
Híveinek igaz atyja,
Hazájának hű magzatja,

Szelleme messze világol,
Kilátszik a sokaságból,
S kit híve, nem-híve, szeret:
Az bíbornokká nem lehet.

SÁMUEL APÁT

Részlet a Fekete gyémántok c. regényből

A KAULMANN-CÉG boltajtaja most is ugyanott van, hol ezelőtt ötven esztendővel. Még a boltajtó is ugyanaz, s ha lehetne, az üvegek is azok volnának, amiken keresztül 1811-ben a ház első alapítója, mint obszervatóriumból tanulmányozta az utcán járó-kelő főtisztek arcairól, hogy hausse készül-e, vagy baisse? Ő már tudta azt, hogy az az utcai physionomia milyen jó barometrum, s a járókelőktől elhullatott szóban mennyi profécia van. Csak a meglepett ember s az elejtett szó mutat igazat.

Ezt a régi fakó boltcímert is meghagyták az utódok, az alig olvasható felirattal. Ez a bankárok arisztokratikus tüntetése, a fakó régi címer, félszázados firma, ősnemesség! A többi fényes új boltfeliratok, kirakatok, öles betűk, aranyfüst-dekorációk, portálék között ez a kopott fakó tábla ragyog a legjobban. Erős ház! Ötven év feketedik rajta.

Benn a pénzváltó-boltban most is azon kikopott bőrvánkosú székek, azok a szuette, feketére festett íróasztalok, azok a faketrecek, s a faketrecen belül most is ott görnyed még az ősz, régi divatú könyvvezető zöld ernyővel a homlokán, shirting-boritékkal a könyökén; s ott pompáznak a fali állványon sorba rakott komisz kötésű könyvek, de amiknek sarkain ötven évig visszamenő számok olvashatók. Nemesi családfa!

A Kaulman-firma most is folytatja a régi lombard-üzletet, s széles jó hírben áll.

Talán méltán, talán nem.

Az ifjú főnök nem helyez többé nagy súlyt az escompte- és lombard-üzletre; neki magasabb tervei vannak.

Lakása ugyanazon háznak első emeletén van, de már ott úri pompával és komforttal találkozunk.

Dolgozószobája múzeum, s íróasztala csecse-becsetárlat, telerakva majolikával, bronzokkal, antikokkal. Tintatartója Benvenutoi remek (ha ugyan nem galvanoplasztika), benne kék és vörös karmintinta, tollszára aguti-tövis, rajta aranytoll, gyémántheggyel; porzója aranypor, porzóhintője pávakőkanálka, tolltartója nemes korallagancs, papírnyomtatója pompéji-i mozaik, gyertyaernyőjt valódi hegykristály. portefeuille-jének táblája kínai haliotys, papírvágója török handzsár, pecsétnyomója malachit-faragvány, maroquin papirtartójában rezedaillatú színes levél, átlátszó szalmapapír, elefántcsont-velin, bristol-, regal-, bath-papír; hanem hogy valaha valaki ezen az asztalon írna valamit, azon még nem lehetett rajtakapni.

Az a tudomány, amivel Félix úr foglalkozik, nem jár irka-firkával: az csak szellemi munka: dolgozik ő éjjel-nappal, még tán mikor aluszik is, csak hogy az nem hagy maga után papírra tett nyomokat.

Mikor azt hiszik róla, hogy mulat, táncol, dőzsöl, lovagol, utazik, udvarol: ő akkor mindig dolgozik; van előtte egy kitűzött cél, azzal mulat, azért dőzsöl, annak udvarol, afelé táncol, lovagol, az után utazik, és soha sem veszti el szeme elől.

Nem tollat mozgat ő, hanem embereket.

Néhány nap mulva a bondavári kastély nevezetes magárahagyatása után dolgozószobájában látjuk Félix urat egy kettős balzacon heverészve, melynek átelleni vánkosán Sámuel apát úr vidám homloka dereng. A két úr bizalmas beszélgetést folytat, mely úgy látszik, már idejövetelünk előtt kezdődött.

Előttük pompás sèvresi porcellánban illatos mokka párolog, melynek aromája a drága latakia füstjével egyesül, mit az apát úr türkizzel kirakott csibukból, Félix úr pedig tollszárvékony cigaretteből ereget.

— No, a grófnővel a szerződésed már megvan, ahogy kívántad, harminckét évre Itt van, alá van írva, szabályszerüen. Hanem már most szeretném tudni, mit ér ez teneked, és a te konzorciumodnak? Az nem elég, hogy a grófnő aláírta a szerződést, ha csak a herceg is alá nem írja. Mert a grófnő csak élethosszig rendelkezhetik a bondavári uradalommal, s amint meghal, visszatér az a herceg birtokába vagy a herceg unokájára is akkor a ti szerződésteknek vége.

— Tudom, szólt Félix, leütve a hamut cigarettejéről. De hisz épen azért lesz rá gondunk, hogy a grófné sokáig éljen; hogy kedvet kapjon az élethez. Oh! hidd el nekem, hogy mikor egy ilyen vén hajadon kedvet kap egyszer a sokáig-éléshez, és pénze is van hozzá, borzasztó sokáig el tud élni. Aztán nem vagyok én olyan elővigyázatlan, mint gondolod. Ismerem a megholt herceg hagyománylevelét, melyben körül van zárolva az a kikötés, hogy ha Theudelinda grófnő egyszer megdicsőül, bátyja, vagy annak utódai, a megdicsőült grófnő netaláni hagyományosainak, bérlőinek, vagy hitelezőinek mindazon építkezéseket tartozzanak megtéríteni, amiket az a bondavári uradalom területén tétetett. A jó herceg arra gondolt, hogy leánya egyszer ájtatos kedvében valami fogadalmi templomot, vagy zárdát építtet uradalmában, azt hadd váltsák meg az örökösök: valakinek adósok ne maradjanak érte. Hanem arra nem gondolt a herceg, hogy valaki a klauzula alapján még egyszer tárnát, gyárat, raffinade-ot emeljen a bondavári dominiumon; s ha én egyszer beleépítek abba az uradalomba két milliómot, a bondavári örökösök soha sem fogják azt tőlem kiváltani tudni.

— Kivéve, ha egy másik konzorcium segélyükre jő.

— Az nem olyan könnyű. Azt csak egy olyan konzorcium

tehetné, mely az egész Bondavári-család anyagi ügyeit rendezni vállalkoznék, s ahhoz igen sok kell. Sok ész, sok pénz és sok merészség: mind e kettőt kockáztatni. Egyébiránt tovább is nézek én s még nem pihentem meg. Nem egy »dámára« tettem fel minden pénzemet.

— Igazság! Hát azzal a kis vadmacskával mit csináltál, akit a bondavári kőszénkupacból raboltál el?

— Hát egyelőre nevelőbe adtam madame Risan intézetébe; hadd művelje ki magát, mert szép tehetségei vannak, de egészen ostoba. Gyönyörű hang, de nem tud énekelni; szenvedélyes arc, de semmi mozgás; csupa érzés, de nem tud más nyelvet, mint amit az anyjától tanult.

— Színésznőt akarsz belőle csinálni?

— Először azt.

— És azután?

— Feleségül akarom venni.

A pap nagyot nevetett.

— Ne nevess rajta, mert komolyan mondom.

— Jó! Hát komolyan beszélek róla. Először is nem értem azt, hogy minek neked a házasság? S ha megértettem, akkor nem értem azt, hogy minek viszed azt, akit feleségül akarsz venni, madame Risan intézetébe, ahol nevelnek kitűnő sarjadékot a külvárosi színházak számára, de nem szerény háziasszonyokat a homlokaik simaságára féltékeny férjeknek.

— Az az én gondom! — pattogott hetykén Félix. — Azt te nem érted. Az sublimior mathesis. Nem papnak való. Nekem szükségem van egy törvényesen megesküdött feleségre, aki éppen Risanné aszszony növeldéjében végezte iskoláit. Hogy mi lesz a homlokommal, az a kalapom gondja. Hanem most olyan dolgot kérdezek tőled, amit csakugyan te tudsz jobban, mint én, mert az már pap dolga. Elvenni akarom a leányt, s akarom, hogy törvényes hitvesem legyen, hozzám kötve, akinek én parancsolok. De amellett úgy akarnám a dolgomat intézni, hogy én ne lennék őhozzá kötve; ő ne parancsolna nekem. Egy szóval, hogy amíg én akarom, feleségem, mikor nem akarom, nem feleségem. Ebben adj nekem tanácsot. Te ismered a mindenféle furfangokat, amik miatt hosszan, több ideig tartott házasságok egyszerre csak megsemmisülnek; nem válópert értek: az sok kárral, sok áldozattal jár, s utoljára is ha egyik fél megköti magát és malicziózus akar lenni, mindig meghiúsulhat; hanem valami más úton-módon, gyorsan, biztosan, csalhatatlanul.

— Oh igen, tudok egy ilyen módot, de csak egyetlen egyet — szólt Sámuel; — megesküszöl, akivel akarsz, a vallás rendes szertartásai szerint, itt Bécsben. Mikor aztán azt akarod, hogy ez a házasságod ne legyen házasság: a bécsi bankárházaddal felhagysz, a firmádat leveszed s átköltözöl párisi házadba. Firmád ott is fennáll, már

apád francia polgár volt s te is az vagy. Ha egyszer aztán ott célszerűnek látod megmenekülni a hitvestárstól, egyszerűen megismerteted azzal a körülménnyel, hogy a francia törvények előtt semmi házasság sem érvényes, mely nem polgári hatóság előtt köttetett. Éppen a napokban döntetett el ez értelemben egy francia grófi család pere, hol a spanyolországi oltár előtt kötött házasságból eredt fiak apjuk örökségétől elmozdíttattak, mert apjuk elmulasztá feleségével Franciaországban polgári házasság útján »is« egybekelni. A francia törvény feleségedet leánynak deklarálja, tégedet garszonnak s mehettek jobbra-balra.

Félix felemelkedett helyéről s megcsókolá gyöngéden az apát úr homlokát.

— Köszönöm.

Biz azt meg is csókolhatta azért a jó tanácsért.

— Én valóban nagy hálával tartozom irántad; s ha gyermekkori barátságunk emléke nem súgná azt, hogy amivel neked tartozom, az szeretet, úgy azt kellene éreznem, hogy az egy lefizethetetlen adósság.

— Oh, én sem felejtém el, hogy mivel tartozom atyád házának. Szegény tót diák voltam, mikor atyád felkarolt; úgy lettem nevelőd, úgy tudtam tanulmányaimat folytatni. Ezt én sem felejtettem. Tehát ne beszéljünk többé a multak tartozásairól.

— Igen. A jövő is együtt fog bennünket találni. Most arra kérlek még, légy szíves, mint a grófné teljhatalmazottja, a szükséges iratokat átvenni. Ez itt a szerződés. Itt a biztosíték, állampapírokban. Itt az utalvány az első félévi haszonbérre. És itt egy másik utalvány pénztárnokomhoz, negyvenezer forintig.

— Hát ez kinek?

Félix nyájas szemhunyorítással nyomta oda az apát úr markába az utalványt, gyöngéden súgva:

— A szerencsés közbenjárónak.

A pap csodálkozva rázta fejét.

— Te engem meg akarsz ajándékozni?

— Ne úgy értsd. Nem én. Ez a konzorcium költsége, ami ily rubrika alatt fordul elő: »alapítási költségek« minden vállalatnál. — Ezt mondva Félix, új cigarettet dúgott szájába, s a gyufa lángján keresztül ravasz önbizalommal lesett barátjára.

Sámuel apát száját szánakozó félmosolyra húzva, csendesen négyfelé repeszté a negyvenezer forintos utalványt s azután nyugodt fensőbbséggel veregetett a bankár vállára.

— Kedves barátom! Nekem az az egész bondavári uradalom a markomba volt adva, s ha akarnám, most az enyém lehetne. Azzal is így tettem, mint ezzel most! — A pap szétszórta az eltépett papírfoszlányokat. — Ismerj meg engem valahára! Én nem koldulóbarát

vagyok, hanem praetendens! Nem járok dominium után, hanem birodalom után!

E merész tekintet annyira megszeppenteté a bankárt, hogy letette a szájába vett szivart, amit most bátorkodott meggyujtani. Hisz ez nagy szó!

— Ülj le már most, és hallgasd meg, mi dolgom van veled, — szólt a pap s maga hátratevé két kezét, úgy kezdett el a szobában fel s alá járkálni, s beszélt majd járva, majd megállva bámulója előtt. — Az egész világ vajúdásban van most, s folyvást egereket szül, mert az oroszlánok restek elhatározni magukat arra, hogy szülessenek. Mindenütt kaosz van: a financiális téren, a diplomáciában, az egyházban, s a három kaosz egymást zavarni segít. Egyetlen ember, aki tisztán lát, urává lehetne e »tohuvabohu«-nak. Aki ezt fel tudná használni! Hímzettruhás bohócok, akiknek kezében van a világ vezetése. Itt van előttünk egy ország, amellyel nem tudnak a kormányzói mit csinálni. Ahová hívják, oda nem megy, kényszerítenék, de nem merik, nyomják és félnek tőle, s amelyik maga sem tudja, mit fog holnap csinálni? Megadja-e magát? Megalkuszik-e? Fizet-e? Vagy vasat ragad? Melyik ellenségével szövetkezik, melyik ellensége ellen? Vár-e még? Vagy feladja állását? Nevetésbe tör-e ki, vagy átkozódásba? Azután ennek az országnak van egy elementuma, amely a két küzdő fél között áll: a papság. És ebben az országban az egyháznak még nagy vagyona van!

Félix összeráncolta a homlokát, mert még mindezekben nem látott semmi összefüggést.

— Mit gondolsz, fiam? — szólt hirtelen megállva előtte a pap. — Mire számíthatna az az ember, aki ennek az országnak először egyes vidékeit, azután egyes osztályait meghódítaná a kivihetetlen állameszmének? Nem gondolod-e, hogy a te bondavárivölgyi vasutadnak létrejöttét semmi sem mozdítaná úgy előre, mint egy alázatos küldöttség a föld népéből s annak papjaiból, mely hűséget fogadni a miniszter elé járulna? Egyik kéz a másikat mossa. Annak a vidéknek az állameszméhez csatlakozó népét meg kell jutalmazni. Érted-e, hogy mi hasznod van neked ebben?

— Kezdem látni.

— S mit gondolsz, aki a halinaposztót ez országból is bevinné a törvényhozás teremébe s az infulát ez országból is a bécsi felsőházba, minő állást szerezne az magának?

Félix tenyerébe csapott csodálkozva Ez volt rá a felelet. A pap egyet járt alá s fel, azután ajkait összeszorítva mondá:

— A primás öreg ember.

Félix hanyatt feküdt a balzacon, mintha olyan magasra akarna nézni, amit ülve nem láthat meg.

— A pápa még öregebb — mormogá a pap.

A bankár most még jobban bámulva tekinte Sámuel apátra.

Az pedig egyszerre szenvedélyesen tört ki:

— Törpe emberek állnak a hajók kormányánál, liam! És ezek azt hiszik, hogy ők fognak ellenállhatni a nagy viharnak. S minő szegény eszközeik vannak! Halomra dűl az egyház! S azt hiszik, hogy azt ócska támaszokkal fogják fenntartani. A siralomházban él minden! S epileptikus átkozódással akarná feltartóztatni a falakat. Figyelj reám! Az olasz papoknak minden erőfeszítése csak szegénységi bizonyítvány. Fillérekkel tartják fenn szent Péter székét, holott milliárdok voltak a kezükben, amiket elhagytak veszni. Csak Magyarországon van még egyházi vagyon. Tudom jól, hogy a miniszter fiókjában készen áll a törvényjavaslat, mely azt az állam javára szekularizálja. Csak egy kis ürügy legyen rá a magyar klérussal összeveszhetni Bécsnek. Ők fognak a liberális álláspontot harcolni, ellenfeleiké marad a világ antipátiája. Nem kell sok hozzá. A deficit nő, a kormány szorong. Csak egy kis oppozíció a birodalmi tanácsban, mely a büdzsét megnyírja, vagy egy kis külháború. A kincstár üres, kölcsönt nem kapni már. »Mikor az ördög megéhezik, legyet eszik.« De hátha megelőzi őket valaki? Szent Péter széke veszélyben forog. A magyar egyháznak nagy birtoka van. Ez is veszélyben forog. Ha valaki most egy ilyenforma eszmének adna lényeget: Álljunk a mozgalmak élé! Legyünk hazafiabbak a táblabíráknál, legyünk lojálisabbak a miniszteréknél, legyünk szabadelvűebbek a forradalmároknál, legyünk katolikusabbak a főpapoknál, mentsük meg a magyar egyházvagyont a kormánytól s azzal ismét az egyházat a forradalomtól! S létesítenénk a világpiacon egy óriási, százmilliós kölcsönt a magyar egyházi javakra, és szent Péter trónjának megmentésére! Mit gondolsz, mi lehetne az az ember, aki ezt létrehozná?

— Minden! — rebegé elragadtatva e fantazmától Félix s most már a kezét csókolta meg barátjának.

— E nagy műhöz szemeltelek én ki téged — szólt a pap és engedte kezét csókolni. — A te bondavári vállalatod szükséges arra, hogy egy szerencsés csatánnyal egyszerre világhírt szerezz nevednek, hogy együtt emlegessenek Stroussberggel, Pereirával, talán egykor Rothschilddal is. Ez az oka, amiért segítlek benne. Ha egyszer azután erősen fogsz állni, akkor azt fogom mondani: »Most tartsd a válladat, hadd lépek fel rajta!«

Félix extázisba merült e reveláció után. Már szeme előtt ragyogott az óriási kölcsön s annak dicsfényében az ő kedves, kedves barátjának felmagasztalt alakja...

A BONDAVARI vasút tehát épül. És Sámuel apát fellegvárai is magasulnak.

Ez a vasút neki is út a magasra.

A Kaulman-cég világhírűvé emelkedett e siker által.

Most már világra szóló vállalatba is merészkedhetik. Fejedelmi rangja van már a pénzpiacon.

A börzebárók közül a börzehercegek közé emelkedett. Ha kölcsöne sikerül, a neve börzekirály.

Sámuel apát neve pedig kezd glóriától körülövezve lenni.

Fenn a kormányférfiak azt látják, hogy e hatalmas népszónok erős fegyver lehet a kezükben, ki elvágja majd a népet az úrtól s a tömeget az értő fejek nélkül behozza az álmodozott összbirodalomba.

Lenn a nép úgy bámulja őt, mint magas jóltevőjét, kinek szavai hatalmasak. Tanúbizonyság rá az épülő bondavölgyi vasút. Mind a tizenkét halina-zeke azt hiszi, hogy azt a vasutat ő hozta szűrujjában haza.

A magyar klérus keletkező lument lát benne.

Rómában a szentszéknek küldött segélyeiért magasztalják. Ha püspökké ki lesz nevezve, ő lesz az első magyar praelatus, ki a bécsi urak házában helyet foglal.

A miniszter bámulni fog, midőn a magyarországi egyházi javak szekularizációjáról való tervét keresztezve találandja egy szent kölcsön terve által ugyanezen javakra, a római állam felemelése céljából.

De hozsánnával fogadja azt majd a francia és belga katolikus pénzvilág; hozsánnával a római kúria; s megmentője nevét aranytáblára fogja írni a szentszék.

És amellett még Magyarországon is úgy fog az feltűnni, mint megmentése az egyházi vagyonnak, mert a hipotékát a kormány nem veheti el soha.

Azután...

A prímás öreg ember, a pápa még öregebb.

Minden kerék rendben van, már a gép megindulhat.

Mikor az első megkoszorúzott gőzmozdony végigfütyül a bondavölgyi vas-sínéken, Sámuel apát elmondhatja:

»Ez az út Rómába vezet!«

MA SZULETETT A MESSIÁS!

Hull, hull a felhő könnyű pelyhe:
Az utcákon tengernyi nép.
Paraszt, úr tarka egyvelegbe'
Megyen hallgatni szent misét.
Az ablakokból ide csillan
Hivogató világítás.
Ez egyszer minden évben így van:
Ma született a Messiás!

Én künn bolyongok, nincs családom,
Fásultan, unva életem,
A templomból ma is kivágyom:
Az álorcást nem nézhetem.
Sötét az ég: nincs rajta csillag:
Sem égi jel, se lángírás,
Amely vezesse utainkat..
Ma született a Messiás!

Az élet össze-vissza sága
Ma sem békít ki semmivel.
A szenvedő ma sincs megáldva
S rongyokba jár, ki jót mivel.
Egyiknek tétlenség az élet,
S izzadva szidja annyi más.
Születni gyakran ősi vétek...
Ma született a Messiás!

A tékozló fiú kacagja
A szent estét. Ölében ül
Egy nő, ki testét bérbe adja
S fizetett csókokért hevül.
Körüle tánc, csók, céda ének,
Trágár beszéd, pezsgő-ivás.
Magdolna csak nagynéha tér meg...
Ma született a Messiás!

Ah, mind úgy van, bármerre nézek,
Mint amaz első éjjelen:
Farizeusnak áll az élet:
Szegényé jászol, Betlehem,
Ahasvér hány vagyon közöttünk!
Hány Jób, ki Istennel vitáz.
Sírunk, hogy a világra jöttünk...
Ma született a Messiás!

Jöjj, csendes ágy! Borítsad, álom,
Vonaglásimra szemfedőd.
Te nyugtatod meg a halálon
Kívül a földi szenvedőt.
Jöjj, csendes ágy! Majd holnap ébren,
Ha nyugtomból a zaj kiráz,
Tovább vergődöm, újra kérdem:
Mire való a Messiás?

A KENYÉR

Minek fordultok, könyörögtök
Az ég urához, emberek!
Nem isten adja, de az ördög
A mindennapi kenyeret:
Kenyérért van a bűn, gyalázat,
A megalázás és nyomor,
A szemek könnyben érte áznak:
Az átkok átka a gyomor.

Balgák, kik tűrnek és remélnek,
Kiknél a hit határtalan.
Istenből csak a gyáva él meg,
Az ördögé, ha vágya van.
A hős megdöglik a szeméten;
Filiszter majmol bölcseket:
Mezítlenül jár a szemérem,
S bohóc, ki bölcsnek született.

Mert ég erényt meg nem jutalmaz,
És meg nem sajnál szenvedőt.
De Sátán bátor és hatalmas
S ember sorsában részvevőbb.

Ő megsegít a küzdelemben,
Mert pártütő volt s most is az:
Harcot jelent ő isten ellen:
Eszmét, mely végtelen s igaz.

Ha látom őket, kik lenéznek,
Mert élvezik a sors kegyét:
Nem egyszer forró vágyat érzek,
Hogy kezemet nyujtsam feléd,
S hatalmad zengve azt kiáltsam:
Oltalmazz, benned még hiszek!
Vezess a harcra! Megutáltam
Az erényt, mely mankón biceg.

Benned van harcra kedv, erő még,
Tied minden fortélyos út.
Bűnben nem hisznek, csak a dőrék:
Csak az bűn, mely napfényre jut.
Te rázd fel a közömbös istent!
Ne vesztegeljen tétlenül:
A bátorság harcoljon itt lent:
Az ég ellen te küzdj elül.

Igazság, Tantulusz gyümölcse.
Elérhetetlen óhajunk!
Közel vagy bár hozzánk, örökre
Csak éhezünk, csak szomjazunk.
Igazság: hogy selyem a gazdag
Erényes rongynál többet ér,
S a jó falat, bár csúszva kaptad,
Mint könnyel áztatott kenyér.

Szegény lány, kinek ifjusága
Virágtalan, hideg tavasz:
Hiába fogsz buzgó imába,
Az égbe nem hat fel panasz.
De Sátán látja szenvedésed,
És mindig kész az alkura.
Ad selymet, forró csókot, élvet:
Rongyos ruhát az ég ura.

Költő, kinek lelkében eszmék,
Ragyogó álmok rengenek:
Ki lelkesülten odavetnéd
A szabadságért mindened:

Egy bűn van, tudd meg: lent maradni,
Szegényen, ismeretlenül
Erény is egy folyvást haladni
S nem állni meg, csak legfelül.

Sátán, imádlak! Nem vagyok már
A régi, hóbortos gyerek.
Szívemben nem fog állni oltár
Istennek eztán, csak neked.
Úra vagy az egész világnak:
Hatalmad érzik mindenen,
Neved kiáltom, úgy imádlak:
Add mindennapi kenyerem!

IX. PIUS PAPA

IX. PIUS, megtagadva a szabadelvű irányt, mely őt még egy év előtt a reformátor pápa közfényével vette körül, az abszolutizmus elvéhez ragaszkodott. Alkuról hallani sem akart, kijelentette, hogy inkább mindent elveszít, mintsem hogy alkuba bocsátkozzék az átkozott szabadelvűséggel, melynek tanait dörgedelmes allokucióiban a sátán által sugallott istentelenségnek káromlotta, és e gyűlöletében nem tett különbséget a republikánusok s azok közt, akik őt fejedelmüknek, de alkotmányos fejedelmüknek kívánták; mindenkit, hívják bár Mamianinak vagy Garibaldinak, vagy Mazzininak, egyaránt gyűlölt, aki a pápaság intézményének alapját, az abszolutizmust akár a spirituális, akár a világi ügyekben csak kétségbe is vonni merészkedett; olyanformán gondolkozott a kegyes pontifex maximus, mint az Albigensisek felekezetét kiirtó háborúban Montfort Simon (vagy kinek is hívták), aki Bésières-t megtámadván, utasításul adta katonáinak, hogy pusztítsák ki a város hatvanezer főnyi lakosságát, melyben az úgynevezett eretnekeken kívül sok úgynevezett »igazhitű«, jámbor katolikus is volt, s midőn azt kérdék tőle, hogy miről ismerhetik meg, ki a kipusztítandó eretnek, azt adta feleletül: ne gondoljatok vele, öljetek, gyilkoljatok, pusztítsátok személyválogatás nélkül, az isten majd gondot visel a maga híveire. — Így gyűlölte Pius pápa személy- és fokozatkülönbség nélkül a poklok sugallatának, a szabadelvűségnek pártosait, s nehogy emiatt következetlenség vettethessék szemére, még személyes méltóságának megóvásáról is annyira megfeledkezett, hogy ugyanazon április 20-i allokuciójában, melyben Ausztriának s a többi három katolikus hatalomnak segélyadásra felszólítását tudtára adta a bibornoki konzisztóriumnak, nem átallaná saját tekintélyét annyira lealacsonyítani, miként kijelentené, hogy mindazon szabadságok és alkotmányos intézvények, melyeket alattvalóinak engedményezett, csalással, erőszakkal lettek tőle kicsikarva. (Mintha csak az 1849-i bécsi udvarnál járt volna iskolába.)

És az abszolutizmus elvének minden korlátot kizáró fenntartásához azután is ragaszkodott, hogy őt a francia fegyverek Rómában, s az osztrák fegyverek a tartományokban pápa-királyi székébe vissza-

űtteték (úgy, amint Magyarországon az orosz fegyverek a leányági Habsburgokat.)

Amint apostoli áldásaival, úgy azon ígérettel sem fukarkodott Pius pápa, hogy gondoskodni fog szeretett alattvalói várakozásának oly intézvények által kielégítése felől, melyek valódi szükségeiknek megfelelnek (éppen mint tíz évvel később Ferenc József császár tevé, midőn a villafrancai szerződés után kijelentette, hogy örül a béke helyreállításának, minthogy »ideje lesz« birodalmának belső jólétéről gondoskodni); hanem Pius pápa sohasem mulasztotta el ez ígérethez azt a »cautelát« hozzátenni s képviselői által hozzá tétetni, hogy »amennyiben a legmagasabb pontifikális hatalom teljes szabadsága és függetlensége megengedi«. (Épp úgy, mint tíz évvel később a bécsi udvar sem mulasztotta el azt a »cautelát«, hogy amennyiben »a birodalom egységének s nagyhatalmi állásának tekintete megengedi«. — Hjal a hatalomvágy mindig és mindenütt egy úton jár.)

HIVATKOZOM De Maistre-nek, a pápák abszolut világi uralma híres védőjének azon állítására, hogy minden gyökeresen katolikus társadalomnak két sarka van: a pápa és a hóhér. A pápát visszaadta a római katolikus társadalomnak Franciaország, a hóhért pedig megadta neki Ausztria, s ez ugyancsak nem fukarkodott sem a hóhérkötéllel, sem a golyóval. Csak magában a Romagnában 1853-ig 214 végrehajtott halálos ítéletet lajstromoztak az osztrák katonai parancsnokok hivatalos hirdetései; 1854-től 57-ig újra több mint százat, nem is számítva a markákba előfordultakat, s ezek közt voltak ugyan politikai okokból hozott s végrehajtott halálos ítéletek is, de a legnagyobb szám kétségtelenül rablókat, útonállókat sujtott; a galérára, kemény tömlöcre s a »Vater Radetzky« által Olaszországban meghonosított botoztatásra ítélteknek pedig száma sem volt; a rettegést pedig súlyosította az eljárás, mert amint a pápa rendőrei összefogtak egy rakás közönséges gonosztevőt, s átadták a büntető bírói hatalmat kezelő osztrák haditanácsoknak, melyeknek tagjai gyakran olaszul még csak nem is értettek, ezek tízével, húszával elővezettették maguk elibe a vádlottakat, s minden megkülönböztetés nélkül, és a védelmi eljárás minden látszatának mellőzésével kimondták reájuk az auditor által javaslatba hozott büntetést, ami aztán, ha halálra szólott, időkímélés végett akként lett végrehajtva, hogy ötöt-hatot lövettek agyon együtt s egyszerre. És mi volt az eredménye ezen brutális szigornak? Az eredmény az volt, hogy a közbiztonság sohasem volt oly szomorú állapotban, mint az osztrákok korlátlan hatalmú katonai uralmának idejében; nem volt nap, melyen a hírlapok orgyilkosságot, útonállást, rablást, házfeltörést nem jelentettek volna.

A PÜSPÖK ATYAFISÁGA

Részlet

AMINT a püspök és Fülöp magukra maradtak: a szélütött ember épen maradt keze rámutatott az íróasztalra, amelyet a titkár letakart volt selyempapirossal. Fülöp nem értette ezt a mozdulatot. A püspök leírta, mit akar: Takard föl — nézd meg — és mondd, te tetted-e?

Fülöp a takarót fölemelte. A Bacsó-műkincsek utánzatainak hamis csillogása sárgászöld visszfényt vetett a meghökkent ember vértelen képére. Egy pillanatig kővé váltan állott a vádoló bűnjeleknél, aztán visszament az ágyhoz, leült a szélére, megfogta nagybátyja jobb kezét, közel hajolt a beteg fejéhez, hogy halkabban beszélhessen:

— Hallgass meg. Oly igazán szólok, mintha gyónnék. Vedd annak s oldozz fel. Én tettem. A szükség vitt rá, amit az utolsó időkig titkoltunk előtted. Tudatlan, könnyelmű sáfáraid voltunk. A püspökség tönkre ment alattunk. A hitel megszűnt. Mindent eladtunk, ami eladható. A pénztár kiürült. Fedezni kellett a folyó kiadásokat; ki kellett adni a rokonság apanage-át; nekem is voltak tartozásaim, becsületbeliek. Ez volt a helyzet. Hogy a legrosszabbat elkerüljük: rátettem a kezem műgyüjteményedre. Nyolcvanezer forint zálogot kaptam rá. Négy hó óta élünk ebből az összegből. És húszezer forint, tovább már nem odázható adót és egy csomó függő adósságot fizettem ki belőle. Mikor a gyüjteményt elzálogosítám, azt hittem, hogy négy hó mulva, az idei termésre kölcsönt vehetek föl. E közben a szőlők tönkrementek, a földeket az ár elöntötte. A rossz kilátások miatt nem kaphattam kölcsönt. Most tehát tudsz mindent. Nagyon sokat és igen sokan vétkeztünk ellened. A főbűnös azonban itt van szemed előtt. Nem tagadom, én vagyok a baj legfőbb oka. És nincs más mentségem, mint az, hogy nem való voltam a helyre ahová állítál. Az utolsó uradalmi ispán jobb jószágigazgató lett volna én nálam. Tönkre gazdálkodtam mindent. Az én kezem volt rajtad a legnagyobb csapás.

Elhallgatott. Fáradt, hideg tekintetét le nem sütötte a vallomás alatt. Merően nézett rokona arcába .. Nem számított rosszul. Azzal, hogy mindent magára vett, nem szépítve és nem mentve semmit: jobban védte magát, mintha az általtás legügyesebb fogásait használta

volna föl. A tönkretett áldozat, ki oly közel volt ahhoz, hogy ő maga is ítélő bírája elé álljon: nem tudta elítélni szerencsétlen kezű, megtévedt sáfárját. De oda volt, egészen oda volt Hörgő dadogása, vonásainak fázó reszketése mutatta, hogy szenved. El-elkóválygodó öntudattal, tétovázó kézzel, a püspoki gyűrű köveinek reszkető csillogása közt írta feleletét:

— Isten legyen irgalmas minekünk. Ő ítéljen mindnyájunk felett.

Egyszerre mintha kettévágták volna, megszűnt agyában a vérörvény zúgása. Az imént, mintha vaskapcsok szegezték volna fejét párnájához: most megkönnyebbültnek, szabadnak érezte. A roham megállott, vagy inkább csak fonnakadt, mint ahogy az elragadt ló fennakad, fölágaskodik egy pillanatra a mélység szélén, amelybe aztán aláhull és összetöri magát. A püspök szinte csodálkozott, hogy ő az ágyban fekszik, mikor állapota egészen normális. Semmit nem érzett s a helyzetet mintha nem értette volna. Az agyából visszafutó vér elsodorta az utolsó óra alatt történtek emlékét... Különös tekintettel nézett maga körül.

Hanem amint az asztalon meglátta az üveg- és ércszemetet: a fölháborodással emlékei is visszatértek, de csak a műgyűjteményeért reszkető, szenvedélyes régész emlékei. E pillanatban nem tudta, hogy ő egy püspök, aki koldussá van téve, hogy beteg ember, akinek élete csak egy hajszálon függ, csak arra gondolt, hogy Janus Pannonius kelyhe s a Thurzó-billikom idegen kézben vannak és hogy azt onnan vissza kell szerezni. Élete egyetlen, erős szenvedélye, a műgyüjtő tudós rajongása uralkodott rajta. Az életösztön ama végső erőfeszítésével, mely az elmerülőt a víz színéig még egyszer fölsegíti: párnáiról fölemelkedett. Az összpontosított akaraterő még egyszer úrrá lett a széthúzó, pártütő organumok felett. Visszakapta hangját, beszélt.

— Vissza kell venni... Mindent visszavenni.

A karját fogta Fülöpnek s belebocsátkozott a dolog üzleti oldalába:

— Tudod mit? Eladjuk a sági erdőségből a harmincezer vén fát. Vevőt keresünk az én eldugott, 68-iki, drága boraimnak. Meghosszabbítjuk a bérleteket s összecsináljuk az egész összeget.

Fülöp hallgatott. Mit tegyen? Megmondja, hogy nem csak a vén fák, de az egész sági erdő rég ki van már vágva, hogy az eldugott, féltett, 68-iki hordók régen üresek már, hogy a bérletek meg vannak hosszabbítva... A püspök tovább tervezgetett.

— A záloglejáratig meg lesz az a pénz: mennyi időnk van még?

Mennyi időnk!... Az öreg embernek csak annyi ideje volt, hogy ezt még kimondja. Az ő lejárata már bekövetkezett... A roham megújult, elbocsátá rokonának karját s mintha erős ökölcsapás érte volna homlokát: hanyatt esett és kinyúlt az ágyon... Fülöp az ajtóhoz sietett, hogy az orvost beszólítsa.

Páter Justus akkor lépett be a szentségekkel. Fülöp kitért a kapucinus útjából s kiszólt a doktorhoz.

A váregyházi fakultás valamennyi kitűnősége követte a háziorvost: de amint ránéztek a nyitottszájú, mozdulatlanszemű, hátraszegezett főre: látták, hogy az ő dolguk itt véget ért. Még egy sikertelen kísérletet tettek, hogy a testet életre hozzák...

Mindnyájan meghajoltak, mialatt a gvárdián mély hangja imát mormolt a halott fejénél...

A gazdátlan palota ormára felrepült a fekete lobogó. A székesegyház harangja megkondult. A püspök lakosztályában a káptalan feje és a közjegyző a püspök iratait vették pecsét alá. Fülöp hidegen, méltósággal, mint egy gyászoló királyi ház főudvarmestere, a nagy szalónban fogadta a város előkelői részvétét s ebben az imponáló, szertartásos, majesztiózus szerepben az atyafiság nem merte, nem tudta őt megközelíteni. Csak sóhajtozva s inkább kárvallott, mint bús képpel jártak körülötte — azzal a kérdéssel emésztve magukat, hogy azután a gazdálkodás után, amit ők folytattak: akad-e még itt valami, amin osztozzanak?...

BACSÓ KANUT még a temetési fáklyák füstjét sem mosta le arcáról, hanem amint nagybátyja mögött becsapták a székesegyház kriptája ajtaját: Esztikével és Lászlóval együtt a legelső vonattal visszaindult Budapestre. Ez a sietség tulajdonkép menekülés volt. Menekülés a családi nagy tanács elől, mely a temetés után Fülöpnél gyűlt össze.

Most, hogy a vidéken, uradalmi tisztségekbe, sine curákba eldugott Bacsók is összeverődtek, most, hogy a közös csapásra együvé bújt az egész, széthúzó, gyűlölködő atyafiság, mint ahogy a varjak összegyűlnek, amikor éheznek: csak most lehetett látni, hogy mennyi here tobzódott a püspökségi kaptárban. De még milyen herék! Nagyétvágyú, követelő, válogatós herék, akik között az utolsó uradalmi kasznár sem lehetett szalón, libériás cseléd, fogat nélkül. Ennyi és ilyen here nemhogy egy püspökséget, de egy kisebb királyságot is föl tudott volna tíz év alatt falni.

A családi tanács egy gyászoló udvar ceremóniás busongása között helyezkedett el a pompás szalónban. A fekete ruhák, fátyolok, kesztyűk, mint valami komor, sötét felhők ülték meg a garçon ember vidám, kacér, fényűző szobáját.

A tanács azzal kezdte, hogy fáklyafüsttől vörösre mart szemeit törölgette, sóhajtozott s a megboldogultnak erényeit magasztalta. Azután Kanut gyors eltávozását hozta szóba az egyik atyafi:

— Akárki mit mond: Kanut nem jó rokon. Mért sietett úgy el? Azért, hogy ne kelljen velünk együtt lenni Amióta államtitkár: fenn-

hordja az orrát. Isten mentsen, hogy közülünk valaki őreá szoruljon. Ami engem illet, tudom, mivel tartozik egy Bacsó magának. Inkább meghalnék, semhogy alkalmat nyújtsak egy ily gőgös, szívtelen rokonnak arra, hogy lealázó kegyét éreztesse velem.

Valamennyien, Fülöpöt kivéve, osztották az indignálódott atyafi nézetét. Mindnyájan sértve érezték magukat és senki sem akart hátul maradni a fennhéjázó rokon elítélésében. A Bacsó-család fönséges, büszke haraggal száműzte kebléből a vértagadó, perfid embert... És ezalatt minden Bacsó megállapította már magában, hogy mit fog kérni az államtitkártól. Ki képviselőséget, ki hivatalt, ki kincstári bérletet, ki mást. Egyik-másik méltatlankodónak ott volt már az oldalzsebében a folyamodása. A rokoni önérzetnek e hangos kitörése csak azért volt, hogy egymás előtt terveiket leplezzék. A legtöbbje már az éjjeli vonattal készült Budapestre, hogy a számkivetett rokont lefoglalja a maga számára. Mert aki legelőbb tartja a tarisznyát: annak jut a legtöbb. A koldusok és az ingyenélők principiuma ez.

A tanács, mely összeülésekor egy méltóságban gyászoló udvar volt, föloszlásakor hasonlított az olyan piachoz, melyet a jégeső nagy hirtelen szétver... Előbb azonban az történt, hogy a tanács legidősebb tagja, a féltucatos Bacsó Dóri fölvetette Fülöp előtt a hagyaték kérdését.

— Te voltál mellette az utolsó percig. Neked tudnod kell, hogy van-e végrendelet s ha van, miként intézkedik s ha nincs, mit várhatunk?

Halotti csönd támadt a nyílt kérdés nyomán. Minden szem a kérdezettre tapadt. A hátulálló, harmad- s negyedrendű Bacsók fölágaskodtak s előkelőbb rokonaik vállán, fején keresztül éhesen tátották szemüket s szájukat Bacsó Fülöp felé, mint a vércsefiókok, mikor várják a jó falatot.

Fülöp, akinek száraz, fás, önző lelke nem lágyult el, mikor a mindenéből kifosztott, halálba kergetett öreg ott haldokolt szeme előtt, aki, mialatt a halott ágya mellett imádkozni letérdelt, terveket szőtt meghajtott fejében, hogy mint lehetne az asztalon fekvő bűnjeleket eltávolítani, vagy, ha ez nem sikerül, úgy valamikép magát tisztára kimosni: ez a romlott, hideg, érzéketlen ember nem tudott közönyös maradni a rászegezett tekintetek előtt.

A kedélytelen, rideg férfi mulatott magában. Amint maga előtt látta e mély gyászt fitogtató, tetőtől-talpig fekete, tisztes társaságot, amelynek minden tagja cinkostárs volt a meghalt öreg pap kifosztásában, tönkretevésében: eszébe jutott, hogy ezek között nincs egy, aki őt azzal nem gyanúsította, hogy mindent a maga javára zsebel el és nekik csak a hulladékokból juttat. Ahány ingyenélője volt a váregyházi püspökségnek, az mind azt hitte, hogy jobban menne a dolga,

ha Bacsó Fülöpöt elvinné az ördög. Keveselték a prédát, ami nekik jutott s rámorogtak arra, aki a zsákmányt köztük kiosztotta.

A prédaosztó főcinkos titkos kárörömmel nézte a hálátlan, a gyanúsító bandát, mely még egyszer összegyűlt, hogy valamin, akármin, de megosztozzék. Akadt olyan, aki azt hitte, hogy a püspöknek eldugott pénze volt. Néhányan a műkincsekről álmodoztak. A tájékozottabbak nem sokat reméltek, de eljöttek, hogy hátha mégis...

Fülöp megfeledkezett arról, hogy ő maga is egy minden erkölcsi és anyagi támpontot elveszített ember: csak arra gondolt, hogy elérkezett végre a pillanat, mikor bosszút állhat az atyafiságon. Az a felszólítás, melyet Bacsó Dóri intézett ő hozzá, olyan volt, mintha a rokonság még egyszer és utoljára oda tartotta volna telhetetlen, kapzsi tenyerét, hogy osztalékot kapjon. Nos — a válasz, amit ő adni fog, olyan lesz, mintha ő e követelő, nyitott tenyerekbe — egyszerűen beleköpne. Végre megalázhatja, kirúghatja e haszontalan népséget, melyben nincs meg még a tolvajok testületi szelleme sem, mert soha sem ismerték el, hogy a főtolvajnak tízszeres rész jár ki a közös ragadmányból.

Azzal a túlzott udvariassággal, mely alá a művelt ember szokta gúnyját, megvetését félig elrejteni, válaszolt Dórinak:

— Kedves rokon, engedje meg, hogy azzal az őszinteséggel szóljak, amellyel rokon rokonhoz beszélhet. Hiszen mindnyájan egy test, egy vér vagyunk. Bizalom és őszinteség volt a jelszavunk eddig, legyen az a jövőre is. A család nagy érdekei csak így óvhatók meg. Azt hiszem, mindnyájan egyetértünk ebben.

A gyászfátyolos női kalapok helyeslően bólintottak. Valahol hátul egy harmadrendű Bacsó úgyvanozni kezdett. Bacsó Béni, aki legjobban ismerte Fülöpöt, gyanús szemmel kezdte nézni az udvarias szónokot. Nagyon simán kezdi. Ennek rossz vége lesz.

Fülöp Bacsó Dórinéra, erre a legkövetelőbb, legnagyzolóbb élősdire nézett, mintha hozzá beszélne.

— Igen, voltam mellette. Úgy szólván, karjaim közt múlt ki. Nem akarom végperceit leírni. Mert hozzak több bánatot az önök úgyis szomorú szívének. A szegény öreg nem sokáig szenvedett. Kevéssel az utolsó perc előtt önökre gondolt, az ő szeretett jó rokonaira. Eszébe jutott mindaz, amit önöknek, mondjuk, nekünk köszönhet. És ez őt nagyon meghatotta... Isten legyen irgalmas minekünk! Így szólt az áldás, mit fejünkre mondott. És így, kedves rokonaim, mi az isten irgalmára vagyunk most már bízva.

Dóriné, aki született Porhányi Laeticia létére, nem birt azzal az éleselméjűséggel, mely a szavak mögé rejtett értelmet kiérzi: alkalmasnak látta a pillanatot arra, hogy szemeit törölgesse.

— Ami pedig a végrendeletet illeti: végrendelet nincsen. Arra a

kérdésre, hogy várhatunk-e valamit: nem teljes bizonysággal ugyan, de némi alapossággal felelhetem azt, hogy igenis — várhatunk.

Az a halk mozgolódás, mely a végrendelet szónál támadt a szalonban: most erősebben újult meg. Mindenki fészkelődött. Mintha kellemes viszketegséget, csiklandozást érezne. Igen... viszketett a sok Bacsó-tenyér, csiklandozta az a gondolat, hogy tehát mégis markolni fog valamit.

Fülöp felállott, hogy annál jobban láthassa a tanács tagjait. Két kezét nadrágja zsebébe csúsztatta, lábait szétvetette s az egykori huszárkapitány, a perfekt gavallér egy csúfolódó gamin szemtelen, kihívó állásával hajtotta meg magát az atyafiság előtt. Nem tudta tovább mérsékelni magát. Rikácsoló, gonosz hangon tört ki belőle a visszafojtott, dühös gúny.

— Hogy mit várhatunk, méltóságos uraim és asszonyaim. Tudják, mit várhatunk? Akarnak konkrét feleletet? No jó... Minden Bacsó, aki a püspökség ügyeit kezelte, várhat — egy-egy idéző levelet a miniszteri biztostól, aki le van küldve, hogy mindnyájunknak körmét rendre megvizsgálja. Ezt várhatjuk, drága atyafiság, ezt és talán még rosszabbat is.

Akik ültek, felugráltak, a hátulállók az előttük levőket taszigálták. Tízen is beszéltek egyszerre. Megrohanták Fülöpöt. Szidták, kérdezték, vallatták, fenyegették. Mindnyájan, de különböző módon meg voltak ijedve. Hűtlen sáfár volt valamennyi, hudasnak érezte magát mindenik, de egy sem hitte, hogy a fosztogató garázdálkodás miatt még valaha kérdőre is vonják: a meglepődés tehát általános vala Csakhogy az ügyesebb, óvatosabb manipulánsok az első, pillanatnyi megrökönyödéstől magukhoz térve — visszanyerték önuralmukat, míg az iskolázatlanabb elemek szinte érezték már, hogy valaki fogja hátul gallérjukat... A nők látva férjeik sápadt, kikelt arcát, nem értették egészen a dolgot, de veszélyt éreztek s abban a hitben, hogy az Fülöptől jő, megvető, villámló szemekkel méregették s fenyegető állást foglaltak el körötte.

Fülöp éles, maró hangja túlkiáltotta a rokonság lármáját.

— Hagyják abba, kérem. Nem ér a lárma semmit. Önök mindnyájan tudják, hogy a püspökséget tönkretették s a tönkretevők mi vagyunk. Akinek a lelkét nem nyomja semmi: az a kezét tegye össze s várja be a biztost. De akit zsenízoz a miniszteri küldött: az menjen haza és mosakodjék, amíg még nem késő. Az idéző levél talán már otthon vár reájuk.

A jégeső nem verhet jobban széjjel piacot, mint ahogy a családi nagytanács szétrebbent. Haragot, indignálódást tettető, lelkiismeretük tisztaságát hangoztató alakok siettek le a lépcsőn, ugrottak föl elősiető fogataikba, nem búcsúzva egymástól, nem merve egymás sápadt,

zavart képébe nézni s nem felelve, vagy csak idegesen, letorkolóan, durván, az asszonyoknak, kik kérdéseikkel rossz időben alkalmatlankodtak... Fülöp... amint ablakából utána nézett szétkotródó atyafiságának, érezte, hogy még neki is jöga van megvetni az embereket:

— Nyomorultabbak vagytok mindnyájan én nálam. Az utolsó órában is megcsaltátok volna, akit megloptatok Én legalább nem hazudtam akkor.

Ezt gondolta s aztán a nyitott ablakon át — utána köpött vérbelieinek... Azzal megfordult, bement a dolgozó szobába s amíg ott alá s fel sétált, gyakran tekintett egy hosszú, keskeny, sötét bőrtokra, mely ott feküdt az íróasztalon... Ekkor valami jutott eszébe. Megállt a szoba közepén, felnézett a mennyezetre és hosszan eltűnődött. Egyszerre vállat vont, elutasító mozdulatot tett, odament az asztalhoz, s a bőrtokot becsukta az asztalfiókba...

SCHLAUCH LŐRINCNEK

Motto: Apage Satanas!

Hazúgság apja volt a Sátán
Hazúgság papja! most a hátán
Nyargalsz, te fene szilajon
Hiába sallang és tudós lé
Jól ismerünk mi már te képé,
Kilátszik a lóláb papom!

Eszményiség! Ez hát a jelszó,
A hímporos szárny, — ámde hernyó
Lebeg a csilló szárnyakon.
Gyönyörű mez! De hát a lényeg
Csak undok, éhes satnya féreg
Kilátszik a lóláb papom!

Az Evolutiót lihegve
Megtámadád, titkon szegezve
Szemed a zsíros koncokon.
Tanítani mersz? Előbb te menj hát
A belső evolución át...
Kilátszik a lóláb papom!

Ismerjük e szemforgatósdit,
Igy védte kasztod mind' az ósdit,
Legelve búja maszlagon.
Vesd le előbb a reverendát,
Az ósdi vallás ócska rongyát...
Kilátszik a lóláb papom!

Kardot ragadni, dalra kelni,
Eszményekért hevülni, tenni
Barbár vagy ehhez paflagon.
Ne affektáld az eszme gondját
Magadba' járjad a bolondját...
Kilátszik a lóláb papom!

A Szabadságért harcra kelni,
Népet szeretni, fölemelni,
Hogy éljen méltón, szabadon:
Minderre szűk a reverenda
Ám divideté dividenda!
Kilátszik a lóláb papom!

»Divide et impera« régen
Hatott, de az új nemzedéken
Nem fog ki jelmezes barom.
E faj a cifra színen átlát
Hiába bíbor és a skarlát...
Kilátszik a lóláb papom!

Fölszabadítni minden embert,
Ragadni zsarnokokra fegyvert,
Dicső dolog vón, mondhatom!
Ez ám az Eszmény! De a gátra
Ember kell, ki ne nézzen hátra...
Kilátszik a lóláb papom!

Szabadságot minden paránynak!
Ezt hirdetik a jók, a bátrak,
Hogy ne heverjen parlagon
A mindenségnek egy atomja...
Utópia! nincs erre gondja!
Kilátszik a lóláb papom!

Szétosztani, mit rejt a hombár:
Több volna úgy hiszem a soknál
Dicső dolog vón mondhatom!
Ped' mestered csak így követhedd;
Tán akkor én is megkövetlek.
Kilátszik a lóláb papom!

Sötétség apja volt a Sátán
Hazúgság papja! most a hátán
Nyargalsz, te fene szilajon.
Hiába sallang és tudós lé
Jól ismerünk mi már te kópé,
Elárul a lóláb papom!

POGÁNY VAGYOK

Pogány vagyok. Nincs bennem semmi
Alázatos tömjénszagú:
Zsolozsma, zsoltár istenesdi
Nem ejti lelkemet rabul.

Nem verem én bűnbánva mellem,
Nem mondok szánom-bánomot.
Olcsó dicséretét se zengem
Annak, ki — majmot alkotott.

Nem ejt meg engem semmi földi,
Se földöntúli hatalom:
Az eget ostrommal bevenni,
Nem lekoldulni akarom.

Nem járok templomaitokba,
Miket a hízelgés emelt,
Bálványotok előtt a porba'
Lelkem sohase térdepelt.

A földön úr szolgái vagytok,
S urat imádtok mennyben is:
A szív a szolgaságba hajlott,
Csupán a zsarnokokba hisz...

...Gyűlöllek téged, korcs Alázat,
Törpék álarca, pórerény!
Hiszen te adtál kúszni lábat
A Gyávaságnak, látom én.

Es gyűlölöm a szolgaságot,
A bűnök bűnét mindfölött;
Haragtól reszketek, ha látok
Egy elnyomót, vagy görnyedőt.

TOLNAI LAJOS

SÖTÉT VILÁG

Részletek

A PAPA most mosdik, én nem tudom, be lehet-e menni — szólt egy szép pirosarcú kis barna fiúcska.

— Most mosdik, délután három órakor? Az lehetetlen, fiacskám. Csak mondd az édesapádnak, hogy itt van az új pap és tiszteletét jött tenni a tiszteletes úrnál.

Míg a hét-nyolcévesnek látszó fiúcska a konyha felé került, hogy bejusson apjához, egy köpcös, fekete polgáremberköszöntött, de éppen nem tisztelet teljesen.

— Jaj, páterkám, az pedig úgy van.

— Mi van úgy?

— Az, hogy Áron most öltözik, mivel hogy egész éjjel ivott és egész délelőtt aludt. Majd beleoktatjuk a szentatyámat is. Áron ma ötöt keresztel és háromnál vacsorál, most pedig mindjárt hozunk egy esketést, ahová estéli kilenc órakor fog odakerekedni s két napig el sem is eresztjük. Prédikál helyette diák, temet helyette tanító, imádkozik helyette Ercse uram.

Csak néztem az embert, hogy micsoda ostobaságokat galagyol össze-vissza.

A folyosóra eső levélajtó kinyílt s egy redősarcú, de nem csúf szakácsné-forma, negyven-ötven körül járó asszony bocsátott be.

— Tessék, tiszteletes úr, inkább idebenn tessék várni, mint künn, mert bizony nálunk hidegecske van. Fűtünk. Ez nem Magyarország. Itt megesz bernünket a fa. Isten hozta, Dahóczy úr — fordult a polgár felé, ki barátságos bizalmassággal rázta meg az asszony kezét.

— Áron, jövünk. Hozom az új tiszteletest.

Egy darabig az asszonyság is maradt még, aztán szó nélkül eltűnt.

A középtermetnél magasabb, atlétatestű, félig meztelen ember fordult felém, csupasz vállakkal, karokkal — övig lehajtott inggel.

Szép, erőteljes, barnapiros férfiarc volt, kicsiny kis fekete bajusz-

szal, szakáll nélkül, oly piros, telt ajkakkal, hogy egy nő megirigyelhette volna.

Azonban kezei veresek voltak, vastag, puffadt ujjakkal.

Egy hosszú mosóteknőben előtte a víz, abból mosakodhatott.

— Szervusz kolléga — szólt nyers akcentussal, nagyon is orrhangon, mely mutatta, hogy ő ezt a hangnyomatot valamely híres vidéki színésztől tanulhatta el.

— Talán mégis zavarom tiszteletedet? — mondám

— Engem senki sem zavar az életben. Azt teszem, ami nekem tetszik, nekem az Istenen kívül más nem parancsol. Ülj le, vagy üljön, ahogy jobban esik. Barátságomat senkire nem kötöm, de az őszinte, nyílt, becsületes embert szeretem, nem ám az olyan kétszínű jezsuita kutyákat, mint a Péterffyek. Imre, tölts a tiszteletesnek abból a seprőpálinkából, vagy abból az urasági sajtolásból. Ott a kalács, harapjon egy falatot abból a friss kolbászból, falok én is. Készen leszek mindjart. Az éjjel is nehéz munkát végeztem, mondtam vagy húsz pohárköszöntőt. Azt hiszem, ma ennyivel nem kötöm be.

Mosakodott, törülközött és nagy gonddal öltözködött. Szépen kivasalt hófehér inget vett magára, és kissé kopottas, fénylő, de egészben elég tisztességes fekete ruhát. Hosszúszárú magyar csizmája, mint egy huszárkápláré, ragyogott. Azután tüntető kackiássággal felrakta gyűrűit, felóraláncozta magát, bajuszát kanászosan hegyesre pödörte s mikor így toilettjét befejezte, két-három pohár bort a sajtolásból — mely égető erős volt — gyors egymásutánban felhajtott.

— Itt fiam — ez a kifejezés nekem szólt — becsületes, kitűnő derék emberek laknak. Olyan isteni polgárságot, mint a vásárhelyi: a világon nem talál kolléga. Az ember itt holtra eheti magát, olyanok az ételek. Malac. sült, de fáin, ropogós, mint a jó papiros, tyjüh! Bélpecsenye gyönge lében — a királyok nem esznek ilyet, tyjüh! Nyúl spékelve, de fáin — szereti? No itt ehetik. Vargabéles, túróval, mazsolával, tejfellel — fáin. Nincs mása a vásárhelyi konyhának.

— Hát Áron, a töltelékes káposzta, akiből ma eszünk? Öt hónapja fő, de borban. Mint a vaj.

A piros, szép arcú ember száját, mintha egy finom tölteléket akarna befalni — kitátotta.

De erre a szép arcot valami vad, utálatos érzés eltorzította.

A mezei farkas érezheti azt a gyönyört a préda előtt, amit az a pap falánk csömcsogeseivel, hosszú kiöltött piros nyelve csattogásával kifejezett.

— No, már az igaz, csak az tudja, mi a paradicsom, aki Vásárhelyt él. En, fiam, boldog vagyok, engem a nép istenít.

— Bálványoz Áron, bálványoz.

— Bálványoz. Én nem cserélnék a királyokkal. Polgármestere én leszek.

— Mi — Áron.

— Rendőrkapitányt én adok.

— Mi — Áron.

— Az árvaszék az én munkám.

— A mienk — Áron.

— Az egyházi elöljáróságban is maholnap többségben leszünk. Fiú, az első rohamot én adtam rád. Nekem ne köszönd. De ha itt élni akarsz, hamar tanuld meg, hogy a professzorok egy cudar, intrikus banda, a Péterffyek jezsuiták, az Antalok nemkülönben. Arany szívök csak a vargáknak, mészárosoknak, csizmadiáknak van. Fiú, álljunk meg. Mondok valamit. Lépjünk szovetségre. Kutya az úr, ameddig meleg. Verjük le őket. Akkor mienk lesz az egész város...

Kopogtak, kiabáltak, jöttek az esketők.

— Fiú, most Isten áldjon meg, menj békével, a többit majd megbeszéljük. Könyvből imádkozzál — azt fogadd meg; papirosból, azaz charnából prédikálj — azt fogadd meg — ez Erdélyben ősi szokás. Elég pohárköszöntőt kell nekünk mondani úgyis könyv nélkül. Legyünk egyek. Itt halj meg. A nép erős, mint a tenger, elfogyhatatlan, megtörhetetlen, ha neki tetszik; fölemel hátán a csillagokig, ha megharagudnék: lesujt az örvény fenekére, hogy egy falat csontod meg nem látja a napot soha. Áldás hazánkra! Isten veled!

Egy erős, szilaj demagóg hatását tette rám ez ember.

Sem nem szerettem, sem nem utáltam.

Amint hazafelé mentem: örömmel üdvözölt, köszöntött az a nép, mely látta, hogy az Áron hajlekából jövök ki.

Fejem valóban tele volt a legkülönfélébb gondolatokkal.

Én — bevallom — még nem ösmertem annyira az embert, hogy rögtön mértéket vehettem volna erről, vagy amarról.

Elbeszéléseimet, első regényemet visszaemlékezéseimből vettem, s úgy adtam keserűség nélkül, mint azok lelkemben újra születtek.

Arról a mély megvetésről, haragról, gyűlöletről, mely később minden csöpp véremet áthatotta — ekkor még csak nem is álmodtam.

Nem láttam még a bűnt, hogy azért, mert véletlenül lássam: agyonüssenek.

MINDIG úgy vélekedtem, s ettől a mai napig is el nem tértem soha, hogy akármihez fogok, azt lelkiismeretesen kell tudnom. A sebet, a rongyot gondosan elrejtjük; miért ne törekednénk arra is, hogy valami módon tudatlanságunk minden lépten-nyomon ne vigyorogjon elő.

Azt gondoltam, Erdélyben nagyon sok kitűnő protestáns pap van, hisz seregestől mennek ki külföldre az egyetemekre, Angliába, Franciaországba, a holland és német egyetemeket nem is számítva. Kovács Albert, aki akkor a pesti ref. papnövelde ifjú tanára (ma képviselő és egyházi író), rendkívüli elragadtatással beszélt nekem Erdély klasszikus egyházi szónokairól, a híres Nagy Györgyről, a Herepeyekről, Hegedűs Sámuelről, a Borosnyayakról, az élő Nagy Péter püspökről s a két Péterffyről.

Ezek az angol és francia nagy szónokok iskolájában képezték magukat.

Megdöbbentem, mikor láttam, hogy én semmit se tudok, és arra a klasszikus földre akarok menni papnak. Azt hittem, mindenki észreveszi fogyatkozásaimat.

Amennyire időm engedte, hozzáfogtam tehát az angol és francia protestáns és katolikus szónokok tanulmányozásához. Megszereztem a leghíresebb prédikátorokat, Du Bosc-ot, Beansobre-t, Saurint, Chatelaine-t, az újak közül Colanit, Bersiert, a híres Coquereleket, az apát és fiút, Monod-t és olvastam éjjel-nappal. Bossuet-t, Flechiert, Bourdalou-t, Massillont már régebben ösmertem.

Ah, minő felséges világ tárult fel szemeim előtt!

A próféták magasztos himnuszai, ódái hangzottak felém. Reszkettem a gyönyörtől — de a félelemtől is, hogy minő alakban állok én ott meg Erdélyben, a nagyok előtt.

Egy akadémikus, kit táncáért, a feleségéért, vagy a finom boraiért választanak meg magyar halhatatlannak, nincs nagyobb zavarban akadémiai székfoglalója tákolásakor, mint én voltam, midőn úgynevezett beköszöntő beszédemet vázolgattam.

Tanácsot kértem Szász Domokostól, aki akkor kolozsvári ifjú, kezdő pap volt Gerővel, a költővel együtt, hogy mit csináljak.

A nagy diplomata ravaszul mosolygott.

— Jer, majd én olvasok fel egyet-mást egyházi beszédeimből, úgyis épp szándékom egy pár kötetet kiadni belőlük.

Egyik beszéd elragadóbb volt, mint a másik.

— Mikor írtad ezeket a felséges ódákat? — kérdém kétségbeesve.

— Hm! mostanába. Ez ni itt, épp karácsonykor az öreg Símeonról. Nézd ezt a húsvétit.

Az még szebb volt.

— Vagy ezt a sareptai korsóról...

— Oh, az még gyönyörűbb volt!

— Talán mutassak valamit?

— Ne, ne — kérlek, csak add ide nekem ezeket a beszédeket.

— Ilyen három kötet éppen ott van Bélánál Marosvásárhelyt, mert ő meg ezeket prédikálgatta és prédikálgatja.

Igen, Béla, a koltó és filozóf, aki éppen elődöm volt, amennyiben mint helyettes, egyházi teendőket végezett, írta volt nekem Pestre, hogy oh, őneki a dolog igen könnyen megy, elővesz egy témát, azt futtában kidolgozza — és a hatás nem szokott elmaradni.

Ilyen beszédekkel, mint aminőket most bátyja, Domokos mutogatott: nagyon el is hiszem.

Első dolgom csakugyan az is volt, midőn elfoglaltam vásárhelyi állásomat, hogy a Domokos beszédeit elkértem Szász Bélától.

Nem fölötte nagy örömmel adta.

Olvasom, olvasom a gyönyörűen folyó mézédes beszédeket.

Teremtő atyám! Mintha ezeket én már olvastam volna valahol.

De hol?

Tépelődtem.

Elővettem Bersiert véletlenül.

Hm! Hát itt van Simeon — itt a sareptai korsó, itt vannak a fillérek.

Nyomban összehasonlítottam a Szász Domokos beszédeit a francia szöveggel és majdnem szórul-szóra ott találtam. .

Nem akartam hinni szemeimnek.

Éppen betoppant hozzám Szabó Sámuel vásárhelyi tanár, kiről föntebb megemlékeztem.

— Samu légy szíves ezt a francia szöveget tartani, jó francia vagy, majd én olvasom ezt a magyar beszédet.

— Jól van fordítva — mormogá. — Mit akarsz vele?

Hát én együgyűen elmondtam tapasztalataimat.

Ezzel örökre elvesztettem a Szászok barátságát.

A GÓZONI SZŰZMÁRIA

AZÉRT LETT olyan népszerű a keresztény vallás is, mert egy szép szőke asszony van az istenek között. Az ő szelíd égi arca segített meghódítani az emberiséget. S ábrándos, álmodozó embereknek, kik hisznek benne, ő jelenik meg a legtöbbször. Kutak fenekéről jön, a Bágy hullámaiból kel ki, vagy az erdő titokzatos homályában mutatja meg magát azoknak, akik jók, akiket megszeretett.

Látta már néhai Préda János is, azonképpen Szücs Gergelyné, nemkülönben Sánta-Nagy Mihálynak az apja, de meg azelőtt is kell, hogy megjelent légyen az elődöknek, mert nemhiába építették a gózoni gesztenyeerdőben a kilenc kápolnát a kálváriával.

Már ami a bágyiakat illeti, azokból csupán Gughi Pannának adatott meg, hogy a Mária megjelenik előtte s elbeszélget vele a szent kútnál, valahányszor búcsú van, mert ő a legjámborabb a hívek között s oly szép, ájtatos hangon énekli a zsoltárokat, hogy az előéneklő Mindég Jancsi, ki a koszorús Krisztust viszi, nem győzi mondogatni: »Ez aztán a hang, a kántoré otthon, az semmi.«

De még a vén Mindég Jancsinál is nagyobb bámulója a menyecske hangjának, meg... ki tudja... talán a két piros orcája, csípőn ringó karcsú derekának is, Csuz Gábor, éppen azért, mert olyan kihíresztelt vallásos legény, hogy nála még Gughi Panna sem buzgóbb búcsújáró. Mert éppen abban van valami különös, ha valaki úgy egyszerre nagyon a szentekhez fordul. Ki sokat ácsorog a bíró udvarán, pöre van az olyannak.

Rebesgetik... Ki is beszélte csak?... Alighanem a cséplők a Bizlék szérüjén, hogy ott náluk Csoltón, ahol tavaly szolgált, valami Kovács Maris nevű érdemes hajadonnal járt mátkaságban s úgy megvette a szívét, hogy az eszét is elvette. Ezek a becsületes emberek egészen fel vannak háborodva a magaviseletén; mikor szerencsétlenné tette, otthagyta. Hiába üzenget neki szegény Maris, hogy megöli a szégyen, hogy égeti fejét a párta, rá sem hederít, felé sem néz. Nem lesz ennek így jó vége. Egyszer csak itt toppan a leány szégyenével együtt.

Vigyázzátok meg jól ezt a Csuz Gábort, van annak az apró

szürke szemeiben valami alattomosság, akárhogy fordítja is őket az ég felé. Ha meg Kovács Marist emlegetik előtte, kenetesen hímezhámoz, hogy így, hogy úgy, volt ugyan köztük valami, de a leány lutheránus, esze ágában sincs elvenni, neki, a buzgó katholikusnak! De 'iszen, Csuz Gábor, ilyen dolgokat már nem kíván az Isten!

Tisztelet-becsület Gughi Pannának, de ez már aligha nem az ő dolga, mert vagy hülye a legény és ő veri bele a vakbuzgóságot, vagy viszony van köztük... hej Panna, Gughi Panna! — már Uram bocsáss meg, ha vétkeztem — de nem egészen tiszta dolog az ő szent élete sem.

Igaz, hogy imádság a fekvése, ébredése, s ötféle olvasó is van a rokolyája zsebében, a hóbortos ura, meg a falu is úgy becsüli, mint egy szentet; azt sem lehet tagadni, hogy gráciában áll a mennyeiek előtt; ha valakinek baja van, ő a közbenjáró a boldogságos Szűznél; de már az nagyon gyanús, hogy ami pénzt küldenek tőle az ügyesbajos emberek a Máriának, abból egy lyukas tallért multkor fölismert a kartali boltosnál Bede Erzsi; tulajdon az a pénz, melyet ő küldött a Máriának. Meg is kérdezte Pannától, hogy odaadta-e?

— Oda bizony, húgom. A Boldogasszony megígérte, kiengeszteli az édesanyád szívét a Szücs Pali iránt. Átvette a tallért is, köszöni alássan.

No már hogy volt, hogy nem volt, senki sem tudhatja, hanem az az egy áll, hogy maga a Szűz Mária csakugyan nem vihette a tallért a kartali zsidóhoz.

Hanem hiszen úgy félig-meddig minden kiviláglott rá egy hétre a gózoni őszi búcsún.

Szép, enyhe napok voltak. Sokan mentek Bágyról: Timár Zsófi talpig fekete gyolcsruhában, az öreg Bizi Józsi, Bönyörné, még az istentelen Filcsik István is egész háznépestől (bizony visszájárul fordul már a világ!), ott volt a helyke-petyke Vér Klári (hogy nem szégyel emberek közé járni a gyalázatos!), meg ki győzné elszámlálni a többit: voltak jók-rosszak vegyest, köztük mondanom sem kell Gughi Pannát és Csuz Gábort.

Nagy sokadalom, vagy harminc processzió jött a környékről. Gózon, Bodok, Kartal, Szilke, Tarján, Beléd, Kesziről, Csoltóról a palócok, még tán a messze Majornokról is a katolikus rész. Ilyenkor volna jó kivenni árendába a papoktól a perselyeket!

A bágyiak hajlott estén érkeztek s alig hogy megjárták térden a kilenc kápolnát stációrul-stációra, idejük sem volt szétnézni a mézeskalácsosok közt, hol legjobban hullámzott a népseg, mindjárt besötétedett, s ott, ahol éjjelre megtelepedtek, a nagy részét nyomban elnyomta a buzgóság, csak kevesen hallgatták Gughi Pannát, ki csodás dolgokat beszélt el a gózoni Szűz Máriáról.

— Hát aztán, aztán... mondjad csak tovább, édes Panna lányom! — ösztökéli Filcsikné. — Mit mondott még a Szent Szűz?

— Mindent el kell neki beszélnem kegyelmetek felül.

— Óh, óh, óh! — hajtja a ragyás Böngér Panna éneklő hangon — de boldog is, aki olyan istennek tetsző, mint te! Ne adjam alád ezt a nagy kendőt is Pannus? Úgy nézem, kemény a fekhelyed, drágám. Te pedig, Csuz Gábris, piszkáld meg egy kicsit azt a tüzet, hadd lássuk a galambom arcát, mikor beszél.

Gábornak nem volt kifogása: megcsóvált egy végén zsarátnok fahasábot s úgy világította meg a tömött fekete hajat s a szemvesztő két gödröcskét, mely azon a piros arcon mintha feneketlen verem volna, hova a nyugalma, lelke odaveszett.

— Mondjad csak, édes szívem — faggatja Filcsikné — hogy néz ki a Mária?

— Jaj, nehéz azt elbeszélni... Vakító fehér arc, aranyos szőke haj, egész vállára omlik, bánatos kék szemek, hófehér jobb karján, mely tövistől vérzik, egy kicsike gyermek édesdeden alszik...

— Az ám... a kis Jézus! — Szakasztott így van lefestve az én imádságos könyvemben...

— Meg a bodoki templomban! — teszi hozzá Gábor s átszellemülve szívja magába Panna minden szavát; hogy jön, hogy távozik a Szűz, vakító fény övezi néha, máskor meg egyszerű kartonruha van rajta. De csak ő láthatja, ha egyedül van ott a Mária-fáknál.

— Hát ma meglátod-e? — kérdik.

— Nem tudom; álomban szokott híni — felelte Panna, aztán Gáborhoz hajolt és a fülébe súgta: — De te azért csak gyere el, amikorra mondtam!

A tűz már nem égett, csak itt-ott pislogott egy-egy szikra a pernye alatt; az álom lecsukta lassanként a szemeket, távolabb is kialudtak a tüzek s az egész búcsús nép, akihez jött, az Úr ölében pihent a téres tisztáson, mely az erdő alján elterült. Csend volt, csak a gózoni erdő zúgott balról s a levegőben rebbenté meg szárnyát egy-egy éji madár. Emiatt pedig épp olyan nyugodtan álmodhattak a hívők a vakító fehér arcról az aranyos szőke hajjal... mint amilyen nyugtalanul álmodozék ébren Csuz Gábor a gödrös, piros arcról a hollóhajjal.

A bodoki búcsúsnép, a tarjániak, a belédiek, a túlsó oldalon pedig a jó Isten tudja, miféle népek fehéredtek köröskörül. Egy alak gyakran megmozdult köztük, mintha errefelé kémlelne. Gábor látta, hogy ott is hánykolódik valami nyugtalan lélek, az sem tud aludni, az is a nagy semmit bámulja talán, mint ő.

Hosszú, hosszú idő telt el, míg végre megkondult fent a kálvárián a harang. Látta fölkelni Pannát az asszonyok közül s eltűnni az

éjben: várt előbb egy félórát, úgy vo t neki meghagyva, s aztán ő is ellopózkodott.

Sietve ment az erdő tövisbokrokkal szegett gyalogútján, néha megállt a tüskét kivenni lábaiból, s ilyenkor mintha lépteket hallana a háta mögött. Követi tán valaki? De ugyan ki követné?

Lihegve ért a Mária-fákhoz. Panna már várta. Ott ült a kút párkányán, fekete, lebontott hajával játszadozott s a csillagok fénye mellett nézte magát a kút vizében.

– Sokáig maradtál, Gábor! Gyere no, ülj le mellém! — suttogá lágyan.

Kigyulladt a Csuz Gábor szürke szeme, oda is ült mellé, de nem merte átkarolni.

— Miért félsz tőlem? Hajtsd a fejedet az ölembe. Te is az Úr híve vagy, megjavítottam a lelkedet. A Szűz Mária megengedte, hogy szeressük egymást.

— Igazán mondta? — hebegé a legény babonás áhitattal s mégis kétkedőleg.

— Isten a tanúm rá...

E pillanatban a hold tányérja mintha a földre vágódva összetört volna és széles cserepei szétesve bevilágították a selyem gyepet.

Hűs szellő suhant át az erdőn. Gyönge zörejjel váltak szét a gallyak s hirtelen összecsapódtak...

...S eléjük lépett a fák közül egy mennyei látomány, egy nő: vakító fehér arc, aranyos szőke haj egész vállára omlik, bánatos kék szemek... hófehér jobbkarján, mely tovistől vérzik, egy kicsike gyermek édesdeden alszik...

— A Szűz Mária! — sikoltott Panna rémülten.

Gábor némán fedte el arcát kezeivel.

— Jaj nekem, Szűz anyám! — Óh, könyörülj rajtam! — verte mellét Panna kétségbeesetten s leborult a földre. — Bűnös vagyok. A pénzedet loptam, nevedre hazudtam...

A szomorúarcú anya szelíden elmosolyodott.

— Semmi közöm hozzád, jóasszony! Nézz ide, Gábor, a kis fiadat hoztam el. Ott a népek között nem akartalak megszégyeníteni.

Akadozva és szemérmesen folytatta:

— Meglestelek... utánad jöttem s itt megtaláltalak.

Gábor megdörzsölte érdes kezével a homlokát és félénken közeledett a beszélő felé. A gyermek éppen most nyitotta ki a szemecskéit s mosolygott.

— Megtaláltál, Kovács Maris, de nem is veszítesz el soha többé, ha megbocsátasz...

Maris nyájasan nyújtotta neki engesztelésül a gyermeket. Mohón kapott utána, de csakhamar elereszteti.

— Nem, nem! Hadd nézzelek még. Olyan szép vagy vele!

Részletek

AZON a délutánon, mikor ez a történet kezdődik, maga a hercegné asszony zavarta meg a visító, nagy csatarát ütő gyerek-zajt, hangosan kiáltozva a fák közt:

— Hippolyt! Kis Hippolyt! Kedves fiacskám, hol vagy? Gyere elő!

A kis Hippolyt nem igen jelentkezett. Nyilván beljebb ment a sűrű fák közé, hogy rá ne akadhassanak. Mert a kis Hippolyt éppen az »a-bé-abot« tanulgatta most, az pedig igen rossz mulatság a verekedésekhez képest. Bizonyára az ábécés táblához szólítják.

Ezt a hercegasszony is így gondolta, következésképen jónak látta hozzáragasztani a hívó szózathoz:

— Gyere elő, fiacskám! Kapsz valamit.

A Hippolyt gyerek azonban még erre sem jelentkezett, mert tudta a multak tapasztalataiból, hogy ez a valami esetleg egy »barack« is lehet, amit a fejére kap.

Végre is az történt, ami máskor, hogy Poven apó iramodott a kis dezentor után, elcsípte valahol a filagoria mögött és a fülénél fogva vezette elő.

— Poven, Poven! — mondá a hercegné boldog mosollyal. — Hogy tartja azt a fiút? Ön jó keresztény, Poven. Félek, hogy ön nagy bűnbe esett.

Az öreg kertész bámész szemeket vetett úrnőjére:

— Nem tudom miért, asszonyom?

— Majd megtudja jó Poven. De hogy nézesz ki, szerencsétlen?!

A kis Hippolyt valóban furcsán reprezentálta magát, a nadrágja ki volt szakadva vagy két helyen, csinos gömbölyű arca csupa piszok, csupa maszat, csak a fekete szemei szépek és tiszták. A feje, hátul be volt törve s a haján megaludt vér piroslott.

— Ej, ej, édes kis szépségem, de csunya vagy! Gyere hamar, mosakodj meg, mielőtt apádhoz vezetnélek.

— Hát mit kapok? — kérdé a fiú kedvetlenül. — Azt kiabáltad, hogy kapok valamit.

— Hát hallottad, rossz kópé? No megállj. Bizony mondom, kapsz valamit, aminek nagyon megörülsz.

— Cseresznyét? — kérdé Hippolyt megvillanó szemekkel.

— Sokkal többet, sokkal, de sokkal nagyobb dolgot.

Hippolyt elgondolkozott, mi lehetne a cseresznyénél nagyobb dolog a világon.

— Tán egy eleven lovat?

— Még annál is különbet, csak gyere. De mi ez a nyakadban?

Hippolyt nyakán egy pitypángból csinált lánc lógott. Az anya mosolyogva mondá, mintegy magában: »Milyen előérzet ez!« S örömizgatottságában lehajlott a fiához, fölvette ölébe és százszor, meg százszor csókolta meg:

— Jaj te bolond gyerek, hiszen mind lenyaltam képedről a piszkot!

— Talán meg se kellene mosakodnom.

— Oh, hogyisne... Okvetlenül kicsinosítlak előbb egy kissé.

A mama valóban mindent elkövetett, hogy Hippolytot jó karba tegye, megmosdatta, megfésülte, tiszta inget adott rá és a legújabb bársony öltözetét, amit csak ünnepnapokon volt szabad fölvenni.

A fickó megijedt:

— Mamám, mamám, mi lesz ez? Csak nem kell misét hallgatni mennem?

— Nem, nem! de már készen vagyunk. Csak még ez a fodor. No gyere most!

A nappali szobákon keresztül bevezette a terembe, melynek kék boithajtása volt csillagokkal, s hol csak ünnepélyes alkalmakkor szokott a család összegyűlni.

Együtt voltak most is; körben ültek a nagy asztalnál; fönt az asztalfön maga a vékonyarcú, rideg, sovány kinézésű öreg herceg komoly ünnepélyes arccal.

— Hippolyt fiam — szólt — lépjen elő!

— Minek? — kérdé az ajtónál bámészkodva álló Hippolyt makrancosan, mert sehogy se látszott előtte barátságosnak a dolog. Az anyjának kellett előre tuszkolni a gyanakvót.

— Jer, jer fiam — szólott a herceg nyájasabb hangon s egy nagy aranyláncot vett föl az asztalról, melynek közepén gyémántos kereszt csüngött.

Hippolyt félénken sandított a lánc felé, el nem birta képzelni, mit akarhatnak vele. Hátha azzal a lánccal odakotik a lábánál fogva az asztalhoz!

Az apa felállott most s a gyermek elé lépvén, a láncot annak nyakába akasztá. A fiú csak nézte-nézte s úgy látszott neki, mintha valami nehéz, mázsányi tárgyat tennének rá, ami megzsibbasztja, lenyomja. A gyémántkereszt leért a padlóra s ott csillogott szemkápráztatóan.

— Légy üdvözölve Magyarország prímása!

A fiú csak bámult, egyre bámult a nagy kerekre nyitott szemeivel és nem szólt semmit. Nem értett ő ebből egy szót sem.

Az apa azután lehajolt hozzá és homlokon csókolta, majd a her-

cegné ölelte meg, mire eleibe járultak sorba a rokonok, az Este-család mindenféle retyerutyái és kezet csókoltak Hippolytnak.

— Az isten éltesse főmagasságodat sokáig!

Most megnyílt a szomszédterem ajtaja és két magyar lovag lépett be, fényes, aranytól csillogó öltözetben.

— Ezek a földieid, Hippolyt!

Majd a magyar urakhoz fordult a herceg, fiára mutatva.

— Ime, az esztergomi érsek!

A lovagok meglepve hokkentek vissza. Az esztergomi érsek? Ez a kicsike, vézna fiúcska? De csak mégis összeszedte magát Keővágó Simon, a szószóló s mélyen meghajolván a prímás előtt, így szólott:

— Szentatyám! Mátyás király üdvözletét küldi nagyságodnak s arra kéret általunk, hogy minél előbb siess országodba, esztergomi palotádba, nagy uradalmaidba, mert millió és millió főnyi nyáj várja immáron pásztori vezetésedet.

A latin szónoklatból semmit sem értett a prímás, az apja magyarázta meg neki olaszul. A kis érsek mindössze azt felelte rá:

— Elmehetek már?

— Hová akarsz elmenni?

— Hát játszani, a kertbe.

Az apa szigorú ráncokba vonta homlokát és azt felelte a magyar uraknak:

— Az esztergomi érsek mély alázattal mond köszönetet a felséges magyar királynak és felséges hitvesének, mélyen szeretett nagynénjének legmagasabb kegyelmekért, s nemsokára felkészülvén az útra, örömmel költözik hazájába. De addig is király ő felségének arcképét küldi és jobbágyi hódolatát.

A ceremónia ezzel véget ért. Most már mehetett Hippolyt játszani.

— Magammal vihetem a láncot is, apám?

— Amit fölséges nagynénéd küldött? Hogyis ne! Hát mire való volna az?

— Gyeplőnek! — kiálta a kis Hippolyt és ugrándozva rohant ki a pajtásokhoz.

FÖL egész a várig csupa zászló, csupa diadalív, csupa virág az út. Ezer kacagányos huszár száguld a király elé, meghajtják a szűzmáriás zászlókat előtte s aztán visszafordulnak, hogy elől vezessenek.

A kapuban ott állnak a prímás papjai, tisztjei, professzorai, élükön Kelemen Bencével, ki hajadon fővel várja őfelségét. Izgatott, lótfut, parancsokat oszt: Ide azt a zászlót, oda azt a csöbrös virágot!.. Terítsenek hamar ide a följáróhoz még egy szőnyeget!

Ah! de itt a király! Itt az egész udvar. Teremtő istenem, mekkora

pompa! Minden szem azt nézi, csak Kelemen Bence nem; ő rá nem ér, míg az a ménkő nagy latin giliszta ki nem tekeredzik a fejéből.

Ékes a beszéd, gyönyörűen kanyarodnak a periódusok, oh be kár, be kár, hogy a király nem hallgatja elég figyelemmel, nyugtalanul nézeget ide-oda s egyszer csak megszakítja:

— Jól van jól, kanonok uram, de hol van a házigazda, az érsekherceg őnagysága?

A szónok ijedten kapkod a fejével, kizavartatván a textusából.

— Hát itt áll felséged előtt — motyogja zavartan, félig öntudatlan.

— Csak tán nem kend az?

Kelemen szeme ijedten, mohón futkároz ide-oda.

— Azaz, hogy még az imént itt volt. Ez különös, nagyon különös...

— Egy kissé — jegyzi meg a király kedvetlenül. De bizonyára ott benn vár reánk — könnyedén haladt fel az urakkal és a hölgyekkel a termekbe.

— De hol van a prímás?

A prímás ott se volt. Mindenki ajkán az a kérdés lebegett: hol a prímás? Gúnyos mosolyok játszadoztak az ajkakon.

Kelemen kanonok kikelt arccal, megdagadt szemekkel rohant a folyosókon, a grádicsokon fel s le, mint egy őrült, bőgve, mint egy vadbika:

— Hol a prímás?

Hisz ott állt a kapunál, még két perccel a megérkezés előtt. Hisz láttátok! Hát hova lett? A föld nyelte el. Keressétek gazemberek, mert holtra veretlek benneteket.

Ő maga a kert felé futott. Nyilván ott lesz, mindig oda szökik, ha lehet.

A kertajtónál a Psyche szobra melleti padon üldögélt Moretti atya s a latin szakácskönyvből a mai ételsorozat tálalása rendjét komponálta elégedettségtől gömbölyödő arccal.

— Hej páter, — kiáltott rá a kanonok. — Nem látta a prímást a kertbe menni?

— A prímás nincs a kertben.

— Becsületére mondja?

— Papi hitemre esküszöm — erősíti Moretti. S ravasz mosoly villant meg ajkai körül.

Kelemen tehát visszafordult; ha ott nincs, hát egyebütt van. Keresni kell. Kuttassatok fel mindent! Száz szolga nyargalt összevissza s bambán kérdik egymástól hova lett a prímás? Prelátusok, címzetes püspökök, éneklő kanonokok, tisztek, ajtónállók futkároztak

hajadon fővel kétségbeesve, benézve pincébe, kályhalyukba, éléskamrába, minden zugba-zugba; de a prímás csak nem volt élő.

A király nem bírt haragjával, ajkszegletei reszkettek s tekintete vészjósló volt.

Érezte, hogy ki fog törni. Kezével a homlokát dörzsölte. Aztán jesietett a kertbe. A friss levegő kiszívja fejéből a mérget. A főurak nagyrésze is utána húzódott, egymásnak integetvén a szemöldökjeikkel, a tekinteteikkel: »No, ez ugyan szépen kezdődik«. A királyt a velőkig szúrták e gúnyos tekintetek.

S íme, ahogy mennek, a kavicsos úton lefelé, egyszer csak megpillant a király a füvön egy pár ezüstcsatos cipőt.

Hűvös, nyirkos reggel volt, a füveken harmatcsöppek himbálóztak (a napsugárnak nem volt elég ereje, hogy gyorsan fölszürcsölje őket), a méhek óvatosan jártak a virágokon, bele nem menve a nedves harangjaikba, pedig úgysem kapnának náthát; minden üde volt és friss balzsamos illatban fürdött a ropkodó narancs-pille, vígan fütyörészett a rigó. Csak a király érezte magát rosszul.

Most egyszerre élénken felkiáltott.

— Ni ott a fa alatt egy pár kis cipő!

Őfelsége ügyet se vetett a kacskaringós gyalogútnak, a virágágyakon keresztül gázolt egyenesen a fa felé, — melynek koronáját hatalmas tölgyek és szálas fenyők takarták el a szem elől.

— Jöjjenek kegyelmetek utánam; soha se törődjenek a virágokkal. Kié azok? Ahogy én nézem a dolgot, itt úgy is vacantia van.

— Ah! Oh!

A meglepetés felszisszenései hallatszottak. A fa tetején girbe-gurba ágak közt ott gurnyaszkodott a hercegprímás összetépett reverendában, melyből foszlányok csüngtek alá, az aranyos infula félrecsapva a fején, a lába pedig mezítelen. Felgyűrt karjával egy teszek felé ágaskodik, melyet egy elálló gallyra rakott meg az óvatos anyamadár.

A főurak és hölgyek hangos kacajra fakadtak. Hiszen végre is nincsenek kőből.

Mátyás az ajkait harapdálta mérgében:

— Jó reggelt szeretett öcsénk és rokonunk, — szólt fel kesernyés gúnnyal — és jó munkát! Miben hivataloskodik főtisztelendőséged?

— Dicsértessék a Jézus Krisztus — szólt le a gyerek gépiesen, elfogulatlanul, egy pillantást vetve a királyra és kíséretére. — Fölmásztam, hogy ezt a fészket leszedjem, de nagyon rossz helyen van. Nem igen tudom elérni. Följebb kellene hágnom, azt hiszem, de felek, hogy a gally letörik.

— Mi is tartunk attól — mondá a király tompa hangon, — hogy nagyot találsz esni hercegséged.

— Nem, nem; mindjárt lejövök! Már mindjárt a kezemben lesz.

Lám itt is van! Oh Istenem, milyen gyönyörű tojások!... Egy, kettő, négy, hat.

A fiú fürgén kúszott le a madártojásokkal és boldogan mosolygott, kedveskedve mondván a királynak:

— Ugye szépek? Odaadom szívesen. Rögtön rántottát csináltatok belőlök fölségednek.

Hát, hogy lehessen egy ilyen kis mamlaszra haragudni? Mikor odaadja a királynak, ami neki legkedvesebb.

Még a fejedelmi arc szigorán, még a szemek villámán át is, keresztül törte magát egy kicsikart mosoly, de metsző szavaiból a gúnyt nem száműzte:

— Nagy kitüntetés reám nézve. Hanem most már húzza föl nagyságod a cipőjét és menjen, szedje rendbe öltözékét.

Ujlaki sorba lökdöste az urakat, tettetett bárgyúsággal kérdezve:

— Ne csókoljunk kezet őnagyságának, mit gondolnak kegyelmetek?

Amely ötlet általános derültséget keltett a magasrangú uraknál.

A gyermek fölhúzta cipőit s kötény módjára fölszedett selyem reverendájába rakva a tojásokat, virgoncan futott föl velük a palotába, egyenesen a konyhába, hol nyolc szakács, husz kukta főzte a villásreggelit a vendégeknek, nagy sürgés-forgással.

A RÖSZKEI DRAMA

Részlet a Különös házasság c. regényből.

HALLGATOM, kedves bátyámuram.

— Jó, de még nem ég a pipád. Ne, itt van, gyujts egy másikra, ha ez nem szelel. Igazi Nagy-féle pipa, harminc arany most már testvérek közt is. De nézd ennek a nyakahajlását, a fölséges idomait, hát még a fúrása! Milyen kár, hogy olyan ember is meghal, mint az a Nagy. Igy ni, most már ég. Hát, fiam, mit is akartam csak kérdezni? Mit tartasz te például én felőlem, de egyenesen beszélj, mert ez való a magyar emberhez.

Buttler gróf egy kicsit furcsának találta a kérdést, de megfelelt:

— Én igen derék embernek tartom.

— Az is vagyok, úgy is van, — szólt az öreg úr fejét ingatva — de most már mit tartasz a leányomról?

Ezt a kérdést még különösebbnek ítélte Buttler az elsőnél.

— A kisasszonyról? Igen tisztelem és igen becsülöm a bárónesset.

— Tudom, fiam, de hogy csinos-e?

— Amilyen csinos csak lehet egy fiatal leány.

— És hát tetszik-e neked? Ne utközz meg ez egyenes kérdéseken, hiszen katona vágyok.

— Persze, — felelte János — miért ne tetszenék?

— No jól van. Eddig már volnánk. Kevés szóbul ért a magyar ember, de sok szóbul jobban ért. Lássuk csak, mit felelnél te nekem arra, ha én azt mondanám: irgum-burgum lópatkó, ezek a diákok nagyon megvették a szívemet, aminthogy ritkán szerettem meg úgy valakit, mint benneteket, kivévén egyszer egy diákot Prágában, főhadnagy koromban, de erről utóbb kisült, hogy studentruhába öltözött hercegkisasszony volt, — reménylem, rólatok nem fog ilyesmi kisülni.

— Nem gondolnám — mosolygott János gróf.

— Most azonban maradjunk a dolognál, ezt majd estére mesélem el. Nos igen, ha azt mondanám: ebből a két diákból itt fogok egyet, neki adom a lányomat, s csapunk olyan lakodalmat, hogy a holt ember is megelevenedik, mit mondanál?

Buttler nyugtalan szemeket meresztett a báróra, hogy mint afféle figurás ember valami selymaságon töri-e a fejét vagy komolyan beszél; de bíz annak az arca szokása ellenére megdobbentően komoly volt, s látható feszültséggel várta a választ. »De nem, még sem lehet, gondolta János, egy báróleányt még se szokás igy odakínálni.«

— Nos? — sürgeté amaz türelmetlenül.

— Azt mondanám, édes bátyámuram, hogy én a magam részéről igen köszönöm a hozzám való bizalmas jóakaratot, de nem vehetem hasznát, mert már engem ez a karikagyűrű leköt örökre.

— Kutykuruty! — szisszent föl a báró, mintha mérges kígyó csípte volna meg. — Micsoda karikagyűrű az?

— Egy Horváth-kisasszonyt jegyeztem el e napokban — felelte Buttler boldog arccal, gépiesen előrenyujtván kezét, mert érezte, hogy most egy horribilis gratuláció kovetkezik. De nem következett, hanem a báró vidám nevetése.

— Eljegyezted? Csak? Már megijedtem, hogy összekeltél valakivel. És szinte haragudni kezdtem rád, mert összes plániumaimat tönkreteszed egy ilyen könnyelmű lépéssel, — folytatta végtelen nyájassággal — de ha csak eljegyzés volt, az semmi. Az eljegyzés csak egy kis előjáték. Bliktri. Az ember meglát egy szép almát és azt mondja: ezt én leszakítom, meghámozom, fölvágom és megeszem, de még egyelőre ott hagyja a fán. Nem látom be, miért ne jöhessen közbe egy incidens, hogy egy másik fán is meglát egy almát s minthogy ez közelebb van, ezzel oltja el az éhségét. Intelligis-ne amice?

A Buttler feje zúgott, mintha két harangot vernének félre benne és forgott vele a szoba összes bútoraival, mint egy motolla.

— Nos, nem felelsz? Mit szólsz hozzá?

— Semmit.

— Mit értesz ez alatt?

— Azt, amit mondtam, hogy el vagyok jegyezve és hogy jobban szeretem menyasszonyomat életemnél — majd emeltebb hangon hozzátette: — és hogy egyáltalán nem értem önt, az ön tréfáját.

— Hogy e szerint nem veszed el a saját jóakaratodból Mariskát?

— Soha!

És fölkelt, kifelé indult.

A főbíró fölugrott erre, mint egy hörcsög, útját állta:

— Ohó! hó! Lassan a testtel, fiacskám! Maradj csak veszteg a helyeden. Mert ami kalkast egyszer a róka a szájába vett, azt el nem ereszti. Tudd meg tehát, — és fenyegető lett a hangja — hogy ha el nem veszed Mariskát a saját akaratodból, akkor a tied lesz akaratod ellen. Ne is ellenkezz hát, édes fiacskám! (Megfogta a kabátja gombját és már megint szelíd lett, megolvadt hangon kapacitálta.) Látod, ennek meg kell történnie. Ne okozz keserűséget szegény bátyádnak, ki egy pár óra mulva szerető apósod lesz.

Buttler kitépte magát a kezéből.

— Ejh, uram, ami sok, az sok! — mondta hevesen. — Nem gondoltam, hogy ilyen ízetlenségekkel párosítja a vendégszeretetet, melyet egy percig se kívánok többé igénybe venni. Isten önnel!

S fölszakította a kancellária ajtaját, hogy otthagyja a házigazdát.

De a sötét folyosó torkából két durva hang kiáltá:

— Vissza!

A két pandúr, Jeszenka és Kázsmári, állott az ajtóban fegyveresen, puskáik csörömpölve koppantak meg a kövezeten, amint hirtelen fölkapták.

Buttler a felindulástól holt-halaványan tántorgott vissza a szobába.

— Hát mi ez, uram? — kérdé méltóságteljesen, villámokkal a szemében.

— Iszen mondtam, szívecském, hogy ne okoskodj, — csitította a báró kedveskedő, bátorító melegséggel, ahogy a gyerekeket szokás — de látod, mikor nem hiszel a bátyádnak.

— Tudja-e ön, hogy ez erőszak?

— Persze, hogy tudom, édes fiam.

— Hát azt tudja-e ön, hogy én már nagykorú vagyok és a magyar törvényhozásnak tagja, mint mágnás?

— Ezt még nem tudtam, de csak örülök rajta, hogy már nagykorúsítva vagy.

— Hogy mer ön engem letartóztatni? Ön ezért keservesen lakol meg.

Dőryt még ez se vette ki a flegmájából.

— No az meglehet, de tudod, a palatinus messze lakik és igen

lassú keze van. — A császár még messzebb lakik és annak még a feje lassú, azonkívül a végzet nagyobb úr akár a császárnál, akár a palatinusnál, pedig mindezeket a végzet rendezi így. Azért hát csillapodj le inkább, öregecském és borulj a nyakamba szeretettel, — mivelhogy előbb-utóbb úgyis kénytelen leszesz vele.

Buttler pedig a fogával szerette volna szétmarcangolni ezt az embert, nem hogy a nyakába boruljon. Melle zihált, halántékai lüktettek és egy vadállat ellenállhatatlan ösztönével vetette magát Dőryre.

— Megfojtlak, meghalsz a kezem alatt! — hörögte vérbeborult szemekkel.

— No, no, ne izélj, ne tüzeskedj! Ejnye, ejnye, kis fiacskám! Micsoda dühös vadmacska vagy! Soha se hittem volna, hogy ilyen emberhez adom a leányomat.

S a kis köpcös ember úgy megfogta Buttler két karját, hogy meg se moccant, mintha két vaspánt szorítaná össze. Aztán gyöngéden beerőszakolta egy karosszékbe.

— Látod, látod. Mire való ez? Mit érsz el ezzel. Legokosabb, ha megadod magadat és jó képet vágsz az elkerülhetetlenhez. Ni, milyen véres a szemed. Szinte csúnya vagy. Ha így meglát Mariska, biz isten, még ővele is meggyűlik a bajom. A nyakkendod is kioldódott. Hozd egy kissé rendbe az ünnepélyhez.

Buttler tehetetlenségében a fogait csikorgatta. De az »ünnepély« szó mégis megreszkedtette egész valóját.

— Miféle ünnepélyhez? — kérdé rekedten, kimeredt szemekkel nézve a főbírót, aki a földre lekuporodva, a »corpus delicti« szerszámokat, vasakat, szúró eszközöket kezdte eltakarítani egy nagy szekrénybe, amelyre aztán rácsukta a lakatot.

— Ej, furcsa, még mindig nem érted? Hát az esküvőhöz, gyermekem. Hiszen láttad a papot, már itt van.

De ahelyett, hogy Buttler elrémült volna, — éppen e hihetetlen vakmerőség költött föl benne egy szabadító gondolatot, egy reménysugárt. (Hja, az emberi ész furcsa szerkezet!) Bolondság — tünődék magában. — Hisz ilyet gondolni sem lehet komolynak. Hiszen Magyarország végre is Európában van. És most már kezdte sejteni, honnan fúj a szél. Az öreg Horváth Miklós mesterkedése ez, aki még utolsó próbára teszi Piroska iránti szerelmét. Bizonyosan barátságban vannak Dőryvel is tudva, hogy itt tölt egy napot, megírta barátjának az eljegyzést, megkérve, vegyen ki még ő is egy próbát. Ez annyira plauzibilisnek látszott előtte, hogy szinte megrestelte előbbeni viselkedését.

— No hát abból nem lesz semmi — felelte majdnem nyugodt hangon.

— Hogy-hogy?

— Mert mikor a pap azt kérdezi, hogy szereted-e ezt a hajadont, azt felelem neki, hogy »nem szeretem«, hogy egy másik leányzót szeretek.

— A pap füleiben vatta lesz, gyerekecském, hidd meg, hogy vatta lesz.

— Ugyan ne komédiázzék, bátya, tudom már, hogy maga csak tréfál velem, hogy meg akarja tudni, szeretem-e valóban a menyasszonyomat vagy nem? No hát megírhatja a leendő apósomnak, hogy a pokol minden ördöge és a világ minden hatalma sem képes tőle eltántorítani.

A ravasz róka egyszerre felfogta a szituációt, elértette, hogy mire gondol Buttler. Látván, hogy szépszerével már úgy se boldogul, legalább a simább lefolyást biztosítja, minélfogva igyekezett hasznára fordítani a tévelygését.

Tette magát, mintha kel'emetlenül lepődnék meg, mint olyan ember, akinek a kártyájába látnak s hirtelen igyekszik eltakarni a nyitott rést az eszkamotőrok kiszámított ügyet'enségével.

— Ugyan, ugyan! Hogy gondolhatsz olyat? Hogy bugafővel apósodnak kaparjam ki a nábob vőt Azt nem is beszéltem vele mostanában, becsületemre mondom.

A mohó igyekezet, elhárítani a gyanút, még csak jobban megerősítette hitében Buttlert. »Persze, hogy nem beszélt vele, mert levelet váltottak.«

Most már Buttlernek állott föllebb

— No, hát csak próbálja meg. Ám lássuk! De előre is figyelmeztetem, bátyámuram, hogy nagy botrány lesz belőle, mert én rúgok, kapálok, ellentállok és nem engedem magam holmi komédiákkal nevetségessé tenni.

Dőry István vállat vont.

— Okossá nem tudtalak tenni, azért kell nevetségessé lenned.

Egy kis ezüstcsengetyűt vett fel az íróasztalról és meglóbázta. A kis bolondság éles, vékony hangon csilingelt s mégis mélán, mint valami lélekharang.

Elhalt a csöngetyűszó, mire a kétfelől nyíló két oldalajtóban egyszerre csikordult meg egy-egy kulcs s aztán megnyíltak az ajtók kétfelül. Buttler a fejéhez kapott, mintha egy rémes álmot látna. Mariska baronesse lépett be az egyik ajtón, síri halványan, mintha kriptából jönne, fehér selyem menyasszonyi ruhában, földig leeresztett fátyollal, fehér gyöngyvirággal a hajában... Roskadozott, azt lehetett hinni, hogy mindjárt összeomlik. Egy ráncosképű fecsegő anyóka sompolygott nyomában és halkan bíztatta: »Ej no, ne féljen, lelkem baronesseka, mind átestünk ezeken mi is, én is, a mamája is és csak az eleje

ilyen kellemetlen ennek, meg a vége: az, ami közbül van, az már nem rossz.«

A szemközti ajtón pedig ugyanakkor a pap lépett be, teljes egyházi ornátusban, szintén sápadtan, mint egy bűnös, aki vesztőhelyre megy s mögötte megjelent a hajdú utálatos alakja.

A pap egyházi ornátusban! Minden csöpp vér megfagyott ereiben.

Most már világosan látott Buttler. Ez már nem tréfa többé. A pap nem veszi fel az egyházi ruhát olcsó tréfáért. Itt bűn készül, borzasztó bűn.

A folyosóra nyíló ajtóhoz rohant és újra felszakította a kétségbeesés erejével.

A két fegyveres pandúr most is ott állt, megint hangzott a »vissza« s keresztbe vágódott előtte a két puska.

— Tudjátok-e, ki vagyok? — kiáltá az egyik őrre és hátra taszította.

— Igen, tudjuk, gróf Buttler János őméltósága.

— Eresszetek, vagy különben tömlöcben fogtok megrothadni gazemberek!

— Nem lehet, uram. Csak vissza, vissza!

— Hét uradalmam van, nagy úr vagyok. Egykor falut kap mindegyitek, eresszetek el!

A fickók összenéztek, egy falu szép dolog: azonfelül a két falu messze jövő, a deres ellenben ott áll az udvaron vagy a színben, az a közel jövő.

Hát bizony csak megfogták a szegény János grófot, felemelték, mint a pelyhet s vitték vissza a szobába, az harapott, rúgott, de mikor az ajtón vitték, elől a lábas részét eresztve, a fejjel bíró testrészét, amelyik künn volt, még egy tele tüdőből fakadt hívó kiáltásra használta föl:

— Zsiga, Zsiga! Bernáth Zsiga, jöjj elő!

A nyirkos folyosó boltívei megnovesztve vitték a kétségbeesett kiáltás hangját szerteszéjjel a kihaltnak látszó épuletben. Az emberek szíve kemény volt szegényhez, de a kövek szolgálatába álltak.

A pandúrok letették a szoba közepére s eltávoztak. Mariska baronesse elfordította arcát a fal felé. Nem tudta nézni ezt a jelenetet. Zokogott. Volt még benne szemérem.

Az ifjú reszketett az indulattól, lázban volt, homlokáról halálos verejték csurgott, felemelte öklét és megfenyegette a papot és a főbírót:

— Isten szolgája és király szolgája, amit ti most cselekedtek én velem, az gyalázat, égre kiáltó bűn, én az ellen az isten és a király nevében mint magyar nemes tiltakozom.

A báró hidegen mosolygott, leült az íróasztalhoz, kihúzta annak

fiókját, kivett egy megtöltött karabély pisztolyt s fölemelte a levegőbe, aztán azzal az enyelgő játszi modorral, amellyel adomázni szokott, jegyzé meg:

— Most pedig lássunk a dologhoz és semmi gyengeség, aki gyenge lesz, azt én ezzel a bolondsággal még gyengébbé teszem.

— Itt vagyok, engem lőjön meg vele — rimánkodott János gróf megtörten, oly szivet megrendítő hangon, hogy a vén katona is megborzongott. — Legyen kegyelmes irántam, hiszen én sohasem vétettem önnek semmit.

A báró kezében remegni kezdett a karabély. Legalább Gergely hajdú, aki mindenre figyelt, azt állította másnap a cselédek előtt. De aztán csak a fejét csóválta meg a vén farizeus.

— No, majd bolond vagyok, hogy éppen a vőmet lőjem meg. Csak az kellene. Eh, ej ne tarts hát olyan rossz embernek, édes fiam.

S ezzel a szemöldjeivel intett a papnak.

Az egy pár lépést tett előre, Buttler rekedt, lázas, ünnepélyes hangon rivallt rá:

— Távozzék, ha ön az isten szolgája és nem az ördögé! Mindent semmisnek nyilvánítok, ami itt történik. Én e hajadont nem szeretem, nem kell se testemnek, se lelkemnek. Isten engem úgy segéljen!

Dőry egy fitymáló kézmozdulatot tett.

— Lári-fári! Tisztelendő úr, tessék a szertartást megkezdeni.

Akkoriban a Pázmány-féle ritus szerint jutottak főkötőhöz a lányok és törvényes asszonyhoz a legények. A »Ritus celebrandi matrimonii sacramentum« írta elő e kérdéseket és az eljárást jó ódon magyar nyelven. Ebben volt megállapítva az eljárás sorrendje és miléntje, hanem hát »nulla regula sine exceptione«, a papok hol megtartották, hol meg nem tartották.

— Ki neved? — kérdé tisztelendő Szucsinka plébános úr, tompa, fojtott hangon egymás után fordulva félkörben Buttler és a baronesse felé.

Buttler nem felelt, elfordult megvetőleg. A baronesse szava halkan röppent el, mint a méhdöngés:

— Halápi Dőry Mária.

A pap éppenséggel nem törődött azzal, hogy Buttler nem nevezte meg magát, még kevésbbé csodálkoztak a tanúk, mert azok semmit se hallottak, mind a kettőnek mind a két füle be volt tömve gyapottal.

Mintha minden rendben volna, a pap folytatta tovább, a vőlegény irányában fordulva:

— Kérdlek tégedet a te keresztény hitedre, mondd meg igazán, nem kötelezted-e magadat valakinek másnak házasságra, e tisztességes személynek kívüle, avagy nem tettél-e egyébnek fogadást, hogy őtet házastársul el akarnád venni?

— Igenis tettem! — kiáltá Buttler stentori hangon, hogy az még

tán a vattán keresztül is áthallatszott. — Csak e nőszemélynek nem tettem, aki itt áll. Tettem, igenis fogadást szilvási Horváth Piroskának, hogy őt feleségül veszem és hozzá hű maradok. Esküszöm az élő Istenre és a Boldog Asszonyra, hogy ezt a hűségemet hozzá meg is tartom.

A tisztelendő úr ezt se látszott hallani és most már Mariskához intézte ugyanezt a kérdést. Csak a »tisztességes személy« helyett tett az előírás szerint »jámbor személyt«. A jámbor személy alatt a férfi értetődött.

Mariska egy lehelletszerű nemet rebegett.

— Szereted-e ezt a tisztességes személyt? — fordult ismét Buttlerhez.

— Utálom! — felelte Buttler erős, érces hangon.

A leány vonaglott a kíntől; az öreg érezte, odafutott hozzá. »Jaj, apám, meghalok, jaj, apám, mit tettél?« — lihegte és karjaiba esett.

— Csak még egy percig ne hagyd el magadat és minden jó lesz. Felelj igent. Végy erőt magadon, édes morzsácskám. No szólj, szólj. (Most ugyanis hozzá intézte a pap a kérdést.)

— Igen.

— Akarod-e házastársul hozzád venni?

— Soha! — felelte Buttler.

— Akarsz-e házastársul hozzá menni?

— Akarok — visszhangozta elhalón, szomorúan.

A pap megint Buttlerhez fordul:

— Mégis hitedre kérdlek, nincs-e ti köztetek valami atyafiság, sógorság, vagy egyéb oly dolog, mely miatt házasságra egybe nem adathatnátok?

— Te tudod pap legjobban, hogy mi van köztünk, hogy a bűn van köztünk — kelt ki vadul Buttler — ha nem nézném rajtad a szent ruhát, minden szavadat a torkodba fojtanám, de így csak csinálod a komédiát, úgyse lesz abból semmi. Vannak még törvények Magyarországon.

S ezzel leült az asztalhoz, magára akarva erőszakolni az egykedvűséget, elkezdett pipát tömni.

A pap csak ajkait rágta, de nem felelt.

— Kurtítsa, kurtítsa a ceremóniát — sürgette Dőry.

De még hátra volt a benedictio annulorum. Dőry kihúzott a zsebéből két kicsike karikagyűrűt és átadta a papnak, a pap megáldotta a gyűrűket és átnyújtotta a feleknek, hogy az újjaikra húzzák. Buttler megfogta s olyan ügyetlenül vagy ügyesen vágta a falhoz, hogy a tanúnak odahítt szakácsné Szimáncsiné asszonyom bal vakszeméhez ütődék s akkora kék daganat támadt rajta legott, mint egy Mária Terézia-tallér. Szimáncsiné fölordított s kezdte kezeit csípőjére felszedni, amitől megijedvén Dőry, a saját kezével húzta ki füléből a

gyapotot, hogy megerősítse e szavakkal: »Ne okoskodjék kend, majd begyógyítjuk. Ugyse volt még kend olyan menyegzőn, ahol aranynyal hajigálták meg.«

Bizony ezekkel a gyűrűkkel már megint hiba történt. De egy kis formalitás ide-oda. Hiszen se a tanúk, se a pap nem voltak pedánsak. Maga Buttler is elégnek tartotta már a »protestatiot«, hogy ezt a bohókás csínyt senki se vehesse komoly dolognak. Kezdte lassanként a humor magaslatáról tekinteni. Az ördögbe, hisz egy nevezetes kaland. Hogy fog ezen a kis Piroska álmélkodni és szörnyűködni! Híre megy ennek az egész világon s úgy fognak róla beszélni, mint ahogy beszélnek a rejtélyes Hauser Gáspárról, vagy a híres Buckingham hercegről, akit egy Dudley kisasszony elraboltatott, de miután a bérenc rablók éjjel mezítláb hoztak el felső ruha nélkül az ágyából, úgy, ahogy volt, a finnyás lady diszgusztálódott és rájuk rivallt: »Hát ilyen ő — ugyan vigyétek kérlek vissza.«

Most következett a benedictio nubentium, de már sötétedni kezdett a szobában, a tárgyak és a fejek pépszerű szürkeségbe vesztek — s az ablakokba hajló hársfa leveleinek, melyeket az esti szél mozgatott, a falon szaladgáló árnyékai úgy tűntek föl, mintha varangyos békák kergetőznének.

Gergely inas bement a szomszéd benyílóba és két gyertyát hozott az íróasztalra meggyujtva. Aztán mégegyszer kiment és behozott egy nagy könyvet, az ajtót kulccsal zárta be maga után. Ott künn a folyosó-ajtónál is zsivaj támadt, feleselés, lárma, topogás, tülekedés. Ki lehetett találni a szaggatott szavakból, a hangokból, hogy Bernáth Zsiga marakodik künn a pandúrokkal, nem akarják beereszteni.

A pap szemeivel intett Dőrynek, hogy most már a kopuláció következik. (Hja, a paradicsomnak még az előkertje is stációkból áll.) Dőry elértette s odasomfordált Buttler mellé, újra kérlelni kezdvén mézesmázos szavakkal, hogy adja meg már magát, amire az nem is felelt, csak szítta a pipáját tele tüdővel, egykedvűen, mint egy török, nagy füstmacskákat eregetve, ezzel is jelezni kívánván a jelenet pongyolaságát. De Dőrynek nem is kellett az ő lelki leszerelése. Abban már nem hitt, pusztán csak azon mesterkedett, hogy a kezeit megfogja és tehetetlenekké tegye, mert az egyik kezére szükség volt, amelyet a pap a stólával kötött össze a Mariskáéval együtt.

Buttler rángatta magát, de hasztalan. Dőry a csuklónál tartotta rettenetes markával és még csak mozdulni sem tudott.

— No, no, fiam, ne sziszegj, ne fújj úgy, hiszen már úgyis mindegy.

Buttler dühbe jött erre s mikor a kezét elereszteti Dőry, mellbe ütötte az öklével úgy, hogy az öreg katona hátratántorodott. Aztán megcsikorgatta fogait és a papra akart rohanni, aki szepegve, kidülledt szemekkel, dúlt arccal morogta az eskü-formát. Jó szerencse, Dőry

összeszedte magát és hirtelenében átnyalábolta a »vőlegényt«, mire dulakodás támadt köztük, hogy egy széket fel is fordítottak, végre kimerült az úgyis gyönge, ideges gróf és valóságosan összeesett a bőrszékbe.

Az utálatos Gergely inas átcsoszogott eközben Szimáncsinéhoz és kivévén a gyapotot a füléből, vigyorogva súgta neki:

— Úgy látszik, szüle, hogy a szemünkre is tapasztani kellett volna valamit az uraságnak.

— Meglesz az — vigyorgott vissza a szüle — de előre is megmondom, hogy nagy bankó legyék. Aranyat, ezüstöt ér, fiacskám, amit mi láttunk.

Dőry most már maga is elvesztette a türelmét, a hóhérmunka, meg a dulakodás kimerítette, rekedten súgta a papnak:

— Gyorsan, gyorsan, mert mindjárt elájul a szegény leány.

Pedig most már tul volt az elájuláson; megeredtek a könnyei: megkönnyebbült. Odaborult a divány karfájára és sírt, sírt, hangosan, szivettépően.

— Hol a könyv? — kérdé a pap.

— Gergely a könyvet!

Tollért, tintáért maga futott s ott állott fedezetül, míg a pap bevezette a megtörtént házasságot az anyakönyvbe.

— No, most már ezt a macska se kaparja ki innen többé — mondá némi megelégedéssel, félszemmel odasandítva Buttlerre, ha nem ugrik-e fel, hogy végső erejével összetépje a hamis okmányt.

De az össze volt törve, megsemmisült idegei fölmondták a szolgálatot, lelke megroppant, izzó agyában rendetlenül nyargaltak a gondolatok s merev, megüvegesedett szemekkel immár teljes apátiával nézte, amint kinyílnak az ajtók és egyenkint távoznak, ki erre, ki arra, az örökké emlékezetes jelenet személyei.

— Rosszul csináltuk — mondá a pap Dőrynek, midőn a sötét folyosóra értek — le kellett volna itatni, így sehogyse ment, de én megtettem a magamét, nem panaszkodhatik méltóságod, meglehet, hogy a papi állásomba kerül, meglehet, hogy börtönbe juttat — de legalább jól csináltuk volna.

Dőry az ujjait petyegette.

— Csak hagyja azt rám, domine reverende, a többi már az én dolgom. Olyan pár lesz abból, majd meglássa, mint a patyolat

— Megbízhatók a tanúk?

— Hogyne! Két szemenszedett gonosztevő, akiket akkor juttathatok a hóhér kezébe, amikor akarom.

YGAZSÁG A FÖLDÖN

Részlet

Hát jön ám egy hintó le a dombról futva,
Huszár ül a bakján, pap a belsejében:
négy táncos paripa röpíti bokázva,
csak papiros száll tán könnyebben a szélben.
Sas-szemmel a kocsis az irányt vigyázza.

De im az Ygazság az útközépre áll,
és akkorát kiált, hogy a ló megtorpan.
Vagdalhat a kocsis, rikolthat a huszár:
tartja a zabolát vaserős marokban.

— Mi az? így nyávog a bennülő kinézve.
És repül a huszár a hó tetejére:
kocsistól az ostort elveszi nagy bátran.
— Kik vagytok? — azt kérdi haragos halványán.
— Püspök méltósága — hebegi a kocsis.
— Az isten szolgája — felel rá benn az is:
Kell pénz? Itt a tárcám. Kell kincs? Itt a láncom.
Csak az életemet hagyd meg, jó barátom.

Rebegésre vált az ajkain a beszéd
s könyörgőre tette kövér, kesztyűs kezét.
— Az isten szolgája? Micsoda istené?
Felel az hajlongva:
— A Jézus Krisztusé.

— A Jézus Krisztusé? Nem gondoltam volna,
hogy neki ily kincses, dús szolgája volna.
Ő bizony sose járt négylovas batáron.
Egyszer lovagolt csak, akkor is szamáron.
Ha neki ily drága hintója lett volna,
azt a szegény aggot belévette volna,

ki amott dermedez a havas útfélen,
a havas útfélen, a halál ölében:
s akit úgy elhagyott a te drága hintód,
mint valami tuskót.
Rá az ablakon át ki is pillantottál,
s láttad, mint emeli szívedhez a kezét...
Krisztus papja vagy te? csúnya, hazug beszéd.
Te se nem intettél, se meg nem állottál,
mint a csigabiga, házadba húzódtál!

Megfordul a hintó: visszamegy léptetve:
hallag a püspök is, még mindig remegve.
Az árok oldalán sárgultan, kékülten,
ül egy öreg koldus, fagyba merevülten.
Sipkáját, mint szentet a mennyei sugár,
körüllengedezi egypár hajaszála:
kék öreg szeme im bágyadtan körüljár,
s hogy szól, meghullámzik kenderszín szakálla.
— Hagyjanak — így mondja — jobb nekem nem élnem:
rongy koldusélctem jobb ha itt bevégzem.
Rossz falábon jártam: épp itt hasadt széjjel...
Megfáznak. Menjenek az isten hírével,
— De nem addig van az, — az Ygazság mondja —
kendnek mától fogva nincs szomorú gondja.
Úgy van-e püspök úr?
— Úgy — szól az fanyaran.
S a koldus csakhamar a szép hintóba van.

— Hol hagyta a lábát?
— A mori csatába.
A legelső ágyú térdemnél elvágta.
Félévig feküdtem. De nem ezt sajnálom:
a hazáért veszett, hát nem veszett kárba,
hanem volt egy fiam, meg egy jó, hű párom,
azokat az isten mért hogy elkívántal?

A püspök ezalatt fel-alá topogott.
Kerek szemüvege mérgesen villogott.
Az Ygazság csak a koldust bagyulálta.
— Ilyen állapotba hogy eshetett bátya?
Nincs menedékháza az ilyen szegénynek?
— Van: de nem elég ám oda a szegénység,
se faláb, se rongyok, sem éktelen vénség,
ott csak az ajánló írására néznek.

Az Ygazság erre fejét megcsóválta,
és egybevonaglott a két szemöldöke.
Az isten tudja, hogy mit gondolt magába.
A püspökre villant bosszús tekintete.
— Ne búsúljon apó, az idő megfordul.
Hallotta tán hírét kend az Ygazságnak,
nohát azt mondja most, jó ember, magának,
hogy eztán a földön nem lesz, aki koldul.
De kigyelmed fázik... Ihol a kabátom,
Nadrágot meg adjon ez úri barátom!

A püspök, mint pulyka, duzzad már mérgében.

Ám az Ygazság szól: Ember, ez nem szégyen.
Hisz magad hirdeted a Jézus irgalmát.
Nadrágod ha nincs is, marad reverendád.
Az a lánc a szégyen, mert benne hordozod
száz nyomorgó család, epedett kenyerét:
az a kereszt szégyen, mert rajta hordozod
részvétlen szivednek nemtitkolt hidegét.
A brilliáns szégyen, míg a nyomor könnyez,
s téged a fölösleg gaz pompája környez.
Mit mondott nagyerős parancsul mestered:
»Mindenkit úgy szeress, mint magad szereted!«
De látom, csak fapénz az Ur szava nálad:
nem a nyájnak élsz te, csupán a gyapjának!

Ikbeg-habog a pap, s lesüti a szemét.
Vesszőként vagdalja ez a kemény beszéd.
Az Ygazság végignézi megvetően,
és szól: Takarodjál, takarodjál tőlem!

Orra hegyét a pap erre megvakarta,
s hátat fordítván a dörgő Ygazságnak,
elindult a havas szőlők közt baktatva
általegyenest egy barnálló kis háznak,
mely alig száz lépés az ország útjától,
s kapuján szent Vendel áll havas süveggel.
(Süveget csinált a hó kalapjából.)

A huszár, a kocsis? — mukkanni se mertek.
Hál istennek, csakhogy egyszer már mehetnek.
Elrepült a hintó. Vitte az öreget.
Útján az Ygazság most tovább sietett.

A TANITÓ

Részletek a Lámpás c. regényből.

NEHEZEN vártam már a tanítás kezdődését. Ez a kezdet akkoriban a városban október eleje. Falun a krumpliszedés után való idő.

Imre herceg napján arra nyitom föl a szememet, hogy két tehénszagú maszatos gyerek lép az iskolába.

Köszönnek. Egy-egy kis darab fa mindegyiknél. A fát a pad sarkára teszik. Azután beülnek a padba. A tarisznyájukból nagy darab kenyeret cibálnak elő és falogatják. (A parasztgyerek reggeltől estig mindig eszik. Hogy honnan győzik azt a sok kenyeret, ma sem értem, hiszen a kereset olyan kevéske hozzá.)

Láttam, hogy ezek az első fecskék. Unnepies érzés szállott meg. Tehát a nagy nap elérkezett.

— Édes fiaim — szóltam hozzájok — nem tudom, kik vagytok, mert mikor bejöttetek, nem mondtátok meg, hanem azt látom, hogy még ma nem mosakodtatok. Há' menjetek ki az udvarra, ott van a kútban a jó tiszta víz. Mosdjatok meg, azután mikor bejöttök, álljatok szépen elém és mondjátok meg, mi a nevetek.

Míg a két gyerek künn helyreigazította az anyai kéznek mulasztását, én addig felöltöztem s rendbe raktam az ágyamat.

A két gyerek visszatért. A hideg víz piros rózsái égnek az arcukon Újra köszönnek. Elém állanak És szól az idősebbik magas éneklő hangon:

— Én Balogh Mátyás vagyok

És szól a kisebbik:

— Én Balogh János vagyok.

— Hát azt a két fadarabot minek hoztátok?

— Fűteni.

— Ez a szokás itt?

— Szokás. Minden gyerek hoz minden nap.

(Lám az öreg milyen praktikus ember.)

— Hát még mi a szokás?

— Disznóöléskor kóbászt is hozunk.

— Hát jól van, gyerekek — szóltam kedveskedve — ha fát hoztatok magatokkal, nem bánom, mert ha más módja nincs a fűtésnek, ezt is el kell fogadnom, hanem más egyebet ide-ne hordjatok. Tudtok-e imádkozni?

— Én tudok — büszkélkedett a nagyobbik.

Elmondta az imádságokat, utána mindjárt az egyszeregyet, mintha ez összetartoznék.

— Hát te nem tudsz? — kérdem a kisebbiket.

A fejét rázta.

— Hány Isten van? — kérdem tőle.

A fejét rázta.

— Ki teremtett?

— Az apám.

— Nem az, te — felelte a nagyobbik, s oldalba lökte az öklével.

— Hát ki a fene? — kérdezte a gyerek bosszúsan.

Láttam, hogy a gyereknek a hitről fogalma sincs és hogy ez a kérdés nem való csak a pap szájába.

Meghagytam nekik, hogy délutánra mondják meg a gyerekpajtásaiknak, hogy a tanítás megkezdődött és hogy azok is tisztán megmosakodva jöjjenek el. Mátyásnak egy szép lúdtollat faragtam, Jánosnak meg egy kis kocsit fűzfavesszőből meg krumpliból.

A két gyerek ugrándozva távozott.

Hogy magamra maradtam elővettem a Kiskatekizmust, amely nálunk a népiskolában a főtárgy.

És olvastam.

Az első kérdés ez:

— Ki teremtett?

Amire ez a felelet:

Az Úristen, aki a mennyet és Földet teremtette.

Tehát az az Úristen, aki a mennyet és Földet teremtette. Van másik úristen is? Ha nincs, akkor minek ez a magyarázat? S ha kell az a magyarázat, miért nincs benne a kérdésben.

Ime a katekizmus első kérdése is milyen hibás.

De azután mit felelek én, ha valamelyik gyerek így szól hozzám:

— Tanító úr, hogyan teremtett engem az Úristen?

Ezt a kérdést tehát kihúztam a könyvből.

A második kérdés ez:

— Mi végre teremtett téged az Úristen?

Maga a kérdés rossz.

»Mi végre« ez se nem magyar kifejezés, se nem helyes formája a kérdésnek; mert azt felelheti rá a gyerek: A »felvégre«, vagy »a faluvégre«. Márpedig jó feleletet csak jó kérdésre mondhat a tanuló.

Kijavítottam: »Miért« teremtett téged az Úristen?

A felelet:

— Hogy őt megösmerjem, szeressem, neki szolgáljak és üdvözüljek.

Gondolkoztam e felelet fölött is.

Lehetetlen, hogy az Istennek is ilyen vénasszonyos önző politikája volna. A saját imádására és udvarlására teremtette volna az emberek millióit?

Hát ezért születtünk? Ezért éljük át annyi gond és annyi nagy

érzések, tengernyi szenvedések között az életünket, hogy egy örökgerincű, soha nem látható ismeretlen valakit kötelességből szeressünk? Lehet parancsolatból szeretni? Parancsolhatja értelmes, becsületes lény, hogy őt szeressék? Lehet ez ok is arra, hogy évezredek méhében milliónyi milliók szülessenek, szenvedjenek és meghaljanak?

Ki mondta ezt?

Az anyaszentegyház? vagy a könyv írója?

Bizonyára a könyv írója.

Az ember nem azért él, hogy az Istennel ösmerkedjék, aki láthatatlan és feltalálhatatlan. Mindossze az én boldogult Miklós bátyám hitte azt, hogy az Istennek egyéb dolga sincs, mint hogy a kócok között üljön s mikor egyszer kopenyege elégett a kályha mellett, ő a nagybűzös füstben így szólt:

— Isten adta, Isten elvette.

Azt hitte, hogy az Isten égette el a köpönyegét.

Én már gyerekésszel láttam, hogy az ember célja az, hogy minél kellemesebbé tegye a földön a maga életét és azokét, akik a környezetében vannak, illetőleg vele érintkeznek.

Azt tapasztaltam, hogy aki így cselekszik, az okos ember, jó ember is; és... nincs tovább.

Parasztgyerekeknek ezt nem lehet megmagyarázni, a másik meg hazugság.

Kihúztam.

Hasonlóképpen cselekedtem a katekizmusnak azzal a részével, amely azt fejtegeti, hogy egy az Isten, de mégis három.

Maradt a katekizmusban a felebaráti szeretet és a parancsolatok fejezetei.

Délután körülbelül húsz gyerek verődött össze az iskolában, s ezek felerészben olyanok, akik még soha sem szagoltak tudományt.

Bámulva láttam, hogyan vannak nevelve ezek a gyerekek.

A tisztaságról fogalmuk sincsen. A hajuk hosszú, csak éppen, hogy a nyakszirtnél valahogy elnyírta az anyjuk. A járásuk olyan, mintha mindig térdig sárban járnának. Testük tartása gorbe. Zsebkendőnek hírét sem hallották. Köszönni nem tudnak. Beszédjük csupa durvaság.

Nekem hát az volt az első dolgom, hogy a kútra küldöttem őket, azután egyenként előszólítottam a padból, s megtanítottam, hogyan álljon egyenesen, bátran, szembenézve és emberhez illően hogyan járjon.

Amelyik mezítláb volt, azon fogott is a tanítás, de amelyik az apjának 20—22 fontos csizmájában jött el, bizony szegényke legfeljebb elvben fogadhatta el az oktatásomat.

Az öreg mester, aki egy pintes üveget állított maga elé és pipá-

zott az iskolában, csak leste, csak nézte a bajlódásomat, s közben nagyokat nevetett.

— Hagyja el — szólott végül — mindegy az a parasztnak akárhogyan jár, ha mindjárt négykézlábon is.

— Nem úgy van az, uram — tiltakoztam — én embert akarok belőlük nevelni s az ember nem az ábécénél kezdődik. Azután elvégre is a nemzet nem mi vagyunk, hanem az apró rongyos kis népek százezrei. Ez a jövendő nemzedék. Ez a mi kezünkben van. S ha minden tanító úgy gondolkoznék, mint én, akkor a magyar nemzet számot jelentene a világon.

— Furcsa beszéd — szólt egyet kortyintva, kedvetlenül — míg áll a világ, magyar mindig lesz, mint ahogy mindig volt is. A tudomány mellékes. Fő a jó egészség, meg az ennivaló.

Gondoltam: nem vitatkozok vele. És tovább foglalkoztam a gyerekekkel.

Egyszer csak látom ám, hogy Soós Antal az ablakra pillant és gyorsan az asztal alá rejti az üveget.

A pap jött.

Belép az iskolába. A gyerekek hosszan elnyujtott dícsértesséket mondanak. A pap ránk se néz. Föl és alá jár a padok előtt és kérdezgeti hol az egyik, hol a másik gyereket.

— Tudsz-e még valamit?

— Sokat felejtettél ugye?

És a kalap a fején.

— Plébános úr — szóltam hozzá halkan — a kalapját...

— Mi a baja a kalapommal? — kérdezte nyersen.

— Gondoltam, fenn tetszett felejteni.

— Hallja maga, vörös — szólt pulykamérgesen — fogja be a száját. Az iskolában én vagyok az úr. Maga pedig szolga. Menjen ki!

Ránéztem Soós Antalra. Az úgy ült a széken, mint Péter apostol, mikor azt mondták neki, hogy: Te is ama Galileussal voltál!

— Jól van — feleltem keserűen — ki is megyek, el is megyek. Olyan iskolában, ahol nem a tanító az úr, hanem a pap, nem is tanítok. Hanem azt jegyezze meg istennek dölyfös birkapásztora, hogy szolgája nem voltam és nem is leszek.

A pap alacsony, kövér, szőke ember volt. Én magas, nyúlánk, erős. Még egy pillantással végignéztem. Vártam, nem nyúl-e hozzám. Sápadt volt, nem mozdult.

Hej, gondoltam, ha most én volnék itt a mester, repülni tanítanám a papot De mit tehet a segédtanító?

Kimentem.

— No, édes öreganyám — szóltam a mesterné hez — én már befejeztem a tanítást végleg. Indulok.

— Hová, lelkem fiacskám?

— Azt magam is szeretném tudni.

Azzal elbeszéltem hosszasan az összecsattanásomat.

— Oh lelkem — felelte jólelkűen és a vállamra tette a kezét — ezért ugyan kár volna elmennie. Az én uramat fiatal korában hatszor is kikergette a plébános az iskolából. Meg még a templomból is. Azért mégis itt vagyunk. Megkérjük holnap a papot.

— Hát ha az akasztófától menteném ezzel meg magamat, megkérném-e?

Sírt az öregasszony. Azután arra mégis rávett, hogy az éjszakát töltsem náluk. Pihenjem ki magam. Halasszam el az elmenésemet reggelre.

Este az öreg Soós dús vacsorát főzetett. Mindegyre azt hajtogatta:

— Gyerünk át együtt a paphoz és kérje meg. Elvégre a pap is fiatal ember, még csak harmincöt éves, és bizonyosan megbánta már azóta, hogy heveskedett.

— Miért kérjem meg? — rökönyödtem el. — Azért, hogy ne vegye rossznéven, hogy velem gorombáskodott? Azután ki állítja helyre a tekintélyemet az iskolás gyerekek előtt? Ki magyarázza meg nekik, hogy nem a pap szolgája tanítja őket, hanem egy mintaember, akinek a szava szent és akinek a hátán senki lábanyoma nem látszik?

— Édes öcsém — csendesített a mester — furcsa tejet szopott maga. Se kezet nem csókol a papnak, se maga fölött valónak nem ismeri. Hátha még idejében el nem dugom a katekizmust! Szerencsére idejében megláttam benne a húzásokat, javítgatásokat. Hát pogány maga, öcsém?

A NEMZETET akkor rohanták meg délről és nyugatról a gyilkosok ezrei. Az országban Kossuth Lajosnak holtakat ébresztő csatára hívása mennydörgött. Zászlók jelentek meg a falukban és a kovácsok kardokat kalapáltak és köszörültek.

A pap járatott egy lapot.

Remegő szívvel olvastuk ezt mindennap.

Mikor híre kelt, hogy Jellasich átlépte a határt a rablóseregével, és asszonyokat, gyermekeket öldösnek a katonái, a vér a fejembe tolult és felkiáltottam:

— El kell mennem!

— Hová? — kérdezte a papom.

— Hová? Oda, ahová a kötelességem hí. Minden magyarnak, akinek ép a keze, fegyvert kell ragadnia és addig ne aludjék párnán senki, míg a magyart gyilkolják. Magammal viszem az egész falut.

— És a tanítás?

— Csak nem gondolja, plébános úr, hogy én az ábécét az égő ország világítása mellett tanítgatom? A leckét az ellenségnek adjuk karddal és ágyúval. Az iskola a csatatér. Ott van maga az Isten is a megtámadott nemzet élete felett. Önnek is ott a helye. Ön is erős ember és magyar ember.

Elsápadt.

— Nem, én nem mehetek — szólott a fejét rázogatva — én nem hagyhatom itt a falut. A betegeknek és a haldoklóknak szükségük lehet rám, és a templom a vigasztalás helye.

Azután, hogy tovább beszélgettünk, felajánlotta, hogy ha a háború a télen át is tartana, ő a hazáért kész tanítani az iskolában.

A faluba toborzó huszárok jöttek.

Kitűztem zászlójukat a templom ajtaja elé és megkértem őket, hogy addig ne táncolgassanak, míg én nem beszéltem a falu népével.

A nép hamar összesereglett a zászló körül. A harangot is félreveretem, hogy senki ne hiányozzék.

Magamra vettem egy díszes honvéd atillát, oldalamra kötöttem a kardot, amellyel a bandérium vezetője megajándékozott.

Azután fölléptem a templom elé állított asztalra, és így fordultam a néphez:

Véreim! Magyarok!

A félrevert harangok ma egy égő ország veszedelmét kongatják. Orgyilkosoknak vad csordái rohanták meg hazánkat. Ezer meg ezer kés irányul a nemzet szívének. El szeretnék törülni a magyart a föld színéről.

Próbálta azt már velünk török, tatár, német, csakhogy a magyar nemzet ilyenkor fölkelt, mint a haragvó oroszlán és megsemmisítette az ellenségeit.

Apáink hősi vére csörgedez bennünk. Vajjon összetett kezekkel nézzük-e országunk égését? Vajjon süket fülekkel hallgassuk-e, hogyan kiáltoznak asszonyaink és gyermekeink a gyilkosok kardjai alatt?

Azt akarjuk-e, hogy rabláncra verjék kezeinket és a házunk falára üszökkel írják: gyáva volt a magyar és megérdemelte, hogy eltöröltessék a föld színéről?

Fegyverben van már az egész nemzet. Csak a mi zászlónk nem lengedez még a haza védőinek táborában. Aki férfi és magyar, velem jön a Kossuth zászlója alá. Velem jön és én előttetek járok mindenütt és ha kell, esküszöm itt az Isten házának kapuja előtt, hogy véremet ontom szeretett hazámért.

— Elmegyünk! — kiáltották a férfiak.

A zene megzendült. A Rákóczi-induló hangjai mellett osztották szét a piros sipkákat. S másnap reggel kétszázharmincan indultunk a tábor felé.

ÖREG ESTE volt már, mikor végre a falum határát elértem.

Az utamra a csillagok világítottak. A prücskök és békák méla zengése üdvözölt. A jegenyefák mint néma, sötét őrök magaslottak ki a faluból. — A korcsma ablaka erősen világított. Valaki harmonikázott benne. Megösmertem kicsoda: Csik Lőrinc, a részeges csizmadialegény.

A szívem feldobogott, mikor az utcámra léptem.

Még egy perc és én átölelve tartom az én kedves kis fiatal feleségemet.

A bakter éppen szembe jött velem.

— Jó estét Marci! — köszöntöttem rá örömmel.

— Jó estét — felelte meghökkenve.

És rám bámult.

— No — kérdeztem — meg sem ismersz talán?

— Minden lélek dícséri az urat — rebegte elfulladó lélekzettel — hát csakugyan a mester úr volna?

— Nem is az ördög.

— Hát nem halt meg?

— Láthatod.

— Ajnye, ajnye! — szólott a fejét vakarva.

Tovább akartam sietni, de ő visszatartott.

— Megálljon mester úr — nyögdécselte — álljon meg egy kicsit.

— Mit akarsz?

— Mit? Hát, hogy, egy kis baj van.

— Micsoda?

— Nem tudja még?

— Nem. Meghalt tán a feleségem?

— Dehogy halt. Nem halt a...

— Hát mi a baj?

— Ajnye, ajnye — csóválgatta tovább a fejét.

— Nyögd ki hát, ne várakoztass. Hiszen alig várom már, hogy otthon lehessek.

A bakter halkan és sajnálkozó hangon fakadt szóra:

— Gyerek van a háznál.

— Az én házamnál?

Ráintett a fejével

— Micsoda gyerek?

Vállat vont. Azután a botjával a port turkálva felelt:

— Azt mondják, hogy a izé... a pap... Dehát én nem tudom. Csak aszongyák...

Azt hittem, leroskadok.

A szemem előtt összefutottak a házak, a csillagok, a fák és a bakter.

Az útfélen egy ledöntött fatörzsök hevert.

Leroskadtam arra. És egy kis idő multán így szóltam a bakterhez:

— Mondj el mindent, amit tudsz. Őszintén.

A bakter nem tudott egyebet, mint azt, hogy a pap szorgalmasan átjárt hozzám. Vigasztalta az asszonyt, merthogy halálom hírét közöltek. És hogy a feleségem az utóbbi hónapokban annyira elzárkózott, hogy senki se látta. Végre ezelőtt két héttel a bába is megjelent a háznál. Ekkor pattant ki a titok.

— És engem holtnak hittetek?

— A papunk híresztelte.

— Jól van — feleltem — hadd higyjenek halottnak. Eredj Marci a dologra és ne szólj senkinek arról soha, hogy engem láttál.' Megteszed?

— Megteszem.

— Esküdj meg rá.

— Isten engem.

Elment. Eltűnt az éjszakában.

Én meg ott maradtam egy darabig a fatörzsökön. Ültem. Tépelődtem. Azután végignéztem a botomon.

Erős, súlyos somfabot. Tavalyi vágás.

Azután fölkeltem és elindultam a plébánia felé.

A PLÉBÁNIA ablakai sötéten meredtek rám. Ellenben az én udvari ablakaimból kiszűrődött a világosság.

Valami ösztönszerű késztésre átbotorkáltam az udvaron és lekanyarodtam a kerteknek. Mégis haza igyekeztem. Odalopakodtam az ablakhoz. Belestem a függönyhasadékon.

Ott volt az egész familia.

A feleségem az ágyban ült és szoptatta a gyereket. A pap mellényben és nadrágban az asztalomnál félkaron könyökölve. Előtte az én kékvirágos csészém. Abban kevert valamit. Az anyósom pedig a másik ágy fölvetésével foglalatoskodott.

És én néztem, néztem őket, gondolat nélkül való butasággal.

Olyannak tűnt nekem, mintha csak álmodtam volna ezt a képet. És azt is, hogy én mester vagyok. És hogy az az asszony az én feleségem. Az nem az én feleségem. Az a papé. Nem igaz, hogy én mester vagyok. Én valami csavargó vagyok. Valami idegen senki ezen a helyen és ebben a faluban.

Mi lesz, ha ide berontok?

Ha agyonütöm a papot. Egy pillanat alatt összecsődül a falu. Engem elfognak. Felakasztanak.

Hát akkor rendben lesz a világ?

Nem. Csak két emberrel lesz kevesebb benne.

Otthagytam az ablakot, és kiléptem újra az utcára.

Csak mentem-mentem, azt sem tudtam merre, azt se tudtam hová.

A szívemen mint valami szorító kígyó vonaglott a fájdalom.

A papot mégis megölöm — határoztam kábultságomban. — Ő megölt engem. Én megölöm őt. A számvetés tiszta.

Visszatértem a ház elé és leroskadtam a padra.

Nem tudtam gondolkozni. A fejemben sötét örvény forgott és ebbe az örvénybe belekerültem én is. De benne zörgött a fiatalságom, multam, jövőm, szerelmem, küzdelmem. Meg mit mondjak még? — mindent! de mindent.

Ebben a rettenetesen lüktető agygomolygásban eszembe jutott Arden Enoch meséje. Az ős tengerészmese. A tengerész, aki húsz évi hányódás után hazatér és más férjnél találja a feleségét. Nem bántja őket, hanem visszatér szótlanul a tengerre.

Igen, csakhogy ez a pap a lelkek tengerésze. Vagy kalóza. Vagy tudomis én mije... Rablója!

KULTÚRHARC TISZASZALLÁSON

Expozíció

MERKEL, a huszárkapitány, férfikora delén már nem foglalkozott egyébbel, csak állatszelídítéssel. Azok közé a lovastisztek közé tartozott ő, akiknek negyvenéves korukban megjön a gyomorkatarusuk, s akiket ilyenkor komolyan szokott figyelmeztetni az ezredorvos: »Ha ön nem tartózkodik a szeszes italoktól, akkor az ön mája nagyság tekintetében vetélkedni fog a Mauthner diadalával.« Merkel tehát e szomorú kórjóslat után megijedt a kötőszöveti lobtól, s egészen abbahagyta a zajos mulatságokat. Nem ivott egyebet, csak giesshübli vizet, pesti és bécsi barátnőit többé nem hozatta le különvonatokon a termékeny Bácskába, higiénikusan élt, és némi megnyugvással tapasztalta, hogy az életben mégis van valami titkos harmónia: az embernek épp akkorára fogy el a pénze, mikorára elromlik a gyomra. Mily kellemetlen volna, ha ez a két momentum véletlenül nem tartana lépést!... Szinte örült is hát Merkel a gyomorkatarusnak, és nagy kedvvel látott most már a testedző mulatságokhoz. Mint már mondatott is, nem foglalkozott egyébbel, csak állatszelídítéssel. Egész idejét a lovaglóiskolában töltötte, személyes részt vett a csökönyös lovak megfékezésében, órákig tartotta a longe-ot, általában figyelmen kívül hagyván azt a régi tanácsot, melyet még Szent Györgytől, a lovasok patrónusától örököltek a huszártisztek: »Sohse bízd magadra azt, amit az őrmester is elvégezhet.« Igaz, a lovakat mindig jobban gyötörte, mint a huszárokat, s ez némi árnyékot vet a daliás kapitány erényeire, de szolgáljon neki mentségül a mérhetetlen ambíció. Merkel kapitány ugyanis főnixként akart kiemelkedni vagyona romjaiból. Míg megvoltak értékpapírjai, míg a királyutcai családi házban is akadtak egyes tehermentes sarokkövek, addig a gazdag terézvárosi polgárfiúnak nem volt egyéb ambíciója, csak az, hogy a 18-ik huszárezred mindenkori állomáshelyén meg ne inogjon a közhiedelem, mely őt többszörös milliomosnak tartja. Az utolsó percig, azaz a pénzfogytáig s a gyomorhurutig mindent ennek a téveszmének áldozott Merkel. Mikor aztán összeomlott minden, és Marius Carthago romjain ült, s az ég komor volt és csillagtalan, akkor az ambíciózus kapitány egyszerre

híres lóidomító akart lenni. A lovasságnál tudniillik ez is egyik útja az emelkedésnek, Merkel kapitány tehát férfikora delén ilyen szempontból foglalkozott állatszelídítéssel. Rideg következetességgel, páratlan kitartással hajszolta azt a célt, hogy az Equus communis segítségével legyen ezredessé.

Ebben az időtájban történt, hogy a végzet összehozta őt egy Prépost nevű kincstári lóval. Az állat egy tizenhét-markos tiszti ló volt, melyet a gyalogságtól mint fegyelmezetlent kellett elbocsátani. Régi gazdája, egy kövér gyalogos őrnagy, a pesti remondavásáron adta el a huszároknak, s hogy ez mily jelentékeny esemény volt, mutatja a »Polterabend« is, melyet az őrnagy úr eladás után rendezett. A Polterabend tudniillik a Károly-kaszárnya kantinjában volt, s az őrnagy úr ez alkalommal középen ült, és fogadta a gratulációkat, mint akit a vízből kimentettek. A szegény ember egészen újjá volt születve; látszott rajta, hogy ismét nyugodtan fog élni hivatásának, s hogy el fogja felejteni ama számos megaláztatásokat, melyeket Prépposttól szenvedett, s melyek közt nem utolsó volt az a jelenet, midőn a tavaszi szemle alkalmával a parókáját rúgta le neki a dühös állat... Tehát ilyen zajos volt a Prépost multja, midőn a 18-ik huszárezredhez bevonult lónak. Érkezése ott némi szenzációval volt összekötve. Ütközben ugyanis összerugdosta a tobbi remondákat, s az állatorvost, aki egész jóakarattal közeledett feléje, megharapta. Tiszaszálláson aztán az ezred kapitányai sorsot húztak, hogy kinek a századához jusson a Prépost, s így került a híres ló Merkel kapitány századához. Ott kezdetben fölmerült az a terv, hogy legjobb volna Prépostot zárt ajtók mellett agyonlovagolni, s aztán természetes halál-okot konstatálni, de -- bár ezt a tervet különösen a kadét s az ifjabbik hadnagy pártolta, s bár az állatorvos is hajlandónak mutatkozott tüdőszélhüdésről adni bizonyítványt (nem is hazudott volna) — Merkel százados később mégis másképp döntött.

— Ezzel a lóval bánni kell tudni — mondta — és én megmutatom nektek, hogy a hadügyminiszter aranykelyhét nyerem meg vele a bécsi díjlovagláson.

És szavának állt a derék vörösbajszú ember. A saját tiszti lovának tette meg Prépostot, s a rakoncátlan sárga ősztől tavaszig bámulatosan megpuhult a keze alatt, igazolván Merkel kapitánynak azt a külön művészi felfogását, hogy a lóidomítás súlypontja ugyan a ló hátsó két lábán van, de gyakorlatilag itt sem egyéb a siker egy jól sikerült szuggeszciónál. A lóidomító hát tulajdonképpen úgy működik, mint az idegorvos. Májusban már egész nyugodtan számíthatott is Merkel a hadügyminiszter aranykelyhére, mert ha abban az esztendőben nem is, de jövőre bizonyosan kiállhatott Prépposttal a síkra. A paripa már csaknem egészen át volt alakítva, igen kevéssé idegeskedett, s az idomítás kiegészítéseül minden nap még hideg fürdőt is vett a

Tiszán. Merkel boldogan dörzsölte a kezét. Az ilyen lovak gazdáit szokták soronkívül kinevezni őrnaggyá és szárnysegéddé. Már látta is, hogy a produkció után a bécsi rotundában hogy fog neki gratulálni Konrád főherceg, a versenyek rendes díszelnöke. »Kedves kapitány úr, ön tulajdonképpen az első díjat érdemelte volna, ha X. őrnagy és Y. alezredes, a lovaglóintézet tanárai ki nem állnak...« Ily merész álmokat szőtt Merkel kapitány úr, kvártélyán, az alacsony parasztszobában, hol a búboskemence szmirna-szőnyeggel volt letakarva, s a tulipános asztalon ötvennyolc szivartárca volt kirakva, annyiféle címerrel, ahány csak jelezve van Toldi szerelmének hetedik énekében. Látható volt ott elefántcsontból kifaragva az Eszterházy-griff, a Pálffy-szarvas, a Forgách-leányzó, a Csáky-török s a Zichy-agancs, s e fényes környezetben egy közönséges brittánika füstjét fújta Merkel a fali fegyverekre. Meleg májusi nap volt, s a nyitott ablakon át beszállt a tiszaparti füzek illata; az ústatóról is odahallatszott a huszár Bódi rekedt kiabálása. A huszár Bódi már ötször megszökött volt a svadronjától, s most állandóan az ústatáshoz volt kirendelve vezetőnek, hogy hátha a Tiszába fullad. Rekedt kiabálása végigharsogott az egész Híd-utcán: »Prépost... Prépost... Prépost... hej, Prépost!...

Főtisztelendő Végh Xavéri Ferenc, a tiszaszállási esperes-plébános úr ezen órában épp rendes sétáját végezte a füzes szélén. Ott kedves kakukkfüvek és apró mezei virágok közt ájtatos imákat mormolt a főtisztelendő úr, és azon ünnepi szertartásokra gondolt, melyekben tegnapelőtt volt része, midőn a krassóvári püspöki kápolnában a boldogmezei címzetes préposttá avattatott, megkapván méltósága külső jelvényeit: az infulát, a mellkeresztet és a gyűrűt. Huszár Bódi ebben a pillanatban először kiáltotta el magát: »Prépost... Prépost... hej, Prépost!«

Főtisztelendő Végh Xavéri Ferenc zsebrevágta a breviáriumot. Kezdetben nem igen hitt a fülének, elhatározta hát, hogy feszülten figyelni fog. S várakozása valóban eredménnyel járt. Rövid másodpercek után ugyanis Huszár Bódi megint csak hallatta azt a fényes titulust, melyért főtisztelendő Végh Xavéri Ferenctől ezerkétszáz forint kincstári díjat követelt a központi díj- és illetékkiszabási hivatal Budapesten. »Prépost... Prépost... hej Prépost!« Parasztok is jöttek arra, és szintén észrevették, hogy a lovat Prépostnak hívják. Sunyi mód nevettek is az alávalók, sőt annyira ment az orcátlanságuk, hogy a prépost úrnak még az ájtatos köszönést is elnevették. »Dícsértessék a... bruhaha...« röhögtek a gyalázatosak. A prépost úr elvörösödött, vékony, kampós orrát lehúzta a mellére, és még azon órában ott volt előbb az ezredirodában, azután meg a Merkel százados kvártélyán.

— Merkel százados úr, — kezdte a pap — az ön lovát úgy hívják, hogy Prépost.

— Persze hogy úgy hívják, — felelte a kapitány. — Én Merkel

vagyok, a lovam meg Prépost. Mi ketten fogjuk megnyerni esztendőre a hadügyminiszter aranykelyhét. Különben mit parancsol a főtisztelendő úr?!

— Csak kérek, százados úr, csak kérek. Méltóztassék közölni velem, hogy miképp jutott az állat ez engem oly mélyen sértő névhez?

A kapitány mosolygott.

— Haj, főtisztelendő úr, — mondta — azt a Normal-Verordnungsblatt 1873-ik évi folyamából tudhatni meg. Ott vagyon megírva a hadügyi kormánynak azon kívánsága, hogy az egy évben született lovak nevének ugyanazzal a betűvel kell kezdődnie; így mindjárt a korát is tudni a lónak. De tény — folytatta azután Merkel százados — hogy 1892-ben, mikor sor került a P-re, nagyon meg lehetett akadva a nagydád-saári remondatelep adjutánsa. Bizonyosan sok lovat asszentáltak, és nem volt elég a Pepi, a Piroska, a Pálma, a Puska meg a Péter; végezetül, hehehe, a Préposthoz kellett folyamodnia szegény adjutánsnak. De egy szivarral, kedves főtisztelendő úr, csak szolgálhatok?...

— Köszönöm, — mondta a pap mérgesen. — Tudomásul veszem, hogy már a hadsereg is azokhoz szegődött, akik egyházi intézményeinket kigúnyolják, és tudomására fogom adni az ezredparancsnokságnak, hogy az úrnapi körmenetnél többé katonai díszkíséretre nem reflektálok. Azonkívül egyházi felsőbbségemnek is jelentést teszek rögtön.

Így szólt a mérges prépost, és otthagyta Merkel századost az ötvennyolc szivartárcájával. A huszár Bódi még akkor is ott kiabált a Tisza partján: »Prépost... Prépost... hej, Prépost!...«

Bonyodalom

A KRASSÓVÁRI hadtestparancsnok egy becsületes cseh generális volt, akinek járásközben már igen megrogyott a térde, mi egyébiránt hadvezéri lépteknek is szokott neveztetni. Ő excellenciája ennélfogva nem igen járt ki a városba, s a megyéspüspökkel is csak egyszer találkozott minden esztendőben; augusztus 18-án, mikor évenként felváltva vagy a hadtestparancsnoknál vagy a püspöki rezidenciában volt az ebéd. A papokról különben sem sokat tartott, amióta Königraetznél látott egy regiments-káplánt, aki a zsidókat is meggyóntatta. Annál nagyobb volt a csodálkozása, mikor egy szép napon csak bejön hozzá a vezérkari főnök, hogy a püspök úr őméltósága kívánja tiszteletét tenni. »Mit akar velem az öreganyám?« — mormogta a hadtestparancsnok, és átment a fogadószobába; a püspök, suhogó violaszínű köntösében ott ült, és nézegette a falakon látható értékes olajnyomatokat; úgymint Radetzky tábornagyot, Hesz táborszernagyot, Uchatius altábor-

nagyot, Ponklar vezérőrnagyot és mindazokat az ezredesi rangfokozaton levő férfiakat, akik katonai szempontból egyáltalában alkalmasak a művész ecsetjére.

— Kegyelmes uram, — kezdte a püspök — tudja-e ön, hogy a 18-ik huszárezrednél van egy ló, amelyet Prépostnak hívnak?

— Hogyne tudnám, — válaszolta a generális — persze hogy tudom. Nagyszerű egy ló az, még bakát sohasem tűrt a hátán. A huszárt is csak úgy tűri, ha előbb a fülébe súgják, hogy most XII. Károly svéd király ül rajta...

— Jaj, kegyelmes uram, — vágott közbe a püspök — baj van ám azzal a lóval, és nékem nagy keserűségem.

— Tudomásom van az ügyről, méltóságos uram — köhécselt a hadtestparancsnok — és biztosíthatom, biztosíthatom méltóságodat, hogy a katonai és nem katonai elem békés együttműködése úgyszólván állami érdek, de biztosíthatom, biztosíthatom méltóságodat, hogy vannak esetek, vannak, midőn, midőn a fene tudja, hogy mit tegyen az ember...

— Ej, kegyelmes uram — mondta a püspök — hiszen világos az eset: a prépost úr meg a ló egy percig sem maradhat együtt Tiszaszálláson!... Ezt a problémát kell megoldanunk mostan.

A hadtestparancsnok ravaszul nézett a püspökre, és így szólt:

— Hisz akkor méltóságod könnyen segíthet a dolgon; kegyeskeljék a pátert, akarom mondani a főtisztelendő urat valami jobb plébániára áthelyezni... Esetleg hozza be kanonoknak... Vagy akár magam elfáradok Bécsbe, aztán lesz belőle udvari káplán... Sőt beszélek a nunciussal is, hátha Rómába helyezi...

— Ne tréfáljunk, kegyelmes uram! Én most sehová sem tudom elhelyezni Véghet, még a káptalanban sincs üresedés. Aztán meg önnek sokkal könnyebb a lovat egy más regimentnél elhelyezni..

A hadtestparancsnok hevesen tiltakozott:

— Jaj, méltóságos uram, az nem olyan könnyű dolog. Mert azt a kincstári lovat egy kitűnő tiszt úr nemes ambícióval és páratlan igyekezettel már egy félesztendeje, hogy idomítja; most hát, mikor háromnegyedrészben már elkészült a munkájával, nem lehet csak úgy egyszerűen elvenni a lovat tőle. Az ilyesmi lehangoló példa volna az egész lovastisztikarra. Méltóztassék hát úgy fogni föl a dolgot, hogy az a ló ma már össze van nőve Merkel kapitánnyal, mint egy kentaurral. Itt csak együtt lehet a kettőt áthelyezni.

— Akkor az történjék — mondta a püspök...

— Az sem lehet — válaszolta a generális. — Csak nem büntethetni meg Merkel kapitányt azért, mert pompás lovas és a lovát Prépostnak hívják!... De aztán ki téríti meg a költözködési költségeket: Végh főtisztelendő úr-e, vagy a katonai kincstár? . És általában is az ilyen példa még lehangolóbb volna a tisztikarra..

— Helyezzék hát át az egész ezred...

A hadtestparancsnok most már igen mérgelődött.

— Ej, méltóságos uram — mondta, és húzogatta a nyakán a másodosztályú vaskoronarendet — ez a kívánság már nagyon papos Egy lovon kezdte és az egész ezreden végzi... Így, méltóságos uram, nem oldjuk meg a problémánkat.

A püspök fölkészülődött.

— Jó — mondta egy kissé epésen — tehát a hadügyminiszter excellenciájához fogok fordulni rögtön.

Azzal otthagyta a hadtestparancsnokot a fent elősorolt olajnyomatú tábornokokkal együtt

Kifejlet

JÚNIUS MÁSODIKÁN a krassóvári hadtestparancsnok sajátkezűleg írt egy hosszú, bizalmas jelentést a hadügyminiszternek. A papiros teli volt csöndes rezignációval: hogy a tisztelettel alulírott minden tekintetben méltányolja ugyan a hadügyminiszter őexcellenciájának magas figyelmét, mely az 1888-ban született és 1892-ben besorozott 18-ik huszárezredbeli Prépost nevű lóra, illetve a vele kapcsolatos afférre terjed ki, de a tisztelettel alulírott nem érzi magát elég erősnek arra, hogy ezt a különös tapintatot igénylő kérdést minden irányban kielégítő módon oldja meg. A tisztelettel alulírott különben is azért kéredzkedett hadtestparancsnoknak Krassóvárra, mert abban a hitben volt, hogy ez nem igen exponált állás; most azonban, hogy meggyőződött az ellenkezőről, mindjárt folyamodik is nyugalmaztatásáért, s csak azt a méltányos kérést terjeszti elő, hogy a személyi pótlékából is számítsanak be valamit a penzióba, mert a lányát ép most adta férjhez egy tüzérkapitányhoz, s a kaució egy része kölcsönpénz, melyet általános gyakorlat szerint visszafizetni is szokás...

Épp ennél a passzusnál tartott a hadtestparancsnok őexcellenciája, mikor bejött a vezérkari főnök úr egy hivatalos távirattal. Abban pedig a 18-ik huszárezred parancsnoksága jelentette az illető aktaszámhoz, hogy a Prépost nevű tiszti ló reggeli nyolc órakor hirtelen kimúlt, s a boncolás adatai is nyomban közöltetni fognak...

A hadtestparancsnok kellemes izgatottsággal szemlélte a távirat vékony betűit, azután eltépte az imént megkezdett fogalmazványt. Valóban, arra nem is volt többé szükség. A gyermek meghalván, vége lőn a komaságnak. A Prépost ügye nem létezett többé, legföljebb csak a Merkel százados úr lelkében, ki ugyanabban az órában mély meg-

hatottsággal, szinte megtörve hallgatta a katonai állatorvos fejtegetéseit Tiszaszálláson:

— Az állatot, százados úr, ahogy kezdetben tervezve is volt, tulajdonképpen agyonlovagolták. Persze, ön ezt nem szándékosan cselekedte, de a dolog tudományos szempontból »mindegy«.

A vég

A TÖRTÉNETNEK az a vége, hogy Tiszaszálláson még az idén sem rukkoltak ki a huszárok az úrnapi körmenethez. Mert a kultúrharc Tiszaszálláson is csak olyan, mint Budapesten. Már négy esztendeje, hogy elpusztult a sárga, de azért a papok meg a generálisok még mindig veszekesznek.

LANGSAM TÓBIÁS

Jó hírben állott a vidéken,
Megsüvegelték mindenütt:
A hajnal már talpon találta,
Ha éppenséggel nem feküdt,
S jósága, mondják, úgy tündöklött
Mint napfényen a lázsiás.
Jámbor pap volt az istenadta,
Úgy hitták: Langsam Tóbiás.

Az erkölcsöt nappal szerette,
De ha már szunnyadt a világ —
Fiatal szép szakácsnéjának
Olvasgatá a bibliát.
No persze, hogy az ölelés, csók
Jobban folyt mint a szentírás,
De mindez csak titokban történt:
Vigyázott Langsam Tóbiás.

Beszélhetett a pletyka bármit,
Azért ő nem dühösködött.
Szerette mód nélkül a kántort,
Bensőbben, mint a püspököt:
Faluhelyen, csöndes magányban
A kántor nagy vigasztalás.
Kisgyermekeit erre bízta
Később Langsam Tóbiás.

Ha sétált: arcának vonásin
Nem látszott más, mint áhitat:
Egyik zsebét imakönyv nyomta,
Nagy pincekulcs a másikat.
Hiszen tikkasztó nyári hőben
A pince olyan hűs lakás:
Idejárt imádkozni minden
Áldott nap Langsam Tóbiás.

Hanem mikor a szöllőhegyről
Úgy éjféltájban hazatért:
Balettet járt előtte minden
S hordóvá kerekült az ég.
Ilyenkor gondolt rá valóban:
Nincs-e *oda* bejuthatás?
És másnap reggel egy gödörben
Ébredt fel Langsam Tóbiás.

Évek múltával agg, öreg lett,
És ez nagy érdem, úgy tudom:
Megtették kanonoknak érte,
Aztán püspöknek Nyúlkuton,
A három mázsához közel van
Vagy már tán semmit sem hibáz.
Helyét hát emberül *betölti*
— *testével* — Langsam Tóbiás.

A CSATKAI SZENT

1

CSATKA KIS FALU a nagy Bakony-erdőben. Távol esik minden vasúttól és országúttól. A tudománynak, műveltségnek és felvilágosodásnak nem valami virágzó tanyája. Nem magyarok lakják. Őseik valami jámbor, szegény német és tót jövevények lehettek. Csöndes jobbágyok a multban, csöndes mezei és erdei munkások a jelenben. S jól beszélik a magyar nyelvet. A »minden német« és »minden tót« eszme el nem ér hozzájuk soha. Istenfélő, kegyes és vallásos örege-apraja. Eljár a búcsúkra hűségesen. Van is benne módja. A mi vármegyénkben ugyan nincs búcsújáróhely, de Bodajk, Kiscelli és Andocs ott fekszik a vármegye határán. Fejérben, Vasban és Somogyban.

1865-ben furcsa eset kezdődött a csatkai határban

Van a falun kívül egy magas, kerek domb, valami magaslatnak előfoka. Alatta döcögős, rossz út vezet. De ez az út bevezet a faluba is. S akik kelet felől Cellbe, vagy Andocsra s nyugat felől Bodajkra mennek, búcsúsok, ezt az utat el nem kerülhetik. Zöld pázsittal van a domb benőve.

Volt rajta különösen egy magában álló, szép erdei iharfa.

Az erdei iharnak, ha nincs gátja, csodálatosan szép a növése. Sűrű ága, sűrű gallya, sűrű sötétzöld levele. Ha esik az eső, meg nem ázik, aki alája menekül. Biztosabb az esernyőnél. Ha pedig valaki a tövéhez áll s fölnéz az égre, nem látja az eget, s nem látja a déli napot se. Lombozata olyan sűrű. Madár ott fészkelhet, rigó ott dalolhat, mókus ott ugrálhat: meg nem látni ott se a fészket, se a rigót, se a mókust. Elbújhatik ott a cigánygyerek is biztosan. A sűrű lomb közepén örökös árnyék és homály uralkodik. Ilyen a szépen nőtt erdei iharfa. Azért nevezik az írástudók fekete iharnak is.

Az útonjárók nem sokat törődnek vele. Szegény ember nem gyönyörködik a természet szépségein. Ez a gyönyörűség csak úrnak való. A szegény ember nem azt nézi, mit nyújt, a természet látnivalót, ha-

nem csak azt nézi, mit nyújt ennivalót. Az iharfa pedig ennivalót nem nyújt. A jámbor csatkaiak s a szegény bakonyi emberek miatt az a fekete iharfa ma is ott állhatna a domb oldalán, az úttól alig száz lépésnyire. Talán ott is áll. Harminchat esztendő óta nem jártam arra.

1865-ben egyik őszi napon a járókelők azt veszik észre, hogy a fekete iharfa alatt egy ember térdepel. Keze összetéve, szemei az ég felé, imádkozik csendesen, dícséri az istent áhítattal.

Egy pillanatra megállnak az emberek. Egyik-másik oda is köszön a térdeplőhöz, s azután odábbmennek. A térdeplőt nem ismerik. Bizonyosan valami messze tájról való. Talán utas, talán koldus, talán háborodott elme. A járókelők odábbmennek dolguk után.

De az imádkozó másnap is ott van és harmadnap is és mindennap. Ott volt éjjel is. Őszi idő változó idő. Hol a nap süt, hol a szél fúj, hol az eső esik. Hűvösre is fordul lassanként az idő. De a térdeplő ember mindig ott van, mindig imádkozik, mindig az égre néz a fekete iharfa sötét lombján keresztül.

Haja hosszú — szél kuszálja, eső csapdossa. Bajusza csüngő, szakálla szép fényes fekete. Ha felállana, derék, termetes, bátorarcú szép férfiú volna.

Ruhája csodálatos. Két szűrnek a hátuljából áll. Egyiket elől köti, másikat hátul köti. Mintha zsákban volna. Derekán a két szűrdarab fékszárral van összekötve. Mezítelen lábain rongyos papucs. Kalapja is van: zsíros, foltos, nagykarimás, de ez kócmadzagon lóg a nyakán hátul. Néha a szél mozgatja is.

Mi ez az ember? Mit csinál ott? Miből él? Honnan került ide? Itt nem maradhat örökké. Télen a Bakony rossz házigazda. Se meleg szobája, se meleg étele, se meleg szava. Hó csikorog, szélvész zúg, förgeteg szórja a havat, éhes vad üvölt, holló károg: mit csinál majd a télen a térdeplő ember?

Bizonyosan barát. De mégse barát. Ha barát volna, koldulna, kéregetne, falubeli emberekkel szót váltana, s amit gyűjt, hazavinné.

Bizonyosan zarándok. Most jött a szentföldről, pogányok seregéből. De mégse zarándok. Ha zarándok volna, botja volna, tarisznyája volna, olvasót árulna, messze útját, sok szenvedését mindenkinek elmondaná. Holott pedig még csak zsebje sincs zsákalakú szűrdaróc ruháján.

Bizonyosan remete. Nem is lehet más, mint remete. Azért dícséri az istent éjjel-nappal szakadatlan. De aztán adjunk is neki valami ennivalót. Ámbátor a jó isten gondoskodik róla, hiszen gondoskodik az égi madarakról is, s bizonyosan visznek neki édes gyökereket, érett gyümölcsöt, fehér cipót a hollók is; mégis csak jó lesz neki időnként egy karéj kenyeret s egy ital vizet is nyújtani.

Nyújtottak is. A kenyeret letették melléje a fűbe s a vizet apró

csuporban. Akadt jó lélek, aki krajcárt is tett le szűre sarkára, de erre csak a fejét rázta. Neki nem kell a pénz. Minden gonoszságnak pénz a szülőanyja. S aztán őelőtte minden pénz csak hiábavalóság. Mi hasznát vehetné ő a pénznek? Az ő lelke istenre és szentjeire néz, s az örökkévaló boldogságra áhít, nem pedig mulandó földi javakra.

Akadt jámbor öregasszony, aki odatérdelt melléje a fűbe, s vele együtt imádkozott. Órákon át imádkozott, s nezte a fa sűrü lombját, noha lombon kívül nem látott a magasban semmit.

De a remetének látni kellett. Néha a repeső lélek világa fénylett ki szemeiből, amint világosan látta a boldogságos Szűz Anya képét ott a lombok sötét árnyékában.

Nyilván észrevette a jámbor öregasszony, hogy a remetének látása van.

Lehajolt hozzá, megcsókolta a kezét, s esengve kérte, mutassa meg a látást neki is.

Megszólalt a térdeplő ember.

— Boldogtalan asszonyi állat, ha volna rá érdemed, te is csak úgy látnád ott fönt a Szűz Anya ragyogását, amint én látom.

Ki volt mondva a nagy szó.

A jámbor öregasszony elvitte a szót a faluba, s hívő lélekkel elmondta úton-útfélen mindenkinek. Egész éjjel nem hunyta le szemeit, imádkozott áhítatosan maga is, s másnap tisztult lélekkel megint kiment a térdeplő emberhez, s íme, most már ő is meglátta a látást, a Szűz Anya ragyogása neki is megmutatkozott.

És másnak is. És mindenkinek ettől fogva.

Seregeltek a népek a térdeplő emberhez s a fekete iharfához s a szent érzésekben megittasult lelkek nyilván látták az imádandó Szűz égi arcát. Ki csak szemeit, ki csak hullámos, fénylő haját, ki az egész tündöklő arcát. Olyan is találkozott, aki a szent Szűznek hulló könnyét látta. Az ábránd, a képzelet, a szemnek és a szívnek káprázata, a szent történeteknek még a gyermekkorból visszasugárzó emléke, az erős hit és egymás buzdítása mindenkit érdemessé tett arra, hogy a kegyes látást megláthassa.

Úgy mentek az emberek a fekete iharfához, mint a régi szent búcsújáró helyekre. Sőt még sokkal jobban is. Százan és ezren voltak, akiknek lelke már itt megtisztult annyira, hogy nem látták szükségesnek tovább zarándokolni. Akik Bodajkra, Andocsra, Cellbe indultak el, még azok nagy része is ott töltötte el az áhítat idejét, s onnan visszafordult.

A térdeplő embert elnevezték csatkai szentnek. Neve és szent híre elterjedt az egész Bakonyban s a Bakony alján mindenfelé, ahol csak katolikus kegyes lelkek laknak.

Eljött a tél a maga rideg zimankóival. A nép gunyhót emelt a remetének a fa közelében. A remete durva, kérges faágból keresztet

állított az iharfa tövéhez. Éppen oda, ahonnan biztosan lehetett látni a szent képet. Az emberek tolongtak, hogy imádságukat sorban egymásután a kereszt elé térdelve bocsáthassák a magasságba. A csatkai szent tartott rendet közöttük.

Néha a tavaszi és nyári nagy ünnepek időtáján, száz kocsi és ezernyi ezer ember lepte el a domb alját és oldalát. Feszületekkel és szent zászlókkal volt tele a domb alja. Nem a rigók dala, hanem a szent zsolozsmák hangja töltötte meg a levegőeget.

De a kegyes adományok is megtöltötték a térdeplő ember üres tarisznyáját. Nem rázta már a fejét, ha krajcárt látott. A krajcárok után jöttek az apróbb s nagyobb ezüst pénzecskék is. Csakhogy a térdeplő ember arcán, ruháján, életmódján és kegyességén mindez semmit sem változtatott.

2

A VILAG AZONBAN kissé mégis változott. A fekete iharfa sötét lombjai közt csakugyan volt szentkép, mely a Szűz Anyát ábrázolta. Nehéz volt ugyan látni, a sűrű falevél nagyon eltakarta, örökösen árnyék borította is, de azért ha szellő mozgatta a lombokat, a falevél rezgésén át akadt néha nyílás egy-egy pillanatra, ahol a szentképhez az emberek szeme eljuthatott. Megvallották ezt a hitetlen Tamások is, de megvallották volna ezt az aszú lelkű, valóságos pogányok is. Mert ami kétségtelen valóság, azt eltagadni nem lehet.

Honnan származott az a szentkép?

Földön járó parasztésszel úgy gondolják az emberek, hogy az iharfán nem nőhetett, égből nem jött, magától nem támadt, angyalok kezével oda nem juthatott az a szentkép. Azt emberi kéznek kellett a fa sűrű ágai közé fölvinni, ott elhelyezni s madzaggal és szeggel faághoz erősíteni. Ha meg nincs erősítve, leveri a szél.

Volt Veszprém városában egy ügyes, elmés ember. Eredete olasz lehetett. Szapora beszéde, kecskeszakálla, piros képe, fekete szeme, bozontos szemöldöke. Nevére már nem is emlékszem biztosan. Ha nem Gyivis volt a neve, akkor bizonyosan másnak hívták. Könyvkötő, szentképárus, keretaranyozó és papucshímző volt egy személyben. Mint utóbb kitűnt, az iharfán levő szentkép vagy ahhoz hasonlatos kép sok esztendő előtt megfordult az ő birtokában. De hetivásáron eladta, valami kegyes öregasszony megvette. Gyivis most már azt se tudja, mikor adta el, ki vette meg, hová való az az öregasszony. De még arra se tenne hitet, hogy éppen ez a szentkép volt-e valaha az övé.

A térdeplő ember semmiképpen el nem ismerte volna, hogy ez a kép az ő tudtával került a fekete iharfa lombjai közé. Rá se lehetett volna fogni, az ő jámbor búcsúsai meg se engedték volna. Hiszen ő egész nap, egész éjjel imádkozott. Az ő lelke folyton az áhítat mélységeiben volt elmerülve, honnan tudhatta volna, hogy az a szentkép mikor, mi módon, kinek kezei által került az iharfa tetejére.

Azonban mi köze ehhez a nemes vármegyének? Ha ott van az a szentkép, hát ott van. Nem árt az ott senkinek. Felszállhat az erdei fára a szarka is, a varjú is, a bagoly is és mindenféle repülő állat, miért ne juthatott volna oda a szentkép is? Hogy pedig ott imádkoznak az emberek, ezen sincs megbotránkozni való. Imádkozni mindenkinek szabad a maga szíve és hitvallása szerint. Jobb ember az, aki imádkozik, semmint az, aki káromkodik. Abban se ütközzék meg senki, hogy imádkozni éppen a fekete iharfához sereglenek az emberek. Jobb volna ugyan, ha istennek házában vagy saját titkos szobájában imádkoznék minden ember, de a kegyes ősi szokás megengedi a másutt való imádkozást is. S miért kellene megbolygatni az ősi szokást? Miért kellene ezzel megzavarni, sőt talán elkeseríteni a jámbor lelkeket? Sokszor a kocsma is messze van, s oda is elmennek az emberek, s a nemes vármegye erre se szab tilalmat; annál kevésbbé szabhat arra, hogy imádkozni messze ne menjenek.

Így van ez. Nem is lett volna abból a szentképből semmi baj, ha az emberek el nem kezdtek volna lassan suttogni.

Azt suttogták ugyanis, hogy az a szentkép nem más, mint a bodajki csodatévő szent Szűznek képe, aki eddig ott volt a bodajki kegyes barátok templomában, de ezentúl nem lesz ott, mert egyik szép csillagos éjszakán átköltözött a csatkai fekete iharfára, s ezentúl ott marad mindörökké.

Balga beszéd.

Hiszen csak meg kell nézni azt a szentképet: ott van az a régi helyén. Ugyanaz a kép, aki eddig volt. Nem mozdította azt meg senki azon a helyen. Aki nem vak, nem világtalan, láthatja mind a két szemével. Aki nem csonka-béna, nem isten nyomorékja, meg is érintheti mind a két kezével.

Csakhogy az emberek lelkét néha megszállja a kételkedés. Mint a köd a völgyet, úgy borítja el néha a homály a lelkeket. A barátok kertésze szóról szóra ezt mondta a gvárdiánnak:

— Csókolom a kezét, szent atyám, aki ide jár búcsúra, az ugyan szentül elhiszi, hogy a mi szentképünk megvan a régi helyén, de aki Csatkára jár az iharfához, az bizony nem mibennünk hiszen, hanem a csatkai szentképben hiszen, s aztán egyéb istentelenséget is csak elhiszen. Mi lesz velünk, ha az emberek odaszoknak?

Efölött már el lehetett gondolkodni.

S ami Bodajkon történt, ugyanaz történt Celldben is, Andocson

is. Azok körében, akik oda szoktak búcsúra járni, szintén elterjedt a suttogás. A celli szentkép is elköltözött, az andocsi is elköltözött a csatkai fekete iharfára.

S nyilván megbizonyosodott, hogy alig telt el két vagy harmadfél esztendő, mind a bodajki, mind a celli, mind az andocsi búcsúsok száma fölötte megfogyatkozott. Nem a kegyes áhítat és vallásos érzés elől záródott be az emberek szíve, hanem a csatkai fekete iharfához és térdeplő emberhez siettek seregenként.

János püspök uralkodott akkor Veszprémben. Nagy lélek és nemes szív, művelt és felvilágosodott elme, nagy tudománnyal, az embernek és a világnak bőséges ismeretével s igazi felebaráti szeretettel. Hű és tökéletes papi fejedelem a maga egyházában. De lelkének szeretete egyaránt kiáradt a többi hitvallás követőire is.

Úgy rémlik előttem, hogy az ő uradalmaihoz tartozott Somogy vármegyében Andocs is, s az andocsi királyi haszonvételek az ő jövedelmét szaporították. Vendéglő, kocsma, italmérés, mészárszék mind az övé volt, s bérlők ültek benne, évi bért, tetemes összeget fizettek utána.

Jószágainak egyik kormányzója Szentirmay József volt. Vitéz honvéd egykor, jószívű, nagyelméjű, derék jellemű férfiú; holta napjáig kedves, jó barátom. Egyszer csak levelet kap a somogyi uradalmak tisztségétől, hogy az andocsi bérlők panaszkodnak: nincs jövedelmük, a bért nem fizethetik úgy, mint eddig, mert a búcsújárók elmaradnak, számuk felényire, harmadrésznyire apadt. Valami csatkai remete csábítgatja az embereket magához a Felső-Bakonyban, tegyen a kegyes uraság az ő papi fejedelmi hatalmával valamit, hogy a régi jó rend meg ne bomoljon, sőt amennyire már megbomlott volna, megint helyreállíttassék.

A kormányzóból hangosan tört ki a vidámság, amikor ezt a levelet elolvasta. Eszeágában sem volt intézkedni. Meg is írta nyomban a tisztségnek, hogy az ő püspökéhez efféle furcsa panaszokkal ne járuljanak; jól tudják, az ő püspöke nem olyan ember, hogy a búcsújárások dolgaiba beavatkozzék azért, hogy az andocsi kocsmárosok egy-két itce borral többet vagy kevesebbet mérhessenek ki. Ha nem bírják a régi bért, fizessenek kevesebbet.

Hetek múlva eladomázta e dolgot ebéd alatt püspökének. János püspök maga is mosolygott rajta, s azt felelte kormányzójának, akit igen kedvelt, s aki egyébként rokona is volt:

— Jól tetted, Józsi, hogy így intézkedtél. Hanem azért — mégis kell tennem valamit. A bodajki és kiscelli zárdákból fájdalmas panasz érkezett hozzám ugyanazon csatkai remete ellen. Még olyan hírt is terjesztenek, hogy a zárdák szentképei is Csatkára származtak át, ilyen babonaságot szó nélkül nem hagyhatunk, átteszem az ügyet a nemes vármegyéhez, intézkedjék ő.

Így történt.

Egyszer csak odaérkezik hozzánk 1867-ben János püspök levele a nagy pöcséttel, s abban megkér bennünket, hogy a csatkai remete dolgát vizsgáljuk meg, a jólelkű hívő nép elámításának álljuk útját, s a mindenféle babonák terjesztőit intsük meg. Ő is istennek segedelmével s a ráruházott hatalom szelíd eszközeivel segítségünkre siet.

Mit csinálunk?

Arról csakugyan nincs törvény, rendelet, perrendtartás, ügyviteli szabályzat, királyi parancs, megyei szabály, ősi gyakorlat, hogy ily esetben mit csináljunk.

Ha valaki remete akar lenni, dolgába bele nem szólhatunk, elhatározását meg nem másíthatjuk. Alkotmányunkat, szabadságunkat meg nem rongálhatjuk a barátok kedvéért. Ha valaki kapcás, posztónyíró, kefekötő, vagy kolompáros akar lenni, teljes joga van hozzá. Ahhoz is joga van tehát, hogy remete legyen. S ha már remete, csak nem tilthatjuk meg, hogy ne imádkozzék. De másnak se tilthatjuk meg, hogy vele együtt ne imádkozzék. Azt pedig éppen nem mondhatjuk, hogy ne a fekete iharfa alatt, hanem a szilfa vagy bodzafa alatt imádkozzék. Úgyis annyi az elvetemedett, istentelen, duhaj ember, hogy ha akad valami jámbor lélek, aki egyebet se csinál, csak az istent dicséri, azt inkább meg kell becsülnünk, semmint kiirtanunk.

Úgy ám, de pénzt is gyűjt, adományt is fogad el.

Igaz a! Csakhogy senkitől se kér, senkit se zaklat, nem koldul, nem tekereg, csendet nem ront, rendet nem bont, jámbor, mint a kegyes barát, szelid, mint az öreg pap, semmi vétke, semmi fogyatkozása. Amit a szegény emberek önként adnak neki, azt csak elfogadhatja jó szívvel, köszönettel. Nem szabad az embereket az alamizsnáskodástól elriasztani.

3

BIZONY GONDOT okozott, mit csináljunk mi a csatkai szenttel, a fekete iharfa szentképeivel s a búcsújáró seregekkel.

Az első alispán, Véghely Imre, kálvinista volt. Ő csak nevette az egész dolgot. Bele nem avatkozott volna a világért se. Bizonyosan volt benne egy kis káröröm is. Hadd koplaljanak kissé a bodajki, andocsi és celli barátok. Úgyis elhíztak már mód nélkül. Nem árt nekik a bőjt, ha időn kívül esik is.

A második alispán Késmárky József volt. Ő már katolikus, neki kellett intézkedni.

Odaadja nekem János püspök levelét.

— Mit csinálnál pajtás, ezzel a bolondsággal?

Megyei fiskus voltam, átnéztem a levelet, egyébként is tudtam már az ügyről. Azt kérdeztem:

— Hivatalos véleményt adjak?

— Ne is verset írj ám róla.

Megfordítottam János püspök levelét, s a hátára ráírtam a fiskusi javaslatot.

»Intézkedés végett kiadandó a járásbeli fő- és alszolgabíráknak.« Dátum ekkor s ekkor. Aláírás.

Az alispán elnevette magát.

— Nesze nektek, fő- és alszolgabírák!

Mást tenni nem lehetett. Minden bölcseség azt parancsolta, hogy mást ne cselekedjünk.

Miért?

Az ügyet ezzel mi egyelőre elintéztük, s János püspököt és a barátokat megnyugtattuk. Nyomban belátták, hogy a nemes vármegye egyebet nem tehet. A szolgabíró az, aki mindentudó, mindenütt jelen való és mindenható. Papokkal, jegyzőkkel, községi bírákkal, előljárókkal, pandúrokkal majd elintéznek ők mindent okosan.

De hát miként intéznek el?

Az már az ő dolguk. Háromféle elintézési mód között szabadon választhatnak.

Az egyik mód az, hogy nem csinálnak semmit. A nemes vármegye írását beiktatják valahova, vagy be se iktatják sehova, s azután aluszszanak rajta heteken, hónapokon, esztendőkön keresztül. Azalatt vagy kidől a fekete iharfa, vagy elpusztul valamerre a csatkai szent, vagy a búcsújárók belátják, hogy minden szentkép hazaszállt a maga tisztes ősi helyére, vagy a barátok elfelejtik az egészet, s János püspököt nem zaklatják panaszukkal. Ez lesz a legjobb megoldás. Nagy bölcseség vala abban, hogy a tisztviselők ne siessenek a dologgal, semmit idő előtt el se intézzenek, s hacsak a végső szükség nem parancsolja, el se intézzenek semmit. Elforog a világ náluk nélkül is. Sokszor jobban és simábban forog, ha kerekébe bele nem kapaszkodnak.

A második elintézési mód abból áll, hogy valami okossággal és ügyességgel rendbehozzák a dolgot, s a kecske se marad éhen, de azért a káposztáskertben se lesz szemmelláthatő hiba.

Így is jól lesz.

A harmadik elintézési mód pedig abból áll, hogy sebbel-lobbal beleavatkoznak a dologba és csinálnak valami országos bolondságot.

Így is jó lesz. Mert akkor a nemes vármegye bölcs elmélkedéssel megmondja, hogy az intézkedés kudarcot vallott ugyan, de amiatt

nem az ő tisztviselőit terheli a felelősség, hanem a papokat és barátokat, miért nem vezetik a hívő népet okosabban. Mert hogy a nemes vármegye a maga fő- és alszolgabíráit nem hagyja, az már szentírás; a papoknak és a barátoknak pedig úgyse árt semmi.

A Bakonyt négy járásra osztottuk föl, s átadtuk egy főbírónak s három szolgabírónak. Nekik kellett a kényes ügyet valahogy nyélbe ütni.

Fajszi Anyos Tivadar, nagyalásonyi Barcza Gábor és szentkirályszabadjai Rosos Miklós voltak a szolgabírák. Hidenczi Hunkár Mihály volt a főszolgabíró, akinek hatalma kiterjedt mind a négy járásra. Nagyvagyonú, és nagytekintélyű férfiú. Édes unokaöccse Hunkár Antalnak, aki csodálatos hősi elszántsággal megállította Győrnél a nagy Napoleon világbíró hadseregét, aki ősz fejjel 1849-ben is végezte a nemzet ügyeit, s aki azután idegen országban börtönök mélyén töltött hosszú esztendőket, pedig egykor vére hullásával védelmezte meg királya trónusát. Már őutána is nagy név szállt a mi főszolgabíránkra, de ő maga is tudott szerezni magának. Később vármegyénk képviselője is lett a Felső-Bakonyból.

Amint megkapta az alispán levelét, maga köré gyűjté Zircen szolgabíró-társait, s közölte velük a furcsa ügyet.

— No, gyerekek, melyikőtöknek lesz kedve beleharapni s a csatkai szentet elkergetni?

Dehogy volt kedve egyiknek se. Majd a manó viaskodik azzal a száz meg ezer búcsújáró kegyes néppel.

— Bizony csak te végezd azt el, Miska bátyánk. Ember kell oda és négy ló. Neked legalább megvan a négy lovad is.

Mosolygott a főszolgabíró. Éppen így gondolta maga is.

S ahogy gondolta, úgy cselekedett.

Legtüzesebb négy lovát fogatta be Bánkon nyitott hintójába. Kocsisa a fekete strucctollas kalappal, tiszti huszárja teljes díszszel, forgós csákóval, félvállra vetett zöld kurucdolmánnyal, az oldalán tarsollyal és fringiakarddal ült a bakon. Úgy ment törvényt tenni a hívők, búcsújárók és szentképek közé a csatkai fekete iharfához. Vígan ficánkoltak a tüzes lovak, csak úgy porzott az út a kocsi nyomán.

Odaindult, oda is ért fényes nappal. Kocsija megállt a domb alján. A négy sárkány felugrott volna a domb tetejére is, ha az tele nem lett volna imádkozó emberek seregével.

Büszke ember volt a főbíró. Pattogó járású, pattogó beszédű. Hát még állásának nagy tekintélye! Hát a tiszti huszár! Hát még a négy tüzes ló!

Négy ló! Nagy dolog ez a világnak kormányzásában. A gyalog ember nem is ember. Semmi esetre se nemes ember. Az csak afféle

gyalog ember; zsöllér, napszámos, lótó-futó kasza-kapanyüvő semmi ember. Aki egy lovon jár, még az se jön emberszámba. Zsidó, cigány, elárvult, szegény ember szokott egy lovon járni. Falun kinevetik, utcai gyerekek utána kiabálnak.

Meg kell süvegelni még a kisbírót is, még a harangozót is. A kuvaszok is majd lekapkodják kocsija üléséből. Két lóval járni csak hagyján. De két lóval jár minden teljes paraszt, minden vásározó mesterember. Az igazi uraság négy lónál kezdődik. S négy lónál kezdődik az igazi tekintély is. Tekintély nélkül nincs hatóság, s a hatalom se ér semmit. Hejh, be sokszor többet ér a tekintély és a méltóság minden okosságnál, minden igazságnál!

Leszállt a főbíró kocsijáról, s lassú lépésben fölballagott a fekete iharfához. Utána nyomában a hatalmas termetű tiszti huszár. A térdeplő és imádkozó emberek félrehajoltak, hogy akadálytalanul juthasson el a fáig. Nem szóltak semmit.

A fa előtt ott állt a durva fakereszt. A kereszt előtt térdepelt a remete, s imádkozott buzgóságosan. Rá se nézett a hatalmas emberre, a főbíróra.

De a főbíró szót intézett hozzá.

— Ha elvégezted könyörgésedet, állj föl. Beszédem van veled. Én vagyok a főbíró, a vármegye hatósága.

Hallotta vagy nem hallotta a térdeplő ember a szót, de szemei a magasságba néztek, s csak az imádkozást folytatta. Főbíró, vármegye hatósága, tiszti huszár, négy ló: mind nem adott ő azokra semmit.

Néhány szempillantásig várt a főbíró. Aztán odaállt a kereszt mellé a remetével szemközt. S hangosan szól hozzá:

— Héjh, ember, ide nézz, felelj a kérdésemre. Azt akarom tudni: ki vagy, mi vagy, honnan vetemedtél ide, mit akarsz itt?

A térdepelő ember most se mozdult meg, hanem mégis ránézett a főbíróra. S csöndes, szelíd, mély hangon felelt.

— Én most az egek urával beszélek, nekem ő parancsol.

Némán, lélekzetét is visszafojtva hallgatta az áhítatos nép ezt a beszédet. Tudta a szegény nép azt, hogy a főbíró nagy úr, s a vármegye nagy hatalom. De amint a remete csöndes, de bátor szavait meghallotta, nyomban elkezdte egyik szent zsoltozsmáját énekelni. Férfiak és nők és gyerekek érces hangján a bánatos szent ének elhatott a mélybe és a magasba, de a szívekbe is. Még a hatalmas főbíró szívébe is.

Pedig az a szív is tele volt büszkeséggel, s a kötelesség érzete azt parancsolta, hogy rendet csináljon, az embereket onnan elkergesse

A FŐBÍRÓ ÉSZREVETTE, hogy a térdepelő emberrel nem tud végezni. A néphez kell intézni okos szót.

Egy pillanatig elhallgatott a szent zsolozsma. Felhasználta a pillanatot, s odaszólt a néphez.

— Emberek! Menjetek innen haza békességgel. Nem szent hely ez, nem ér itt a ti imádságtok semmit. Se pap, se oltár, se püspöki áldás. Ez a térdepelő ember senki se, semmi se. Meg nem tűröm, hogy itt seregeljetek. Meg ne várjátok, míg megharagszom. Tudjátok, ki vagyok.

Tudták bizony. Sokan ismerték is. Parancsoló szava, daliás huszárja, türelmetlen kapáló négy tüzes lova nyilván mutatta, hogy ő a vármegye főbírája.

De akár tudták, akár nem tudták, nem hallgattak bizony őrá. Egyik fülükön át bement a hatalom szava, másik fülükön át elrepült. Meg se mozdultak. Sőt, akit illetett, magasra tartotta faluja feszületét. S újra kezdtek valami másik szent zsolozsmát.

Ott volt a csatkai öregbíró és a jegyző is. Ezekhez fordult a főbíró.

— Ezzel a néppel most nem lehet okosan beszélni. Mától kezdve minden nap megmondja kendtek azoknak, akik idesereglenek, hogy jövő vasárnap délelőtt tizenegy órakor karhatalommal jövök ide; magam jövök ide, s ha szép szóra el nem takarodnak, magam kergetem el őket.

Az öregbíró és a jegyző szót fogadott, s minden nap kiosztotta a parancsolatot. Természetesen az lett ennek a következése, hogy a kitűzött vasárnapon tízszer annyi búcsújáró gyűlt össze a fekete iharfa körül

De ott volt ám a hatalmas főbíró is. Egyetlen pillanatot se késett. És ott volt ám tizenöt pandúr is. Bátor, kemény legény valamennyi Bajusza kihúzva, puska a vállán, tarisznya az oldalán, pisztoly a tokban.

A főbíró fölhívta a népet szót hallani, engedelmeskedni, parancsolatot megfogadni. Megmagyarázta, hogy a bodajki, andocsi és kiscelli csodatévő képek otthon vannak, s ide soha át nem származtak. Amitás a remete minden dolga. Szedje össze göncét minden ember, s takarodjék innen nyomban.

Mintha siketek lettek volna az emberek és némák. Nem feleseltek, de meg se mozdultak. Térdepeltek, s imádkoztak tovább.

De már ezt tovább tűrni nem lehetett. A jó rend és a hivatalos tekintély mégis mindenek fölött való. Hova lesz a nyugalom és békesség enélkül?

A pandúrok őrmestere Podári Ferenc volt. Katonaviselt, hatalmas szál ember. Az ökörnek az ő két szarva nem öklel különben, mint az ő két bajusza. Kegyetlen, komor képpel várta a parancsolatot.

A parancsolat így szólt:

— Őrmester! Kend szétszórja ezt a csőcseléket.

Az a csőcselék lehetett vagy ezer ember. Meglehetős részben asszony, gyerek, fiatal, öreg. Jómarkú férfi is lehetett köztük háromnégyszáz. Hússzor annyi, mint a pandúr. De mi az tizenöt pandúrhoz képest? A pandúr erős, bátor, szilaj. A pandúr felsőbbség. A pandúrnak puska a vállán, pisztoly a derekán. A pandúr is szól az istenhez, mint a búcsújáró, de csak úgy-amúgy visszájáról.

Podári Ferenc őrmester odamegy a sereglő nép kellős közepébe. Kezében erős suhogó. Rárivall az emberekre:

— Hallottátok a parancsolatot? Nekem itt ne nyöszörögjön, ne térdelje le a füvet ezentúl senki lova-fia. Azt az imádkozó áldóját a megboldogult dédapátoknak! Értettétek?

Megértették. De se nem nevettek, se nem haragudtak, se nem keseregtek a beszéden. De meg se mozdultak. Imádkoztak tovább.

Podári Ferenc őrmester megfogja egyik embernek a gallérját, fölrántja a földről, s úgy ellöki, csak úgy repül. Azután a másikat, a harmadikat. A legények is hasonlatos módon szórják szét az imádkozókat. Asszonyt, öreget, gyönge népet nem bántanak. De az erősebbfajta embert taszigálják erre-amarra. S szidják őket, mint a tyúkhordó kányát.

Nem használ semmit. Akinek a gallérját a pandúr elereszti, megint csak letérdel az, s megint csak imádkozik, s hányja magára a keresztet. Mint a seregélymadár. Egyik helyen fölverik, a másik helyen leszáll. Az őrmester hiába parancsol, hiába tombol, hiába szedi le a csillagokat az égről. Legényei hiába vitézkednek. A búcsújáró sereg tovább dicséri az istent.

Az őrmester odamegy a főszolgabíróhoz, s üdvözli őt katonásan.

— Jelentem alázatosan, tekintetes uram, ez a csürhe nem hajt okos szóra.

— Hát a puskatus mire való? Hát a golyó mire való?

Emberséges ember volt a főszolgabíró, bizonyára csak kísértetbe akarta hozni az őrmestert: vajjon szót fogad-e? Vajjon belelövöldöz-e az imádkozó népbe?

Az őrmester ismerte a rendet. Tudta, hogy ha megtagadja az engedelmességet, vége a becsületnek, a kenyérnek s a szabadságnak. Még egyszer hátratekint a búcsújáró seregre.

Azután letette a puskáját, és tarisznyáját a gyöpre. Lecsatolta pisztolytokját oldaláról, s azt is letette a gyöpre. A főszolgabíró lábaihoz.

— Jelentem alázatosan, tekintetes uram, inkább nem eszem tovább

a vármegye kenyerét. De én golyóval, puskatussal ennek a nyavalyás népnek neki nem rontok. Hiszen csak egy goromba szót hallanék tőle. De csak imádkozik és nyöszörög.

Rettenetes nagy vétek volt ez az őrmestertől. Megtagadni az engedelmességet! Nem hajtani végre a parancsolatot! Cserben hagyni a felsőbbségét! Hiszen árulás ez! Lázadás ez! A főszolgabíró odaszólt az egyik káplárhoz:

— Vasaljátok meg Podárit, s nyomban vigyétek Veszprémbe, s adjátok a várnagy kezére.

Elvitték az őrmestert, de a karhatalomnak is vége lett. Imádkozhatott a nép tovább. A pandúrok őrállásaikra széledtek, a főbíró pedig lóhalálban hajtott a vármegye székvárosába.

Reggel összejöttünk a második alispánnál. A főbíró elmesélte dolgát. S hozzátette:

— Ezt a bolond ügyet többé ne bízzátok rám. Barom volt az a pandúrőrmester, de igaza volt. Meg ne fosszátok kenyerétől, de nekem vissza se adjátok.

A vasbavert őrmesterrel csak déltájban értek be a kísérő pandúrok. Az alispán az engedetlen őrmestert kegyetlenül összeszidta, s hat órai kurtavas után megkegyelmezett neki, s áttette Somlyó vidékére, a devecseri járásba.

De mi történjék hát most már a csatkai szenttel? A nemes vármegye nem hagyhatja félbe az ő nagy dolgát.

A nemes vármegye azt gondolta: engem küld ki az ügyet elintézni. Csináljak, amit akarok. Rendelkezésemre adja szentkirályszabadjai Rosos Miklós szolgabírót s minden hivatalos hatalmát. Nagyot nevetett rá hidenczi Hunkár Mihály főszolgabíró. Minő kudarc lesz ott, ahol még ő se tudott boldogulni!

Magam is nevettem a megbizatáson. Éppen kálvinista embernek való az ilyen munka. De hiába: ez volt a vármegye szokása. Ahol kálvinisták hibáztak, oda katolikus tisztviselőt szoktak küldeni; ahol katolikusok hibáztak, oda kálvinistát. Igy legalább nem lehetett részrehajlás.

Kimentem Zircre, egyenesen a zirci barátok fényes palotájába. Máshova szállani a régi jó rend megbontása lett volna. Rezucsek Antal volt az apát: jó ismerősöm. Bula Teofil, a gazda; szinte mondhatnám, jó barátom.

Hatalmas termetű, öles magas, egyenes tartású, fölséges alak volt az a Bula Teofil. Barna szemeinek komoly nézése csodálatos volt. Keresztüllátott a szíveken, a veséken, a csontokon is. A szeminárium ifjai csak nézésétől féltek. Egyik azt mondta: úgy néz, mint a baziliszkusz. Másik azt mondta: úgy néz, mint az arkangyal. Akire félórán át mereven nézett, az vagy pipafüstté vált, vagy a föld alá bújt, vagy kivallotta az öregapja bűneit is.

Pedig áldott jó ember volt. Bölcsesége, vendégszeretete híres. Tekintélye nagyobb a Kőrishegynél.

László volt a tiszti huszárom. Maga is, nagy csodánkra, búcsújáró kegyes lélek. Elküldtem Csatkára, hozza be szép szerrel a zárdába a »szent«-et. De szép szerrel, ha tudja, s ne erőszakkal.

Behozta. Ő tudja, miként sikerült neki.

Ott állott előttem a »szent« a nagy refektóriumban. Bozontos haja, csüngő bajusza, szőrdaróc köntöse, oldalán olvasója. Bula Teofil tudta már sorsunkat. Előbb már jó félórán át szemügyre vette a »szent«-et, de nem szólt neki semmit. A »szent« reszketett a nézés alatt. Mikor megkérdeztem Bula Teofilt: mit lát ki ez emberből? azt felelte:

— Ravasz lelket.

Magam is így gondoltam.

Faggatóra vettem a szentet. Nagyon meg volt illetődve.

— Hogy hívnak, fiam? Mi a neved?.

— Kaki János.

— Hát Kaki János, te vagy a csatkai »szent«?

— Bűnös lélek vagyok én, csak a nép hisz szentnek.

— Jól van fiam, én azzal nem törődöm, tudod, hogy én kálvinista ember vagyok. Hanem hát kérdek valamit. Van-e már elég pénzecskéd? Összegyűlt-e már egy telekre való?

Nézett, bámult e kérdésre, de nem felelt.

— No-no, fiam, meg ne ijedj! Látom, hogy annyi pénzed még nem jött össze. Hanem hát értsd meg a szót jól. Ha velem megegyezel, ha az andocsi, bodajki és celli csodatevő képeket haza engeded szállani, s ezt a híveid előtt mindennap kihirdeted, s ezzel a barátokat lecsillapítod; akkor adok neked még egy egész esztendőt, addig csak összegyűlik a pénzed. De ha velem ebben meg nem tudsz egyezni, akkor holnap déli harangszó alatt kivágatom és tűzre teszem a fekete iharfádat, s azután imádkozhatsz, amennyit akarsz. Gondold meg a dolgot jól. Ebéd utánig adok rá időt.

Bula Teofil hatalmas ebéddel látta el. Bőven volt a pecsenye, rétes, és illatos bor. Tiszti huszárom vele evett.

Ebéd után készen volt az egyezségre.

Csak arra kért, adjak neki három esztendőt, s a maga-csodatevő képét hagyjam meg az iharfán.

Isten neki!

Írásba tettük a kötést, s fölcsaptunk rá, mintha kupecek lettünk volna.

De nem várta ő meg a három esztendőt. Egy év múlva már telket, házat vett Csernyén, haját lenyiratta, bajuszát kipödörte, szőrdarócát leöltötte, zsinóros dolmányát vállára vetette s menyecskét

hozott a házhoz, fiatalt, gömbölyűt, tüzeset. Meg is áldotta az isten nagy csomó gyerekkel.

Ma is él még, ha meg nem halt. De nem is lett aztán búcsújáróhely a csatkai iharfából.

Idők múltán kikérdeztem Lászlót, tiszti huszáromat, mivel tudott a »szent«-re hatni, hogy szavamra szépen bejöjjön a zirci barátokhoz, s elfogadja az egyezséget?

Elmondta.

Együtt szolgáltak a huszároknál. Kaki János Tirolországban látott remetét, s ott tanulta el annak könnyű életmódját. Eredetileg nem is volt katolikus a gézengúz. Ahogy Lászlót meglátta, nyomban hajlandó lett minden egyezségre.

Pedig nem is került különös fáradságba. László nagyot ütött a tenyerébe, s ennyit mondott:

— Ejnye, ni, János! Elment a te sütnivalód! Hát a huszárdolmány helyett jobban szereted te már ezt a rongyos szűrt? Nyakadra küldöm a kádártai atyádfiait seregestül.

Kádártán csakugyan voltak Kakiak. Egyszerű kálvinista emberek. Ha azok ellátogatnak Csatkára, nyomban megtudják a kegyeslelkű búcsúsok, hogy az ő szent emberük csak obsitos huszár, s nem is az ő hitükön való. De bizony ellazsnakolják akkor. Agyon is ütik.

A remete megjuhászodott.

— Sohase küldd rám, te László, a kádártaiakat. Majd elmegyek én hozzájuk magam. Csak hadd fogadok előbb szót a te megyei uradnak.

Így sikerült neki egyezségem.

S a nemes vármegye mégis engem tartott okos embernek, hogy oly szépen el tudtam intézni a kényes dolgot.

MEZEI DOLGOK

HOSSZÚ ÉVEK ÓTA durkáljuk már az Alföld földjét, s keresgéljük, hogy a népek megíratlan történetéből mi van benne eltemetve. Sok megíratlan történet van eltemetve benne. Eredménytelen ásatást csinálni szinte a lehetetlenségek közé tartozik. A munkás ásója nyomán megnyitja keblét a föld, s előadja rejtett kincseit. Természetesen csak tudományos értelemben rejtett kincsek ezek: az ősembernek is volt annyi magához való esze, hogy azt a holmit, amit ő értéknek tartott, ne ássa mind a halott mellé a földbe, hanem az élők hasznára magának megtartsa. Laikus szemmel nézve, az ilyen régészeti ásatások igen érdekeseknek és izgatóknak tetszhetnek. Hallom nem is egyszer: de szeretnék veletek egyszer egy napra kimenni, hogy láthatnám én is. Ugyan miért nem szóltok, akárhonnan venném is azt az egy napot, de csak kimennék.

Pedig a mulatság nem is olyan érdekes. Reggeltől estig hol a gödör szelén, hol a gödörben, tűző napon úgy, mint esőben: csak az olyan ember kedveli az ilyesmit, aki már megszokta. Annak jó napkúra, meg légkúra. Két hét alatt le is sül úgy, mintha csak mint szökött légionárius került volna haza Afrikából. És fárasztó. Tornának jó, de mulatságnak kellemetlen. Ráadásul olykor az egész napi munka hiábavaló, mert eredménytelen, s ha ilyenkor, fáradt testtel, a dolog másnapi folytatására a kellő energia hiányzik, akkor ebbe is épp úgy beleüthet a mennykő, mint a kapás szerint a törvénykönyvbe.

Azonban van egy kellemes oldala.

A munkásokkal való beszélgetés, naphosszat.

Ez olyan munka, hogy vele sietni nem szabad, a sietés az ásóval csak kárt okozhat, s ha valami holmi ráért kétezer évig heverni a föld alatt, annak csakugyan mindegy, hogy május tizenegyedikén vagy tizenkettedikén kerül-e ismét elő a régen látott napvilágra. Lehet tehát beszélgetni, szót érteni: panaszok, reménységek, tréfák és élcelődések megmutatják a különböző észjárásokat.

Egyik ilyen telepünk, ahol jó néhány ezer év előtt a kőkorszakbeli ősember tanyázott, és sajátos kultúrájának maradványait ki lehet ásni a földből, Torontálban fekszik. A falu népe kevert. Részben magyarok, részben rácok. Belőlük kerülnek ki a munkások. És bár

a szegedi, algyői, dorozsmai, csongrádi kubikosnak az ország határán túl is jobb híre van, itt a jobb földmunkások inkább a rácokból kerülnek ki.

Így rendes munkásunk az öreg Vászó bácsi, aki a maga nyolcvankét esztendejével éppen úgy dolgozik az árokban, mint a többi. Nagyszerű ember az öreg Vászó. Politikus és szociológus egy személyben. Egyszer azt mondja:

— Miért neveztek ti bennünket rácnak, mikor minket a mi nyelvünk szerint szerbnek hívnak?

A kérdésre a többi gödörből is felütik a fejüket az emberek. Mondom:

— Miért neveztek ti bennünket ugornak, mikor minket a mi nyelvünk szerint magyarnak hívnak?

Erre az öreg Vászó nem igen tud mit felelni, s ásnak tovább szótlanul. Egyszer felüti fejét, és azt mondja:

— Az úr szerbül beszél, és mégse szerbül beszél. Hát milyen nyelven beszél?

Nem tudok ugyan rendesen szerbül, de maradt még imitt-amott belőle a boszniai időből. Mondom:

— Bosnyákul.

Az öreg kérdezi:

— Volt az úr Boszniában?

— Voltam.

Hallgatás megint. Azután szól a Vászó bácsi:

— Hát persze, az urak mindenfelé eljutnak. Mindig ráérnek utazni, mindig van rá pénzük. Ez a sok vasút, ami most van, mind az urakat hurcolja. A szegénynek erre nem telik.

Az emberek a gödrökben titkon mosolyognak. Az öreg Vászó jól beadott.

— Nono — mondom — az nem egészen úgy van, Vászó bácsi. Sokan voltunk mink akkor ott lent magyarok, némely részünk még lent is maradt. Pedig a maguk kedvéért voltunk odalent. Hogy a görög-keleti keresztényeket felszabadítsuk a török uralom alól.

Azt mondja Vászó:

— Hüm.

— Már pedig hiába hümget. Azért voltunk odalent, nem pedig mulatságból meg pénzköltésből. Azután az a hála érte, hogy nagyon sok a rác ellensége a magyarnak.

A kissé megnyomott szavakra az öreg Vászó a kezével tiltakozva hadonász:

— Az nem úgy van! Itt nincs ellenség! Nálunk mindenki megvan békén. Itt szerb meg magyar úgy él a faluban egymás mellett, mint a birka.

— Mint a birka?

A másik gödörből szól egy ember.

— Bárányt akart mondani.

— Igen, igen, — hadonász Vászó — mint kis birka. Mint a kis fehér, szelíd birka. Békesség van.

...A dombról át lehet látni a Tisza túlsó oldalára. Hatalmas vashídjával ott van Zenta: Magasabb épületei a lapos mezőn át idelátszanak.

— Hát, Vászó bácsi, az nagyon szép, hogy maguk úgy élnek, mint a kis fehér birka. Hanem negyvennyolcban maga sem lehetett ilyen fehér kis birka. Mert akkor maguk odaát Zentán a piacon a szent szobrát magyar emberfejekkel rakták körül.

Egy kis csend van... Csak az ásók és a lapátok zöreje hallatszik, amint az élükkel belemennek az ősember konyhahulladékaiba, s fölvetik a többezer év előtt élt ős korhatag csontjait. Zajukból mintha meg lehetne érteni a kiáltást: Mit háborgattok? Miért nem hagytok bennünket nyugodni?

A nyolcvankétéves Vászó, négy nemzedék eleven hőse, fölnyúlt a gödörből a kis ásóért, hogy »finoman« piszkálgassa a neolitkori őst, akire most ráakadt. De mielőtt a dologba fogna, azt hiszi, hogy tisztázni kell azt az emberfejes vádat.

— No — mondja — az sem úgy van egészen. Régen volt. Megtörtént. De nem mink csináltuk. Úgy éltünk akkor is, mint a kis birka. Nem mink csináltuk, hanem a papok csinálták.

— Nono, Vászó bácsi. A papok talán csak nem vágták el az emberek nyakát?

— Hát azt nem is — véli Vászó bácsi. — Hanem papok csináltak bolondságot. Szerb pap fölment a templomba, és prédikálta: gyünnek a magyarok, és megölnek minden szerbet. Akkor a magyar pap is fölment a templomba, és prédikálta: gyünnek a szerviányok, és megölnek minden magyart. No aztán addig prédikálták, hogy összevesztünk.

Ezt elmondván, Vászó bácsi az ősnek a földből való kibontásába kezdett. Néztem az erős aggastyánt, ahogy négykézláb áliva dolgozik az árok alján, s közben ráér történeti dolgokat olyan különös világításba helyezni, amilyenben eddig nem voltak.

LEÁNYSZEDÉS

RÉSZBEN MULATSÁG, részben pedig tekintély a kapásra nézve, ha vasárnap délelőtt együttesen a csárdába megyünk. Nagy asztalok vannak ott az eresz alatt, sört is mérnek, meg dohányt. Szivart is kap

a kapás. Így szombat este ez irányban, ha értesítést kap, hogy másnap menés lesz, igen vidám az öreg ember, és régen elfelejtett tanyai nótákat dalolgat.

Megindultunk. A tanya vadszőlős-lugasos ereszete alatt olyan nyugasztaló vasárnapi csönd és hűvös levegő van, odakint pedig máris ígérkezik délfelére a szörnyű meleg, oly meleg, hogy a mezőre pányvázott tehén elszakítja a kotelékét, és bejön, mert nem állhatja tovább. Ha föl nem volna már lovalva az öreg kapás, csakugyan kár volna egy lépést is tenni. De már nem lehet megfosztani a gyönyörűségtől. Pedig most már a gyerekek is rákötötték magukat, hogy ők is jönnek, s ennek a letiltásnak ismét csak nagy szomorúság lenne a vége. Amúgy pedig bajos. Mert gyalog megyünk. A lovat, amely egész héten dolgozott, vasárnap nem szokás befogni. Az út egy kicsit messze, jó óra oda-vissza, a meleg nagy, és a homok mély: ha útközben kiáll a gyerek, karon kell vinni, s egy erről szerzett tapasztalat után három napig majd leszakadt a karom. De nagyon fogadkoznak, hogy nem fáradnak el. A kisebb azt mondta, ha annyira elfáradna, hogy nem tudna gyalogolni, hát majd szalad. Ekkora érvelés előtt meg kellett hajolni. Mentünk.

A kanyargó út szőlők és kukoricák között vezet. Rajta ünnepi néptelenség. A búza-tarlókon egy-két tehén, béklyós lábú ló, a napfényes kék magasságban gólyák úszkálnak lassan. Itt-ott őreg nyárfák az úton, fehér derekukon még látszik, hogy valaha fiatal szerelmesek bicskával a kérgébe vágták nevüket. E szerelmek már rég elmúltak az embereikkel együtt, legföllebb a bicska maradt meg, s ím a fa, amely nagy, hasadt sebeivel hirdeti, hogy még szíve nyílásában is kegyetlen az ember.

Lassan haladtunk, a leánygyerek meg nem állja, hogy ne tépjen virágot, a fiúgyerek, hogy ne bogarásszon. Homoki út gyalogösvényén egymás mellett haladni nem lehet, csak egymás után. Így könnyű elmaradozni. Az öreg kapás még az út elején kérdezte, hogy igaz-e, hogy az Amerikában oly rettentő sok nép lakik, mégsincs köztük egyetlen egy szál király sem, s most a kapott válaszon gondolkozva, dünnyögve leghátul ballagott. Tanyákból, melyek elől a búza már eltakarodott, kitekintettek reám, ahogy a gyerekekkel ődöngve haladtam, mi ünnepnap szokatlan, mert olyankor az árnyékban szokás heverni. Tarlókon keresztül kutyák is ereszkedtek ki az útra utánunk, ami már egészen illetlen dolog, mert a törvényen kívül egy régi, hallgatag tisztesség is kötelez arra, hogy mikor a szőlő érni kezd, s a kukorica is már ehető, a házőrző eb kötve maradjon, különben megeszi a kukoricát is, a szőlőt is. A kutyák kirohantak. A kisebb gyerek szelíden nézte az aktust, nem félt, még nem tudta, hogy ilyenkor félni kell; a nagyobbik meré-

szen csattogott feléjük az ostorával, már az ő apró életének tapasztalatában benne van a védekezés.

Csapáson keresztül füves síkságra jutottunk. Ez a kaszáló voltaképp temető, itt sok halott fekszik alant. De már ide nem szabad temetni régen, a keresztek mind elkorhadtak, kivesztek, halottját siratni ide már nem jár senki, mindössze egy alacsony, vörös márvány-kőkereszt áll a fűben. A kapás még vél rá, hogy ki volna az, aki alatta van, bizonyos Dobó, a gazdag Dobókból, a homok azonban ezt is már nyeli: minden esztendőben följebb halad rajta. A homokon fű nő, a fűből avar lesz, abból föld, ezen megint fű éled: a vörös kőkeresztet fölfelé haladtukban így apránként elnyelik. A föld alá fog kerülni a gazdag Dobók emléke is, az elhagyatott helyen, idő múltán már majd csak valamely ekevas éle törik ki benne.

Ami pedig a csárdát illetné, van benne vendég. Hallottam már előző nap, hogy nagyot haladt a csárda, mióta nem láttam, mert szaletli is van benne. Csárdában szaletli. Van is, csakugyan, mint látható. Nem ugyan cifrára kifestve, hanem deszkából összerakva, és födele is van, mely ágasokra támaszkodik: azelőtt ilyesmit enyhelynek hívtak, ma: szaletli. Ülnek alatta magyarok, akik még a hajnali munkásfogadás alkalmából ott maradtak. Hallatszik a beszédükön, hogy azóta némi ital irányában nyújtották ki panaszukat. Már ilyenkor nem való ott időzni gyerekekkel, így külön ülünk egy ereszet alá, melynek falára zöld mezőben sárga és mérges oroszlánokat festett a tanyai piktor. Különben mivel sem alacsonyabb, mint valami fiatal művész festékes történetei, igen komorak és igen szép sárgák, s ilyen zöld mezőt épp úgy nem látni sehol elevenen a világon, mint ahogy olyant sem látni, amilyent újmódi gyanánt festenek. No jó. Továbbá sört hoznak, jön a tanító úr is, örömmel üdvözöltetvén, a gyerekek pedig azonnal találnak tégladarabot, amin apró pusztafiakkal egyetemben a zsebben hordott barackmagot törni lehet.

Ülünk így egy darabot, akkor a szaletli alól kiválik előbb egy ember, aztán másik ember. Odajönnek, kezelnek a kapással, a tanítóval, figyelemre engem nem méltatnak, ami szokatlan dolog, mert ha már megkezdődik a kezelés, körül szokás kezelni egy asztalt.

Azt mondja az egyik ember:

— Igaz-e most mán hát csakugyan, tanító úr, hogy a zsidók szödik a kislányokat?

Azt mondja a tanító:

— Dehogy igaz, Sándor gazda, már hogy volna igaz.

Szól a másik ember:

— Mert azt mondják, hogy csakugyan szödik.

Pálinkaüveg volt már az ember szemén. Odafordult a kislányhoz, ki már a baracktörést elunván, az asztalnál kenyerezett:

— Hát tégöd hogy hívnak?

Az apró megmondja a nevét. Azután a másikhoz fordul, de az már idősebb, nem felel az ittasnak. Ahelyett azt mondja:

— Apám, gyerünk már haza...

Hogy a lány a nevét megmondta, hogy a fiú apjának tisztelt, a kerítésen könyöklő két ember elhaladt. Kételyeik még akkor is voltak, mert dunnogtak. Nem ismertek meg, mert egypár nap előtt hosszabb távolozásból érkezve, még rajtam volt az úton nőtt szakáll.

Hogy elmentek, mondom a tanítónak:

— Ugyan, hogy nem igazítja ki őket efelől?

Elkeseredetten ütött kezével a levegőbe egy nagyot az ősz ember.

— Beszélhetek én, — mondta szomorúan — beszélhetek. Mit ér az én beszédem, hogy nem igaz, mikor a pap azt mondja nekik, hogy igaz.

Pap? Miféle pap?

Elmondta aztán a tanító, hogy egy pap okosította föl ily csinos módon a közönséget, valamely keresztszentelés alkalmából.

Hát már, hogy lehet ilyent tenni?!

— Hát már azt én sem tudom, de megtörtént...

Kedvetlenül haladtunk a csárdából hazafelé. Én épp akkor értem hosszabb kóborgásból haza, nem tudtam, hogy a lányszedésről erősen ver a szó. Azóta hallottam már, hogy tanyai uton egy öreg kőművest megvertek azon a réven, hogy bizonyosan ő az a zsidó, aki szedi a lányokat, hogy vérüket vegye.

Azóta jutott már eszembe a csárdai jelenet, mikor oda az italosok közé a gyerekekkel érkeztem. Azok az emberek, kik oda az asztalhoz jöttek, gyanúval terhelten jöttek. Mert nem ismertek, mert szakállas voltam. Épp ezért fölöttébb rejtélyes vagyok, íme, ott a két gyerekkel. Hátha loptam már őket valahonnan, s most viszem mind a kettőt, hogy a vérüket eresszem... Már azóta elgondoltam, hogy ha nincs ott a kapás, és nincs ott a tanító, a közön való haladtomban belémkötnek az emberek, s épp úgy igyekszenek beszakítani a fejemet, mint ahogy a kőművesét beszakították. Megrendülök, ha az eshetőség az eszembe jut. Ingyen az ember magát megütni nem engedi, s a kis masina a mellényzsebben hat halált tartalmaz. Micsoda bolondságok lehettek volna ebből. Az én fejemben bicska, az ő testükben golyó, maradtunk volna ott a közi homokon holtan vagy öten-hatan, haldokolva és átkozódva. S mindez azért, mert a pap úrnak szavallani tetszett.

Nagyon szép magános nyárfák vannak ezen a tájon.

LEVÉL GEYER STEFIHEZ

„... a test (vagyis az anyag) örökkévaló!"

Kedves Nagysád.

Vésztő, 1907. szept. 6.

Hétfőn meghűltem — mégis itt vagyok. Elkövettem azt a könnyelműséget, hogy szélben-esőben útrakeljek. Miért?! Vasárnap óta azon töprengek jót-e, rosszat forral-e magában, hogy írásbeli közlésre szánja magát. Vajjon csak egy-két pajkos tréfát akar írásban megörökíteni, vagy komolyabb dolgokat fog papírra vetni? Vajjon levelem melyik részére fog reflektálni? A sok fejtörésnek minél hamarabb akartam véget vetni; pedig majdnem pórul jártam. Levele egy nappal előttem érkezett — látogatásom nem volt bejelentve —. tehát már éppen visszaküldték a postára r.-palotai címzéssel.

»Hisz oly szép az élet, annyi sok szép van... természetben... művészetben... tudományban...« Ez a legszebb, amit eddig nekem írt. Mért legszebb? Mert teljesen egyezik az én felfogásommal. Az emberek egyik gyöngéje, hogy csak olyan ítéletet ismernek el helyesnek, amely a saját magukéval azonos. Megbocsátható hiba.

Végtelenül hálás vagyok a leveléért, éppen e négy-öt sor miatt, melyért valósággal rajongok. Ellenkező felfogások feltárása lehet érdekes, lehet kedves, de az egyike a legszebb örömünknek, ha egy-egy gondolatunkat, melyre egész világfelfogásunk alapul, megtaláljuk habár más köntösben is embertársunknál, sőt éppen egy barátnál. Soraiból kitűnik, hogy a létcél hiányáról szóló szavaimat csakugyan nem értette, azaz félreértette. De erről majd később.

A kedves négy-öt sor után hirtelen oly súlyos kérdést dob kettőnk közé, mint még eddig egyszer sem. De szinte vártam is, hogy erről még kell egyszer tárgyalnunk — sokkal jobban örülök, hogy nem nekem kellett itt — mint eddig mindig — a kezdeményezőnek szerepét játszani. Föltétlenül meg voltam győződve — bár erről soha nem beszéltünk —, hogy Maga »istenfélő«. A kombináció nem volt nehéz. Annál nehezebb nekem ehhez a tárgyhoz hozzászólnom. Szinte félek belekezdeni.

Hosszas gondolkodás után bizonyos megállapodásokra jutottam önmagammal szemben, melyek következő — *korrigált* — bibliai nyilatkozatokban foglalhatók össze:

A biblia csudálatos következetességgel éppen a földi igazságok ellenkezőjét hirdeti: hiszen nem isten teremtette az embert saját képére és hasonlatosságára, hanem *az ember alkotta istent saját hasonlatosságára.* Hiszen nem a test halandó és a lélek halhatatlan, hanem éppen fordítva, *a lélek mulandó és a test (vagyis az anyag) örökkévaló!* Miért is tömnek tele annyi millió embert hamis mondásokkal! Hogy nagyobb része holtáig velük legyen, kisebb része fölöslegessé is tehető küzdelmek árán szabaduljon tőlük! Mire való mindez? Ha legalább semmire nem oktatnának! A tiszta földet könnyebb megmunkálni, mint azt, amelyet bedudvásítottak.

Nálam ez, a világrend jóvoltából rám rótt küzdelem így folyt le: tizennégy esztendős koromig, mint tisztelője a »tekintélynek« buzgó katolikus voltam. Melegen érző szívemnek roppantul fájt az akkori politikai újítás, a polgári házasság behozatala, mint az egyház hatalmának csorbítása. Tizenöt-tizenhat esztendős korunkban részletesen tanultuk az iskolában (a vallástanban) az egyházi erkölcstant, ceremóniákat, dogmatant, egyháztörténelmet; egy buzgó hittanár igyekvéséből még sokkal többet az előírt anyagnál. Nem lehet arról fogalma, micsoda részletezéssel tárgyaltunk egy-egy pontozatot. Az erkölcstani órákban pl. ilyen megfejtendő kérdések adódtak fel: Ha valaki feleségével és szüleivel vízbe esik, az egyház parancsa szerint kit köteles először kimenteni. Megtudtuk azt a »fontos« körülményt is, hogy olyan embernek, aki püspöki felmentés folytán pénteken ehetik húst, viszont pénteken — ameddig ezzel a felmentéssel él — nem szabad halat ennie. Megtudtunk egyet-mást az egyház irgalmasságáról is, hogy pl. eretneket a pápai határozmányok alapján senkinek házába fogadnia, élelemmel ellátnia kiátkozás terhe alatt tilos. (Ilyen eretnek vagyok pl. most én is.) Tanárunk buzgalmának meg volt az a fényes eredménye, hogy azóta elvben nem vagyok többé katolikus. »Isten«-nek s a »halhatatlan lélek«-nek kérdését még függőbe hagytam, nem mozdulhattam se té, se tova. Várni kellett. Tizennyolcéves koromban fölszabadulva az iskolai nyűg alól, komolyabb könyvek olvasására is tellett az időből. Később nagy hatást gyakoroltak rám asztronómiai tanulmányaim, egy dán író művei, egy ismeretség s legfőkép saját gondolkozásom. Mire huszonkettedik életévem befejeződött, új ember voltam — ateista. A fönti két megjegyzést némi büszkeséggel firkantottam valamelyik könyvem hátlapjára — mint saját elmém őseredeti szülötteit. (Pár hónappal ezelőtt olvastam teljesen hasonló mondásokat egy elég régi író művében — alig van új a csillagos ég alatt!)

S akkor roppant mohósággal estem neki ateista könyveknek. Ma pedig úgy érzem, mintha ez a reneszánsz, ki tudja, milyen régen lett

volna, s ha »istentelen« iratok kerülnek szemem ügyébe, fitymálva félredobom. »Hát érdemes ilyen kérdésben bizonykodni — hiszen tudjuk ezt már mindnyájan, tudjuk ezt már századok óta; gyerekség az egész!« Mintha bizony én is századok óta volnék ateista s nem négy esztendő óta!

Maga már több ízben írta, hogy kevés tapasztalata van. Most azt mondja, hogy nem filozófus. Hiszen a vallástan nem egyéb tiszta filozófiánál. Filozófiának kb. azt a törekvést nevezik, amellyel bizonyos kérdéseket, melyekre csupán (érzéki) tapasztalatokra támaszkodva nem felelhetünk, megoldani igyekeznek és pedig csakis okoskodás útján. Semmi sem természetesebb, mint hogy itt hibás következtetésekre, a csudásnál csudásabb többé-kevésbbé érdekes fantasztikus tételeket állítunk.

Mert magának nincs »komolyabb tapasztalata«, míg nekem, habár csekélyke is, de mégis van valamennyi; mert maga még nem filozófus, én viszont, ha keveset is, de mégis valamit már filozófáltam: engedje meg, hogy a fönti két axiómához magyarázatokat fűzzek.

Nézzen végig a mitológiák történetén s láthatja, mennyire igaz az első tétel. A görögök valósággal csont- és húsból való isteneket állítottak elénk, akik épp úgy cselekszenek, szenvednek, mint mi. Ezért oly hasonlíthatatlanul érdekesebb s művészieseb mitológiájuk, mint a zsidóké. Az ó-testamentumban jóval homályosabb, ködösebb a Jehova alakja, de azért mégis föl van ruházva bosszúálló, jutalmazó, büntető stb. akarattal, vagyis emberi mintára szabott tulajdonságokkal, melyek azonban az örökkévalósággal homlokegyenest ellenkeznek. A keresztény mitológia szentháromsága még ennél is misztikusabb valami, mely a gondolkodást is rabláncra veri, kimondván: »Ezt nem értheted meg, nyomorult ember! ne is gondolkozz felette, mert ilyenkor még a gondolkodás is halálos bűn.« Mondhatom, gyönyörű haladás! S ebből magyarázható az a hosszú-hosszú középkori lelki sötétség, melyből alig tudtunk nagynehezen kievickélni. De ez a misztikus zagyvalék nem is Jézusnak alkotása, aki tulajdonképpen csakis etikus volt, s mint ilyen, egyikét a legnagyobb műveknek alkotta, habár tanításában akad elég, amin megütközhetünk.

S végül a legmodernebb Isten az a testetlen örökkévaló s mindenütt jelenlévő szellem, akinek akaratából történt s történik minden, ami körülöttünk van. Micsoda összegabalyítása véges és végtelen tulajdonságoknak! Az akarat véges; hogy lehet egy máskülönben végtelen lénynek véges akarata?

Azonkívül nincs más bizonyítékunk erre a föltevésre, mint a mindenség létezése. Azt mondjuk: íme, itt van egy »rendezett« világ; lehetetlen, hogy magától keletkezett volna, mert semmi sem keletkezik magától, annál kevésbbé ilyen csudásan harmonikus berendezés — tehát!

egy ilyen meg amolyan lény alkotta — s következik mindjárt a meghatározások egész sora, hogy milyen is az a lény. Hogy nincs se kezelába, se agya, mégis gondolkodik, akar stb. Ismét képtelen összezavarása a fogalmaknak. Mert vagy meg kell állapodnunk abban, hogy akarás-, gondolkodásnak az agyvelő bizonyos működését értjük — ahogyan tényleg ez nem is más — de akkor el kell ismernünk, hogy agyvelő nélkül nincs akarat, se gondolkodás. Hogy valamely lénynél e szerv nélkül hasonló effektusok lépjenek föl, az előttünk teljesen fölfoghatatlan volna, teljesen bizonyíthatatlan ennek lehetősége, de ha már beszélünk róla, mint hipotézisről, akkor legalább zavar elkerülése okáért másképpen kellene ezeket az effektusokat elnevezni.

De a világ létezéséből annak eredetéről ilyen vakmerően tételeket fölállítani nagyon is nagy hiba. Ha én nem tudom, hogy ez vagy amaz a tárgy, hogyan került egy általam gondosan elzárt helyre, miért kellene nekem föltétlenül rege-szerkesztésbe bocsátkoznom. »Mivel hogy éppenséggel nem lehet kisütni, miként került az a tárgy ide, mivelhogy ez az eset teljesen fölfoghatatlan, azért egészen bizonyos, hogy ez meg ez hozta ide.« Ilyen okoskodás képtelenség. Pedig így járunk a világgal is. Mért nem mondjuk egyszerűen: *nem tudom megmagyarázni létezésének okát.* S ezzel vége.

S melyik ember ismeri vagy fogja valaha megismerni az egész világot? Soha senki! Mert a világ időben is, térben is végtelen. A végtelenséggel pedig véges lény nem fog megküzdeni sohasem. Elhatoltunk az égbolton százharminc csillagévnyi távolságra, s meg tudjuk állapítani az ott lévő állócsillagok vegyi összetételét vagy esetleges mozgását. De mi ez a távolság a végtelenhez képest?! Hát hogyan merjük egy ennyire ismeretlen valaminek őseredetét még csak meghatározni próbálni is, mint a világ! Itt összetett kézzel kell megállanunk s bevallanunk teljes tehetetlenségünket. Tudásvágyunkkal megismerünk belőle térben is, időben is egy keveset; de ez az egészhez képest semmi. Amit pedig sehogyan sem ismerünk, annak létokáról még csak hipotézisekben sem tárgyalhatunk.

De hát az »ember« keménynyakú, büszke egy legény. Nemcsak merészen (vagyis elbizakodottan) szembe áll a végtelennel, sőt még magának is részt tulajdonít belőle. »A lélek halhatatlan!« — mondja. Ne firtassuk, hogy mit kelljen léleknek nevezni, csak azt állapítsuk meg, mit jelent az, hogy ez a léleknek nevezett valami halhatatlan. Azt jelenti ugyebár, hogy időben végtelen — de csak az egyik irányba! Mégpedig előremenő irányba. Azt mindenki kell, hogy elismerje, hogy visszamenő irányba nagyon is véges — akkor kezdődik, mikor az ember megszületik! Elképzelhet-e olyat, ami egyik irányba véges, a másikba végtelen?! Ez tábla vaskarika! Aminek eleje van, annak okvetlenül kell, hogy vége is legyen. Ez azt hiszem, olyan színigazság, amit nem lehet,

de nem is kell bizonyítani. Annyira magától értetődő. Valóságos axióma. S ez egyike a legfőbb bizonyítékoknak a lélek halandósága mellett.

De tegyük fel, hogy a lélek halhatatlan. Milyen különös, nagyon fontos és mégis eldönthetetlen kérdések tolulnak elénk! Mikor és hol kezdődik a lélek? Mikor keletkezik a lélek, ez a halhatatlan valami a gyermekben, születése előtt-e, még az anyaméhben (és ha igen, melyik stádiumban) vagy születése alatt (és ha igen, melyik momentumnál) vagy születése után (és ha igen, melyik korban). Mégis csak fontos volna megtudni, vajjon egy kéthetes korában meghalt csecsemőnek volt-e lelke, vajjon egy a születésénél tönkrement gyermeknek van-e már lelke, vajjon egy másállapotban lévő nő egy lelket hord-e magában (a sajátját), vagy kettőt?

Ha a lelket halhatatlan szellemnek tartjuk, bizony fizikai eszközökkel nem férünk hozzá s ezekre a kérdésekre nem felelhetünk.

S hol kezdődik a lélek?! Mért legyen egy kéthetes gyermekben inkább »lélek« — mint egy fejlettebb agyú állatban, hiszen az sokkal nagyobb szellemi intelligenciát mutat, mint egy olyan nyomorult emberi férgecske. Vagy tán egy teljesen tehetetlen, születésétől fogva hülyének van lelke, de egy okos állatnak nincs? Sok asszony erre azt feleli, hogy bizony ő az állatnak is lelket tulajdonít. Hogyan! Hát a kígyónak, szarvasbogárnak, csigának, gilisztának szintén van lelke?! Talán az amöbáknak, infuzóriáknak, baktériumoknak s bacilusoknak is. S itt már a növényország határát át is léptük: tehát a növények is lelkesek; vagy tán a kövek is?! Azzal a rögtönzött válasszal nem sokat érünk, mégis csak kell valahol válaszfalat emelni, ha a lélek halhatatlan. Csak nem maradhatnak kételyeink, hogy ez vagy amaz lélek-e vagy »pára«, halandó-e vagy sem?!

Mi a lélek? Az agy és az idegrendszer működése. Ez lassanként fejlődik, még a születés előtt az illető szervek fejlődésével kapcsolatban s a halál pillanatában teljesen megszűnik. Véges — halandó. A test, mint anyag csakugyan »halhatatlan«, mert anyag ebben a világban nem vész el, csak formáját változtatja.

Az istenekben való hit emberi gyöngeségből eredhetett elsősorban. Kezdetben az ember minden körülötte lévő tárgyat, melyen korlátlan uralma nem volt, gondolkodó, akaró lénynek nézett, melynek kegyét meg kell nyernie. Mindegyiket megtette kisistennek. Volt annyi istenkéje, hogy se szeri se száma. Mikor ez kezdett kissé kényelmetlen lenni s mikor gondolkodása is fejlettebb lett, bizonyos eszmék leszűrésével az istenek számát megcsappantotta. Így lett a panteizmusból politeizmus, ebből monoteizmus s ebből — ateizmus. A későbbi az előbbit falta fel. Ezért könnyű volt az oly szép etikájú kereszténység győzelme a római-görög politeizmus amúgyis romlott formáján. De bezzeg nem

aratott volna ilyen győzelmet a későbbi időkben katolicizmussá torzított formája!

Teljesen érthető, hogy a gyöngébb embernek *kimondhatatlan vigasza,* hogy nyomorúságában egy Hatalmas Lényhez fohászkodhatik, hátha cserébe kap a hatalmas úrtól egy kis kenyérmorzsát, moslékcsöppet. De egyúttal kimondhatatlan gyöngesége!

Hát még a túlvilági jutalom, a gonoszok bűnhődése stb.! Csupa emberi kaptafára szabott formulák, persze, hogy nagy vígaszára vannak a sanyargóknak. Talán ez az oka annak, hogy sok kíváló eszű papi férfi hamis meggyőződést szimulál — a gyöngébbek kedvéért, akik kétségbe esnének, ha utolsó támasztékukat, a hitet elrabolnák tőlük. Mások persze üzleti érdekből cselekednek...

...Még valamit a létcélról...

Én nem a relatív, hanem az abszolút létcélról beszéltem.

Vagyis kisebb arányokban jóformán mindenkinek s mindennek van létcélja, még a szúnyognak és bolhának is. Nekem például legszűkebb arányokban az, hogy egynéhány embernek apróbb örömöket szerezzek, nagyobb arányokban pedig az, hogy ennek a félurakból álló züllött társaságnak, melyet magyar intelligenciának neveznek, javát szolgáljam, népdalgyűjtéssel stb., stb. Hálából ezért kapok kenyeret s nevemet a lexikonba legközelebb beleteszik (hogy annál könnyebben találjanak rám az ország összes tehetségtelen s akadémiába vágyakozó, protekcióra éhes billentyűveregetői). A létcél s jutalom egyaránt fényes.

De nem erről beszélek. Földünk élete valamikor megkezdődött, tehát valamikor be is fejeződik. Már számítgatják asztronómusaink, hogy mikor fog bekövetkezni ez a számunkra mindenesetre elég gyászos évszázezred. Állítgatnak is föl vígan hipotéziseket a pusztulás okairól... Hanem a mód mellékes; fő dolog az a biztos tudat, hogy ez be fog következni. De még ezt megelőzőleg a társadalmi rend felfogása, ízlése, érzülete ugyan elég alaposan fog megváltozni. Amit most nagyra becsülnek, azt később semmibe se veszik és fordítva.

Egészen bizonyos, hogy évezred mulva, tízezer év mulva egész munkásságunknak nyoma se lesz, tán az egész magyar nép és magyar nyelv örökre a feledésbe süllyedt. Vagy ha még nem akkor, hát később. S mindnyájunk munkájának ugyanez az osztályrésze. Nem volna valami kellemes munkánkat csupán ezzel a lesujtó tudattal végezni. Ehhez életkedv, azaz erős érdeklődés kell a létező Mindenség iránt. Lelkesedni kell azért a szentháromságért, amelyről levelében oly szépen ír. Ha én keresztet vetnék, azt mondanám: »A Természetnek, a Művészetnek, a Tudománynak nevében...«

Hát nem elég ez?! Magának még ígért túlvilág is kell! Ezt nem értem.

Különös lehet csupán írásban barátkozni. Ilyesmit hogyan lehet elkezdeni??!

Maga még nem filozófus? Sebaj! Csak az akarjon lenni.

Még zöld? Sebaj. Csak meg akarjon érni.

(Nem is olyan zöld!)

Megengedné-e, hogy néha-néha olvasmánnyal lássam el? (Egyelőre csak »átmeneti« félerőssel; középútról semmit.) Ne féltse az olvasmányoktól fiatalságát; még ha meg is rövidítenék, de cserébe mennyi örömet nyújtanak. (Dehogy rövidítik is meg az ifjúságot!)

Hétfőn félegy felé feljönnék. Remélem, hogy addigra szabadulok az akadémiáról. Ha nem volna lehetséges, d. e. tíz óra felé letelegrafálnék. A hétfőt követő napokon biztos, hogy egész nap nem szabadulok a fölvételi kellemetlenségektől. Lássa, ez is egyik létcélom: hogy fölvegyek két-három napon keresztül iskolás növendékeket!

Éjfél után egy óra; reggel hatkor már utazom visszafelé. Mintha csak azért jöttem volna Vésztőre, hogy levelét felfogjam s innen válaszoljak.

Gondolkozzék a »Végtelen«-ről; borzongjon meg tőle s hajtson fejet előtte.

Üdvözli

EGY ISTENTELEN

(aki becsületesebb, mint az istenesek nagyrésze)

AZ EGRI ÉRSEK JÓTÉKONYSÁGA

ÁLDOZÓPAPSÁGA hatvanéves jubileuma alkalmával az egri érseki iroda révén egy kommüniké jelent meg a fővárosi sajtó egy részében Samassa bíboros jótékonyságáról. Ez a kommüniké azoknak az adományoknak a kimutatását is tartalmazza, melyeket egri érsekségének negyven esztendeje alatt Samassa József különböző intézmények javára tett. Végösszegben az adománynak egy része, mely az egyházmegye céljaira fordíttatott (templomépítés, felszerelés, plébániai, kántortanítói épületek, lelkészek nyugdíjintézete, fizetésjavítása stb.) *négymillió és ötvenezer* koronáról, a másik rész, amely inkább társadalmi jellegű adományokra utal, *kétmillió* és pár ezer koronáról szól, az egész összeg pedig a legújabb kimutatás szerint kitesz *hatmillió és ötszázhuszonötezer* koronát...

...Az egri érseki iroda jegyzékének aktualitása abban a tendenciában van, mellyel ez a jegyzék a nyilvánosság számára készítődött. A sajtóban és a parlamentben is nem egyszer történtek már felszólalások a magyar főpapság egyházi javadalmainak rendeltetéséről és arról továbbá, hogy egy-egy püspök vagy érsek, aki máról-holnapra már kétszáz, három, négy és nyolcszázezer forintos jövedelmű, olykor még ennél is dúsabb stallumokhoz jut, amire a társadalmi, politikai és katonai hivatás egyetlen ágában sincs példa, e rendkívüli és nemcsak példátlanul álló, hanem egyúttal hallatlan jövedelmek ellenében mivel tartozik amaz ország kultúrájának, melynek vagyonából ez óriási javadalmak elvonva lettek.

Samassa József ma nyolcvanhárom éves, magával tehetetlen, elaggott főpap, kivel szemben nemcsak illetlen, hanem gyengédtelen dolog is volna most vagyoni kérdéseket feszegetni, holott sem jobban, sem rosszabbul nem gazdálkodott az egri érsekség jövedelmével ő sem, mint bármilyen főpaptársa, aki tegnap még pitiáner módra élt valamelyik egyházmegyében, a következő napon pedig minden átmenet nélkül egyszerre beleült millióknak a birtokába, és feltétlenül rendelkezett egyházmegyéje javadalmaival. Az előnyére és igazolására kiadott jegyzékek pedig bármennyire domborítják hatmillió koronára negyven évi érseksége adományozásait, a kétségtelen és megcáfolha-

tatlan tény ezzel szemben mégis az, hogy az egri érsekség kezén csak földbirtokban 42.397 hold van, akkora vagyoni hatalom után pedig nem hat, de tizenhat és huszonhatmillió korona adomány sem volna túlságos megerőltetés, mert az egyházfejedelemnek még mindig maradna annyi, hogy naponként húszszor ebédeljen, negyvenhétszer vacsorázzék, öltözeteit óránként váltsa és a maga rokoni környezetét is bőven kielégítse. Hol van az a miniszterelnök, az a hadvezér, az a művész, politikus, író, költő, tudós, feltaláló, mesterember vagy munkás, akit munkája után a mai társadalom ekkora vagyoni és hatalmi apparátussal honorálna? S micsoda vallási parancs írja azt elő, hogy az egyénileg semmiféle alkotó munkával meg nem szerzett, ellenben privilégiumképpen biztosított rendkívüli javadalmakat éppen az egyház vezetői más célokra is fordíthassák, mint ami az ilyen javaknak kizárólagos rendeltetése, hogy t. i. a kultúrát szolgálják? Ha református, zsidó, luteránus vagy bármely felekezet egyházai rendelkeznének ekkora vagyon felett, a nyilvánosságnak mindenkor az volna az egyetlen kötelessége és hivatása, hogy ellenőrizze, szorgalmazza és követelje azoknak a közjóra való felhasználását. Mert szörnyűséges egyébként még el is képzelni, hogy éppen papi emberek, akiknek az erkölcsi élet ideáljait kell hivatásszerűleg és fogadalmuk alapján a tömeg elébe tárniok, s olyan papi emberek, akik ugyanazzal a tehetséggel vagy protekcióval, mellyel nagyváradi, kalocsai, veszprémi, egri, csanádi és egyéb egyházmegyék uradalmaihoz jutottak, a polgári életben legfeljebb, mint adótárnokok, kultúrmérnökök, postai főtisztviselők vagy tanfelügyelők robotolhatnák hivatásukat, százezrek és milliók birtokában egyház, vallás és erkölcs minden kötelékein túltehessék magukat, és felelőtlenül dividáljanak el olyan anyagi értékeket, melyeknek a tízszeres fölöslegeiből évszázadokra fennmaradó intézményeket lehetne alkotniok. Az egyházmegyék magánügyeibe nem szólunk bele, de úgy hisszük, hogy az egész ország magyarságának és művelt katolikusainak közérzése egyezik abban, hogy sokkal inkább van már szüksége az országnak iskolákra, mint bármilyen felekezeti templomokra, és sokkal egyetemesebb országos érdekek parancsolják, hogy műveltek, munkára képesek, produktívak legyünk, mint hogy keleti tűnyaságaink betetőzéséül olyan túlvilági ábrándozásokba merüljünk, melyeknek az aktív konzekvenciáit az egyházvezetők akarják levonni legkevésbbé.

A PAPOK ISTENE

Én véreim, búsak, szegények,
Tudom én azt, hogy kell az ének,
Kell a zsoltár, kell a fohász,
Kell a hit, de ne higyjetek
Soha a papok istenének.

Tőle jött minden kénes átkunk,
Sok meg nem hallott imádságunk,
Földi poklunk, ős kárhozás,
Szolga voltunk, szegény sorunk,
És hogy mi még mindég csak — várunk!

Ne dőljünk a szent Kába-kőre,
Várjon égi csodát a dőre.
Nekünk az élet a malaszt,
A mi üdvünk a változás,
A mi imánk: mindig előre.

Én véreim, búsak, szegények,
Tudom én azt, hogy kell az ének,
Kell a zsoltár, kell a fohász,
Kell a hit, de ne higyjetek
Soha a papok istenének.

EGY MEGTALÁLT KÖNYV

Zsibbadt sokáig olvasatlanul
(Inni, vadászni sokkal könnyebb
Magyar kastélyban), s végül kidobták
Bűnöknek bűnösét: a könyvet.

Jó könyv volt: elmés, szép Voltaire-kötet:
Nagy rombolások szent harctevője.
(Egykoron volt még a magyar úrnak
Tisztessége és agyvelője).

Ma már a kastély úrja a betűt,
Retteg a könyvtől, s hunn trágyadombok
Várják Voltaire-től egészen máig,
Aki könyvekben nagyot mondott.

S a trágyadombnál elment valaki,
Egy szennyes zubbony, egy éhes elme,
S isten bárányát, Voltaire ó könyvét
A trágyadombról fölemelte.

Belenézett, és megdördült az ég,
Dühtől gyúltak föl bús, izzadt orcák.
Hajh, fázni fog még e könyvtől, tűztől,
A papos, úri Magyarország.

ESZE TAMÁS KOMÁJA

Gábor fiam Bécsé,
Oda is van nőve.
Őrzse lyányom a Krisztusé,
Papok szeretője.

Morva grófé földem,
Asszonyom a sírban.
Menjünk, menjünk Munkács felé.
Már eleget sírtam.

Nincsen e világon,
Nem maradt már semmi:
Esze komám, ideje már
Rákócziért menni.

Magyar bolondoknak
Bolond útját járom.
Bécsi lator lett a fiam,
Pap-céda a lyányom.

Váradon gyaláznak,
Bécsben kinevetnek,
Ciberén élt Esze komám
Mondok egyet kendnek.

Urak, papok dölyfét,
Im, eleget tűrtük,
Gyomrunkba a sok bánatot
Már eleget gyűrtük.

Rákóczi, akárki,
Jöjjön valahára:
Kígyóinknak, Esze komám,
Lépjünk a nyakára.

KATÓ A MISÉN

Pompás, fehér karácsony-éjen
Kidobta a szikrázó hóba,
Kidobta a havas semmibe
Magzatját a papék Katója.

Aztán Kató, a kis cseléd-lyány,
Szédülve, tántorogva, félve,
Ahogy illik, elment maga is
Éjféli, szent, vidám misére.

Kató gazdája, az izmos pap
S falusi nyája énekelnek:
»Dicsértessék az egek ura,
Hogy megszületett az a gyermek.

Az a gyermek, ott Betlehemben.«
Kató fölsír a papi szóra,
S az a gyermek, a betlehemi,
Könnyezve tekint le Katóra.

Eső után a buja gombák
S mint Flórencban a májusi virágok,
Úgy születnek szent garmadával
Mostanában az új és új világok.

A Bibliának egy világa
Milyen lassú, tétova kézzel készült
S ma egy-egy új világ mily készen
Ugrik ki terhes, tüzes emberészbül.

Betlehem híres csillagának
Híre maradt csak, se hamva, sem üszke,
De ezernyi fényes csillagra
Az ember-agy lobogóját kitűzte.

Az Élet egy elgondolása,
Egy dal, melytől egy csúf óránk megszépült,
Teremtés volt a lelkeinkben,
Újra-újra egy-egy új világ épült.

Repülő, lármás gépmadárnak
Istenkísértő, bátor, büszke szárnya
Vallja: Emberé a teremtés
S Isten csak egy megócskult koronája.

S mert halhatunk bármelyik percben,
S célunk mégis az örökkévalóság,
Minden igaz ember ezért hős,
S az emberszívben van a legtöbb jóság.

Tömjénbűzös, gaz korszakokban,
Mikor öltek, raboltak Krisztus-hitben:
Akkor is az Emberben maradt meg
Egyedül és legtisztábban az Isten.

S az emberszívben mind tisztábbak,
Boldogabbak, kedvesebbek a lángok,
S miket teremt a vágyó ember,
Egyre szebbek az új és új világok.

Egyre erősebb a nagy Szándék,
Hogy az Istent ne szavakban vitassák,
De adassék meg az Embernek
Itt a földön minden szépség, igazság.

Egyre többen hisszük és valljuk:
Kenyér jár nekünk a ránk-dobált kőért
S nem-magunkért mind többen küzdünk:
A leendőkért, az ékes Jövőért.

Érezzük növekvő lelkünkben
A lehetetlent legyőző hatalmat,
S hogy egykor eggyé egyesülnek
Az új világok, az új birodalmak

Egy lesz majd millió világból,
De ez az egy minden örömmel teljes,
S ez a szegény Siralom-Völgye
Mindenkinek kedves, jó lakóhely lesz.

Kik most élünk, mink is örüljünk,
Bár utódinknak fog Mennyország jutni,
Ez a miénk szíveink által,
Bennünk ragyog, él, mert mi gondoltuk ki.

Karácsony van, Krisztusok járnak,
Nagy hadakban és nagyranőtt Krisztusok,
Zengjen a dalod, szent Forrongás
S te nagy Egy-Világ, zengjen a himnuszod.

GYŰLÖLET ÉS HARC

Ének karácsony ünnepén

Ma a bilincses milliónak
Éhnyavalyás, kínos élete gyászol
S újra megátkoz téged,
Csalárd legenda, betlehemi jászol,
Hazug fölkentség, ál szeretet.

Ma sem hiszünk a pásztoroknak,
Sem a prémbundás víg örvendezőknek,
Sem a vezér-csillagnak,
Csupán mi saját, szomorú erőnknek,
Mely megfeszíttetett igazán.

Ma a sírokat bontogatjuk
S minden léptünknél átok-sírok nyílnak,
Melyekbe, hajh, becsalta
Hazug fénnyel a betlehemi csillag
A Szeretet hiszékenyeit.

Ma hóhéraink Jézusához
Hallelujázni nem vihetnek minket,
Megmutatjuk egymásnak
Gyűlölet-szító, nehéz sebeinket,
S bosszúra hívjuk a szíveink.

Ma bús fejünk álomra hajtván,
Enyhet álmodunk: piros bosszú népe
Kél iszonyú rajban,
S lép a Krisztus-hidra ezer fejére,
Megfizetni vad századokért.

Ma is Gyűlöletet ünneplünk,
Miként tegnap, holnap és újra-újra,
Gyűlöletet és Harcot,
Míg új Karácsony jelét ki nem gyújta
Az egész Földön a mi szívünk.

EGY KIS SÉTA

VASÁRNAP DÉLUTÁN munkaszünet van, tessék egy kis sétát tenni. Megmondjuk azt is, hogy merre. Amerre mi ma jártunk.

Közeledik a május. Zöldelő és virágzó fák csalják úgyis az embert. Tessék sétálni a Schlauch-park, no meg az úgynevezett Káptalan-sor felé.

A kétfejű sas a püspöki székesegyházon ne botránkoztasson meg nagyon senkit. Ezt a nyomorult kényszerűséget, úgy látszik, hogy düh nélkül kell tűrnünk.

De nézzék meg a Kanonok-sort, és gondolkozzanak.

Az előkelő, feszengő, jómódról valló paloták redőnyei le vannak bocsátva. Lakosai a legmihasznább, legingyenélőbb emberek. Aki dolgozik közülük, az nincs is itt. Wolafka például dolgozik. De hogy? Felekezeti harcot, forradalmat szít a kálvinista Rómában. Az a nagyváradi hájú, kövér pap, aki csupa erő és vér és fanatizmus, többet árt ma a magyar társadalomnak s a magyarságnak, mint kilencven szocialista agitátor s ezer kétfejű sas. A többi is egytől egyig, mert haszontalanul vonják el ezer és ezer éhezőtől a kenyeret.

Röviden: ez a Kanonok-sor.

Sétáljanak el aztán bármely külvárosi részbe. De erősítsék meg a szívüket. Mert nyomort, bűnt és piszkot látnak. Meglátják, hogy mennyi nyomort lehetne enyhíteni s mennyi könnyet letörölni a kanonokok pénzével.

Ha ezt meglátják és átgondolják: eredményes volt a vasárnapi séta

SZERZETESEK BEÖZÖNLÉSE

RÖVID IDŐ ÓTA sajátságos áramlat uralkodik a művelt nyugaton. Megrendszabályozzák a papokat, mint akik túlsok földi javakat szedtek össze, de vagyonosodásuk nem állt arányban hazaszeretetükkel, s politizálásuk csak veszedelem volt a népre.

Nap-nap után érkezik hír, hogy francia szerzetesrendek odahagyják országukat, s más alkalmas talaj után néznek. Inkább kivándorolnak, semhogy az új rendszabályoknak alávessék magukat.

Spanyolországból, a legkatolikusabb államból is, mind sűrűbben papok elleni zavargásokról ad hírt a távíró.

Mit tesznek tehát a különféle szerzetesrendek? Új és alkalmasabb területet keresnek működésük színteréül, és sajnos, ezen új területet *Magyarországon kezdik felfedezni.* A jezsuiták máris nagy földterületeket vásárolnak nálunk és Ausztriában, a kormány pedig letelepedésüket nem gátolja meg.

Hogy a fekete had beözönlése mit fog eredményezni, az még a jövő titka, de hogy áldásos nem lesz, az bizonyos.

Budapesti tudósítónk jelenti, hogy a gráci Paulai Szent Vincéről nevezett lazarista kongregáció kérvénnyel fordult a főváros tanácsához, amelyben egy rendház és egy templom felállítását kérik, s ehhez a várostól százezer korona szubvenciót.

A székesfőváros közgyűlése tegnap tárgyalta ezt az érdekes kérvényt, amelynek folyamán a jogügyi bizottság a kérelmet teljesíthetőnek véleményezte. A templom helyéül a IX. kerületet jelöli ki, miután nézetük szerint ezen kerület lakossága *szociális tanokkal* annyira telítve van, hogy egy templom felállításával a nép vallásosságát terjeszteni szükséges.

A vita vége az lett, hogy az engedélyt megadták. Minden nap kapunk újabb beözönlésről, letelepedésről hírt. Sőt itt benn Magyarországon feltámasztanak egy rég eltörölt rendet, a pálosok rendjét.

Mindez igazolja, amiket mi régen hirdetünk. *A klerikalizmus itt Magyarországon készül tanyát verni, s innen akar a felvilágosodással küzdeni.*

... Budapesten a szocialisták ellen játszották tegnap ki a lazarista barátokat. Vajha rossz jósok volnánk, de megérjük még, hogy a *fekete* lobogót nem gyűrheti le a szocialista *vörös* lobogón kívül semmi ebben az országban.

Széll úr nem bánja, ha a világ összes csuhása itt ver tanyát. *Ő szállásesináló...*

ISTENTELEN GONDOLATOK

NÉHA NAGYON ISTENTELEN gondolatok szállják meg az embert. Különösen olyankor, mikor affélét lát, amivel a búrok vádolják meg az angolokat. Az angol sereg megritkulva hátrál. A búrok üldözik s lövöldözik őket. Mikor már nincs segedelem, az angolok elő-

kerítik az elfogott búr asszonyokat és gyermekeket. Ezeket hagyják leghátul. Öljék ezeket a búrok!... Igy járunk mi is, kik a liberális, radikális haladás hívei vagyunk. Mikor már ellenségeink nem tudnak velünk vitázni, elénkbe rakják a vallást, az erkölcsöt, a történelmet, a párducos ősöket. No, most már tessék útni, — gondolják ők magukban. A minap is dr. Berkovits Ferenc ellen ezt az állítólag angol taktikát használták. A törvénytelen gyermek jogi helyzete fölött indult a vita. Humánusabb, erkölcsösebb felfogást képzelni sem lehet a Berkovitsénál. És annyira nem volt radikális, hogy bennünket fiatalabbakat és radikálisabbakat ki sem elégített. Nem is tudtak másként vele disputálni, mint hogy odaállították elé a *túlvilágot*. Ez tudniillik az utolsó és legnagyobb klerikális tarack.

Szeresd a dúslakodó papokat, éhezz, nyomorogj, búsulj, törődj bele minden földi állapotba, — majd örök világosság fényeskedik a túlvilágon... A német lapok azt írják, hogy a búrok néha behúnyták a szemeiket, s golyóikat rálőtték az angolokra, hiába tartották a búr asszonyokat a mellük elé. Pedig ezek az asszonyok és gyermekek szemmel láthatók, húsból és vérből valók lettek volna.

AZ ERKÖLCS JEGYÉBEN

EGY IDŐ ÓTA dühöng az erkölcs Hunniában. Csak éppen hogy szégyenpad és kaloda nem áll a városok és falvak piacán. Egyébként azonban mindent megteszünk az erkölcs érdekében. A lapokat megtöltjük szörnyű szenzációkkal, egy kis lincselésre mindig készen vagyunk, s a tanügyi bácsik azon töprengenek, hogy milyen erkölcsös szigorúsággal nyomorítsák meg a jövőben még jobban szegény kis nebulóik életét. És ebben a nagy, erkölcsös keresztes hadjáratban imponáló dolog a mennykő nagy harmónia. Erkölcsöt prédikál ma e hazában mindenki. Hatalom és proletárság, a pap és szabadkőműves, konzervatív és liberális, gazdag és szegény. Hiszen borzasztó erkölcstelenség lehet ám itt, hogy miatta ebben a legzavarosabb országban mindenki egyetért!... Szodoma lehet itt, melyben tíz igaz sem található. Ezt hajlandó az ember hinni, látva e példátlanul nagy konszonánciát...

Pedig hazug ez a nagy erkolcsmánia. Veszedelmes és hazug. Nem azt mondjuk, hogy csupa erkölcsösség és egészség virul e honban. De ennek a mostani nagy felháborodásnak nincs az erkölcshöz semmi köze. Tendenciózus hajsza, csinált hadakozás, megvadult hazugság ez a mostani keresztes hadjárat. A célja, dehogy is az erkölcs. Más. Egészen más.

Honnan indult meg ez a nagy erkölcsös hadjárat?

Mint Magyarországon minden, ez is a politikában fogamzott. Az új éra indult meg a purifikáció édes jelszavával. Az új éra pedig — mindenki tudja — a klerikalizmus és a feudális kaszinó uralmát jelenti. A purifikáció — óh ezt is jól tudjuk már — ügyes bérmaneve a reakciónak. Tehát a kaszinó-Magyarországnak e mostanság korlátlan ura csinálja a purifikációt és erkölcsöket. Ők csinálták volt meg, a kaszinó urai, annakidején a néppártot, nehogy tovább lehessen folytatni az egyházpolitikát. Ők csinálták meg az agrárkérdést, nehogy nekibátorodjék a szocializmus. Egánt és a rutén-mentést is a kaszinó szülte meg, hogy illedelmes formát nyerjen az antiszemitizmus, mert Tiszaeszlárt kissé bajos volna újra előrántani. A kaffikákat is a kaszinó küldi ki, hogy Damoklesz kardját érezze minden talpalatnyi hely, s hogy valaki elégedetlenkedni ne merjen. az új rendszerrel. Kuruc ifjúságot nevelt a kaszinó, lovagjátékokkal próbált megszoktatni bennünket egy új feudális korszak gondolatával. És csinált még sok egyebet is...

Most már az erkölcs terjesztésére adta magát teljesen a kaszinó. Onnan árad ma az országra az erkölcs, hol a becsület fogalma ki van merítve a kártyaadósságról szóló kemény paragrafussal, hol úgy kötik az üzleteket szerelemre, mint gabonára s értékpapírokra a tőzsdén, honnan nem is régen a leggaládabb politikai hajszákat intézték, hol a lelki szegénység nagysága csak azért nem szánalmas, mert szörnyen vad és veszedelmes.

Óva intünk jámbor embereket, ne üljenek fel ennek a hazug erkölcsharcnak. Ez az erkölcsharc pokoli módon egy csapással akarja preparálni a magyar társadalmat a reakcióra, s el akarja vonni és vonatni a figyelmet azokról az égető, nehéz kérdésekről, melyeket meg kell oldania az országnak, s melyeket csak radikálisan lehet megoldania, — tehát úgy, ahogy nem ízlik a klerikális és feudális törekvéseknek. A reakció mindig az erkölcsök hamis jelszavával lopakodott be. Igy akar belopakodni most is. Nagy reményei lehetnek, mert az erkölcsmánia beugrasztott mindenkit, a legmegbízhatóbb liberálisokat, sőt — és ez tragikomikus valóság — a szocialistákat.

Az erkölcsnek a mi cobolyprémes klerikálisainkhoz s fajtalan, degenerált feudális urainkhoz van legkevesebb köze. De független az erkölcs a vallástól is. Annyira független, hogy még bigott ember is lehet — erkölcsös.

Ha az erkölcs, egészség és fegyelmezettség kevés ebben az országban, más a tennivalónk. Jobban és világosabban kell nevelni gyermekeinket s kiegyenlíteni, eloszlatni a nagy szociális igazságtalanságokat. Mit jelent ez? Legyűrni a klerikalizmust s széttörni minden fentmaradt hűbéri bilincset. Ha az erkölcstelenség nagy, ennek a klerikalizmus és az osztályuralom az oka.

A mostani erkölcsmániának ne ugorjék be józan ember. Ellenben itt a tizenkettedik órája az igazi erkölcsharcnak. Ez valami más, mint a mai. Itt már aligha lesz olyan szép a harmónia, s ne is legyen!...

ANYA ÉS LEÁNYA

A KATOLIKUS NAGYGYŰLÉS harcias pátere Prohászka úr, akinek hellyel-közzel kocsmai stílusú beszéde kéjes gyönyörűséggel töltötte el a megjelent mágnásdámákat és urakat, — nekirúgtatott a humanizmusnak is. — A humanizmus — mondta Prohászka páter — leánya a krisztianizmusnak, s nem szabad tűrni, hogy a leány az anyja fejére nőjön. — Kegyetlenebb mondása nem volt ennél Prohászka úrnak, s így bizonyosan tudjuk, hogy ezt tapsolták meg legjobban az áhítatos mágnásdámák parázna kacsói s a többi főúri és papi tenyerek. Mert voltak nagyobb mondásai is Prohászka úrnak, de azokat nem lehet komolyan venni. Ez a mondása azonban több a programmnál. Egy nagy ellenséges valóság, mellyel számolni kell, s melynek nagy erejétől mostanában különösen kell félteni a világot. A rekatolizálástól nem ijedünk meg, de a humanizmus nagy apparátussal való lejáratásától igen.

Hogy voltaképpen, mint áll ez a dolog, íme, egy kis példa. A humanizmus ezt mondja szigorú december táján:

— Nem tudlak isteni csodával, egyszerre megváltani benneteket, szegény éhezők és nyomorúltak. De nyomorotokat enyhíteni kell. Itt az ingyen kenyér, a leves és a tej.

És erre Prohászkáék így válaszolnak:

— Mi nem adunk ingyen kenyeret, ingyen levest, ingyen tejet, de adunk megváltást és túlvilági boldogságot.

Tetszik most már látni, hogy az alma milyen messze esett a fájától, s milyen nagy a különbség az anya és a leány között?

Itt a régi harc újult meg. El akarják venni az emberektől a világosságot, s kárpótolni akarják avval az ígérettel, hogy majd az örök világosság fényeskedik nekik. És ma még milliók növekednek s élnek Prohászkáék szárnyai alatt. Ma még sokmillió naiv ember megelégszik a másvilág ígéretével, s engedi a földi világot a Zichy grófoknak, Eszterházyéknak. Ezért átok és veszedelem a harcbahívás a humanizmus ellen. De azt mondtuk, hogy kegyetlen is. Az anya nem olyan rossz, mint amilyennek Prohászkáék hirdetik. Krisztus a legelső és legnagyobb humanista volt, és sose hirdette: hogy az ecclesia: militans legyen, sem azt, hogy millióknak kell sötétségben és nyomorban élniök a dús főurak és főpapok kedvéért. Anya éppen olyan ingalmas

volt, mint a leánya, és Krisztusnak legméltóbb követői: a humanisták. És akárhogy szörnyűlködjenek a farizeusok: a szabadkőművesek is, a humanizmusnak e diakónusai. A katolikus nagygyűlés eseményeire nem reflektáltunk eddig, s nem akarunk ezután sem. Mert a türelmesek mi vagyunk. De a humanizmus ellen harcoló prohászkáknak odakiáltjuk:

— Gyalázzátok az anyát és leányát. Ellenségei vagytok a krisztianizmusnak és humanizmusnak, mi voltaképpen egy. Résen leszünk, óh, ecclesia militans!...

BETHLEEM ABBÉ INDEXE

EGY BETHLEEM NEVU abbé könyvet írt arról, hogy mely írókat olvasson vagy ne olvasson a jó katolikus. A szent kongregáció indexe nem tökéletes és teljes mű: nagyon sok az író. Éppen ezért Bethleem abbé könyve igen szükséges és jeles könyv. Magyarország jó katolikusainak szolgálatot teszünk, ha egy-két adatát megismertetjük a Bethleem könyvének. Tudja az isten, olyan különös időket élünk, hogy legyünk elkészülve mindenre. Hátha Magyarországon is egyszerre olvasókedvük támad az embereknek. Sajnáljuk, hogy Bethleem abbé könyve elfeledkezett a magyar írókról. Pedig Mikszáth *Szent Péter esernyőjét* árulják a francia gyermekeknek. Sőt egy felnőtt magyar könyv is ismerős. Párizsban: *Az ember tragédiája*. Bizonyosan nagyon ártatlannak tartja mind a kettőt Bethleem abbé.

Mindenekelőtt a legelátkozottabbakról szólunk. Pascal, Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Comte, Qinet, Taine, Michelet, Renan, Balzac, Stendhal, Zola. És még vannak jónéhányan. Aki ezeket olvasta, Krisztus sem menti meg a pokoltól.

Az új franciák közül nagyon bűnös írók: Anatole France, Flammarion, Mirbeau, Rémy de Gourmont, Jean Lorrain, Pierre Louys, Paul Ada, Capus, Mendès, Prévost. Mindegyik klasszisból csak a típusokat tudják fölsorolni. Hiszen még Pierre Loti is veszedelmes, mert szkepticista. Veszedelmes Verlaine, holott egy-két kritikus a legkatolikusabb költőt látja benne. Veszedelmes Jules Renard, s veszedelmes a mai francia költőknek talán legnagyobbja: Regnier.

A nem francia írók közül különösen bűnösök: Ibsen, Nietzsche, Tolsztoj.

Általában pedig óvakodni kell az olvasástól. A világi írókat általában csak tántoríthatatlan katolikusoknak szabad olvasniok. Ajánljuk: Bourget, Huysmans, Jules Lemaître, Ludovic Halévy, Déroulède-et. Még felsorol vagy százat az abbé. De ezeket még Francia-

országban sem ismeri a kutya sem. Érdekes, hogy Bourget írt már olyan malacságot, mint Willy. Huysmans sem mindig a tömjéntől volt részeg. Halévy sem volt mindig jó fiú. Lemaître pedig racionalista, szkeptikus, sőt néha nihilista is. De hát ez urak a polgári életben jó klerikálisok. Tehát ők és társaik ajánlott írók azok számára, akik tántoríthatatlanul vallásosak.

Érdekes, hogy Bethleem abbé ajánlja a külföldi írók közül Kiplinget és Gorkijt. Jó, hogy Shaw-t nem ajánlja és Wedekindet. Sohse olvashatta Gorkijt a jámbor abbé.

Végre Bethleem abbé szellemében járnánk el, ha azzal végeznők: legjobb pedig semmit sem olvasni. Mivel azonban a magyar publikum informálása céljából írtuk e pár sort, fölösleges ez a figyelmeztetés.

AMI SPANYOLORSZÁGBAN BOTRÁNY

TOLEDO ÉRSEKÉNEK majdnem negyvenötezer korona jövedelme van évenként. Sok ez, ha meggondoljuk, hogy Krisztus urunk idejében harminc tallérért egy apostolt lehetett vásárolni. Sőt, e harminc tallérért magát Jézust árulta el Júdás, mert olcsó korszak volt ez. De hogy a koldus Spanyolországban negyvenötezer koronát kapjon valaki azért, mert kedvére cselekszik az égnek, ez botrány. Spanyolország kultuszminisztere mondta azt így, hogy botrány, egy francia újságírónak. Ha a toledói érsek kegyes életet él, abból neki van haszna, mert a mennyországba fog jutni. De a mennyország is, évi negyvenötezer korona is, olyan országban, ahol a miniszternek alig van huszonnégyezer koronája, s ahol már olyan nagy a nyomorúság, hogy tolvaj sem lesz nemsokára, mert nem lesz kitől lopni, s a koldusok egymástól koldulnak: ez sok. Spanyolország, a legkatolikusabb és legbigottabb Spanyolország ámulatba ejti az egész világot. Spanyolország szeretne feltápászkodni a porból, s csodálatosan megérezte, talán az utolsó pillanatban, hogy a papságot kell leráznia magáról. És a többi között Toledo érsekének nem lesz sokáig negyvenötezer koronás jövedelme. Egy éhező népű, egy szegény, egy agyon-üdvözített országban. Százötvenezer spanyol paraszt vándorol ki évenként, majdnem annyi, mint magyar. Magyarországon kisprépostok zsebelnek be évenként esetleg kétszer-háromszor negyvenötezer koronát is. Spanyolországban is gróf a kultuszminiszter, szintén a jezsuitáknál tanult: gróf Romanonesnek hívják. Ő ma a spanyol Combes, s őt gyűlölik ma legjobban a Vatikánban. Nekünk is van okunk őt gyűlölni, magyaroknak. Most majd a spanyol barátok is majd szépen Magyar-

országba fognak besomfordálni. Lassanként aztán csak papok, apácák, urak, hajduk és sekrestyések fognak Mária országában élni. Végképpen mi fogjuk szállítani a legtöbb kivándorlót az elkárhozott, de kenyéradó országoknak. Viszont a mennyország lakóinak legnagyobb kontingensét is mi fogjuk adni, s ez a fő.

A VATIKÁNI BÖRZE

A MONTAGNINI-ÜGY nagyon kényes ügy lesz, ha egy chansonnal be nem végzik. Szerencse, hogy Franciaországban el lehet nótázni a legfellegesebb bajokat is. Nem lesz konfliktus sem Hollandiával, sem Angolországgal. Sőt még Ausztria-Magyarországgal sem, amelynek tapintatos nagykövete megint bemászott a lébe. A nunciatura titkos írásaiból ugyanis kiderült, hogy német diplomaták Franciaország ellen trafikáltak Rómával. Montagnini följegyezte, hogy az angol nagykövet s a holland követ micsoda kegyetlen ítéleteket mondtak Franciaország egyházellenes politikájáról. Az orosz nagykövet, a japáni nagykövet, sőt még a sziámi meghatalmazott miniszter is Róma mellett nyilatkoztak volna Montagnini szerint. De egyik se annyira, mint Khewenhüller, aki itt Párizsban jóformán már teljesen a Vatikánt képviseli. Viszont dicséretére válik Khewenhüllernek, hogy ő nem mentegeti magát, mint a többi diplomaták. No, de ezek a dolgok most nem érdekesek. Az sem, mint vesztegetett s akart megvesztegetni lapokat és politikusokat Szent Péter utódja. Mint akart Franciaországnak Merry del Val az ő szájaíze szerint való elnököt, parlamentet, esetleg kormányformát is adni. Mint dolgozott a pápa asszonyokkal, ordók és címek ígéretével. Mint fogadott el a Vatikán mindent, amit adtak, még bort és konyakot is. Mint szemelte ki éppen a jámbor Piou-t az ő politikai ügyeinek a vezetésére, ami szinte kedélyesebb eset, mint amikor Ugron Gábor meg akarta dönteni a hármas szövetséget.

Mindezeknél érdekesebb a Montagnini-ügyben — a pénz. Oh, a szentséges római pápának ez az igazi krédója. A Merry del Val és Montagnini leveleiben ez az alfa és az omega. Pénz, pénz, pénz, akárhonnan jöhet, csak jöjjön. Piou úr a Vatikán figyelmébe ajánl például néhány gazdag urat. Jön a levél Rómából: a fő, hogy azok az urak ne felejtsék el az Egyház szegény állapotát. Jöjjenek Rómába, hozzanak pénzt, kapnak kihallgatást, áldást, címet, ajánlást. Rómában állandó könyvet vezettek azokról a bigott, gazdag asszonyokról, akik egy széparcú prelátus közvetítésével mélyen-mélyen a zsebükbe nyúlnak Róma és kegyes, szent célok érdekében.

De a legbájosabb ügy és eset a Rothschild-eset. Rómának egyébként kitüntetett, házibankháza a Rothschild-ház. Nos, történik, hogy Rothschild Alfonz báró megtér őseihez. Montagnini sürgős táviratot kap a Vatikántól, azonnal menjen el Rothschild Gusztáv bárónhoz, s kondoleáljon a pápa nevében. Persze, hogy az ilyen hipergazdag zsidónak jólesik ám nagyon ilyesmi. Viszonozza is azonnal, s kijelenti, hogy ő nagyon helyteleníti Franciaország radikális politikáját. Ördög tudja, a Rothschildokon nem csodálkozik az ember. Nekik bizony érdekük, hogy Róma tartsa szigorú rendben a világot és a társadalmat. De Róma, Krisztus helytartója, eszeveszetten udvarol egy zsidónak, mert annak a zsidónak iszonyúan sok pénze van, s ez *büdös* dolog. Alattomban támogatja a világ összes antiszemita lapjait, melyek a nem gazdag zsidókat kiváníák kiirtani. De a Rothschildokkal puszipajtáskodik Szent Péter utódja, pfüj. Ezidőszerint, a Montagnini-ügy újból igazolja, olyan zsidóbörze nincs ma még egy a világon, mint a Vatikán. Üzérkedik mindennel, csonttal, ronggyal, lelkiismerettel. Határidőre és határidő nélkül, de mindig biztos készpénzhaszonra.

PÜSPÖK URAK A KÖRÚTON

Ősz van. Magyarországon vagyunk, ügyetlen, szegény, furcsa városkában. Erdélyben, a Tisza mellett, túl a Dunán vagy a Délvidéken, mindegy. Várják a püspököt, mert most megint bérmaúton vannak Magyarország püspökei. Szép idő, aranyos ragyogás, nyugalmas, jóleső melankólia. Nizzában s a Rivierán gyakoriak az ilyen napok, s ilyenkor fogékony a lélek.

Lobogós, virágos, szőnyeges a városka, s a diadalkapu körül izeg-mozog minden épkézláb ember: érkezik a püspök. Városi díszfogat vagy grófi kocsi várja, s viszi a kastélyba a püspököt. Ha nincs kastély-ura a városkának, díszsátort emelnek. S következik a nagyszerű ceremónia, alázatos sorakozása minden rendűeknek az egyházfejedelem színe elé. Jönnek a főispán, alispán, polgármester, hitközségi elnök. Jönnek a többi egyházak pásztorai és gondozói. Jönnek a kálvinisták, untiáriusok, esetleg keletiek, luteránusok és zsidók. Az augurok összemosolyognak, s az üdvözlő beszédekre a püspök kegyesen és komolyan jelenti ki: mindannyian egy atyának fiai vagyunk, s a közös cél: az erkölcsi és társadalmi rend, az istenfélelem és üdvösség munkálása. A püspök úr titkára olvassa a helyi lapokat. Az összes lapok hozsannát kiáltanak a bérmáló püspök elé. Hangsúlyozzák, hogy a nyugtalanság e napjaiban egyetlen kőszikla a vallás. Jelen van a kerület képviselője, esetleg zsidó vagy kitért zsidó. Föl-

kéri a püspököt a városban lévő szobor vagy szobrok megtekintésére. A püspök odakocsizik a vértanú-szobor vagy a Kossuth-szobor elé, s imádkozik. A legnyakasabb kálvinista parasztnak is ömlik a szeméből a könny. A püspök lábai előtt hever az egész megilletődött városka. A környék intelligenciája is a városban időzik, hogy megerősödést vigyen szét a nyomortól és szocializmustól megrendült falvakba.

Ezek után a püspök bérmál, ebédet ad, s az igaz ügy titkos helyi vitézeivel tesz bizalmas megbeszéléseket. A katolikus körbe, a legényegyletbe, a keresztény szocialisták egyesületébe természetesen ellátogat a püspök. Fölzendül a pápai himnusz, s a püspök áld, áld, áld. Bandérium, harangzúgás, fehérruhás leányok, dalárda, tűzoltó banda két-három napig. Felekezeti különbség nélkül borulnak egymás nyakába az emberek.

Mi lesz ebből a szerencsétlen országból, Magyarországból?

A MILOTAI ISTEN-VÁLSÁG

CSAKUGYAN megtörtént volna itt a szomszédunkban, Szatmár vármegyében, hogy egy falu kálvinista népe nagy elégedetlenségében el akarta csapni az Uristent? Nagyon hiszem, mert itt nálunk is hamar megtenné ezt akármelyik kálvinista magyar, s szintén azt mondja, hogy amit az Ég csinál, legalább is nem gilt. Templomot, papot, kántort, orgonát, harangot tartunk, adót fizetünk, imádkozunk, odafent pedig mégse vigyáznak reánk.

Az is Szatmár vármegyében történt valamikor, ha jól tudom, Szentmiklós községben, hogy az új, díszes templomba belecsapott az istennyila, s a templom lángbaborult.

— Mi lesz most már — jajgatott a parókia tornácán a tiszteletes úr — miből építünk megint az Urnak hajlékot?

— Nem építnék én neki — ordította be az utcáról egy haragos magyar, tekintélyes presbiter —. még istállót sem, nem érdemli meg, aki a saját házát fölgyújtja.

Ez a kálvinista magyarság — Móricz Zsigmond magyarjai — hamar dühbe jön a méltatlanságon, s hamar kidöngi az »eb ura fakó«-t. Valamikor a császár, sokszor két erdélyi fejedelem s három török pasa között lehetett választania, hozzászokott.

Itt sem volt ritkaság, hogy egy-egy haragos község átpártolt nem is a pápista, de az oláh, vagy orosz istenhez, ahogy a görögkatolikust hívta. Egy ilyen római katolikussá vált református gyülekezetet a plébánosa addig nógatott, míg elindult Máriapócsra is, búcsúra. Persze szégyenkezve kullogtak, zászlót nem vittek, nem énekeltek, s így nem tértek ki, mint a búcsúsok elől szokás, a szembejövő szekerek.

— Hát kendtek is búcsúsok? — mentegette magát egy kérdőre vont szekeres — hiszen kendteknek még feszületjük sincsen.

— Hát ez mi az isten nyavalyája? — rántotta ki a vezető kurátor a szűr alól, ahol rejtegette, a szent feszületet.

Ezek nem anekdoták, ezek való történetek, száz hasonlót és igazat tudok e vidékről s ezek legjobb jellemzői a kálvinista magyarnak. A francia paraszt — Jaurès beszélte — hamar válik istentagadóvá, a papját is elkergeti, de a templomot és harangot megőrzi, hogy boszorkányok arra ne jöjjenek, s a jégesőt is el lehessen harangozni.

Mostanában egy kis vitánk folyik a magyar protestantizmus problémájáról, s úgy gondolom, hogy a problémát a kálvinista paraszti lélek ilyensége is súlyosítja. De mindenekfölött pedig súlyosítja a legújabb protestáns papi nemzedék elképzelhetetlen silánysága. Vannak, persze, hogy vannak ma is, jeles, tanult és holtig tanuló papok, de a nagy többség egyszerűen szánalmas. Egy-egy kálvinista egyházkerületben a papok imádkoznak az esperesük életéért, mert nem tudnak maguk között senkit, ki e tisztre méltó legyen. És ami meglepőbb és csodálatosabb, még önmagukról sem hiszik talán titokban sem, hogy a többinél különbek volnának. S ennek éppen most kell így lennie, mikor az iszonyú klerikális megpróbáltatások idején éppen a kálvinizmus került természetszerűen az első tűzveszedelembe.

Soha, sehol még nép olyan kivételesen preparált egy racionális erkölcs-vallásra nem volt, mint a kálvinista magyarság. Csak éppen gondolkozó, tanult, nemes szellemű, népbarát papok kellettek volna ehhez, s meglett volna. Most azután kérdés, hogy ez az elhanyagolt, elkoldusodott s elkeseredett nép állni fogja-e, mint régen, a nyomorgatást. Kérdés az is, hogy mikor dacossága elpártoltatja az Uristentől, ha azután nyilván a földi hatalmasságok következnek, előre látható eltiprásukból lesz-e valami haszna is a haladásnak?

Mert ami Milotában történt, gondolom Milotában, ahol az istent el akarták mozdítani, nagyon rokonságos az Esze Tamásék lázadásával. Ha Milota elégedetlen a saját Uristenével, hogy bírja el sokáig nézni a grófi százezer holdakat s a váradi és szatmári püspökök dúsgazdagságát. Be kár, hogy ez a szép forradalmi néperő híjával van a vezetésnek, a kemény, együttes, kultúra- és szabadság-csináló fölhasználásnak!

A milotai isten-válság ilyen nagyon komoly, ilyen nagyon szomorú eset: menekülő forradalom lesz ebből is, Amerika. Mert a főszolgabíró és a csendőr bizonyosan nem engedik szabad prédának egy Milotán sem és egyik Uristent sem, mert sejtik, hogy azután mi jön. A nép pedig, miután Rákóczi elébe nem mehet, mint Esze Tamás idején, elmegy szépen oda, ahol az Uristen jobban vigyáz rá a munkájáért, a vér- és pénzadójáért

HANGYABOLY

Részlet

EBBEN A SZÉP, NAGY, öreg kertben olyan volt bizony az édes, szeptemberi nagyogás, — ez a tisztán szétcsurgó sűrű arany a levegőben — akárcsak a többi, valamennyi kertje fölött a szomszédságnak meg a városnak. A termetes, deli fák bizony nem éltek itt szűzi meddőségben, hanem — miután Boldogasszony hava tündéri éjszakáin, lengő virágfátylakba burkolózva bolondul kibálozták magukat, élték világukat — végre gyönyörű lakodalmat csaptak, és a hosszú, nyári csendben piciny magvakat pólyáltak eleven szöveteik gyengéd zöldjében. Most, hogy itt van az őszi beszámoló és mindenkinek meg kell mutatni, mit művelt, és hogy munkálkodott isten nagyobb dicsőségére, — most lám: érett, nagy gyümölcsöket mutogatnak, citromsárga, fontos körtéket és kerek, piros almákat, amelyek csak alig-alig csüngenek a kocsányon, és olyan illattal töltik meg az apácazárda kertjét, hogy az mindenhez jobban hasonlít, mint a tömjén szúró és szemérmes füstszagához.

A tömjénhez, mely már-már émelyítővé áporodott odafenn a főépület homályos folyosóin, főképpen azon a keskeny és szűk úton, mely a zárdatemplomtól a refektórium ajtajáig vezet el az óriás konyha előtt. Ó, álmos, homályos korareggeleken milyen otthontalanul szokott elvegyülni a köményleves és pörkölt makk-kávé meg mosogató-üst szagával, mikor a bennlakó növendéklányokat a reggelihez vezetik, — mikor a hosszú misétől agyoncsigázva, kiéhezve, és kissé bódultan az életük, a lépteik, a páros vonulás gépszerű egyformaságától, néma vánszorgásban elvonulnak arra.

Ilyenkor nyitva szokott lenni a zárda nagykapuja és a templomcsarnoké, hogy világi ájtatoskodók bejöhessenek, meg a bejáró növendékek is önként. — Ezekre ugyan nem kötelező a napi mise, de jól tudják, hogy a bizonyítványokban enyhítőül számít e buzgóság, és igyekeznek láttatni magukat az osztályfőnök apácától legalább, ha csak a külső csarnokba surrantak is be a végére, már evangéliumra, s néhány csepp szenteltvízzel érintették csak a huncut homlokukat, borzongva, felületesen és profánul-sebtiben. De a kékegyenruhás benn-

lakók ilyenkor beszívhatják egy pillanat felére azt a friss, boldog »világi« illatot, mely a külső levegővel beárad. Sóvárgó szemük meglátthatja a város utcájának egy darabját, felrévlik előttük álomszerűen és futtában az »élet«, amilyennek valaha ösmerték, — tavaly, vagy tavalyelőtt, mikor még otthon, valahol a szülők házából jártak iskolába, a mamájuk keltette őket, pörölt, ha még nyújtózkodtak, fésülte a hajukat és már »igazi« kávé illatozott az asztalon, aztán könyvestáskával siettek végig a világos, napos utcán, kiabáltak a fiúkra, vagy könyökön taszigálták egymást, s közösen látták Marit a nagy piacikosárral, amint bevásárolni megy az ebédhez... Igen, itt is, a templomajtóból lehet látni néha Marikát kosárral, rózsafűzéres öreg néniket, néhány levetett-kalapú kisdiákot azok közül a szegény tanulók közül, akik ministrálni szoktak a templomban, és a papi konviktusba akarják felvétetni magukat. Es látni lehet a bejáró társnőket is, a boldogokat, kik a szüleik házából járnak a zárdaiskolába, s kiket jóformán csak névről ösmernek, mert az osztályban külön padsorokba ültetik az egyenruhásokat, és a közlekedés a világiakkal jóformán tilos nekik, csak a »felebaráti szeretet« követelte szívességekből állhat. És a kis profánok ilyenkor oldalvást állva gúnyos és zavart érdeklődéssel szemlélik a kimérten vonulók sorát. Az életük nagy szabadságából, boldog és néha köznapiságából nézve, akaratlanul is tiszteletet keltő idegen, titokteljes és méltóságos ezek rituális rendje, életük és lépteik szigorúan kötött ritmusa. Kissé irigyen nézik, mint a papnőket, beavatottakat, — de csak azért is összevihognak.

Legkivált az »öreg«, a kövér, paprikavörösképű apáca mögött, kiről tudják, hogy rettegett pásztora e sotétkék nyájnak. »Kunigunda gumi bundal« — csúfolják, és kuncogva nevetnek a háta mögött. Igen, hisz ők nem tartoznak rettegett uralma körébe. Ó, hogy gyűlöli őket. Nem is néz vissza rájuk, úgysem nyomozhatná ki a bűnöst, és nincs is hatalma fölötte, de nagy arca egy árnyalattal sötétebben vöröslik a méregtől, és tömzsi marka keményen szorítja az olvasó faragott halálfejét. »Réndetlenek! Fraccok! Pinkik!« — pattog érdes, szinte férfias hangján, rossz, svábos kiejtésével. Testes nagy alakja úgy áll náttal a nagykapu felé, hogy elfödje a kilátást, az utcát, — reggeli fény, mozgalom, szabadság, veszejtő ingereit. »Si-étni!« — recsegi egyre, míg az álmatag-léptű sort felszívja a szűk folyosó. És jaj annak, aki ilyenkor egy halk szót súg a szomszédja fülébe, aki csak egy jellel is megszegi a reggeli szilenciumot. Ha kisnövendék, okvetlen térdelni fog büntetésből a refektórium közepén, ha nagyleány, perceken át kell hallania e rekedt káplárhang csattogó zsémbelését, idegekig-ható, meg-megújuló árját a pulykamérgű pirongatásnak, jó reggelre a makk-kávé mellé, a szilencium csendjébe.

És azzal elkezdődött a nap; leckék, munkaórák, gyakorlatok, hitmagyarázat, karban imádkozás, litánia, az ájulásig hideg kövön tér-

deplés, — és pontosan úgy, mint tegnap és holnap nemkülönben. Ó, igen, az Öreget valahogy meg lehet szokni, és ima közben messzire szárnyalhat a gondolat; de ez a szörnyű egyhangúság... mikor úgyis oly rettentő hosszúak az ifjúság üres napjai, oly súlyos a várakozás, oly türelmetlen a vágy az *élet* után...

De lám, a kert — édes, illatos és szép. Oly jó lejönni ide; elhagyni a kínosan tiszta nappali-termet, a homályos folyosókat, kikövezett udvarokat; elmenni az új iskolaépületek meg a kertész háza előtt, végig a nagy veteményágyak unalmas, hosszú útján a pöszmétek között; és végre ideérni a drótsövénykerítette lombos világba, hol nem kell a szörnyű páros sorban vánszorogni, szét lehet széledni a lombos, kanyargós utakon, sőt elbújdosni a kertpalánk alján az orgonák zöld sűrűjébe. Itt délutánonként, míg szép az idő, néhány órán át akár fogócskát játszhatnak a kis elemisták meg a polgári iskolások és magukban elbolyongva vagy összeállva titkolózhatnak és ábrándozhatnak a nagy képezdész »kisasszonyok«.

Mert itt a fűvek bizony nem illatoznak ájtatos tömjént és halotti füstölőket, és a fák is egy cseppet sem szégyellik magukat, noha a zárda kertje ez. A nyári csend hónapjaiban feldajkálták piciny magzatjaikat, és most, hogy újra ősz van, és megjöttek a lármás, szegény kis embernszűzecskék a lombok alá és szipogva siratják még az otthoni pihés fészket... most lám a citromsárga, nagy, fontos körték már olyan készen, túléretten csüngnek a kocsányon, hogy csak egy piciny szellőcske kell és...

»Puff!« — »Nézzétek, mekkora! Jé!« »Ha most otthon lennék, felkapnám, és beleharapnék, szlihüpp! Jaj, csak úgy csurogna a lé!«

Három apró csitri hagyja abban erre az eseményekre a »síróiskolát«; mert ilyenkor szeptemberben ez a játék járja itt hagyományosan. A gyerekek, kivált, ha először vannak itt az idén, összeülnek egy kerti padon, és sorjában egymásután végigemlegetik, elkántálják az otthonmaradt boldogságot, drága kis multjukat, és versenyt rínak édes, mély, csodálatosan asszonyi és ösztönösen keresztényi gyönyörűséggel... Am egy nagy, csurgólevű, túlérett körte leesett. Azt ott kell szépen hagyni a földön, vagy pedig jelenteni Kunigund nővérnek és odavinni hozzá. Igy aztán felkerül az asztalóba, vagy a konyhába, talán befőtt lesz belőle egy kevéske cukorral télire a betegek számára; igen, mert ez a rend... és csak az ördög súgja az embernek, hogy ilyen érzéki kívánsága legyen, és majd égne érte a pokolban vagy a tisztítóhelyen eleget; volna neki nemulass, aki le nem győzné magában; dehát még Kunigund nővér mit művelne, tán még a vörösnyelvet is feladná az ember hátára, és hogy ordítana, jaj!... Ha fel lehetne venni titokban, — igen, de már hárman látták, és talán más is észrevette; ez a Wester Janka biztosan beárulna, mert az egy sorornak a rokona; és két képezdésznő kisasszony is ott a fa mögül

nézi őket, és nevet... És ha nem is tudná meg senki, az utolsó ítéleten úgyis kisülne, mert akkor minden bűn kisül, és szégyelhetné magát, na nem igaz? A meggyónt vétkek is napvilágra jönnek akkor majd, csakhogy az úgy lesz megcsinálva, hogy a meggyóntakért nem fogja érezni az ember szívében a szégyellést. Na, nem igaz?

...És lassan, remegve, léptenként közelednek mégis a csábos pont felé. Ott sárgul a pázsiton, — micsoda inger, milyen veszejtő, drága, bűvös ígérete minden földi örömnek, vétke a kívánságnak, sóvár kísértése az ínynek!... Ó ártatlan fagyümölcs! Mily óriássá növelt, milyen jelentőssé dagasztott, mily ártóvá mérgezett itt fantázia és tilalom! Fának magva, isten gyümölcse, most már igazán a sátán mosolyog zománcos színeid szépségében; magadra vetted a világ bűneit!...

»Na wasz iz? Vegyeteg, megegyetek! Na... mit mondta? Ejnye! Ihr dumme Grád'ln!«

A három kis tettenért hátrarezzen fagyos rémülettel. Mi ez? — Csakugyan ő, a rettentő Kunigund; hátulról közeledett feléjük, és megállt kezében a szemenként pergő olvasó, megállt szája az örökös hangtalan mormolásban; nézte a kicsiket, és nagy, egyszerű, piros képén egy ritka vendég, valami furcsa, szégyellős mosoly; kicsit profán, kicsit anyás talán, — valamit megértő, messzire emlékező... A másik percben bosszankodásba rejtőzik félszegen, ügyetlenül. Hisz a kicsik alig hisznek a fülüknek, oly reszketve, ijedt-kedvtelenül közelednek a gyümölcs felé. A nővér elfordul, valamit mormog még; testtest alakja kemény vonalaival szokatlanul szaporán tűnik el az út kanyarulatánál; a kijárat felé megy.

»Meg szabad enni?« kérdi egy körfésűs szöszke az ijedtségtől még halványan. »Ez igaz?« Egy csoportban állnak bizonytalanul és reszketve; kezükben a szép gyümölcs.

Wester Janka közelükbe lép. Eddig mereven nézte őket; nagy, igéző szemei beteges tekintetével; sápadt arcát egy nyitott földrajzi könyv takarta el, ahogy magolt belőle. »Nem, ne egyétek meg, én legalább nem tanácsolom! A nővér csak próbára akarta tenni az önmegtagadásotokat. Gyertek velem, ott lenn, a palánknál egy nagy fa odvában van a mi osztályunknak egy lurdi szobra, első áldozáskor vettük. Az ő tiszteletére a Boldogságos Szűzmáriának ajánljátok fel ezt! Tegyük oda neki, jó? A mennyországban tízszeresen vissza fogjátok majd kapni! Az oltárhoz nyúlni persze nem szabad nektek, mert az a polgáristáké, mi vettük a selymet, a szentképeket. De ha valamit áldozni akartok, ideadhatjátok!«

»Igen, jó lesz, — mondja a körfésűs reszketve a felindulástól, boldogan a megtiszteltetéstől. — Igenis, énnekem van egy szép Jézusszíve képem, csipkés szélű, és azt is felajánlom!« — teszi hozzá hirtelen fellelkesülve a gondolaton, hogy odaát a mennyországban tíz csip-

késszélű képet kap helyette. És megindulnak a szép, érett gyümölccsel, — a nyurga kamasz lány magasra tartva viszi előt, mint áldozati kelyhet. S a vén fa odvában majd boldogan fogják fellakmározni falánk hernyók és apró kukacok a lurdi szűz fehér lábai előtt. Mert istenek az ő legalábbvaló teremtményeire is egyképpen gondja vagyon.

EGY NEGYEDÓRA

TÖRTÉNIK: a tanárképző-iskola épületében, egy nagyobb vidéki városban.

(A folyosón hegyesbajuszú tanárnövendék szives buzgalommal kalauzolt végig egy tizenöt-tizenhat éves, zavart és félős gyerekleányt. Azután kitárta neki a nagy, szárnyas ajtót.)

A TANULÓ: Ez a tanulószoba, kisasszony. A nagyságos igazgató úr benn van a következő szobában, de mindjárt kijön, csak méltóztasson itt várni.

A LEANY *(barnahajú, csinosnak igérkező, sugárnövésű, de azért teljes, mint egy fiatal búzaszár. Egyedül. Egy nagy, mélytámlájú karosszékre ül, de csak a legszélére, onnét lesked szét a szobában, és csaknem szavakkal gondolkozik):* Milyen szép íróasztal, csupa simaság, egyenesség. Itt szokott dolgozni. Sok dolga lehet — mégis, két ilyen nagy intézet! Nálunk ugyan minden írást az internátusbeli őnagysága csinál, de azért mégis. Most tanít is. Nagy jövője van neki, a nagyságos úrnak; a többi öreg papok mondták Pali bátyámnak, hogy ez hamar püspök lesz. Olyan gavalléros, szabadelvű püspök — olyan is kell! Furcsa ember, furcsa szeme van, szinte szúró és mégse rossz, én nem félek vizsgán se a szemétől, pedig szigorú, de azt mondják, társaságban és otthon ennivalóan kedves. Nem is félek. Sok finomság van benn, azért hívják itt szalonkígyónak. Valami kígyós van rajta, de nagyon jószivű, mindenki megmondja. És nem is kell nekem valami nagy dolog tőle. Milyen jó ez a nagy ottomán! És fenn a kályhán az a szobor, Diana, gipszből. Hol is van az eredeti torzó? — Louvre — nem, Vatikán! Pedig tanultuk. Csak a félkeze van meg a nyulakkal. Sikerül a dolgom, Diana istennő?

DIANA *(mélyen hallgat. A benyiló ajtaja felcsattan és az ajtóban megjelenik a nagyságos főtisztelendő igazgató, címzetes kanonok, pápai kamarás stb. Magas, nagyon szikár alak, keskeny, szinte aszkétás*

arc és ajak és nagyon eleven, mélyennéző, világoskék szempár. A kora negyventől hatvanig, pontosan meg nem határozható, hosszú mutatóujján nagy pecsétgyűrű, derekán lilaszínű cingulus).

AZ IGAZGATÓ *(a finom kenetesség hangján, miközben mindkét kezét nyújtja a belépő felé):* Aá, egy kis leányvendég! Hát mi újság maguknál? Tessék beljebb kerülni. *(A benső szobába vezeti.)*

A LEÁNY: A városi felsőbb leányiskolából jöttem az internátusból, nagyságos úr!

AZ IGAZGATÓ *(jókedvűen):* Azt látom a kalapján, csak maguk viselnek most ilyen kis kereket. Ide üljön, kisleany, az öreg díványra, ne féljen, nincs ott tükör. Affelől férjhez mehet!

A LEÁNY: Oh! ... *(Megint szétlesked a szobában, meglátja a nagyságos úr ágyán a gyönyörű kézikötésű terítőt, az imazsámolyt és a dohányzóasztalt tiszafaberakással.)*

AZ IGAZGATÓ *(tapintatosan az ellenkező oldalon ül le egy karosszékbe, szemben a leánnyal):* No, most már elmondjuk szépen, hogy mit akarunk, nemde, kisleány?

A LEÁNY *(magában mosolyog, mert eszébejutott, hogy egy mértanórán éppen hetvenkétszer mondta a nagyságos úr ezt a szót »nemde«? Ők megszámolták. Aztán elkomolyodik):* Kéréssel jöttem, nagyságos igazgató úr! Nagyon szépen kérem, legyen olyan kegyes, és írja alá nekem ide, hogy érdemes vagyok-e stipendiumra. Azért folyamodtam. Itt az igazgatónő őnagysága kártyája. *(Átadja. Magában):* Csakhogy már elmondtam. Túl vagyok rajta!

AZ IGAZGATÓ *(átnyúl az asztalon az írásokért. A kezük nem ér össze):* Ahá, látom. Hát elintézzük, persze, persze! Lássuk csak! A neve Bognár, ugye?

A LEÁNY: Bognár Mariska, kérem.

AZ IGAZGATÓ: Várjon csak! Rokona az a Bognár, nemde, aki itt főtitkár a biztosítónál?

A LEÁNY: Az a nagybátyám.

AZ IGAZGATÓ: A Pali, ismerem jól, az derék fiú. Most házasodik nemde?

A LEÁNY: Igen, megházasodik, és én épp azért szeretném az ösztöndíjat. Eddig ő taníttatott engem. Aztán itt már a hatodikba járok, jövőre el kell valahova mennem tovább tanulni.

AZ IGAZGATÓ *(tüntető jóakarattal, amíg kedvtelve nézegeti a leányt).* Persze, tovább tanulni, tanulni! Egyebet sem tudnak ezek a kisleányok, míg egész bele nem sápadnak, beleöregszenek. Okvetlenül kell az, hogy maga pályára menjen?

A LEÁNY *(egyszerűen):* Kell! Nincsenek szüleim. *(Mosolyogva felnéz rá.)* Aztán meg, nekem igazán nem árt.

AZ IGAZGATÓ *(nevet, és felhúzza a szemöldökét):* Azt látom. Hát

persze, perszel A magam részéről a legszívesebben segítek. Várjunk csak, hisz én emlékszem magára. A harmadik padban ült, középütt, és magácska volt az, aki üdvözlőbeszédet mondott a névnapomon, most féléve, nemde?

A LEÁNY *(szerény mosollyal)*: Én voltam.

AZ IGAZGATÓ *(töprengve)*: Igen, igen! Az nagyon szép beszéd volt. A Röntgen-sugarak is benne voltak, nemde?

A LEÁNY: Igen!

AZ IGAZGATÓ: Hogyha az ember lelkébe is bevilágítanának, a maguk lelkében csak tanítványi hálát lehetne látni.

A LEÁNY: És szeretetet... *(Ijedten elvörösödik.)*

AZ IGAZGATÓ *(nagyon jókedvűen nézi a zavart gyermeket)*: Hahää! Tehát szeretet. No, várjon, Mariska, most kérdezek valamit, de egészen őszintén feleljen. Most én nem vagyok az igazgató úr! Mondja kérem, ugye, az ember sohasem lehet szeretetreméltó, ha a katedrán ül? Ugye nagyon kiállhatatlan minden tanár?

A LEÁNY *(nekibátorodva, hangosan)*: No, azt nem mondhatnám. Különösen az igazgató úr!... Azelőtt mind útáltuk a mértant, bizony most mindenki örül, hogy az igazgató úr helyettesíti a Kérészyt, Kérészy tanár urat.

AZ IGAZGATÓ *(akin mindjobban meglátszik, hogy ma egyébként is különös jó hangulatban van)*: No, ez derék, derék! Erre a vallomásra iszunk egyet, egy kis jó narancslikőrt. Magam csinálom. Most inni fog az egész hatodik osztály nevében... *(A szép könyvszekrény csukott oldalából kicsi poharakat emel ki, tálcát, tiszta terítővel, üveg, mellette sütemények.)*

A LEÁNY *(magában)*: Milyen kedves hozzám, igazán nagyon kedves. Majd fogok mesélni a leányoknak.

AZ IGAZGATÓ *(miután mindent elkészített, leül, most már közelebb a leányhoz, a divány melletti karosszékbe)*: Így, most koccintunk! *(Tölt.)*

A LEÁNY *(óvatosan bizalmaskodva)*: Kinek az egészségére?

AZ IGAZGATÓ *(nevet)*: A Kérészy tanár úrért, hogy minél hamarabb meggyógyuljon, és folytassa a mértant. *(Isznak.)*

A LEÁNY: Oó! Hiszen felőlünk meggyógyulhat, de még ezidén jobb volna neki üdülni. De persze, mi terhére vagyunk a nagyságos úrnak!

AZ IGAZGATÓ: Dehogy is! Korán is volna még, csak két órán próbáltam magukat, kisleányok. Sokkal jobbak, figyelmesebbek a fiúknál. Aztán maga, maga valódi kis tehetség, Mariska.

A LEÁNY: No, a mértanban...

AZ IGAZGATÓ: Hát nem a mértanban. A fogalmazásban. Az irodalom tanára el van ragadtatva magától, és mindenütt emlegeti. Én is

megnéztem az utolsó dolgozatát, Mikesről, nemde? A bevezetés gyönyörű, pedig az iskolai dolgozat volt.

A LEÁNY: Jé, hogy emlékszik a nagyságos úr!

AZ IGAZGATÓ: Meglehetősen tudok emlékezni. Például magukat ritkán látom, de el tudnám sorolni mindnyájuknak a nevét, úgy, ahogy sorban ülnek a padokban.

A LEÁNY *(bátor és kissé kötekedő mosollyal)*: Hát ki ül a második pad szélén, a kályha felől?

AZ IGAZGATÓ: A szélén, várjunk! Egy jóképű, szőke leány, olyan nagy koszorúban van a haja, szép, magastermetű, Appel Melanie, nemde?

A LEÁNY: Nagyszerű! Ugye, ő okos leány, igazgató úr?

AZ IGAZGATÓ: Hogy okos-e, nem tudom éppen, de olyan öntudatos, értelmes nézése van. Szimpatikus leány, nemde?

A LEÁNY: Jaj, ezt megmondom neki — hogy fog örülni! Jaj, de mennyire fog örülni neki a Melanie!

AZ IGAZGATÓ *(előrehajol, érdeklődve)*: Hát miért fog örülni annak?

A LEÁNY *(újra pirosan)*: Azt nem mondom meg, az csak olyan gyerekség. Az iskolában...

AZ IGAZGATÓ *(még jobban föléhajlik, és a divány karjára könyököl)*: No, nézze meg az ember! *(Mosolyog.)* Nekik titkaik vannak. Ez forradalom! Majd erősebb eszközökhöz nyúlok! *(Keskeny átlát húzogatja a kezével, és kitartón, erősen nézi a leányt.)*

A LEÁNY: Jaj Istenem! Hát az semmi! Csakhogy azelőtt Appel Mela is útálta a mértant, most pedig csupa egyesekre felel, és egyebet se tanul. Az úgy van... nálunk mindenkinek megvan a maga... kedves tantárgya...

AZ IGAZGATÓ *(egyre mosolyog, és merően néz rá, szinte fogva tartja a tekintetével)*: Hát magácskának persze az irodalom!

A LEÁNY *(elfogódva)*: Igen, de... nem úgy!

AZ IGAZGATÓ *(felkacag)*: Hogy?

A LEÁNY: Nem tudom...

AZ IGAZGATÓ *(két ujjával egyszerre átfogja a leány karját, és erősen tartja)*: Nos, nos! Meg kell magyaráznia!

A LEÁNY *(nem mer mozdulni, nagyon zavartan)*: Csak úgy, hogy én nem sütöm ki a hajam magyar órára, sem a legszebb blúzt nem veszem fel.

AZ IGAZGATÓ: Melanie fölveszi?

A LEÁNY: Föl, a mértanhoz. És titokban olyan hideg vasba csavarja a haját, mert sütni tilos az internátusban, a szőke leányok azt majd mind csinálják.

AZ IGAZGATÓ *(egyre erősen fogja a karját)*: Csak a szőkék? Ez baj! tehát a maga haja sütetlen marad?

A LEÁNY *(érezni kezdi, hogy a karja átmelegszik):* Oh, az magától is borzas! *(Mint egy megbűvölt madárka, zavartan, sebesen csicsereg.)* Én nem igen göndörítem. Csak egyszer soppal csináltam meg, az önképzőköri ülésre, amikor szavaltam. Akkor Tóth Margit nagyon lebírált, de az igazgató úr megsajnált, és azt mondta, hogy a bírálat hibás, és megdicsért engem. Pedig igazán nem tudok szavalni, csak beugrattak. Gyönge a hangom.

AZ IGAZGATÓ: No, ahhoz nem kell kiabálni. Maga a szívhez tud szólni. Gyönyörű beszédhangja van, halk, behízelgő, ezer modulációt, az egész kedélyvilágát kifejezi. Milyen szép az, mondja csak a »Velszi bárdok«-ból: »Ah lágyan kél...«

A LEÁNY *(valami különös zsibbadtsággal dől a szék karjára, elfogódva, lágyan, szinte remegőn):* »Haj, lágyan kél az esti szél Milford öböl felé, szűzek siralma özvegyek panasza...«

AZ IGAZGATÓ *(piros homlokkal):* Nos? *(A másik kezével a divány háta felől a leány derekához ér, a leány hátrahanyatlik kissé):* Nos? Maga kis boszorkány. Kedves kicsi boszorkány! *(Arcával a haját érinti.)*

A LEÁNY *(magában):* Ez nagy dolog, tudom. Ilyen még egyikkel sem történt! Talán nem is mondom el egy leánynak sem. Fel kellene ugorni, de nem lehet! Aztán még van idő! Hisz ez még nem baj, ennyi még nem baj!...

(Kívülről zaj hallatszik, és a növendékifjú hangja, aki a külső szobába bevezet valakit.) Tessék, tessék! A nagyságos úr odabent van!

AZ IGAZGATÓ *(még egyszer görcsösen megszorítja a leány karját, aztán elengedi. Halkan, fojtott indulattal):* Várjon meg itt, csak várjon, majd visszajövök. *(Ki akar menni az első szobába, az új vendég elé.)*

(Késő. Egy termetes, kövérarcú asszonyság tárja be az ajtót. Bámész arcot csinál. A szeme ki van sírva, a hangja vontatott, éneklő.)

A TERMETES ASSZONY: Nagyságos igazgató úr! A fiam dolgában jöttem, annak a rossz fiúnak. Szegény özvegyasszony...

AZ IGAZGATÓ *(erőt vesz magán, elrejti kedvetlenségét, sápadtan és sztereotip mosollyal nyújt kezet a vendégnek. Azalatt a kisleány feláll, hirtelen elsimítja a haját, gyűrött ruhaujját, és vörösen, ziháló lélekzettel kifelé indul. Az igazgató hellyel kínálja az újonjöttet, aztán pár lépést tesz a kisleány után. Szárazon és jó hangosan):* Tehát az ügye rendben van, nemde, kisasszony? Az írá-

sait holnap átküldöm a direktrisznek, a legjobb ajánlatot írom rá. Isten önnel. Üdvözlöm a bácsit, Pali bácsit!

A CSONKA DIANA *(az átsuhanó leányhoz):* Szaladj, siess, siess! *(Int a nyilakkal.)*

A NAPOS TANULÓIFJÚ *(miközben kaput nyit, ránéz a lihegő, arcából kikelt leányra, és a bajuszkája alatt fiatalos maliciával gúnyosan mosolyog).*

HIMNUSZ AZ EMBERHEZ

Az emberhez száll himnuszom ma,
Hittel hadd harsogom dalom,
Nagy ismeretlenek helyében
Dacos fejem meghajtva mélyen
Ez ismerőst magasztalom

Tudjátok-e, hogy mi az ember?
A por és végtelen fia,
Istent teremtő csodaszellem,
Hitvány pehely vasvégzet ellen,
Viaskodó harmónia.

Nézzétek: izzad tar mezőkön,
Sarcol a rögből életet,
Nap égeti és tüske marja,
Tépázza ég és föld viharja,
Csókolják fény és fellegek!

Nézzétek: napba törtetően
Mint épít büszke kupolát.
Az égbe lendül lelke, karja,
Kőhomloka, ércakaratja,
Magosba, mélybe száll tovább!

Ó ember, én hiszek tebenned,
Ó ember, mint szeretlek én,
Te nyomorúságos, hatalmas,
Te végzetes, te forradalmas,
Te halálban is diadalmas
Utód az isten örökén.

A vár úrnője sólymát nézi hosszan,
Szegény vadorzó reszket a tilosban.

A vén toronyból kong a bús harangszó,
A vén barát kezében cseng a kancsó.

A jó vitézek indulnak keletre,
Fölperzselt házra tűz a naplemente.

A pince mélyén óborok hevernek,
A börtön éjén gubbaszt száz eretnek.

Tavaszi szél kel lágyan, mint az álom,
És jobbágyokat himbál a faágon.

AZ ELET SZAVA

Részlet A tékozló fiú c. elbeszélésből

BACSÓ JÁNOS lassanként belefáradt az aszkézisbe. Fiatal érzékei tiltakoztak a korai halál ellen. A dormitóriumban volt egy szentkép, gyönyörű leányt ábrázolt. A vértanúság pálmájával kezében. A szenvedés még szebbé tette, szőke haja sugárzott és sötét szemeiben a mennyország visszfénye tündökölt. Bacsó János azon vette magát észre, hogy napközben mindig gyakrabban lopózik be a dormitóriumba és sokáig térdepel a kép előtt és imádság helyett egészen más gondolatai támadnak. Éjjel a fiatal szűzzel álmodott, de álmában a glória hiányzott fejéről, gyengéden lehajolt Bacsó Jánoshoz és hosszan, némán simogatta homlokát. Egy ilyen álomból hirtelen fölriadva Zorkóczit pillantotta meg a félhomályban, ott ült az ágya szélén, kezét éppen elhúzta Bacsó hajáról és zöldfényű szeme világított, mint a szerelmes szentjánosbogár.

— Légy csöndesen János — szólt fojtott hangon — légy csöndesen és ne félj! Én szeretlek téged és csak én szeretlek és csak téged szeretlek!

Olyan szép ez és olyan kevesen értik.

Bacsó János ijedten húzta magára a takarót. Zorkóczi várt egy ideig, majd visszabújt ágyába. Pár perc mulva a magiszter suhant

végig a dormitóriumon és gyanakodó pillantással figyelte Bacsót és Zorkóczit. Ez alvást színlelt és félig suttogva, félig sóhajtva mondogatta: Szeretlek téged Istenem egész szívemből, egész lelkemből, minden erőmből.

Másnap Bacsó János mély levertséget érzett és ez egyre jobban úrrá lett fölötte.

Az ő ártatlan szíve megriadt ettől a különös közeledéstől, sajnálta ezt a szegény, beteg lelket és nem volt elég ereje és bátorsága ahhoz, hogy elöljáróinak fölfedezze a dolgot. Részvéttel látta társa vergődését és nem akarta tönkretenni őt. Gondolta, majd csak megúnja a hiábavaló vergődést és egyszer észretér magától.

Régi kétségei is föltámadtak újra.

— Ha Isten végtelen jóság, akkor miért oltott ilyen rossz szenvedélyt egy lélekbe? Ha Isten végtelen tökéletesség, akkor miért ilyen tökéletlen a világa? Ki tudja — és először borzongott meg e szörnyű gondolatra — talán nem is ő ennek a világnak az igazi fejedelme, hanem a Sátán? Gyümölcseiről ismerjük meg a fát — mondotta az üdvözítő, aki egy magasztos és tökéletes élet után a kínok kínjától átalveretvén kiáltott fel: Miért hagytál el engemet? Az ismeretlen fa gyümölcsei tenger bűn, nyomor, szenvedés, halál és kárhozat. Ki tudja, a Sátán, aki körüljár, mint az ordító oroszlán, keresvén, kit nyeljen el, nem hatalmasabb-e a Jóságnál, amely mindig gyöngébbnek bizonyult e földön és ki tudja, nem a Sátáné lesz-e majd a végső győzelem?

Kezdte elhanyagolni imádságait, inkább ilyen kérdéseken töprengett. Az önkínzásnak ez a neme esett most jól neki, a szenvedésben gyönyörködött, amelyet ezek a gondolatok téptek föl szívében. Olyan egyedül maradt, nem volt senki, aki a vígasztalás szalmaszálát nyújtotta volna a fuldoklónak. A promagiszter, akinek szelíd szeretete volt egyetlen menedéke ebben a kietlen magányosságban, az Örök Városba utazott el, a magiszter, mint valami lelki őrmester, csak a rideg fegyelmet követelte, mélyen lenézte és titokban gyűlölte e fiatal szíveket, hosszú évek elfojtott életvágya, elvetélt életöröme töltötte ki bosz szúját rajtuk minduntalan.

Vasárnap bort is kaptak az ebédhez a noviciusok. Négyükre jutott egy kis üveggel. De a bor nem azért állott az asztalon, hogy igyanak belőle, hanem, hogy az önmegtartóztatás, lemondás erényét gyakorolhassák. A kísértésnek nem volt nagyon nehéz ellenállni, mert a magiszter árgusszemei figyelték őket szüntelen.

Bacsó Jánost éppen ez ösztönözte arra, hogy egy vasárnap megigya a maga részét. A bor a rubint színében csillogott a metszett üvegben és mikor Bacsó a tele poharat kiürítette, kellemes meleget érzett szíve táján. Még egy pohárral ivott az ebéd végén és valami duruzsolni kezdett a vérében. A többiek ijedten pislogtak feléje.

— Conducat valetudini — gondolta magában Bacsó és amikor a magiszter szigorúan megdorgálta és penitencia gyanánt háromnapi szilenciumot mért rá, a lázadó titkolt örömével nézett végig társain.

— Jó bor volt? — kérdezte irígyen Becker.

— Nem a bor volt jó, hanem, hogy meg mertem inni — válaszolt komolyan Bacsó János.

Egyhangúan teltek, multak a napok, hetek, hónapok. Néha egyikmásik eltűnt közülük, kilépett, mint ahogy a menetelő katonák sorából kidől egy-egy bajtárs és a többiek tovább poroszkálnak az országúton.

— Nem bírta el ezt a gyalázatos kosztot — állapította meg ilyenkor Becker nagy elégtétellel és ezzel már el is felejtették az eltávozottat. Tavasz felé egyre erősebb és gyakoribb köhögések hallatszottak ki az infirmériából. Vándor testvér a végét járta.

— A halál kutyái ugatnak belőle — mondotta ilyenkor Becker és arra gondolt, hogy ez sem eszik már sokáig külön kosztot.

Egy nap a magiszter az összes noviciusokat berendelte az infirmériumba. A boltíves terem ablakai nyitva, az ágyon megszenesedett arccal, görcsösen szorongatva a feszületet, feküdt a haldokló Vándor. Mellette, az éjjeli szekrényen gyertya égett, amelyet az enyhe tavaszi fuvalom lobogtatott. A magiszter térdre intette a noviciusok fekete csapatát, a haldokló erőlködött, hogy fölemelje fejét, végignézett rajtuk búcsúzó tekintetével, egy könny pergett le arcán, nem a bánaté, hanem a szenvedésé.

— Vándor testvér a nagy útra készül, kibékülve Teremtőjével — szólalt meg a magiszter a csendben — mondjuk el vele együtt a Mindenszentek litániáját, carissimi!

A magiszter kezdte, ők válaszoltak, monoton mormogással, minden szent neve után:

— Ora pro nobis!

A haldokló egyre gyengülőbb szava lassanként egészen elhalt, a kis teremben a tömjén átható szaga összeolvadt a nyíló orgonák erős illatával.

Az irgalmasok orvosa ott állott az ágy fejénél és a haldokló kihagyó pulzusát tapogatta.

A litánia közepe táján intett a magiszternek, aki a noviciusok felé fordulva, csendet parancsolt.

— Boldog társatok már bevégezte rövid földi pályáját, imádkozzunk a halott lelke üdvéért!

És elkezdették énekelni a negyvenkettedik zsoltárt. A beáradó tavaszi lég hirtelen eloltotta a félig elégett gyertya lángját és az irgalmas orvos gyöngéden lefogta a fiatal halott szemét.

Vándor noviciust az oratóriumban ravatalozták föl, ahol nemrég a fekete posztón feküdtek azok, akik meghaltak a világ számára, hogy Krisztusnak éljenek. Minden órában másik társa virrasztott fölötte. Bacsóra éppen éjfélre került a sor. Nem érzett semmi félelmet a halállal szemben, az élet sokkal inkább kezdte érdekelni, az élet, amely a tárt ablakon keresztül tavaszi csillagokat és orgonákat dobált most feléje. Az oratóriumban is fülledt virágillat volt, nehéz tömjénillattal keverve. Vándor sárga arcán kiütközött borostás szakálla. Valami fanyar mosoly merevült meg ezen az arcon, Bacsó úgy látta, hogy most inkább él Vándor Lázár, mint amikor a halál kutyája üvöltött belőle, és hogy most az életet prédikálja neki, az életet, amelyet elmulasztott és elszalasztott.

Bacsó János fölállott a halott mellől és kinézett az oratórium ablakán a lenn szunnyadó orgonákra és a fönn mosolygó csillagokra. Távolból vonat füttye sírt keresztül az éjszakán, a kávéházból pattogó zene szűrődött át a kerten. Bacsó János nagyon erősen érezte most az életet és a fiatalságot, szinte megszédült tőle ebben a virulásban és ebben a ragyogásban, a halál árnyékában.

Mikor egy gyertya csöpögésére visszafordult, hirtelen úgy látta, hogy a halott megrebbent egy pillanatra. Mintha valamit akart volna még mondani.

— Szeressetek! — zsongott a fülében és lelkében az evangélium hangja és egyszerre csak Zorkóczi jelent meg az oratórium küszöbén, azzal a furcsa lidérclánggal szemében, és Bacsó János érezte, hogy fojtogatja a levegő, amelyben a halál illata a bűn illatával keveredik, érezte, hogy nem bírja ezt a terhet, ezt az örökös számadást istennel és túlvilággal, a torkát szorította a reverenda gallérja, és rohant ki az oratóriumból a végtelennek tetsző folyosón a klauzura felé. Az persze zárva volt, ő egyszerre csak döngetni kezdte, az öklével, hogy vér serkedt belőle.

A visszhang hatalmas robajjal ismételte a döngetést, a magiszter sötétköpönyeges alakja csoszogva közeledett. Bacsó az izgalomtól, a szorongástól és a kétségbeeséstől kimerülve, ájultan terült el a hideg köveken, a szabadulás vasrácsos ajtaja előtt.

— Megőrült, maga szerencsétlen! — rázta föl dühösen és remegve a magiszter Bacsót.

— Én élni akarok! — zokogott a fiatal novicius és tépni kezdette magáról a reverendát.

MILYEN MÉLY A PAPOK ZSEBE?

NE ÉRTSEN FÉLRE senki, nem röffel szándékozom megmérni azt a feneketlen mélységet, amelyet a papok zsebe rejt. Röffel, méterrel, vagy másmilyen mérőeszközzel behatolni ebbe a mélységbe nem is lehet. Ez az a hely ugyanis, amely a legféltettebb, a legjobban őrzött titka a papságnak; ez az ő bálványuk, amely szentebb a szentek szentélyénél, sőt szentebb még a legmagasságosabb oltáriszentségnél is. Mert azt az oltári szentséget néha napján mégis csak felmutatják a jámbor hívőknek, de az a különös, ritka szerencse nem ért még ez életben senkit, hogy kifordított papi zsebet láthatott volna.

Magyar munkások és parasztok forradalmának lesz a hivatása, hogy bevilágítson ebbe a rettenetes mélységbe, a titkok titkába, amelyet róka ravaszsággal, késhegyig menő elkeseredettséggel védelmezett örök idő óta nemcsak a pókhasú papság, hanem maga az állam is, az egyház leghűségesebb és legbőkezűbb zsiványtőnöke.

A papok nagyon jól értették mindenkoron, hogy hol kell keresniök menedéket és segítséget. A királyi udvar volt az a hely, ahol legszívesebben tanyáztak. Itt fészkelték be magukat a legjobban, hogy aztán királyi védelem alatt indulhassanak el rablóvadászatra, vagy amint ők mondották: »hirdetni az Úr igéit.«,

»Aki az Úrban hisz, nem csalatkozik« — mondja a szentírás és a papok nem is csalatkoztak számításaikban. Alig néhány száz év alatt olyan óriási vagyont harácsoltak össze, amilyent szegény földtelen parasztok és koldusnyomorúságra kárhoztatott munkások még csak elképzelni sem tudnak. És e tekintetben egyek voltak az Úr jámbor szolgái mind-mind, a magyarok, a németek, olaszok, franciák meg az oroszok is. Így került a papság szentélyébe a pénz, a zseb érdeke s amenynyire nőtt az élére rakott aranytallérok garmadája, úgy csökkent az igazi hit, áhítat, vallásosság, a földi javakról és földi élvezetekről való lemondás a papok között.

Vizet prédikálni és bort inni, ehhez értettek mindenkor a legjobban a mi papjaink is. A krisztusi szeretet mézes-mázos szava csurgott az ajkukról, a csuha alatt azonban mérgezett tőrt szorongattak, hogy minden pillanatban készen legyenek a rablásra, gyilkosságra. A krisz-

tusi lemondás erényét hirdették, a mértéktelenséget kárhoztatták és a földi javakról való lemondás eszményképét tartották örökösen hívőikelé, de ők maguk csömörlésig dúslakodtak a kéjelgésekben és gyönyörökben. A krisztusi szegénység példányképét ajánlgatták boldogboldogtalannak, de nekik maguknak kevés lett volna Dárius kincse is.

Nem mese, nem kitalálás, nem rágalom; a történelem tanúbizonyságai igazolják, hogy a magastiszteletű klérus, különösen a szentéletű katolikus papság csalt, lopott, rabolt, gyilkolt, mindent megtett, csakhogy mennél több kincsnek, mennél több földnek és drágaságnak jusson birtokába. De ne gondoljuk, hogy csak az orosz pópa volt ilyen, az olasz, francia meg a magyar papság nem volt jobb egy hajszállal sem. Sőt, a szentséges és főfőmagasságú pápák között is akadt — nem egy, hanem igen sok — rabló, orgyilkos, vérfertőző gazember, akit azután később szentté avatott az egyház, mert üzleti szempontból nagy szüksége volt rá, hogy mennél több szentje legyen.

És ugyanez a szellem, ugyanez a rendszer él még ma is az egyházban. A pénz, a kapzsiság, a kincsvágy űzi, sarkalja még mindig a papokat, hogy tömjék, hízlalják zsebüket, a legmélyebbet, a legfeneketlenebbet, amit megmérni nem lehet, de még csak elképzelni sem. Jól tudják ugyanis, hogy a tőkés, burzsoá államban csakis a vagyon biztosítja számukra a hatalmat is, mert e hatalom nélkül már rég kipusztították volna őket a tisztességes emberek társaságából. Kezükben lévén azonban a vagyon, kezükben van a hatalom is, amely megvéd minden támadás, minden pusztulás ellen.

Legalább is így gondolják ezt ők, akik talán még álmukban is nyolcvanhat keresztet vetnének már a puszta gondolatára is, hogy például Magyarországon is a munkások és parasztok forradalma kicsavarja a papok kezéből a földet és evvel együtt mindent, amit az Úr örök telhetetlenségben szenvedő szolgái összeharácsoltak ezrek és ezrek kifosztásával, milliók és milliók véres verejtékéből.

Magyarországon például több mint kétmilliónégyszázezer katasztrális hold van a papság kezében. Aki ismeri a magyar történelmet, az tudja, hogy miként került ez a töméntelen kincs Krisztus szolgáihoz. Ennek a földnek a jórészét, ha nem az egészet, bizony — magyarán megmondva — összelopták, összecsalták. Ugyebár nem kell megmondanom, hogy *kitől?* Mindenki tudja, hogy *a dolgozók millióitól.*

A lopásban, harácsolásban ősidőktől fogva segítségükre volt az állam, élén a koronás uralkodójával, akit rendszerint annyira befontak hálójukba a papok, hogy egyik nagybirtokot a másik után adományozta az egyház derék, hű szolgáinak.

A királyi adományozások azonban még abban az időben sem történhettek meg anélkül, hogy valamely kötelezettséget ne rótt volna a papságra a földbirtok élvezete fejében.

Ezek között a főpapi szolgáltatások között állott elsősorban a *katonaállítás* kötelezettsége. Minden főpap veszély esetén, ha a vércs kardot körülhordták az országban, köteles volt maga is fegyvert fogni és harcba menni a főurakkal és a nemesekkel együtt, akiknek ebben az időben az iváson, dorbézoláson kívül ez volt egyedüli foglalkozásuk.

A katonáskodáson kívül a *törvénykezés* is a papok kötelessége volt, szóval az a foglalkozás, amit a mai korban a bírák, ügyészek végeznek.

De még ennél a kötelességnél is fontosabb volt, azazhogy csak fontosabb lett volna a *tanítás,* az oktatás kötelezettsége, amely alól azonban igyekeztek mennél jobban kibújni. Egyrészt ugyanis ők maguk is oly keveset tudtak, hogyha akartak volna se taníthattak volna, de meg nem is akartak; sem tanulni, sem tanítani. Azt tartották, hogy jobb lesz, ha butaságban, sötétségben marad a nép, mégpedig mennél tovább, annál helyesebb, legalább annál később ébred a tudatára annak a sok gazságnak, galádságnak, amelyet a szentegyház leple mögé rejtettek hosszú idők folyamán. A nép butasága, tanulatlansága mindenképpen csak a papság malmára hajtja a vizet, amint ők ezt igen helyesen megérezték már évszázadokkal ezelőtt. Ezért törekedtek tehát minden erejükkel arra, hogy mennél kevesebb legyen nálunk az iskola és mennél sötétebb a tudatlanság, mennél mélyebb az elmaradottság. Így legalább a föld jövedelméből sem kellett sokat fordítani az oktatás céljaira; legalább több maradhatott meg a papi zsebekben.

A földet azonban meg kellett szolgálni a papoknak még egyébbel is. Ők kezelték és őrizték a levéltárakat, a születések és halálozások anyakönyvvezetését, sőt ők kezelték a nyilvános házakat is, ami egyébként nem egyedül Magyarországon volt a papok hatáskörében, hanem Európaszerte mindenütt a papság foglalkozott a bordélyházak leánykereskedelmével.

Semmi sem tart azonban örökké. A papság is igyekezett megszabadulni a »terhektől«, mármint a katonáskodástól, tanítástól s egyebektől és szép lassanként odáig fejlődött a helyzet, hogy dolgozniok sem kellett, áldozatot hozniok sem kellett és a földet is megtarthatták maguknak minden hozadékával, sőt egyre újabb és újabb uzsora-adókkal terhelhették meg szerencsétlen jobbágyaikat. A paraszt igazi rabszolgaéletet élt mindig a papi földeken, a magyar jobbágyot senki annyira el nem nyomta, ki nem uzsorázta, mint a papság. Ha már erkölcsi életükkel nem tudtak példát mutatni, legalább a parasztnyúzásban jártak elől. A magyar főurak és nemesek sohasem hálálhatják meg a papságnak, hogy megtanulhatták tőlük, miként lehet hét bőrt nyúzni egy parasztról.

Mindez azonban az éhes papi zsebek telhetetlenségét nem csillapította le. Nekik nem volt elég az a föld, amit az ország koronás rablójától, a király őszentfelségétől csalhattak ki; az ő kapzsiságuknak nem

volt határa, nekik egyre több és több föld, egyre több és több vagyon kellett. És a papi zseb nem volt sohasem szerény a kérésekben, soha nem szégyenkezett a követeléseinél, sőt nem restelte azt sem, ha lopni, rabolni kellett a földet, a vagyont, mert a jelszavuk az volt mindig: »*a cél szentesíti az eszközöket*«

Mire kell a papi vagyon?

HA AZ ESZTERGOMI hercegprímást vagy a nagyváradi püspököt kérdeznénk meg, hogy mire kell a papi vagyon, mire fordítják a püspök urak százezrekre, sőt milliókra menő jövedelmeiket, bizonyos, hogy e szentéletű férfiak a legjámborabb ábrázattal hazudnák, hogy az egyháznak azért van szüksége a nagy jövedelmekre, hogy mennél méltóbban szolgálhassa az Urat és gyámolíthassa az ő szegény báránykáit.

Az egyház feladata: — mondják a papok — fenntartani a templomokat, isten dicsőségére egyre újabb és újabb oltárokat építeni; oktatni a tanulatlanokat, a tudásban szűkölködőket, iskolákat építeni és fenntartani; az éhezőket, a betegeket, árvákat és özvegyeket támogatni, segélyezni, gyógyítani, gyámolítani.

Ha azonban benézünk a papi udvarokba, a papi hálószobákba, ahonnan az egyház szigorú törvényei száműzik a földi gyönyöröket, földi élvezeteket, akkor megláthatjuk, megtudhatjuk, hogy mire kell a papi vagyon, miért olyan feneketlenül mély és telhetetlen a papok zsebe?

Az érsekek, püspökök meg káptalanok milliós jövedelmében ugyan édes-kevés rész jut új templomok építésére, régiek fenntartására, iskolák alapítására, tanítók fizetésére, koldusok alamizsnájára, betegek ápolására, árvák és özvegyek támogatására. Olyan kevés, hogy a semminél csak éppen alig több valamivel. Hogy hová jut a jövedelem többi része, az is közismeretes. A vasfalazatú kincseskamrákba, borospincékre, dínom-dánomokra, könnyűerkölcsű nőcskékre, papi szeretőkre. A csuhás gyomor nem tudja, nem ismeri még: mi az éhség. Ami szép és jó, finom és drága, az mind a papi asztalokra kerül s nekik vannak a legdrágább legpuccosabb szeretőik is.

A templomról, iskoláról, tanítóról pedig gondoskodik a kegyúr, de még inkább a hívők dolgozó milliói, akik akár akarják, akár nem, kénytelenek utolsó filléreiket is beletömni a papok zsebébe. Az állam bőkezűen, szeretettel gondoskodván az Úr szolgáinak tökéletes jóléténél, gondoskodott arról is, hogy az elnyomott, kizsákmányolt, kiuzsorázott milliók, ha papíron fel is szabadultak a jobbágyság és annak

terhei alól, a papságnak továbbra is jobbágyai, adózói, kiuzsorázottjai maradjanak.

A papság butító munkájával segíti a vagyonosok államszervezetét mennél jobban elnyomni és kihasználni a munkásokat és parasztokat, ennek fejében azonban az állam megengedi nekik, hogy ők a saját zsebükre is úgy nyúzhassák a szegény munkást és parasztot, ahogyan csak nekik tetszik.

Születés, halálozás, eljegyzés és házasság, mind arra való alkalmak, hogy a papság a zsebét tömhesse, zsírját gyarapíthassa. Ma már ugyan senki sem köteles pappal kereszteltetni, eskettetni vagy temettetni senkit, de ha a papok udvarára téved, bizonyosan lenyúzzák róla azt a kis vékony bőrt is, amelyet az állam és azok parancsoló urai, a tőkések, a vagyonosok még meghagytak rajta. Ha azonban ezeket a kiváló alkalmakat valaki már el is mulasztaná, ki is kerülhetné, azt az egyet nem kerülheti el, hogy párbérbe, egyházi adóba el ne doboljják még az egyetlen riskáját vagy az utolsó párnáját is. Az egyházi járulékokat ugyanolyan könyörtelenséggel vasalják be a szerencsétlen hívőkön, amilyen kivételt nem ismerő kérlelhetetlenséggel kényszerítenek minden gyermeket, hogy tizennyolc éves koráig vallás-erkölcsös nevelésben részesüljön. Egyszóval az iskolák összes hallgatóit kiszolgáltatják a papoknak, még azokat is, akiknek szülei nem tartoznak egyik hitfelekezethez sem és nem óhajtják, sőt a leghatározottabban tiltakoznak is az ellen, hogy a gyermeküket a papi tanítások megmételyezzék.

Mindez semmit sem használ. Az állam olyan kegyes és jólelkű a papokkal szemben, hogy még a saját édesszüleiknél is több jogot ad a gyermekek fölött.

A papság azonban még mindezekkel az állami segítségekkel és rendelkezésükre bocsátott zsaroló kényszereszközökkel sincs megelégedve. Ők egyenesen magának az államnak, legnagyobb jótevőjüknek és gyámolitójuknak vérére, pénzére utaznak. Az állam vagyonának, a fogházzal, finánccal, csendőrszuronnyal, végrehajtóval összeharácsolt állami jövedelmeknek a papság a legvérszomjasabb piócái. Az állampénztáron úgy élősködnek ők, mint a fagyöngy, amely csak elszívja belőle az életet, a pénzt, hogy aztán egyesegyedül a saját hasznára fordítsa.

A papi zsebeknek nem elég a csaknem két és félmillió hold föld jövedelme, nem elegendők a sok-sok milliókra menő párbér, adó, keresztelési, esketési, temetési járulékok, nem elég a milliárdokra menő készpénzvagyonuknak búsás kamatjövedelme, az alapítványok haszna, a töméntelen misepénzek; mindez kevés neki, leszedik hát a tejfölt az állami jövedelmekről is. A véres kínokkal kiizzadt, a proletárságból minden elnyomó, kényszereszközzel kipréselt adók jó része a papi zsebekbe vándorol. A magyar állam évenként szép pár millió koronát for-

dít az egyházra, püspökök, papok, kántorok, egyházi tanítók, fizetésére, papnevelő intézetekre, templomokra, kápolnákra és még az ördög tudná felsorolni, miféle intézményekre.

Magyar parasztok elrabolt földjéből, magyar proletárok vérverejtékes munkájának kizsarolt filléreiből fizeti most a nagyváradi püspök grófi familiájának tízmilliós adósságát; az államtól, helyesebben a dolgozó millióktól ellopott, úgynevezett *segélyek*-ből tart két automobilt is bécsi ringyójának; koldusjobbágyai dobrakerült riskáiból és párnáiból dőzsöl állandó vendégseregével lakomákon, vadászatokon meg halászatokon.

A pénznek nincs szaga, tartja a közmondás és ezt igen jól tudják a papok is. Nekik jó minden pénz; mindegy, hogy könny vagy vér ragad-e rája. A papi zseb telhetetlen és feneketlen, eltűnik a mélyben minden. Hogy mi minden halmozódhatott már itt össze, azt halandó ember még fölbecsülni is képtelen. A titok fátylát sokan próbálták már föllebbenteni, de a kísérletek mindenkor eredménytelenek maradtak. Még csak azt a jövedelmet sem lehet fölbecsülni, amit egyedül a papi kezekben levő több mint kétmilliónégyszázezer katasztrális hold föld hoz. Ugyanígy ismeretlen arany és ezüst kincseiknek, régiségeiknek, művészi drágaságaiknak értéke, készpénzük és uzsorakamatra kiadott kölcsöneik összege és azok jövedelme, mert mindezeket a titkokat még legbizalmasabb embereikre se bízzák, számot adni róla meg amúgy sem kötelezi őket senki.

Kié ez a vagyon?

TUDÓSOK ÉS POLITIKUSOK, hozzáértők és hozzánemértők sokat vitatkoztak már ezen a kérdésen. Az országgyűlés, már 1830-ban a régi rendi országgyűlés korában is sokat tárgyalta, vitatta ezt a kérdést, de mindezideig nem döntötte el, mert nem is állott érdekükben valami túlságos nagyon e kérdés végleges megoldása. A papság és az egyház udvarának morzsahulladékán hízó, mindenre kész papi cselédhad természetesen kézzel-lábbal, szóval és írásban igyekezett bizonyítani, hogy az a töméntelen föld — amelyet kezelésre és használatra kapott a papság és amelynek jövedelme fejében bizonyos megállapított szolgálatokat kellett teljesítenie, de amely kötelességnek már régen nem tesznek eleget — nem az állam, hanem az egyház tulajdona.

Ezzel szemben komoly jogászok, tudósok bizonyították, hogy a papi földek az állam tulajdonába tartoznak és azokat a papság ma-

gyarán megmondva, csak *elbitorolta* s minden jog és minden igazság amellett szól, hogy ezt az elbitorolt jószágot el kell venni tőlük.

A polgári tudósok és politikusok annyira már eljutottak ebben a kérdésben, hogy a föld nem a papságé, nem illeti meg őket, mert nem tesznek eleget a használat fejében kikötött kötelességüknek s arra is elszánták már magukat, hogy elvegyék a papoktól a földet, de annyira már mégsem mertek elmenni, hogy el kell venni a papok földjét minden kártérítés nélkül. Elég sokáig használták, élvezték jogtalanul, rablómódra; nincs tehát semmi értelme, hogy még kártalanítsa is őket a megkárosított ország népe a saját visszaszerzett földjéért. Nem! A jó urak csak úgy tudják elképzelni a papi földeknek ismét állami tulajdonba való vételét a *szekularizációt*, ha a föld fejében búsás milliókkal, esetleg milliárdokkal, vagy legalább is örökös járadék formájú évi adózással jutalmazzák majd meg a derék papokat.

Mindegy, akármilyen címet is adnak ennek a kártalanításnak, ez éppoly jogosulatlan, a dolgozó néposztályoknak épp oly igazságtalan megkárosítása, megrövidítése, amilyen jogosulatlan és igazságtalan módon bitorolták a papok évszázadokon keresztül a földet, amely *nem is lehet másé, csak a dolgozó népé.*

A proletárforradalom legfőbb feladatai közé tartozik ennek a kérdésnek a megoldása is. Ma már, az orosz forradalom után, ez a kérdés nem okoz fejtörést senkinek sem, mindenki világosan, határozottan tudja, mit kell csinálni?

Az elbitirolt, elrabolt földet el kell venni a papoktól, a földből szerzett és hozzárabolt kincsekkel egyetemben. A föld és annak minden hozzátartozója azé kell legyen, akitől elrabolták, akit egyedül illet meg: a dolgozó népet. Elég sokáig éltek vissza a papok hatalmukkal, elég sokáig csalták, lopták az államot, munkások és parasztok millióit; nincs semmi joguk, hogy kártalanításra tartsanak számot a visszaadott föld fejében...

...A proletárok forradalma, a jogtalan, vagyontalan munkások és parasztok önfelszabadító harca a mindenféle elképzelhető állami, társadalmi, papi és tőkés elnyomatás és kizsákmányolás alól, — véget vet a papok üzleteinek is...

AZ ÚJ ISTEN

Új isten szól hozzátok, emberek!

Nem templomok setét hajóin úszó
Tömjén között ragyog fel tűz-szeme,
Barnult szentképek arany keretéből,
Nem oltárok gyertyái közt fehérlik
Alabástrom közönnyel hallgatag,
Hívők csókjától koptatott szobor,
Nem méla, hosszú, vont litániák
Cukros hullámát untan szürcsölő
Egek lakója!
Nem!
Új isten ez!

Új isten szól hozzátok, emberek!

Nem ég szülötte Ő! Nem mennyben él,
Nagymessze tőlünk, titkos ismeretlen,
Ki arca elé vonta az eget,
Mint egy hűvös, nagy, kékselyem palástot,
Nem!
Oh, de nem is föld bálványa Ő,
Mint ama Mammon, aki ült hízott
Gőggel rajtunk s szájától milliom
Élősdi csáp kígyózott szerteszét
S a szürcsölő, szívó karok befonták
A szűzek testét s feltörték finom
Velőért a költő zengő agyát
S a gyárak vak, mély kéményén benyúlva
Átkúsztak a robotos termek odván
S felitták mind a könnyet és az átkot
S a lomha Rémben mind aranyra vált ez
És új éhséggé, bár a telt belek
Már a nehéz aranytól eldugultak

S a rothadó nagy testre már kiültek
Félelmes és aranyló hullafoltok . . .

Most új isten szól néktek, emberek!

A véres földnek vére szülte Őt,
A sok kiomlott, sűrű, keserű
Vér összeállt a fájó földeken,
Testté tapadt, alakká tornyosult,
Vérszínű, nagy mezitelen alakká,
Ki országlépő-tágra tárja lábát
S földet rengésre tépő hangja zeng
Piros Keletről a sápadt Nyugatnak:
»Im eljöttem!
Eljött a Vörös Isten!«

És megy s dörgő léptére messze reszket
A sárga Szajna s medréből kicsap,
Jerikhós visszhangot ver vén Westminster
S az Óceán zöld üvegén vörössen
Előre rezg ezermérföldes árnya
S átfogja a Fehér Ház vak falát . . .

Hozsánna néked új isten, hozsánna!

Ismerj meg minket, tieid vagyunk!
A szíved-hajtó, élő, drága nedv,
A diadalmas vörös lüktetés
A mi bús vérünktől is gazdagult
S világra ömlő harsonád sodrába
Gyötört torkunk reszkető hangverése
Szerényen s mégis segítve simúl:
A kicsiny, árva, magyar jaj-patak
A messzezengő nagy moszkvai árba,
Mely most tisztára mossa a világot:

Hozsánna néked, új isten, hozsánna!

Legyen szavad teremtés új igéje,
Formáld át sáros, bűnös, ócska bolygónk,
Mit elrontott sok régi, úri isten,
Te istenek közt új és proletár
Formáld boldoggá pőrölyös kezeddel. —
Emelj minket roppant tenyeredre
És a magad képére gyúrj át minket!

FALUSI SZEGÉNYEK

A magyar föld robotosainak

Nézzük a rögöt.
Nem a miénk.
Nézzük a lábadó vetést,
Nem a miénk.
A cséplőgépből zuhogó szemet.
Nem a miénk.

A mi részünk:
a fagy.
A szél.
A rekkenő meleg.
A hektika.
A garasos robot.
Az éhség.
A leványadt asszony.
A kókadó apró-cselédek.

A mi részünk:
a földesúr, a kasznár,
aki a belünket kiszedi.
A pandur-szurony, a hajdu-bot, a kóter.
A mi részünk a pap,
aki jóságot prédikált
s fehér hordák élén nyakig vérünkbe gázolt

De a miénk
a látomásos emlékezés is:
Sarjadt ép a fű.
Munkások jöttek: vörös katonák.
»Fogjunk össze!« — szóltak.
Közibük álltunk.
S elszedtük erővel az egész határt!

S a mi részünk a törő szégyen is,
amért a kezünkből kihullattuk a fegyvert
S a gyűlölet, az indulat, a bosszú,
aminek nincsen hatalomban mása.

Gyári testvéreink! Csak még egyszer vezessetek!
Lekaszálunk mink egybe-egybe mindent:
földesurat, kasznárt, jegyzőt, csendőrt, papot.
Előttünk lábon senki meg nem állhat.

Olybá leszünk bizony,
mint a megindult föld,
a rohanó víz, a tűz!

GYEREKKOR

Részlet

Zalai iskola. Régen volt, régen.
Vérünk csordult ki a betüvetésben.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Hatodik határból, mezítláb, hóban.
Foszlott ködmönben, lyukas bugyogóban.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Hatvan apró lélek. Jóra ki segíti?
Gondját, búját, baját kihez melegíti?
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Heptikás tanító. Láz üli a képét.
Két gödrös szeméből kisóhajt az éhség.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Gémberedett bélű: ha rájön a bóna,
csípős suhogóját a körmünkre sózza.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Betartja a rendet: gazdagyerek ötöt,
zsellérfiú nyolcat, béres — tizenötöt.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Gajdol italosan: »Hallod-e te Salamon,
fújd meg a dudát a hátamon.«
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Betlehemes nótát. S menten kicifrázza:
»Gyere, Marcsa, a kazal aljába!«
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Potrohos plébános. Mi dolga, mi haszna?
Hájas kezefejét nyalni odatartja.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Követválasztáson, Lepsényit-kiáltók,
hordjuk hasa előtt a Máriás-zászlót.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

S hogy a sok tudomány, jaj, meg ne kísértsen:
kihajt a földjére krumplit szedni — éhen.
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

Zalai iskola. Rég volt? Hajdanában?
Ma is ez a világ »szép Magyarországban.«
»Dicsértessék a Jézus Krisztus!«

A PÁPA JÓL NÉZ KI

SZENT PÉTER TEMPLOMA oly óriási, minden eddig látott templomnál annyival nagyobb, hogy az ember, pláne egy hívő lélek, mint a feleségem, szédülve néz föl. Tágranyílt szemmel egész gyermekké, bérmálásra dobogó szívvel siető kislánnyá vált. Nagyszerű természeti jelenségként hat a templom, s amellett oly derült, világos, felemelő, hogy az ember valami téremlékhez hasonlítja.

— Oly nagy az alapterülete — súgtam neki a főoltár előtt — mint a lányfalusi kertünk.

Egy pillanatig nézett, aztán ellenállhatatlanul kezdett nevetni.

Később kiderült, hogy ő a tengerhez, a hegyekhez hasonlította, beláthatatlannak érezte a távolságot, amit lát, horizontális irányban és a kupola csodálatos csúcsáig, s hallatlanul groteszknek s gondolom, önzőnek érezte »az én kertem«-hez való hasonlítást. Este, a számításoknál, kiderült, hogy a kert egy ötödével még nagyobb, mint a templom által befödött terület, s ez egy újabb csalódást okozott neki, pedig csak álljon meg az ember bárhol, egy körülbelül négy katasztrális holdnyi kert fölött, s kezdje beépíteni azt kövekkel, egy százötventől százhatvan méter magas kupoláig.

— És a pápához elmenni? — mondta áhítattal.

— Oh, hogyne, szívesen.

— De hogy?

— A hotelportás elintézi.

Nem lehet oly gyöngéd hangon mondani ezt a szót, hogy kegyeletsértés ne legyen benne. Pedig hát Rómában a Világ legegyszerűbb üzlete, hogy a hotel a vendégeinek megszerzi a belépőjegyet a pápai áldáshoz.

De itt folyton kettős perspektíva áll az ember előtt. Egyik a lélekben dolgozó áhítat minden nagy és szép természeti jelenség előtt, tehát az emberi alkotás előtt is; a másik a kisemberekből álló tömegnek a mindennapi hozzászokottsága: a kis üzlet a nagy dolgokkal. A barnacsuhás templomszolga, aki felnyitja a szent bebalzsamozott koporsóját s átvilágít gyufával az alabástrom szobron, s a hívő, aki

egy lírát áhítattal ereszt a markába, goromba kifakadást kap, hogy az emlékül adott márványdarabka maga egy líra.

Itt minden pillanat tele van ezzel a poézissel és a poézis rovására folyó üzlettel. A kocsid megáll, egy kislány egy szál margarétát dob a feleséged ölébe. Fél lírát dobsz neki cserébe, bár ebből a virágból húsz centesimóért egy marékkal kapsz. A gyerek kiabál, hogy »mosszijn«, neki egy líra jár!

És mégsem romlik az illuzió. Róma, az örök város, oly gazdag, hogy mindig ad, s mindenkinek tud adni.

S ma megkaptuk a pápai áldást.

Hajnalban kopogott a szobapincér és ezüst tálcán beadta a Szent szék belépőjegyét. De ez csak egy jegyre szólt, egy személyre: una.

Reggelinél számonkértem a maitre d'hotelt.

— Majd kiállítjuk két személyre — mondta végtelen udvariassággal, előzékenységgel — semmi az, kérem, majd kettőre állítjuk ki.

Azt hittem, neki blankettái vannak s utána mentem az irodába, s látom, hogy a »kiállítás« abból áll, hogy az una szót átalakítja erre: due.

Kifogástalanul sikerült, de azt hiszem, ez a kis tény sok mindent magyaráz.

Utasítások voltak a jegyen, hogy az urak csak frakkban, hölgyek nyakig érő selyemruhában, fejükön fekete sállal jelenhetnek meg. Feleségemnek van egy fekete selyemruhája, mely fülig begombolható, de a szoknyája gazdag arany, félméteres csipkével van diszítve. Habozón vette fel, nem küldik-e vissza . . . Én a kis fekete zakómat vettem fel. Én úgyse megyek be a pápához. Se letérdelni, se kezet csókolni! Kálvinista papőseimet nem hozom zavarba.

Autót hozattam, tizenkettőkor elindultunk.

Róma szép. A gyönyörű Borghese-kerten át s a Tiberis szép lombos partján végig, az izzó napsütésben valami csodálatosan szép volt. Feleségem egész úton egy szót sem szólott. Meg voltam hatva, oly elfogódott volt.

Végre átléptünk a szent kapun. A svájci gárda. Papagájtarka, vörös-sárga-kék csíkos ruhájukban, fess bugyogóban szép szál legények, s egy háromszáz éve divatjamult uniformisban, mint élő anakronizmus.

Hatalmas udvar. Rémséges falak. Az ember hangya lesz a tövükben. Roppant márványlépcsőkön fel. Folyosókon, termeken át, a ruhatár a reneszánsz építészet dicsősége. S egyszer csak bent vagyunk egy templomi teremben, melynek felső végén egy arany trónszék, vele szemben az alsón a feszület Krisztussal és egy hatalmas arany angyallal.

Minden rendben. Ruhaügy helyes. Svájciak szalutálnak. Meg van-

nak elégedve. A falak vörös brokáttal, selyemmel bevonva, s ugyanabba a brokátba öltözött kövér lakájok.

Már a terem falánál ülnek a félhomályban fekete kis nénik, bácsik, feleségem szerényen leül a terem végében.

— Ez már a fogadóterem lesz. Kicsit várok, aztán kimegyek — súgom.

— Nem! — néz rám ijedten és kérve.

Megérzem, hogy nem maradhat magában. Magánosan, egyedül, pártalan, társtalan . . . s vele maradok.

Összébb ülünk.

Szép terem. Három óriási kép a falon. Elfeketült, régi képek. Jók. Vörös-selyem háttérben. Fölötte kariatidák, festve gazdag ővben. A mennyezet tomboló arany mezőin csillog az ablak kevés fénye.

— Jaj, rózsafüzérem nincs! — súgja a feleségem.

Rózsafüzér. Erre bizony nem gondoltam. Az anyám a pápistákról úgy beszélt: »azok bálványimádók«.

— Nézze, mennyi van annak a nőnek! Húsz, harminc a karján!

— Talán vennénk tőle.

Csönd. A közönség gyülekezik.

— Nem kell ide semmi pompa — mondja egyszerűen az én aszszonyom. — Eljöhettem volna a kis kék ruhában, de istenem, ha az ember a pápához megy, ne vegye fel a legjobb ruháját?

Akkor megáll egy vörös lakáj előttünk. Kedvesen meghajlik s franciául szól.

— A nevét, uram.

Megmondom.

— Parancsolja ugyebár, a meghívót emlékül.

— Oh, igen, köszönöm.

Körülbelül százan voltunk körben, senki máshoz nem ment.

Feleségem elbiggyesztette az ajkát.

—Üzlet itt minden Még itt is. Egy jobb cipőt keres, abból nézi ki az üzletet...

Aztán szigorúan körülnéz.

— Nézze csak, hogy tereferélnek. Nincsenek meghatott emberek. Az apácák épp úgy pletykálnak, mint a többiek. Nézze, a papok most ismerkednek. Nagyon jó. Ismerkedésre használják föl az alkalmat.

Csöndes duruzsolás zaja a teremben, mint temetésen. Ülnek egymás mellett, akik rendben vannak, elől. Akiknek a ruhájával baj van, azokat a vörös lakájok átviszik a szomszéd terembe, be kell takarni a nyakat s letörölni a szájfestéket.

Az arany-angyal másfél ember-magasság, lobogva aranyszárnyaival ott áll az ébenkereszt tövén s a kereszten egy finom elefántcsont Krisztus. Szegények, mindent elkövetnek, hogy befedjék a nyakukat — súgja a feleségem, s én mosolyogva nézek fel a terem falára, ahol

gyönyörű meztelen női testek vannak festve, igazán minimális toalettel.

Most felnyitják az ablakokat, fény ömlik be a terembe s friss levegő.

A vörösök egyre agresszívebben rendeznek, nekem eszembe jut az a szó, »reservatio mentalis«, az emberek egyre hangosabbak, egy szürkeruhás úr beleül az aranyangyal ölébe, két amerikai nő magasan keresztbevetett lábakkal ül, a két olasz nő mellettük, pillanatok kérdése, hogy egymás hajába kap, oly hevesen vitatkoznak azon, hogy hány gárdista jön be és hogy szakállas püspökök jönnek-e?

Egyszerre a vörös lakájok felállítanak mindenkit, négyszögbe állítanak, aztán elkiáltják:

— Térdelni!

— Ma vagyunk először pap előtt! — súgja a feleségem s én megrendülten ereszkedek előtte féltérdre.

— Egészen térdeljen le!

De én nevetek, s intek, hogy nem.

És már itt is a pápa.

Nem vettem észre, mikor bejött. Néhány igen díszes katonatiszt jött előbb, s egy-két fiatal kanonikus pap.

Csak látom, hogy balról közeledik egy fehér, kis kövér, idősebb ember, s mindenkihez hozzányúl. Egyenként áld meg?

Csak akkor veszem észre, hogy a gyűrűjét csókolják, mikor itt is van. Kis, kövér, öreg bácsi. Nagyszerű színben. Piros, rózsás, egész séges. Nagyon kedves, egyszerű arc: XI. Pius.

Ideadja kezét, én mosolygó szemmel megérintem az ujját kézfogásképpen alólról; igen jó, puha, kövér ujjai vannak. Rámpillant s a lépés lendületében továbbmegy.

Fehér a reverendája, semmi egyebet nem figyelek meg, kedélyes, jóakaratú ember lehet, s mindenekfölött remek színben van.

Körülmegy, aztán megáll, néhány áldó latin szót mond, meleg bariton, férfias hangon, s elmegy.

Akkor eloszlott a társaság. Átvettem a meghívót, amit az asszony gondosan eltett, s le a nagy lépcsőkön.

MOZIKALAND

ASSISIBEN furcsa kis kalandunk volt. El is felejtettem volna, ha Firenze rá nem dupláz.

A dolog úgy áll, hogy a vallástalan ember is vallásossá lesz Itáliában, annyi gyönyörű templom van itt és mindbe muszáj bemenni, mert valami a legkisebbre is jutott a művészet áhítatából.

Assisiben andalogva jártunk feleségemmel ketten. Szent Chiara templomban a szent asszony feketére örökült arccal, üvegkoporsóban álmát s öreg asszonyok és pálinkaszagú férfiak végtelenül térdelnek a villanylámpák fényében, virágok közt, nagy díszben fekvő múmia előtt. Gondolkozásra s érzésre késztet ez a hétszáz éves kegyelet...

Aztán különös és bájos lépcsőkön zordon falak és boltívek tövén egyszerre csak megnyílik a dómtér. Megható s megdöbbentő a falak roppantsága, a torony kőben virágzó derűje. A vakolatlan kőhalmaz művészi összhangja. Imádni lehet a követ, oly gazdag. Szép és felemelő. Itt nem kenik malterrel és mésszel, a kő: kő, a tégla: tégla. És az egész templom! Formáival, szobraival Szent Ferenc eredeti kőkápolnájával... S azzal a mérhetetlen holt kinccsel, ahogy minden templom egy-egy rakott szekrénye az olasz templomvagyonnak...

Még tovább, föl, föl, az ember, mint a lélek-búvárok, csak föl-föl vágyik, hogy elpattanjon egy imában, érzésben, az égben: a régi kisvárosban, mely átöröködve dermed, földön, kőben, oly mindennapi zsongással, mint hétszáz évvel ezelőtt.

— Itt is egy kis templom!

Az alkony fényében rózsaszínű az ég. Néhány lépcsőn a templomocska főajtajához mentünk.

Édes, égőszemű, apró gyereknép ácsorgott ott, és feltűnő vidámman s elevenséggel oktattak ki, hogy jegyet kell váltani.

— Ez az első hely Assisiben, ahol a templomba jeggyel lehet bemenni — mondtam s letettem a pénztár ablakába a kért négy lírát. Négy líra! mi lehet itt, hogy ennyit kérnek?...

A gyerekek ugrottak, boldogok voltak, rohantak, nyüzsögtek, az olasz vér forrt, pezsgett: nem itt kell bemenni, hanem oldalt, a sekrestyén át.

Egyre furcsább.

Nyitják az ajtót, elszedik a jegyet, elhúznak egy széles függönyt. Koromsötét!

Benézünk s felkiáltunk:

— Mozi!

Nagyon furcsa volt. Mozi a templomban. Ép a napokban mondtam, hogy még nem is voltunk Itáliában moziban.

Dehát ha már az ember befizet, el is helyezkedik s végignéztük a *Tengeri farkas* című filmet, amely szegény Jack London hasonló című regényéből készült, meggazdagítva egy lányalakkal és egy kis erotikával.

Különben minden, ahogy a moziban szokás, csak ép hogy az oltár helyén vászon.

— Esküszöm, hogy Szűz Mária, a kisjézussal! — riadt meg egyik szünetben az asszonyom.

S valóban kilátszott Szűz Mária édességes szelíd arca, karján a gyermekkel, a vászon mögött, a sötét oltáron. .

— Még ezt se kaparták le!

Assisiben ez történt, kicsit tűnődtünk rajta, aztán elfeledtük.

Az este megérkeztünk Firenzébe és végigfutunk a gyönyörű város gyönyörűségein. A felséges alkonyban a Duomon, a Signorián át az Arno-partig. Vasárnap volt, roppant tömeg nép az utcán, s a dóm hatása alatt fülledt, vallásos hangulatban járunk közöttük.

Vacsora után néma séta; a Santa Maria Novellában búgtak és muzsikáltak a harangok, a város a nagy mult zenéjével zúgott. Egyszerre csak egy moziplakát megszólít. Valaki üzent rajta; egy életteljes nagy moziszínész egészsége, ereje, az izzó ma: bementünk. Sötét volt Már játszottak. Mikor világos lett, a feleségem felkiált.

— Jézusom, ez is templom!

De mennyire templom! Ez már nem volt egy fehérre meszelt helyiség, ahol csak éppen a Szűz Mária képe maradt meg, mert freskó, s nem lehetett, s kár lett volna lemeszelni. Ez egy teljesen ép és szabályszerű templom az összes falfestésével, csak a rámázott képeket távolították el.

Szájtátva néztük.

— Ez bizony nem mese. Ha valaki mondaná, soha el nem hinném.

— Az oltár... Mintha csak behúzták volna vászonnal a nagy oltárképet... Az oltár helyén a pianinó... Fent a jóisten arca kivágva s a helyén ventilátor...

— Nézze, babám, a szentek a falon milyen szépen hallgatják a muzsikát, szinte táncolnak...

— Istenem, a mennyezeten angyalok tömege...

Arra sötét lett és tovább folyt a mozidráma. Nem merem elmondani, mi történt. Egy Astor nevű milliárdos úr hogyan kerít hálójába egy fiatal lányt...

Borzalom. Akkor újra világos lett. Szünet.

Hát ime, felettünk a pápa arcképe. XI. Pius őszentsége áldást osztó ujjakkal.

Szóval őszentsége.

Szóval most is templom. Csak öreganyók helyett serdületlen gyerekek a közönség nagy része.

És mise helyett...

Sötét lett és őszentsége, a pápa szentesítése mellett elmondhatom, hogy arról folyt minden szó, hogy ebben a felvonásban az Astor nevű multimilliomos birkózik a lánnyal, akit le akar teperni a díványra. Ott rögtön. Borzasztó szemek. Kéjsóvár lihegés. A lány őrült verekedése, rémülete. Váltakozó képekben a megmentő Charlie közeledik... De elérkezik-e? Vajjon bírja-e erővel a lány?... a fehér ágy fenyeget...

Újra világos lesz, a közönség kipirult arccal, a gyerekek, a magasra fésült hajú olasz fiúk és nők... az oltári szentség helyén a lepedő.

Az ember valami káromkodást, vagy rossz viccet mond.

Hallottam, mielőtt világos lesz, mindig csengetnek... Figyelmeztetik a közönséget... Kezeket ki!... (A szomszéd zsebekből...)

Nevetünk. A templomban. A pápa is mosolyog. Kedvesen, kedélyesen, az arcképe.

Kifelé jövet asszonykám, pici ijedt szóval, ajka elé kapott ujjakkal lelszisszent.

— Ittmaradt.

Rámutat egy szépenfaragott, eredeti Mária-szoborra, amely ottmaradt a sekrestyében, a helyén. Moziplakát van ráakasztva

Az utcán kellemes, hűs levegő.

Soká tűnődve, új érzések hullámaiban, mintha felszakadt volna Firenze fölött egy fátyol. Az utcák piszkosak, sötétek, égett vajszagúak. Szimplán építve, egészségtelenül, iszonyú zsúfoltan. Levegőgyilkolás, megölték a földet. Kőbe takarva; a fát kiirtva; az eget falak mezsgyéjébe metélve. Sötét, gonosz, gyilkos lelkek, brávók, akik évezredekre börtönöket raktak itt.

Első sóhaj:

— Csőd... Ez bizony csőd...

Az egyház új csődje. Megbukott. Eladta a templomát a mozinak. S ezzel eladott mindent, ami elvi dolog.

Még ha fel lehetne tenni, hogy elrabolták a pogányok a templomot. De ki merészel szentségtörő kézzel hozzányúlni egy templomhoz? Assisiben! Szent Ferenc hétszáz éves évfordulóján! A pápa országában: ott, ahonnan dirigálják az egész kereszténység hitéletét. Ennél sokkal kisebb blaszfémiából világraszóló botrány lenne.

Nem. Itt arról van szó, hogy az üzlet elérte célját.

Már nincs más hátra, mint hogy a Szent Péter templomában bált rendezzenek.

Ezzel szemben eszembe jut, hogy a pápa őszentsége ott a távolban, Barbariában, nálunk, megtiltotta, hogy katolikus pap jelen legyen olyan nemzeti ünnepélyen, amelyen más felekezet papja is megjelenik.

Ezt is könnyen tudnám megmagyarázni.

Mióta moziban találkoztam vele, és a minden keresztény lélek áhítatának letéteményesével, a Szűz Máriával.

Ha Luther volnék, azt, mondanám, már megint jó volna egy kis reformáció.

ALKU

Részlet A boldog ember c. regényből

EGYSZER annál a papnál dolgoztam valamit, aki az öreg tiszteletes után jött, mert a négy esztendő alatt három pap is vót nálunk. Ez az első pap, úgy híjták, hogy Lengyel tiszteletes, e nagyon derék magas fiatal ember volt. Ez jól tönkretette a parókhiát, mert a papiház nagyon öreg volt, és e meg mindig javítani akarta. Nem vót alatta pince, hát legelőször pincét építtetett. Akkor vót, hogy azt a kutya nagy gödröt ástuk az udvarába. A fákat meg kivágatta. Nagy diófák vótak, mind eladta. Pusztított. Rózsát ültetett a fák helyére. Hát ennél a papnál dolgoztam valamit. A kocsiszínt bontatta le, mert ez nem szeretett gazdálkodni, a szekeret is eladta.

Éppen a szekér:

Azt mondja nekem:

— György, én eladnám ezt az ócska szekeret.

Nézem a szekeret. Elég jó vót a még, csak meg kellett vasalni, új ráfokat húzatni, a csikótót kicserélni, meg egy új szekérrúdat bele, olyan szekér lesz a, hogy ugyan. Mondom neki:

— Én megveszem, tiszteletes úr.

— Mit ad érte?

— Mit kér a tiszteletes úr?

— Ötven koronát.

Ötven korona?... Az nem drága... Egy új szekér abba az időbe belekerült volna három vagy négyszáz koronába... Ha még rákötök erre vagy negyven koronát, jó szekerem lesz ebből nekem.

— Megveszem — mondom.

Így megegyeztünk.

Igen, de aznap odakerült a kurátor és biztosan annak is mondta. A meg azt találta rá mondani, hogy ő ad érte nyolcvan koronát Nohát, milyen a pap.

Azt mondja:

— Hát György... A szekérnek nyócvan korona az ára.

— De hát, tiszteletes úr, mán eladta nekem ötven koronáér.

— Nem foglalózta le.

— Lefoglalózom.

— De mán csak nyolcvanért lehet.

— Isten neki, adok érte nyolcvan koronát.

Hazamegyek akkor este, mondom édesanyámnak, milyen ember ez a pap, már felcsapta a szekér árát. Mondja édesanyám:

— Fiam, lesz a még drágább is.

Elviszem a foglalót neki, öt koronát. Elvette. Mondtam, hogy nincs ki az egész pénz, hanem vasárnap megadom az árát.

Jó van.

Hát vasárnap reggel korán jön a pap.

— Jó reggelt, György.

— Jó reggelt, tiszteletes uram, ilyen korán fel tetszett kelni.

— Felkeltem.

— Hun tetszik erre járni?

Ott laktunk majdnem szembe a templommal, de még nem vót ez a pap nálunk.

Azt mondja:

— Azt akarom mondani, hogy a szekérnek már ígérője van száz koronára. Nem kívánhatja káromat. De ha én magának ígértem, akkor én azt akarom, hogy a magáé legyen. Hát ha a száz koronát kifizeti, a szekeret mindjárt el is hozhatja.

— Ejnye, tiszteletes úr. Hiszen le is foglaltam.

— Igaz, hogy lefoglalta, de látja, milyen kicsi itt ebbe a faluba a fizetés, én is fiatalember vagyok, szegény ember, nem tehetem, hogy károsodjak.

Nagyon megharagudtam.

Mán oda akartam vágni, hogy égesse meg a tűz a színnel együtt, meg az egész parókiával együtt, meg a papjával együtt, de akkor eszembe jutott, hogy jó szekér a, kár vóna érte, ha nem lenne az enyém. Bementem hát, mondom édesanyámnak, mit akar a pap, hogy itt is van.

— Látod, fiam, ilyenek a papok.

Arra osztán kiszedte a porcolánybul, ami pénz benne vót, több vót a száz koronánál, kivettem belőle, kivettem, odaadtam a papnak, azt mondtam neki:

— Tiszteletes úr, itt van a száz korona, hanem azt megmondom, ma vasárnap van, én vasárnap nem hozom el a szekeret, és megbízom magába, hogy hónap is ideadja a szekeret.

Elvette a pénzt és azt mondta, hogy nem kívánja, hogy vasárnap húzgáljam a szekeret az udvarból, maradhat az akár őszig is.

Így elment. Én meg egész vasárnap csak azon tüsténkedtem, hogy mégis furcsa dolog, hogy ez a pap négy nap alatt ötven koronát elvett tőlem.

Nem is vártam én másnap reggel, hanem már három órakor mentem a paphoz és húztam a szekeret kifelé. Má kinn vótam az uccán vele, mikor felébredt a pap. Jön kifele.

Nevetett nagyon, meg tán még bosszankodott is, hogy elviszem a szekeret, pedig ő még talán új árat is tudott volna srófolni. Ha az egész falut megszavaztatja.

— Nem azért, tiszteletes úr — mondtam — hanem énnekem má

négy órakor ott kell lenni Goldmannál, hát mindegy akár ma, akár egy hónap mulva, csak el kell vinni a szekeret.

El is vittem, de annyit mégis hozzászereztem, hogy az ólbul a szénatartó rácsot rátettem a szekérre. A meg, a pap, nem értett hozzá, nem vette figyelembe. Igy mégis húsz koronával ócsóbb lett a szekér, mert nagyon jó rács vót, egészen új, nem vót több háromesztendősnél, a régi kurátor csináltatta az eklézsiának.

Igy kell vigyázni az embernek magára, kivált ha pappal van tárgyalása.

RENDES FELTÁMADÁS

1

MINDENÜTT szép a május, de a püspöki udvarban a legszebb. Különösen ilyen jókor, napfelkelés idején. A harmat nevetve csillog, mintha Szűzmária drágagyöngyöket hintett volna széjjel az éjszaka. A virágágyak kórusban éneklik a sokféle színt s körül a kerítés mellett fehéren és lilán orgonáznak a fák. Fent pedig és kereken, a háromszárnyú palota tetején, a friss fényben piros szájjal dalolnak a hazajött fecskék; olyanok éppen, mint az apró kicsi papok, kik az első miséjüket éneklik.

Emberféle sokáig nem zakatol.

Aztán egy kicsi csizmás alak jön be a boltíves kapu alatt. Piros, bajuszos arca van, és tollas pörge kalapja. Fütyül és nádpálcájával csapkodja csizmája szárát.

Ez az intéző, a neve Demeter. Két fajta lakik benne: ha káromkodik, akkor magyar; ha patvarkodik, román.

Gyorsan és aprókat lépve, a gazdasági udvarba tart egyenesen. Az istálló előtt megáll és katonásan kiált:

— Énekes bácsi!

Vár néhány pillanatig, aztán újra kiált:

— Énekes!

A istállóból egy öregember fut elé. Középtermetű, sovány, talusias és rongyos. A haja hosszú, gyér és fehér. A szemöldöke és a bajusza is fehér. S bozontos is mind a kettő. Egy könyvet tart a kezében, és ügyetlenül dugja.

— Tessék parancsolni! — mondja.

— Miféle könyv az? — int rá Demeter.

Az öreg hátranéz, mintha ott keresné valahol a könyvet.

— Ott a kezében! — szól rá Demeter.

— »Szűzmária virágoskertje« — jelenti Énekes bácsi.

Az intéző felmutat az orgonafákra:

— Hát ez a virágoskert nem elég magának?

— Nekem elég, de ebből az enyimből imádkozni szoktam.

— Nagyon jó...! — kacag Demeter. — Hát itt a palotában nincsenek elegen, akik imádkozzanak?

— A jóra soha sincsenek elegen — mondja jámborul az öreg.

— A trágya ki van-é takarítva?

— Ki van, hogyne.

— Hát a lovak ki vannak-e kefélve?

— Éppen most fogék vala neki.

— Evvel a könyvvel?

— Nem evvel, hanem a vakaróval

Az intéző elveszi tőle a »virágoskert«-et és megkérdi:

— Van-e még efféle könyve?

— Mely célból?

— Nem mely célból, hanem ide csak avval a többivel is! Itt nem lehet elimádkozni azt a sok drága időt! Egy-kettő!

Felhők szállják meg az öreg kék szemeit s szelíd arcát félelem nyomorítja el. Mit tudjon csinálni? Hazudni nem való az ő igaz lelkének, de a könyvei neki többek, mint a kenyér. Legjobb volna összegömbölyödni, mint a sün, de semmi tüske nincs a természetében.

— Na, mit tojóskodik itt?! — kiált rá Demeter.

— Hát mit cselekedjem, hogy jó legyen?

— Adja elő a többi könyvet is!

Énekes bácsi kerülgeti a hazugságot:

— Ebből szoktam a legtöbbet imádkozni, amit el tetszett venni.

— S a többit miből szokta?

— Innen egy kicsit s onnan egy kicsit.

— De könyvből?

— Legtöbbet kitalálásból s emlékezésből.

Két galamb röppen eléjük a földre. Búgnak és puhán lépkedve harmonikáznak.

— Van még efféle könyve? Arra feleljen! — folytatja Demeter.

— Azt kell mondanom, hogy nincs — kínlódja ki az öreg, de mintha menekülne saját maga elől, rögtön rámutat a galambokra és így szól: — Minő kedves teremtmények! A szelídséget és a szeretetet példázzák nekünk.

— Tojást példázzanak! — mondja Demeter és feléjük suhint a nádpálcával.

A galambok felrebbennek és szól a szárnyuk, mint az orgona.

— Hopp, repüljön utánuk! — szól megint Demeter.

Az öreg a madarak után néz boldog szemekkel, majd csendesen így felel:

— Lélekben megtettem.

Demeter hetykén és ízetlenül inti le:

— Menjen a nyavalyába avval az örökös lélekkel, Énekes bácsi!

Lélekben már én is rég püspök vagyok, de azért a négy fehér után mégsem én ülök fel, hanem a kegyelmes úr.

— Oh, kérem, nem a négy fehér számít!

— Hát mi számít?

— Az üdvözülés s a túlvilági jólét.

Demeter kacag:

— Hát arra spekulál maga?

Énekes bácsi felemelinti a kezeit, mintha sátánnak intene:

— Csak az ördögöt tetszik táplálni az ilyen szavakkal!

— Maga meg van zavarodva!

— Én?!

— Maga... maga!

Az öregnek mosolyra vonul a szája és gyermeki huncutság csillog a szemében.

— Nem az az okos, aki itt akar jól élni a földön, hanem az az okos, aki az örökéletben akar boldogan élni...

Az intéző nevetve keresi a választ, de mielőtt szólhatna valamit, egy legényke ugrik elő a tehénistállóból és örvendezve kiáltja:

— Édesap... — egyszerre bedugul, mert meglátja az intézőt az apja mellett. A fejét béhúzza, egy kicsit kuncog és vissza akar sompolyogni az istállóba.

— Gyere csak! — szólt és int feléje Demeter.

A fiú odajön és az apja mellé áll családi vonalba. Eleven és nyurga kamasz. Az apja formáját nem hozza egyáltalán. A szemei sem kékek, hanem feketék, kicsikék, és egy percig futkosni meg nem szűnnek. A homloka előre kiül és hamar-beszédje gyorsan esik.

— Te is imádkoztál? — kérdi az intéző.

— Én nem, s hát ki igen?

— Hát apád.

— Neki kell is, mert ő a püspök úr mellett van.

— S hát te ki mellett vagy?

— Én a tehenyek mellett.

Demeter harsogva mulat a legényke gyors eszén:

— Látja, milyen fia van, Énekes bácsi!

Az öreg magához öleli a szemfüles legénykét.

— A jó apának nincs rossz gyermeke — mondja.

— Vagy a gazdagnak rossz pénze — szól belé a gyermek.

Az intéző ezen is mulat.

— Mondj még valami jót, lássuk! — biztatja kedvesen.

Az öreg ösztökéli:

— No, mondj ügyesen, Péterke fiam!

— A pap sem prédikál ingyen — jelenti ki Péter.

— Hát kérj valamit!

A gyermek jól megnézi Demetert, hogy mit kérhetne tőle.

— Lám, a milyen könyv!? — mutat a kezére.

— Nesze, neked adom.

Péter elveszi a könyvet s megnézi a cimírást rajta.

— Ez a mü könyvünk — mondja és a háta mögé dugja. Aztán felnéz az intézőre és huncut szemekkel jegyzi meg: — A tudatlannak kell a könyv s nem az olyan nagy tudós embernek, mint maga.

— Hát te engem tudósnak tartasz?

— Mindenki tudós magához léve.

— Mit jelent ez, hogy magához léve?

— Az azt jelenti, hogy a szamár bőgni tud s a ló futni tud

— S hát én mit tudok?

— Bőgetni a szamarat s futtatni a lovat.

— S hát te mit tudsz?

— Én azt tudom, hogy minden szamárnak van legalább két lába.

— S hát apád?

— Apám azt tudja, hogy mü most nem hárman vagyunk ehelyt, hanem négyen.

Az intéző körülnéz, de csak hármukat látja.

— S ki a negyedik? — kérdi.

— Az Isten — feleli Péter.

Demetert meglepi nagyon a felelet. Azt sem tudja, hogy mit mondjon hamarjában. Egy kicsit nevet, egy kicsit szorong, s egy kicsit restelkedik. Végre megcsapja pálcájával a csizmája szárát és barátságtalanul veti oda:

— Slussz!

Továbbmegy és nézi a földet. Ha egy-egy fadarabot vagy kövecskét lát, azt berzenkedve rúgja tovább.

— Valóságos szemétdomb ez az udvar! — fordul egyszerre vissza és meggyűlve pattog a szó a száján: — Ez így tovább nem megy, Énekes bácsi! Nekem még jó volt akárhogy, de máma jön az új jószágigazgató s az pedig a maga orrát a mocsokba veri, ha meglátja ezt a szemétdombot. Itt nem lehet folyton imádkozni, sem tudákoskodni, hanem dolgozni kell! Érti?!

Péterke biztatólag nézi az apját, de látván, hogy az öreg nem szól, maga felel meg Demeter úrnak:

— Münköt nem kell tanítani.

— Mit beszélsz? — közeledik szúrósan az intéző.

— Péterke még gyermek — menti az apja.

A legényke azonban odaáll bátran Demeter elé és így szól:

— Azt mondtam, hogy münköt nem kell oly mérgesen tanítani, mert ebben az udvarban eddig is mü dolgoztunk s nem más.

— Hogy mersz te így beszélni?!

— Merhetek, mert én seprem meg — mondja Péter és szót se várva, rögtön elindul a tehénistálló felé.

Demeter sárgán néz utána, majd az öregre morduI, mint a kutya:

— Takarodjék maga is!

Énekes bácsi nem felesel, hanem vén fejét lehajtja, és úgy kullog el a színről.

— Tizenegyre ragyogjon minden! — szól utána Demeter, aztán eltűnik ő is.

Egy ideig csend van.

Elszáll a ház széléről egy fecske. Utána egyenként és gyors körökkel a többi is világba röppen.

A nap kikerekedik az égre és a palota faránál, mint felséges zuhatag, egészen betör. Elönti az udvart, a szemétforgácsokat és a kavicsokat arannyá változtatja s a harmatgyöngyöt csiszolni kezdi.

Aztán Péterke is kibúvik seprűsen az istállóból. Rögtön megáll és széjjeltekint. Az intézőt nem látja sehol és derűs lesz. Felcsapja a seprűt a jobbvállára és elindul a lovak istállója felé. Az ajtóban megáll és látja, hogy az apja nagy buzgalommal kefél az egyik fehéret.

— Beh kár, hogy ez a szegén ló nem tud beszélni — mondja.

— Miért? — kérdi az öreg.

— Azért, mert akkor megkérné édesapámot, hogy ne kefélje.

Az öreg tovább űzi a dolgot.

— Eredj szépen seperni — mondja végre.

— Akkor por lesz.

— Eredj szépen! Nem hallád, mit mondott az intéző úr?!

— Ha intéző volnék, én is sokat beszélnék.

— No, ha így fogadsz szót, itt az udvarban nem lesz jövendőd.

Erre leveszi Péter a válláról a seprőt és maga elé támasztja, mint a pásztor a botot. Az eszét összeszedi, komoly arcot vág s mintha a népnek beszélne, így szól:

— Az egy szikrát sem úgy van, ahogy édesapám mondja. Mert ebben az udvarban s ejszen máshol is, csak úgy lehet valamire menni, ahogy én csinálom s nem úgy, ahogy édesapám csinálja. Ezt a könyvet is ki vevé vissza az előbb? Ugye, hogy én?

— Ügyes voltál! — mondja az öreg — csak eredj söpörni szépen

Péterke rögtön ráfelel:

— Abból ma nem eszik ez az udvar, hogy én őt megseperjem.

— Erősen fellázadtál!

— Én fel, s édesapámnak is fel kéne, mert örökké sikeresebben dolgozik egy száj, mint két szorgalmas kéz. A példa bizonyítja, s éppen legjobban az édesapám példája. Mert itt vénült meg ebben az udvarban s mit haladott eléfelé? Nem igen sokat, mert örökké csak hallgatott s örökké csak dolgozott.

— Itt a földön ne keress igazságot — jegyzi meg szomorúan az öreg.

— Hát mért ne keressek?

— Azért, mert nincs.

— Nincs a nyavalyát! — ellenkezik Péter. — Van itt igazság s nem is egy, hanem kettő. Mert van egy gazdag-igazság, amit a gazdag ember pénzzel veszen meg; s van egy szegény-igazság, amit az okos ésszel kerít magának.

Az öreg békével hallgatja a szókimondó gyermek szavait. Istenre gondol és az örökéletre, melyben mindenki elnyeri majd jutalmát érdeme szerint. Nem is szól, csak keféli szelíd arccal az egyik lovat a másik után, mintha azokkal menne majd a másvilágra.

Péter is beléun a hasztalan szavalásba és az udvarba veszi az útját. Fütyülve és dudorászva ballag ide-oda rajta. Néha felvesz egy forgácsot, vagy a kerítés mellé dob egy követ.

Így tölti idejét.

Végre megérkezik az új jószágigazgató. Magas és finom ur. Szép, kék ruha van rajta. A kezében kesztyű és bot. Demeter mellette lépked, folyton beszél és mutogat neki. Még jóformán közel sem mennek az istállóhoz, megállnak.

— Énekes! — kiáltja Demeter.

Az öreg előjön.

— Péter — kiáltja Demeter.

Péter is előjön.

Odaállnak mind a ketten az urak elejébe, mint a bakák.

— Ez a kocsis, ez pedig a fia — mutatja be őket Demeter.

Az igazgató megvizsgálja a két szolgát, aztán odafordul az öreghez:

— Hogy hívják magát?

— Énekes Ferenc, a nagyságos úr szolgálatára.

— Hát téged? — kérdi a legénykét.

— Engem Péternek, az intéző úr is tanúsítja.

— Hát mért kell azt neki tanúsítani?

— Azért, hogy ő is szerepeljen.

Az igazgató gyenge mosollyal ránéz Demeterre, aki megjegyzi, kínosan vigyorogva:

— Ez a kölyök mindig mond valami érdekeset.

Az igazgató megsimogatja Pétert, aztán elbocsátja az apjával együtt.

— Ez az öreg megbízható embernek látszik — szól.

— Megbízható ugyan, — mondja Demeter —, de nem sok hasznát lehet venni. Vén és hülye szegény...

Nem nézik meg sem a lovakat, sem a többi állatokat, hanem még beszélgetnek néhány percig, aztán az igazgató elköszön és elmegy.

— Na, Énekes bácsi, mit szól az új igazgatóhoz? — kérdi Demeter.

— Finom, jó embernek látszik — feleli az öreg.

Az intéző kacag:

— Képzelje, egy félévvel ezelőtt jött ki a börtönből. Aztán zsidó létére eljött ide a püspök úrhoz, hogy ő meg akar véglegesen térni. Szépen átállott a katolikus vallásra s most itt van, mint iószágigazgató. Mit szól hozzá?

— Az Isten jobban örvend egy megtért bűnösnek, mint száz igaznak — mondja Énekes bácsi.

Demeter dühösen legyint:

— Jobban a fenét! — aztán rögtön hozzáteszi: — Délután ötre készen legyen a nagyobbik kocsi, érti?

— Igenis, kérem szépen.

Megint csapkodja a csizmája szárát, ahogy elmegy.

Énekes bácsi készül. Keni a hámot és fényesíti csatjait. A kocsit mossa és olajozza. Fujdogálja közben a szent énekeket és csodálatosan boldog.

Délután ötkor felül az igazgató és Demeter a hintázó kocsira. Az öreg derűsen hajtja a két fehéret a püspöki birtok felé. Ahogy megérkeznek s leszállnak, odaszól neki jókedvűen az igazgató:

— Maga sohasem szokott köpni, öreg?

— Nem vagyok pipás ember, nagyságos úr.

— De mint kocsis?!

— Nem én, kérem szépen. Köpés nélkül hajtottam örökké a lovakat.

— S káromkodni sem szokott?

— Azt még úgy sem, nagyságos igazgató úr.

— Hát akkor maga milyen kocsis?

— Én csak ilyen öreg, kérem szépen.

Egy hét mulva új kocsis jön a fehér lovak mellé.

Fiatal, erős és goromba.

Köpik és káromkodik.

Szidja és taszigálja az öreget. Amikor nem látják, rúg is rajta egyet-egyet.

Péter látja a dolgot és forr.

— Én ezt a mocskost megverem, édesapám — mondja

— Azt ne, fiam. Majd a jó Isten eligazítja.

— Hát?

Az öreg az ágyba kerül. Ott fekszik az istálló sarkában, egy rozoga tákolmányon.

Az új kocsis itt sem férhet el tőle, hanem kefeket dobál rá. Néha villát és lapátot is.

Aztán egy pénteki napon befordítja a sarokba, ágyával együtt. Kiönti, mint a szemetet.

Péter eléveszi a bicskát.

— No, most kieresztem a belit! — lobog.

Az öreg felfogja a kezeit és úgy kérleli a fiút:

— Ne bántsd, édes fiam!...

Alig tudja kimondani a szót:

— Majd odaát... ott lesz... az igazság...

Másnap csendesen meghal.

Ott fekszik az istállóban egy félnap és egy éjjel.

Péterke és lovak virrasztanak felette. Rászállnak az istállólegyek, kívülről a rendes legyek és mindenféle tarka és cifra legyek. Rászállnak megnyugodott, derűs arcára, és odarakják petéiket.

Aztán eltemetik.

2

A RENDES temetőbe teszik, ahová mindenkit tesznek.

Hátul, a hatalmas kerítés mellé.

A koporsója gyenge fenyőfadeszkából van megtákolva. Festetlen és rések vannak rajta, melyeken keresztül lesni lehet a feltámadást.

Sírja nem mély és a föld is puhán nyomja.

Nagy papokkal és nagy urakkal, gazdagokkal és szegény boldogokkal fekszik együtt Énekes Ferenc.

Fekszik és vár.

Csendesen, baj nélkül és zaj nélkül múlnak a napok.

Várja az örök fény derengését, és az igazság eljövetelét.

A színe mindegyre sötétül és a vágytól fokozatosan és állandóan sorvad.

Menthetetlenül esik összefelé.

Erjed az átváltozás törvénye szerint.

A peték kikelnek az arcán és vidám gyermeki életet élnek. Férgek botorkálnak, futkorásznak és dongnak az arcán, mint valami kies, hegy-völgyes vidéken. A füleire és az orrára másznak és pajkosan ugrálnak le onnan arcának völgyeibe.

Sokan vannak és sokfélék, mint az emberi társadalomban.

Vannak szürkék, foltosak, kockásak és csíkosak. De a legszebb közöttük egy cifra, zöldfényű légy. Gőgös és sokat röpköd, hogy tüntessen gyönyörű színével. Finnyásan és kisétűen, mintha ő is megvetné parasztvolta miatt Énekes Ferencet.

Annál mohóbban lakmároznak a többi fajták.

Asztaluk illata szétillan a koporsó résein a földbe. Főleg fölfelé illan a színre, ahol megrészegíti a szabad legyeket is. Kivált a termékeny anyák seregszámra csődülnek oda. Kábultan kicsinyeket raknak, amelyek a göröngyök között a résen és a giliszták útjain Énekes felé törnek.

A vöröstorú és feketecsíkos bogarak alulról törnek neki és mint a temető pionírjai, úgy vágják és kaparják a földet.

Ádáz támadások idejét éli az öreg.

Bál van.

Kecses kis pillék táncolnak ugrálva rajta.

Aztán a fülledt és ammóniás szagban, kemény munkára szántan, szövetrágó rovarok jönnek.

Majd fürge kicsi atkák csontvázzá preparálják az öreget.

És beáll a csend.

Csupán az idő ketyeg, mint egy mérhetetlen és tökéletes óra, melynek központi kereke a nap és kisebb kerekei a csillagok.

Másodperceivel évszázadot mér.

Percei az ezredévek.

Tíz perce millió.

És órája mérhetetlen.

Ketyeg és óráról-órára halad a mutatója, mint az üstökös.

Halad a tizenkettő felé.

Eléri és üt.

Kong a végtelenen keresztül.

Az angyalok sorbaverődnek, mint a riadóra.

A csillagok táncolnak, mint a harmatcseppek a reggeli orgonafán.

Áz Isten áll a világ közepére.

Itt van az ítélet napja.

A föld átgurul egy másik világba, mint valami labda.

Víg és szép angyalok jönnek rá és trombitálnak.

Világzengetően trombitálnak.

Szakad a fény, mint a zápor.

A sírok megnyílnak, és örömet kiáltanak.

Harsog a trombita, mint az el nem rontható kacagás.

Fölébrednek a halottak és ujjongva tódulnak kifelé.

Péternek is kipattan a szeme és felül. Valami csodát sejt és körülvigyázkodik gyorsan. Észreveszi, hogy ott fekszik mellette az apja és nagyon megörvend. Egyenesre feszíti a derekát és megint körülnéz. Látja a megnyílott sírgödör falait, amelyeken soha nem látott virágok nyílnak. És látja, hogy felülről ömlik bé az illatos puha fény. A trombitaharsogást is hallja.

— No, most lesz, ami nem vót! — mondja.

Aztán megragadja az apja vállperecét és rázza.

— Édesapám!.

Az öreg nem akar mozdulni semmit.

Péter jobban kezdi rázni:

— Édesapám, keljen fel, mert erősen trombitálnak!

Végre kinyílik lassan az öregnek is a szeme. Látja a zuhogó fényt és megijed, hogy szolga létére ennyire elaluvék. Rögtön keresztet vet, ahogy életében is szokta.

— No, most jól tette ezt az egyet — mondja neki Péter.

— Mit? — kérdi az öreg.

— Ezt a keresztvetést.

— Há miért?

— Azért, mert ennek most hasznát vesszük.

Az öregnek sejtelme sincs arról, hogy milyen nagy napra ébredt.

Péter kacag neki és gyönyörködve nézi.

— Szép üdő van, ugye, édesapám?

Énekes csodálkozva tekergeti a fejét.

— Ilyen szép még sohasem volt — ismeri el.

— Ezután már ilyen lesz örökké — állapítja meg Péter.

— Honnét tudod?

— Onnét, hogy azt trombitálják. Nem hallja?

— Hogyne hallanám! — mondja az öreg. — Csak azt gondoltam, hogy vadászatra mennek az urak.

— Most nem ők, hanem mü menyünk vadászatra.

— Hogy-hogy?

— Hát úgy, hogy ez nem az urak napja, hanem a mü napunk.

Az öreg még mindig kábult és nem tud létrejönni. Péter megfogja mind a két vállát és megrázza istenesen.

— Feltámadás van, édesapám! — kiáltja neki.

Énekes tátog és megtelnek könnyel szemének üregei.

Sír örömében, mint a gyermek.

— Most nem bőgni kell, hanem örvendezni! — oktatja Péter.

Az öreg törli csontkezeivel a szemét, majd megkérdi végre:

— Hol van az isten?

— Valahol odakünn lesz.

— Akkor most egyenesen elejibe menyünk.

— Oda egyenessen! — mondja Péter és feláll. Aztán a hóna alá nyúl az öregnek és őt is felemeli.

— Hát innét hogy jutunk ki? — nézi Énekes a sírgödör falait.

— Innét jól — szól Péter és könnyedén kitolja az öreget. Aztán kiugrik ő is és megindulnak az üres sírok között.

Mennek és meg-megállnak.

Ömlik róluk a csoda és az öröm.

Mert olyan a föld, mint a paradicsom.

— Osztán én azt a kocsist megöltem vót — mondja Péter.

Az öreg megütődve néz rá:

— Tán nem?

— Én meg biza.

— S aztán mi lett?

— Húsz esztendeig a tömlöcben voltam.

— Akkor kiállottad a büntetést.

— Én ki, de azért most, ha ítélet lesz, nem muszáj emlegetni.

Ahogy mennek által a temetőn, hát egy őrült ember futkos keresztül-kasul s minden sírba betekint.

— Maga kit keres, atyafi? — kérdi Péter.

— Én a feleségemet — mondja az őrült.

— Hát hová lett el?

— Ebben a támadási zűrzavarban megszökött.

Még szállingóznak elkésett felkelők. Némelyik egyedül, mások kiterjedt családdal, sőt egész nemzetségek is vonulnak.

Két inasféle is történt. Szaladnak, mintha elkéstek volna valahonnan.

— Mindenki törekszik ez alkalommal is — jegyzi meg Péter.

— Most legalább jóra törekszik — mondja az öreg.

A kapu irányában nagy csődület van. Messziről látszik, hogy kavarog és hullámzik az egész. Közelebb érve, zúg és morajlik is, mint a tenger. Kardos angyalok sürögnek kétfelől és hátul, hogy rendet csináljanak. Egy rangosabb parancsokat osztogat nekik és harsányan kiabálja a tolongó népnek:

— Sorba, sorba! Rendes feltámadás!

A főbb angyalok egycsomóban állnak oldalt, mint valami vezérkar.

Énekesék is megérkeznek és belévegyülnek a tolongásba.

A parancsnok nem bír az áradattal. Kivonja a kardját, villogtatja és úgy kiáltja:

— Sorba, sorba! Cím és rang szerint!

Meghökkentő, különös gyülekezet ez. Történő, vidám és mégis riasztó. Az állkapcsok csattogva verik ki a hangot és nyugalmi állapotukban vigyorognak. A szemek üregei mohón merednek a káprázatos világba. A koponyák ezer szint vernek a fényben. A lábak kopognak és a hadonászó karok úgy szólnak néha, mint a furulya. Néha visítanak, mint a klarinét; vagy búgnak, mint a tárogató.

A tolongásban sokféle hangon zörögnek a csontok.

Vannak kedélyesek is, akik ujjcsontjaikkal egymás vállain citeráznak.

De nekik semmi sem különös.

Ismerik egymást.

Látnak, hallanak.

Mindent természetesnek találnak.

De főleg kegyetlenül történnek előre a sorban.

— Ezek mért furakodnak? — kérdi Énekes az egyik szomszédjától.

— Azért — mondja a szomszéd — mert mindegyik gazdagabb akar lenni, mint a másik.

— Hogy-hogy gazdagabb?

— Hát maga ezt nem tudja?

— Én nem tudok semmit. Csak most érkezénk ide a fiammal.

— Hát akkor hallgasson ide, maga gyámoltalan! — magyarázza az alak: — Mindenki arra igyekszik, hogy a másik előtt jusson ki a kapun, hogy annál többet foglalhasson.

— Mit foglalhasson?

— Hát földet, vagy erdőt, kincses forrást, vagy bányahelyet. Ki, amit éppen akar.

Szétlökik őket és elsodorják.

A parancsnok-angyal éppen mellettük kiáltja telitorokkal:

— Sorba! Rang és cím szerint!

Az öreg és Péter egymásra néznek.

— Furcsa egy feltámadás! — mondja Péter.

— Egy kicsit furcsa... — hagyja helyben az öreg is, de bizakodólag hozzáteszi: — Azért lehetetlen, hogy itt érdem ne legyen.

Oldalt húzódnak egy kicsit, hogy jobban széttekintsenek s hogy utat nézzenek maguknak elételé.

— Álljanak bé a sorba! — szólt rájuk egy angyal.

— Nem vagyunk a katonaságnál! — mondja Péter.

Szóváltásba kerülnek.

— Istennek éltem földi életemben — bizonykodik az öreg. — Most itt az ideje, hogy elnyerjem a jutalmamat.

— Hogy hívják? — kérdi az angyal.

— Énekes Ferencnek.

— Mivel foglalkozott?

— Kocsis voltam a püspök úrnál.

— No, akkor menjen hamar a sor végire!

— Oda mért?

— Oda azért, mert ott van a helye. Előbb a püspök urak, a kanonok urak s a nagy világi urak mennek ki. Mit akar maga kocsis létére? Nem lehet mindjárt az első napon ezt az új világot is felforgatni!

Az öreg hüledezik.

— Furcsállom a dolgot — mondja.

— Na, akár furcsálja, akár nem: menjen hamar a sor végére!

— Megkérném szépen, maga ki neviben beszél?

— Én a rendezőség nevében.

— S erről az Isten is tud?

Az angyal megbotránkozva feleli:

— Természetes! Az ő nevében történik minden.

— Nem hihetem!... — tekergeti Énekes a koponyáját.

— No, ha nem hiszi, mindjárt meg fogja látni — szól az angyal és indul a parancsnok felé, hogy idehívja.

— Ezt én szinte gondoltam — mondja Péter és int az öregnek, hogy induljon utána.

Egérutat vesznek a tömegben és furakodnak, ahogy csak lehet.

A parancsnok azonban megtalálja őket és rögtön vállon ragadja. Jobbjával az öreget s baljával Pétert.

— Lesz rend, vagy nem?! — mondja haraggal.

Énekes szembeszáll véle:

— Legyen, de érdem szerint!

— Akkor gyerünk a sor végére!

Az angyal kituszkolja a tömeg közül mind a kettőt és inti nekik hátrafelé az utat.

— Mars! — mondja.

Az öregnek forróság szalad végig a csontjaiban és láng csap ki a bordái közül. Az állkapcsai reszketnek és a nyakcsigolyái csikorognak. Csodálatos erőt ad neki ez a végső igazságtalanság és kihúzza magát.

Olyan, mint a meggyujtott fenyő.

— Nem megyek! — mondja fenyegetőn.

Az angyal rá akarja emelni a kardját, de Énekes félreugrik.

— Igazad vót, Péter! — kiáltja és egy gyors mozdulattal leakasztja a lábszárcsontját és megsuhogtatja, mint a cséphadarót, aztán szabni kezdi véle a népet.

— Vágjad, Péter! — hasít a hangja.

De már Péternek is suhog a kezében a lábszárcsontja és szapul mindenkit, akit ér.

Féllábon állva aprítják a népet.

Mindenki ordít és tapodja egymást.

Az angyalok kürtszóval hívják az Istent.

Az Isten megjelenik és halotti csend lesz. Int Énekesnek és Péternek, hogy lábszárcsontjaikat akasszák helyre és menjenek elébe.

Énekes és Péter engedelmesen megcselekszik.

— Miért békétlenkedtek? — kérdi tőlük az Úr.

— Azért — feleli az öreg — mert az angyal a sor végére akart állítani.

— És mért nem akartál odaállni?

— Azért, mert egész földi életemben tűrtem és szenvedtem, hogy most boldog lehessek.

— És a sor végén nem tudsz boldog lenni?

— Nem.

— Miért?

— Azért, mert magam előtt látom azokat, akik egész életükben tolvajok és gonoszok voltak.

Az Isten sajnálkozással néz Énekesre és megkérdi tőle:

— Minek teremtettelek?

— Jónak és szegénynek.

— Akkor légy jó és szegény, a sor végére állván.

Énekes ránéz a fiára, hogy mitévők legyenek.

— Azért se menjünk! — súgja neki Péter.

Állnak és nem indulnak.

Az úr szomorúan nézi őket.

— Bánom, hogy feltámasztottalak — mondja csalódottan végre.

— Azon lehet segiteni — feleli sértődötten az öreg és odaszól a fiának: — Gyere, Péter

Megindulnak ketten vissza a temetőbe. Elmennek a sírhoz, amelyből feltámadtak az imént, szájánál megállnak, belenéznek, majd visszafordulnak mind a ketten és csodálatosan egyazon gondolattal és egyazon örök keserűséggel, egyszerre kiáltják:

— Osztán nekünk többet ne trombitáljanak!

Azzal visszafeküsznek szépen egymás mellé, magukra kaparják a földet és elalusznak mindörökkön-örökre...

NEKEM MINDEGY...

Nekem mindegy: van Isten, vagy nincsen
S bizonyisten hinnék benne,
De még annyi szabadidőm sincsen.

Ha megsegít, csak neki jobb,
Ha nem segit, rosszabb se lesz.
Ha van, hát a mostaninál
Ugy se lehet rosszabb,
Ha van: kutyába se vesznek,
Ha nincs: kutyába se vesznek,
Se nem jobb, se rosszabb.

Előbb-utóbb a szegénynek
Ugyis meg kell bolondulni,
Vagy fölakasztódni valamelyik ágra,
Ha csak észre nem tér,
Mert a szegény itt az isten,
Világot-teremtő isten,
A gazdag csak angyal;
Sóhajtásunk ad rá szárnyat
S a vonagló teremtésben
Minek kell az angyal?

JÓZSEF ATTILA

Vidám és jó volt s tán konok,
ha bántották vélt igazában.
Szeretett enni s egyben másban
istenhez is hasonlitott.
Egy zsidó orvostól kapott

kabátot és a rokonok
úgy hívták: Többé-itt-ne-lássam.
A görög-keleti vallásban
nyugalmat nem lelt, csak papot —
országos volt a pusztulásban,

no de hát ne búsúljatok.

HOSSZÚ AZ ÚRISTEN

Hosszú az Úristen,
rövid a szalonna,
nyavalyás a szegény ember,
mintha gazdag volna.

Úgy meggörbül, mintha
réti ösvény volna
s rajt libegnének a lányok
tejért a majorba.

Hosszú és kemény is,
püspököké mégis,
rábízná pedig siralmas
dolgát a szegény is.

Jutna neki kolbász,
asszonyának szoknya —
az ájtatos Úristenhez
vigadozva szokna.

Félszemmel ha néz a
sokútú világra,
a legbajosabb dűlőkön
a szegényt találja.

Ha ma sincs, hogy értünk
seregekké lenne,
szegény ember, ha elpusztul,
nem is pihen benne.

Kazánt súroltam; vágtam sarjat;
elnyúltam rothadt szalmazsákon;
bíró elítélt; hülye csúfolt;
pincéből tódult ragyogásom.
Csókoltam lányt, aki dalolva
ropogós cipót sütött másnak.
Ruhát kaptam és könyvet adtam
a parasztnak és a munkásnak.
Egy jómódú leányt szerettem,
osztálya elragadta tőlem.
Két naponként csak egyszer ettem
és gyomorbajos lett belőlem.
Éreztem, forgó, gyulladásos
gyomor a világ is és nyálkás,
gyomorbeteg szerelmünk, elménk
s a háború csak véres hányás.
S mert savanykás csönd tölti szánkat,
szívembe rúgtam, ordítson már!
Hogyan is hagyna dolgos elmém
feledtető, de bérdaloknál.
Kínáltak pénzt nagy sok bosszúmért,
pap mondta: Fiam, szállj az Úrhoz!
S tudtam, ki üres kézzel tér meg,
baltát, kapát meg köveket hoz.
Villogó szívű, győzni bíró
vagyok, kinek kell legyen kedve
igazat tenni, pártot állni,
ím, e szigorú emlékekre.
De emlékhez mi közöm nékem?
Rongy ceruzámat inkább leteszem
s köszörülöm a kasza élit,
mert földünkön az idő érik,
zajtalanul és félelmesen.

GALAMB UTCA

Fűtött mozdony, mely egyhelyben dohog,
parancsra váró katonasorok:
gőzt vet és sustorog,
remeg hosszan a téli virradat
hegyes szelében a rongyos csapat,
kígyóként hánytorog. —

Tömött sorokban, test a test mögött
félezer férfi sóhajt, fú, köhög,
dől, mint szélfútta fa —
A kabátujjban összebú a kéz.
Úgy állnak, várnak, mintha mind nehéz
bilincset hordana.

A tél bús elítéltjei. — Kiket
padról, híd alól a markos hideg
s házkutató nyomor
ideterelt — a tört ablakon át
szippantják már az üst füstös szagát,
mely bent rotyogva forr.

Elnyúlva hosszan, fal mellé lapult
testtel kushad már, lesi a kaput
a régi friss tömeg,
mely egykor ugrott... Hogyha most harap:
dühét vinnyogva csak magába kap,
mint bolha-marta eb.

Ó, régi harcok, utcák! — Föld alól
kibukkanó és eltűnő folyó:
úgy zúg csak, mormol itt
a mély erő, mely egykor egy világ
hódítására küldte áramát —
alig emlékezik.

Szivarvéget, egy csutka örömöt
kutat az úttest kockái között
s fölfüttyent, hogyha lel —
Lejárt jegyet, rongyot, mindent, amit
egy felsőbb, dicsőbb légkör elhajít
megvizsgál, fölemel.

Ez hordja el a város szemetét,
ez a hatalmas pondró, vaksötét
odvában ez eszi
moslékot, lucskot zabál, meg sarat
a föld alatt, hol sűrűn rajzanak
hamúszín kölykei.

A túlsó járdán (messze partvidék
biztos honában) nyitja üzletét
s gyanakvón áttekint
egy kis kegyárus, boltjába merül,
matat... lámpát gyújt... s függönye mögül
kikandikál megint.

Harang csobbantja a síkos leget,
a szomszédból misére rengenek
a tanító papok;
mint nádas, hogyha szélén szél zörög:
megleng a sor, hosszán félbetörött
»Dicsértessék...« susog.

Galamb utca! Pokol tornáca! — Vagy
mégis a Jövendő tornáca vagy?
A parázsló szemek
tekintete vesszőfutás nekem,
edző tűzpróba minden reggelen,
hivatalba menet.

Dörg a zajló jég arrébb a Dunán.
Mered a költő kőtalapzatán,
ökle, a vasököl
görcsösen, mintha az Alföld fele
eskütt? — parnasszi pofont intene!
Ajkán vad szél fütyöl.

A szél, a szél! — a sikátoron át
lengeti a hó őrült zászlaját,
lobog a vert sereg;
a lengő, bűzlő, százezernyi rongy
lángnyelve közt, mint máglyán, úgy jajong,
ugrál, röhög, sziszeg.

HIT A KAPITALIZMUS URALMA ALATT

Keresztény vagy? — Beh számítás ez is!
Azért vagy az, mert nem vagy boldog itt!
Igazság kell? — Csak bosszú! Meg a bér.
Jó helyed lesz a pokol fenekén.

PÉLDA KELLENE

A vallás nem az egyházi adó!
Tudatta vélem ma a kis szabó.
A színes minták és divatképek közt
vérző kebellel Istenfia függött.

— Ne a szolgát nézd, hanem az Urat! —
Hátha épp ő rak akadályokat?
— Oh könnyű volna — mondta — ha már ittlent
kész angyalsereg szolgálná az Istent!

De később mégis beláttuk busan,
több szempontból is jobb volna, Uram,
ha szolgáid legalább oly szegények
volnának, mint mi, akiknek beszélnek.

Ez a taktika! Ilyen ez a kor!
Rossz gondolatokat szül a nyomor.
Példa kellene, — tűnődtem, miközben
sovány, ruhátlan testeden merengtem.

MEGJELENIK

Megjelenik akkor majd Jézus
nem mint király, de nazarénus
beszélget, int a békességre,
de mintha albánul beszélne,
nem érti senki rossz cipőjét
nézik csak lukas felöltőjét.

S megjelenik Mária véle,
kis cselédkönyvével kezébe,
szégyenül valaki beírta,
hogy gyereke van, hogy nem tiszta,
helyet keres, de helyet nem kap,
mindenütt ortodoxok laknak.

Én sejtem csak meg kik lehettek,
a kocsmaszínben, kik pihentek,
szomjasan a meredek úttól,
elérem őket a falun túl,
kar-karban itallal kínálva ,
dalolva visznek a halálba.

A KLARISSZA-REND JOBBÁGYAI

Részlet a Nagy temető c. regényből

VERESSÁRGA volt a ház, mint a pokol, s a tornác előtt parasztok ácsorogtak az udvaron. Egyik sipkában, másik hajadon, s arca elé tartotta sipkáját. Mintha titkokat gyónna bele.

— Miféle népség ez? — kérdezte Dózsa.

— A Klarissza-rend jobbágyai. Pallosjoggal bírja őket. Egyébként pedig ez a rendház, az ispán lakik benne. Na meg azok, akik Budára érkeznek.

Egy ajtó kinyílt. Feketébe öltözött, fehér hajtókával ékesített apáca lépett a tornácra. Utána fiatal nemes jött, majd két szolga asztalt cipelt, másik széket hozott, s a nemes leül. Hóna alatt rézkapcsos könyv volt. Most felnyitotta. A szolgák tovább szorgoskodtak, tölgyfából ácsolt lócát hoztak és letették az asztalon kívül, szembe.

Most a kenéz jött, lóbált, tüntetve kihúzott derékkal és általában egyre tempósabban jöttek-mentek.

Az apáca lassan járkált még az imént, de most egyre gyorsabban lépegetett és olvasóját, ami piros borostyánból volt, mint a vér, szilajon pergette ujjai között.

— Jó Sándor! — kiáltotta az ispán.

Javakorbeli paraszt lépett elő, odament az asztalhoz. Szótlanul várakozott.

— Miért nem fizetted meg pünkösd ünnepén a kappant meg a fél dénárt, meg a kalácsokat?

— Azért, mert... magunknak sem volt, uram.

— Most megfizeted?

— Nem tudom kifizetni, uram.

Az ispán nem szólt többet, csak a kenéznek intett, az viszont a szolgáknak intett, de csak úgy fejjel s azok megfogták a parasztot, egy pillanat alatt rányomták a deresre.

— Öleld meg! — kiáltott a kenéz.

A paraszt szótlanul átölelte alul a gerendát és egy szolga összekötötte a csuklóját.

A kenéz előrelépett. Levette lebernyegét, karján felgyűrte az ingét.

A botot felemelte és az ispánra nézett. Az visszapillantott és tenyerével rácsapott az asztalra. Erre a jelre aztán lecsapott a parasztra a bot. Egyszer, kétszer, sokszor, szabályosan, taktusra.

A paraszt csendesen állta, bírta, nem szólt, nem jajongott, hallgatott. Percek múltak csupán, de akinek fáj, örökkévalóság. A többiek, sorrakerülők is hallgatagon várakoztak. Mindössze az asszonyok között rítt némelyik vékonyan, hasítóan, mint mikor valami repedésen befolyik a házba a téli szél.

— Elég! — csapott az asztalra az ispán tenyere.

A bot vége földnek billent. A szolgák kioldották a paraszt összekötözött kezét. De az nem mozdult, feküdt tovább. Az egyik megrázta a vállát, ekkor meg lefordult a földre, mint a zsák. Erre mérgesebbek lettek, felkapták, odébb vonszolták. Ki az udvar közepére és otthagyták.

— Átok András!

— Átok András! — kiáltotta megint az ispán a könyvből.

Másik paraszt állott elő, fiatalabb, mint az előbbi, de éppen úgy jött, állt, mint az. Kialakult formája volt már ennek, mint a születésnek, vagy a temetésnek.

Az ispán felsorolta az elmaradt adóját, megkérdezte, miért nem fizette, aztán lecsapott, aztán lefogták a parasztot...

A Rend nője kicsit gyorsabban járkált, ki is lépett a tornácról, elment csaknem a deresig. Tétovázva állt meg egy pillanatra, szétvetett lábbal bámult a botozott parasztra, sápadt arcán szétömlött némi pirosság.

— És ezt mink tűrjük? — horkant fel Dózsa és le akart rohanni a lépcsőn.

— Maradj! — kapta el Lőrinc mentéje szárnyát. — Látsz még ennél cifrább dolgokat is.

— Az a bestia, asszony az? És az a nemes, aki az asztalnál ül, magyar ember az, ember az? — csikorgatta Dózsa a fogát.

— Bizony úgy van, ahogy te mondád. Az apáca a rend küldötte, személyesen ügyel az adók behajtására. A nemes pedig Sebestyén diák, a Rend ispánja.

Közben a másik paraszt is lefordult a lócáról, most egy asszony állt az asztal előtt.

— Vádollak, asszony, hogy az urad meg akarta fizetni az ünnepre a féldénárt, de te elloptad tőle.

— Nem igaz, mert ő megitta.

— Ki?

— Ez az ember. Az uram. Elment a kocsmába az ünnep reggelén és megitta.

— Hazudsz, mert tanúk vallották, hogy az urad egész ünnepen részeg sem volt. Mit tudsz még mondani?

Az asszony nem tudott semmit mondani, csak másik mellét adta gyermeke szájába. Az ispán valameddig nézte, szaporán pislogva, aztán rácsapott az asztalra. A szolgák az asszonyhoz léptek, az letette a gyermeket a csepegőbe, s vinnyogott, mint a féreg.

Rákötötték a lócára.

A Rend nője szétvetette a lábát, ahogy csak bírta, arca lángoló, mint a tűz és egyhelyben tipegett, mint a liba.

— Látod? — mondta Lőrinc. — Magában koslat, mint a kutya. Már Pál apostol is megemlékezett hasonlókról, mivel pontosan ekképpen vesztek meg a rómaiak nagy jó dolguk miatt. Ki nem adott levelében meg is írja ellene az orvosságot, hogy azt mondja... férfi férfitól, asszony az asszonytól elkülönittessék... — De Dózsa nem hallotta már mit mondott, mert az asszony ordítása már a meszet is hasogatta a falon. Pendelye szakadott és darabonként csavargózott rá a botra.

— Hiszen ez az asszony nyilvánvaló, hogy viselős! — kiáltotta Dózsa és le akart szaladni megint.

— Hát nem mindegy az? — gúnyolódott Lőrinc és megfogta a csuklóját. Dózsa kirántotta a kezét és szembefordult vele.

— Hát azt hiszed, hogy le tudnál menni, ha én nem akarnám, hát idenézz! — mondta Lőrinc és felkapott egy vasdarabot, amivel a harangot szokták félreverni, ha tűz, vagy valamilyen vész van és a térdén meghajlította. Aztán két markában megcsavarta, mint a fűzfavesszőt. Aztán a sarokba dobta.

— De ne töltsük az időt hiába, kell, hogy te lássad mindezeket. Avagy mit gondolsz, miért hívtalak fel a toronyba? Azért, hogy szemeddel lássad, mivé tették a népet, ezek a kutyák.

Dózsa a Lőrinc vállára tette a kezét és visszalépett az ablakhoz. A Rend asszonya megint nyugodtan járkált, fakón. Mint vércseppek hulltak az ujjai közül az olvasó borostyánkövei. A megbotozott asszony gyermeke rémülten sivalkodott a csepegőben. Ő maga az udvaron hempergett.

— Megszüli magzatát! — hüledezett a két férfi.

Dózsa nem tudott volna már eljönni az ablaktól, ha akart volna sem. Olyan erővel markolta meg Lőrinc vállát, hogy az ránézett, de nem szólt semmit. Csak kesernyés mosolygás rándult meg a száján.

A megbotozott asszony szemük láttára elvetélt.

Mindegy. Nem múlik el azért a világ, sőt megelevenedik.

BANCO DI SANTO SPIRITO

Szentlélek bankja — ez aztán beszéd!
Kétszáz éve folytatja üzletét.
Most Olaszország városaiban
számos előkelő fiókja van,
de maga a szépnevű anyabank
Rómában működik és sohse pang.
Háttér: Vatikán, nagyhatalmi múlt,
nodehát *spiritus flat ubi vult,*
s honnan a fegyverek kiszoríták,
a kamat és részvénymajoritás
tán visszaszerzi. S mit szól Az, aki
egykor kötéllel ostorozta ki
a pénzváltókat? Tudjuk, *tempora*
mutantur. Ez a Szent Hozam kora.

AZ IMÁDKOZÓ SÁSKA

Szerencsénk volt. Csak néhány perce térdelt
a déli napsütésben hosszú, zöld
fedőszárnyán finom erezetével,
levél a keskeny levelek között,

és két első lábát nyujtotta föl, de
lazán, mint egy imádkozó barát, —
mikor egyszerre zúgva, tündökölve
egy darázs a katáng szirmába szállt,

azután fölrepült. Ekkor a sáska
két jámbor karja hirtelen kinyult
s összecsukódott. Hosszú hajlatába
a potrohos darázs belészorult

s a hajlat fürésze már felszögezte
apró, kemény tüske-fogaival.
Szúrt volna, de hová? A sáska teste
fent csupa éles, vékonyzöld vonal.

Még élt, vonaglott — mi hallgatva néztük
fűrészre felszúrtam a pecsenye.
A háromszög-fej megmozdult s előtűnt
az imádkozó sáska pontszeme,

s tűfoknyi szája harapott a húsba,
mely haláltáncban kínlódva riszált,
s karjával lassan jobbról balra húzva
rágta, mint mi egy cső kukoricát.

S végigmajszolta szája, csücsörödve,
s az étel után leszopta kezét,
aztán megint imázva csukta össze,
levelek közt úgy nézett újra szét.

Én meg gyufát gyujtottam és a tűzzel
fejéhez közeledtem. A veszélyt
megsejtve ugrott. Zölden zöldbe tűnt el,
de megtaláltam s újra odaért

a láng, most ép a szárny csomós tövéhez.
Kaszált a karja, nem ugrott tovább,
s vonaglani kezdett a kicsit égett
szerkezet, a vékonyvonalu váz.

»Ez, látja, ez a bűn« — fülembe hangzott.
»Nem szégyeli? Az Isten remekét...
Legalább gyorsan!« Elfujtam a lángot,
mielőtt még a holttest is megég.

De megmaradt a test, majdhogynem épen.
Isten remeke? Bűn volt? Mért csinált
i l y e n remekművet? Hiába néztem
megpörkölődött őslény-mértanát.

A SZENT PÉTER TEMPLOM ÉS KUFÁRAI

A SZENT PÉTER templom kívülről is olyan szép, hogy elakad az ember lélekzete. Hatalmas terén apró bogárnak tűnnek a járókelők, oszlopai, kupolái láttára megrendülve érezzük: minden, amit itt látunk maga a Szépség és Történelem.

Kendő nélkül egy lépést se

A lépcsők tetején, közvetlenül a bazilika bejáratánál harsány kiáltás térít vissza a hétköznapba:

— Szinyora, igen, maga, jöjjön csak vissza!

Akkor látom, hogy a főbejárat mellett hosszú pult húzódik, a pulton fényképezőgépek, kézitáskák, előtte két morc férfiú.

— Rövidujjú ruhában nem szabad a templomba belépni.

— Ne tréfáljon, nem hoztam júliusban Rómába télikabátot; csak ilyen ruhám van.

— Szabály, az szabály.

— Szóval nem engednek be a templomba?

— Azt nem mondtuk, csak kendőt kell váltania.

Vállamra vetik a kölcsönkendőt, igazán jutányos, száz lirát kérnek érte. Amikor a templomba beérek, látom, hogy az asszonyok nagyobb része ugyanilyen vállkendőt visel.

136 méter — 50 líra

Most el kellene mondanom hogy milyen belül a Szent Péter-templom, a mozaikok, márványoszlopok és kristálycsillárok világa. Sajnos, nem tehetem. Alig hogy megállok a főoltár előtt, valaki vállamra teszi a kezét:

— A templom kupolája 136 méter, külső erkélyéről egész Róma látható. Tekintse meg Michelangelo Pietá-ját...

— Köszönöm, ismerem az adatokat, ne tessék fáradni.

Az ismeretlen tovább hadar, felsorolja valamennyi oltár nevét és képét, utána *ötven lirát* kér és eltűnik.

A második 136 méter — újabb 50 líra

Vasárnap szenttéavatás volt a bazilikában: még most is virág borít mindent. Az egyik mellékoltár előtt vagyok, félhomály van, tömjén és virágillat. Most újra a szívembe döbben, minden csodájával és örömével: Rómában vagyok.

— A templom kupolája 136 méter, külső erkélyéről egész Róma látható...

— Köszönöm — mondom az újabb kalauznak — de én igazán...

— Tekintse meg Michelangelo Piétá-ját, amely a reneszánsz művészet... *Ötven líra,* köszönöm, jó mulatást, Szinyorina.

Hát itt imádkozni ugyan nem lehet. Felmegyek a kupolába.

A kupola bejáratánál barátságos figyelmeztetés.

Feljárat:

gyalogosoknak	25 líra
liften	40 líra

Még az is oda van írva, hogy falra firkálni és köpni tilos.

Bazár a kupola közepén

A lift a kupola középső részéig megy. Itt meglepő látvány fogad. Postahivatal, vegyeskereskedés, minden van itt. »Tessék levelezőlapot venni, uram, hány postabélyeget parancsol? Vigyen emléket kedves családjának, vatikáni emlék *kétszáz lirától...«*

Ugye felesleges elmondanom, hogy a kupola legtetején újra kedves idegenvezetők fogadják az embert, elmondják, hogy a templom talapzata innen 136 méterre van, hogy az oldalfal mozaik és ne feledje megtekinteni Michelangelo...

Ha van benned egy kis becsület, hát odaadod a magyarázatért *utolsó lirádat.* Én odaadtam.

Miért tilos a fényképezés?

Lefelé menet azon gondolkoztam, hogyha a Szent Péter bazilikában mindent szabad, akkor miért nem engedik behozni senkinek sem a fényképezőgépet?

Megtudtam. A templom előtti oszlopon nyomtatott cédula:

Legszebb emlék a fénykép. Fényképeztesse le magát nálunk. Felvételeink tíz perc alatt elkészülnek.

A templomi fényképezést is bérbeadták.

Az iskolában úgy tanítják, hogy Jézus kiverte a templomból a kufárokat.

ÜDVÖZLET FEHÉRVÁRNAK

1

Hozzád fornaszt az ifjúságom,
királyok ódon városa...
Jártam sok öreges utcádon,
kövedre vont az iskola.

Tied voltam s idegen voltam,
kis, gyanakvó falusi vad, —
tornyaid tövén bandukoltam,
százados gőg volt a szavad.

Idegen voltál nekem is te,
gyűlöltem sok sötét papod,
a sok keménygallért és közte
a zsíros kulák-kalapot,

gyűlöltem agg, álszent arcodat,
év-ezred kripta-illatát...
Mire roncsod új fényre támad,
ismer-e még valaki rád?

2

...A püspök lenéz balkonáról,
lenéznek a kövér atyák.
Húsos arcuk derűsre tárul:
övék még lenn a sokaság,

kerek, sötét karimák árnyán
csontos, kemény parasztfejek;
szemükben egy a könyv s a Sátán;
voksukkal Schlachta szédeleg.

Víg dalra gyújt a tisztes klérus:
— Míg a kalapok, koponyák
hozzánk húznak, — feszenghet Jézus —
meg nem változik a világ!

Nem változik? Tűnődtem benned,
Fehérvár, — ajkad hallgatott.
Tünődtök azóta, merengtek
helyettem, kormos ablakok.

3

Róttam egyszer utcáid, éjjel,
nagy tiszta csönd volt, hold sütött.
Aludt a város. Lágy zenével
harmat gyűlt a kövek között.

Mormolt a Gáz-gyár önfeledten.
Nem volt egyéb nesz. Béke volt.
Mentem, mint aki ismeretlen
világba kéretlen hatolt.

Mintha ma nőtt volna a pusztán:
üdén, könnyedén, boldogan
új város állt, — csodálta is tán,
mint lett ennyire multtalan.

Nyoma sem volt az év-ezrednek,
lefejtett a lidérc-nyomás.
Mozdult az anyában a gyermek,
csak ezt nem igen tudta más.

4

Fehérvár, újhodó Fehérvár,
neked küldöm üdvözletem!
Nem vagy sok, de nem is vagy légvár,
s tied a végső győzelem.

Idegen föld homokján, távol,
él egy fiad, szeret, figyel.
Gép döngicsél a fény-járt tájról.
Sok volt a rom. Épülni kell.

Száz apró hírből rakom össze:
ki vagy? mi lettél? mennyi vagy?
Fölgyújt egy-egy pártgyűlés messze
s piros zászlós gyerek-csapat.

Nem álom mindez, — szín-valóság.
Megtört végtére a varázs.
Szél harsog egy kültelki nótát,
s nem másnak cseng a kalapács.

MARIANOSZTRA

Részletek

JÚNIUS első napjaiban Nosztrán nagy ünnep van: a Szentháromság ünnepe. A pompa emelésére minden élőlényt mozgósítanak. A körmenetben nemcsak a fegyház hivatalos és kényszerű lakossága, hanem a falu népe is részt vesz. A négyszögben húzódó folyosó egyik sarkában mennyezetig érő feszület áll a falnál; ennek a feszületnek az ünnephez valamiféle köze van, hogy mi értelemben, már nem tudom.

Minket is beosztanak a körmenetbe. Peregnek a vég nélkül ismétlődő imák és fáradtan pillantgatunk egymásra. Most a menet eleje a feszülethez ért és a káplán úr beszélni kezd; ma ő az ünnepi szónok. Kapkodva rikácsoló hangja kellemetlenül szaggatja fülünket. A kereszt hatalmáról és dicsőségéről prédikál. Felfigyelünk, amikor egyszerre csak e szavakat halljuk:

— Azért ahányszor a kereszt előtt letérdepelnek vagy magukra a kereszt jelét vetik, jusson eszükbe, hogy az ama dicsőséges diadal emlékét jelzi, amelyet a kereszt a kommunizmus felett aratott, midőn a proletárdiktatúrát legyőzte.

Micsoda? A politikaiak fölvetik a fejüket. Hogyan mondta? Velünk, kommunistákkal akarják ünnepeltetni a proletárdiktatúra bukását? Mi magunk demonstráljunk magunk ellen? Soha!

Eddig, ha templomba vittek, keresztet vetettünk és térdet hajtottunk. A belénk rögzött liberális tradíciók hatása alatt hűvös kritikával néztünk körül, de harcot vívni a vallás ellen nem szándékoztunk. Most azonban a helyzet megváltozott. Amit már hetek óta érzünk, végre tisztázódott, a káplán úr ostobaságában kibökte a valót: amit itt a vallás címén csinálnak, politikai célt szolgál, amelynek követésére minket is be akarnak állítani.

A körmenet soraiban, ahol a politikaiak állnak, mozgolódás támadt, félhangos szavakat továbbítanak; és amikor a prédikáció végén a tömeg imádkozva leborul — egy kis csoport dacosan fölemelt fővel állva marad.

— És ezentúl így lesz — mondjuk Adler Gizivel egymásnak — soha többé sem térdet nem hajtunk, sem keresztet nem vetünk.

Megszorítjuk egymás kezét; Gitta, Betty s még néhányan egyetértően bólintanak. Nem hűvös kritikusok, hanem harcosok leszünk!

Kívülről tekintve ez csekélységnek tűnhetik. Hogy nem vetünk keresztet? Hát aztán? Vihar egy pohár vízben. De a magunk érzése szerint ebbe a kérdésbe, ebbe a dacba sűrűsödött egész harcos mivoltunk. Rabok vagyunk, de csupán a testünk az; belső világunkban szabadok maradtunk, demonstráljuk a fegyházban is: minket, kommunistákat nem igázott le Fehér-Magyarország keresztje...

...Másnap Mari nővér már pontosan tudja a történteket és csapkodva szidalmazza a kommunistákat. Ádler Gizi föláll és megmondja a véleményünket, rámutatva arra, hogy a pap politizált.

— És mi közük maguknak ahhoz? Mi jogon kritizálják maguk a tisztelendő úr beszédét? Ki kérdezi magukat?

Hagyjuk csapkodni a jégesőt; mi sem kérdünk senkit, megyünk a magunk útján.

Ezentúl a politikai foglyok az utolsók, »rosszabbak az utolsó cigánynál« (Mari nővér szavai szerint), mert hiszen a gyilkos bűnügyi csak egy-két embert ölt meg, a tolvaj csupán néhány embert károsított, a kommunisták ellenben »az egész országot tették tönkre«.

A fegyencnők elégülten néznek felénk; őket állították a politikaiak elé mintaképül... »Lám, Haverda Mária úrinő volt (hangsúllyal), mégis minő jámboran viselkedett a fegyházban! A politikaiak tanulhatnának tőle...«

Csöndesen mosolygunk — az anyagyilkos dicsőségére nem pályázunk.

Fejek és asztalok fölött a szemünk találkozik és beszél: Jobb így, jobb a nyílt harc; ez az alvó öntudatot is fölrázza, a tömegszuggesztiónak így kevesebb áldozata lesz. A bársonytalpak fölött kinyúltak a karmok, — de mi résen vagyunk.

A főnöknő is bejön, szintén nekünk prédikál.

— Csak vártam, vártam, azt gondolva: majd csak megjő az eszük nekik is! Észrevettem én, hogyan viselkedtek, de hagytam, vártam türelemmel hetekig, hónapokig. Azonban látom, hogy hiába! Sőt napról napra még rosszabb lesz, még nő a merészségük. Hiszen kész botrány már, amit csinálnak!

S a főtiszteletendő nagyságos főnöknő — uram, bocsássa! — földhözvágja az imakönyvét... Két rabnő készséggel kiroham a sorból, fölemeli a szent könyvet és áhítattal lefújja róla a port, míg mi elharapott mosollyal szemléljük a keresztény türelem végének e csattanós jelenetét.

Később e kis pattogások is lemaradnak és az apácák sima, illetőleg redős arca megint szelíden, nyájasan néz ránk. Gyanús csönd... Nagy kérdés, hogy mit jelent.

Egy hét mulva megkapjuk a feleletet: a politikaiakat büntetésből magánzárkába helyezik.

A FEGYHÁZBAN nagy esemény történt: egy fegyencnő megszökött. Az udvaron dolgozott és egy óvatlan pillanatban fölmászott a feszületre, amely a fal tövében ingalmasan pillantott alá a rabokra s átvetette magát a falon a kertbe, de minthogy megbicsaklott a lába, nem jutott messzire és a csendőrök hamarosan elfogták. Épp az imént hozták vissza és most a nagykonyhán »vallatják«.

Mi a belső udvar négyszögében sétálunk, ahol minden fordulónál a nagykonyha előtt kell elhaladnunk. A fegyencnők izgatottan súgják:

— Ott benn van! Az Oláh csendőr meg a Márton vallatják. Lesz ott ruha.

Most a főtisztelendő nagyságos főnöknő halad keresztül az udvaron, öntudatos, biztos léptekkel. Magas, testes alakja fölött mint vészmadár, csapkod kalapja két szárnya. Villog a szemüvege és apró, fekete szemének pillantása szúrósan ide-oda jár. A fegyencnők sora alázatos tisztelettel köszönti:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

A főtisztelendő nagyságos főnöknő alig észrevehetően billenti meg fejét és egy pillantással átfürkészi a sorokat. A kommunisták szótlan, hivatalos-feszes főhajtással köszöntik, de úgy tesz, mintha ezt észre sem venné és sebesen a nagykonyhába lép.

— A kínai anyacsászárnő! Tízezer évig tartson a te dicsőséged! — mormolják utána csufondárosan.

Mások is érkeznek; a fehérszárnyak egész raja libeg az udvaron át, hogy a konyha ajtajában eltűnjék. Sietve, aprózott léptekkel követik egymást, mellükön összekulcsolt kézzel; nagyon siethetnek, hosszan, előrenyujtott nyakuk mintha meg akarná előzni kis léptekkel haladó lábukat.

Egy hasonlat jut eszembe.

— Te — súgom fogaim közt az előttem sétáló politikainak (Mari nővér ma szórakozott és nem veszi észre, hogy két kommunista egymás mögött jár) — te, láttad már, mikor tyúkot vágtak és a beleket kidobják az udvarra, hogyan siet a többi csirke hosszan előrenyujtott nyakkal, hogy a finom falatból néki is jusson? Akár ezek itt... Ma nekik is lakomájuk lesz.

Odabenn a főtisztelendő nagyságos főnöknő beszél, hangja kicsattog az udvarra; öntudatos, biztos és szigorú ez a hang, mint egy ítélkező, kegyetlen bíró szava. Bűnről és büntetésről szól, kötelességről meg bűnbánatról, az örök kárhozat veszélyéről és az Úristen irgalmáról. Aztán rövid, határozott parancs:

— Csendőr úr! Tegye meg a kötelességét!

Valami suhog — üvöltő jaj; újabb suhogás — veszett jajveszéke-

lés; a konyha ajtajában szorongó apácák lábujjhegyre ágaskodnak, hogy jobban lássanak, a sétáló fegyencnők riadt kíváncsisággal megállnak. Mi, politikai foglyok összenézünk. A meg-megránduló szemöldökök alól undorral vegyes gyűlölet szikrázik elő.

— Gyalázat!

A mohón — kíváncsisággal leselkedő apácákra fenyegető pillantások esnek.

— Be, be, asszonyok, vége a sétának! — Mari nővér idegesen terelget bennünket, bosszús, elégedetlen arccal. Neki benn kell őriznie ezeket az átkozott kommunistákat, míg a konyhán vért bizsergetően suhog a bikacsök. Ő lemaradt a lakomáról.

Zúgva, háborogva vonulunk a terembe, a kezünk ökölbe szorul. Félhangos szavak mordulnak:

— Szadisták! Bestiák!

Egyikünk az asztal elé lép.

— Kedves nővér, ez is a keresztény irgalomhoz tartozik?

— Hallgasson! Magának itt semmi szava! Semmi megjegyezni valójuk nincsen! Maguk itt rabok! Megértették?!

És a szent ököl keményen az asztalra csap. A csukott ablakon át fojtott jajok elcsukló nyöszorgése szűrődik a terembe.

...A KÓRHÁZBÓL lélekharang csilingel.

— Már megint? Hiszen tegnapelőtt volt temetés!

Hullanak az emberek, mint ősszel a legyek; tüdővész, vérbaj, baleset, öngyilkosság, — a rabnőket sűrű rendben kaszálja a halál.

— Nem tudja, ki halt meg?

A cigányleány készséggel feleli:

— Ázs á séréncsítlen ássony, tudjá, áki a mináp megsékétt, is a csendérek össevertik. Háj! — Sűrű fejcsóválás, a többiek is sóhajtanak. — Bíz, azt a szegény teremtést csúnyán megraktáik. Nem is kelt fel többet a kórágyból.

...Temetés. Ma nagy parádé lesz. Az összes rabokat kivezénylik, még a politikai foglyokat is. Az udvaron már felállították a ravatalt és az apácák teljes számban állnak a gyalulatlan koporsó mellett. Néma figyelem. Ma beszéd is lesz, maga a főtisztelendő nagyságos főnöknő tartja. Nagy tisztesség a halottnak.

A magas, testes alak előlép. A hangja nyugodt és biztos, mint a bíróé, aki felolvasta a halálos ítéletet és most kegyelemre ajánlja a bűnöst. Újra a föld bűneiről beszél, a gyarló testnek kísértéseiről és a vezeklés tövises útjáról, amelynek végén a mennyei üdvösség glóriája int. A sok szigorú és kegyelmes szó közül úgy csendül ki egy mondata, mintha rég letűnt századok kései visszhangja volna:

— Nagy bűnös volt — mondja a főnöknő, kezével a koporsóra mutatva — de gyarló teste már itt e földön megszenvedett vétkeiért és így remélhetjük, hogy elnyeri a mennyei irgalmat.

Mintha középkori máglyák sötét füstje emelkednék az ég felé és vörös lángok nyaldosnának körül vonagló emberi testeket, akiket szent öltönyű hóhérok megkínoznak, halálra gyötörnek, hogy — megmentsék az áldozataik lelkét...

Szent inkvizíció, nem haltál meg! — suttogom magamban — itt élsz ma is, irgalmas szüzek rózsafás kertjében, jámbor elmélkedés és csöndes munka békés falai közt.

A »Circumdederunt« siráma ideget hasítóan süvít, majd egy mélyen búgó hang kezdi keresztény megadással:

— Miatyánk, ki vagy a mennyekben...

A fegyencnők térdre hullnak, néhányan hangosan zokognak. A jelt megadták, illendő sírni ilyenkor.

A mi kis csoportunk mozdulatlanul áll, hidegen, sötét, néma daccal. Nem halljuk az imát, nem hull térdre közülünk senki, nem kérjük vétkeink bocsánatát, csak nézünk mereven a ravatalra, nem is a ravatalra, — a koporsó felett magának a főtisztelendő főnöknőnek nagyságos arcába. A többi apáca is föltekint, riadt botránkozással; a két tábor — a térdeplő apácák hosszú, kettős sora s az álló kommunisták kicsiny csoportja — farkasszemet néz.

Ez mégis csak sok! A főfegyőr a csoportunk felé közeledik és tompított hangon, parancsolóan ránk mordul:

— Térdepeljenek le! Azt a kutyateremtését! Mi lesz?!

Senki sem mozdul.

A nagybajuszú ember mintha vállon akarná ragadni a szélről állót, de előbb kérdően pislant a főnöknő felé. A fehér, nagy vászonkalap alól szúros, fekete szempár vibrál az álló csoportra, mintha mérlegelné az összecsapó akaratok erejét. Szinte megkövült arcok szemrebbenés nélkül állják a nagyságos hatalmasság tekintetét.

Alig észrevehető intés — a főfegyőr úr hátravonul s gondolkodva megsodorja bajuszát... Ez itt másféle matéria, mint a többi; ilyen még nem volt a keze alatt. Tagadni a lopást, megszökni — azt igen, azt megtették itt Nosztrán nem egyszer; de le nem térdepelni, mikor ezért büntetés jár?! És csak úgy, minden haszon nélkül, egyszerűen passziózva, mert így akarják?

Furcsa! A fegyőr úr érdeklődve nézegeti a csoportot. Az első sorban egy púpos kis nyomorék áll. Fél kézlegyintés földre roggyasztaná, s mégis áll.

— Még az a kicsi is? Na nézd!... — A nagybajuszú ember többször megcsóválja tapasztalt fejét.

...A temetésnek vége; nyolc fegyencnő vállára emeli a koporsót és kiviszi a temetőbe. A halottat csak volt társai, a III. terem rabnői kísérik.

Másnap az udvar faláról eltűnt — a feszület. Krisztus, a keresztre feszített, túlságosan irgalmas, az ő vállain át — szökni is lehet. Az »Istenfia« szobrát elbujtatták a kegyes nővérek, mert Mária-Nosztrán még az istennek sem szabad — irgalmasnak lennie.

Minket, kommunistákat pedig a magánzárkákba csuktak.

POCSPETRI

Részlet A porban c. elbeszélésből

A BESZÉD végével a tömeg elindult a községháza felé. Egy meg-meglebbenő ezüst porfelhőben jártak, amely mint egy mozgó gomba, néhány méterrel a fejük fölött kidudorodott és csipkésen szétcsapott, míg a szára, a tömeget körülkerítve egyenletes mozgással haladt el a templom mellett a községházát előző nagy tér felé.

A plébános fáradtan ült a hársfa alatt. Megvárta míg az iskola-udvarról el nem tisztul a nép, majd harmadmagával, Smalhánsz Andrással és a tanítóval utánuk eredt. A tömeg eleje a Boldogasszony anyánk-at énekelte, hátul a lazább sorok és csoportok halkan mormogva topogtak a ködös holdfényben. Lehettek vagy ötszázan, nagyobb részük nő. Mindegyik egy-egy kis porfelhőt vitt a hátán, mint gyapjúkat a birkák, szájuk pállott volt, szemük égett. A templomhoz érve két-három öregasszony kivált a sorból s behúzódott egy rózsafüzérre a hűvös bolthajtások alá.

A templom előtt, amelyet csak egy sövény választott el a községháza kertjétől, a papék egy visszafelé loholó strázsabotossal találkoztak. M.-ből rendőrség érkezett, jelentette lihegve, két kerékpáros rendőr; a kerékpárokat bevitték az irodába, az uraság egykori ebédlőjébe, maguk a tornácon állták fel. — A tisztelendő úrért jöttek? — kérdezte a legény.

— Hogy a fenébe — mondta a tanító — akkor egyenesen a plébániára mentek volna! — Hirtelen elhallgatott s a papra nézett: ez a könyökével oldalba lökte.

— Megeshetik — mondta a tisztelendő úr egy idő mulva, fejét lehajtva — hogy értem jöttek. Ha a képviselőtestület kiadja az iskolát, akkor előbb-utóbb elvisznek.

— Mit tegyünk, főtisztelendő úr? — kérdezte a legény.

— Énekeljetek, fiam! — mondta a pap, illatos olajjal kikent hangján.

Ketten mentek tovább a községháza felé, Smalhánsz András lemaradt a templom előtt. — Vajjon ki hívta ki a rendőröket? — kérdezte a fiatal tanító. — A főbíró?

A pap a holdfény felé emelte szürke arcát. — Jól tette! — mondta csendesen. — Nagyon jól tette! — A tanító nem értette meg. — Hogy, hogy?

— Nagyon jól tette — ismételte meg a plébános. — Jobbkor nem is jöhettek volna, fiam.

A sövényen túlról, a községháza felől már lehallatszott a türelmetlen, izgága kiáltozás, az első hullám fröcskölése, amely a községháza tornácának vágódott. — Az is meglehet, hogy a jegyző telefonált értük — mondta a pap, fejét ingatva.

A tanító megint nem értette. — A jegyző?

— Hogy fedezze magát, édes fiam. — A tisztelendő úr ferde orra alatt szelíden elnevette magát. — Jelentést tett a kegyes izgalomról, amely elúrhódott éklézsiánkon, s amely bizonyos aggodalmakat kelt benne.

— De hiszen végig velünk volt — csodálkozott a tanító — mikor telefonált volna?

— Egy félórával később ért az iskolába, mint jómagunk — bólogatott a pap.

A községháza előtt — amelyet a régi J.-féle kuriából alakítottak át — egy orgona- és jázminbokrokkal kerített, nagy füves térség terült el. Hét lépcső vezetett fel a térről az oszlopos tornáchoz, mely most teljes holdfényben ragyogtatta a házba szolgáló csukott üvegajtaját s kétoldalt a zöld zsalugáteres ablakokat. A ház templomfelőli keskeny oldalán is lépcső vezetett fel az oldalsó bejárathoz, amelytől egy széles kőpadozatú folyosó futott az épület túlsó, vak végéig. A strázsabotosok úgy oszlottak szét, hogy szemmel tarthassák az oldalsó bejáratot s a hátsó ablakokat is Ha újra beborul, félős, hogy a sötétben a községtanács az ablakokon át odébb áll.

A tisztelendő úr a kert sarkában egy ribizkebokorba állt be; innét át lehetett tekinteni az egész holdvilágította terepet. Látta, hogy a tanító befurakodik a tömegbe s néhány pillanat mulva már el is tűnik hullámaiban. A nép teljesen betöltötte a hatalmas teret, a tornáchoz vezető alsó lépcsőket is ellepte, de fönn a tornácon a két rendőr, puskával a kezében, még magában állt. — Asszonyok, előre! — kiáltották itt is, ott is — asszonyok, előre! — A ribizkebokor előtt néhány lépésnyire két öreg nénike állt — az egyiket, özv. Brüll Jánosnét, a pap megismerte mankójáról s foltozott szoknyájáról — ezek egymásra néztek, egyideig halkan tanakodtak, majd sántikálva elindultak a tornác felé. Egy kövér asszony, szoknyáival csapkodva, mint egy tajtékos hullám rohant el a sövény mellett, egy másik leguggolt a földre, majd néhány pillanat mulva felcihelődött s belevetette magát a tömegbe.

A tornác lépcsőjén a nép lassan nyomult felfelé; hátulról a düh szorította, mint a légnyomás. A strázsabotosok utasításaiknak megfe-

lelően az oldalsó bejárat s a kuria háta mögött álltak fel. A képviselőtestületből még senki sem mutatkozott.

— Katolikus iskolát akarunk! — süvítette egy csorbaélű, megbicsakló vékony hang. — Katolikus iskolát! — Az első kiáltás, mint egy kés, végigszaladt a tömegen s kifejtette belőle a düh előnyomtatott mintáit. — Le a községtanácsosal! Katolikus papot akarunk!... Katolikus jegyzőt!... Katolikus iskolát! — ordították jobbról-balról, leghangosabban az asszonyok.

A pap két kezéből tölcsért formált a szája elé. — Nem engedjük a papunkat! — dörögte elváltoztatott hangon a bokorból.

Az erős holdfényben jól látszott a sötét emberi alakok mozgása. Fönt, a tornácon két rendőr hátrálni kezdett, a lépcsőket már elborította a nép. A ribizkebokor előtt két legény haladt el. — Gyere hátra cigarettázni! — mondta az egyik.

— De a tisztelendő úr azt parancsolta...

— Teszek rá. Gyere hátra cigarettázni!

A pap nem látta az arcukat, a hangjukról sem ismerte meg őket. A tömeg széle másutt is kirojtosodott, emitt egy lány s egy legény vált ki belőle, messzebb egy három-négy főből álló csoport, a zöme azonban mindjobban bepréselődött saját izgalmába. Az utca felől ütemes döngések hallatszottak: a faluba szétküldött legények botokkal verték a kerítéseket.

A pap órájára nézett: háromnegyed tíz volt, amikor a tornáctól jobbra eső, kivilágított ablakon megjelent id. Konzili Pál, a képviselőtestület legöregebb tagja. A nép olyan kurjongatással fogadta, hogy jóideig nem jutott szóhoz. Mire integető karjaival végül is csendet teremtett, váratlanul megkondultak a harangok; előbb a templom kisharangja, ideges, riogató kiáltozással, majd a félrevert öreg harang szigorú tetemrehívása. Amíg a harangok szóltak, legföljebb kiáltozni lehetett, szót érteni nem. Az utcáról újabb csoportok érkeztek futólépésben, sokan szekercét, fejszét, kapát hoztak.

— Emberek — kiáltotta az öreg Konzili Pál az ablakban — a községtanács az államosítás ellen szavazott.

A pap a bokorban elmosolyodott. Jobbkéz felől egy kis fehér jázminbokor virágzott, letört egy kis fehér ágacskát s a szájába vette.

— Nem adjuk ki az iskolát — folytatta az öreg Konzili az ablakban — tehát nyugodjanak meg, emberek, s mindenki menjen haza!

A tömeg nem mozdult. Látni akarták a jegyzőkönyvet, mely a képviselőtestületi határozatot írásba foglalja, a jegyzőkönyv azonban még nem készült el. Bizalmatlanok voltak. — Magát becsületes embernek ismerjük — kiáltották az öreg Konzili felé — de most magának sem hiszünk! — Ha már letárgyalták a kérdést, akkor miért vannak még a községházán, miért nem mentek haza? Nincs még egy hete, hogy a Nemzeti Bizottság, amelynek minden tagja egyúttal kép-

viselőtestületi tag is, az államosítás mellett szavazott s most hirtelen megfordították volna a szekeret? Miért hivatták ki rendőrséget — kiáltozták. — Nem azért-e, hogy elvigyék a papot? Addig nem tágítunk innét, amíg a községtanács el nem küldi a rendőröket s maga is haza nem megy.

A harangok újra megszólaltak. Az öreg Konzili visszament az irodába, a kivilágított ablak üresen maradt. Az ablak mögött, a tapétás falon egy aranykeretes csendélet látszott, fácánokkal, narancsokkal. Kövek repültek az ablak felé. Az utca felől egyre többen tódultak be az udvarra, álmukból felriasztott emberek, akiket a harang vert ki az ágyukból. — Hol a kopasz? — kiáltotta valaki. — Jöjjön ki a kopasz! — Az ablak üresen maradt. — Adjátok ki a szép fiút! — hallatszott a sűrűből egy gúnyosan kiforduló hang.

A legfelsőbb lépcsőn állók hirtelen megtántorodtak s bukdácsolva beszaladtak a tornácra; az észrevétlenül sűrűsödő nyomás váratlanul kilódította őket helyükről. Minden mozdulat megduplázta saját magát: a felemelt karok, botok árnyékai visszafenyegetőztek a tornác holdsütötte faláról. A balsarokban álló rendőr hátralépett, felemelte puskáját s a levegőbe lőtt.

Az egyik legény, Miterli Antal, egy ütést kapott a fejére, megtántorodott s legurult a lépcsőn. Minthogy a körülötte tolongók miatt nem tudott felállni, négykézláb visszamászott a tornácra s az egyik oszlopba kapaszkodva félrehúzódzkodott. Épp szemben találta magát a rendőrrel. Kicsavarta kezéből a puskát, tüzelőállásba helyezte s lenyomta a ravaszt. A rendőr elvágódott. A másik rendőrt már négyöten ütötték, az egyik legény hátulról a nyakába ugrott s tenyerével befogta a száját.

A két lövés között legföljebb egy-másfél perc telt el. Lent, a ribizkebokorban a pap megfordult s a sövényen átvágva kifutott a templom mögötti kis térre, amelyről egy keskeny gyalogösvény vezetett le a plébánia szőlőjébe. A szőlőn túl már a holdfényes, zöldezüst búzatáblák fogadták, itt valamivel hűvösebb is volt. Egy negyedóra alatt kiért Smalhánszék kukoricásába, majd a veteményesen át — anélkül, hogy útjában bárkivel is találkozott volna — bekanyarodott a nagy paraszthaz udvarába. A háromlábú, tésztaszínű kutya ismerte, nem ugatta meg.

Az egyik belső, sötét szobában ült le, a sarokba, a komód s az ágy közé. Nem engedett lámpát gyujtani. A ház üres volt, csak az asszony huga, egy tizennégyéves süldő lány, akinek apja Pesten napszámoskodott, szöszmötölt a szomszéd szobában. Smalhánszék egy félóra mulva értek haza. Az asszony be sem ment a szobába, a konyhában a tűzhely elé kuporodva egy bögre tejet kortyolgatott. Odakünn újra beborult, a holdfény lassan elhúzódott az ablak elől.

A magas, nagycsontú Smalhánsz, a gyertyával a kezében szótlanul megállt az ajtóban.

— Húzza be a spalettát! — mondta a pap.

A paraszt hátrafordította fejét.

— Ne a gyereket hívja, maga húzza be!

A komódon a prágai Jézuska kis viaszfigurája állt, hosszú, szőke parókájával, arannyal hímzett miseruhájában. — Vigyázzon a gyertyával — mondta a pap — nehogy tüzet fogjon! Adjanak enni!

Smalhánsz visszament a konyhába. — Vigyél be neki vacsorát! — mondta feleségének. Ez szótlanul felállt s kiment a kamrába. Az ember megvárta, amíg vissza nem tér, aztán az asszony hátamögött újra bement a szobába. Az asztal fölé hajolva, szemügyre vette az ételt: egy fehér porcelántányérban szalonnát, zöldhagymát, kenyeret, mellette egy kancsó bort.

— Meghalt? — kérdezte a pap a sarokból.

Smalhánsz feléje fordította kövér, borostos arcát, gyulladásos, vörös szemhéjaival. — Úgy hallom — mondta.

— A rendőr?

Az ember a fejével intett.

— Más senki?

— Nem voltam ott — morogta a paraszt. — Azt mondják, hogy sebesültek is vannak.

A pap felállt s az asztalhoz lépett. — Valami meleget is ennék — mondta. — Süttessen egy rántottát négy tojásból... Biztos, hogy meghalt?

— Nem voltam ott — ismételte az ember rosszkedvűen. — Azt hallom, hogy meghalt.

Az asszony odakünn begyujtott a tűzhelybe, egy kis füstszag húzott be a szobába. A pap lassan leereszkedett a székre, szürke arca egy víz volt, a szája remegett. — Muszáj valamit ennem — mondta —, mert elájulok. — Ki lőtte le?... Miterli? — A paraszt nem felelt. — Miterli? — ismételte a pap, miközben kenyeret szelt, majd maga elé húzta a tányért. Smalhánsz vállat vont. — Már mondtam, hogy nem voltam ott!

— De mit beszélnek?

— Beszélnek mindenfélét.

— Én láttam, hogy Miterli lőtte le — mondta a pap.

A paraszt lassan leeresztette nagycsontú, hatalmas testét a keskeny faszékre. — Maga láthatta — morogta — én nem láttam.. Hozzon nekem is szalonnát! — kiáltotta ki az asszonynak a konyhába, ahonnét már behallatszott a tojáshéj lágy recsegése.

A pap felszeletelte a szalonnát, levágta a hagyma szárát, bort öntött a pohárba. Evés közben időnként letette a kést s a gallérja mögül

kihúzott szürke zsebkendővel letörölte arcáról a halálfélelem verítékét. — Maga hol volt? — kérdezte.

— Imádkoztam.

— Hol?

— A templomban — felelte a paraszt s gyulladásos szemével élesen a pap szeme közé nézett. — Amikor hírül hozták, hogy a rendőrt lelőtték, épp a templom előtt álltam.

— S aztán?

A paraszt lehúnyta a szemet. — Betértem.

— Jól tette — mondta a pap. — Nem megyek ma haza éjszakára. Maguknál alszom.

Csend volt. A pap úgy hányta magába a szalonnás, kemény rántottát, mint a vizet, időnként letette a villát s kidülledt szemmel kenyeret és két-három hagymát markolt szájába. Az asszony a háta mögött állt, a komód mellett, ahonnét szemmel tarthatta a konyha udvarfelőli bejáratát, s kezét összekulcsolva, hangtalanul imádkozott. Az utca felől behallatszott a hazafelé özönlő nép lábdobogása, egy-egy párbeszéd elmosódott foszlánya. A kutya szakadatlanul ugatott.

— Hol akar aludni? — kérdezte az asszony. — A szobában?

— Nem tudom — mondta a pap. Ferde orra mentén sűrű cseppekben szaladt a veríték s összefolyt a szája sarkából lecsorgó zsírral. — Talán a fészerben. Hány tojásból sütötte a rántottát?

— Négyből.

— Süssön még négyből — mondta a pap. — Reggel óta nem ettem. — Felszakította a reverendáját, egy gomb lepattant s a földre gurult, a gallérját a szoba sarkába vágta, majd lehajolt s felfűzte a cipőjét. A karja úgy reszketett, hogy amikor újra kezébe vette a villát, nekivágta a tányérnak s kitörte a szélét. Az asszony még mindig a háta mögött állt, hasán összekulcsolt kezekkel. — Sajnálod tőlem — dadogta a pap hátrafordulva s úgy belevágta a villát a tányérba, hogy az kettérepedt — sajnálod tőlem a négy tojást? Az utolsó vacsorát? Nem kerestétek meg rajtam a Krisztus verítékét is? Négy tojást sajnálsz, amikor négy ökröt, ha elém raknál, akkor is ti keresnétek rajtam?

— Eriggy! — mondta Smalhánsz. Az asszony szó nélkül megfordult s kiment a konyhába. A külső ajtón kopogtak. — Ez a tanító — mondta a pap, miközben levetette cipőjét és a sarokba hajította — engedje be! Hozzon még kenyeret és hagymát!

A tanító hajadonfőtt, lihegve állt meg az asztal előtt, csapzott haja belógott fiatal homlokába. — Biztos, hogy meghalt? — kérdezte a pap. — Miterli lőtte le?

A tanító csak a fejével intett.

— Elvágtátok a telefonhuzalt?

— Két helyen — mondta a tanító elcsukló hangon. — A halottat a községházára vitték. Nem megy el hozzá?

— Minek?

Újra kopogtak. A kisbíró állt az ajtóban, egy puskával a kezében.

— Minek? — ismételte a pap, újra a tanító felé fordítva arcát, amelynek balsó, kisebbik fele a ferde orr mentén egyszerre rángatózni kezdett. — Minek? Provideálni? . . . Protestáns volt! — Hirtelen az asztalra borult, rángatózó arcát a hideg fához szorította. — Velem ki törődik — ordította, öklével csapkodva az asztalt — rólam ki gondoskodik? Nekem még enni sem adnak! — Háta ívbe görbült az asztal fölött, mintha görcs feszítené. — Vigyék ki azt a puskát — hörögte — vigyék ki, nem akarom látni! — Az ajtóra meredt. — Ki jön már megint?

Odakünn a konyha lassanként megtelt emberekkel. Smalhánszné belökte az ajtót s egy hosszúnyelű serpenyőben három vastag szelet, zsírban sistergő sonkát, ráütve négy tojást, kenyeret s egy újabb kancsó bort tett le az asztalra. A pap rögtön enni kezdett, szeme vérben forgott, homlokán kidagadtak az erek. Két pohár bort hajtott fel egymásután, hagymát sózott, megszagolta, aztán bemártotta zsírba, kenyeret tört melléje. A szobában mindenki elcsöndesedett. A kisbíró lesütötte szemét, a többiek is csak a szemük sarkából nézték a halálfélelemben verítékező, száját tátogató, hörögve csámcsogó embert. Odakünn a konyhában is elhallgatott a csendes neszezés, csak az udvaron ugatta a kutya az utolsó menekülőket, kik a ház előtt elszaladtak. — A sebesültekkel mi történjék? — kérdezte a tanító, amikor a serpenyő kiürült, s a pap már csak a száraz kenyeret eszegette. Nem kapott feleletet. A kisbíró az ajtóban hirtelen hangosan sírva fakadt, kiejtette a puskát a kezéből s kiszaladt az ajtón. — Tisztelendő úr, mi legyen a sebesültekkel? — ismételte meg a tanító reszkető hangon. — A Kolb Antalnak beszakították a fejét, a segédjegyző pedig, aki a rendőr mögött állt, a vállába kapott egy fejszét. Még jódunk sincs Be kellene őket szállítani . . .

A pap felállt. Arca vonaglott, teste rángatózott, hörgött, nyögött, szájából egy vékony szükölő hang fütyült ki, mint egy beteg malacból. Nem tudott beszélni, a levegőt rágta kínjában, mindkét kezével csapkodta az asztalt. A konyhából lábujjhegyen betódultak az emberek. Mariska, Smalhánszné kishúga letérdelt a komódnál, a prágai Jézuska előtt s könnyező szemmel, hangosan szipogva imádkozni kezdett. Az ajtónál is elsírta magát egy asszony.

— Ha beszállítjátok őket — kiáltotta a pap, amikor végre levegőhöz jutott — a rendőrség még az éjjel kijön értem.

Senki sem felelt.

— Ha beszállítjátok őket — ordította elkékült arccal — akkor engem holnap felakasztanak. — Újra levetette magát a székre, fel-

markolta a nagy fehér cipót, belefalt. Szeméből patakzottak a könnyek. Az ajtónál szorongó asszonyok közül többen hangosan sírva fakadtak. — Hol fogok ma éjjel aludni? — mondta lihegve s a félig megrágott falat kifordult a szájából. — Ki ad szállást az üldözöttnek?

Egy sovány, kistermetű öreg nénike csoszogott ki a lámpafényre. — Tessék hozzám jönni, tisztelendő úr — mondta — én özvegyasszony vagyok, nálam nem fogják keresni. Két fiam esett el a háborúban. — A pap rávetette véreres szemét, megnézte.

— Nem merek — mondta, fejét rázva — nem merek Nem tudok a lábamra állni.

A konyhában mozgolódás támadt, az ajtóban álló tömeg szétnyílt, utat engedett. A főbíró jött be, kerek, fekete kalapjával a fején. Olyan csend lett, hogy hallani lehetett a tisztelendő úr nagy ezüst zsebórájának a ketyegését. A főbíró szúrós szemével körülnézett a szobában, járomcsontján a két málnapiros folt elfeketedett. — Menjenek ki a szobából — mondta rekedten. — Mindenki menjen haza, aki nem idevaló! — Megvárta, amíg a konyhaajtó az utolsó látogató mögött is be nem csukódik. — Húzza fel a cipőjét — mondta a papnak — innét el kell tűnnie! Beliczer János lóra ült s átment N.-be. Még az éjjel nyakunkra hozza a rendőrséget.

— Hova menjek? — ordította a pap, mindkét karját kitárva.

A főbíró tarkójára tolta a kalapját. — Jöjjon velem — mondta — majd én eligazítom. Nálam nem fogják keresni.

A földek felé mentek ki, az udvar végéről. — A puskát adják be a községházára — mondta elmenet a főbíró Smalhásznak — nehogy amiatt is baj legyen!

Alig értek ki a kukoricásba, az országút felől gyorsan közeledő motordübörgés hallatszott, az újra kibukkant hold fényében egymás mögött két hatalmas porfelhő szállt magasba. — A rendőrség! — morogta a főbíró. Levette kalapját, letérdelt, imádkozott. A pap egy ideig nézte, aztán elfordította fejét.

JONASZ ATYA

Részlet A szabadság árnyékában c. regényből

EZEK A HIREK csak megerősítették őket abban a tudatban, hogy nincsenek egyedül s hogy az ország többi részein hasonló munka folyik. Igy tehát szükség esetén segítségre is számíthattak. Itt Debrecenben már megállapodtak a tervekben. Egyelőre terrorcselekményekkel akarták megzavarni a város békésnek látszó életét. Fenyegetések, névtelen levelek. A sikerben nem kételkedett egyikük sem. Hogyan is kételkedtek volna, amikor a páter megáldotta őket s szikár, csontos alakja tüzelve ágált, érvelt a fiúknak, akik mindent elhittek neki.

Második programmpontjuk volt e terrorcselekmények kiterjesztése az ország egész területére. Úgy számítottak, hogy mindazok, akik elégedetlenek vagy ellenségesek a mai rendszerrel, csatlakozni fognak hozzájuk. Egyik közülük, bizonyos Klinkhammer Feri nevezetű (nemrégen tért haza Németországból) összeköttetésben áll az ausztriai nyilasok vezetőivel, akik pénzt és fegyvert ígértek. Különben pedig Koltay, egyik társuk (valaha páncélos főhadnagy), tudott a Nagyerdőben, Debrecentől vagy hat kilométernyire egy rejtett fegyverraktárról, amelyet még a nyilasok rejtettek el, s amely érintetlenül ott hever egy bizonyos fa megjelolt tövében. A rejtekhelyet Koltay csak Fábrinak és a páternek árulta el, akik egy hajnalon kimentek a megjelölt fához, felásták a vermet s abban vízhatlan zsákokba varrva nagymennyiségű géppisztolyt, revolvert, kézigránátot és töltényt találtak. Mindegyikük magához vett egy-egy revolvert (néhányat beledobáltak a hátizsákba a többiek számára), lőszert és gránátokat, aztán lefedték a vermet és visszamentek a városba, ahol még aznap délelőtt kiosztották a fegyvereket. Igy már mindegyiküknek volt revolvere s néhány golyója. Az a tudat, hogy szükség esetén még másfajta fegyver is rendelkezésükre áll, biztosakká, fölényesekké tette őket, néhány utcai verekedést provokáltak, amiért aztán Jonasz atyától fejmosást kaptak. A páter kiabált, fenyegetőzött és kijelentette a sápadt fiúknak, hogy ezekkel a sületlen viccekkel felboríthatják féltve őrzött terveiket. Ettől kezdve nagyon vigyáztak, mit hol és hogyan mondanak, így nagyobb baj nem is történt.

A mai nap azonban sokat jelentett Fábrinak. Mai összejövetelükön kellett határozni arról, hogy kik fogják elkövetni az első terrorcselekményeket, vagyis kik fogják lelőni az orosz katonákat. Már reggel dobogó szívvel ébredt, álmában ismét a harctéren volt s újból végigélte aljas gyávaságát. Ezt a szégyent le kell mosnia magáról. Magában vívódott terhével. Még anyjának sem mesélte el, mert félt korholó tekintetétől, feddő szavaitól s igazán nem akarta hallani azokat a legendákat, amelyek az Andreánszkyak nevéhez fűződtek. — Azért neveltelek magyar katonatisztnek, hogy megfutamodj az ellenség elől — mondaná szemrehányoan az anyja — s Fábri ezt nem tudta volna elviselni.

Örült, hogy jó alkalom kínálkozik, megtapogatta revolverét a hátsó zsebében s arra gondolt, nem volna-e jobb esetleg géppisztolyt vinni magával. Még nem határoztak afelől, hogy a gyilkosságot hol, milyen körülmények között követik el. Fábri képzelete szabadon csapongott. Többször elképzelte magát már ebben a helyzetben s mindannyiszor megelégedéssel tapasztalta, hogy nem érez félelmet, inkább heves izgalmat, mély kielégülést.

Lefordult a Piac-utcára s végigment egészen a Bikáig. Itt jobbra tért, a Csapó-utcán, a Vár-utcáig. Ebben az utcában tartották a megbeszélésüket. A választás azért esett Deákékra, mert a fiú szülei elutaztak s a nagy lakás üresen állt. Deák debreceni fiú, egyetemista korában került be a Turul-féle szervezkedésbe, majd katona lett, zászlós, fogságba került s csak úgy, mint Fábri, megszökött. Hazatérése óta nem volt hajlandó semmihez sem fogni, sem tanulmányai befejezését (jogász volt), sem apja mészárszékének átvételét nem találta megfelelőnek. Leginkább munkátlanul cselleng a poros utcákon, lelógó fejjel, bozontos üstökét homlokára fésülve s nagy, szomorú dióbarna szemeivel maga elé meredve, mintha mindig valamilyen fájdalmat takargatna.

Mikor belépett a szobába, Jonasz atya és Deák az asztal fölé hajolva babrált valamivel, Fábri közelebb ment. Rátette kezét Deák vállára és megérintette a páter szoknyáját. Erre mindketten felnéztek a térképről, mert Fábri akkor vette észre, hogy e két férfi előtt Debrecen és környékének térképe fekszik. Kezet ráztak.

Fábri a térkép fölé hajolt érdeklődve.

— Mit kerestek? — kérdezte halk, fojtott hangon. Jonasz atya előrebökött. Nagy, csontos ujja mint valami nyíl meredt, s Fábri hirtelen felnagyítva látta az ujjait, pórusaival, ráncaival, bütykeivel, olyan volt, mint maga a pap, egyenes, száraz, csontos, kiaszott, izgága s félelmetesen energikus.

— Ide kell ma mennünk — szólalt meg Jonasz atya s ujjával a Debrecen—Hajdúböszörmény felé vezető utat mutatta. — Erre gyakran járnak oroszok.

Hangja szárazon csapott ki a torkából s szavai mérhetetlen gyűlöletet leheltek. Fábri szinte megrettenve lépett e tüzes lehelet elől. Felnézett a papra. Jonasz atya fekete, állig gombolt reverendájában, hatalmas faragott kereszttel oldalán, s ökölbe szorított balkezével meredten állt, elvette ujját a térképről s a levegőbe bámult. Egyikük sem szólt. Az elsötétített szobában halkan zizegett a levegő, a bútorok néha-néha megroppantak. Deák sápadtan hallgatott, hol a papot nézte, hol Fábrit. Tudta, hogy életének döntő fordulatához ért, s ezt a mélyen remegő izgalmat még a frontra indulásakor vagy az első bevetés alkalmával sem érezte. Lába nehéz volt, mintha ólmot öntöttek volna beléje, tüdeje kényszeredetten zihált s nyakában állandóan kényelmetlenül csiklandozó vibrálást érzett. A szobába zsúfolódó izgalom átszikrázott rajta, mint egy villamosütés. Tétován mozdult meg, amikor zörögtek az ajtón.

Rövid közökkel egymásután szállingóztak a fiúk. Valamennyien halkan köszöntek, aztán szótlanul leültek a székekbe, fotöjökbe. Akinek már csak a földön vagy az asztalon jutott hely, az csendben lekuporodott a padlóra, vagy felült a hatalmas diófaasztalra és várt.

A pap az ablaknál állt, nem fordult meg, a belépők köszönésére mindannyiszor csak megbiccentette a fejét. A szállingózók a szobába való belépésükkor rögtön érezték azt a fojtó, fülledt szikrázást, amely megtöltötte a szobát.

Több, mint hat hete vettek részt ezeken az értekezleteken, melyek minden alkalommal forróbbak, hangosabbak, szenvedélyesebbek lettek, s amelyeken — úgy érezték — életüknek valamilyen új formája kezd kialakulni. Szívesen jártak a megbeszélésekre, élénken helyeseltek Fábrinak és hallgatták Jonasz atya szenvedélyes előadásait az isteni gyűlölet földi megvalósításáról. Ma mindannyian rossz előérzettel és kelletlen fintorral jöttek, inkább kényszerből. Tudták, miről lesz szó. Eddig a terrorcselekmények, a gyilkosságok, az ellenforradalom csupán a szobák zárt levegőjében élt, borozgatás közbeni tervezgetés volt, most azonban mindez a megvalósulásának első pillanatához érkezett. Ma meg kellett tenni az első lépést! S a belépők mindannyian érezték feladatuknak roppant súlyát és óriási veszélyeit. Mit is jelentett az, megölni egy vagy két orosz katonát? Rossz esetben az akasztófát, jobb esetben egy életen át tartó bujkálást (legalább is addig, amíg nem győznek s az bizony Jonasz atya szerint is egy-két évig eltart még), rettegést, izgatott éjszakákat, s még izgatottabb nappalokat.

Jonasz atya hirtelen megfordult és szikrázó tekintettel végigsuhintott a társaságon. A pap a belépők halk köszöntéséből, a csendes gubbasztásból azonnal észrevette, hogy valami nincs rendjén. Ezzel a suhintó éles villanással akarta helyreállítani a kizökkent kerekeket,

— Mindannyian itt vagytok?

Fábri végigszámolta a jelenlévőket. Nyolcan hiányoztak. Háromnegyed négy volt. — Tizenkettő — mondta hangosan, mert ő is érezte a fiúkból áradó bizonytalanságot; igyekezett valamilyen közönyös hangon beszélni. Magában egyszerre határozottabban érezte, hogy megerősödik, szinte már kívánja a megbeszélés végét, hogy elindulhasson és elvégezhesse a kijelölt feladatot. Vajjon ki lesz a másik? — tünődött s ahogy végignézett az itt jelenlévőkön, úgy látta, senki sincs, aki neki megfelelő partner volna. A pap eljött az ablaktól és megállt az asztal mellett. Egy vékony fénycsík esett az arcára, s megvilágította száraz, kemény szájât, amely furcsán vonaglott. Fábri látta, hogy az indulat át meg átjárja a papot.

— Tudjátok, miért jöttetek ide? — csattant bele a csöndbe a pap hangja s ez a szaggatott, ideges kérdés megrezzentette a körben ülőket. Mindannyian bólintottak.

— Ma elérkeztünk tevékenységünk igazi állomásához. Munkához kell látnunk. Eddig csak beszéltünk, beszéltünk, mindig csak beszéltünk! Magyar ember tesz és nem beszél annyit. Beszélni a kommunisták szoktak. — Pillanatnyi szünetet tartott, s ezalatt végighordta tekintetét a sápadtan figyelő fiúkon.

— Ahogy megnézlek benneteket s látom elszánt arcotokat, meg vagyok győződve arról, hogy a mai akciónk sikerrel fog járni, így van? — Bólintottak. — Ti mindannyian magyarok vagytok, s tudjátok, milyen kötelezettséggel jár ma magyarnak lenni. Sínylődni az idegen megszállás alatt, sorvadni a bűnben, amit a bolsevisták hoznak ide közénk, görnyedni az iga nehéz járma alatt, nézni, tehetetlenül nézni, hogyan esik a legszörnyűbb fertőbe szegény magyar népünk. — Szétcsapta a karját s most olyannak látták, mint a megfeszített Krisztus. — Nézni, nézni napról napra, hogyan hull szét a nemzet. Földet adtak a parasztnak? Vajjon miért? Azért-e, hogy megéljen a saját lábán, vagy azért, hogy apró, nincstelen gazdaságok, állatok és felszerelések nélkül a legrövidebb idő alatt tönkremenjenek? Magyarországon idén a háború miatt a földek fele bevetetlenül maradt. A városi és falusi lakosság szörnyű éhség elé néz. Ó uram isten — emelte fel hangját — mit tettél velünk szegény fiaiddal? Éhezünk, elveszünk, megsemmisülünk. Legszebb épitményeink porba hulltak, csodálatos intézményeinket megsemmisülés fenyegeti és az Egyház, a te leányod is a legnehezebb gondokkal küzd Magyarországon.

Leszegte fejét s előbbi szárnyaló panaszos hangját tompára halkította. — Oroszországban bezárták a templomokat, kiirtották a papokat. Mi következik Magyarországon? Bezárják a templomukat és kiirtják a papokat. Oroszországban felosztották a földeket és kolhozokat csináltak. Mi következik Magyarországon? Felosztották a földeket

és majd kolhozokat csinálnak. Oroszországban — szenvedélyesen felerősítette hangját — még beszélni sem lehet, olyan a terror. Mi van ma Magyarországon? Egy-két hét választ el bennünket a kommunista diktatúrától. — Ó testvéreim — kiáltott — menjetek szét a falvakba, a drága istenáldotta magyar falvakba és vigyétek szét a hírt, riadó, riadó! Keltsétek fel a magyar nép ősi akaratát, a magyar faj csodálatos élnivágyását, hogy vigyázzon, vigyázzon, emelje fel kapáját, kaszáját is, ha kell, mert közeledik a megsemmisülés éjszakája, ha nem őrködünk mi, igaz magyarok.

— Kapára, kaszára — be a városba a munkásokra, akik a vérüket akarják kiszívni, akik el akarják venni tőlük véres verejtékük gyümölcseit. És menjetek a városokba is. Magyarázzátok meg a munkásoknak, hogy lelkük az ördög kezébe kerül. Bizonyítsátok be előttük, hogy a fertő dögletes lehelete vár rájuk, ha idejében fel nem ismerik a pokol veszélyeit. Oh, fiaim! Menjetek, hordjátok szét a híreket a városokba és falukba, segítsetek a népnek nagy harcában.

Mámorosan elhallgatott. Szétcsapott kézzel, félig vállába húzott fejjel. A fiúk csillogó szemmel hallgatták.

A pap folytatta. Ismét visszazökkent száraz, kimért modorába. — Mindez azonban még távolabbi teendő. Ma meg kellene szerveznünk előmunkánkat. — Sürgető, halasztást nem tűrő hangsúllyal beszélt s a fiúkat ismét meglepte az a tikkadt félelem, amelyet az előbb éreztek. Nem mertek ellenkezni.

— Két orosz katona lelövését határoztuk el. Az időpont késő délután. A vállalkozás végrehajtására két önként jelentkezőt kérünk. Illye bajtársunk és testvérünk (ez Fábri volt, mert itt is álnéven szerepelt) már bejelentette részvételét. Eszerint még egy emberre van szükség.

A jelenlévők egymásra néztek. Fábri megszólalt. — Egy önkéntes jelentkezzék. Gondoljátok meg. Hazánk leigázása óta ez lesz az első nagyszabású cselekedet, amely a leszámolás kezdetét jelenti. — Szavai visszhangtalanul zörrentek. Senki sem jelentkezett. Halottsápadtan néztek egymásra. A pap arca idegesen megrándult.

— Most léptek vissza — dörrent közéjük a hangja — most, amikor tenni kell? Amíg beszélni kellett, addig nagy hangotok volt. Szégyeljétek magatokat, szégyeljétek magatokat. Mitől féltek? Attól, hogy elfognak és felakasztanak? És aztán? A hazáért való halálnál ismertek-e nemesebb, szebb, tisztább halált? A bujkálástól féltek. Vagy talán nem tudjátok, hogy ezer és ezer testvérünk van falukban, városokban, akik vizet adnak a tikkadóknak, ételt az éhezőknek?

Csillogó szemmel nézett körül, majd ismét vállába húzta a fejét s száraz kezével gombjait babrálta. A szoba most már teljesen megtelt a szikrázó, ide-oda villanó feszültséggel. A fiúk izzadtak, törülgették homlokukat, segélytkérően néztek egymásra, mintha azt mon-

danák, — »no, jelentkezzék már valaki az istenért, oldjuk meg ezt a nehéz feladatot«. — Deák szólalt meg, mert már nem bírta a csendet.

— Sorsoljunk. Akire esik, az megy. Jonasz atya húzza ki a neveket.

Mindannyian felsóhajtottak. Gyorsan papír és ceruza került elő, felírták neveiket, Fábri ellenőrizte, hogy mindenkinek a neve belekerüljön a kalapba. Beledobták az összegöngyölt cédulákat és összerázták. Fábri — nem bízott másban — odavitte Jonasz atyához a kalapot. A pap, mielőtt belenyúlt volna, sötét pillantását végighordozta a fiúkon. Sápadtan lesték ujjait, amelyek még mindig kabátja gombjával játszottak. Másik kezét a háta mögé dugta, így állt (mint mindig) néhány másodpercig. A fiúk szótlanul figyeltek; Fábri kezében idegesen remegett a kalap. Türelmetlensége már-már tetőfokára hágott; múlott a délután és még sok mindent el kellett intéznie. Lehetséges, hogy még ma este szöknie kell? Hova megy? Nem tervezett semmit, mindent rábízott a szerencsére és a véletlenre.

A pap kinyujtotta a kezét a kalap felé. Tizenkét szempár figyelt megbabonázva. Két száraz ujját beleejtette a kalapba s ott kotorászott. Lassan, kotorászva csinálta ezt a mozdulatot, élvezte a fiúk rémületét. Szinte önmagán érezte, mindegyikük torkát hogyan szorítja össze az az izgalom, amelyet ő irányít. Kéjesen behúnyta szemét s még mindig kavargott a kalapban. Megfogott egy darab papírt, visszaejtette, közben csukott szemhéja mögül hallgatta tizenkét ember zihálló, hörgő lélekzését, amely mintha szívét kenegette volna. Most, csakis most érezte jól magát, amikor ennyi embert tartott kezei között, akik egyetlen szavára azt tették, amit akart.

Hirtelen tört mozdulattal kiemelte a kalapból és ujjai közt egy apró cédulát szorongatott. Fábri gyorsan az asztalra tette a papírral telt kalapot. Mindannyian, egy emberként meredtek a pap kezében lévő cédulára. Mindegyikük saját sorsával számolt le ezekben a másodpercekben. A sorsuk itt lebegett a szobában. A pap egy pillanatig ujjai közt forgatta a papírszeletet, aztán félmosollyal körülnézett. Előredült vállakat, kiugró szemeket látott.

Lassan göngyölte ki a cédulát. Senki nem mozdult. Fábri biztos, nyugodt léptekkel ment a pap háta mögé és a válla fölött belepillantott a cédulába.

Jonasz atya felnézett. Szigorúan összeszorított szája nem árult el sem csodálkozást, sem könyörületet. Most olyan kegyetlennek látták, mint még sohasem. Orra körül az a kérlelhetetlen vonás, mintha megszélesedett volna. Szeme a szokottnál is jobban szikrázott. — Deák — kiáltotta — rád esett a sor. Te mégy Illyével.

A szobán egyetlen fergeteges sóhajtás viharzott végig. A megmenekültek egy mozdulattal fordultak a dermedten álló Deák felé. A

fiú lehajtott fejjel állt: a szörnyű teher súlya megroppantotta derekát, bedöntötte térdeit. Hát nincs menekvés — gondolta — nincs semmi kiút? Aztán felnézett. Néhány szem örömet tükrözött, néhányan sajnálkozva pillantottak rá, de a legtöbb arc most már szenvtelen volt és fölényes. Aztán Jonasz atyára pillantott. A pap még mindig azzal a kegyetlen tekintettel állt, Deák felsóhajtott.

— Szóval én megyek — mondta s ez a mondat kérdés és kérés is volt egyben.

— Te — dörrent rá Fábri — és legjobb lesz, ha szedelőzködsz. Itt van a revolvered? Töltsd meg, aztán megyünk.

— Még nem — mondta lágy mély hangon Jonasz atya — édes fiaim, még nem mentek. Mielőtt utatokra elindultok, meg kell áldjalak benneteket. Jöjjetek közelébb.

Fábri és Deák odaléptek a pap elé lehajtott fejjel.

— Térdeljetek le — kiáltott fel szaggatottan, csukott szemekkel a pap. — Ti többiek, ti is térdeljetek le!

Mindannyian letérdeltek a kis szobában.

— Fiaim — mormolta a pap mintegy mély álomba zuhanva —, én, isten szolgája, megáldalak benneteket. Isten veletek lesz, fiaim minden nehézségen át isten gyermekeinek fogad majd benneteket az égben. Az Úr kísérjen benneteket és áldja meg tetteiteket. Én feloldalak benneteket bűneitek alól.

EGY NÉPELLENES FŐPAPRA

Kik megszegték, mint kenyeret a földet,
hogy igazságos karéjokba szelve,
az ezer éve éheseknek adják:
azokra önt most átkos átkokat —
de dícséri az Úr helyett, ki úr volt
a megszegetlen földeknek ura.

Azt átkozza, ki szerszámot gyúr lángból
ki szobornál szebb gépeket farag,
ki mint madár, mely önmelléből szaggat
fészkéhez pelyhet, úgy épít házát —
de dícséri, ki a fészket leverné,
ki rommá vert már házat és hazát

Ha Mária most fiat szülni várna,
ő űzné menekülni a Családot,
mert nem imát, *Feszítsd meg*-et kiált!
Feszítsd meg-et az újhodó hazára,
a földművesre, bányászra, az ácsra!
hát Őrá is, az ács fiára!

A PLÉBÁNOS

Részlet a Falusi jelentés c. műből

A PLÉBÁNOS: úr és nem: ámber . . . Az úttörők nem úgy köszönnek neki az utcán, hogy álőre, hanem úgy, hogy dicsértessék . . . A plébános: úr... akárcsak Bajáki, Maróti s Frang »főjegyző« urak, vagy nemámber, mint a falu kulákjai. A faluban való tartózkodásom egész ideje alatt meggyőződtem róla, hogy nagyon nem-ámber ez a nem ember . . . Vagy, ha tovább játszadozom a kifejezésekkel, azt is leírhatom: nagyon úr ez az úr . . .

Azt mondták róla az elvtársak, hogy: ravasz és okos, semmiféle nyílt, támadójellegű demokrácia-ellenességen nem lehet rajtakapni. Ha miheztartás végett tanácsot, utasítást ad híveinek, asszonyoknak különösen... azok tanácsai s utasításai szerint cselekszenek anélkül, hogy rája, a tanácsadóra hivatkoznának. Csak utólag, később derül ki mindig, hogy majdnem minden reakciós vélemény s állásfoglalás . . a paplak tájékán formálódott meg.

De a pap, személyileg soha »nincsen benne« semmiben.

A hívei áhítattal nyilatkoznak róla. Így:

— Ó... a tisztelendő úr?... Szent.

A felvilágosodottak, vele kapcsolatban, csak nyelnek egyet. A vérmesebbek fojtottan káromkodnak.

— A pap? . . . Na, majd megüti egyszer a kőrmét . . . — Vagy: — Majd megütjük egyszer a bokáját . . .

Eleinte úgy gondoltam rá, mint valami nagy, robusztus alakra... Mert azt is mesélték róla, hogy ha érdekei, kortesérdekei — mert hiszen több cikluson át képviselő is volt a Horthy-parlamentben — szóval, ha érdekei úgy kívánták, levetette a reverendát, feltűrte ingeujját, vasvillát ragadott és a gazdának segítvén, trágyával rakta meg a trágyahordásra készülő szekeret. Rábaközi gazda fia a plébános . . .

De volt úgy is, hogy — más híreket hallván felőle — karcsú, vékonyarcú, nőies mosolyú színésznek véltem. Mert szörnyűlködve s nevetve mondták el az ámberek, hogy prédikáció közben, hirtelen sírva fakad a lelkiatya, aki amikor heves zokogása — s zokogásának hatása alatt a síró-rívó gyülekezet lecsillapodik, szemét, karjait, az ég, illetve

a templom mennyezete felé fordítva, fájdalmasan elzengi, hogy: a szegény vallás vesztét siratta . . .

Nem azt mondja, hogy az »üldözött« vallást. Ebből baj lehetne.. Felelősségre vonhatnák . . . És híveinek a legnagyobb része is elcsudálkozna: mert ugyan ki bántja a vallást, vagy őt, dr. Ötvös Lajos, volt horthysta pap-képviselőt, aki leheletével is tüntet a népi demokrácia ellen? . . .

A plébános okos, ravasz ember: ő csak zokog . . . S hívei sírásra zendítenek, gondolván: bizonyára oka van a sírásra a plébánosnak.. És még a szegény vallás veszte!... Hogy ez mit jelent, nem tudják, nem is firtatják, de mint a kolompos után a nyáj, abban a bizonyosságban bégetnek, hogy elég, ha a pásztor tudja, miért a bánat . . .

Nem, nem tüzel ő közvetlenül a népi demokrácia ellen. Csak azt mondja szentbeszédeiben:

— Kerüljük a másnézetű embereket és kövessük Krisztus tanítását . . .

A plébános tudja, mit csinál: szellemi gettóba szorítja nyáját. Azt a falat próbálja erősíteni, amelyet a horthyzmus huszonöt esztendőn át épített a dolgozó magyar nép köré . . . A falat, amely elzárta a magyar dolgozókat minden »másnézetű« ámbertől. És ebben az elzártságban más népek gyűlöletére s mindenekelőtt az orosz előtti alázatra, tűrő, szolgahitre oktatták a papok és más lelkiatyák a nyájat, mondván »ne tégy erőszakot a gonosszal szemben« . . .

Hogy ő, Ötvös doktor, rendszerellenes, kormányellenes volna? Ugyan! Ki foghatná ezt a plébános úrra! Ő még imádkozik is a kormányzatért! Az Isten áldását is kéri munkájára és fohászkodik is a Mennyek Urához, hogy »Érintse meg őket — már t. i. elvtársainkat — az Úr szelleme«. Magyarán, imádkozzanak a hívek azért, hogy az országot a paplak szellemének megfelelő kormányzati szellem lengje át.

Diplomatának is elképzeltem . . . mert úton-útfélen hallottam: nagy tanácskozások voltak nála. Messzi-messzi tájakról sereglettek hozzá reverendás kollégái. A hajnali órákig voltak ilyenkor fényesek a paplak ablakai. Magam elé képzeltem a kerekasztal-tanácskozást s azon őt, mint szó- és ügyvívőt . . . Miért őt? Csak úgy! Mert sokat foglalkoztatott a személye . . . Annyit, mint minden »ámbert«, »lelkes ámbert« a faluban.

A községben való tartózkodásom vége felé látogattam meg, illetve kértem, közvetítők útján időt s helyet találkozásunkra.

—Szívesen lát... — hozta a hírt az üzenetpostás.

A templomkertben fogadott. Amikor benyitottuk a kertajtót, az ásó és kapa mellé fának támasztotta a gereblyéjét is. Fehér kendővel megtörölte kezét, gyors mozdulattal megkötötte nyakkendőjét és magára kapta zakóját. S csak így, civilben jött felénk lassú léptekkel a

bokrok s virágágyak között. Olyan volt ez a fiatalos külsejű, alacsony, kövérkés, s — hatvannál jóval idősebbnek mondott pap, mint a szabadságidejét egészségügyi szempontokból a legészszerűbben kihasználó mesebeli, azaz mult évtizedekbeli, ötvenévkörüli városi főkönyvelő.

— Ötvös — mondja halkan s kezet nyujt.

Csak nekem nyujt kezet. Odor Zsigmond elvtársnak nem. Csak rája néz s helyet kínál . . . nekem.

A templom tövében, nagylombú fák árnyékában ülünk. Kis csönd után megszólal dr. Ötvös Lajos plébános:

— Kérdésre, semilyen kérdésre, nem válaszolhatok — mondja könnyedén. — Felettes hatóságom előzetes engedélye volna ehhez szükséges.

— Ha megkérdezem plébános urat, hogyan érzi magát: erre felelhet?

A plébános enyhén elmosolyodik s nem felel. Hamarosan közönyös lesz okos, figyelő szeme. Aztán kérdezni kezd.

Mivel én nem tettem hallgatási fogadalmat, ki is elégítem kíváncsiságát — a firtatott pesti újságírókról. Valamennyi régi szocdem.. Jellemüket és képességeiket illetőleg egyáltalán nem fukarkodom a megfelelő jelzőkkel.

Ötvös doktor valószínűleg előzékenykedni akart s a házigazda vendéglátó gesztusával tálalta elém, hogy neki »ilyen« ismerősei, ilyen »vörös« ismerősei is voltak. És most elcsudálkozik azon, hogy nem ízlett az előétel . . .

Utána néhány semmitmondó szóval elhátrál az újságíróktól az irodalom felé. Onnan meg gyors vonulással a messzi történelmi időkbe nyomul. Néhány nagyon szép és pontos meghatározása van a középkor képzőművészetéről és szellemi áramlatairól, aztán szeme felcsillan és keze szinte ajándékosztóan nyúl felém.

— A magyar multnak van egy . . . — elhallgat, rámfürkész. — Ha ismerné . . . — kezdi újra, kissé sajnálkozva s kissé fölényesen is. — Ha maga egy nagy, magyar történész művét ismerné . . . aki azonkívül, hogy a magyar nyelvnek nemcsak művésze, de valóságos bűvésze is . . . — mondja elragadtatva.

— Takács Sándor? — kérdem.

Furcsa fogalmai lehetnek ennek a művelt s eszes embernek a kommunistákról, mert valósággal elképed azon, hogy ezt a nevet kimondtam.

— Csudálkozik? — kérdem. — Azon csudálkozik, hogy . . . De különben: bocsánat, nem szabad kérdeznem . . .

Nem akarja észrevenni gúnyolódásomat.

— Takács az én gyengém . . . — mondja. — A legnagyobbak közé sorolom . . . És ezért . . . vagyok meghatva . . .

— Elmondjam? . . . Ejnye, ejnye — korholom magamat. — Már újra kérdezek! Bocsánat . . . Szóval elmondom, ha megengedi, hogyan és hol ismerkedtem meg Takács műveivel, amelyek legkedvesebb olvasmányaim közé tartoznak. — A plébános újra figyel . . . Pillanatok alatt tudja magát egyik hangulatból a másikba átszerelni. — Szóval: Takács egyik főművével: »A magyar gyalogság története«-vel a harmincas évek közepén . . . Moszkvában ismerkedtem meg.

— Moszkvában? — kérdi halkan, hitetlenül s halántékán ráncok képződnek a furcsálkodástól.

— Igen, Moszkvában. Szinte egyidőben, egyszerre ketten hívták fel rája a figyelmemet. Dr. Varga Jenő, a nagy közgazdász, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának a tagja . . .

— Egy közgazdász? . . . — ámuldozik újra s egyre — Egy hadtörténelmi munkára?

— Varga nemcsak »egy közgazdász« — figyelmeztetem. — Ő magyar is, kommunista is . . . A másik, aki ajánlotta, egy szovjet vezérkari akadémiai tiszt, hadtörténész . . .

— Az is magyar?

— Nem. Egyetlen szót se tud magyarul.

— Hát akkor hogyan ajánlhatta?

— Mindketten: a magyar származású szovjetakadémikus is és a magyarul nem beszélő szovjet hadtörténész is valósággal áradoztak Takács könyvének rendkívül érdekes anyagáról és Takács csodálatosan finom s enyhén archaikus nyelvéről.

— De amikor az a . . . az az orosz tiszt nem is tud magyarul — ellenkezik a plébános.

— Nyolcvanoldalas tartalmi kivonata volt a könyvről. A jegyzetek az író stílusművészetéről is beszéltek

— Moszkvában? . . . Érdekes . . . És persze, nem tudták, hogy Takács katolikus pap, pápai prelátus volt . . . De igen? Tudták? — szinte elveszti nyugalmát s látom zavart mosolyán s elgondolkozó szemén, hogy szeretne erről bőven, bővebben kérdezni, kérdezősködni... Dehát nem kérdez. Tán fél, hogy újabb meglepetéssel szolgálnék neki a kommunisták érdeklődési körét illetően. Fegyelmezettsége már erőt vett rajta s mondja is már erőszakolt szenvtelenséggel. — Kedves, atyai jóakaróm volt Takács Sándor. Nagyon szerettem. És köszönöm hogy... — meghatottsága köhécselésbe fullad, de szeme már korholóan nézi finom kezét, szétterpesztett ujjait, mintha azok okozták volna ellágyulását. — Igen, a középkori festészetről . . . Hol is hagytuk abba? . . . Igen . . . — kezdi újra

De én inkább a mánál és a kommunistáknál akarok elidőzni.

— Hallott már . . . azaz bocsánat, nem kérdezek . . . Szóval: bizonyára hallott már az új történészekről, Andics Erzsébetről, Molnár Erikről, Mód Aladárról — s elmondom, közülük ki mivel foglalkozik.

— A magyarok őstörténelmével? — csudálkozik újra a pap. Csak a szemöldökét rántja fel sima, magas homlokára, jelezvén: nem érti, hogy kommunisták, akikről néki felettes hatóságaitól nyert más elképzelései vannak . . . miért is foglalkoznak a magyar őstörténelemmel?

De hamarosan észreveszi, hová vezetne beszélgetésünk, ha önkénytelen kérdésére kimerítően felelnék, tehát nem várja meg a választ, hanem folyamatosan, mintha valahol, népes vacsora utáni társaságban, fekete mellett volna, beszélni kezd. De hanghordozása tanári katedrán se vallana szégyent . . . Tán a multbéli úri-rendszer fényes dunaparti tornyos palotájában, a parlamentben, a szónoki emelvényen szokta meg ezt a magyarázó, kapacitáló beszédet. Nagyon érdekel, amit mond. S mert az előadó látja s érzi, mennyire figyelek minden szavára, egyre színesebb lesz.

Amikor vagy negyven perc múlva elhallgat és én megköszönöm szavait, megmondom:

— Pontosan azokra a kérdésekre felelt, amelyeket feltettem volna . . .

A plébános a fejét rázza. Nem érti . . . Nem is értheti, nem is tudja, hogy amit mondott, negyven percen át, gátlástalanul, vallomás volt olyan dolgokról, amelyek akarva-akaratlanul a néphez, a »gondjaira bízott nyájhoz« való viszonyát tárták elém . . . Megtudtam belőlük, mennyire nem volt soha értelmi vagy érzelmi közössége a »néppel«, amelyről állandóan beszélt. És megtudtam: hogy kit is tart népnek . . . És hogy mennyire nem tartja embernek azt, aki két kéze munkájával keresi kenyerét. Vagyis: nem tartja embernek az »ámbert«.

A falubeli »népről« beszélt. Azt mondta, hogy ennek a »népnek« a fejlődési útja nyilvánvaló. Szerinte a polgáriasodás a jövő fejlődés útja, amely már évtizedekkel ezelőtt megindult. És ez a polgáriasodás, vagyis: »a természetes kiválasztódás« tovább folytatódik. A polgáriasodás! Az úrrá válás! azt, hogy a falu lakosságának nagy része magát »amber«-nek és az urat, a polgári »nem-ámbernek« tartja, a plébános nem tudja. Nem is érdekli. Mert ő nem ád . . . az ámberek véleményére. Neki, úgylátszik, csak azoknak a véleménye vélemény, akik az úri-ság felé törnek, akiknek még ma is jövőt, jó jövőt jelent a polgárrá válás.

A polgárrá válás: konzervatív, maradi életszemléletet tételez fel — magyarázta a plébános. Szerinte a magyar »nép« maradi, nem szereti az újat, irtózik minden változástól s csak a kitaposott, jól bevált s kipróbált úton szeret haladni. És ugyanennek a »maradi népnek« a legfőbb erénye a szerzés, a gyüjtés, a vagyonosodás . . . Hiszen ezekkel a tulajdonságokkal válik polgárrá, úrrá, a »népből« kiemelkedett egyén s réteg.

Mindebből persze maradéktalanul kiderül az is, hogy az egykori

pap-képviselő csak azt tartja »népnek«, aki gyüjt, szerez, gyarapszik hasban és vagyonban. Szerinte tehát nép: a birtokos gazda . . . A birtokos, aki azért ellenez minden újítást — mert ez az újítás nem az ő érdekeihez igazodik . . .

Arról persze nem beszél . . . és azért nem beszél, mert éppen az az égetően fájdalmas bánata, hogy a kétkezi dolgozó, az »ámber«, egyáltalán nem irtózik az újtól, a változástól. Nem irtózott a földosztástól s nem irtózik attól sem, hogy sorsát ezentúl már ne a kulákkal, a tőkéssel irányíttassa, hanem nagyon is hajlamos az újra, »ámbermódra«, a kulákok kizsákmányolása nélkül szándékszik élni S ezt a szándékát már alaposan kezdi is végrehajtani... Sőt, arra is hajlamos, hogy újabb újításokat támogasson és végezzen.

S ezek az újítások nemcsak gazdasági természetűek. Szellemiek is. Például egyre lazít s néha keményen, a kötelékeken, amelyek a paplakhoz fűzték, fűzik. Vagy egyre alaposabban, szakértőbben néz a kulák körmére...

Nem tud Ótvös Lajos plébános ezekről a falubeli sajátosságokról? Vagy csak úgy tesz, mintha nem tudna? Dehogy! Tud ő... Hiszen »gondolkodása«, amellyel ellensúlyozni, megakasztani próbálja a népi demokrácia erőinek a kifejlődését a falun, kiterjed fiatalra, öregre, asszonyra, gyerekre. A kulák, a tanítónők, azonkívül a középparasztok, a kisiparosok s a kulákbéresek egyrészének — a »lelki táplálása« azt mutatja, hogy a plébános tudja, mi folyik a faluban. És tudja azt is, hogy az »ámberek« más életformát szántak maguknak, mint amilyenről a plébános álmodik.

Nem tartja embernek, népnek az »ámbereket«! Erről a felfogásáról akaratlanul s gátlás nélkül vallott is... S hogy ezt megtette, annak csak egyetlen magyarázata van: a Vatikán szolgái nem ismerik el az emberi egyenlőséget. Alsóbb- és felsőbbrendű emberekre, népekre bontják a világot. Nekik alsóbbrendű a dolgozó s felsőbbrendű a dolgoztató. Ebből viszont azt következteti, hogy »az alsóbbrendű embernek« csak az a joga, amit neki a »felsőbbrendű« ember, vagy nép engedélyez.

A dolgozó néppel kapcsolatban még néhány más, árulkodó megjegyzése is volt. Hogy milyen »hűséges«, milyen »kötelességtudó« a helybeli s általában a dunántúli szegénység... A városok, különösen Budapest, összes »cselédlányai« és hivatali altisztjei a Dunántúlról kerülnek ki. S hallotta, hogy Bukarest is tele van székely »cselédlányokkal«.

Megmondom a plébánosnak: rossz az informátora. Nemrég jártam Bukarestben s ott jóismerőseim sopánkodó dicsekvéssel beszéltek arról, hogy: »hála istennek, nagyon nehezen lehet már Bukarestben háztartási alkalmazottakhoz, különösen fiatalabbakhoz jutni. Mert a

lányok földet kaptak s otthon maradnak a falvakban, termelőszövetkezeti tagok lesznek, traktort vezetnek, férjhez mennek, gyereket szülnek«. Szóval: a székely lányok nem igazodnak a plébános elképzeléséhez.

S a bukaresti viszonyokhoz hasonló a helyzet Budapesten és a vidéki magyar városokban is. A lányok, akik valaha nyomorúságból kényszerültek »cselédnek«, megtalálják jó jövendőjüket otthon, a faluban. S ha mégis városba mennek, leginkább gyárba igyekeznek, vagy a kollégiumokba... s tanulnak.

Dunántúl szabad dolgozói se altisztnek mennek Budapestre. A falusi dolgozók, a föld birtokbavétele után nagyon jól érzik magukat a... falun. S akit hajlama s tehetsége a városba szólít, — gyárba, hivatalba, hadseregbe megy, ahol nem mások személyi rendelkezésére áll, hanem a »népi demokráciát szolgálja«.

Tágra nyitja szemét szavaimra dr. Ötvös Lajos plébános úr. Csudálkozik. Mintha először hallott volna ezekről a dolgokról. Mintha mindezek a jelenségek nem is itt, a faluban, az országban, a közeli és távoli világban esztendők és évtizedek óta fejlődnének, fornának, hanem valami ismeretlen világrészen...

Vagy tán azon csudálkozik, hogy van valaki, aki nem tartja »népnek« a kulákot... s aki örül, hogy a falusi szegény lány mai szabad utóda többé már nem egyesek kizsákmányolt rabszolgája?...

Nézem, nézem ezt a nagyon értelmes arcú öreg embert, aki ilyen engesztelhetetlenül »nem érti« a szocializmus felé haladó felszabadult embert.

Mondják az elvtársak: néha nagyon nehéz harcaik vannak otthon az asszonnyal... Bármi fontos adódik a falu, vagy a téeszcsé, vagy az ország életében: az asszony, aki máskor is néha csak félfüllel hallgat embere magyarázatára, vasárnap, a templomból jöve, nekikezd a végeláthatatlan zsémbeskedésnek, zsörtölődésnek, perlekedésnek, sírásnak... Megtelítődött a mise alatt ellenséges »szusszal«. Sok-sok feldúlt családi élet siratja ezt a klerikális befolyást.

Áprilisban például heteken át szívós harc folyt a pap és az elvtársak között. A pap pártján tucatnyi öntudatos asszony kivételével, az asszonyok álltak... Mellé jük a kulákok s az urak társultak... S köröttük sok-sok kisparaszt, kisiparos... A falu többségét billentette maga mellé a plébános... a bérmálás kérdésében.

Szombat délelőttre tette a bérmálás idejét a pap. Erre Odor Zsigmond meg Gönye Lajos kiadták a jelszót:

— Ha pedig szombaton reggel szép idő lesz, kimegyünk a mezőre dolgozni... Az eső miatt amúgyis késik a tavaszi munka. Ha szép idő lesz szombaton, dolgozni fogunk. Délután is lehet bérmálni.

Dr. Ötvös Lajos plébános eleinte nem tárgyalt, szóba se állt senkivel. Neki ne írja elő senki, mikor mit tegyen... De az elvtársak nem engedtek... A termelőszövetkezet férfiai az asszonyaikat gyúrták, a községi pártszervezet kitartó háziagitáció alá vette a falut. Végül is... szombat délutánra tették át a bérmaünnepségeket.

A csatavesztés kissé kihozta sodrából a plébánost. Sok asszony, a vecsernyéről hazamenet sírva és ríva panaszolta egymásnak:

— Vége... nem jön má el soha többet az isten országa...

Bizonyára azért nem, mert már eljött az »ámber« országa.

GYŐZELMES NAPOK

Részlet

TEMPLOMMAL KEZDEM, furcsállod, tudom,
hogy így indulok, ily szokott uton.
Gúnnyal húzódik ajkad nevetésre:
Hát ezt fogadtad? — Ne nevessél mégsel
Nem »Veni Sancte« ez, tanévnyitó,
nem segélykérés, invokáció —
de úgy kerül ez a templom ide,
hogy épp meglódul a harang szive.
(Eszembejut egy régi iskola,
gyerekségem szivettépő kora.)
Meglódul, felzeng, elhallgat a csengő.
A mult avarján nő a friss jövendő.
Mindig születik itt valami új,
s ami avult, az cseppenként kihull.

Hadd kezdjem el hát. Nézik a papot
beszéde közben lent a hallgatók.
Fellengős, érthetetlen szavait
meghallgatják — s nem értik, kit tanít,
oly elvont, olyan multból-ittfelejtett!
Egy horkolás szakítja meg a csendet —
van, aki tárgyal, zavartalanul,
nem ügyelik, hogy mit üzen az Úr!
A gyerekek a fujtató körül
helytelenkednek, lent a földön ül,
a zsebeiben kutat Kiss Peti,
kis kokszdarabkát lel, előveszi,
megközelíti vele Szűcs Misit,
s hajába szánt: az majdnem felvisít.

A legények a lányokat lesik,
egyik elszundít, pad alá esik.
Alvók ijednek fel a nagy robajra,
sokan derülnek, fojtottan kacagva.
Recseg a kórus, zúg az orgona,
majd elhallgat megnyugvó dallama.
Öreg Dávid ásítva felriad —
így végződik az ősi áhitat.
Mindez szokás, köteles unalom,
enélkül tán nem ünnep a vasárnap,
ám ha akad vidámabb vigalom,
a templom padjai üresen állnak.
Hálisten, vége! — mondja Kiss Peti
s mindent feldöntve megy sietve ki.

A templom-tér a központ így vasárnap.
Nem siet senki már. Csomókban állnak
itt nagygazdák, amott középparasztok —
kinek-kinek az ő hite szerint.
(Újgazdát ritkán látnak szemeink,
nem igen hallják ők meg a harangszót.)
Már jön a pap. Figyeljenek ide...
Súg-búg. Teszi a gazdák fülibe
a taplót. Az a templomi közöny
felolvad most, van itt vita, özön.
Gyermekeink pokolra fognak menni,
ha engedjük államosítani —
ne hagyjuk hát az iskolát elvenni!
Erről van szó most, atyámfiai!
S megformálódik itt a vélemény:
koszos meg rongyos mind, ki kommunista
és istentelen mind, aki szegény,
s a *törvényt* tán maga az ördög írta!
A templom mellett áll az iskola —
a *hit* a tudás fundamentoma!
Ha engedjük, hát nem lesz hittanóra,
s azt tanítják, hogy a majom utóda
az ember, kit az isten alkotal
Kétezer éve az egyház joga
a tanítás, — hová jut a világ majd,
ha *ezeké* marad a hatalom?...
Hallgasd e hangot, halljad a kulák-zajt...
Mi fáj nekik? Mit óvnak oly nagyon?

AM A JÖVENDŐ

a pártház körül
zsibong, tanakszik, tapsol és örül.
A bányászok, a dolgozó parasztok
kemény arcán jókedvet mi fakasztott?
S mitől oly elszánt az a bizalom,
ami csillog a kalapok alól?
Mit követel a szárnyaló javaslat,
amit oly szépen, fennhangon szavalnak,
a forradalmak boldog pátoszával?
»Mienk a gyár, a bánya, a Haza, —
legyen hát minden ingó vagyonával
az iskola a *nép* tulajdona!
A püspök vesszen, csillaga letünt!
Rákosinak forró üdvözletünk!«

S gyűléseken elmondja véleményét
a felszólalók népes serege.
Tudja a »hozzáértő, dolgozó nép«,
harcának hasznát látja gyermeke.
Igaza van! — ezt kapja mindenik.
Egy tanító is felemelkedik:
Nagy István. Mily heves meggyőződéssel
szól a kérdéshez! Szavai kemény
acélját, mint fegyvert az ellenségben,
irányítja a harcos szenvedély.
Ő tudja csak a megalázottságot,
amit nyakába nyomtak a papok, —
s tudja, hová növekszik a tudás ott,
hol a fény munkásai szabadok!

HA SZENT A FÖLD

Farkas Jenő költőtől és újságírótól a győri püspök megtagadta az egyházi temetést.

Ha szent a föld: az izzadó nép
talpától, művelő kezétől,
a nap felé törő magoktól —
nem püspökök szenteltvizétől.
Jobbágy és műves, szenvedő nép
szentelte meg, nem holmi kegyszer
az őseid-vetette ágyat,
amelybe most te is lefekszel.

Sírodhoz nem jött pap: de látom
felette Lőrinc pap keresztjét,
az igaz Krisztusét, amellyel
táborba szállt az elnyomott nép;
melynek szabadító nyomában
jobbágy, kuruc elszánt-dühödve
zúdult a nemesek nyakába,
Krisztuson-hízott püspökökre.

Míg éltél, e kereszt nyomában
jártál... Pihenj, derék keresztény:
E földön már nem szenvedőket
fürdet a későszi napfény:
Az aszfalton vonagló árnyak
— nagyurak átszúrt testei —
felett győzelmüket kiáltják
Dózsa György keresztesei.

A szegény oldalára állni
s győzni! — bűnödre nincs bocsánat.
Hát ne legyen! Mi sem bocsátunk
meg ordas kanok pásztorának.
Zördüljenek a fegyverek,
és jól büntessen, aki büntet:
Mi megtaláljuk püspökök
nélkül is földünket s egünket!

A KISVATYAI HARANGOZÓ NYILATKOZATA

NEM TUDOM miért, mostanában akárhogyan dolgozok is, mind egyre kifogás alá esik a munkám.

Legutóbb is több olvasóm fölkeresett levelével, amelyekben egyesek arról panaszkodnak, hogy írásaimban alig találnak vallásos tárgyú történeteket. Több egyéb okozat között, ezért is szántam el magam arra, hogy közreadjam a kisvatyai harangozó nyilatkozatát.

Megmondom mindjárt az elején, hogy engem most az a ritka szerencse ért, hogy a kisvatyai harangozó nyilatkozatával egyidőben igazi nagy emberről írhatok történetet. Itt hozzá tehetem azt is, hogy nem hízelegni akarok ennek a nagy embernek, hanem fáradtságot nem kímélve, a teljes valósághoz tartom magam s hogy mi lesz a bérem, már nem is firtatom.

(Nem árulom el, hogy hol találkoztam a kisvatyai harangozóval, mert nem akarom, hogy egy új búcsújáró hellyel koldusítsák az egyházat; a harangozó meg mint tapasztalt egyházfi egyáltalán nem szereti a fölösleges csődületet.)

A kisvatyai harangozó hivatalához illő komolysággal éppen babot válogatott a kemencesutban, amikor rákköszöntöttem. Ezután mindjárt elmondtam neki, hogy a hajdani plébánosa ügyében jöttem, aki azóta sokkal nagyobb ember lett, mint gondolnánk, azonfelül most újra elő akarják léptetni. Már a római pápa is foglalkozott a dologgal.

A harangozó megint csak hivatalához illő komolysággal azt kérdezte tőlem, hogy melyik pápa beszélt a plébánosáról, a református-e, vagy a katolikus pápa? Mondtam, hogy nyilván a katolikus pápáról van szó. Illik tehát, hogy mint egyházi dolgokban járatos személy, szintén szóljon valamit, mert föltehető, hogy van némi gyógyija (sejtelme), mint olyan embernek, aki magasabb körökben forog, főként harangozás idején. Nekem elmondhat mindent — biztattam — mert egyrészt titoktartó katolikus ember vagyok, másrészt meg magam is kisvatyáról származtam valamikor.

A harangozó éppen befejezte a babválogatást, előtörülgette fogatlan száját a szőr közül és beszélt. Én ugyan nem tudok tájszólással

beszélni, de ugyanannyit mondok el a nyilatkozatából, amennyit mondott, nem veszek el belőle egy igét sem:

— Ott éltünk hármasban a kisvatyai parókián, én meg a plébános úr, meg a Zsófi nevű gazdasszony, aki nem volt több húsz esztendősnél. Eccer aztán, mikor javában éldegéltünk, a papomat váratlanul meglátogatta a püspök. A papom, mint illik, kezet csókolt a püspöknek, aztán körülvezettük az udvaron meg a kertben, megmutattuk neki a kiszáradt körtefát, a deszkából ácsolt budit, a disznóólat, majd a plébános hálószobájára került a sor. A szoba összes bútorzata egy kopott szekrényből és egy ágyból állt. A falon néhány szentkép lógott, de az már nem sokat javított a dolgok vagyoni helyzetén. A plébános röstelkedett a nagy szegénység miatt s elmondta a püspöknek, hogy úgy él, mint a hajdani szent apostolok: minden munkát egymaga végez, imádkozik, rendes időben misét mond, litániát tart, ruhát foltoz, harisnyát javít, mos, főz és takarít. Ez így nagyjából igaz is volt, mert a húszéves gazdasszonyok nem szoktak agyondolgozni magukat a parókián.

— Micsoda szörnyű szegénység! — csodálkozott a püspök.

— Bizony, nagy a mi szegénységünk, püspök atyám — mondta a papom — olyan szegények vagyunk, hogy tökkel harangozunk a toronyban, ahol már a bőregerek is éhenpusztultak a nagy ínség mián. Ami engem illet, leginkább káposztán élek. Tyúkot csak képesújságban láthatok, meg a gazdák udvarán.

A püspök szomorúan ingatta lilakobakos fejét, mert nagy emberbarát volt és igen sajnálta a bőregereket.

— Van-e valamilyen gazdasszonyod, aki néha ebédet főzne fiam? — kérdezte a jóságos püspök.

— Van gazdasszonyom, püspök atyám, kegyes engedelmével, de őt sem tudom kellően ellátni, mert mindennap többet kíván.

— Hány éves a gazdasszonyod, fiam? — kérdezte a püspök.

— Húsz éves lesz karácsony szent napján, kegyes atyám.

— Aztán hol szokott aludni a gazdasszonyod, ha már nincs több ágyad?

— Itt szokott aludni mellettem az ágyban, püspök atyám. Úgy segítünk magunkon, ahogy lehet. Kerülöm a pénzkiadást, mert vékonyan áll az eklézsia erszénye.

— Hát ez rettenetes — sóhajtott a püspök — és hogyan bírod ki mellette, ha teszem azt éjszaka önfeledten kitakaródzik és meglátod a keble fehérségét, meg miegymást?

— Van ám egy hosszú vasalódeszkánk — mondta a papom —, a deszkát végigállítjuk az ágy közepén és így el vagyunk egymástól kerítve.

— Óh, te szerencsétlen! — kiáltott a püspök kétségbeesve —

mondd, mit tudsz tenni, ha minden keménységed ellenére megkísért az ördög? Hogy tudsz ellenállni a rossz csábításának, ha erőfeszítésed ellenére fölkelti alantas indulatodat, hiszen éppen éjszaka leggyengébb a férfiember az ördög hatalmával szemben?

— Ilyenkor úgy teszünk — mondta a papom — hogy megfogjuk a vasalódeszkát s letámasztjuk oda a sarokba, reggelre aztán minden rendbe jön magától.

Így beszélgetett plébánosom a püspökkel, míg teljesen meggyőzte, hogy erkölcsi javakban egyáltalán nincs hiány a parókián. A püspök ezután megigazította fején a lilaszínű kobakját s elment a másik faluba. Szerencsére ez a püspök is csak holtig élt — és a plébánosommal átkerültünk egy zsírosabb parókiára. Ott már olyan jól ment dolgunk, hogy früstök után is szalonnát ettem. De nemcsak én éltem igen jól, meg a papom, de még a balhás kutyánk is palacsintát szivarozott ebéd után. Én, mint rendesen, most is háromszor harangoztam napjában, a papom néha belenézett a könyvbe, nehogy elfelejtse a circumdederumot, azután olyan jóízűeket aludt utána, hogy a kert végére hallatszott a horkolása. Így éltünk a parókián, amikor egy kerekhasú püspök látogatott el hozzánk. Aszongya egy reggel a papom:

— Miska te! Szerezz magad mellé egy embert és minden szebb bútordarabot vigyetek le a pincébe. Nem akarom, hogy a püspök úr meglássa gazdagságunkat, mert könnyen megtörténhetne, hogy ezt a helyet is odaajándékozza valamelyik pártfogoltjának, mink meg mehetünk makkolni valami Istentől elhagyott koldushelyre. Minden diványt és fotelt vigyetek le a pincébe, csak a régi faágyat hagyjátok bent a hálószobámban. Nem akarom, hogy a püspök úr sokáig nálunk időzzön. Képes volna meggyóntatni bennünket, aztán imádkozhatnál helyettem is, vagy három álló hónapig...

Olyan tizenhét, tizennyolc év körüli leány volt a plébánosom gazdasszonya, akinek teljesen szabad keze volt a vagyoni dolgokban, de a plébánosom most őt is ellátta tanáccsal ilyenformán:

— Marcsa te, szedd össze magad és tűnj el a parókiáról! Gyön a püspök úr! Nem akarom, hogy véletlenül meglásson nálam. Ilyen vén papok tele vannak ártó irígységgel és szinte bizonyosan kár érné erkölcsödet, ha észrevenné, hogy milyen szép kebled, lábodszára és milyen fehér bőröd van...

Marcsa el is ment a parókiáról rögtön, vitte magával az erkölcsét is. Volt a faluban egy kocsis, aki feleségül akarta venni, azt kereste föl az istállóban. Én meg a sógorommal minden bútort lehordtam a pincébe. Csak a falra akasztott szentképeket hagytam benn a házban, meg a régi faágyat. Így vártuk a püspököt a legteljesebb szegénységben. Estefelé meg is érkezett a püspök. A plébánosom

megcsókolta rajta a bőrkesztyűt, aztán kivezette a kertbe, megmutatta neki a legnagyobb tököt, ami valaha a földön termett és bevezette a házba. A püspök látta a nagy szegénységet és igen csóválta a fejét.

— Ilyen szegényesen vagy, fiam? — kérdezte a püspök a papomat.

— Szegény vagyok, püspök atyám, mert szegény az eklézsia. Már majdnem ott tartok, hogy magamnak köll harangozni. Kevés a stólapénz, keresztelés alig akad, temetés pedig még ritkábban fordul elő, bár úgy ünnepnapokon igazán szívhezszólóan dicsérgetem a túlvilágot. A megátalkodott parasztok egyáltalán nem akarnak meghalni. Még azt sem mondhatom, hogy a köszvény gyötri őket, de a garast a fogukhoz verik és már a kötelező párbért sem akarják megfizetni. Ciberén éltünk farsangban és ciberét eszünk böjtben. A miseborhoz nyúlni sem merek, nehogy magva szakadjon...

— Még egy rendes ágyad sincs, fiam! — szörnyülködött a püspök. — Szállást sem tudsz adni püspök atyádnak!

— Elférünk ebben az ágyban ketten is — szíveskedett a papom — ugyanúgy hálunk szükségből, mint régi nagy elődeink, a szent apostolok, akik ugyancsak gyakran háltak együtt a puszta földön és igen sokszor vacsora nélkül feküdtek le. Magam boldognak érzem magam, ha szent elődeim hálvány nyomdokába léphetek. Már régen tapasztalom, hogy a tisztes szegénységben üdvözítő erő van, ugyanúgy, mint a jámbor tudatlanságban. Le merem fogadni, hogy a harangozóm is a mennyországba jut, mert olyan buta, mint a kisvatyai sárfal, az éhezést meg úgy tűri, mint a sivatagban menetelő púposteve. Viszont nem mondhatom el ugyanezt arról a bizonyos Mafla Jóska nevezetű hívemről, aki bár minden vasárnap ott van a misén, naponta lopja a káposztám és tarolja kertem gyümölcsét. Ha idejében föl nem akasztják, szinte semmi ennivalóm sem marad, amivel kitelelhetnék.

Igy beszélt a plébánosom a püspöknek és végül teljesen elbeszélgette a vacsora ügyét. Abban reménykedett, hogy a püspök hamarosan odébbáll. A püspök kerek hasát pedig úgy ítélte meg, hogy máris túl van táplálva s bizonyosan javára válik, ha vacsora nélkül marad.

A püspök, látva, hogy a parókia szegénységéből egy vacsora sem telik, szegre akasztotta lila kobakját, levetette cúgos cipőjét, lenakta nyakából a láncot, a rózsafüzért, meg a keresztet, azután elrebegte az esti fohászkodást. Imádkozás után mindjárt ledőlt az ágyra s egy fertály óra mulva vigan fújta a kását, mintha egész héten vályogott vetett volna. A papom lehúzta a fírhangot, hogy nyugodtabban pihenjen a püspök, aztán, hogy más ágy nem volt a házban, ő is lefeküdt a püspök mellé. Azonban a régi vasalódeszkát elfelejtette elhelyezni az ágy közepén. Mindamellett hajnalig nem történt semmi különösebb

hiba a papom szobájában. De hajnalban megszólalt az utcán a csordás száján a duda, amely a tehenes gazdákat figyelmeztette, hogy siessenek kihajtani a teheneket... A csordás istentelen dudálásától a papom is eszmélni kezdett, de csak a füle környékén és ahelyett, hogy a püspök létezésére emlékezett volna, ébresztgetni próbálgatta a gazdasszonyát a koromsötét szobában, ilyenformán:

— Marcsa te!... Fene a csülködl... Ébredj Marcsa!... Hajtsd ki a teheneket... Siess Marcsa, aztán majd újra lefekhetsz mellém... Ne kéresd magad Marcsa, mert úgy letaszítalak az ágyról, hogy a nyakad is kitöröd...

A Marcsának vélt püspök háta a papom tomporát melegítette és nemcsak, hogy nem sietett fölébredni a tehenek miatt, de olyan csunya szamárhangon horkantott, mint a kincstári öszvér. A papomat elöntötte a pogány harag és tomporával igen nagyot taszított a Marcsán. A püspök pillanat alatt lepuffant a padlóra, ott aztán akkorát kurjantott, amekkorát csak bírt. Ő se érkezett mindenre emlékezni és azt hitte, hogy el akarja vinni az ördög, vagy már el is vitte. Nem volt hozzászokva a hajnali ébredésekhez és nem tudta fölfogni ésszel, hogy miként került az apostolokat megillető csupasz földre. A papom vigasztaló biztatására a püspök hamarosan létretért, de mindjárt sorravette keserves prédikációjában az összes földön háló régi apostolokat, ugyanúgy, mint az újakat. Hogy ezután mi történt a házban, akár el se mondom.

Reggel aztán bekövetkezett, amitől a papom félt. A püspök beült a gyóntatószékbe és meggyóntatta a papom. Majdnem dél lett, amikor abbahagyta a gazdám vegzálását és eltávozott a parókiáról. Ekkor a papom kijött hozzám a kertbe és azt mondta:

— Miska te! Itt van egy pakli hármas dohány, imádkozz el helyettem ötvenkilenc miatyánkot, kilencvenhat úrangyalát, kilencvenkilenc üdvözlégyet és hetven rózsafüzért! Amíg imádkozol, ne lógasd szájadban a pipát, mert anélkül is olyan buta ábrázatod van, mint a bivalyborjúnak...

Abbahagytam a krumplikapálást és leültem a szilvafa alá imádkozni. Teljes egy héten keresztül hánytam magamra a keresztet és három hétig imádkoztam egyfolytában. A püspök akkora penitenciát szabott a papomra, hogy akármilyen gyorsan daráltam az imádságokat, nem tudtam vele előbb elkészülni.

— Higgye el, uram — mondta a kisvatyai harangozó — én már akkor tudtam azt, amit a papok a mai napig sem tudtak megtanulni, hogy sokkal könnyebb imádkozni, mint krumplit kapálni...

ARATÓK ÉS CSELÉDEK

Részlet a Híradás a pusztáról c. könyvből

NAGYKARÁCSONYT pusztástul és Szőlőhegyestül együtt, összesen 203 család lakta, ezekből 80 lakott a pusztán — a cselédek — és 123 a Szőlőhegyen, az aratók. Az ősibb lakók a szőlőhegyiek voltak. Az ő őseik már a török időkben itt éltek, sőt valószínűleg még azelőtt. Nagyon szívósan kapaszkodhattak kis dombjaikba, hogy nem söpörte el őket az akkori viharok ereje. A puszta csak később népesült be, de főleg 1948 után. A cselédség egy része a szőlőhegyiek közül való volt, másik része a környékből vándorolt be. Ezt világosan mutatja, hogy a cselédek között sok a német nevű, azaz a környékbeli németajkú lakosságból származó. Ezek annakidején, a Kollonics- és Mária Terézia-féle telepítések során házat és telket kaptak, nyilvánvaló, hogy a fellendülő kapitalizmus viszonyai között vesztették el vagyonukat és süllyedtek cselédsorba. Lénárt, Rauf, Scheier, Schoderbeck, Pukli, Platt, Géringer, Wittmann és Luxenburger — ezek a nevek mind azt bizonyítják, hogy a puszta lakói, a cselédek, már a kapitalizmus viszonyai között települtek és alkották meg a dombok aljában a pusztát. A szőlőhegyiek közt a leggyakoribb név a Németh és a Szabó, de itt sok olyan nevet is találunk, amelyek régi, jobbágyi eredetre utalnak: Macula, Mukli, Csiri és hasonlók.

A cselédek és a szőlőhegyiek életmódja között — a közös nyomorúság mellett — lényeges különbség volt. Két külön világ, zárt társadalom ez, különböző erkölcsökkel, világszemlélettel. Ez a két társadalom valóban mindig is úgy tekintett egymásra, mint másik, idegen világra; a két közösség között vetélkedés, irigység, kölcsönös megvetés támadt. Ebben nemcsak a kétféle életmódnak, a munka különböző körülményeinek volt szerepe, hanem a földesúr, a zirci apátság szándékos tevékenységének is.

Tudnivaló, hogy a hierarchia és a rangsorolás — még a minden rangon aluliak és jogfosztottak között is — egyik legerősebb oszlopa volt a római egyház politikájának. Persze ez nem csupán az egyház monopóliuma volt, hanem jellemzője minden uralkodó osztálynak. De

a feudális rendek között az egyház a mestere ennek. Nincs szándékunkban mindazt elismételni, amit Illyés Gyula a »Puszták Népé«-ben leírt, csupán emlékeztetünk arra a feudális függés-sorozatra, amely minden uradalmi pusztán megtalálható volt. Jószágkormányzó, gazdatiszt, segédtiszt, intéző, ispán, pusztagazda, első béres — és így tovább. Nagykarácsonyban is, Hagyó-Kovács Gyula rettegett jószágkormányzó »uralkodása« alatt, mindez szabályosan így festett. Csakhogy ezenkívül a zirci apátság még külön rangsort állapított meg a cselédség és a szőlőhegyi aratók között. A cselédeket az uradalomhoz és az egyházhoz közelebbállóknak, kedvesebbeknek nyilvánította, bizonyos megvetést ébresztve a szőlőhegyiek iránt a szolgalelkűségre nevelt pusztaiak között. A cselédeket, ha állati sorban is, eltartotta az uradalom: konvenciót kaptak, illetményföldet, jószágtartást. A szőlőhegyiek idényről idényre szerződtek; ők kívül estek a »kegyeken«, ők »csupán« munkások voltak, sorsuk bizonytalanabb. Ez a szőlőhegyieket öntudatosabbá és edzettebbé tette és megvetették a szolgaságban meggörnyedt pusztaiakat. Ezek viszont a papoktól kapták a világszemléletet és ennek alapján lenézték a földesúri »kegyből« kiesett szőlőhegyieket.

Éppen ezért az uradalom mindig a cselédeket használta fel a szőlőhegyiek ellen.

A magyarországi állapotoknak megrendítő képe ez: az egymástól elválasztott és egymás ellen uszított dolgozók hordták magukon a kegyetlenül fojtogató uralkodó osztályt.

Nagykarácsonyban, mint szerte a harmincezerholdas uradalom területén, a szabadságnak még az árnyéka is ismeretlen volt. Hatalmas börtönnek kell elképzelnünk ezt a területet, amelyet láthatatlan kerítés vett körül. Az itt élő emberek bilincsbe verve dolgoztak: bilincs volt a kézen, bilincs a lábon, bilincs az egész testen és bilincs a lelken. A zirci uradalom igényt tartott rabszolgáinak nemcsak munkájára, hanem egész testére, egész lelkére, legtitkosabb gondolataira is. Itt nem dolgozhatott más, csak katolikus. Ha más felekezetű volt, át kellett térnie. Hallgassuk csak meg, hogyan járt még gyermekkorában Cukros-Szabó István, az egyik nagykarácsonyi cseléd:

— Mink messziről jöttünk ide — mesélte Cukros-Szabó. (Nevét a felszabadulás óta kapta, mert a szövetkezetben ő a cukorrépatermelés felelőse.) — Édesapám evangélikus volt. Amikor jelentkeztünk az intézőségen, egyszer csak azt kérdezi az intéző: »milyen vallású?« Mondja édesapám: »evangélikus«. »Akkor nem jöhet ide!« felelte dühösen az intéző. Édesapám nagyon megütközött ezen, mert szerette a vallását és eddig úgy tudta, hogy minden ember szabadon imádhatja az istenét. Addig ellenkeztek, míg az intéző kidobta édesapámat. No nem baj, gondoltuk, elmegyünk valamelyik másik környékbeli uradа-

lomba. De akárhová mentünk, sehol se vettek föl. Kiderült, hogy a nagykarácsonyi intéző végigtelefonálta a környékbeli uradalmakat, hogy minket ne vegyenek fel, mert édesapám kijelentette, hogy nem hajlandó átkeresztelkedni katolikusnak. Már akkor nem volt se kenyerünk, se pénzünk, visszamentünk hát és az egész család áttért a katolikus hitre. Így aztán elszegődtünk...

Erre szükség volt, mert csak így lehetett ellenőrizni a béres gondolatait, csak így lehetett agyát kalodába nyomorítani, lelkét pórázon tartani, emberből engedelmes rabszolgát faragni. Nagykarácsonyban egy gyanús mozdulat elég volt ahhoz, hogy a cseléd egy órán belül repüljön és sehol a környéken munkát ne találjon. A földesurak összetartottak és a környező uradalmak számára egyáltalán nem volt rossz a zirci szomszédság, ahol a munkásnak valósággal a nyakára léptek.

A cselédnek sohasem volt nyugta. Hagyó-Kovács Gyula, a jószágkormányzó, messze földon híres volt irgalmatlanságáról. Jellemző erre, hogy a nagykarácsonyiak között két emlék maradt meg legerősebben. Egy hajnali ordítás: »ganézni, hej!« A felszabadulás óta, mind a mai napig ezt tartják a nagykarácsonyi volt cselédek, a pusztaiak a demokrácia egyik legnagyobb ajándékának: nem hallják ezt a hangot és nem kell felkelni hajnali két órakor. A másik emlék Hagyó-Kovács mondása: »A szegény embernek elég annyit tudni, hogy a fát kikerülje.« A rabszolgaságnak huszadik századbeli változata volt ez, bármiféle személyi szabadság és lelkiismereti szabadság nélkül. A lelkiismereti terror nemcsak úgy nyilvánult meg, hogy muszáj volt katolikusnak lenni, hanem fordítva is. A nagy dologidőben vasárnap nem engedték templomba a cselédet, dolgoznia kellett. Az egyház így értelmezte birtokain a szabad vallásgyakorlást. Így szokott bele a cseléd évtizedekig abba, hogy testestül-lelkestül az uradalomé.

Az életviszonyok, amelyek között a pusztaiak éltek, cseppet sem igazolják az ismertetett apátsági leírás rózsás színeit. Egészségi állapotok, lakásviszonyok, táplálkozás — mind a legszörnyűbb képet mutatták. Ámde ki ellenőrizte ezeket és egyáltalán ki törődött a puszták népének körülményeivel?

A cselédházak sötétek, nedvesek, földesek és szinte teljesen ablaktalanok. Tizenegy cselédházban 323 lélek lakott a felszabadulás pillanatában. A Korcsmaház négy lakószobájában összesen tizennyolcan, az Oroszház öt lakószobájában negyvenkilencen! Ugyanilyen volt a helyzet a Dohányosházban, a Juhászházban, a Kanászházban, a Sarkiházban, a Szélesházban és a Keskenyházban egyaránt. A túlzsúfolt konyhákat trágyával kenték be, télen a kicsiny ablakokat is betapasztották Elmaradottság, babona és nyomor. Ugyanezt lehet elmondani a táplálkozásról is A vitaminhiány sokszor katasztrofális méreteket

öltött, egész sor betegség, skorbut és pellagra ütötte fel a fejét. A főtáplálék a kukorica volt, húst csak igen ritkán ettek, gyümölcsöt meg soha. A cukorfogyasztás fejenként tíz dekát se tett ki egy hónapban. 1943-ban minden 100 élveszületésre 16 csecsemőhalál jutott.

Ez az életmód riadttá, igénytelenné tette a cselédeket. Nem sokat tudtak a világról; az ő látóhatáruk szűk volt. Előszállástól Ménesmajorig, Ménesmajortól Hercegfalváig terjedt és ezen a területen mindenütt ugyanaz volt az élet. Csak azok törtek ki ebből a börtönből, akiket elvittek katonának és akik leszerelés után visszajöttek ide. Legtöbben el sem tudtak képzelni másfajta életet. Beleszoktak ebbe a nyomorúságba, úgy tudták, hogy ők nem valók másra, csak az ökör faránál állni. Munkájukat gépiesen végezték, ahogyan a parancs szólt. Ha az ökör farához állították őket, történhetett mellettük akármi, közömbösen nézték: nekik csak azt kell tenniök, amit megparancsoltak. Közösségben éltek, nem nagyon érezték, mi az, hogy »enyém«, »tiéd«. Csak azóta kezdődött bennük ez az érzés, amióta megkapták a tehéntartást. De ez sem az igazi. Amit fejenként termeltek, annak értéke legalább ötven mázsa búza volt, de ők nem kaptak többet tizennyolc mázsánál. S mégis azt hitték, hogy megkapják, ami jár. Ha jól viselkednek, megkapják az évi konvenciót, nem úgy, mint a szőlőhegyiek, akiknek nem biztos az életük.

Amikor az apátságnak eszébe jutott, hogy templomot épít a pusztára, a cselédség szellemi bilincseinek szorosabbra húzása végett, még ezt is a cselédek fizették meg. A cselédek vonták meg szájuktól a falatot, hogy felépüljön elnyomásuk új eszköze és kinézték a szőlőhegyieket az új templomból, mondván: ezt ők, a cselédek építették, ez az övék, és ha a szőlőhegyiek templomba akarnak járni, építsenek másik templomot — maguknak.

A fasizmus még messze volt, de a ciszterciták uradalmán, Nagykarácsonyban már a fasizmussal vetekedett a szabadság- és lélektipró terror. Az inkvizíció szelleme tombolt itt szabadon, büntetlenül. Sokan voltak akkoriban, akik erről az elsüllyedt világról nem is tudtak.

S hogyan élt ennek a világnak a másik része, a 123 szőlőhegyi család?

A szőlőhegyiek átmenetet jelentettek a cseléd és a »szabad« summás között. A summás szabadsága abból áll, hogy annak adja el a munkaerejét, akinek akarja és olyan, mint a vándormadár. Tavasszal fölkerekedik, elmegy az ország másik felébe, hogy megkeresse a télirevalót, aztán ősszel hazarepül és kitelel otthon a szalmán. Hasonló a kubikoshoz. A szőlőhegyiek nem voltak szegődött cselédek, ők is idényre szerződtek, mint a summások, de nem repülhettek szabadon, mint a madár. Minden évben egyhelyre szerződtek: a zirci apátság előszállási uradalmának nagykarácsonyi kerületébe. Ez a viszonylagos

szabadság meglátszott a szőlőhegyiek egész magatartásán. A szőlőhegyiek tudatos törekvése volt, hogy függetlenek legyenek, földet szerezzenek és a maguk gazdáivá legyenek. Örökkön számoltak: azt számolták, mikor tudnak valamit szerezni maguknak. Öntudatosan szembeszálltak az érdekeik ellen irányuló minden kísérlettel. Gyűlölték Hagyó-Kovácsot, a jószágkormányzót és Debreczeni Sixtust, a puszta plébánosát, aki valósággal a »politikai megbízott« szerepét töltötte be. Megjegyzendő, hogy Debreczeni Sixtus igen gazdag székesfehérvári burzsoá-család sarja, akinek politikai elvei a legreakciósabbak. A szőlőhegyiek öntudata sem a jószágkormányzónak, sem Sixtus atyának nem tetszett. Ez az ellentét mélyítette a szőlőhegyiek ellentétét az öntudatlan pusztaiakkal.

Valahogyan az a helyzet állt elő, hogy a puszta, amely a kapitalizmusban keletkezett, feudális jelenség volt, az ősi Szőlőhegy viszont a polgári haladás forrongó kis fészke lett a ciszterci ta uradalom hűbéri sivatagában.

A szőlőhegyiek között már a felszabadulás előtt akadtak birtokos parasztok. Így például a hétholdas Faragó-Kovács József, vagy Pál István, akinek az alsószentiváni határban volt földje; Rajcsányi János, aki apósa 20 hold vitézi telkét használta; a népes Balogh-család, az aratógazda családja, tízezer négyszögölet bérelt Alsószentivánon. Ezek a családok már a felszabadulás előtt megpróbáltak kitörni a szolgaság fojtogató levegőjéből.

Számuk azonban elenyésző volt. A Szőlőhegy lakói szinte kivétel nélkül az uradalomnak robotoltak.

Februárban az egész Szőlőhegy bevonult Előszállásra, a községháza elé és ott a jegyző felolvasta a szerződés szövegét, melyet a rendházban fogalmaztak. Ezt a forma szerint azért olvasta fel, hogy utána megkérdezze az aratók véleményét, de valójában egyszerű közlés volt, amelyet el kellett fogadni, különben »cicáztak a szép csendőrtollak«. Ebben a szerződésben forma szerint benne voltak az arató és az uradalom kötelességei és jogai, de valójában csupán az arató kötelességei és az uradalom jogai voltak hallhatók.

Az arató a többi között köteles volt:

Megszabott napszámért dolgozni. Ez a napszám nyáron P 2.50, télen 80 fillér. (Közvetlen a felszabadulás előtt, inflációs pengőben.) A téli napszám onnan származott, hogy az arató mellékesen köteles volt a téli vadászaton hajtani. Ezt mintegy szórakozásnak tüntették fel a papok, de valójában olyan fárasztó volt, hogy »kivert a halál vize, mire hazaértünk«, amint a nagykarácsonyi párttitkár beszéli. A nagy hóban be kellett járni az egész határt, Földvártól, Hercegfalváig és nem egyszer öt-hat nyulat cipelni. Napi 80 fillérért.

A napszám mellé nem járt koszt: az élelmezésért még külön le kellett vágni 4—5 hold zöld zabosbükkönyt és száradás után felkötni. Az aratás tizedért történt, ezért asztagba is kellett rakni és gereblyézni. Az arató köteles volt ötszázalékos részesedésért csépelni. Csak a magból részelt, szalmából nem. Ezenkívül ráadásnak köteles volt 800 öl kukoricaföldért behordani a termést. Ezért nem kapott napszámot.

Köteles volt továbbá a kukoricát letörni, mázsáját 40 fillérért, a szárat levágni, katasztrális holdját 3 pengőért.

Ilyenformán az egész évi keresete összesen 6—700 pengő volt, a gabonarésszel együtt. Akinek elég családja volt hozzá, bérelt egy-két hold földet, ezt vasárnap művelték. A szőlőhegyiek szakadatlanul dolgoztak, hétköznap, vasárnap, ünnepnap. Előfordult, hogy valaki tudott magának egy-két hold földet venni, vagy bérelni, de ez ritka volt.

Egyetlen család lakott a Szőlőhegyen, amelynek sarkába szegődött a szerencse: Balogh Mihály, az aratógazda családja.

A pusztai hierarchiában a béresek feje a pusztagazda, vagy az első béres. Ő maga is a modern rabszolgák osztályából való, de hatalmat és külön juttatást kap, hogy a közvetlen hajszolás, esetleges ütlegelés vagy hasonló alantasabb »munkák« feladatát elvégezze. Olyan intézmény ez, amilyen annak a kornak a hadseregében az őrmester. Vagy másrészről mint a munkásmozgalomban a szociáldemokrata vezető. Az urak embere, de azért jó képet vág az »emberek« felé is, hogy bízzanak benne.

Az osztálytársadalomhoz úgy hozzátartozik a korrupció, a vesztegetés, mint a folyóvízhez a feneke, vagy a virághoz a szár. Az erőszak, a terror nem nyújt elegendő biztonságot az uralom és a kizsákmányolási rend fenntartásához: szükség van hát a kizsákmányoltak egyes tagjainak korrumpálására. A pusztagazda vagy első béres rendesen korrupt, mint a tőkés gyárában az előmunkás. Kiváltságos helyzete van és ez a helyzet a fennálló termelési és társadalmi viszonyokhoz köti őt. Az ő szelleme a porkoláb szelleme, életeleme a hazugság és a korrupció; ezen a talajon sarjadzik a szociáldemokrácia.

Ha a pusztán van pusztagazda, miért ne legyen a Szőlőhegyen aratógazda? Balogh Mihály elég ügyes volt ahhoz, hogy »beforogja magát«. Ő lett az aratógazda. Ő lett a szőlőhegyiek Hagyó-Kovácsmegbízta vezére, érdekeik címzetes védelmezője és az uradalom érdekeinek valóságos sáfára. Ő járt be az intézőhöz, ő közvetítette a parancsot és ő hajtotta is végre könyörtelenül. Ő vezette az embereket munkára. Feladata volt, hogy a kifogásokat elfojtsa. »Ha nem tetszik, eriggy hazal« — szokta mondani igaz hűséggel és kötelességtudással a zirci uradalom iránt. Balogh Mihály külön juttatásokat is kapott. Mégpedig abban a mértékben, ahogyan az aratók a munkát

végezték. Így aztán Balogh Mihálynak kétszer sem kellett mondani, hogy hajtsa az embereket. Megszervezte illő jutalom ellenében az »első kaszásokat«: ezek aztán diktálták az iramot azoknak, akik nem kaptak semmiféle jutalmat. Első kaszás csupán három volt, de ennyi elég ahhoz, hogy az emberek igazodjanak. Baloghnak még külön egy katasztrális hold kukoricaföld és szép kaszáló jutott, azonkívül külön díjazás közvetlenül az uradalomtól. Tízezer négyszögöl bérlet Alsószentiványon és disznóhízlalás: ezek voltak aratógazdai működésének első látható eredményei.

Balogh Mihály ciszterci gazdáitól megtanulta az »uralkodás« művészetét. Tehetségesebb tanítvány volt, mint például az öreg Sudár, aki ugyancsak aratógazda volt, de a Balogh Mihállyal való küzdelemben alulmaradt. Balogh tudott támaszpontokat szerezni magának a tömegben. Vesztegetett. Egy ízben az uradalom vasárnapi munkára kényszerítette az aratókat. Mindenki lázadozott, csupán Balogh magyarázta, hogy ennek meg kell lennie. Egy daruhegyi kommunista, Szvoboda Ferenc javaslatára elhatározták, hogy nem jelennek meg vasárnap a munkahelyen. Balogh működésbe lépett — és a megriadt szőlőhegyiek mégis elmentek vasárnap aratni, Szvobodának és néhány gerinces társának kivételével. Őket kitették az uradalomból, az aratók zöme meg elárulva feláldozta egyetlen pihenőnapját, azaz nem is pihenőnapját, hanem azt a napot, amikor saját dolga után is nézhetett volna.

Ime a szociáldemokrácia, pártkeretek nélkül, »vadonnőtt« formájában a pusztán.

De nemcsak Balogh nőtt a Szőlőhegyen a többi fölé.

Aki a puszta felől baktat a Szőlőhegy felé és befordul a Guritóra, a Gurító aljában gyönyörű, hatalmas udvarú, szinte várszerű ház at lát. Olyan falak veszik körül, mintha ostrom ellen építették volna.

Ez a szőlőhegyi tejcsarnok, Takácsnak, a tejcsarnokosnak a háza.

Takács Lajos különös ember. Már első pillantásra is: vastag szemöldök és sűrű bajusz keretezi be arcát, amelyen egy vérrel telt, furcsa bőrzacskó fityeg, mint piros labda a gyermek vékony labdahálójában. Szótlan, zárkózott, mogorva ember. Ez az ember látta Lenint. Sőt: mint vöröskatona mellette teljesített szolgálatot. Ott volt, amikor Fenja Kaplan golyója majdnem halálrasebezte Lenint. Emlékszik is ezekre a napokra, néha elmeséli, mintha valami régmúlt »talán igaz se volt« történetet mesélne. Az ő számára valóban régmúlt, valóban »talán igaz se volt«. Takács Lajos a Szőlőhegy leggazdagabb embere lett.

Valóban csodálatos, hogyan történhetett ez? Persze, csak annak csodálatos, aki fétisekben hisz. Solohov felejthetetlen Gremjacsij Logjában akadt egy Tit Borodin; Nagykarácsony-Szőlőhegyen miért ne

akadhatna egy Takács Lajos? A polgárháború évei után Takács Lajos hazajött Magyarországra, az ellenforradalmi Magyarországra, a kapitalista világba, olyan környezetbe, amelyben a pióca-törvények uralkodtak. Takács Lajos akarta vinni valamire, hát hozzálátott. Az Októberi Forradalom az ő számára elmúlt; a jelen: Horthy Magyarországa volt. A farkasok közt ő is farkassá lett és gyorsan meggazdagodott. Volt a Szőlőhegyen 35—40 tehén és a pusztán is a cselédeknek egy-két tehene. Takács berendezte a tejcsarnokot. Hamarosan kibővítette, majd a Guritón vett egy házat és két házhelyet. Új házat épített, a guritóit eladta 3000 pengőért egy kiskarácsonyi kupecnek. A felszabadulás után folytatta az üzletet: 1000 liter tejért 900 forintot fizetett. Minden 13 liter tejből nyert egy kiló vajat és egy kiló túrót — ez az övé volt. 80 kiló vaj és 80 kiló túró volt minden 1000 liter után a tiszta haszna. 1947-ben havi jövedelme elérte a 15.000 forintot.

Így élt a Szőlőhegy. Az emberek szomjasan érdeklődtek a gazdaság, a termelés kérdései iránt. Gazdák szerettek volna lenni és függetlenül, önállóan gyarapodni. Az uradalom börtönfalai azonban a kultúrát, a tudást is elzárták előlük. A szőlőhegyiek tudták, hogy amit a papoktól, uraiktól kapnak, az szemfényvesztés. De hogyan juthattak volna kultúrához? Az irodalmat csupán a szájról-szájra szálló betyártörténetek, Bogár Imre-balladák képviselték.

A fiatalság egy-egy háznál jött össze, majd később a leventében. Ebben nem volt köszönet: a felszabadulás harmadik évében például még nem volt szabad énekelni az EPOSZ-ban — a szőlőhegyi legények tiltakozására — a »Csitári hegyek alatt« kezdetű szép népdalt, mert, mint mondják, leventén mindig ezt énekeltették velük és így a leventével együtt ezt is megutálták. A népi kultúrát azért a legutóbbi időkig őrizgették. Csak amikor már ide is betört a Horthy-korszak mocskának embertelen, pusztító áradata, kezdték rohamosan elfelejteni és elszórni ősi kincseiket. Mégis megmaradtak legszebb dalaik, játékaik, ünnepi és lakodalmi szokásaik. Szüret idején ma is eljátsszák a régi lovas betyárüldözést.

A pusztai vagy szőlőhegyi ember már gyermekkorában megtanulta, hogy ő valamilyen alacsonyabbrendű fajtának a sarja. Jogai sohasem voltak és megszokta a bennszülött lelkivilágát, aki fél a gyarmatosító urak korbácsától. A meghunyászkodás szürke hamuja alatt mégis mennyi elfojtott lázadás parázslott ennek a népnek a mélyén, amely érezte, hogy itt született, ősei foglalták el ezt a földet és tették termékennyé, apja robotolt rajta, ő maga munkálja a széles határt, nincs olyan fűszál, ami ne az ő munkája nyomán nőne — s ő itt jogfosztott rab, zsellér, cseléd, bennszülött vagyontárgy, amely az uradalom vagyonának leltárában, a felsorolás végén szerepel! Ma, a nyári nagy

melegben hetenként többször fürdenek az úttörők a Retyegőben. Azelőtt a tónak közelébe sem volt szabad menni. Ott, ahol ma a teknőscigányok telepe van, az intéző rokonsága részére teniszpályát építettek, de zsellér, vagy cseléd gyermekének tilos volt a Retyegő tava. A gyermekek nem értették a tilalmat, hiszen a tó kint van a disznópáskom mellett, senkit sem zavar a fürdés. Figyeltek, nem jön-e valaki, s ha tiszta volt a levegő, beugráltak a tóba. Az intéző akkor szó nélkül telerakatta rozsdás villákkal, mindenféle hegyes ócskavasakkal a tó fenekét. S amikor legközelebb a gyermekek fürödni mentek, piros vér festette be a tavat: az egyik béres kisfia holtan maradt nyársalva a villákon.

Azóta, egészen a felszabadulásig, nem is fürdött senki a Retyegőben.

Hová ment volna a béres panaszával? A csendőrőrsön kinevették. Ugyan kit vonjanak felelősségre? Az apátságot? A puszta népe számontartotta ezt a gyermekgyilkosságot, látta a tarka reverendára fröccsent vért és ennek is része volt a későbbi, országszerte híressé vált papverésben.

Így élt a puszta és a Szőlőhegy népe a zirci apátság előszállási uradalmában. A nagykarácsonyi kerületben kb. 10.000 mázsa kenyérgabona termett évenként. Ebből 1000 mázsát kaptak a szőlőhegyiek, 1600 mázsát a cselédek. A többi az uradalomnak maradt. A kizsákmányolás foka itt legalább 200 százalékos volt.

Ennek a rettentő börtönnek a falait rontották le a Sárréten végigvágtató, kardjukat suhogtató, hős vörös kozákok.

ZADRAWETZ ATYA

Részlet a Szégyenfa c. regényből

HORTHY ÉS PRÓNAY sorra kezetfogtak az urakkal. A sarkantyúk erősen pengtek. A malomtulajdonoshoz érve, az ellentengernagy egyetlen szempillantásig habozott, aztán kissé megbiccentette fejét s kifejezéstelen arccal mégis kezetnyujtott: Back jelentős összegekkel támogatta a fehér hadsereget, választmányi tagja volt az Anti-Bolsevista Comiténak s nevére szükség volt a zsidó nagyiparos-létegek és a liberális francia politikusok miatt. A gőzmalomtulajdonos meghajolt, Horthy már ott is hagyta. Prónay Pál leszegett fejjel, vastag szemöldöke alól vetett egy pillantást Back Bernátra, aztán csak az utána következő úrral fogott kezet. Back felé nem is biccentett. A gőzmalmos arca vörös volt.

Mintegy negyven úr volt együtt, háromnegyedrészük katonatiszt. Elfoglalták kijelölt helyüket a patkóalakú asztalnál. Horthy jobbján a hadügyminiszter ült, amellett Kelemen Béla; balján Barnátsky tábornok, amellett Zadrawetz atya. Velük szemben Prónay Pál és Szívós-Waldvogel alezredes, a másik tisztiszázad parancsnoka, továbbá Hammerl csendőrkapitány, aki századával holnap hajnalban szintén átlépi a demarkációs vonalat.

Az egyik parancsőrtiszt utasítására a pincérek hordani kezdték a vacsorát. A cigány halkan, zümmögve játszott. Elsőnek halászlét hoztak, szegedi módra, ennek leve négyféle apróhalból: keszegből, compóból, csukából és aprópontyból készült, utána külön átszűrték és a megszűrt méregerős lében főzték meg a nagy, zsíros tükörpontyokat és harcsákat. A halászlét, melyhez könnyű homoki bort szolgáltak fel, mindenki iszonyúan unta már. A szegedi ínséges hónapok örökös halpaprikása a tiszteknek már a könyökén jött ki, most csak tessék-lássék fogyasztottak belőle, engedelmes katonai arccal, de a pokolba kívánták a vacsora szűkmarkú rendezőjét. Bádoki Soós Károly hadügyminiszter különösen savanyú arccal evett, egyrészt a gyomorsavtúltengése miatt, másrészt, mert ennek az egész vacsorának költségét a hadügyminisztérium nyakába sózták s annak pénztára amúgyis az állandó végső ki-

merültség állapotában leledzett; a szegedi kereskedők és környéki földbirtokosok már régen torkig voltak a »nemzeti célú« pumpolásokkal, a honleányok kifáradtak, a bécsi komité csak sajátmagával törődött, a franciák meg mindent adtak, csak pénzt nem. Most azonban, a vörös uralom bukása után, remélhetőleg új, bőségesebb idők következnek.

A halászlé után szerény disznótoros vacsora került az asztalra, fokhagymás és citromos sültkolbásszal, májas, véres és tüdőshurkával, továbbá hirtelensült, úgynevezett rövid disznókarajjal, ehhez barnára párolt káposzta, törtburgonya és franciáktól szerzett rizs járult körítésként, továbbá uborka-, zeller- és paprikasaláta, Zadrawetz atya, a »magyar Kapisztrán« hazafiasan csettintett, Bernátsky tábornok szájaszélén egy zsírcsepp lógott, a törekvőbb tisztek arca kötelességszerű elragadtatást fejezett ki, Horthy csak keveset evett. Az ünnepi vacsorát túróscsusza fejezte be, friss tepertővel. (»A hülye fejüket! Tiszta gyomorbaj!« — gondolta az örökifjú gróf Zichy Aladár.) Ezenkívül valódi normandiai gruyère-sajt és feketekávé: a kávét azt zsákszámra vették a szegediek a marokkói tisztektől. A hadügyminiszter arca is savanyú maradt, hiába hozták a nehezebb pecsenyeborokat.

Back Bernát, ez a szikár hazafi valahol az asztal végefelé ült a fiatal tisztek között s a verejték gyöngyözött homlokán, nem éppen a méregerős halászlé, vagy a nehéz hurkák fogyasztásától, azokhoz hozzá sem nyúlt, a borral pedig csupán ajkát nedvesítette meg, azt is a látszat kedvéért. Nem ettől izzadt. Csak magában méltatlankodott, ám arckifejezése egy bélpoklos vértanúé, akit mellékesen gőzmalmokkal, földbirtokkal, bérházakkal, tartalékos tiszti ranggal és izzó nacionalista érzésekkel vert meg a sors s akit súlyos társadalmi mellőzés ért. Tőle jobbra és balra sértően szabályos úr támadt, a fiatalurak finnyásan arrébb húzták székeiket. E tisztecskék, akikben nem volt annyi »kormányzati érzék«, mint főnökeikben, szalonkabátos asztalszomszédjukat egyszerűen levegőnek tekintették, keresztülnéztek rajta s átbeszéltek egymáshoz, vagy ami még sokkal rosszabb, a vacsora nyersanyagát illetően mindenféle homályos célzásokat engedtek meg maguknak. Például, hogy miért nincs libahús meg sólet, mert a sertés bizony, sajnos, nem rituális állat. — Tréfli! — mondta dr. Eckhardt Tibor szakértelemmel és mindenféle fiatalurak egyszerre merőn nézték begavári Back urat, kíváncsian még a szájába is belefigyeltek, mintha ő holmi pájeszes, vakbuzgó máramarosszigeti jövevény volna és nem tősgyökeres szegedi úr, európai szalonkabátban és felvilágosodottan, a gaz vörösök esküdt ellensége, a Charpy tábornok által melegen felkarolt szegedi Anti-Bolsevista Comité és a budapesti Gyáriparosok Országos Szövetségének választmányi tagja, akivel maga Chorin Ferenc is tegeződik s akinek e tisztecskék főnökei néhány napja még a

kedvét keresték. Néhány napja még... Mert a széljárás e napok alatt, mióta megjött a Tanácskormány lemondásának híre, itt Szegeden is érezhetően megváltozott. A polgári politikusokat, a mérsékelt demokráciát hirdető szószátyár Ábrahám miniszterelnököt, az intrikus szabadkőműves Varjasy kereskedelmi minisztert teljesen félretolták, hagyták, hadd beszéljenek, ami nekik jólesik; véleményüket nem kérdezik, szemtől-szembe miniszter úrnak szólítják őket, különben azonban a legutolsó hadnagyocska, a városháza utolsó díjnoka is jól tudja, ki az, akinek engedelmeskedjék. A katonai klikk teljesen az előtérbe került; vajjon mennyi részük van ebben a franciáknak? És mindennek a középpontjában egyszerre csak ez a horgasorrú tengerész, Ferenc József hajdani főlesküdt szárnysegéde, azé a Ferenc Józsefé, akitől Back Bernát a magyar nemességet és a begavári előnevet kapta. Hm, ez a volt szárnysegéd külszínre egy kicsit taktikázik még sárga ellentengernagyi egyenruhájában, talán a franciáktól tart, de már látszik, hogy igazi barátai ezek a lapáttenyerű Prónayak, durva Szívós-Waldvogelek, bosszúra sóvárgó Kelemen Béláék, akik kezet sem adnak egy... Hiszen igaz, ezek nem titkolták az első perctől kezdve... amit ezek Szegeden a korzón, az éttermekben, az utcán... a többi zsidóval műveltek! És amit itt, ezen a vacsorán ővele, egy többszörösen kitüntetett tartalékos tiszttel... Hát nincsenek ezek a szűkagyúak tisztában a gyáripar nemzeti jelentőségével? A hazafias áldozatokkal? És hát hol vannak a franciák? A fülük botját sem mozgatják. Tűrik, hogy ezek a kis magyar urak most őt... a miniszterelnök el sem jött, ezek meg nélküle... A szalonkabátos úrnak elszorul a szíve.

Már a sajtnál és gyümölcsnél tartanak. Az asztalfőn Horthy Prónayval, a hadügyminiszterrel és Bernátsky tábornokkal tárgyal. Az urak kissé gondterheltek, csak Zadrawetz atya orrlikai tágulnak ütemesen és Prónay mosolyog felhúzott ínnyel, mint valami tigris. Miről beszélnek? Ranzenberger Viktor századosról, a Prónay tisztiszázad parancsnokhelyetteséről, aki néhány civilbeöltözött tisztje kíséretében határozott küldetéssel már két napja, hogy átcsúszott a demarkációs vonalon, azóta semmi hír! Vajjon a franciák, a románok, vagy a vörösök fogták-e el őket? Fontos volt a küldetésük: hírszerzés Kisteleken, esetleg Félegyházán. Milyenek a viszonyok? Milyen barátokra számíthatnak a jegyzőkön, papokon, földbirtokosokon, helyi lakos tiszteken kívül? Merre tartanak a Tiszán átkelt román csapatok? Vannak-e kisebb vörös egységek Kiskunfélegyháza és Szeged között? Milyen a lakosság hangulata? Hol láttak esetleg román előőrsöket? Mind e jelentések alapján most már egyszer végre dönteni kellene: vajjon van-e remény arra, hogy a szegedi csapatok még a románok előtt elérjék Budapestet? Vagy pedig: ha erre már nincs remény, akkor a francia, szerb és esetleges román vonalak között, ebben az átkozottul keskeny kutyaszorí-

tóban milyen útvonalon menetelhetnek át a meg nem szállt Dunántúlra?

A Dunántúlra való vonulás mellett különösen Horthy és Bernátsky kardoskodott, mert borsódzott a hátuk arra a gondolatra, hogy gyengén felszerelt s gyérlétszámú darutollas csapataikkal csak úgy egyszerűen bemerészkedjenek a »vörös mételytől megfertőzött, bűnös« Budapestre, az ország proletároktól lakott fővárosába.

— Budapest! — mondta a tüzes Zadrawetz atya éppen almahámozás közben és orrlikai még a szokottnál is vadabbul kitágultak, mert első beszédére gondolt, amelyet kétségtelenül a Bazilikában, legrosszabb esetben a Mátyás-templomban, de a Vérmezőn feltétlenül elmond majd, miután bevonultak oda.

— Mert a jobbszárny kellően mozgékony járőrbiztosítása döntő kérdés — mondta Bernátsky tábornok. — Balról, az álló francia és szerb vonalakról nem fenyegethet meglepetés, de hogy a román előőrsök meddig jöttek... — Vállatvont.

— Budapest! — mondta Prónay Pál, fogait vicsorította, ez volt nála a nevetés jele s nagy tenyerét az asztalra tette. Zadrawetz atya csak nézte az óriási kéz vörös szőrrel benőtt hátát. — Mégis a Bazilikában! — gondolta.

— Nem jutunk Pestre... — mondta Horthy elgondolkozva. Hallgattak. Bernátsky tábornok almát evett sajttal.

— Ha csak a Dunántúl marad... — mondta Soós tábornok — a zömmel én Kalocsa magasságában kelnék át.

— Jó, ha Fajsznál! — Bernátsky befejezte a sajtevést.

— Ez távoli dolog még, urak! — mondta Horthy, igazságot téve a két tábornok között — hol van még ez?

— Kicsoda, kérlek? — kérdezte a távolabb ülő s kissé nagyothalló Kelemen Béla.

Horthy ránézett s hallgatott. Arra gondolt, hogy a zöm elindulása sem lesz majd olyan egyszerű dolog. A szegedi gyalogezred, a hármas huszárok, a műszakiak, a katonaiskolások, meg egy tisztiszázad, két csendőrkülönítmény. Összesen ezerháromszáz ember (álmában is tudta ezt a számot), egyenruhában, szekerekkel, poggyásszal, puskával, a főparancsnokság holmijával mégsem masírozhat keresztül csak olyan egyszerűen a franciák-őrizte vonalon a senki földjére. Ló sincs elég!

— Itt van például Prónay Pali — mondta Bernátsky tábornok. Horthy meghökkent. — Hogyan? — kérdezte.

— Majd behunyják a félszemüket! — mondta Bernátsky — ... a franciák. Ahogy átcsúszik holnap reggel Prónay Pali és Hammerl, úgy megyünk át majd mi is a zömmel.

Horthy hümmögött.

— Akár zeneszóval! — mondta Bernátsky. — Ismerem őket. Csak ne tudjanak róla hivatalosan.

Horthy jól tudta, hogy Bernátskynak igaza van. Hiszen aznap délelőtt tárgyalt a franciák egyik fontos emberével, W. ezredessel, akinél tapogatódzott, hogy mit szólna a francia parancsnokság a magyar helyőrség indulásához. W. ezredes erre udvariasan kijelentette, hogy ő, sajnos, nagyothall, ő nem tud semmiről és előreláthatóan nem is fog tudni, mert semmi kilátás arra, hogy hallása a közeljövőben megjavuljon. — S a főnöke? — kérdezte Horthy huszárosan. W. ezredes erre már nem is felelt, megfogta Horthy karját s bizalmas mosollyal egy előző esti érdekes bridzs-játszmáról kezdett beszélni. — Az én édesatyám is kiváló bridzs-játékos volt! — mondta és merőn nézett Horthyra; az ellentengernagy jól tudta, ki volt W. ezredes édesatyja, egyike ama hírhedt francia tábornokoknak, akiknek jelentős része volt 1871-ben a párizsi kommün vérbefojtásában. — A lapokat ki kell licitálni! — mondta még W. ezredes. A két magasrangú tiszt kezetfogott. Bizonyos aggodalmak azért maradtak még Horthyban, mégpedig a magyar civilpolitikusokat illetően. Itt van ez a disznó fiskális, ez a Varjasy! Ha ez rájuk uszít valami nagyszájú francia parlamenti panamistát (állítólag vannak barátai a francia parlamentben!)... hm... ha ez besúgja... Legjobb lenne Ábrahámmal együtt a helyszínen felakasztani! — gondolta Horthy vágyakozva és tehetetlensége érzetében keserűen elmosolyodott.

— Egy jó kis akasztás! — mondta Bernátsky. Horthy meghökkenve felnézett. »Mi a fene«, gondolta, »ez az ember gondolatolvasó«. — Hangosan beszéltem? — kérdezte aztán. Bernátsky csak mosolygott.

— Igen — mondta a nagyothalló Kelemen Béla — jó lenne egy beszédet mondani. — Szerénykedve várt, remélte, hogy őt kérik majd fel. Már fogalmazta is az első mondatokat: »Hazánk egén sötét felhők virrasztanak«... nem, a virrasztani szó nem ide illő. Gubbasztanak? Az se jó. Egyszerűen ülnek! Ez meg kissé lapos.

Közben csalódott arccal látta, hogy pohárral a kezében maga Horthy áll fel. Ez igen nagy eset volt, mert az ellentengernagy nem szeretett magyarul szónokolni, gyakran elakadt, nem találta meg a kellő magyar kifejezést, hangja is kemény volt, kiejtése idegenszerű, haditengerészként három évtizedet töltött távol Magyarországtól s a különböző gőzhajók parancsnoki hídján bizonyos szempontból kissé egyoldalú szónoki gyakorlatot szerzett csupán, mely főként ilyesfajta fordulatokra szorítkozott: »Teljes gőzzel előre!«, »Félfordulat balra!«, »Másfélcsomós gyorsítás!«, »Állj!«, »Kettes ágyútorony irányzék deklinációja 73!« — és így tovább. S ezt is kizárólag német nyelven. Horthy hiú volt és sejtette is magáról, hogy nem valami gyakorlott

szónok. Most azonban pohárral a kezében már állt. Megköszörülte a torkát:

— Hm! — mondta. — Bajtársak! Magyar testvérek! (Back Bernát felé sandított.) Tisztelt urak!

Csönd volt. Kis hegedűcincogás szűrődött csupán idáig, egészen távolról, a Kass-szálló teraszáról s a folyó locsogott.

— Nehéz időkben — kezdte emelt hangon Horthy — a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzetiszínű zászlót, hogy diadalra vigyük a hazánkat megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen és helyreállítsuk az egészséges nemzeti bifurkációt! Küzdelmünk nehéz volt, de bíztam a Magyarok Istenében, ki nem hagyta el igaz ügyünket.«

Kis szünetet tartott. A tisztek feszesen ültek a sajtmaradékok közepette, nézték főparancsnokukat, loccsanva folydogált a sötét Tisza, a távolban hegedű cincogott, — me-e-erde! kiáltotta egy rekedt hang franciául a parti liget bokrai között s mintha egy női hang sírt volna. Horthy folytatta.

— Bíztam a Ti acélos akaratotokban, a Ti önfeláldozó hazafiságtokban, a Ti kipróbált bátorságtokban és ügyességtekben, a Ti összetartó, vállvetett igyekezetetek hozta meg a hazának a szabadulást és megváltást. Nem feledtétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó, hatalmas reménysége, imája, sóhaja Ti vagytok. De lesújtó kard is, ha kell. Midőn Isten áldását kérem a mi szeretett Prónay Palink nagy vállalkozásra, meghatottan és reménnyel eltelve indulok Veletek a közös munkára. Éljen!

Felemelte poharát, Prónay Pál felállt, mindenki felugrott, pohárral a kezében, Horthy és Prónay koccintottak, mindenki ivott, körömpróbáig kiitták a poharakat, még a malomtulajdonos is, egy pillanatig csak a nyeldeklők glugg-glugg-hangja hallatszott, aztán Horthy áthajolt az asztalon, megölelte a kétméteres huszárszázadost, jobbról is, balról is arconcsókolta. Prónay sírt. Felharsant a kiáltás:

— Éljen Horthy! Éljen Prónay!

A tisztek lelkes hangulatban ölelkeztek össze, még az örökifjú gróf Zichy Aladárt, a Nemzeti Bizottmány elnökét is megölelte a szomszédja, csak Back Bernát álldogált tartalékos tiszt létére igen sértődött arccal, egyedül. Aztán leültek és mindenki Prónay Pál felé nézett. Az a tarkóját vakarta, arca vörös volt, semmi kincsért nem szónokolt volna sehol, most azonban nem lehetett kitérnie. Felállt.

— Hát, — mondta és kettőt köhintve erősen gondolkozott — mint az mindannyiunk előtt teljesen köztudomású, kardélen táncol az ország hajója! (Ezt a katonai s tengerészeti elemeket szerencsés ihlettel egyesítő szónoki fordulatot még júliusban hallotta jóbarátjától, Gömbös Gyula volt hadügyi államtitkártól, akinek mint exponált németba-

rátnak, a franciák kívánságára éppen a napokban kellett eltávoznia Szegedről; szóval Prónay még júliusban hallotta ezt a MOVE egy választmányi ülésén, mint katonának nagyon meg is nyerte tetszését, jól meg is jegyezte és már akkor elhatározta, hogy adandó alkalommal majd felhasználja.) — Hát, szóval — folytatta — így van ez, barátaim! — kettőt köhintett, aztán meglehetős részletességgel kifejtette, hogy ő bizony nem szónok és miért nem az. (A szónoklást alapjában valami zsidó dolognak tartotta.) Ő, mint igaz magyar ember és mint katonatiszt állhatatosan és nem mint valami törvénycsavaró, gaz fiskális! (Az okos Bernátsky tábornok kissé gúnyosan nézte Prónayt. — Brávó! — mondta egy hang. Prónay megróvóan odanézett.) Egyszóval ő nem fiskális, ő egyszerűen hazafi. Nem is mond többet, csak annyit, itt az ideje, hogy jól megszorítsuk a nemzetközi bitangok reszkető lúdnyakát! (Hatalmas tenyerével meg is mutatta, hogyan érti, Back Bernát önkénytelenül vállába húzta a fejét.) Végül a magyarok Istenének áldását kéri minderre — körülmutatott a francia sajtmaradékokkal teli asztalon — főként a hazára és mindannyiunk szeretett főparancsnokára, nagybányai Horthy Miklós tengernagy úr őméltóságára! — Ivott s hirtelen leült.

Óriási taps támadt, Horthy kezetfogott Prónayval.

— Nagyon erős ember! — mondta Bernátsky tábornok elismerően Zadrawetz atyának és Prónay felé sandított, mintegy mentségül hozzátette még: — Rettenthetetlen katona!

A cigány a »Lehullott a rezgőnyárfa ezüstszínű levelé«-t játszotta, közben Kelemen Béla is és Zadrawetz atya is köszörülte torkát. Az utolsó taktusok elhangzása pillanatában teljesen egyszerre álltak fel. — Pardon — mondta a talpraesett Zadrawetz atya és már rá is kezdte emelt, drámai hangon:

— Keresztények, azaz magyarok! Este van, de hajnalodik a mi régi szép hazánknak, hajnalodik a magyar nemzetnek! A véráztatta magyar föld alatt most tapsra verik össze csonttenyereiket az Árpádok, a Hunyadiak, a Rákócziak. A nándorfehérvári csata megkezdése előtt Hunyadi János kormányzó a tábori misén...

Erős baritonja szállt-szállt a sötét tiszai éjszakában; Sándorfalva felől felhők jöttek; a szenegáliak cigarettáztak a hídőrségen. Az urak megilletődött csendben hallgatták az atya drámai szárnyalású beszédét, Zadrawetz elismert szónok volt, a hallgatósága érzelmeire és képzeletére apellált, kedvelte az erős hatásokat, a funebrális képeket, a mennydörgő felháborodást, az elérzékenyült suttogást, a süvítő gúnyt, a nemzet nagyjainak életéből vett történelmi példákat.

— Sose fogja befejezni! — gondolta elszontyolodottan Prónay Pál, aki szívből utálta a szónoklatokat — sose! Csak meg ne eskessen!

Mert ennek a lánglelkű szerzetesnek az eskü kikényszerítése volt

a szegedi időkben a mindent elsöprő hatású szónoki fogása. Híres Klauzál-téri beszéde után kezdték őt a »magyar Kapisztrán« néven emlegetni. Még júniusban. Akkor, ott a Klauzál-téren, a Kárász-palota erkélyéről a szófukar gróf Károlyi Gyula mutatkozott be kormányával a Rákóczi-induló hangjaira egybegyűlt tömegnek, főként tiszteknek, altiszteknek, utcagyerekeknek és unatkozó halaskofáknak. Károlyi Gyula simogatta szakállát és mondott vagy öt mondatot, a végén így szólt: »Talpraállítjuk a nemzetet« s ezzel be is fejezte. A kőerkély széléhez ekkor Zadrawetz páter lopakodott, csuhája lobogott szenvedélyes mozdulataitól. A halk Károlyi Gyulával ellentétben tüstént a tatárjárással kezdte, magasan szárnyaló hangon, zivatarosan vonagló orrlikakkal, majd így folytatta: »Odaadjuk a véráztatta földet! A magyar multat! S várjuk tőle a mi szép, régi hazánkat. Alkonyodik, de nekünk hajnalodik. Alkonyodjék a közelmultaknak és hajnalodjék a porig alázott, elárult édes hazánknak!« Aztán a tömeg nevében a kormányhoz beszélt. Mit ad és mit kér a kormánytól a magyar nemzet? Végül váratlan fordulattal, óriási hangon felkiáltott: »Szívre a kézzel, magyar nemzeti kormány!« — A miniszterek meghökkenve egymásra néztek, Kinczig János földmüvelésügyi miniszter tette először szívére kezét utána kissé vonakodva a többiek.

— Mondd utánam — sűvítette Zadrawetz atya — »esküszöm a magyarok Istenére, hogy e szegény hazának népeit a boldogságra vezetem!« Zadrawetz beszédének hatása óriási volt, szemtanúk feljegyzése szerint az összes pillák könnyben áztak, a tisztek, az altisztek, a halaskofák sírtak, még a savanyúarcú, cinikus szabadkőműves Varjasy is esküre emelte kezét, sőt Biedl Samu, az izraelita hitközség elnöke is, aki pedig nem is volt a kormány tagja. Utána a katonazenekar a Szózatot játszotta, majd elvonult, mert már így is néhány perccel elkésett a színházból. Ez volt a híres Klauzál-téri eskü, mely után a kivonult tisztek cserkészésre indultak s a város utcáin a nagyobb orrú sétálókat agyba-főbe verték. Azóta sokat esketett Zadrawetz atya: a MOVE választmányi ülését, az Anti-Bolsevista Comité elnökségét, a katonai toborzóbizottságot, a Katolikus Háziasszonyokat; ezen a csónakházi ünnepi vacsorán tehát Prónay Pál félelme egyáltalán nem volt alaptalannak mondható.

Ám a sors közbelépett! Egy parancsőrtiszt jött fel a nyikorgó lépcsőn, az utolsó lépcsőfokon megállt, éppen a mennydörgő atyával szemben, akit figyelmesen és nagy csendben hallgattak mindannyian. A parancsőrtiszt néhány pillanatig tétovázott, aztán elindult egyenesen a harsogó szónok felé, látszott rajta az igyekezet, hogy a lehetőséghez képest feltűnés nélkül közeledjék, ám sarkantyúja megcsörrent, különben is rögtön óriási feltűnést keltett; negyven szempár követte lépteit. Zadrawetz atya megállt beszédében, mellén komoran ösz-

szefonta karjait, és hegyessé vált orral, ráncolt szemöldökkel nézte a közeledőt. Az Prónay füléhez hajolt s valamit súgott. — Bocsánat — mormogta recsegő basszusán a huszárszázados. Felállt, meghajolt Horthy és a tábornokok felé, az elnémult atya felé még csak nem is biccentett s a parancsőrtiszttel együtt kiment. Az atya pedig — mit tehetett egyebet — beszédét kénytelen volt gyors fordulattal, esketés nélkül befejezni, minthogy nemigen figyelt már rá senki, az urak egymással súgdolóztak, különösen Kelemen Béla arca volt nagyon elégedett, még hunyorított is az örökifjú gróf Zichy Aladár felé.

Prónay néhány perc mulva tért vissza, arcáról, e barázdált, kemény ábrázatról senki nem tudott leolvasni semmit. Odahajolt Horthyhoz: — Futár Ranzenbergertől! — súgta. Horthy azonnal felállt, vele bádoki Soós és Bernátsky tábornokok. A tisztek is felpattantak ültükből, de az ellentengernagy kezével barátságosan intett, hogy csak maradjanak, aztán kíséretével lement a lépcsőn.

SPELLMAN BÍBOROS ÚR ESTI IMÁJA ELÉ

Mielőtt buzgón térdre lehull,
s szájáról imák szava rőpdös:
figyeljen csak rám, bíboros úr,
van néhány szavam önhöz!

Ön karácsonykor Koreában
— emlékszik-e rá? — áldást osztott,
s szent hevülettől gőzzé váltan
tömjénfüstbe takarta a mocskot.

Ön karácsonykor szemforgatva
meghívta segíteni Krisztust,
mormolt a tépett égi magasba
s folyt az ima, mint ecetes must.

S mint aki dolgát jól végezte,
az ünnepi dús lakomához leült,
aztán kegyesen keresztet vetve,
Krisztus nevében visszarepült.

Bíboros úr, tudja mi történt,
ahol ön járt, Koreában azóta?
Pestissel, kolerával több gép
a békés falvakat teleszórta.

Feketeszárnyú dögleqyet, bolhát,
poloskát, pókot, szúnyogot, tetvet
szórnak ott széjjel a katonák,
azok, kiket ön szentelt meg.

Fekete rémmel mérgezett lárvák
hullanak ott, hol áldást hintett,
hullanak ott, hogy özvegyet, árvát,
gyermeket öljenek, mindent, mindent!

Bíboros úr, a katona egyszer,
— hogyha megéri — hazatér majd;
asszony várja, anya, gyerekkel —
bíboros úr, az anya mit szól majd?

Hogy néz szemébe a feleség,
hogy néz szemébe a gyermek,
hogy meri majd megfogni kezét,
azt a kezet, melyet ön szentelt meg?

Azt a kezet, mely pestist, kolerát,
szentelt férget százezerszámra
hurcolt napokon, heteken át,
s szórt rá gyermekre, anyára!

Tetvek kapitányát, hogy fogja
apjának szólítani a gyermek,
nyűvek kapitányának, hogy mondja
a feleség: »Csókolj meg, ölelj meg!?«

Bíboros úr, ön nemcsak katonákat,
de bombát is szentelt: fegyvereket!
Ön megszentelte a pókot, poloskákat,
ön fegyverré áldotta a tetvet!

Van olyan Krisztus, bíboros úr,
akinek tetszhet ez a szenny, ez a moslék?
Ha azt hiszi, hogy van, hát úgy
térdeljen elé csak és imádkozzék!

KISÉRTETJÁRÁS SZIKESEN

Részletek

SZIKES olyan község, mint a többi néhányezer Magyarországon, talán éppen az a baj, hogy semmivel se nevezetesebb. Az öregek ugyan még emlékeznek arra, hogy negyven évvel ezelőtt Szikesen jött világra egy kétfejű borjú. Nagy Tar János tarka tehene ellette, három napig élt s eljött megcsudálni az egész környék, még Budapestről is érkezett egy cvikkeres úr kétfejű borjút látni, de ő már elkésett. A borjú megdögölvén, Nagy Tar János megnyúzta s elásta valahol a kert alatt, ahonnan kóbor kutyák kikaparták s megették. Pedig akár senki se látta volna, csak ez az egy, mert nem kisebb hírt hozott Pestről, minthogy a király Tar Jánost ki akarja tüntetni, mint a kétfejű borjú érdemes gazdáját — dehát ha nincs borjú, nincs kitüntetés. S bizony könnyen lehet, hogy ez a kétfejű borjú megmenthette volna a gazdáját, hátha érdemnek tudják be három héttel később az árverésen, akkor talán nem viszik el a fedelet Tar János feje felől. Lám, micsoda dolgok keletkeznek egy kétfejű borjú halálából: Nagy Tar János az árverés után felakasztotta magát, négy apró gyereket hagyott hátra s isten tudja, mi lett vélük azóta. De ez már nem tartozott a nevezetességek közé, ilyesmi előfordult akkoriban elég gyakran, de kétfejű borjú azóta se.

A szikesiek pedig ezután a rosszul sikerült kétfejű borjú után hosszú ideig semmivel sem lepték meg a világot. Egerben jó bor és híres görögdinnye terem, Parádon büdös vizet ihat, aki akar, ami mégis csak több, s főként állandóbb dolog, mint egy kétfejű borjú. S később is, ahogy változott a világ, a szikesiek csak nem jártak az élén ennek a változásnak. Nem lettek elsők a termésbegyüjtési versenyben, nem szerzett díjat a gépállomásuk, nem náluk alakult meg az első termelőszövetkezet, nem ők kaptak Kossuth-díjat, nem ment tőlük senki a parlamentbe, de még alispánt se adtak a megyének, szóval csendes volt az élet Szikesen egészen addig, míg meg nem kezdődtek a kísértetes napok.

Hogy mikor, arra már nem emlékszik pontosan senki sem. A harangozó Sándor János azóta esküvel erősíti, hogy mikor Kőröskenyi

foglalta el a párttitkári széket, akkor látta az első kísértetet elhúzni a kenderáztató mellett, Miskolc irányába. De nem lehet Sándor János szavára sokat adni, mert Sándor János vagy részeg, s ilyenkor fecsegő, vagy, ha meg mégis józan, akkor annál rosszabb, mert részegen csak bolond, de józanon féleszű.

Hiszen talán nem is lett volna semmi a kísértethistóriából, ha csak Sándor János lát kísértetet. Dehát nemcsak ő látta. Buglyó kocsmárosról köztudomású, hogy ha itthon van, nem iszik (bolond is lenne a maga rossz borát inni), ő hát nem lehetett részeg, mikor kísértetet látott, pedig látott, a zsolcai úton találkozott vele, s ha keresztet nem vet, bizony nem szabadul élve.

Néhány öregasszonynak pedig mindjárt eszébe jutott, hogy hiszen volt már erre példa, Nagy Tar János is visszatért kísérteni, mikor a borjú miatt halálát lelte — az pedig még a régi háború alatt történt, hogy Kócián Vendeltől tüzet kért éjszaka egy fekete ember, s mikor Vendel gyufát gyujtott, akkor látta csak, hogy nincs feje az ismeretlennek. Nem is tudni, hogy menekedett meg, de azóta is reszket a feje, s bizony ettől a találkozástól, nem a harctéri sebesülésétől.

De, ha most megint elvetődött erre valami garázda kísértet, akkor annak oka van, oktalanul nem esik ilyesmi. A szikesi temető szinte benn van már a faluban, a gyerekek a temetőároknál játszanak legszívesebben — különösen ilyen szép tavaszon — Bogyó Maris kisfia meg egyszer eltévedve el is aludt játék közben valamelyik sírdombon, ott lelte az éjszaka, mégse látott kísértetet. Szóval, ha eddig nyugodtak a halottak, s most bolygatta meg valami a nyugalmukat, okának kell annak lenni, nagy dolgok történhettek Szikesen, hogy a túlvilágról is idehallatszik a tiltakozás.

Aztán, ha szaporodnak ezek a kísértetjárások, még híre lesz Szikesnek, mint Disznóshorvátnak a Máriaképe miatt: tömérdek ember járt oda megnézni, hogy siratja a Máriakép az egyház felosztott földjét. Arról, igaz, kisütötték, hogy szivacs van a kép mögött elrejtve (hej, ravaszok a papok), de mégis nagy dicsőség volt ez a disznóshorvátiaknak, sok ember megfordult náluk búcsújáráson. Kérdés, hogy a szikesi kísértet lesz-e olyan csalogató, mint a síró Máriakép, de még ha nem, akkor is csak valami, nem fordult elő itt ehhez hasonló a kétfejű borjú óta. S csodálatos dolog, annyi szent.

De hiszen kérdezhetnék, hogy ki hisz ma már a kísértetekben? Senki, amíg csak nem beszélnek róla. Sándor János, vagy Buglyó a tüdejét is kibeszélhetné, csak legyintenének az emberek: mesebeszéd. De az már nem mesebeszéd, hogy Forgó Marci veteményeséből egy éjszaka a kísértet mind egy szálig kiszedte az újhagymát, éppen akkor, mikor piacra vitte volna Marci. Az lehet mögötte, hogy elvállalta a békevédelmi bizottság elnöki tisztét. S még ha csak kiszedte volna,

avval csak Marcit kíméli meg a hajladozástól — de fel is aprította a pokolravaló, valósággal szecskává vágta — csak kísértet tehette, mert semmi lábnyomot sem hagyott maga után, s még a kutya se ugatott az éjszaka.

Vagy hát ki volt az, ha nem a kísértet, aki Kőröskenyi, Asztalos Bence, Tuba Elek és Tóth Mihály ajtajára éjszaka egy fehér keresztet rajzolt? Este még nem volt ott a kereszt, reggel már ott volt. Ki szórakozik ilyesmivel éjszaka? Méghozzá Kőröskenyi éjféltájban ment haza, vagy egynegyedórával éjfél előtt, akkor még nem volt kereszt. Reggel meg félhatkor kelt, akkor már ott volt. Ki van még ébren éjfél után, ha nem a kísértet? Mert azt már csak a bolondnak beszéljék be, hogy részeg emberek lehettek, mikor aznap tízkor zárt Buglyó. S nemcsak, hogy tízkor zárt, azt is esküvel hajlandó bizonygatni, hogy Kozocsa bácsin kívül senki sem lett részeg aznap nála — az öreg Kozocsát pedig tíz előtt rég hazakergette a felesége s éjfélre az igazak álmát aludta már.

A korhelyeken kívül pedig akad ember a faluban, aki később fekszik le, mint Kőröskenyi? Bizony nem istentől való dolog ez.

Egy-két napig nem törődött senki a fehér kereszttel, hanem vasárnapra ugvancsak rejtélyessé vált az ügy. Mert mi másról beszélt a nagytisztelendő úr a templomban, mint az egyiptomi tíz csapásról. Eljöttek az isten öldöklő angyalai, meglátogatták az egyiptomi házakat... Csak azt kerülték el, amelyiknek a küszöbén észrevették a jelet.

Hm. Hiszen az a feneség, hogy ami Egyiptomban a jel hiánya volt, nem lehet itt éppen a jel? Ki tudhatja, ha már a kísértetek megkeresztelik az ember házatáját, nem azért keresztelik-e meg, hogy ráismerjenek majd, ha megint erre visz az útjuk? S amellett az ilyen keresztelő kísértettel szemben a keresztvetés is biztosan hatástalan. Tuba Elekné szaladt is mindjárt haza, lemosogatta az ajtóról a keresztet, hanem bizony hiábavaló munka volt: másnap hajnalra megint csak ott díszelgett, ezúttal a kapufélfán.

No, itt már megáll az emberi ész. Pedig értelmes az eset: Kiknek a házát jegyezte meg a kísértet? Kőröskényi a párttitkár, Asztalos Bence csoporttag, de nem is az lesz vele a baj, inkább a felesége. Mert az asszony MNDSZ elnök, vezetőségi tag a szövetkezetben, aminek Tuba Elek éppen az elnöke. Tóth Mihály a DÉFOSZ titkára. Nem vitás, hogy kikre haragszik a kísértet. Még örülhet Forgó Marci, hogy a hagymái pusztulásával megúszta.

Ha ugyan megúszta. Mert nyilván nem csak eddig tart ez a história, következik itt még cifra egyéb is. Ki tudja, mi.

...NA, HA EDDIG nem hitte valaki, hogy csakugyan kísértet jár a faluban, most már nem akadhat olyan, aki tagadja.

Nemcsak Sándor János látta már, nem lehet ráfogni, hogy részeg. S nemcsak keresztet rajzolt az ajtóra, hanem megjelent a maga testi — azazhogy szellemi — mivoltában, végigment a főutcán, csak nagyobb baj ne legyen belőle.

Kedden este, alig lehetett tobb kilenc óránál, Tóth Péter ugy emlékszik, hogy a Buglyó kocsmában kilencet mutatott az óra, mikor elindult — meglátta a kísértetet.

Csak egy pillanatra ugyan, de elég volt neki ennyi is belőle. Olyan magas volt, mint egy pózna, a feje világított sárgán vagy zöldesen, nem lehet pontosan tudni. S akkora léptekkel ment, mint egy óriás.

Negyedóra mulva Kállai Pálné is látta, de ő úgy állítja — s mégis csak ez lehet az igaz — hogy nem lépett, hanem lebegett. Az artézi kútra ment el vízért, mert a kisgyereket fürösztötte, nem maradt víz éjszakára a házban... elindult a kútra ilyen későn, mikor egyszercsak a templomkert sötétjében feltűnt a borzalmas fehér alak. Lebegett a bokrok fölött, hol eltűnt, hol előbukkant s valami rettenetes hangon sóhajtozott.

Kállai Pálné elejtette a vizeskannát, rohant haza hanyatthomlok, beriglizte a kaput maga után, dehogy mert volna még vissza is nézni. Az ura nem tudta rávenni a szentnek se, hogy kimenjen az otthagyott kannáért.

A kanna pedig érték, ellophatják reggelig, így aztán Kállai Pál indult el érte káromkodva, szidva az istenit minden bolond asszonynak. Kísértetet nem látott, hanem a kanna eltűnt, még a nyoma se volt ott.

Kállai Pál megkérdezte Bátori Sándort — az éppen hazafelé tartott — nem látott-e kannát vivő embert s elmondta neki a kisértethistóriát. Nevettek mind a ketten, Kállai mérgesen az eltűnt kanna miatt — tizenhét forint újonnan — aztán ment mindegyik haza. Igenám, de ahogy Bátori Sándor hazaér, hát a kertjük végén valami fehéret lát villogni. Nem ment közelebb, még le is szidta magát, hogy ő is olyan bolond vénasszony lesz már — igen, de az ajtójukon ott van egy nagy fehér kereszt. Így már biztos, hogy ott járt a kísértet s megjelölte az ő házukat is. Nem vénasszonybeszéd ez többé.

Az istenit! Bátori Sándort nem a gólya költötte, ő aztán semmi kisértettől sem hagyja megcsúfolni magát. Az istállóba ment a villáért, aztán le a kertbe, s ha megtalálja a szellemet, bizony kiontja a belét. Úgy mesélte el másnap, hogy már nem találta meg. De a szomszédasszonya, Lámfalusi Teréz, egész másképpen beszélte: őszerinte Bátori Sándor halotthalványan érkezett vissza, lélekszakadva s egy toronymagas fehér alak szaladt a nyomában. Ha utóléri, menten vége

Bátori Sándornak, szerencse, hogy Teréz nem vesztette el a lélekjelenlétét, ráimádkozta a szellemalakra az üdvözlégy Máriát, hát abban a szempillantásban el is tűnt.

S eltűnt a kereszt is Bátoriék ajtajáról, reggel legalábbis már nem volt ott. Bátori Sándor ugyan azt mondja, ő törölte le a kabátujjával ott mindjárt — de a felesége azt mondja, hogy nem igaz: nem volt krétás az ura kabátujja reggel. Ámbár, mit lehessen tudni, miféle kréta az, bizonyára nem közönséges kréta.

De a legborzasztóbb mégis csak Bőte Jenővel történt. A felesége mesélte faluról falura, hogy vívott az ő ura élethalálharcot a kísértettel a szérűskertben.

Bőte Jenő kiment megnézni az állatokat; lehetett úgy féltíz, eppen lefeküdni készült. S ahogy odamegy a szénaboglyához, hogy húzzon még egy villával a tehénnek, hát egyszerre szemtől szembe találja magát a kísértettel.

Bőte Jenőnél csak favilla volt, hát a favillával csapott rá a kísértetre. S aztán eldobta a favillát, futott, vissza se nézett. A kísértet meg talán utána, ki tudja. Csak mikor már belül volt a házon, mert visszanézni, akkor már nem látott semmit.

S miért ijedt meg ilyen rettentő módon Bőte Jenő?! Azért, mert ahogy ránézett a kísértetre, hát tisztán látta, hogy valóságos csontváz az, fehér lepedőben. S hogy mennyire jól látta, bizonyítja a reggel: ahogy odamegy reggel a szénaboglyához — még mellette volt a favilla is — mit talál mellette? Egy emberi koponyát.

— Azt üthette le a nyakáról — mesélte Bőténé borzongva — csak úgy lehetett, akkor aztán levegővé vált a kísértet. De ha nem üt oda neki, bizony nem tudni, mi lesz. S abban a pillanatban, ahogy rácsapott, hát megszűnt a láng is a temetőben.

Erre meg már sokan emlékeztek, hogy láng volt a temetőben a kísértetjárás idején. Az a sír lángolt, amelyikből kijött a kísértet, jó lenne tudni, melyik, akkor lehetne ellene valamit tenni. De égésnek a nyomát sem találták, pedig napppal akadt egy-két bátor asszony, aki kiment utána nézni.

Hát kísértet van, most már biztos, hogy van. Bőte Jenő nem álmodik, Bátori Sándor se, Kállai Pálné se, Tóth Péter se; vagy ha különkülön mindegyik álmodik, egyszerre mind a négy nem álmodhatja ugyanazt.

Délelőttre meg Börcsök Sára újságolta titokzatosan, hogy a nagytisztelendő úr annyit mondott az egész kísértetjárásra: bármi is történjék, megnyugszik az úr akaratában...

KÖRÖSKENYIHEZ pedig kár ilyesmivel szaladgálni.

Köröskenyi nem akar az elődje, a Pap Demeter hibájába esni, hogy semmiről se vesz tudomást, ami a faluban történik. Tudomásul vesz ő minden valóságos és értelmes dolgot. Most például avval tölti az idejét, hogy kikutassa: miért olyan arankás a szövetkezet heréje. Mert az magától nem lesz, tisztított vetőmagot használtak s itt van mi: több benne az arankafolt, mint akármilyen másikban a faluban. Pedig még csak második éves.

Köröskenyi valami szabotázsakciót szagol e mögött az arankaügy mögött. Arankát nem olyan nehéz egyik táblából a másikba átvinni. S ha már ott van, nő az magától.

Rajzolt magának egy térképet a heretábláról, abba belekarikázta az arankás helyeket. Egymás közelében vannak, az kétségtelen. Egy nagy területen elszórva. Ha ez se szabotázs, akkor ugyan hol keressünk szabotálást?!

S ekkor jött Kapusi Juliska, hogy mi van evvel a kísértethistóriával.

Lehet csodálni, hogy Köröskenyi majdnem kidobta? Pedig hát jó elvtársnő, lelkes, sokat dolgozik, sokat fejlődött az utóbbi időben. Éppen ezért nem akar hinni a fülének. Micsoda? Kétszer is megkérdi:

— Kísértet?

— Nem hallottál még róla, Köröskenyi elvtárs?

— Nem is akarok hallani róla.

— Nem akarsz hallani? Mikor mindenki kísértetről beszél a faluban? De még ha csak arról...

— Mi másról?

— Hogy Takács Miklós kísért, amiért termelőcsoport van a földjén.

Köröskenyi nevet erre kesernyésen, gúnyosan.

— Több, mint egy éve, hogy megalakult a termelőcsoport. Az idén tizenegy új tag lépett már be. Nem árt annak az ilyen gyermekmese.

— Annak nem gyermekmese, aki hiszi.

— Mi az, Asztalosné elvtársnő, tán te hiszed?

Kapusi Juliska erre úgy vág az asztalhoz egy könyvet, hogy repkednek a papírok szerteszét.

— Ne gúnyolódj, micsoda pártszerűtlen viselkedés ez, titkár elvtárs.

— Hát kezdjünk róla beszélni, hogy... hogy... én nem is tudom, miről. Talán szervezzünk kísértetellenes bizottságot? Mikor itt a békeügy, az ifjúsági szervezetek ügye, a... könyvtárügy, s itt ez a nyomorult arankadolog is, ennek is szeretnék a végére járni. Ez egy se kísértet, ez valóság. Ne zavarj engem ilyenekkel.

Asztalosné próbálkozna még, de Köröskényi leintl: ugyan, ki látta ezt a kísértetet?

— Bőte, Bátori, Kállainé állítólag...

— Miért csak állítólag? Miért nem vetted mindjárt elő ezeket, bizonyítottad volna be nekik, hogy a szemük káprázott. Minden párttag, aki ilyet hall, érezze kötelességének megcáfolni. Több energiát meg kár vesztegetni rá, mint amennyivel megszüntethetjük...

Evvel el is intézte Köröskenyi a kísértetügyet... Nincs kísértet, hát minek beszéljünk róla.

Meg még annyit tett, hogy este, mikor véletlenül találkozott Kállai Pállal, megkérdezte tőle.

— A te feleséged látta a kísértetet?

Kállai Pál vakargatta a fejét, nyögdécselt, hogy ilyesmit mesélt otthon.

— Hát miért nem vered ki a fejéből ezt a marhaságot?

— Hát...

— Szégyen már az, hogy az ember felesége terjesszen ilyen szamárságot.

S evvel haza is ment, elintézettnek vette a dolgot.

Asztalosné Kapusi Juliska meg ahogy otthagyta Köröskenyit, egyenesen a paphoz ment; kivágta a kaput sarkig s mielőtt még Börcsök Sára elébe állhatott volna, ott is volt a verandán.

Délután félnégykor.

S tapasztalhatta, hogy a nagytisztelendő úr elszunnyadt a szalmafonatú székben. Olyan édesen aludt, még a nyála is elcsordult alvás közben.

Hanem erre a robajra fel kellett ébrednie, mert Kapusi Juliska nem éppen csendesen tett odébb egy széket. S már kezdte is:

— Mi dolog az, plébános úr, hogy maga terjeszti ezt a kísértet históriát, mikor magának éppen az lenne a kötelessége, hogy az embereket felvilágosítsa?

Fridolin atya csak hápogott a hirtelen ébredéstől.

— Én? Hogy mi?

— Még hogy kísértethistóriát terjeszt, az hagyján. De figyelmeztetem, hogyha a termelőcsoportot is belekeveri, abból nagy baj lehet!

Fridolin atya csupa nyájasság lett a hang hallatára.

— De kedves leányom... hát ki beszél ilyen badarságot?

S beszélt volna, ha Kapusi Juliska sarkon nem fordul, ott nem hagyja olyan viharosan, ahogy megérkezett.

Börcsök Sára meg a bejáratnál sopánkodott.

— De még ilyet... Hogy mire nem vetemednek már.

S míg papja könnyített lelke súlyos gondjain egy korty bikavérrel, megkérdezte szelíden, óvatosan:

— Tessék mondani, főtisztelendő atyám... csakugyan vannak kísértetek?

Fridolin mindjárt megadta rá a méltó választ.

— Akinek istene van, annak nincs kísértete De jaj annak, aki eltántorodott az egy igaz istentől.

FRIDOLIN ATYA levelet írt; gonddal, művészettel.

»Főtiszteletű és méltóságos Püspök Úr! Kötelességemnek tartom jelenteni, hogy a gondjaimra bízott egyházközségben bizonyos szokatlan, igen szokatlan jelenségek tűntek fel. Kísértetről beszélnek, aki halálfejesen, fehér lepedőben bolyongott végig a falun s megkeresztelte azoknak a házaknak ajtó- vagy kapufélfáit, melyekben vezető kommunista személyek laknak. Ezeket a jeleket én magam is láttam.

Mielőtt a kísértet tevékenységének további részleteiről számolnék be, meg kell jegyeznem, hogy az elmúlt napokban egyházi adót nyolcan fizettek be, összesen százhuszonegy forint összegben. Az egyházi adó befizetésének ilyen ugrásszerű emelkedése szoros összefüggésben van a vallásos érzület megélénkülésével, ez utóbbi pedig nem kevésbbé szoros kapcsolatban a kísértethistóriával.

A kísértetről egyébként még a következőket tudom közölni. Híre járt, hogy a kísértet a meghalt Takács Miklós őméltósága szelleme, akit az nem hagy nyugodni, hogy ősei birtokán a parasztok termelőcsoportot alakítottak. Bár az érvelésnek sok értelmét nem látom (a megboldogult a községben nem volt népszerű), helyes politikai tartalma miatt óvakodtam attól, hogy vele bármilyen formában, például megcáfolás formájában foglalkozzam. Kötelességemnek tartom azonban annak az állandó hangoztatását, hogy kísértetek hívők számára nem létezhetnek. Aki nem fordult el anyaszentegyházától, annak a kísértet semmit nem árthat. Népem körében ez a magyarázat rokonszenves.

Nem terjedt el az a hiedelem, hogy a kísértet háború előjele. Ennek az a magyarázata, hogy a kísértet szubjektív jellegű népbabona, s a szubjektív jelleg a nagypolitikával nehezen találhat kapcsolatot. Egyébként nem tartom lehetetlennek, hogy ez a hiedelem is hamarosan lábrakap. Ügyszintén lábrakaphat véleményem szerint az a hiedelem is, hogy a kísértet szoros kapcsolatban van a békevédelmi bizottságok munkájával. A békevédelmi bizottság elnökének veteményeskertjét a kísértet megrongálta, ez azonban jelentősebb feltűnést nem keltett a faluban. A templombajárás, mult vasárnapi mérlegem alapján, szintén erőteljesen megjavult. Szoros összefüggést látok e közt és az egyházi adó befizetése közt.

A kísértetekkel kapcsolatban ennyi lényeges jelenteni valóm van. S kérem méltóságod értesítését arra nézve, hogy ezt a káros és kóros jelenséget hogy és milyen módon igyekezzem híveim lelkéből kigyom-

lálni. Egy percig sem lehet ugyanis vitás, hogy egyházunk tekintélye az utóbbi napokban messzemenően megnőtt. Az-e a helyes álláspont, hogy 1. nem látom meg a kísértetet — azaz azt mondom, hogy a buntelen nem látja, így számára nincs, 2. szembeszállok a kísértettel, vagy 3. a hit kősziklát mozgató erejével porrázúzom a kísértetet, megszüntetem létezését s valóságosabb, vallásosabb, céljainkkal jobban egyeztethető vallási csodatétellel igazolom be az Úr által egyházunk erejét. Ez utóbbira a talaj, megnövekedett tekintélyünk miatt, kiválóan alkalmas.

Várom Méltóságod válaszát...«

Meg volt elégedve a levéllel. De ha már elkezdte, akkor munkára fel. Van még feladat elég. Félóra mulva itt lesz Sóvágó János.

Nem is kellett egy félóra, ott volt Sóvágó János. Nem is egyedül: elhozta az unokaöccsét is.

— Még egy kísértet, nagytisztelendő uram — mondta nevetve.

Fridolin atya kicsit sokalta. Elég egy kísértet egy faluba. De Sóvágó János vigasztalta: ej, hiszen nem kerül pénzbe.

— De a lepedő...

Két fehér lepedőt kellett összevarrni, hogy rendes kísértetlepel váljék belőle. S Fridolin atya vérző szívvel gondolt a másik két lepedőre, amit most fel kell áldoznia a cél érdekében.

— Nincs is idő összevarrni.

— Ej, dehogy nincs. Megvarrom én egy perc alatt. Még csak most kezd sötétedni.

S már szedte is le az ágyról az egyik lepedőt. Fridolin atya reszkető kézzel kutatta elő a szekrényből a másikat.

— Nagytisztelendő atyám, ha már ilyen veszélyes vállalkozás előtt vagyunk... egy kupicával...

S elő kellett hoznia a törkölyös üveget. Még szerencse, hogy volt benne, nem kellett a konyakhoz nyúlni.

— Ejnye, otthon hagytam a dóznimat...

Előkerült a cigaretta is.

Most már tűkön ült Fridolin atya. Még nem vacsorázott, s ha ez az ostoba Sára elkezd teríteni...

Mintha csak gondolatát találta volna ki, jött befelé a tálcával. S bámészkodva nézett a két vendégre, még jó, hogy Sóvágó elrejtette a lepedőket.

— Én csak egy vendégre számítottam — morogta Sára nem sokat biztatóan. Sóvágó meg vidáman kiáltotta:

— Ej, hát ketten jöttünk. Mit számít az?

S Fridolin atya vérző szívvel nézte, hogy pusztulnak el a rántottcsirke darabok a Sóvágó telhetetlen torkában, hogy ürül a borospohár az unokaöcs előtt, hogy markol a cigarettásdobozba a két vendég.

hogy tűnik el a szárazkolbász mind egy falásig, amit pedig csak mutatóba, udvariasságból rakott fel Sára, mert hiszen ki eszik szárazkolbászt csirkevacsorára?

Jóságos isten, ezek felzabálják a hasznot, ha nagyon ideszoknak. Mit ér akkor az egész kisértethistória...

NEGYEDTÍZKOR egyszer csak azt veszi észre Börcsök Sára, hogy láng világít a temetőben. Szűzmáriám, kísérteties kék láng! Hogy lobog, hogy táncol!

Hát ennek már fele se tréfa.

Ezt már látni kell a nagytisztelendő úrnak. Nemhogy látni, hanem jöjjön elő a szenteltvízzel, füstölővel, oltalmazza meg a falut a végromlástól. Nincs segítség különben.

Rohan be a szobába, a lámpa ég, a szoba üres. A hálószoba ajtaja zárva, nyitná, nem nyílik. S bentről meg kísérteties zaj üti meg a fülét, lábdobogás, dulakodás, nyöszörgés hangja.

Szűzmáriám, a nagytisztelendő úr itt viaskodik a sátánnal magával.

Olyat visít Börcsök Sára, hogy a faluvégéig elhallatszik talán s rohan kifelé, ordítva, ahogy a torkán kifér.

— Oh, jaj nekem, szegény bűnös lelkemnek. Meneküljék, aki tud.

S menekülne is, a templomba egyenesen, ha a templomkert mellett, ahogy kilép az utcára, fel nem tűnne az iszonyat, a borzalom. Kísértet, s hogy világít a feje.

Börcsök Sára halálra válik, rohan vissza a paplakba, fel a verandára, a maga szobájába, ráfordítja kétszer a zárat s hadarja az avemáriát, miatyánkot, mi éppen eszébe jut.

De a falu is... hát ma éjszaka aztán csakugyan rászabadult a pokol minden ördöge.

Nem is egy kísértet van, hanem megszámlálhatatlan. Ki tudja megszámlálni, mikor senki se látja. Csak Börcsök Sára sikoltását hallják a közelben lakók, elég, hogy megfagyjon a vér az ereikben. S nem mer kimozdulni senki.

A falu másik végében, ahová nem hallatszott el a kiáltás, ott nagyobb a csendesség. De ott sem sokáig. Kiskóséknak kaparásznak az ajtajukon, a kutya ugat, majd megbolondul. Ki kellene nézni. Igen, de ki merje?

— Ugyan — azt mondja Kiskós. — Semmi a... Mit babonáskodtok? Nyisd csak ki az ajtót.

Az asszonynak szól, de az asszony nem mozdul, csak nézi az ajtót kénytelenül. Ha be van csukva, minek nyissa ki.

— Nyisd csak ki, Kati.

A kisgyerek — négyéves lesz — odatötyög, éppen, hogy feléri a kilincset s kinyitja.

Hogy inkább ne tette volna. Visít is akkorát, hogy a vér megfagy az ereiben, aki hallja. S nyomban rá összeesik, a konyhapadlón vonaglik, majd az eszét veszti, úgy sikít. Az anyja is vele. Pedig ő csak annyit látott, hogy csakugyan áll ott valaki az udvar közepén.

A gyerek még többet, ő szembenézett egy pillanatra a kísértettel. Avval a vigyorgó, világító koponyával.

Mire Kiskós az ajtóhoz ugrik, már nincs senki. Vigyázva nyitja kijebb, kémlel utána. Hát ott megy a kert végén, most fordul át a Köröskenyiék udvarába. Odatart, látnivaló.

— Köröskenyihez megy — motyogja, de aztán inkább a gyerekkel törődik már. Mert annak még mindig kék az arca az ijedtségtől, s reszket minden tagja. Hangját se lehet már venni, csak bámul a nagy szemével, benne a megkövesedett rémület. A másik kettő meg mellette, azok is se elevenek se holtak.

KÖRÖSKENYIÉK hazafelé tartottak a pártházból, mikor egyszer csak elébük toppant Tuba Elek.

— Nézzétek csak!

S odamutatott a temető felé, ahonnan libegő-lobogó kék láng emelkedett fel. Az előbb vette észre, szaladt mindjárt a pártba, hallotta, hogy éppen a kísértetről fognak tárgyalni ma este.

Ahogy közelebb mentek volna a tér sarkához, hogy jobban odalássanak, hát vonítva egy nagy fehér kutya rohant egyenesen feléjük.

Tuba Elek nem állta meg titokban, hogy keresztet ne vessen s odahúzódott a Köröskenyi háta mögé. Forgó Marci, ha nem olyan mérges, kigúnyolta volna. De így hagyta.

A kutya meg elrohant mellettük, be egyenesen a pap udvarába.

Mégiscsak lesz valami. Mert ez nem közönséges dolog. A láng is, a kutya is, s éppen a paphoz rohan.

Na, de alighogy végiggondolta Tuba Elek, hát már látni lehetett a kísértetet is. Szuroksötét volt az éjszaka, s íme egyszercsak a temető felől megjelenik valami nagy fehér, világít felül, imbolyog az egész alak, lebeg feléjük.

Nyomában egy másik, szakasztott ilyen.

Tuba Elek csak azt leste, mit csinál most Köröskenyi.

Köröskenyi meg azt csinálta, hogy odament a kerítéshez, megmozgatott abban néhány lécet, s amelyik könnyen mozdult, azt kitörte onnét. Pók Erzsók özvegyasszony kerítése volt, majd adna az neki, ha megtudná, hogy így rongálják a magántulajdonát.

S így a fustéllyal felszerelve, megindult a kerítés mellett a kísér-

tetek elé. Nyomában Asztalosné és Forgó Marci. Hogy ez az asszony nem átall a leendő gyermekével ilyen veszélyek elé menni. Kit terhel majd a felelősség, ha örök időkre nyavalyatörősen születik.

Tuba Elek meg Kiskós mit tehettek mást, osontak utánuk. Ha ennyi ember van egy rakáson, már a kísértet sem olyan félelmes. Kiskós még azt látta, hogy Forgó Marci is botot tör — szerencsére ő már a Nagy Márton János kerítéséből, legalább ne szegény özvegyasszony adjon minden fegyvert a kísértetvadászathoz.

Na, a két kísértet pedig közelgett.

Olyan közel voltak már, hogy látni lehetett az előljövőt, magasabb volt az, mint egy ember, egy fejjel, talán kettővel is. S nem ember volt az, látszott, hogy nem ember, Tuba Elek borzadva látta, hogy semmiképpen nem ember, hiszen a feje helyén egy világító halálfejet hordott. A koponyából áradt elő a világosság a két vaksi szemén át. Borzasztó látvány.

Köröskenyi meg ahogy tetőtől talpig megnézte a kísértetet, azt is látta, hogy csizmát hord.

Oda is szólt halkan a többieknek.

— Felül kísértetforma, de alul inkább kulákhoz hasonlít.

Amire felszabadultan nevetgélni kezdett Tuba Elek is; mert így már egész más az eset. S most már ő is bot után nézett egész jókedvűen. Nem lesz ez egyéb, mint egy kis parázs verekedés, majd megtanítja ő a kísértetet kesztyűbe dudálni. Kiskós is bot után nézett, de ő nem egészen jókedvűen: akkora lécet tört le Kozocsa bácsiék kerítéséből, hogy egy ebéd megfőtt volna rajta — legalább ennyi kell, hogy elverje a kísérteten a kis Kati betegségét. De még ennyi sem elég.

Köröskenyi pedig megadta a jelt s egyszerre nekirontottak a két kísértetnek.

Az egyik kísértet akkor vette észre a támadást, mikor éppen keresztet rajzolt a Boldog András kapufélfájára. Hiszen most már nem baj, Boldog András még boldog is volt miatta egy kicsit, majdnem dicsőségszámba megy már, hogy kinek rajzol keresztet a kísértet: nyilván ezek a legfélelmetesebb ellenségei a reakciónak. Íme Forgó Marci, igaz, hogy a hagymáját tönkretették, de keresztet nem kapott s a bénasága is csak hír volt, neki nem akart annyira ártani a kísértet, mint Boldog Andrásnak. S erre gondolt Tuba Elek is, bár egy kicsit gyanakodva, mert azt már ő maga is nehezen merte volna állítani, hogy derekabban viselkedik Forgó Marcinál. Bár, hisz ki tudja, az ellenség az ilyet mindig jobban tudja.

Köröskenyi csapott le elsőnek a kísértetre, mielőtt mozdulhatott volna, aztán zuhogtak rá az ütések. Olyannyira, hogy majdnem megfeledkeztek a másodikról. Azzal csak Kapusi Juliska törődött, húzott

egyet rajta, olyat, hogy senki ki nem nézte volna belőle a terhességet. Hogy ennyire meri erőltetni magát.

Ez a másik, ez ügyetlenebb kísértet volt. Ahogy végigpüffent rajta a Kapusi Juliska fustélya, hát lépett vagy kettőt tétován s hasraesett. A lepedőre lépett rá, vagy egy tehénlepényen csúszott el, nem lehetett már tudni, annyi biztos, hogy elestében is beletenyerelt vagy kettőbe. Éppen erre hajtották haza az este a csordát.

No, míg feltápászkodott, kapott egypárat. Aztán futásnak vette volna az irányt, ha Juliska el nem kapja a lepedő csücskét. Hogy várjon még egy kicsit, nincs még mindennek vége.

S ahogy fogta kemény kézzel a lepedőt, a kísértet meg csak rángatózott, szabadulni igyekezett, hát kezében maradt Juliskának a lepedő, majd hanyattesett a rángatástól. S egyszercsak ott állt az előseregletek előtt ijedten, fején a rákötözött lyukas tökkel, arcán gyanús barna mázolásokkal Pap Sándor, Szikes egyik »legjobb« kulákja.

No, erről az éjszakáról sokat beszéltek Szikesen.

Galambos néni esküvel erősíti, hogy ő maga hat kísértetet vert agyon, juttatott a másvilágra, vagy hát helyesebben arra a világra, ahonnan jöttek. S mire a hatodikkal is végzett, akkor vette csak észre, hogy nem is kísértetet vert már, hanem két kulákot. Azért nem hagyta abba, azoknak se esett rossz helyre.

Efféle hencegéseket mondott Kállai Pál is, hogy ő eltörte volna Sóvágónak három bordáját. Hazugság volt, másnapra jelentette már Jóska, Sóvágó kocsisa, hogy a gazdája nyögött ugyan reggel, de azért nem volt annak semmi baja, egy-két kék foltot leszámítva. S hogy ő meg állítólag a feleségét verte el, nem tudni miért. Azért, hogy verjen valakit, vagy mert az asszony is hibás volt benne — megoldatlan rejtélyek közé tartozik ez már mindörökké.

S az is túlzás, mintha a verés hajnalig tartott volna: nagy fájdalma ez Nyulas Jánosnak, aki a falu szélén lakik s mire odaért a tett színhelyére — éjfél se volt még, hol volt még akkor éjfél — egy vennivaló kísértetet se talált, mind hazaszaladt akkorára.

Na, most már igazán csak azt kell kideríteni, hogy miért hímeztek a kísértetek B. F. betűket a lepedőjükre. Ha ezt tudja valaki, akkor már mindent tud.

Börcsök Sára csodálkozott. Különösen, mikor a fülébe jutott a dolog. Hogy B. F. lenne a lepedőkön? De hiszen akkor, de hiszen akkor... irgalmazz a szegény bűnös világnak...

FRIDOLIN atya fejfájással ébredt s gyűrötten, sápadtan, mint aki lumpolt egész éjszaka. Dehogy fogadhat ilyenkor vendégeket.

Pedig éppen arról volt szó, hogy nagyon szeretnének vele beszélni. Nemcsak Köröskenyi és Asztalosné, nemcsak Forgó Marci, ha-

nem Kis Lajos rendőrőrmester is s állítólag — Börcsök Sára jelentette jámbor gazdájának — lepedőt is hoztak magukkal.

— A mi lepedőnket tisztelendő uram — jajgatott a derék gazdasszony.

Fridolin atya dörzsölgette a szemét s — isten bocsá — káromkodott. Szidta az anyjuk istenit azoknak a marháknak, akik így el tudtak rontani egy pompásan induló dolgot.

— Csak parasztra ne bízza az ember a kényesebb munkát — sóhajtozott.

De sokáig nem lehetett sóhajtozni, mert megjelent a küldöttség. Kimérten és barátságtalanul. Mindjárt az orra elé is tolták Fridolin atyának a lepedőt. Hogy vajjon ismeri-e?

— Úgy néz ki, mintha az enyém lenne — motyogott jámboran.

— Szóval tisztelendő úré?

— Úgy vélem, enyémek a lepedők, ámbár bizonyosat nem mondhatok. S ha mégis úgy lenne, súlyos felelősség terheli gazdasszonyomat, akinek kötelessége lett volna eme tárgyakra szorgosan felügyelni.

Forgó Marci meg közelebb hajolt a kérdéses lepedőkhöz s tettetett csodálkozással kérdezte, hogy: nini, megpörkölődött ez a lepedő, csak talán nem ugyanaz ez, amelyikből tegnapelőtt este kiűzte tisztelendőséged a kísértetet.

Vigyorgott, kínosan vigyorgott Fridolin atya s csóválta a fejét, hogy lehet ilyen gyerekséget elhinni? Elég baj az, hogy az egész faluban beszélik, de kár, hogy a vezető emberek is ilyet kérdeznek. Miféle kísértetet űzött ő ki és honnan? Hiszen tudnivaló, hogy kísértet nincs.

Dehát kár volt ezt mondani, mert Börcsök Sára szokása szerint az ajtó mögött hallgatózott s erre az istentelenségre, egyszerre felkiáltott, nagy átkozódva szaladt ki az utcára, elmondani Kozocsa néninek azon melegében, hogy á tisztelendő éppen most vallotta be a rendőröknek, hogy nem is volt nála soha semmiféle kísértet.

S eljutott a hír a faluba, nem telt belé egy negyedóra se. Mire Bodor atya odáig jutott a védekezésben, hogy ő annyira elmerülve aludt az éjszaka, miszerint még a verekedés lármája se ébresztette fel — akkorra már a legbabonásabb öregasszony, Lámfalusiné is megtudta, hogy nem viaskodott ám kísértettel a szent pap. S micsoda világ: Lámfalusiné, aki fényes nappal is látott már kísértetet, most egyszerre felfedezte, hogy az egész kísértethistória csak Fridolin atyától származhat, senki mástól.

S ő még éppen tegnap fizetett be nyolc forint egyházadót. Volt szíve elvenni annak a hitványnak. De megy is menten, visszakérni.

No, akkor már a paplakban is eljutottak idáig, hogy talán a koponya is véletlenül került a Sóvágó fejére, talán a zseblámpa is, talán

a tisztelendő úr kristályhamutartója is véletlenül jutott a temetőbe — mellette a borszeszes üveg — nem lehet az se másnak, mint véletlennek a műve... Fridolin atya csak bólogatott erre a készséges véletlenezésre, izzadt rettenetesen, s nem merte elhinni, hogy komolyan beszélnek ezek a derék emberek itt, arra meg gondolni is rossz volt, hogy gúnyolódnak.

Nem, azt nem viselné el.

Kis Lajos meg csóválta a fejét ennyi véletlenen, azt mondta, hogy mégis kifürkészhetetlen az isteni gondviselés útja. Mesélné most már el Fridolin atya maga, amit a kísértetekről tud.

Fridolin atya pedig hiába nyöszörgött, hogy ő nem tud semmit. Arra csak biztosan emlékszik — kérték a többiek, hogy volt-e nála Sóvágó a kísérteties éjszakákon? S még talán az unokaöccse, Pap Sándor is vele volt? Ej, a gazemberek, ilyenkor lopták el a lepedőt s a többi felszerelést? Dehát hogy lopták el, ha reggelre vissza is lopták, hiszen tegnap itt látta még Börcsök Sára a lepedőket, mint azt már kivallotta reggel.

Fridolin atya pedig meghajtotta erre a fejét s azt mondta, hogy szeretne ő az őrmester úrral beszélni egy kis ideig — négyszemközt.

— A tanúvallomás ügyében tisztelendő úr?

— Abban, csakis abban.

— Hiszen nem kell ahhoz négyszemközt annyit beszélni.

— De mégis.

— Felesleges fáradság az. Itt van egy jegyzőkönyvféle, tanulmányozza ezt át tisztelendő uram, aztán írja alá, ha igaz, ami benne van.

S ezzel odanyujtott néhány jegyzőkönyvet Kis Lajos, amiben semmi más nem volt, mint ez a kísértethistória töviről hegyire elbeszélve, éppen csak hogy rövidebben, mint itt az eddigiek. S keresgélve az aktatáskájában (ez is egy aktatáskás paraszt, mert hiába rendőr, mégis paraszt ez) megjegyezte, hogy Sóvágó és Pap Sándor már megtették a vallomásukat, nincs abban sem más, mint az itteniekben.

Fridolin atya pedig alákanyarította a nevét, el se olvasta végig. Mindegy most már s ha az úristen ki akarja húzni ebből a csávából, akkor majd csak csodát tesz. Hátha nem bilincselik meg nagyon... s hátha addig megjönnek az amerikaiak...

FRIDOLIN ATYÁT nem látták többé a faluban. Börcsök Sára akkor látta utoljára, mikor bejelentette neki a vendégeket s a hangját is akkor hallotta. Kis Lajosék pedig eljöttek tőle nyugodtan, délután még keresték is valami kiegészítő tanúskodás miatt, de akkorra már nem volt ott. Forgó Marci hallott ugyan róla, hogy Eger környékén

megismerte valaki s majdcsak lehet vele a tárgyaláson találkozni Miskolcon — dehát ennyire nem érdekelte már az embereket.

Mert még az igazi csoda is három napig tart, hogyne unta volna meg öt nap alatt Szikes ezt a kísértethistóriát.

Annál inkább, mert alig telt bele két nap, arra is fényt derített Köröskenyi, hogy miért olyan arankás a termelőcsoport lucernása. S csodálatos, hogy ebbe az egy ügybe, véletlenül vagy nem, de nem keveredett bele Sóvágó. Csodálkoztak is rajta a szikesiek. Hát lehet olyan ügy is, amiből Sóvágó kimaradt?

Aztán ezt is elfelejtették s jött helyette egy újabb szenzáció: az, hogy Szikes első helyre került a járási terménybegyüjtő versenyben.

Amivel már aztán van miért büszkélkedni — s ami mellett úgy elfelejtődik a kísértethistória, mint a tavalyi hó — legfeljebb a tanulságai maradnak meg.

AZ IGAZMONDÓ NEPOMUK

Részlet

A LAKZIT követő vasárnap semmiben sem különbözött volna más, koranyári vasárnapoktól, ha Pörge Mári és Paradicsom Lina hajnali ötkor föl nem veri sivalkodásával a falut. Mindketten a Csalipatakon túl, a szőlők aljában laktak s arról voltak nevezetesek, hogy minden lehető időben, okkal vagy ok nélkül a templomot bújták. Búcsúk alkalmával pedig, mint a kántor legfőbb támaszai, vagyis mint szakavatott előénekesek, hasogatták jámbor hitsorsosaik dobhártyáját.

A rossz nyelvek szerint legutóbb, mikor Szentkútra ballagott a menet és az öreg kántor túlságosan sűrűn találta locsolgatni a torkát, csaknem gyalázatban maradt miattuk a búcsújárás.

Ez pedig úgy történt, hogy a virágoskedvű kántor egy-kettőre végigénekelte a mindenszentek litániáját s mivel az esze nem a búcsún, hanem a menyecskéken járt, a szentek nevének fölsorolása után azt is kiénekelte, ami a könyve alján volt olvasható. Vagyis azt, hogy *»nyomtattatott Bagó Józsi nyomdájában!«* Mire aztán a mögötte buzgólkodó két templompribék nem késett a válasszal és teli torokkal ráénekelte: *Könyörögj érettünk!*

Hát ilyen asszony volt Pörge Mári és Paradicsom Lina, akik a lakzit követő hajnalon második álmából verték föl a falut. A hangja mindkettőnek olyan éles és kipallérozott volt, mint a jóféle szirénáé, annak is meg kellett hallania, mit kiabálnak, aki a kakasok ellen vánkost rakott a fülére.

— Jaj, Mária-anyám! — kezdte a sivalkodást Pörge Mári.

— Szűz Szent Borbála, csak most az egyszer segíts meg!

— Vízben van a szent! Megfujtották Szent Nepomukot! — egyesítették a torkuk erejét s addig sivalkodtak, addig futkostak föl-alá az utcán, míg a kiskapuk tele nem lettek asszonnyal.

Akkor aztán kezdetét vette a sápítozás és a szörnyűlködés!

Hogy képzeljétek csak lelkem gyerekeim, mit szól hozzá, kedves napamasszony, mit láttunk, mikor a patak hídján átgyöttünk?! Vízben van a szent, az utasok gyámola, a mi kedves Nepomukunk. Jaj, jaj,

mi lesz velünk, hová leszünk? Békák ülnek a fején, víz mossa áldott tetemit.

És így esett, hogy mire eljött az énekes mise ideje, nemcsak Harkaháza apraja-nagyja tudott Nepomuk vízbedöntéséről, hanem szerte a szomszédos községek is és valóságos processzió indult a hídhoz, a nevezetes esemény föltekintésére.

Giczy Ráfael esperes úr pedig fölhágván a prédikálószékbe, kinyújtóztatta szikár, csaknem kétméteres tagjait, gurgula-szemét az égre emelte s miután nagy kínnal, keserűséggel két csepp krokodilkönnyet sajtolt ki belőle (úgy, hogy tormát tett a zsebkendőjébe), rezegtetni kezdte a hangját:

— Mert Krisztusban kedves híveim, a mai eseményeket szemlélve azt kell hinnünk, hogy elérkezett az idők teljessége. Kedves szentünk, a hidat őrző Nepomuk vízbedöntése nem más, mint a megpróbáltatások kezdete. Eljön az idő, hogy azok a bűnös kezek, melyek kedves szentünket meggyalázták, végkép szent hitünk ellen törnek és előbbutóbb lovakat kötnek az Úr szent hajlékába. Istálló lesz a templom, mi pedig szent hitünkkel egyetemben számkivetettek és üldözöttek. Ennekokáért vigyázzatok és imádkozzatok! Tartsatok bűnbánatot, hogy az Úr bosszúálló keze ne érjen benneteket, ha mint Szodomára és Gomorára, tüzes esőt bocsát erre a bűnös világra...

Itt szünetet tartott a lelkében megrendült esperes úr, szünetet, mikor is a hirtelen támadt csendességben jól lehetett hallani, hogy Paradicsom Lina fölsír, mint a nyúl, ha a tarkójára vágnak. Az esperesi tekintetre pedig a férfiak padjában kihúzta magát a »lelki gyermek«, vagyis Samu János. Teleszívta magát levegővel, olyannyira, hogy megduzzadt nyakáról lepattant az inggomb és akkorát szólt a padra koppanva, mint máskor a puskalövés.

Hajnalban a templompribékek sivalkodása, az énekes misén az esperes úr baljóslatú szavai! Szóval megbolydult a falu, de még menynyire megbolydult! A jófene tudja ki kezdte, de az a hír is elterjedt, hogy a lakodalmasok követték el Nepomuk ellen a merényletet. Berúgtak, ott volt köztük az istentelen Kozma is.

Ment a hír bezzeg, vinni se kellett! Szegény Kozma Mihály azt se tudta, hogy kapkodja a fejét az asszonyok vasvilla-tekintete elől, énekes mise után az iskola udvarára menet.

Hanem ott várta még csak az igazi meglepetés!

Bár huszonhárman írásba adták, hogy beleegyesülnek a termelőcsoportba s az alakuló ülést a kisbíró is három napon át dobolta, az iskola udvarán jó ha négy ember lézengett. Azok közül is azt mondta neki nem más, mint éppen az örömapa, Kondor Pál:

— Mán ne vedd zokon Mihál, de az asszony nem engedi, hogy veletek közösködjek. Fúj az, köpköd az, mint a sárkány. Azt mondja,

ha ki nem töröltetem a nevem, leforráz. Nem akarja, hogy kiátkozza a pap, mert akkor a temető árkába, harangszó nélkül temetik el.

— Hát ehhez mit szól, Mihály bátyám? — tódította Kondor Pál panaszát nem éppen tapintatosan, inkább kissé kárörvendő kérdésével Biczó Ferenc.

Kozma Mihály azonban nem olyan ember volt, aki egykönnyen beadja a derekát.

— Mit szólnék? Azt szólom, hogy szégyen-gyalázat, de Kondor komáéknál az asszony parancsol. Vénségére inába szállt a bátorsága.

— Jó, jó — ellenkezett a traktoros. — De itt a többi aláíró. Azoknak is az asszony parancsol? Látja, látja, megmondtam én előre, hogy borsot tör még valaki a maga orra alá.

— Engem te ne oktass! — fortyant föl az önérzetében megbántott DÉFOSZ elnök. — Tudok, amit tudok. Az éjjel is gyónni volt a papnál Samu János. Jámbor az, mukkanni se mer az, mióta a nyolcezer forinttal ráhúzattam a vizeslepedőt. No hiszen, még hogy Samu János szobrot döntögetne!

Beszélni beszélt Kozma Mihály, de azért a tüske bennemaradt.

— Hátha mégis valami igazsága van ennek a Biczó gyereknek? — füstölgött magában s mikor már jó óra is eltelt s mégse jött az iskola udvarára a négy emberen kívül a kutya se, azt mondta Biczónak.

— Gyerünk a kocsmába! Nézzünk szemközt az emberekkel!

NO HISZEN nézhetett is! Mert ami azóta se nem történt meg, mióta a Hangyát a földművesszövetkezettel egyesítették és a kulákokat a vezetőségből közakarattal kiebrudalták, a söntéstől jobbra a kerek asztalnál ott ült fiastul Samu János és éppen egy korsó sörbe mártotta a bajszát. Tele volt az ivó, a népek Samu Jánost nézték. Jó egynéhányan, főleg az italosabb természetűek biccegettek is, hogy ugyancsak jó cúgja van még Samu uramnak. Lám, már a negyedik kriglivel húzza ki egy szuszra, mégis szomjúhoznak!

— Nézd csak, nézd — bökte oldalba a traktorost az elképedt Kozma Mihály. — Hát ez meg mit keres itt?

Hogy mit? Megtudta azonnyomban. Mert Samu János, akár a végszóra váró színész, lecsapta maga elé a korsót, beszopta a bajsza végét, hisz akkora sörhab csüngött rajt', mint a labdarózsa és kieresztette a hangját.

(A bölömbika csepp kis madár, mégis olyan mély, olyan öblös a kiáltása, hogy estelente az egész nádast keresztül-kasul járja. Nos. Samu Jánosnak éppen ilyen hangja volt virágkorában, vagyis abban az időben, midőn a kormánypárt örökös kortese volt. Azt mondják, mikor Huszár Károly megválasztására vitte a borral, adóhátralék el-

engedésével, valamint a tíz pengőkkel megvesztegetett embereket s a Herpenyőcsárdában valami okból mégmakacsolta magát a sereg, akkorát kiáltott, hogy a mennyezetről leesett a lámpa és pont orron találta a segédkező csendőrtiszthelyettest. Akár így volt, akár nem, annyi bizonyos, hogy Samu Jánosnak messzire elhallatszott a hangja s most is, a visszahódított kocsmaasztalnál is az emberek veséjéig hatott.)

Azt bömbölte Samu János:

— Igaza van az öspörös úrnak! El köll veszni a világnak! Akárhogy, akármint is volt régen, de a hitünket senki se háborította. Mert akkor az erkölcs volt a fontos. Eh! — csapott öklével a levegőbe. - Erkölcs, meg a mai világ!

Azzal arca elé kapta a kezét s akár a süldőmalac, ha falánksága miatt moslékkal megy tele az orra, nagyokat fújva sírást margérozott.

Aki látta, nem tudta, hová legyen a csodálkozástól. Tényleg hitbű ember lehet ez a Samu János, ha egyébként nagy gazember is — gondolták — lám, mindenki szemeláttára sírva fakad a vízbe döntött Nepomuk miatt.

Csak éppen Kozma Mihály nem állhatta meg, hogy tele pulykaméreggel oda ne vesse:

— Erkölcs meg a régi világ! Nem sül ki a szemed, Samu János?!

A régi erkölcsök patrónusa úgy pattant föl a szóra, mintha a fenekébe tűt döftek volna.

— Hát ez a minden lében kanál Kozma, mikor jött be? — kérdezte megzavarodott tekintete. De szólni nem szólhatott, mert Kozma folytatta a leckéztetést könyörtelenül.

— Pont te beszélsz, te hánytorgatod a régi erkölcsöket, te szégyentelen?! Hát ki ejtette meg sorra a cselédlányait, ha nem te?! Ki szúrta ki a szemüket egy mázsa ocsúval, egy malaccal, meg egy rend pelenkával, ha nem te?!

Mondta volna tovább is, egyre közelebb nyomulva az erkölcscsősz asztalához, de Samu János nem várta be, hogy az orruk összeérjen. Belekotort a belső zsebébe, kivágott a sörpocsétás asztalra egy húszforintost és megrántotta a fia kabátját:

— Gyerünk!

Azzal szemeszöktéből, a bámészkodókat hetven felé taszigálva kiugrott az ajtón. Egy csepp mentette, hogy a lépcsőkön orra nem esett.

— Nohát! — rángatta meg az inge nyakát Kozma Mihály s mivel a mérgét még mindig nem adta ki teljes egészében, a bámészkodókra förmedt:

— Ti meg mit hallgatjátok ezt a képmutatót, mint Pörge Mári a missziós barátot?

— Hallgatni hallgatjuk, Mihály sógor — magyarázkodott Czenki Jóska, úgyis mint újdonsült férj — de nem adunk rá semmit. Csak

hadd hőbörögjön, ha akar. Nagyobb baj az — váltott egyet a lábán — hogy az asszonyok eszét egészen elvette ez a tetves Nepomuk. Látja-e, tegnap tanúskodott az esküvőmön, s máris világgá zavarta az asszonyt. Azt mondja, minden bajnak Mihály bátyám az oka.

— Én-e?

— Maga.

— Aztán mért, te Jóska?

— Hát — pislantott egy laposat Czenki Jóska — az asszonyok szerint azért, mert csoportot csinál.

— Osztán mi köze a csoportnak Nepomukhoz? — tirtatta a DÉFOSZ-elnök és sürgősen megkapaszkodott az asztal sarkában, mert úgy érezte, menten a földre szédül a meglepetéstől.

— Az asszonyok úgy mondják — magyarázta Czenki Jóska —, hogy aki a csoportba belép, annak el kell hagyni a hitét. A hitehagyás meg avval kezdődik, hogy minden szobrot meg kőkeresztet ledöntöget Mihály bátyám.

— Híjj, azt a... — fakadt ki s tegyük hozzá, teljes joggal Kozma Mihály. — Hát mi a fészkes fenét csináljak, hogy az asszonyok elhiggyék, miszerint nem döntögetek én szobrot, meg hogy a csoportnak annyi köze van a hithez, mint a cigánynak a püspöksüveghez.

— Ebmarást kutyaszőrrel! — csattant közbe Biczó traktoros. — Mihály bátyám, bár semmi közünk hozzá, húzzuk ki s tegyük a helyére azt a Nepomukot.

— Netene! — állt meg a traktoroson Kozma Mihály szeme. Úgy látszik, nemcsak a tánchoz meg a masinához ért a gyerek. Több esze van ennek, mint tíz molnárnak. Pedig a mondás szerint a molnárok szerfölött tapasztalt emberek.

Szólni azonban nem szólt, mert nem szül jót, ha az ember mindjárt az elején elkapatja jövendőbeli vejét, csupán annyit tett, hogy markába fogta az állát és erősen elgondolkodott. A hallgatóság azonképpen.

Kis időre csendesség támadt. Tisztán hallatszott, hogy csepeg a víz a söntés csapján, s hogy a szövetkezeti vendéglős ádámcsutkája mindig roppan egyet, valahányszor csak a szűk gallérban föl-alá száll. Végül is azt mondta Kozma Mihály:

— Aztán, hogy gondolnád a szent föltámasztását, Ferkó fiam?

Csendes, igen csendes volt az elnök hangja. Szavak nélkül is vereséget ismert be, de amint kiderült, az ifjú traktoros nem volt se fönnhéjázó, sem pedig kárörvendő természetű.

— Hogy gondolnám, Mihály bátyám? Hát ha a traktorom itt lenne, úgy, hogy a csörlőt Nepomuk nyakára tekerném, aztán hajrá! Igy meg olyanformán, hogy gyerünk, valahányan csak vagyunk. Osz' ki rúddal,

ki lánccal, ki meg rudazókötéllel, vontassuk szárazra azt a fránya Nepomukot.

— Ehe — bólogatott Kozma Mihály. — De mit szólnak hozzá azok a megveszekedett fehérnépek?

— Hát szegény Mihály bátyám, az már a maguk dolga. Bár, ha én lennék a helyükben, egyszerűen nem mondanék az asszonyoknak semmit, míg szárazba nem tettük Nepomukot.

— No-no — bólogatott megint Kozma Mihály, s azonképpen a hallgatóság. S ebben a bólogatásban az volt benne, hogy jól van fiam, Biczó Ferkó, téged se a gólya költött. Jól kitágították a fejedet a traktoros iskolán.

EBÉD UTÁN pedig, mikor az elsőt csendítették, Giczy Ráfael esperes úr kitekintvén az ablakon, azt hitte rosszul lát. Hát hogyne, mikor az út közepén láncokkal, kötelekkel, tölgyfából eszkábált bakszékekkel legalább húsz markos ember vonult végig. Az élen a szálfatermetű Kozma Mihály, akkora doronggal a vállán, mint egy sürgönypózna, mellette pedig élesre vasalt kék kezes-lábasban Biczó Ferenc, a traktoros.

— Ezek meg hova mennek? — ijedezett az esperes úr, mert a menet azokra a szentképekre hasonlított, melyek holmi keresztrefeszítés előkészületeit ábrázolják.

Mikor pedig a toronyban a másodikra csendítettek és az esperes úr bársonyosi borral öblögette meg a torkát, hogy bátorságra kapjon és majd a könyörgés alkalmával be ne rekedjen, mint rohamosan erősödő sziréna, Pörge Mári és Paradicsom Lina robbant be a parókiára. Se kopogás, se dicsértessék. Szegény esperes úr csaknem kiejtette kezéből a karcsú, finoman metszett borospoharat.

— Jaj, nagyságos öspörös úr!

— Jaj, aranyos jó főtisztelendő urunk! — lelkendezett a két templompribék.

Mitagadás, egy pillanatra az esperes úrnak is megrettyent az ina (ő tudja miért), de aztán, mint az egek urának földi helytartója, tette magát, hogy erős, mint a kőszál.

— Nyugalom, leányaim, nyugalom. Tűz van talán, hogy ennyire sürgős volt az útjuk?

— Jaj, dehogyis tűz, aranyos jó öspörös úr! — kezdte Pörge Mári.

— Most akasztják azok az istentagadó Kozma Mihályék Nepomukot! — lihegte ki egyszuszra Paradicsom Lina.

— Mit? Hogy? — hüledezett a lelkek pásztora és önkénytelenül is akkora keresztet vetett, hogy a homlokáról csaknem a térdére letytyent a keze.

— Nem — játszotta meg hirtelen a mindenre elszánt vértanút. — Ezt már mégsem engedem! Még ha a véremet veszik, akkor sem engedem!

S fölszegvén a fejét, mintha karót nyelt volna, a vénasszonyok élén a Csali-patak hídja felé indult.

Azaz csak indult volna! Mert ugyebár, mire való a két templompribék torka? Arra, hogy sírjon-jajgasson, mintha aprófát hasogatnának a hátán.

Ennek pedig az a következménye, hogy valahány litániára baktató asszony csak szembejön, az mind megáll, kérdezősködik, hányja a keresztet, kétségbeesik Nepomuk siralmas sorsán és a hősi lelkületű, mindenre elszánt esperes úr mögé zárkózik.

S ez még mind semmi!

A sereg idáig csak a hamut is mamunak mondó vénasszonyokból rekrutálódott. Hátra van még a derékhad, vagyis a jótorkú, keményderekú, tűzrőlpattant menyecsekék hada, akik éppen most bajmolódnak a mosogatással.

Nosza! Ki sodrófával, ki főzőkanállal, ki pedig seprőnyéllel, gyerünk az utcára! A jámbor Nepomuk védelmezésére!

Kozma Mihály éppen lesuttyantotta ujja hegyéről a verejtéket és nagyban magyarázta, hogy ekkorát csak húsz éve emelt, mikor oda alá a Laponyagosban megsüllyedt az uraság gőzekéje, s lám, a falu felől porfelhő támadt s harsány rikoltozás hangjait hozta a szél.

Ha nincs ott a helyére visszamesterkedett szent, amibe megfogódzzék, hát Kozma Mihály rögvest hanyattesik, mert olyant, amilyent akkor látott, még álmában sem tudott volna elképzelni!

A porfellegből fölfegyverzett asszonyhad bontakozott ki, élén a nyakigláb esperes úrral. S ami a legérdekesebb: a szoknyás had zömét olyan asszonyok tették, akik egyébként csak évente egyszer, inkább csak tisztesség kedvéért szoktak a templomba bebukkantani.

Ha Kozma Mihály eddig még nem hallott volna róla, mi fán terem a hisztéria, hát ott a maga eleven valóságában megláthatta.

— Nem engedjük Nepomukot! Üssétek a pogányokat! — harsogott a csatakiáltás, s csak akkor némult el, mintha kettévágták volna, mikor a szoknyás sereg a helyére visszatett Nepomukot meglátta.

Attól eltekintve, hogy az orrából egy darabka letörött, nem esett a jámbornak semmi baja. Sőt! Olyan lett tőle a képe, mintha valaki állandóan a talpát csiklandozná. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy a patak vize jól leáztatta róla a százados port, cserzett bőre kitisztult, szép acélszürke színt kapott. Szóval a fürdés folytán Nepomuk határozottan megfiatalodott.

— Hát, hát... — hápogta Paradicsom Lina mint előőrs —, hát nem akasztják Nepomukot?

— Már mért akasztanánk? — méltatlankodott Kozma Mihály.

— Mert mi azt hittük — bazsalygott a vénasszony — hogy akasztás végett tettétek a nyakába a kötelet.

No, azt a kacagást, ami ott kirobbant!

Előbb a férfiak kezdték, aztán bátortalanul, a megkönnyebbülés sóhajait eregetve, az asszonyok folytatták. Csak az esperes úrnak futott bosszús ránc a szeme közé.

— Hej, nénémasszony — rikkantotta Biczó Ferenc. — Éppen maga ne tudná, hogy füttyel nem lehet piros-tojást festeni?! Hogy bírtunk volna vele puszta kézzel? Megvan ez a jámbor Nepomuk nyolc-tíz mázsa is!

AKI PEDIG azt hiszi, hogy Harkaházán mindjárt minden tejfel lett Nepomuk oszlopraállítása után, az most úgy jár mint Kozma Mihály, vagy az egyszeri kántor, akinek legkedvesebb étele a töltött káposzta volt. Nőtlen volt a kántor, akire a lányos házaknak érdemes a hálót kivetni s bolond fejjel elárulta az egyik kurátornak, hogy szerfölött kedveli a töltött káposztát. Nosza, hívták ide is, oda is s mivel mindenhol kedveskedni akartak neki, akkora tányér töltött káposztákat raktak eléje, hogy a szeme is kiguvadt, mire a tenger tölteléket a gallérja mögé nyomta.

Az első héten még ment a dolog, de mikor a harmadik hónapban is csak töltött káposztát raktak eléje (hiába, ha egyszer az volt a legkedvesebb eledele) — azt mondta a kántor: — Hallják-e?! Elég volt a káposztából!

Éppen így fakadt ki Nepomuk föltámasztása után, hétfőn korareggel Kozma Mihály is, mikor Czenki Jóska azzal törte rá az ajtót, hogy »Mihály sógor, baj van a Nepomukkal!«

— Hallod-e, Jóska! — vágta földhöz a csizmáját Kozma Mihály. — Elég volt abból a Nepomukból! Ne járasd velem a bolondját!

— Mi az, mi történt? — dugta be fejét Biczó Ferenc is a nagy robajra. (Egy napja hátra volt még a lakodalmi szabadságból, persze, hogy mindjárt kora reggel Annuskához jött legyeskednil)

— Az történt, testvér — vakarta meg a fejét Czenki Jóska — hogy szőrén-szálán eltűnt az éjjel Nepomuk. Paradicsom Lina most jajgatja végig a falut, hogy fölszállt az égbe.

— Szállt ám az eszed tokjába! — förmedt rá Kozma Mihály. — Eredj, oszt bolondítsd a keresztanyádat.

— De Mihály sógor, ha egyszer tényleg eltűnt! — erősködött az újdonsült férj. — Azt hiszi, passzióból mászkálok a nyakára? Két napja esküdtem s azóta mást se hallok, ha meg akarom ölelgetni a

menyecskét, mint hogy így te pogány, úgy te pogány. Eredj, oszt' csókolgasd Kozma Mihályt, meg a drágalátos csoportját.

— Már megint a csoport! — csikorgatta össze a fogát a sógor.

— Az hát, mivel, hogy én is az aláírók között voltam. Azt mondják a fehérnépek, miattunk van a baj. Miattunk szállt az égbe Nepomuk. Az isten se tudja most már bebeszélni nekik, hogy nem mi loktük a szobrot a vízbe.

— Gyerünk, fiaim! — rántotta föl a csizmáját Kozma Mihály, s akkora robajjal futotta végig a falut, mintha egymaga egy egész huszárszakaszt képviselt volna.

De futhatott szegény feje, verhette a földhöz a patkót, akár a kengyelfutó, nem ment a futással semmire. Legföljebb annyit nyert vele, hogy előbb meglátta a szobor üres talapzatát, mint Biczó Ferenc vagy Czenki Jóska.

— Hogy az a boldogságos... — kezdte a fohászkodást, de mindjárt el is harapta, mert a patak hídja kóré összecsődült tömeg rögtön rámordult.

Kozma Mihály nem volt ijedős ember, egyszer, még fiatal korában fogadásból a halottasház asztalán is meghált, de most igazán nem tudta, mit tegyen? Sírjon-e, nevessen-e annyi háborodott ember láttán.

Mert hacsak Paradicsom Lina, Pörge Mári meg a tobbi, hasonszőrű asszonyság sivalkodott volna a híd körül. De nem! Akadt ott jócskán férfi is.

Az éjjel jó kis eső esett, s a pocséták között, csodák csodája, még az öreg Skultéti is ott totyorgott, pedig az idén tölti be a kilencvenediket. Neki magyarázta nagy sírás-rívás közepette Pörge Mári:

— Bizony, Skultéti bácsi, itthagyott bennünk Nepomuk, a jámbor Nem bocsátotta meg, hogy meggyalázták, istentelen kezek a vízbe taszították.

— Uty, uty — bólogatott pöszén, a második gyerekkorát élő Skultéti bácsi. — Szóval vízbe paszérozták.

— Nem paszérozták! Taszították! Most aztán fölment a menynyekbe Jaj, nekünk! Jön a tűzeső. Irgalmazz uram a bűnösöknek!

Az asszonyok följajdultak, kezüket az ég felé tárogatták, mintha bizony abban reménykedtek volna, hogy csoda esik és Nepomuk orcája fölragyog a fellegek között.

— Most aztán ehetjük a kefét — mordult kínjában Kozma Mihály, mert a szentnek látszólag mindenképpen nyoma veszett. Nem volt az se a helyén, se a vízben, se a patakmenti csalitosban.

— Csak azt nem értem — próbálta valahogy a jobbik eszét használni a DÉFOSZ-elnök —, hová tették? Hiszen olyan nehéz volt, hogy még most is nyilall tőle a derekam.

Biczó Ferenc eddig nem szólt, csak nézegelődött és az orra cimpá-

ját mozgatta, mint a nyomot kereső vadász-vizsla. De most, hogy Kozma Mihály a derekát kezdte tapogatni, fölcsillant a szeme.

— Megvan! — kiáltotta és maga elé, a pocsétás földre mutatott.

— Mi van meg, te? — nézett rá Kozma Mihály.

— Hát a nyom!

— Miféle nyom?

— Ejnye, Mihály bátyám, hát a Nepomuk nyoma.

Kozma Mihály fejében valami olyas képzett meg, hogy talán kenyérmorzsát vagy mit hullajtott el Nepomuk, mint a mesében Jancsi és Juliska. De nem, a traktoros nem kenyérmorzsát talált ellenben igen elgondolkozva egy mély kerékcsapást piszkálgatott a csizmája sarkával.

— Látja, Mihály bátyám — magyarázta. — Esett az eső, fölázult a föld Belenyomódott a szekér kereke, még hozzá alaposan, amelyiken Nepomukot elvitték.

— Elvitték? Aztán ki vitte volna el?

— Az majd hamarosan kiderül — vonta össze szigorúan a szemöldökét Biczó Ferenc és megindult a kerékcsapás nyomán.

Kozma Mihály és Czenki Jóska utána.

A csődület persze mindjárt meglátta a DÉFOSZ-elnök hirtelen vonulását és mivel a bámészkodáson kívül egyéb dolga nem volt, találgatni kezdte

— Hova megy Kozma?

— Talán pénz keres.

— Már mért keresne?

— Mert látod-e, szinte az orrával túrja a földet.

S mint a nyári zápor, amelyik lassúdan, cseppenként kezdi, de aztán egyre jobban szaporázza, mígnem olyan vastagon szakad az áldás, mintha dézsából öntenék — meglódultak Nepomuk siratói. Közelebb, egyre közelebb nyomakodtak Kozma Mihályékhoz, úgy, hogy, mire a menet a falu közepetáján Samu János portája elé ért, már csaknem a három főnyomozó sarkát taposták.

A Samu-porta előtt pedig Biczó Ferenc, nem nézve, hogy kivel van dolga, elég tiszteletlenül jövendőbeli apósa oldalába könyökölt. Ez a könyöklés pedig azt volt hivatva mondani:

— No, ugye? Mégis csak Samu János a ludas?!

Kozma Mihály nem szólt erre semmit. Mit is szólt volna, mikor a kerékcsapás egész határozottan Samu János udvarára kanyarodott.

ANNAK ELLENÉRE, hogy a Nepomuk-ügy az asszonyok fejét eléggé megzavarta — hiszik vagy sem —, de Porge Mári és Paradicsom Lina számontartotta, hogy aznap kántorbőjt vagy mi a csuda van. Vagyis tilos a húsevés, de tilos ám, méghozzá halálos bűn elkö-

vetésének terhe alatt. Ennek okáért szörnyű volt a megbotránkozásuk, mikor mint sereghajtók Samu János tornáca elé értek.

Föntt ült a tornácon Samu János, de föntt ám és éppen reggelijét fogyasztotta. Ez pedig úgy történt, hogy elterpeszkedett egy vénségesen vén karosszékbe, amelyet még az öregapja faragtatott a teknős-cigányokkal. Az asztal alatt vizesdézsa állt, a dézsában pedig Samu uram lába lubickolt. (Miért is ne lubickolt volna? Tudnivaló, hogy az olyan vérmes, nyakas-tokás embereket, mint amilyen Samu uram, rekkenő nyári napokon a guta szokta kerülgetni. Jólesik tehát a hűtőzés, de csak az engedheti meg magának, akinek módja van hozzá. Vagyis cselédet tart, aki helyette is fárad és verejtékezik.)

Szóval áztatgatta a lábát Samu uram, s hogy necsak kívülről, hanem belülről is hűtőzzék, a vizesdézsában bort és szódásüveget is tartott

Valami különösen jóízű falat után éppen fogta a szódásüveget, hogy belespricceljen a pohárba, mikor nyílott a kapu és betódult rajta a hivatlan vendégsereg. Ennek pedig az lett a következménye, hogy Samu uram szeme fönnakadt, szája tátvamaradt és pohara helyett a kutyáját találta a szódával pofoncélozni. A kutyáját, amelyik akkora volt, mint egy borjú és a tornác lépcsein heverészve éppen szalonnabőrt kunyorált.

Nosza, nagyot ugrott a telibetalált szelindek, üvöltött is, mintha a farka az ajtó hasadékába szorult volna és egy szempillantás alatt nyoma veszett a kertek alján.

De nem úgy szegény Samu uram!

Mit tegyen, hova legyen, ha egyszer vizesdézsában lubickolt a lába? Ha fölkel és a tornác téglájára lép, kiröhögik, mert a lába olyan pocsétát hagy, mintha megfeledkezett volna magáról a nagy ijedelemben. Ha meg marad, soha az életben le nem vakarják róla a csúfnevet, hogy »csöbrös« vagy »dézsás« Samu János.

S ez még mind csak hagyján!

Mert alig ért a tornác elé Paradicsom Lina és a másik istenlánya Pörge Mári, máris riadóra szólt a torkukban a sziréna.

— Bőjt van Jánosl Hogy mersz húst enni, János?

Mert mitagadás, bár az esperes úr »lelki gyermeke« volt és mint az egyház erős oszlopa, körmenetek alkalmával jobb elsőként vitte az umbellátot, kántorböjt napján tokaszalonnát evett hersegő zöldhagymával Samu János.

S ez még mindig nem elég!

Még csak föl sem táthatta a száját védekezésre Samu János (hogy sűrű a vérnyomásom, doktor rendelte a szalonnát, Mári néném) s máris föllépett a tornácra Kozma Mihály és azt kérdezte tőle ijesztő vasvilla tekintettel:

— Hova dugtad a Nepomukot, te piszok?

A kérdés úgy érte Samu Jánost, mint az ostorcsapás. Érezte a vesztét már akkor, mikor a kapun betódult a sereg, de hogy éppen Nepomukot kérjék tőle számon, azt nem hitte volna.

— Ho-hogy tetszett mondani? — magázta meg kínjában Kozma Mihályt, pedig iskolás koruk óta tegeződtek, hiába volt negyvenöt öreghold Samu uram háta megett. Előbb jobbra nézett, aztán balra tekintett, legszívesebben szűkölt volna, mint a sintér markában a kutya, de hiába! Ha egyszer nem volt irgalom!

— Lódulj, oszt mutasd, hova rekkentetted?! — fogta galléron Kozma Mihály s olyat lódított rajta, hogy menten Paradicsom Lina ölébe esett.

— Nálam nincs, akár ki is kutathatsz — ütögette meg lajbija zsebeit, mintha bizony mellényzsebbe lehetne dugni egy tízmázsás szobrot.

— Ne töltsük az időt, gyerünk a nyomon! — szólt közbe keményen Biczó Ferenc. (Az járt az eszében, hogy fene ezt a Nepomukot, lassan dél lesz, lejár a szabadság és még alig beszélgettem az Annuskával.)

— No, jó, hát lássuk a nyomot! — egyezett bele Kozma Mihály, de azért biztonság kedvéért megint galléron ragadta Samu Jánost. (Ha kell, hát legyen kéznél. No nem igaz?)

HANEM a nyommal baj volt, határozottan baj volt. Van az úgy néha, hogy az ember már markában érzi a róka farkát, előre iszik a sikerre, aztán a végén csak áll, áll, mint szamár a hegyen.

Így esett a dolog Kozma Mihályékkal is, még hozzá Samu János szérűskertjében. Addig bíztak benne, hogy marokban van már a róka farka, mert a nyom tiszta és mély volt, mint a parancsolat. Kozma Mihály már kezdte is saccolgatni, hogy ugyan melyik kazal aljába rejthette ez a disznó Samu a Nepomukot, mikor jött a meglepetés, vagyis az, hogy a kerékcsapás váratlanul tovább iramodott.

— Mi a fene! — állt meg Kozma Mihályban az ütő.

A nép megtorlott, ahogy a víz kezd kutyorogni, ha az útjába kő vagy százados fatuskó kerül. Samu János sóhajtott, mint aki megmenekedett valami veszedelemtől, csak Biczó Ferenc indult tovább, konokul a kerékcsapásra függesztve szemét.

— No, jó — nyugodott meg a traktoros konoksága láttán Kozma Mihály. — Igaza van a fiúnak. Valahová csak visz a csapás!

Hát persze! Ha a kertek alján, ha kerülővel is, de csak ment, csak vitt előre a nyom s mivel nincsen olyan madzag, aminek egyszer vége ne lenne, a csapásnak is vége lett. Még hozzá nem máshol (most se-

gíts Nepomuk és ti minden szentek) mint a parókia udvarán, a kocsiszín előtt.

Az esperes úr éppen a breviáriumát mormolta, lelke épülésének áldozva a csendes délelőttöt, mikor a kertek alól udvarára kanyarodott a menet.

— Bumm!

Az ágyúlövéshez hasonló durranás onnan származott, hogy az esperes úr ijedtében úgy össze találta csapni a breviáriumot, hogy az szelet vert, mint szüretkor a csőszök mozsara.

— De kérem! De ké-hé-rem!

Ez pedig tiltakozásnak készült, de nem lett belőle semmi, hiába tódultak olyan szavak az esperes úr szájára, mint teszem azt »erőszak« meg »magánlaksértés«!

Hogy is lehetett volna a felháborodásból valami, mikor a kocsiszín előtt, mint a nyomozás oka és kézzelfogható eredménye ott állt egy megrakott szénásszekér, a szekér mellett pedig Biczó, a traktoros.

S mire az esperes úr a tiltakozás langaléta szobraként a kertajtót kinyithatta volna, a konok Biczó megbolygatta a szénásszekér alját s a széna közül (nem csalás, nem ámítás!) az égbeszállott Nepomuk rücskös kőlába tűnt elő. Éppen az, amelyikről az ujjakat, valamikor réges-régen ledöfte a szarvával valami oktalan baromállat.

— Nem is tudtam — szólt nem kis kajánkodással a traktoros —, hogy az égbe vezető útnak a plébános úr kocsiszínében van a váróterme.

A CSATKAI REMETÉK

SZÉGYEN IDE, szégyen oda, én még sohase láttam eleven remetét. Csak hallottam róla, hogy efféle szerzet is van a világon. Gyerekkoromban például sűrűn emlegették falubeliek, kivált az öregebbje, hogy tőlünk nem is olyan messze, a vértesaljai erdőben meghúzódik egy torzonborz, szent férfiú. Szőrösruhája övén bükkmakkból fabrikált olvasót visel, nem él se hússal, se hallal, s ha kurta órácskára fölfüggeszti a szakadatlan imádkozást, erdei bogyókat és édes gyökereket keresgél. Ráadásul akkora szakálla van, hogy a dolmányos varjú is fészket verhetne benne: már pedig a varjú testes madár, nagyobb fészek kell neki, mint teszem, a pintyőkének.

Megfordultam én sokszor a vértesaljai erdőben. Akkor is, amikor húsos, szagos rügyek pattogtak a fákon, tengelice füttyögetett a mogyoróbokorban, s mi gyerekek gyöngyvirágot szedtünk a falubeli lányoknak a kanyargó őzcsapásokon, hamvasszőke gyeppel benőtt erdei tisztásokon: akkor is, amikor zúzmarás szakállt eresztettek a zúgó bükkösök, a Nagycsákány felhőkbe mártott, kopasz csúcsa felől süvöltő szél lódult le a síkra, s öreg szülémmel gallyat kapartunk a hó alól. De bizony egyszer sem akadtam rá a szent emberre.

Már-már úgy volt, hogy sohasem mosolyog rám a szerencse, s remete nélkül kell leélnem hátralévő esztendeimet. A multkoriban aztán Csatkán, ebben a kicsiny bakonyerdei faluban jártam s Tremmel Imre tanácselnök, miután elsorolta Csatka összes nevezetességeit, megkérdezte tőlem:

— No és a remetéinkre nem kíváncsi?

— Hát vannak?

— Persze, hogy vannak.

— Még most is, 1952-ben? És mit csinálnak?

A tanácselnök vállat vont.

— Bajos lenne azt megmondani. Én csak akkor látom őket, ha vállukra vetett zsákkal sorrajárják a házakat, s lisztet, krumplit, babot, miegyebet kéregetnek. Állítólag a zarándokhely kápolnáját takarítják, a szent kút körüli tisztást sepregetik: s ha futja az idejükből, imádkoz-

nak is. Nézze meg őket, ha érkezése van. Itt élnek nem messze, a faluszéli bükköserdőben.

Hogy van-e érkezésem? De még mennyire van! Hamar vettem két üveg móri bort a földművesszövetkezetben, ez még a remetékkel való társalkodást is megkönnyíti, aztán kiballagtam a bükköserdőbe. Régi búcsújáróhely ez a bükkös. Hirtelen összeszűkülő kis völgyszorosban, százados fák árnyékában, csodálatosan szép helyen, szent kútnak nevezett forrás csobog. A kút vize, a csatkai plébánia hagyományai szerint, állítólag gyógyít. A falubeliek nem tudják, hogy valaha valaki meggyógyult volna tőle. Igaz, beteg se lett senki, mivelhogy a víz kifogástalanul friss és tiszta. Legfőljebb az a baj esett meg, hogy néhány száj kipállott, mert a régi, népes zarándoklatokon nem jutott minden egyes hívőnek külön bögre.

A szent kút mellett, emeletes kis házikóban éldegél a két remete. A házikó előtt árvácska-virággal, rózsaszínű szegfűvel beültetett ágyások nyújtóznak a tisztás széléig, az egyik ágyás szegélyén mészkőből faragott, maszatos, tömpeorrú szent Antal búslakodik. Sehol semmi nesz, csak a méhek dongicsélése s a bükkfák leveleinek susogása hallik. Ebben az áhítatos csendben, mi tagadás, kezdem megbánni, hogy borral közeledtem a világ zajától elhúzódott, jámbor remeték lakhelyéhez. Mi lesz, ha meglátják a hónom alatt a bűnre csábító flaskókat? Megeshet, hogy szent haragjukban hozzámvágnak valamit.

No, mindegy, aki kíváncsi természetű, annak vállalnia kell a váratlan veszedelmeket is. Illedelmesen megkocogtatom a betámasztott ajtót, köhécselek, s lesem, mikor lép ki a lengő szakállú, csuhába bújt, olvasós remete. Az bizony kilép, de se szakáll, se csuha, se olvasó: frissen borotvált, pirospozsgás ábrázata merő nyájasság, kék szeme leplezetlen örömmel villan a borosüvegekre, jobbkezével végigsimítja a gondosan vasalt inget, balkezével eligazítja a vadonatúj, szürke vászonnadrágot. Legalább a lábán volna saru, vagy más, a remete-mesterségre emlékeztető lábbeli! Dehát nincs saruja: sárgaszínű, erős bakancsot visel, mint később kiderült, ugyanabban a földművesszövetkezeti boltban vette, ahol én a bort vásároltam.

Azt se tudom, hogyan köszöntsem.

— Jónapot... — hebegem végülis — jónapot, remete úr.

— Dicsértessék, fiam — bólint kegyesen. — Lőrinc atya vagyok, Mohari Lőrinc. Mi szél hozta, kedvesem? Tán itt, a jóisten szabad ege alatt akarja meginni azt a kis borocskát?

— Nem, dehogyis... nem én akarom meginni, azt gondoltam, igyuk meg közösen.

— Áhá, nagyon aranyos.

— Szabad magának bort inni, Lőrinc atya?

— Hogyne volna szabad. Nem tettünk mi fogadalmat, hogy nem iszunk bort.

— Hát mire tettek?

A remete hátrafelé fülel.

— Tessék beljebb fáradni — invitál sietősen — csipetkét főzök, s attól tartok, kifut a víz.

Avval előrenyargal s félrehúzza a tűzhely tetején sistergő, fortyogó fazekat.

— Nagyon szeretem a mákos csipetkét! — csettint a nyelvével. — Persze, csak, ha jó zsíros. Maga nem szereti? Szívesen megkínálom. Azám a bor! Azt mondják, a jó bor mindig jó ebéd előtt is!

A pohárszék tetejéről levesz két tisztára törölt üvegpoharat s az asztalra állítja.

— Mindjárt adok dugóhúzót.

Nem akarok hinni a fülemnek: mit keres egy remete házikójában a dugóhúzó? No, nézd, csakugyan van neki dugóhúzója. Általában minden van itt, ebben a kellemetesen s kényelmesen berendezett remetelakban. Duzzadó párnák a pompásan vetett ágyon, szép sorba rakott zománcedények, fényképek, ébresztőóra, ruhák, lábbelik, s a kétajtós nagy barna szekrény mellett, a sarokba támasztva, két nyírfaseprű. Evvel söpri a kápolna környékét.

— Mondja csak, Lőrinc atya, miért lett remete?

Felhörpinti a móri bort, elégedetten szagolgatja az üres poharat, aztán hozzáfog a tésztaszűréshez.

— Miért. Hm. Megmondom, kedvesem.

Derűs kék szemét a mennyezetre mereszti:

— Azért választottam a magánosságot és az imádkozást, hogy kedvére cselekedjek az úrjézusnak, aki érettem is hordozta a keresztet. Hűha, a teremtésit a suta kezemnek: ni, milyen bőven bánok a zsírral. No, nem baj. Ha elfogy, majd csak hoznak a hívek.

— Szóval?

— Szóval, az isteni kegyelem hozott ide.

— És mikor?

— Hét esztendeje. Tudja, fiam, egy kis bonyodalmam volt a kinti világban. Kitettek a munkahelyemről.

— Miért?

— Hát... rosszak az emberek. Rámfogták, hogy berúgtam.

Tölt az üvegből s egyszuszra lekortyolja az egész pohárral.

— Elhiszi fiam, hogy én, Mohari Lőrinc berúgtam?

— Nem, nemigen hiszem. Úgy látom, bírja a bort.

— No ugye! Dehát mit tehettem: hasztalan mondtam a magamét, ők is mondták a magukét, s kitettek. Bánatomban elzarándokoltam Csatkára. Láttam, hogy üres a házikó, a régebbi remete itthagyta az

árnyékvilágot: a harangozótól megtudtam, hogy a megélhetéssel nem lesz baj, a csatkai hívek mindig is eltartottak egy-két remetét — megegyeztem az egyházgondnokkal s beálltam remetének.

— Értem. És csak imádkozik?

— Dehogyis! Rendben tartom a kápolnát, az egész erdei tisztást, s magát a szent kutat. Tessék elhinni, Pesten két utcaseprőnek nincs annyi dolga, mint nekem.

— Node a fizetség megvan érte?

Az üvegért nyúl, ezúttal nekem is tölt. Sima arcán, mint futófelhő, cseppnyi szomorúság suhan át.

— Nem mondhatnám. A hívek összeadják a kosztomat, bár nem olyan szívesen, mint azelőtt: néha háromszor is végig kell járnom a falut, mire egy-kéthónapi tartalékot összegyüjtök. Az egyháztól nincs fizetésem. Pedig lehetne! Gazdag plébánia ez, istenugyse gazdag.

— Miből?

— Hogy-hogy miből? Búcsújáróhely ez, kérem, s a szent kút még manapság is szép hasznot hoz. Tavaly Kisasszony napján például kilencezer forint körül volt a tiszta bevétel, noha feleannyi zarándokunk sem volt, mint két esztendővel ezelőtt.

— Mindegyik zarándok adakozik?

Lőrinc atya keserűen mosolyog.

— Valamikor igen, valamikor mindegyik adakozott. De hol vannak már azok az idők! Tavaly kiszámoltam: tíz zarándokból kettő, százból húsz oldja meg az erszényét. No, szóval, a kilencezer forintból én mindössze százötven forintot kaptam a plébános úrtól.

Látja, hogy még a számat is tátva felejtettem a csodálkozástól.

— Sok?

— Micsoda?

— A százötven forint.

— Nem, az nem sok. Hanem a kilencezer, az sok. Tiszta kútvízért!

Lőrinc atya helyeslőleg bólogat.

— Bizony. Ha szódavizet árulnánk, azon se maradna több. De ezt ne tessék elmondani senkinek se. Az emberek még azt gondolhatnák, hogy a tiszta vízért, akarom mondani a szent vízért nem is érdemes pénzt adni... Bocsánat, kihűl a tésztám. Pedig most igazán jól tudok enni, nemrég csináltattam új fogsort Pesten. Kitűnő munka!

— Jó étvágyat. Evés előtt nem szokott imádkozni?

Lenyel egy félmarokra való mákos csipetkét.

— Azám, persze, persze... izé, hová is tettem az olvasót?

Keresgéli egyideig, még az ágy alá is bekukkant, hanem az olvasó elkeveredett valahová, sehogysem akar előkerülni. Közben beállít a másik remete.

— Károly testvér vagyok — mutatkozik be, semmibe bámuló pillantással.

— Szintén remete?

— Igen. És női szabó.

— Micsoda?

— Női szabó. Az volt a tanult mesterségem.

Azt se tudom, hová legyek. Hiszen azt még csak meg lehet érteni, hogy itt, a csatkai bükköserdőben remetére bukkan az ember: de az már sehogysem fér a fejembe, mit keres itt egy női szabó.

— És mondja csak, Károly testvér — nyögöm — hogyan fér össze a kettő: már mint a remeteség, meg a női szabóság?

A fiatalabbik remete, akin vadonatúj ingblúz, vasalt nadrág, s új, barna szandál van, s aki innen, a szent kút mellől nyugodtan besétálhatna a legtakarosabb körúti eszpresszóba, jámbor ábrázattal válaszol.

— Mi van ebben összeférhetetlen? Mint remete, imádkozom: mint női szabó, varrok a falubelieknek. Rendelésre.

— Értem.

A fenét értem! Közben, míg töprengek a csatkai remeték hivatásán és mesterségén, Károly testvér elkaparintja orrom elől a poharat s kiissza: dicséretére legyen mondva, az én egészségemre.

— Ez igen! Ha akarja — sandít a teli üveg felé — engem is meglátogathat.

— Nem zavarom az imádkozásban?

— Nem, most ugyse imádkoznék. Sürgős munkám van.

Ügyesen összeeszkábált kis falépcsőn leballagunk a földszintre, Károly testvér szobájába. Ez a szoba is igen lakályos, s csak abban különbözik Lőrinc atya hajlékától, hogy itt Singer-varrógép is van. A varrógép mellett faragott diófaszekrény, attól jobbra kényelmes ágy, balra pedig bükkfadeszkából ácsolt, barnára festett imazsámoly. Az imazsámoly tetején kopott feszület árválkodik: a feszület most félreszorult, mert Károly testvér a zsámoly széles felső lapján vasal egy kabátot.

— Estére érte jönnek, tetszik tudni, muszáj sietnem. Nem is tudom, mi van ezekkel a falusi rendelőkkel: olyan türelmetlenek, hogy még! Azt szeretnék, hogy idehozzák a kelmét, a cugehert, aztán hipphopp, már készen is volna a ruha.

Látszik, hogy sehogysem tudok mozogni efféle szent helyeken: beleülök egy tűpárnába.

— A szentségit! — dörmögöm a fogam közt.

Károly testvér a hasát fogja.

— Tűbe ült? Hehhehhe, az nem jó. Tessék csak ideadni a tűimet.

A gazember, ahelyett, hogy sajnálna, a tűit félti. No, megállj csak, kifaggatlak, s mindjárt elmegyen a jókedved!

— Hát maga miért lett remete?

Károly testvér egy pillanatra abbahagyja a vasalást. A mennyezetre néz ő is, akárcsak Lőrinc atya.

— Látomásom volt, kérem — hadarja — feküdtem az ágyon, világos nappal, ébren, s egyszercsak egy nagy tüzes gömb jelent meg előttem.

— Hol?

— Az új Szent János kórházban. Ott ápoltak.

Később kiderül, hogy az elme- és idegosztályon ápolták.

— Értem. És nem bánta meg, hogy remete lett?

— Nem én. Megélünk itt ketten, Lőrinc atyával. Nem mondom, az adakozó hívek erősen fogynak: nem becsülik már úgy a remetét, mint azelőtt. Pardon, sietek, meleg a vasam. No, szóval, szerencse, hogy mesterségem is van. Munka bőven akad, az adóért senki se háborgat itt az erdőben: csak a magány nehéz néha. Hiába kérem, az ember társaslény.

— Már az igaz. Nem gondolja, hogy meg kéne nősülni?

Majdhogynem elejti a vasalót.

— Nősülni? Még mit nem! Látott már maga nős remetét?

— Nem, még nem láttam. Dehát...

Megvető mozdulattal legyint, s odaül a Singer-varrógép mellé. Föl se néz többé, varr szaporán. Ez azt jelenti, hagyjam békén. Amikor kifelé indulok, félszemmel az asztalra sandít, vajjon a borosüveget otthagytam-e, s szórakozottan köszön:

— Alászolgája... dicsértessék...

A forrás körüli tisztáson most is mélységes csend honol. Csak a remeték odújából hallatszik zaj: egyik szobából edénycsörömpölés, a másikból varrógép-zakatolás. A bükköserdő mellett szekér kocog el, rajta, a frissen vágott csalamádé hátán csatkai parasztember üldögél. Elhúzza a száját:

— Zajongnak a szentek. Fene a csalóit!

Hát nem azok?

Határozottan kiábrándultam a remetékből. Egyik azért lett remete, mert kidobták az állásából: a másik azért bújt el, mert iparengedély nélkül kontárkodik a női szabóságban. Közben, amennyire az idejük engedi, pumpolják a vallásos csatkaiakat. Csak éppen imádkozni nem imádkoznak. Bosszantó dolog: végre találtam két remetét s egyiket sem sikerült imádságon kapni.

Bár ők azt mondják, hogy a főnökük, a csatkai plébános felszentelt egyházi férfiú, mégsem imádkozik folyton-folyvást. Hiszen, ami igaz, az igaz. Az eddigi plébános, Németh Alajos, két dologról volt nevezetes faluszerte. Egyik, hogy sok pénzt tudott kifacsarni a szent kútból, a másik, hogy minden ráérő idejét a lányok után való szalad-

gálással töltötte. A leggazdagabb csatkai kulák lánya sokat tudna erről beszélni. Az ő kedvéért egyszer még a reverendát is levetette a tisztelendő úr: ingre-gatyára vetkezett s naphosszat adogatta a kévét a cséplőgépnél, Szabó gazduram portáján. Egyszer meg úgy ottfelejtette magát a kékszemű Katicánál, hogy a szent kútnál egybesereglett zarándokok pap híján egymásnak gyóntak. Valamelyikük jócskán be talált törülközni a móri borból, s beült a gyóntatószékbe szundikálni. De nem hagyták békén. Kilencen meggyóntak neki, mire észrevették, hogy nem pap. Akkor aztán kidobták a gyóntatószékből.

Nohát, amilyen a pap, olyan a remetéje. Bizony, nem lehet azon csodálkozni, hogy Csatkán is fogynak a zarándokok s fogynak a kegyes adományok. A hívek eddig is tudták, hogy a szent kútban közönséges víz van: most már azt is kezdik tudni, hogy a kegyhely közönséges csalás és a két remete közönséges szélhámos.

SZENT DOROTTYA LÁBSZÁRCSONTJA

Részlet A csillagszemű c. készülő regényből

GAZDAGSÁGRA, nagy vagyonra olyankor is sóvárog a gyarló ember, ha egyszálbélű és más örömét nem leli ételben-italban, mint amennyivel éhes tekintete megajándékozza. Vágyik rá a fukar, holott még sajátmagától is sajnálja a földi élet gyönyörűségeit, vágyik a tehetetlen, az ostoba, a beteg, a nyomorék. De ezerszer erősebben kívánja a gazdagságot, aki nemcsak jóétvággyal habzsolja a mulandó örömöket, hanem ezeken felül főbenjáró nagy vállalkozást forgat elméjében.

Ambrus, Hegyestorony kevély püspöke ilyen ember volt. Élt pedig ez a püspök abban az időben, mikor Magyarországon Dobzse László uralkodott és Szent Péter helytartója VI. Sándor pápa volt, aki temérdek üdvözülő lélekkel ajándékozta meg a mennyek birodalmát, mivelhogy olcsó áron vesztegette a bűnbocsánatot. Nemcsak ebben tűnt ki azonban ez a derék pápa, hanem abban is, hogy buzgó bíborosokkal erősítette meg egyházát. Nem ingyen adta ő a bíborosságot, hanem pénzért, mert mély bölcseségében jól tudta, hogy aminek ára nincs azt nem becsüli meg az embernek fia. S ebben nem is csalatkozott, mert akikkel busásan megfizettette a bíborosi süveget, kétszer akkora hévvel munkálkodtak a tévelygő lelkek igaz útra terelésén s egyéb szent műveken, mint azok, akik ajándékképpen jutottak hozzá.

Hegyestorony messze esett Rómától s Ambrus talán nem is gondolt volna rá, hogy a bíborosság után áhítozzék, ha nem maga a velencei követ biztatja erre. A követ azonban a királyi udvarból jövet s Havaselvére menet megpihent Hegyestoronyban, evett, ivott, jól mulatta idejét s mivel Budán sokmindent eladott, sokmindent vásárolt s Havaselvén sem szándékozott mást művelni, magára vállalta, hogy megszerzi a bíborosi süveget Ambrusnak. Azzal a feltétellel természetesen, ha a püspök megfizeti, ami a pápának jár a bíborosságért, s megfizeti őt is szíves közvetítéséért.

Alig indult tovább a velencei követ, Ambrus tüstént hozzálátott a pénzszerzéshez, ahogy maga jónak látta s ahogy jártas tanácsosai

ajánlották. Időnkint rajtaütött fegyvereseivel egy-egy gazdag vásáron, elfogott néhány kisebb birtokost, parasztokat, kézműveseket hurcoltatott el, a maga jobbágyait szorgosan bírságolta. Ezenfelül pedig hintóba ült, díszes kísérettel megindult püspöki körútra. Ment plébániától plébániáig, kolostortól kolostorig, s hogy a szemle haszontalan ne legyen, szedte özönével a bírságot.

— Gyarapodunk — ismételte gyakorta s két tenyerével simogatta szűk dolmányba préselt, büszkén feszülő hasát.

— Gyarapodunk, nagy jó uram — bólintott rá a füstösképű deák, aki vele utazott a hintóban, hűségesen munkálkodott, írt, számolt, lajstromozott, mikor mint kellett.

— Szentírás az én szavam, te barát — mondta Ambrus.

— Igenis, nagy jó uram.

— Nem azért szólok, hogy egy koszos köldökű kapucinus megerősítse, amit mondok. Azt legfeljebb a pápa teheti

— Igenis, nagy jó uram.

— Te pedig nem vagy pápa, hogy megerősíts, nem vagy visszhang, hogy visszhangozzál. Deákom vagy, gondolkozz helyettem, különben hónod alá rakatom a fejed.

Erre a diák nem válaszolt, hanem ráncbaszedte homlokát s oly szentelen igyekezettel próbált eleget tenni a megbizatásnak, hogy rángott a keze, a szája, a bőr a halántékán, még a lábujjai is motoztak a sarujában.

— Gondolkozol? — tudakolta egy idő után a püspök kajánul.

— Azt teszem, nagy jó uram.

— Jutott már eszedbe valami?

— Jutott — mondta amaz tömören. Aztán jobbra lesett, balra lesett, mintha attól tartana, hogy valami ellenséges kém lappang a püspöki hintóban. Súgva kezdett a szóba s minél többet beszélt, annál derűsebbre kerekedett nagyhatalmú ura céklaszínű ábrázata, olyan életrevaló tervet fiadzott az elméje.

Mihelyt befejezte, a püspök rákiáltott a kocsisra, s a hatlovas, pompás, fényes leeresztő hintó nehézkesen megfordult a hepe-hupás úton.

— Nagy jó uram nem téved? — tudakolta szepegve a deák.

— Miért tévednék?

— Mivel hogy Szent Dorottya búcsúhelye nem arra van, amerre megyünk.

— Hm — morgott a püspök jókedvűn.

— Hm — visszhangozta a deák.

— Ha tévedek, miért nem figyelmeztetsz, mint jó szolgához illik? — kérdezte a püspök.

— Mert nagy jó uramnak bizonyára megvan az oka rá, hogy hazahajtasson.

— Meg hát — kacagott föl Ambrus öblösen, s jókedvében hatalmasat vágott a barát vézna vállára — odahaza jól megebédelek, azután olyan csodát teszek, hogy ahány szent lakozik a mennyekben, mind belesápad az irígységbe. Meg ne ütődj semmin, amit látsz, sok fűszerből főzik a csodákat, jól vésd eszedbe.

Lapult a deák, hallgatott, habár fúrta oldalát a kíváncsiság, papok, asszonyok betegsége. Nem mukkant később sem, holott szertelenül elámult, mikor látta, hogy nagyhatalmú gazdája, aki makkegészséges volt, odáig, bénán húzza a fél lábát maga után, nyög, nyöszörög, siránkozik, nem is férfimódra, hanem lányosan, vékony hangon s úgy ránehezedik a segítségére siető szolgákra, hogy amazokról felhőkben szakad a párává híguló verejték, mialatt a hintótól a várkastély kapujáig támogatták. Ott szuszogtak egyet, mert a püspök nem volt könnyű, s az út sem rövid a hálóteremig.

Az éktelen topogás, zihálás, bútortologatás, ajtócsapkodás előcsalta Doricát, a püspök ágyasát. Nem kérdezett semmit, oda sem pillantott, hogy megtudja, milyen nyavalya állott a gazdájába, hanem jajveszékelni kezdett legott, oly élesen, oly fájdalmasan, mintha elevenen nyúznák. Az udvarmester kezét tördelte tanácstalanságában, jól tudta, hogy tenni kellene valamit, csak nem jött rá, mit. A deák elhúzódott a csődülettől, sűrűn pislogott a beszüremlő fényben.

— A borbélyt hivassátok — nyögte Ambrus úr.

Amaz jött is, fürgén, előbb eret vágott nagy szakértelemmel, csak aztán kezdett neki a vizsgálatnak. Félrehajtotta a püspök lelógó hasát, nyomogatta, tapogatta, az ágyéka táját, hogy meglelje a fészkét az irgalmatlan fájdalomnak. Ráncbaszedte homlokát, megvonta a vállát s utóvégre sem jutott semmire. Ahány javasasszony, kuruzsló élt az uradalomban, mind kipróbálta tudományát a szenvedőn s elkotródott azután, leforrázva. A káplán a várkápolnában könyörgött uráért, s hogy az égi hatalmak minél hamarabb megkönyörüljenek a bajsujtotta Ambruson, a botosispán robotban imádkoztatta a parasztokat, a harangok szakadatlanul ostromolták az eget. Templomban, templom előtt, vásárban, utcán, istállóban, mindenhol a püspök rejtelmes betegségéről folyt a szó.

Egy nap Ambrus így szólt:

— Nem segíthet más rajtam, hacsak csoda nem. Istennek ajánlom lelkem s elzarándokolok Szent Dorottya kápolnájába.

Hintóban vitette magát az útkereszteződéshez, ahonnan két sor kopasz jegenye között a dombra épített kápolnára esett a látás. Derék barátok őrizték itt egy simára fogdosott, vaspántos tölgyfaládikában Szent Dorottya három csigolyáját s hosszú lábszárcsontját. Csodatevő

ereklyék voltak ezek, bénák, vakok, nyavalyatörősök, némák, csúzosok, köszvényesek, fekélyesek zarándokoltak ide rajostól, tavasz idején, térdre vetették magukat a jegenyesornál, föl sem keltek a kápolnáig. Szólt a harang, lassan, méltósággal, foszladozott a tömjénfüst, ezüsthangon csilingelt a csengő, áradt az ének, hullámzott kiapadhatatlanul, fájdalmasan. Csupán a perselyek zörögtek vidáman a bejáratnál, két kövér barát kezében.

Most nyugalom honolt a tájon, a kápolna szinte eltűnt, úgy megbúbozta hóval a tél. A püspök nagyot fohászkodott, szolgái kisegítették, ő maga csúszni kezdett a kerékbarázdálta egyenetlen hóban, s félhangon imádkozott. Kísérete oldalt lépkedett lassacskán, ezek mögött a parasztok, a katonák, a gyerekek, akiket a kíváncsiság vonzott oda, kit a vágy, hogy csodát láthat, kit a kajánság. A püspök felül izzadt, alul didergett, de kitartott dicséretesen. Mielőtt elérte volna a kápolna kapuját, a deák nekiiramodott a keskeny ösvénynek a kolostor felé, hogy előhívja a barátokat.

Maga az apát úr hozta a vaskarikára akasztott kulcsokat, minden lépésére megcsörrentek, mindig más-más hanggal. Alacsony, kövér ember volt az apát, csapott válla csaknem a mellbimbója vonaláig lejtett, karja lenyúlt a térdéig. Nyakára akkora toka omlott az álla alól, hogy golyvának is beillett volna, bőven buggyanó hasa felrántotta elől a csuháját, terhes nőszemélynek nézhette volna bárki, ha meg nem szúrja tekintetét az ábrázatán tüskélő sűrű fekete borosta. Gondterheltnek látszott, akárcsak a többi barát, akik közrefogták a deákot, nem szóltak, csak pislogtak sűrűn, s hol ide, hol oda surrant a tekintetük.

— Beteg vagyok — nyögdécselt a püspök — meg nem gyógyulhatok, ha csak a szent ereklye érintésétől nem.

Az apát gyanakodva nézte a püspököt, a püspök ugyanúgy leste az apátot, s jó darabig szó sem esett.

Egyik-másik türelmetlen ló a havat rugdosta, a kápolna színes ablakai tompán csillogtak.

— A feltámadás napja húsvét, az aratás ideje a nyár, a szüreté az ősz, a mennyekben trónoló határozta ezt így — szólalt meg végül az apát — várjon kegyelmed a búcsú napjáig.

— Lázár is feltámadt poraiból — válaszolt Ambrus és ájtatosan összevonta kezét a mellén — holott az utolsó ítélet harsonái nem szólaltak meg. Feltámadt hamvaiból, mivelhogy az úr csodát tett.

Az apát markában megcsörrent a kulcscsomó.

— Viseld keresztényi alázattal megpróbáltatásod és térj vissza ide, mikor a csodák ideje elkövetkezik. Hasztalan érintenéd a szent ereklyét időnek előtte, nem űzné el nyavalyádat.

A püspök nézte az apátot, az apát nézte a püspököt, s akik ott voltak, csendben figyeltek kettőjükre.

— Álmomban fehér szárnyú angyal jelent meg, ő biztatott, hogy itt keressek írt nyomorúságomra — mondta Ambrus.

— Milyen nyavalya gyötri kegyelmedet? — kérdezte az apát.

— Az ágyékom beteg.

— Akkor hasztalan fáradott kegyelmed — vágta rá gyorsan az apát, s a szemében apró ravasz fény gyúlt — szemérmetes szent a mi Dorottyánk, férfiember ágyékának kórságát bizony meg nem gyógyíthatja. Menjen kegyelmed máshová...

— Ide jöttem, itt akarok meggyógyulni — jelentette ki Ambrus fenyegetőn — vezess!

Amannak ismét megcsörrent a nagy halom kulcs a kezében, de nem mozdult:

— Szent Dorottyának sem a lábszára, sem a csigolyái nem üzik el kegyelmed nyavalyáját!

— Legszebb hátasomat teszem fel a cingulusod ellenében, hogy meggyógyulok a szent ereklyétől. Hallod-e apát?

Válasz helyett a riadt szerzetes szaporán pislogott, szinte lihegett, úgy meggyorsult a lélekzete izgalmában. Ambrus megsokalta a tétovázást s a foga közül súgta fenyegetőn:

— Lódulj már, ebadta, különben ereklyévé metéltetlek!

Megindult a menet, élől az apát, a zörgő kulcsokkal, mögötte a püspök térden, hátrább a deák, a katonák, a parasztok, ropogott a fagyos hó a csizmák, bocskorok alatt. Megreccsent az ormótlan kulcs a rozsdamarta zárban, csikorogva kitárult a kápolna ajtaja, s csikorogva bezárult. A kívülrekedtek az ajtót nézték, mind feszülten, mozdulatlan, a hideget sem érezték már, s nem jutott eszébe senkinek, hogy a fülét vagy a kezét dörzsölgesse.

— Szent Dorottya, könyörögj érettünk — kiáltott fel váratlanul egy öregasszony s térdreborult menten. Ekkor jelent meg a kápolna ajtajában a püspök, hóna alatt a szent vajsárga lábszárcsontja, kezében a három csigolya, arcán széles, boldog mosolygás, bajusza két végét megremegtette az öröm. Mielőtt bármit szólt volna, előbb az egyik, aztán a másik lábát rúgta magasba, leguggolt, jobbra perdült, balra perdült, ugrándozott, ficánkolt fékeveszetten.

— Meggyógyult! — hallatszott a tömegből s az emberek egymás sarkára taposva tolakodtak közelebb, a tér megtelt zúgással, mormogással, majd a deák éles hangja csattant föl:

— Szent Dorottya csodát tett!

— Csodát bizony, csodát a javából !— erősítette meg Ambrus és hatalmasat csapott a szomorún szemlélődő apátra.

— Kegyelmes urunk — rimánkodott amaz alázatosan —, ne vigye el legdrágább kincsünket.

— Méltatlanok vagytok rá! — válaszolt Ambrus, félretolta a hul-

lámzó hasú barátot, menetközben zsebrevágta a szent csigolyáit s a lábszárcsonttal vidáman hadonászva ment hintójáig. A kocsis megrántotta a gyeplőt s a hintó döcögni, zötyögni kezdett a hepehupás talajon. Egy darabig a barátok bánatos tekintettel követték a távolodókat, aztán valamennyien egyszerre beszéltek, gyorsan, izgatottan.

Az egyik zökkenőnél a szent lábszára lecsúszott a bíborbársony ülésről. Ambrus felemelte:

— Meglásd — mondta jóslatformán a deáknak — sehol annyi rengeteg csoda nem fog végbemenni, mint a hegyestoronyi uradalomban.

GYARLÓ a becse az ingyen ajándéknak, jól tudta ezt a püspök. Olyan kápolnát választott tehát búcsújáróhelyül, ahová két annyi kúszás árán vergődhettek el a csodavárók.

— Hadd fetrengjenek, ha kedvük telik benne — mondta hűséges deákjának.

Embereket küldött ki valamennyi uradalmába, városokba, várakba, falvakba, hintsék a hírt, hogy Szent Dorottya ez évben új helyen orvosolja kórsággyötörte híveit.

Meg is lett a gyümolcse bolcs előrelátásának, mert a búcsu napján, tavasz elején, ember-ember hátán nyüzsgött és törekedett végelathatatlan sorokban a kápolnához. Négy barát csörgette a hasas cserépperselyeket a kapuban s ha olyik megtelt, maga a kulcsár cserélte ki üressel, meg ne rövidülhessen a püspök

Egymás sarkába tapódott a töménlelen nép az urasági kocsmákban, ki bújában nyakalta a bort, ki meg ivással töltötte el az időt, míg sorrakerülhetett a fene tolongásban. A homályos kápolna levegőjében vastagon úszott az irhabundák birkaszaga, nyoma sem maradt, úgy felitta a tömjénfüstot. Szent Dorottya sárga lábszárcsontját, fényesre koptatott csigolyáit kérges parasztmarkok fogdosták áhítattal, hébe-hóba csodát emlegetett egyik-másik beteg s kitámolyogtában a szabad levegőre, elújságolta gyógyulása történetét. A szót azonban azok vitték itt is, a kocsmában is, akik bénán, vakon, köszvényesen, nyavalyatörősen járultak a szent ereklyék elébe, s azonmód fordultak vissza.

— Csekély a csodák száma — jelentette a deáknak a botosispán, aki kocsmából kocsmába jártában azt tapasztalta, hogy az elégedetlen lelkek bortól zajosodott fejjel, másokat is szép számmal letérítenek a hit mezsgyéjéről.

A deák tűnődve vakargatta tonzuráját, bosszúsan, hogy megint gondolkodnia kell.

— Segítsünk Szent Dorottyának — bökte ki végül, mire az ispán ijedtében keresztet vetett — szegényke nem győzi a munkát.

Segítettek is, mégpedig egy Peca nevű csökött kis paraszt révén, aki ott lebzselt az udvarházban s hol mindenre használták, hol meg semmire. Egyébiránt az volt a híre, hogy a gyomra feneketlen, amit be is bizonyított, valahányszor hagyták. Életében még nem lakott jól s nem is ivott kedvére sohasem, holott általában példátlanul megoldódott a nyelve, aki hallgatta, száját tátotta, oly jeles históriákat fiadzott az elméje. Behívatta magához a deák Pecát s megkérdezte tőle atyaian:

— Tudsz-e még enni-inni, ahogy eddig tudtál?

— Tudok, nagy jó uram.

— S kinek köszönheted az étvágyadat?

— Én azt az Úr Jézusnak — mondta Peca némi megfontolás után.

A deák rosszalólag csóválta meg keszeg nyakán fejét:

— Szent Dorottyának, Peca fiam. Szörnyűséges nyavalya pusztított téged. Nyeltél egy falatot — kifordult a szádból, ittál egy kortyot — kiöklendezted. Nyomorultul éhen vesztél volna, ha a szent ereklye csodát nem tesz. Érted?

Peca csak akkor kezdte pedzeni a dolgot, mikor már ott ült a kocsmában, bort kért, hoztak, gulyást kért, hoztak és hoztak sajtot, oldalast, kolbászt, sonkát, pörköltet, tokányt, hurkát, ő meg evett urasan, ivott ugyanúgy. Mindez annyira hihetetlen volt, hogy mással, mint csodával meg sem magyarázhatta. S minél többet falt és vedelt, annál szentebbül hitt a csodában, annál lelkesebben dicsőítette Szent Dorottyát, a varázshatalmú ereklyéket. A beteg parasztok köréje gyűltek, hallgatták az igét s szemlélték a szűntelen tanúságot, a tíz ember porcióját elnyelő Pecát, aki teleszájjal híresztelte, hogy tegnap még egy harapás nem sok, annyit sem tartott meg a gyomra.

— Gyarapodunk — mondta a püspök s így is volt. Gyűlt a pénz a perselyekben, gyűlt a kocsmákban, főbenjáró nagy vállalkozásra.

VIRÁGOK VETELKEDESE

A búzamezőben
Háromféle virág,
A legelső virág
A szép búzavirág.

A második virág
A szép szőlővirág,
A harmadik virág
A szép szekfűvirág.

Felele nékiek
A szép búzavirág:
»Szebb vagyok, jobb vagyok
Annyival náladnál,

Mer ingemet visznek
Az oltári helyre,
Ott ingem nevéznek
Jézus szent testinek.«

Felele nekiek
A szép szőlővirág:
»Szebb vagyok, jobb vagyok
Annyival náladnál,

Mer ingemet visznek
Az oltár szegibe,
Ott ingem nevéznek
Jézus szent vérinek.«

Felele nekiek
A szép szekfűvirág:
»Szebb vagyok s jobb vagyok
Annyival náladnál,

Mer ingem leszednek,
Koszorúba kötnek,
Legények, leányok
Kalapjukba tesznek«

Járjad, pap uram, a táncot,
Majd egy falka ludat adok!
Nem járom, nem tudom,
Nem illik, nem szabad
Papnak táncot járni...

Járjad, pap uram, a táncot,
Majd egy kövér disznót adok!
Nem járom, nem tudom
Nem illik, nem szabad
Papnak táncot járni...

Járjad, pap uram, a táncot,
Majd egy szép menyecskét adok!
Járom is, tudom is,
Illik is, szabad is
Papnak táncot járni!

Gyászos én életem,
Bánom cselekedetem,
Hogy én pappá lettem.
Nem tetszik ez az élet,
Mert engem a természet
Más útra vezérlett.

Igaz, urak a papok,
De nincsen nyugodalmok,
Mert szerelem-rabok.
Járnak gyászruhában,
Nem mehetnek a bálba,
Sem a játékházba.

Bánom, hogy ma reggel
Elmentem a templomba,
A szent urátéra.
Lámpás nélkül mentem,
Helyemet tévesztettem,
Egy szép lányhoz ültem.

Meglátott a püspök,
Bezzeg, lett rossz früstök!
Izzadott az üstök.
Engem megbüntetett,
Kurta vasra veretett,
Sötét helyre tétetett

Azzal én nem gondolok;
Hogyha megszabadulok,
Katonának állok.
A reverenda maradjon,
Klastrom, templom..
Rájok semmi gondom

A panyiti halas-tóba
Fürdik a fekete csóka.
Hiába fürdik a csóka,
Mert nem lesz fehér a tolla

Már Panyiton csuda esett,
Mert a pap is kocsmáros lett:
Délig az istent dicséri
Délután a jó bort méri.

Egyik szőlőtüke fehér,
Másik fekete —
Dicsértessék az úr Jézus
Drága szent neve,

Boldogságos szűzanyánk
Légy mindig patrónánk,
Uram Jézus segél' meg, —
Ezt a kis bort igyuk meg!

Mint a szép híves patakra —
Lelkem úgy óhajt a borra.
Tehozzád, én kulacsom,
Szomjúhozik én torkom.
Vajjon színed elejébe —
Mikor jutok a pincébe?

Megverte az isten a mi kis falunkat!
Nincs itten jó módja, csak a mi papunknak!
Tele a pincéje, tele a kamrája,
Pirosarcú menyecske visel gondot rája!

Falu végén a vasvella,
Mégis bejött a kolera.
Nem urakra, nem papokra,
Csak a szegény parasztokra

Láttam papot, láttam papot Egerbe,
Ki a leányt meggyóntatta sötétbe.
Hagyott neki olyan penitenciát,
Most is pólyába ringatja a fiát.

VOLT EGYSZER egy szegény ember, kinek nem volt egyebe, csak egy riska, vaszka, csonka tehene: de a szomszédjának, ki pap volt, tíz darab fejős marha járt ki az udvarából.

Itt egyszer katonaság érkezik a szegény ember falujába, s míg ehhez párosával szállásolták be a vitéz urakat, addig a szomszédja megse érezte a katona-tartást, mintha ott se lettek volna.

Hogy meghagyta az isten a vasárnapot érni, a szegény ember és az egyik katonája templomba ment, hol a pap azt találta prédikálni: — Adjatok a szegénynek ami van, mert az isten ezer annyit ad helyette.

Hogy hazament a szegény ember és a katona a templomból, azt találálja mondani a vitéz úr a szegény embernek:

— Hallod-e te szegény ember, egyet mondok, kettő lesz belőle: voltál-e ma a templomban?

— Voltam, katonauram, voltam.

— Hát tudod-e, mit kukürikult az a lelki kakas?

— Hogy adjunk a szegénynek azt, amit, mert az isten ezer annyit ad helyette.

— No, ládd, ugye van neked egy csonka riska tehened?

— Van katonauram, van.

— Hát csak azt akarom mondani, hogy vágasd te le azt a vaszka, riska tehenet, és méresd ki a szegényeknek, mert az isten, mint a pap mondá, ezer annyit ad helyette.

— Jó lesz bíz az, vitéz uram.

És a szegény ember riska tehenét, csakugyan levágták és kimérték a falu szegényeinek.

Itt lelkem teremtette mi történik a dologból, mi nem, másnap estve tehéneresztéskor, hogy hogy nem, a pap tíz tehene, tán a vér szagára, mind a szegény ember udvarára jött be.

— No, szegény ember, mondja a katona, nem híjába papolt az a pap, mert ládd egy helyett tíz tehén jött be az udvarodra: azért fogd

szarvon mind a tizet s kösd be az óladba, mert ezt neked az isten adta.

A szegény ember azonképpen cselekedett, ahogy a katona mondta: mind a tíz tehenet bekötötte a maga óljába: de egy kevés idő múlva nagy haraggal átjön a pap s kérdi, hogy merészelte bekötni az ő tíz darab jószágát?

De a pap is más malomban őrletett, meg a szegény ember is: mert ez mindig csak ezt a nótát fújta: »hogy ezt neki az isten adta«.

A pap, hogy ím semmire se tudott menni a szegény emberrel, azt találja mondani:

— No, szegény ember, azé legyen a tíz tehén, aki hamarább köszön egymásnak jó reggelt!

És ezt a katona úgy félfülről mind jól hallotta, s hogy eltávozott a pap, azt mondja a szegény embernek:

— No, szegény ember cseréljünk ruhát, te add ide nekem a tiedet, én meg odaadom az enyémet.

Úgyis lett. A szegény emberrel ruhát cserélt a katona, aki még aznap este, hogy besötétedett, belopódzott a pap házába s elbújt a kályhalyukba.

A pap, közbe légyen mondva, a gazdasszonyát szerette. Ezért úgy három óra tájban zörget a szakácsné ajtaján, kérdvén:

— Hogy híják ezt a várost?

— Róma — felelt a gazdasszony.

— No, ha Róma, én meg a pápa vagyok: azért eressz be szívem szép szerelme.

És a gazdasszony beeresztette a papot. Ez a huszárnak még a soknál is több volt, nem szólt semmit, hanem szép csendesen kibújt a kályhalyukból s hazament a szállására.

A katona azután a szegény embert a szomszédba küldte s megtanította, hogy mit mondjon.

A szegény ember át is ment s köszon a tiszteletes úrnak:

— Jó reggelt tiszteletes uram!

— Fogadj isten szegény ember! Hát már fölkelt, én épp most akartam átmenni kendhez.

— Haj, én megelőztem a tiszteletes urat s hamarabb fölkeltem, mert már akkor is itt voltam, mikor a pápát Rómába eresztették.

— Jaj, csak hallgasson kend — szólt a pap — s inkább legyen a kendé tíz darab tehenem.

Így nyerte meg a fogadást az egyszerű szegény ember.

EGY MENYECSKE ELMENT a klastromba. Meglátta egy barát, odakiált neki:

— Ihaha, menyecske!

Hazamegy a menyecske, elmondja az urának, hogy mit kiáltott neki a barát, meg hogy ő arra nem tudott mit felelni. Azt mondja neki az ura:

— Eredj el csak holnap megint, aztán ha látod, kiáltsd oda neki:

— Ihahán, barát! Ha azután azt mondja, hogy estére majd eljön, mondd csak neki, hogy csak jöjjön el.

Úgyis volt. A menyecske másnap bemegy a kolostorba, meglátja a barátot, odakiáltja neki:

— Ihahán, barát!

Ezt a barát úgy értette, hogy minden rendben van a menyecskével és azt mondja neki:

— Akkor jó! Estére elmegyek hozzád!

— Jöjjön csak el! — mondja a menyecske.

A barát elment. A menyecske jó vacsorát készített. Mikor javában vacsoráznak, kopognak az ajtón. Jött a menyecske ura. A menyecske a barátot — ahogyan a menyecske az urával már előre megbeszélte — a lakásból egy ajtón keresztül az istállóba vezette és egy szamár mellé bujtatta egy sarokba.

Az ember megvacsorázott. Vacsora után kimegy az istállóba, azután, mintha magában mondaná, azt mondja:

— Jó volna holnapra egy kis kukoricát darálni, mert már elfogyott.

Előveszi a barátot, aki a sarokban úgy összehúzódott, mint a szegényember ördöge, befogja, aztán három nyolcad kukoricát rendesen ledaráltat vele. A barát jól beleizzadt. Mikor készen voltak, az ember azt mondja a barátnak:

— Téged ott találtalak a szamár mellett. Biztosan az ellett, annak a fia vagy. Most a darálás után kimehetsz pihenni.

Avval kieresztette. A barát meg örült, hogy hazamehetett.

Másnap a menyecske megint elment a kolostorba. Meglátja a barát, odaszól neki:

— Ihahán, menyecske!

— Ihahán, barát! — szól vissza nevetve a menyecske.

A barát azt hitte, hogy a menyecske evvel megint estére akarja hívni, azt mondja neki:

— Majd bolond leszek elmeni, hogy megint kukoricát daráltassatok velem!

ELINDULT EGYSZER egy kövér pap barna kenyeret keresni, mert a fehéret enni már megunta. Találkozik két vándorral. Azt kérdezik·

— Hová mégy, tiszteletes úr?

— Megyek barna kenyeret keresni, mert a fehéret meguntam már.

Ekkor összenézett a két vándorló és mondja az egyik csendesen:

— Vedd ki a kötőféket a táskából. Vágd csak ennek a papnak a fejéhez.

Odavágta a fejéhez, a pap egy nagy lóvá változott. Megy arra egy szegényember. Kérdik, hová megy?

— Megyek a vásárra, lovat venni. Sok gyermekem van, nem bírom tartani.

— Na, vidd ezt a lovat! Egy esztendeig használd. De ennek nem szabad egyebet adni, csak gyalult forgácsot. Esztendeig használd, akkor itt leszünk, hozd vissza ide.

Visszavitte a szegényember esztendő mulva. Ott volt a két vándor. Azt kérdezték tőle:

— Mit kerestél evvel a lóval, szegényember?

Azt mondja:

— Kerestem már egy lovat.

— No, vidd vissza még egy esztendeig és keress rajta! De nem szabad ennek semmi mást adni, csak gyalúforgácsot.

Mikor letelt az esztendő, újra megkérdezték:

— Mit kerestél rajta?

— Kerestem még egy lovat. Evvel három van.

— No, vidd vissza még egy esztendeig. Még keress rajta.

Keresett még egy esztendeig egy szekeret. Akkor azt mondja az egyik vándorló:

— No, vidd el ezt a lovat ebbe a faluba. Kösd be a pap istállójába!

Bekötötte az ember a lovat az istállóba. De a papné már igen szegény volt. Nem volt neki csak egy rossz kis tehene. Kiment a papné jókor reggel megfejni a tehenet, hát a ló rendetlenkedett. Kapta az asszony a vasvillát és a rossz lovat jól megvillázta.

Addig dörzsölgette a ló a fejéből a kötőféket, hogy az kidörzsölődött a fejéből. Visszavált pappá. Bemegy a házba, azt mondja a felesége:

— Hát te ember, hol voltál?

— Hol voltam? Te is megvertél a vasvillával. Ló voltam én három esztendeig. Nem ettem, csak forgácsot.

Le volt soványodva a kövér pap.

A KÉT KOMA

KÉT KOMA BOROZGAT a pincében, de az egyik nagyon szomorú.

— Mit búsúl kend, komám?

— Hát az jutott az eszembe, hogy mi lesz a halálom után.

— Hát beletesszük kendet a koporsóba!

— Azt értem. De mi lesz azután?

— Hát kivisszük kendet a temetőbe!

— Azt is értem, de még azután mi lesz?

— Hát beletesszük a sírba!

— Azt mind tudom, de még azután mi lesz?

— Ráhúzzuk kendre a földet.

— Hát még azután?

— Hát elporhad kend.

— Hát azt is mind tudom, de még azután mi lesz?

— Hát a kend sírján nagyobb lesz a fű, mint máshol!

— Hát aztán?

— Hát odamegy a szomszéd tehene, lelegeli a nagy füvet, meghízik és elbőgi magát: — Ej, de megváltozott kend, sógor!

KI FONTA A SÖVÉNYT

EGY PAP PREDIKALJA, hogy mikor az isten a világot teremtette, Ádámot sárból gyúrta, a sövény mellé állította és úgy szárítgatta. Valaki a templomból fölkiált:

— Az már nem lehet igaz!

A pap csak nézett, hogy ki mondta ezt.

Az az ember megint csak odaszólt:

— Hát akkor ki fonta a sövényt?

SZENTLELEK

EGYSZER A PAP azt mondja a népeknek:

— Kedves atyámfiai, jól imádkozzatok! A pünkösdben el fog jönni a szentlélek!

Imádkoztak is a népek. Elmondták a miatyánkot, várták a pünkösdöt. Lassan elközelgett a pünkösd.

Közben a pap megfogott egy fehér galambot s a templom menynyezetén fúrt egy nagy lyukat s azt mondta a cselédnek:

— Menj fel a padlásra! Mikor kiáltom háromszor jövel szentlélek! — repítsd bé a galambot!

Közben miséz a pap a népeknek s egyszer kiáltja:

— Jövel szentlélek!

Kiáltotta másodszor is:

— Jövel szentlélek!

Erre a cseléd meg akarta fordítani a galambot a kezében s a galamb elrepült. Utánaeredt a cseléd, hogy megfogja s közben lent kiáltotta a pap harmadszor is:

— Jövel szentlélek!

A galamb helyett a cseléd esett bé, de úgy, hogy fennakadt a lyukon. Ezt a pap észrevette, azt mondta:

— Kedves atyámfiai, ne nézzétek meg, mert olyan fényesség jött bé, hogy mind megvakultok!

A CSALÁRD ASSZONY

VOLT EGYSZER a világon egy jó parasztgazda. Volt neki néhány hold földje és egy nagyon szép kis felesége. Családjuk egy sem volt, a földjük nagyobbrészt ki volt adva bérbe. Egy kevés földet hagyott meg, amivel ő gazdálkodott. Nagyon jó életet éltek. Katolikusok voltak, az asszony minden áldott este ment a Mária-társulatba és későn este jött haza. A férje pedig lefeküdt és aludt. Elment az asszony napról napra.

De egyszer nagyon feltűnt ám az embernek, hogy felesége, ha a Mária-társulatba megy, mindig cifrábban és cifrábban öltözködik. Egy este, mikor a vacsorát elfogyasztották, az asszony felkészült, cifrábban, mint azelőtt. Az embernek nagyon feltűnt ez a cifra öltözködés. Hóna alá vette az imádságos könyvét, kezébe vette az olvasóját:

— Na, én megyek, maga pedig feküdjön le! — mondotta az asszony.

Amikor az asszony kiment a kiskapun, az ember gyorsan levetette a csizmáját és mezétláb utána ment. Látja az ember, hogy a felesége bemegy a pap lakásába. Az ember gyorsan utána. Már a folyosó végén volt az ember, amikor az asszony bement a pap szobájába. A folyosóra nyílt a pap szobájának az ajtaja és az üvegajtó volt. A függöny egy kicsit félre volt húzva az ajtón és az ember látta — mert odament az ajtóig — hogy a felesége a pap nyakába ugrik és megcsókolja a papot. A pap viszont megcsókolja az asszonyt.

— Jaj, édes szívem — azt mondja az asszony a papnak — hát én már ezt nem bírom tovább, mert én teveled boldogan akarok élni! Az uramat valamiképpen, de pusztítsd el!

Azt mondja a pap:

— Azt én nem tehetem! Hanem tudod mit? A falu végén van egy feszület. Térdelj le és imádkozz, és kérd a jó istent, hogy vakítsa meg az uradat! Ha az urad vak lesz, akkor járhatok én is hozzád és te is járhatsz hozzám, mert az urad nem fogja látni!

Ezt az ember mind meghallotta.

Azt mondja az asszony a papnak:

— Hát isten áldjon édesem, akkor megyek is egyenest a feszülethez!

Egymás nyakába borultak és megcsókolták egymást. Az ember nem nézte sokáig, gyorsan szaladt haza. Az asszony meg ment ki a falu végére. Az embernek volt egy kis létrája odahaza. Felkapta a létrát és a kerteken keresztül, egy rövidebb úton szaladt a falu végére. A feszület a búzavetés közelében volt. A feszület hátsó részéhez állította a létrát az ember és fölmászott a feszületre. A lábával a létrát berúgta a búza közé és szépen meghúzódott a feszület tetején és hallgatott.

Egyszer csak jön a felesége. Letérdel a feszület alatt, keresztet vetett és imádkozott. Amikor az imádságát befejezte, összekulcsolta a két kezét és azt mondta:

— Édes jó istenem, a férjemmel boldogtalan vagyok, mert nem szeretem. Kérlek szépen, édes jó istenem, büntesd meg az uramat, vakítsd meg az uramat!

Arra az ember, a feszület mögül, a hangját teljesen megváltoztatva, azt mondja az asszonynak:

— Én, a jó isten, meghallgatom a te kérésedet, asszony! Az urad meg fog vakulni. A holnapi naptól fogva ne engedd dolgozni semmit. Különösen holnap ebédre főzzél neki tiszta, feketetyúk-húslevest, hozzál a székből finom disznókarmonádlit, a legjobb süteményeket süsd, hozass finom tokajit és holnap ezzel vendégeld meg a férjedet. Akkor este, mikorra a napvilág leszáll, a te urad vak lesz! Most már elmehetsz!

Akkor azt mondja az asszony:

— Köszönöm, édes jó istenem!

Felugrott az asszony és elszaladt. Az ember gyorsan lecsúszott a keresztfáról, felkapta a létrát és a kerten keresztül hamarabb ért haza, mint a felesége. A létrát a helyére tette, gyorsan levetkőzött, befeküdt az ágyba. A falnak fordult és úgy tett, mintha mélyen aludnék. Mikor hazaért az asszony, boldogan betette az imakönyvbe olvasóját, levetkőzött és lefeküdt. Amikor lefeküdt, azt mondja a férjének:

— Alszik?

Az ura nem szólott semmit. Akkor a kezével megmozgatta.

— Alszik?

Arra nagyon álmosan felelte az ura:

— Alszom hát!

— Beszélgetni akarok magával egy kicsit, forduljon felém!

— Mit akarsz beszélgetni? — kérdezte az ura.

— Hát nézzen ide, milyen gyönyörű vagyonunk van nekünk és maga mégis dolgozik. Minek dolgozik mindig? Holnap csináljunk egy jó farsangi napot, nem engedem dolgozni!

— Hát hogyha te úgy akarod, én nem bánom — felelte az ember.

Egyet-mást még mondogatott az asszony hízelgő szavakkal, azután elaludtak.

Reggel, amikor felébredtek, az ember felöltözött, az asszony rendbeszedte a szobát. Jó reggelit készített.

— No, maga csak reggelizzék, majd én elmegyek a székbe és hozok egy kis friss húst!

És elment az asszony hazulról, tiszta fekete tyúkot keresni. Hát talált is egy fekete tyúkot. Amennyit kértek, annyit fizetett érte. Nem sajnált semmi pénzt, hogy a fekete tyúkot megkaphassa. Bement a székbe, vett karmonádlit vagy két kilót, vett tíz liter tokaji bort és hozzáfogott az ebédhez. Finom ebédet készített az asszony. De amikor az asszony hazaért, az ember észrevette a fekete tyúkot.

— Ohó, meghoztad már?!

Amikor megebédeltek, hozzáfogtak egy kicsit borozgatni. Eltelt a délután, kezd a nap lefelé menni. Az ember nézi a napot. Amikor látja, hogy a nap már nyugovóban van, azt mondja a feleségének:

— Te asszony, az én szemem kezd pókhálósodni!

— Ugyan ne beszéljen ilyeneket!

— De igazán mondom, te asszony! Mintha olyan tudomisénmi ereszkednék a szememre. Kezd sötétedni előttem minden!

És amikor látja az ember, hogy a nap lement az égről, akkor azt mondja a feleségének:

— Te asszony, én vak vagyok!

— Ugyan ne beszéljen ilyeneket!

— De én igazán mondom, asszony, hogy én vak vagyok.

Akkor az asszony kettőt-hármat fordult a szobában örömében, hála az istennek, mert meghallgatta a kérését. Egyszercsak azt mondja az ember a feleségének:

— Te asszony, vezess ki engemet, vizet akarok inni.

— Ugyan ne beszéljen már ilyeneket. Nem hiszem, hogy nem lát.

Akkor fölkelt az ember, tapogatózott, tapogatózott, egyszer csak meglökte a szekrényt. Ami a tetején volt — alma, befőtt — mind leesett. Akkor elhitte a felesége, hogy vak az ura. Azt mondja a férjének:

— Na itt van, fölbontom az ágyat, majd ha akar, feküdjön le. Én elmegyek a Mária-társulatba.

Felkészült az asszony, még cifrábban, mint tegnap és elment. Hej, hallotta ám az ember, hogy mikor az asszony bement a pap szobájába — mert akkor az ember ott volt az ajtónál — látja, hogy a felesége a pap nyakába borul és megcsókolja. Azt mondja:

— Hát édes szívem, a jó isten meghallgatta a kérésemet, megvakult az uram.

— Ne beszélj? — mondja a pap.

— De igen, tisztára vak, nem lát semmit. Most már jöhetsz hozzám.

— Várj csak! Csináljunk egy próbát. Majd holnap reggel egy mázsa búzát moss meg, a ponyvára teritsd ki az udvarra, és mondd az uradnak, hogy őrizze meg a csirkéktől, libáktól, kacsáktól Ha megőrzi, akkor biztosan nem vak, de ha nem őrzi meg, akkor mégis elhiszem, hogy vak.

Még beszélgettek egypár dologról, szerelemről. És amikor látta a gazda, hogy búcsúzni akar a felesége, ő gyorsan szaladt haza és leült az asztalhoz. Ivott egy jót a tokajiból és csak üldögélt. Jön haza az asszony:

— Na még nem feküdt le most sem?

— Nem tudok elmenni az ágyhoz. Asszony, vetkőztess le és fektess le.

— Nagyon rossszul kezdődik ez a vakság, hallja! De nagy terhemre lesz nékem! Itt valahogy intézkedni kell máskép — mondta az asszony.

— Hát már mindegy, asszony — mondja az ember — én már arról nem tehetek. Még te is lehetsz vak.

Levetkőztette az asszony az embert, az ágyhoz vezette. Az ember lefeküdt. Másnap reggel fölkelnek, de bizony a tegnapi jó étkekből az ember nem kapott. Adott neki egy kis lőcslevest, mert a vaknak az is jó, úgysem látja, mit eszik. És az assszony hozzáfogott egy mázsa búzát megmosni és az udvarra a ponyvára kiteríteni. Azt mondja az urának:

— Na jöjjön, úgy sem vehetem más hasznát, megmostam egy

mázsa búzát, mert őrölni akarok és vigyázzon rá, hogy a kacsák, libák, tyúkok meg ne egyék.

— Nem tudok én arra vigyázni, te asszony, hisz vak vagyok — mondotta az ember.

— Ha vak is, de legalább meghallja, ha majd jönnek. Zavarja el őket.

Muszáj volt az embernek odamenni. Leült a kisszékre és az asszony bement a konyhába. Hej, egyszer csak jönnek a libák, tyúkok, kacsák, eszik ám a búzát. Azt mondja az ember.

— Egyetek, egyetek! A búza is az enyém, ti is az enyémek vagytok. Nektek is legyen farsangotok, mint nekem volt tegnap.

Egyszer csak jön ki az asszony. Látja, hogy az összes libák, kacsák, tyúkok mind lakomáznak.

— Hiss! hiss! hiss! hiss!

Szidja az urát:

— Nem látja, hogy eszik?

— Persze, hogy nem látom, természetes, hogy nem látom. Megmondtam neked, hogy én vak vagyok, megvakultam. Vége az életemnek.

— Na jöjjön be innét! Látom, hogy semmi hasznát nem vehetem magának.

Leültette az urát az asztalhoz. Ő pedig összeszedte a búzát, zsákba öntötte mindet és bevitte a kamrába. Eltelt a nap és eljött az este. A vacsorát az ura elébe tette:

— Na, itt a vacsorája, vacsorázzék. Megyek a Mária-társulatba.

— Na csak eredj.

Avval az asszony felkészült és elment. Az ura utána. Amikor az asszony bement a pap szobájába, az ember már ott volt. Az ajtón látja: a pap nyakába ugrik a felesége, csókolgatja, ölelgeti. Azt mondja a felesége.

— Hát édesem, most már biztos, hogy vak az uram, most már én is elhiszem: Egy mázsa búzát kiterítettem a ponyvára és az uramat odaültettem egy kis székre, hogy őrizze meg. Hát amikor kinézek, látom, hogy az összes kacsák, libák, tyúkok eszik a búzát, nem látta.

Arra azt mondja a pap:

— Tudod mit, még egy próbát csinálunk vele. Van itt nekem egy medvebőröm, majd én azt magamra veszem és teljesen úgy fogok kinézni, mint egy medve. Akkor bemegyek hozzátok a szobába. Ha megijed tőlem, akkor biztosan tudjuk, hogy lát. De ha nem, akkor most már éjszakára is nálad maradhatok.

Azt mondja arra az asszony:

— Na gyorsan, keresd meg azt a medvebőrt és bujj bele. Azután jösz velem. Éppen most vacsorázik az uram.

Avval az ember elszaladt haza. Volt neki egy nagyon jó éles baltája, elég hosszú nyele volt. Azt bevitte, az asztal alatt a lába közé fogta. Nekiállott vacsorázni.

A pap pedig megkereste a medvebőrt. Gyorsan belebújt a medvebőrbe és teljesen úgy nézett ki, mint egy medve. Az asszonnyal együtt mentek az asszony lakására.

Először is, amikor hazaértek, az asszony egy cseppet kinyította az ajtot és először a medve bujt be a szobába és kezdett morogni. De az ember úgy tett, mintha semmit sem látna, csak hagyta a medvét. Amikor a medve közeledett az asztal felé, akkor látta az ember, hogy nahát innen jó csapás esik. Felkapta az éles baltát és a medvének a fejét kétfelé csapta. A medve kinyújtózkodott és megdöglött. Aztán az ember felesége összecsapta a két kezét:

— Jézus Mária! Ember mit csinál?!

— Én már semmit, mert vak vagyok, valami kutyaszagot éreztem, hát én megcsaptam.

— Jézus Mária, ember, agyonütötte a tisztelendő urat! Szétvágta a fejét! Hát most mi fog történni, hiszen magát el fogják zárni, ember, örök rabságra!

— Hát igazad van, asszony — mondja az ember sopánkodva. — Tudod mit? Most én is megborzadtam a börtöntől, hiába, mert vak vagyok, az én életem már úgysem ér semmit. Fogd meg a kezemet, vezess a Dunához és dobjál bele a Duna vizébe.

Feleli az asszony:

— Bizony jó is lesz, mert már magának úgyis vége és jobb is, ha meghal.

Karonfogta a férjét és levezette a Dunára. Amikor a víz szélére értek, azt mondja az urának:

— Na, itt a víz, most már ugorjon bele.

— Jaj asszony — azt mondja — még sincs meg bennem az az erős elhatározás, hogy én beleugorjam. Eredj a hátam mögé olyan húsz lépésnyire és szaladj nekem és lökjél a Dunába!

— Jó is lesz — mondotta az asszony. Megy hátra az asszony vagy húsz lépésnyire és szalad az urának. Az ura figyelte és amikor vagy három lépésre volt tőle, akkor az ura félrelépett. Az asszony azonban már nem bírt megállni, ő pedig egy nagyot lökött a hátába és a Dunába dobta. Így az asszony a Dunába fulladt, elvitte a víz.

Az ember hazament, a papot eltakarította, bejelentette a községházán a dolgot. Nem lett belőle semmi bántódása. Egy gyönyörű szép másik menyecskét hozott az ember a házhoz. Avval aztán igazi boldogságban éltek.

Még ma is élnek, ha meg nem haltak.

JEGYZETEK

A KÖTET ANYAGÁNAK válogatását szerkesztőbizottság végezte. A Bessenyeiig terjedő rész Bóta László, a Bessenyeitől 1848-ig Lukácsy Sándor, a 48-tól napjainkig terjedő rész Domonkos Mátyás és Lukácsi Sándor válogatása alapján történt.

Csak a legszükségesebb jegyzeteket közöljük, nem filológiai igényű antológiánkban. A régi magyar irodalmi részben szögletes zárójelben, a szövegbe ágyazva közöljük az idegen szavak magyar fordítását; a többi jegyzet a kötet végén található. A latinból fordított versek és prózai szemelvények fordítójának nevét ugyancsak a kötetvégi jegyzetben közöljük. Amennyiben egyes részleteknek a szerkesztőbizottság adott címet, ezt hasonlóképpen itt tüntetjük fel.

A szövegeket mai helyesírással adjuk. Ott, ahol ugyanazon műből több, nem összefüggő részletet közlünk, a közölt részek végén, illetve elején a kihagyást három ponttal jelöljük.

PAPOK SIRALMA (1308—11). Az egyház világi hatalmának erősödése a XIV. század elején nemcsak a világi hatalom urai és az egyház között élezte ki az ellentéteket, hanem az egyházon belül is. A néppel érző alsópapság és a reakciós, vagyonos felsőpapság szembenállása már a XIV. század elején élesen megmutatkozott.

V. Kelemen pápa 1308—11 között Gentilis bíborost küldte Magyarországra, hogy jelöltjét, I. Károlyt trónrasegítse. Gentilis működését az alsópapság nem nézte jó szemmel; rendelkezései ellen való tiltakozásnak ad hangot a XIV. század elején keletkezett *Papok siralma* című latin vers is. A szemelvényt Vajda Endre fordításában közöljük.

KÁLTI MÁRK. — *A pápa a budai papok által kiközösíttetik.* — Krónikairodalmunk egyik legszebb darabja az 1358-ból, Nagy Lajos uralkodása idejéből való *(Becsi) Képes Krónika.* Összeállítója: Kálti Márk székesfehérvári őrkanonok. Középkori krónikáinkra jellemző, hogy bátran állást foglalnak az ország függetlenségét veszélyeztető egyházi és világi törekvésekkel szemben. Bár nyílt antiklerikalizmussal itt még nem találkozunk, de krónikásaink mindenesetre elítélően feljegyeznek minden, a függetlenségünk, nemzeti önállóságunk megsértésére irányuló politikai cselszövést. Szemelvényünk azt mondja el, hogy Boccassini Miklós ostiai bíbornok (1303—1305-ig XI. Benedek néven ült a pápai székben) kiközösítő eljárásával szemben — ki Gentilis elődjeként hasonló célból járt Magyarországon — a budai polgárság milyen merészen és határozottan lépett fel. (A szemelvényt latin eredetiből Kardos Tibor fordította. *Kálti Márk Képes Krónikája,* Bp 1938. Officina kiad.)

Pétörmán. Gazdag budai polgár, a város bírája. Vezetője volt a budai eretnek-mozgalomnak (Az 1307-es udvari zsinat körözést adott ki ellene, de sikerült a kivégzés elől elmenekülnie. A budai eretnek-mozgalom másik két vezetőjét, Martun Hermannt és Martinust azonban kivégezték.)

JANUS PANNONIUS (1434—1472). — *Kikacagja a római búcsúsokat.* — *Ugyanarról.* — *Ugyanarról.* — *Galeotto Marzióhoz.* — *Pál pápáról.* — Humanista költő, a magyar humanizmus legnagyobb alakja (1459—72-ig pécsi püspök.) Nagybátyja, Vitéz János jóvoltából fiatalon került Itáliába (1447). Itt ismerkedett meg a humanizmus eszméivel, melyek teljesen magukkal ragadták a fiatal költőt. A humanizmus fényében éles szemmel látta meg a pápai udvar elvilágiasodását, erkölcsi züllöttségét és epigrammáiban a felvilágosult humanista gúnyjával leplezi le a hiúvány képmutatást.

Az 1450-es »szentév« alkalmából személyesen győződött meg a pénzéhes pápai udvar kapzsiságáról. Elítéli, kigúnyolja a papok demagógiájától megtévesztett tömegek hiszékenységét és még barátjával, Galeottóval is szembefordul humanistához nem méltó viselkedése miatt. — A kötetben közölt verseket Végh György, Geréb László és Berczeli A. Károly fordították. *Kikacagja a római búcsúsokat.* A pápák VIII. Bonifáctól (1300) kezdve ötven évenként szoktak szentévet meghirdetni. Ilyenkor, ha valaki Rómába zarándokolt, gyónt és áldozott, teljes bűnbocsánatban részesült

Tíz olimpiász év Januszal otven évnek felel meg; a valóságban azonban egy olimpiászi év, csak négy év Időszámításunk előtt 776-tól kezdve négy évenként tartották már a régi görögök is az olimpiai játékokat.

Medici Cosimo (1389—1464): Ő vetette meg a Medici család hatalmát Firenzében. Mesés gazdagságáról és pompaszeretetéről volt híres. *Parnassus:* hegység Görögországban. (Ma Liakura.) Az ókorban Apollónak, Dionysosnak és a Muzsáknak volt szentelve; innen ered a Parnassus név használata a költészet szimbólikus kifejezésére. — *Alberto Berdini da Sarziano (1385--1450), Roberto Caracciolo da Lecce (1425—1493):* Itália leghíresebb ferences szónokai, akik a szentév alkalmával Rómában prédikáltak a búcsúsoknak. -- *II. Pál (1464—71-ig római pápa):* más néven Pietro Barbo.

GALEOTTO MARZIO (1427—1497). — *Mátyás király a rossz papokról.* — Olasz humanista, Janus Pannonius iskolatársa. Mint vándor-humanista bejárta egész Európát és huzamosabb időt töltött Mátyás udvarában is 1478-ban a *De incognitis vulgo* c. művéért — melyben azt az eretnek tant hirdette, hogy aki a józan ész és a természet törvényei szerint él, az részesül az örök üdvösségben — az egyház a velencei inkvizíció elé idézte, könyveit elégették, őt magát pellengérre állították és tanai nyilvános visszavonására késztették. 1483 táján valószínű már Olaszországban írta a *De egregie sapienter, jocose dictis ac factis regis Mathiae* (Mátyás király találó, bölcs és tréfás mondásairól és cselekedeteiről) c. művét. Szemelvényünk ebből a munkájából való. (Fordította: Gerézdi Rabán.)

Simonia: szentségárulás, egyházi és lelki javak árubabocsátása. — *Az irigységről szóló idézet:* Horatiustól való (I. Epist. II. 58.) — *Publius Vergilius Maro.* a rómaiak legnagyobb epikus költője. Az *Aeneis*-ben Aeneas Trójából való menekülését és Itáliában való megtelepedésének történetét mondja el.

APATI FERENC. — *Feddőének.* — Nevét a Peer-kódexben fennmaradt Cantilenájának (feddő-énekének) versfejeiből ismerjük. Középnemes származású világi verselő. Költeményét 1520 körül írhatta. Elítéli és korholja a főurakat, főpapokat fényűző, léha életmódjuk és a török elleni harc elhanyagolása miatt. Köznemesi szemléletére jellemző, hogy elítélően szól a parasztfelkelésről is

Sámsonnak alejtá az pór önnönmagát: gúnyos utalás a Dózsa-felkelésre. — *Alejtá:* vélte. — *Csepkék:* tisztességtelen nőszemélyek. — *Beretra:* papi sapka. — *Kápájok:* csuklyájok.

SZKHÁROSI HORVÁT ANDRÁS (XVI. sz.) — *Emberi szerzésről.* — A magyar reformáció szenvedélyes agitátora. Életéről keveset tudunk. Pályája kezdetén valószínűleg ferencrendi szerzetes volt. A negyvenes évek legelején térhetett át az új vallásra. 1542—49-ig a Zemplén megyei Tálya község prédikátora; itt írta ránk maradt tíz versét. Szkhárosi is, mint a reformáció többi halladó írója, az egyház szellemi rabságából felszabadult ember tisztánlátásával és szenvedélyével leplezi le a katolikus főpapság népbutító mesterkedéseit. A reformáció kezdeti szakaszán (kb. 1560-ig) ezek a reformátor írók és költők még valamennyien egy feudális-ellenes társadalmi mozgalom talaján álloltak, s a katolikus egyházban elsősorban a feudális kizsákmányolás megtestesítőjét, a nemzeti függetlenség elárulóját támadták Szkharosival, tehát határozott, támadó antiklerikalizmus lép fel, amely a reformáción és a XVII. század függetlenségi harcainak költészetén keresztül folytatódik irodalmunkban.

Ezek által háborgatja az apostolokat: Az apostolokon itt az új református hit papjai értendők. — *Lodovico Gritti (1480—1534):* G. András

velencei doge fia. II. Szolimán diplomatájaként 1529-ben került János király udvarába; később az ország kormányzója lett. Nagyravágyó, kalandor természetéről és kegyetlenségéről volt hírhedt. — *Siessenek a tisztaságra:* az utalás Várdai érseknek arra a levelére vonatkozik, melyben felszólítja azokat a papokat, akik a reformáció tanítását követve megházasodtak, hogy váljanak el feleségüktől és éljenek »tisztán«. Szkhárosi szerint ezt a jótanácsot a váradi és egri papoknak kell hirdetni, kik nem nősültek meg, hanem erkölcstelenül élnek. — *Aszó-fába oltott:* facipőben járó. — *Szőr koszorút visel:* célzás a barátok tonzurájára. — *Pilis:* hajkoszorú (tonzura), melyet a szerzetesek pápai rendeletre viselnek. — *Marasztod:* elítéled. — *Keleh:* kehely. — *Krizma:* szentelt olaj. — *Menye:* mennyi.

TINODI LANTOS SEBESTYÉN (megh 1556) — *Zsigmond király és császárnak krónikája.* — A végvári harcok népszerű énekmondója. 1510 körül született a Baranya megyei Tinódon. Fiatalon Török Bálintnak és fiainak, később Nádasdy Tamásnak szolgálatában állott. A végvárakat és a főúri udvarházakat históriás énekeivel tájékoztatta a harcok eseményeiről. A világi főurak és az egyház túlkapásait határozottan elítélte s megbélyegezte. Zsigmond királyról írt krónikájában a pápával a cseh husziták kiirtására szövetkező Zsigmondot gúnyolja ki.

Konstanzi Zsinat: XXIII. János pápa és Zsigmond császár hívták egybe 1414-ben az eretnekségek elfojtására, a hitszakadás megszüntetése s az egyház megreformálása céljából. Husz János prágai egyetemi tanárt Zsigmond menlevéllel Konstanzba rendelte, ahol a zsinat felszólította hitelvei visszavonására. Husz ezt megtagadta, mire a zsinat menlevele figyelembevétele nélkül 1415 július 6-án máglyán elégette. — *Tar Lőrinc:* történeti személy, Zsigmond korabeli főúr, ki 1411-ben meglátogatta a híres írországi zarándokhelyet »Szt. Patrik Purgatóriumát«. — *Mária:* Nagy Lajos király leánya, 1385-től Zsigmond felesége. — *Az utolsóelőtti versszak:* utalás az elzálogosított tizenhárom szepesi városra, melynek összegét Zsigmond nem templomépítésre, hanem a Velence elleni háború költségeinek fedezésére használta fel. — *Husztok:* husziták.

PESTI GYÖRGY. — *Cantio de imagine mortis.* (Ének a halál képéről.) — Életéről nincsenek adataink. Protestáns pap, vagy tanító lehetett, nevét a *Cantio de imagine mortis* c. költeményének versfejeiben örökítette meg (1560 körül). Pesti György énekét a híres német középkori festő, ifj. Holbein János (1497—1543) haláltánc-képeinek az Aemilius Georgius latin verseivel ellátott valamelyik Magyarországra is eljutott kiadása nyomán írta, meglehetősen szabad átköltéssel. Innen a címe is. A versnek két változata ismeretes: egyik a Székely Nemzeti Múzeum Csereyné-kódexében fenntartott szöveg, másik a Bornemisza Péter Énekeskönyvében (1582) közölt *Halálra emlékeztető ének.* Szemelvényünket az előbbi változatból közöljük.

COMOEDIA BALASSI MENYHÁRT ÁRULTATÁSÁRÓL. — Balassi Menyhárt a drámában a feudális anarchia egyik tipikus alakjaként elevenedik meg előttünk: önző, hatalomra éhes, dúló-fosztogató, feudális földesúrként. Méltó társa az érsek, aki száz gira ezüstért hajlandó gyónójának megbocsátani mindazt a sok gazságot, amit Balassi embertársai és hazája romlására elkövetett.

A Comédia szerzőjének nevét nem ismerjük, feltehetőleg Bornemisza Péter írta. A dráma először 1569-ben jelent meg nyomtatásban Karádi Pál prédikátor gondozásában.

Paulus Jovius: Giovio Paolo (1493—1552). Olasz történetíró. *Historiarum sui temporis libri XLV* címen megírta korának történetét — *Királné*

asszony. Izabella királyné, Zsigmond lengyel király és az olasz Bona Sforza lánya (1519—1559); Szapolyai János magyar király felesége. Fráter Györggyel, kit a haldokló király kisfiának és feleségének gyámkodásával bízott meg a Habsburgokkal szembeni török segítség kérése miatt került szembe. Fráter György haddal támadt a királynéra, míg végül Izabella kiegyezett a Habsburgokkal (1551). — *Beszűrjük:* leszüreteljük. — *Megmordáltál:* agyonlőttél. — *Bicskét:* bicskát. — *Molnoddal:* malmoddal.

HELTAI GÁSPÁR (megh.: 1574). *Az ördeg hálójáról és annak környül álló dolgairól.* — Erdélyi szász szülők gyermeke; 1543-ban iratkozott be a wittenbergi egyetemre. Hazatérve Erdélybe, Kolozsvárott prédikátorkodik, majd 1550-ben Hoffgreff Györggyel együtt nyomdát létesít. Nyomdája nagy szolgálatot tett a reformációnak, a magyar művelődés és haladás ügyének. Munkái közül kiemelkedik a spanyol inkvizíció vérlázító kegyetlenségeit leleplező *Háló* (1570). A *Háló* Gonsalvius Reginaldus Montanus spanyol író korabeli művének magyar fordítása.

Mélyföld (mérföld): Az olaszok útmérték-egysége, a chilometro (1000 méter) volt régen is és ma is az. A mérföld tehát itt egyenlő a kilométerrel. — *Elvonás:* a könyv előző részében Heltai beszél arról, hogy milyen ceremóniák közepette vonják meg a papi tisztséget azoktól a felszentelt katolikus papoktól, akik áttértek az új vallásra, s mint eretnekek az inkvizíció elé kerültek. — *Királyi nemből való nagy üdeü apácát feléségül magának:* II. Fülöp spanyol király (1527—98) 1554-ben vette nőül a nála tizenegy évvel idősebb Máriát, ki a protestánsoknak kérlelhetetlen üldözője volt. — *Magisztrátus:* hatóság, városi tanács, előljáróság. — *Bold:* kínzóterem a vár pincéjében. — *Vadász:* a kínvallatást vezető főpap. — *Henger:* kínzó, hóhér. — *Berhet:* leplet. — *Üzek:* ízek. — *Eretnek:* eretnek. — *Széllel:* széjjel. — *Megkeszérte:* megkerítse. — *Gugollyák:* gúnyolják. — *Hadjáron most:* hagyjad most. — *Kimenyült:* helyéből kiment. — *Kobzó:* az elkobzott vagyontárgyak gyüjtőhelye. — *Regzeti:* kitűzött. — *Irattanak:* festettek. — *Állokozás:* a halálraítéltek megvendégelése. — *Szőrével:* kíméletesen. — *Futásnak környülék:* futásnak ered. — *Érötte vannak:* azon vannak. — *Darabant:* testőr.

BORNEMISZA PÉTER (1535—1584). — *Ördögi kísértetekről.* — A magyar reformáció utolsó nagy haladó írója. Pesti polgárcsaládból származott. Az 1550-es évek derekán külföldre ment, járt Olaszországban is, majd a bécsi egyetemen tanult. Hazatérve, mint prédikátor Balassi Bálint nevelője lett. A reformáció antifeudális célkitűzéseinek élete végéig következetes, bátor harcosa. Igazságszeretete és merész kiállása miatt többször került szembe a feudális reakcióval. Legnagyobb felháborodást a Postillák IV. kötetének függelékében megjelent *Ördögi kísértetekről* c. munkája keltett. Ebben az írásban kíméletlen őszinteséggel és nyiltsággal rántja le a leplet korának álszent képmutatásairól, különösen a katolikus papság erkölcstelen, léha életéről.

Rhenum: ma Rheineck. Kis városka a szt. galleni kantonban, a Rajnának a Konstanzi (Boden) tóba való torkolatánál. — *Grimmenthal:* gyógyhely a Szász—Meiningen hercegségben (Thüringia). — *Eisenach:* város a Szász—Weimar nagyhercegségben, a Nesse és a Hörsel összefolyásánál. — *Takartak:* gyűjtöttek. — *Tapasztya:* tapogatja.

MAGYARI ISTVÁN (megh.: 1605?). — *Az országokban való sok romlásoknak okairól.* — Sárvári protestáns prédikátor volt, Pázmány harcos ellenfele. Irásaiban elsőnek próbálta a Habsburg és a török veszély közepette a kivezető utat megtalálni s a magyarságot hazája védelmében egységes fegyverfogásra bírni. *Az országokban való sok romlásoknak okairól* c.

könyvében gúnyosan leplezi le a katolikus egyház felszínes, a hívők hiszékenységét kihasználó farizeuskodását.

Berbitelések: mormolások.

ALIA HISTORIA DE IISDEM DISTURBIIS (1611). — A költeményt több más korabeli verssel együtt a *Lipcsei Kódex* őrizte meg számunkra. A vers Bocskay szabadságharcának emlékét őrzi, öt évvel a bécsi béke után keletkezett. Az ismeretlen protestáns szerző a pápa szavain keresztül igyekszik meggyőzni olvasóit a klérus és a Habsburgok népellenes, nemzetpusztító terveiről.

Mikor Rómában Mátyás herceg vala: II. Mátyás magyar király és német császár (uralk. 1608—18) tevékenyen részt vett a Bocskai-féle bécsi béke létrehozásában. Az egyezségnek a vallásszabadságra vonatkozó részeit azonban sem ő, sem elődje, Rudolf, nem tartotta be. — *Gedeon:* Bocskayt a nép második Gedeonnak nevezte. Gedeon egyike volt a bíráknak, kik Izrael népének élére állottak, hogy a körülötte lakó ellenséges törzsek ellen védelmezzék. — *Básta György* (1544—1607): császári hadvezér; 1601-ben megölette Mihály vajdát s teljesen kezébe ragadta a hatalmat Erdélyben. Zsarnoksága alatt a nép nyomora és szenvedése hihetetlen méreteket öltött. — *Tigris vizénél felnőtt farkasok:* a kezdeti magyar történetírás már Akos mester krónikájától kezdődően a magyarok eredetét, a hun-magyar rokonság elve alapján egészen a bábeli zűrzavarig, Nóéig és fiaiig vezette vissza. Ezt a bibliai alapon való hun—magyar eredeztetést a későbbi történetelmefogás is átvette s innen van az, hogy a vers szerzője is a Tigris folyó környékéről, vagyis az emberiség bibliai őshazájából származtatja a magyarokat. — *Hajdúság miatt reánk rohanása:* Bocskay Istvánt a Habsburgok elleni harcban (1605—1606) elsősorban a hajdúk támogatták. A szabadságharc után jutalmul letelepítette őket, kiváltságokat és földet adott nekik. — *Cöncér:* bilincs. — *Balonok:* vallonok.

ALVINCZI PÉTER (1570—1634). — *Querela Hungariae.* — Pázmány másik harcos ellenfele. Beutazta Németországot, Svájcot, Olaszországot és 1603-ban hazatérve a kassai egyházközség prédikátora lett. *Querela Hungariae* c. röpiratában tudományos tárgyilagossággal mutat rá a magyar klérus és a Habsburgok szövetségére, a főpapság áruló és nemzetvesztő politikájára.

Idegen hadakozó: Básta György császári zsoldosainak erdélyi kegyetlenkedéseire utal. — *II. Rudolf:* II. Miksa fia (uralk. 1576—1608) 1606-ban ő kötötte meg Bocskay Istvánnal a bécsi békét. A béke egyik legfontosabb pontja a vallásszabadság biztosítása volt. — *II. Ferdinánd* (uralk. 1618—37): A Habsburg-uralkodók már I. Ferdinánd óta (1526—64) arra törekedtek, hogy még életükben kinevezzék, megválasztassák utódjaikat, s a magyaroknak ne legyen módjuk nemzeti királyt választani. Ez az eljárás ellenkezett a magyar alkotmánnyal. — *Eszterhás, (Eszterházy) Miklós* (1582—1645): az ország akkor egyik leggazdagabb főura. A klérussal együtt nagy szerepet vitt a Habsburg-ház magyarországi hatalmának megszilárdításában. 1625-től haláláig viselte a nádori méltóságot. — *Koakolás:* gyereksírás. — *Bécsi végezés:* bécsi béke (1606). — *Mód nélkül jött el:* jutott királyságra.

SIRALMAS PANASZ. — Szerzője ismeretlen. A röpirat válasz Pálfalvay János katolikus püspök gyalázkodó írására.

A cifra kuvyákat nem szoktuk volna (mint mások) fölemelni: valószínűleg a császári udvarról van itt szó, ahol ez idő szerint a papoknak

igen nagy befolyása volt. — *Úrtás:* bibliai hős. — *Rudimenta:* tankönyv — *Léo:* leves — *Tárgyot:* célt. — *Iószágokban:* erényekben.

ZRINYI MIKLÓS (1620—1664). — *Mátyás király életéről való elmélkedések.* — Szigetvár hős védőjének dédunokája, a régi magyar irodalom legnagyobb alakja. Antiklerikalizmusának megértéséhez szükséges tudnunk, hogy ellenszenve a klérus és a jezsuiták iránt már korán megmutatkozott. A nagyszombati jezsuiták áltudományos, skolasztikus okoskodásai és erőszakoskodásai már fiatal korában bizalmatlanságot ébresztettek benne a klérus iránt. Mint hadvezér és horvát bán, az ország politikai életének egyik irányítója, lépten-nyomon tapasztalta, hogy a klérus akadályozója a nemzeti politikának, kiszolgálója az osztrák abszolutizmusnak. 1656-ban írta a Mátyás királyról szóló híres tanulmányát, amelyben a nemzeti királyság és a centralizált monarchia gondolata mellett kifejti a klérussal kapcsolatos nézeteit is. A kötetben található szemelvény — részlet.

Cseh királyságra s országra támad a had: Mátyás cseh háborúja 1468-ban kezdődött és 1478 decemberében az Olmützi békével ért véget. — *Római pápa és római császár:* II. Pál pápa (uralk. 1464—71) és III. Frigyes (uralk. 1446—93). — *Julianus Cardinál:* Cesarini Giuliano (Julián) római bíbornok (1398—1444), mint IV. Jenő pápa követe vette rá I. Ulászló magyar királyt a szegedi béke megszegésére és a török megtámadására, amely hadjáratnak a várnai gyászos vereség lett a vége (1444). Thúróczy szerint maga Cesarini is itt lelte halálát. — *Svékusnak meghódolni:* — mikor 1655-ben X. Károly svéd király megtámadta Lengyelországot, a gneseni érsek meghódolt a támadónak és lehetővé tette a város elfoglalását. — *Lengyel király:* IV. Kázmér lengyel királynak (1444—92) hasonló nevű fia, II. Ulászló cseh, később magyar királynak az öccse. Az összeesküvők Mátyással szemben őt akarták trónra juttatni, de Mátyás 1471 végén kikergette az országból. — *László király:* I. Ulászló (uralk. 1440—44). — *Esztergomi érsek:* Vitéz János 1465—72-ig.

PAPVILÁG MAGYARORSZÁGON. — A költemény szerzőjét nem ismerjük, mivel az üldözéstől való félelmében — maga mondja az utolsó versszakban — tudatosan eltitkolja nevét.

Hitvány plébanus: Wesselényi Ferenc nádor (palatinus) halála után (1667) a nádori széket nem töltötték be, hanem a király Szelepcsényi György esztergomi érseket (1666—1685) nevezte ki kormányzónak (gubernátornak). — *Hütt véle megszegették:* I. Lipót (1657—1705) megszegett királyi hitlevélről van szó. — *Julián pap:* ugyanaz a Cesarini Giuliano, akit Zrinyi a Mátyás tanulmányban a szegedi béke megszegése miatt szintén elítél. (A versfők jelentése: *PAPVILÁG MAGYART RÁG, MERT NÁLA URASÁG.*

II. RÁKÓCZI FERENC (1676—1735). — Az *Emlékiratokat* Franciaországban írta, franciául. Írásának az volt a célja, hogy a külföldi közvéleményt a kitörőben lévő török-osztrák háború előtt a magyar szabadságharc ügyéről tájékoztassa. Másik nagy műve a *Confessio peccatoris* (Egy bűnös vallomásai), önéletírása latinul. A *Vallomások*-ból annak a gyermekfejedelemnek szenvedése és vívódása rajzolódik ki, aki Munkács várának eleste után (1688), a császár foglyaként, nővérével együtt az erőszakos és ravasz Kollonics érsek gyámkodása alá került. Szemelvényünket egyrészt az *Emlékiratok* Vas István által fordított kiadásából (1951; 70—71. l.), másrészt a *Vallomásokból* közöljük. Az utóbbit Domján Elek fordította: *II. Rákóczi Ferenc önéletrajza.* (Miskolc, 1903).

Kollonics Lipót gr. bibornok, esztergomi érsek (1631—1707): a református kérlelhetetlen üldözője. Rákóczi szerint többször mondta volna:

»Magyarországot előbb rabbá teszem, aztán koldussá, végre katolikussá.« — *Körösy György:* 1680-tól a gyermek Rákóczi belső kamarása volt, később főkamarás lett. 1711 elején követte urát a számkivetésbe. — *Aspremont Reckheim Gobert gr.:* Rákóczi Júlia férje.

MIKES KELEMEN (1690—1762). — *XC. levél.* — II. Rákóczi Ferenc apródja, majd kamarása. Elkísérte a fejedelmet franciaországi és rodostói számüzetésébe. *Törökországi levelek* című emlékirata a régi magyar próza egyik mestermüve, s megható kifejtése Mikes hűségének a nagy szabadságharcos személye iránt.

BETHLEN KATA (1700—1759). — *Életének maga által való rövid leírása.* — Buzgó református, az irodalom és a tudomány bőkezű pártolója. Előbb a katolikus Teleki Lászlónak, annak halála után Teleki Józsefnek lett a felesége. Szemelvényünket az *Erdély öröksége* c. sorozat VII. kötetéből közöljük. (258—261; 263—266 l.)

BESSENYEI GYÖRGY (1747—1811). — *Egy vademberr tapasztalatai.* A modern magyar irodalom kezdetét az ő fellépésétől (1772) szoktuk számítani. Fiatalon kerül testőrként Mária Terézia udvarába, ahol megismerkedik a nyugati, főleg francia felvilágosodás termékeivel. Legjelentősebb müve az *Ágis tragédiája* és a *Tariménes utazása* c. regénye, melyben állambölcseleti fejtegetései mellett a vallási türelem, a vallás kérdéseivel is foglalkozik. — A könyvünkben közölt szemelvény a *Tariménes utazásá*-ból való (1804).

KAZINCZY FERENC (1758—1831). — *A vallástalan.* A töredékben maradt vers Kazinczy munkáinak Abafi-féle kiadása első kötetében jelent meg.

FEKETE JÁNOS (megh. 1803-ban). — *Egy püspökre.* — Fekete János felvilágosodott magyar főúr. Levelezett Voltaire-rel, s két kötet verset adott ki franciául. Magyar versei megjelentetésére a papi cenzúra miatt nem is gondolhatott; még kéziratban vannak. Itt közölt verse a *»Tépjétek le a sötétség bilincseit«* című kiadványban jelent meg. (Bp. 1950), *A V....Z püspök versek* címen. A szóbanforgó főpap: Verhovácz Miksa, zágrábi püspök.

Epikur: ókori görög filozófus; felvilágosult nézeteit később, elferdítve, mint az erkölcsi szabadosság és kicsapongás tanát tartották számon.

MINEK A PAP AZ ORSZÁGGYŰLÉSÉBEN? — Névtelenül megjelent röpirat befejező része. (Újra kiadva a *»Tépjétek le a sötétség bilincseit«* című gyüjteményben.) — A magyar országgyűléseket a klérus személyes jelenlétével és szavazatával is igyekezett befolyásolni. A főpapság (érsekek, püspökök s néhány más egyházi méltóság) a főnemesekkel együtt a felső tábla tagja volt; az alsó tábla ülésein, a megyék küldöttei mellett, a káptalanok követei s a királyi adománnyal rendelkező apátok és prépostok vettek részt.

Bézárat: célzás arra a záradékra, mely a protestánsok vallásszabadságát olyképpen korlátozta, hogy az csak »az uralkodó vallás sérelme nélkül« állhat fenn. Ezt persze a főpapok úgy magyarázhatták, ahogy akarták. — *Visszavonás:* viszálykodás.

BACSÁNYI JÁNOS (1763—1845). — *Levelek Aranka Györgyhöz. Aranka György* (1737—1817): a magyarnyelvű kultúra egyik felvilágosult szellemű úttörője Erdélyben. Bacsányi hozzáírt levelei megdöbbentő bizonyítékai annak, hogy a papság az orgyilkosságot sem tartotta elvetendő eszköznek, csakhogy meggátolja a felvilágosult tudomány elterjedését.

»Francia módon gondolkodó emberek«: a francia forradalom hívei. — *Révolution à la Hora és Kloska:* forradalom Hora és Kloska módjára. (Hora és Kloska az 1784-es erdélyi jobbágyzendülés vezetői.) — *A második kötetnek első negyede:* célzás a *Magyar Múzeum* (1788—1792) című folyóiratra, melyet Bacsányi Baróti Szabóval és Kazinczyval együtt szerkesztett. — *Ego virtute mea me involvo:* Cicero-i idézet; jelentése: megvéd engem erényem. — *Nem engedtetek annyi hatalmat a papságnak:* célzás az erdélyi törvényre, mely biztosította a vallásszabadságot. — *Quo maior impressio, eo maior repercussio:* minél nagyobb a nyomás, annál nagyobb a visszahatás. — *Tu contra audentior ito:* idézet Vergiliustól; jelentése: te ellenben bátran menj utadon. — *Millot* (1726—1785): haladószellemű francia történész; világtörténetét Verseghy Ferenc fordította magyarra.

LACZKOVICS JÁNOS (1750—1795). — *A keresztény vallásban magát oktattatni vágyódó utazó ember.* — Két részlet Laczkovics azonos című, névtelenül megjelent röpiratából. — Laczkovics János művelt testőrkapitány volt; a Martinovics-féle szervezkedésben való részvételért halálra ítélték, és lefejezték. Irodalmi munkássága felvilágosult szellemű röpiratok írásából és fordításából áll.

Tundáltatik: alapszik. — *Misztérium:* titok; titokzatos vallási szertartás. — *»Haladunk tovább«...* megyünk beljebb. — *Érzékenység:* érzékszerv. — *Fabrika:* gyár. — *Kjesség:* kedvesség. — *Energumenus:* megszállott, vakbuzgó.

A PAPOKRÓL. — Részlet *Az Embernek és a Polgárnak oktatókönyvecskéjéből.*

A magyar jakobinusok kátéját Martinovics Ignác (1755—1795) írta, benne a *Szabadság Egyenlőség Társaság* elveit rögzítette le. Az eredeti francia nyelvű káté nem maradt ránk. Franciából magyarra fordította Laczkovics János és Szentmarjay Ferenc, mindketten a Martinovicstól alapított *Szabadság és Egyenlőség Társaság* igazgatói. A kötetben található rész Szentmarjay fordítása. A kátét először Benda Kálmán közölte az *Irodalomtörténet* 1950-es évfolyamában.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY (1773—1805). — *Konstantinápoly.*

Bosforus: tengerszoros Konstantinápoly mellett. — *Excerpál:* válogat. — *Membrána:* hártya. — *Daktilus:* versmérték latin neve. — *Dervis:* muzulmán főpap. — *Mosé:* mohamedán templom. — *Skeleton:* csontváz.

FAZEKAS MIHÁLY (1766—1828). — *A debreceni első kalendáriumba.* Megjelent a költő összes verseinek kiadásában 1948 és számos antológiában.

KATONA JÓZSEF (1791—1830). — Részlet a *Bánk bán* harmadik felvonásából. Legújabban a *Szépirodalmi Könyvkiadónál* jelent meg, 1951 ben.

BERZSENYI DÁNIEL (1776—1836). — *A pesti magyar társasághoz.* — Berzsenyi ezt a versét az 1791-ben pesti tanulóifjakból alakult nyelv- és tudományművelő társasághoz írta.

Aegyptus: Egyiptom. — *Erynnis:* a viszály megszemélyesítője az antik mitológiában. — *Delphi:* görög város: Apollónak, a tudományok istenének jóshelye.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY (1800—1855). — A *Pázmán* című epigramma utolsó sora először így jelent meg a *Koszorú* című folyóiratban: »Testvérek vagytok, bűnös az, aki gyűlöl«. Ez a fogalmazás a nemzeti egységre, a val-

lási viszálykodás megszüntetésére intette a kortársakat. A *Guttenberg-albumba* című költeményét 1840-ben írta.

KÖLCSEY FERENC (1790—1838). — *Országgyülési Napló.* Kölcseynek itt közölt följegyzései a vallási sérelem országgyűlési tárgyalására vonatkoznak. 1833 jan. 9-én a katolikus Beöthy Ödön, bihari követ, azt indítványozta, hogy az országgyűlés készítsen javaslatot a lelkiismereti szabadság biztosítására, a protestánsok hátrányos és sokban lealázó helyzetének megszüntetésére. A javaslatot — mely eltörölte volna az áttérés előtt kötelező vallási oktatást s néhány más megkötöttséget — az alsó tábla elfogadta, a főrendek azonban oly hátrányosan kívánták módosítani, hogy az alsó tábla, tiltakozása jeléül, levétette a napirendről.

Vallásbeli üzenet: az alsó tábla a főrendekkel írott *üzenet* formájában érintkezett. — *Hüon* (Huon de Bordeaux): mondabeli keresztesvitéz; két felesége volt: egy mohamedán (Melechsala) és egy keresztény. — *Xavér Ferenc:* jezsuita térítő; a XVI. században működött Indiában. — *A leckézés eltörtését meg is állították...:* elfogadták, jóváhagyták. — *Rétor:* szónok. — *Yorick:* Sterne angol író (1713—1768) álneve. Humoros írásait sokat olvasták Kölcsey és Kazinczy írói körében. — *Mérey Sándor:* mint királyi személynök ő elnökölt az alsótábla ülésein. — *Proselytus:* újonnan áttért. — *Niczky János:* Vas megye követe, az ellenzék híve.

BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR (1795—1842). — *Naplórészlet.* Bölöni Farkas Sándor művelt, haladószellemű erdélyi nemes, Wesselényi Miklós barátja volt. *Utazás Északamerikában* címen ő írta a reformkor egyik legnagyobb hatású könyvét, melyben a polgári demokratikus kormányrendszer előnyét festette az elmaradott, feudális magyarországi állapotokkal szemben. *Napló*-ja csak halála után száz évvel jelent meg, az *Erdélyi Ritkaságok* 15 füzetében. Szemelvényünk e kiadás 18. oldalán található.

BAJZA JÓZSEF (1804—1858). — *A papi cenzúráról.* — Bajza József a magyar irodalmi kritika egyik legnagyobb, klasszikus művelője, maradandó értékű versek költője. 1846-ban világtörténeti munka megírásába kezdett, mely füzetekben jelent meg. A 48-as forradalom alatt nagy elfoglaltsága miatt ezt a munkáját nem folytatta Előfizetői sürgető érdeklődésére Bajza a *Kossuth Hírlapjá*-ban (1848 szept. 12) válaszolt,, melynek szerkesztője volt. Jellemző a mult elfogult és tudománytalan »tudományara«, hogy Bajzának ez a szép és fontos nyilatkozata (melyből részletet közlünk) azóta *sehol sem jelent meg,* »összes« művei hatkötetes kiadásában sem. A cím nem Bajzától való.

PALÓCZY LÁSZLÓ (1783—1861). *A szerzetes rendek be nem vételéről.* — Palóczy László a reformkori ellenzéki politika egyik tekintélyes alakja. Borsod megye követe több országgyűlésen, a szabadságharc alatt és 1861-ben a parlament korelnöke. Néhány fiatalkori versen kívül írói munkája nem maradt fenn, nagyogó, szellemes országgyűlési szónoklatai azonban irodalmi szempontból is jeles alkotások. Különösen híres volt humoráról és történelmi, jogi ismereteiről. A klerikális reakciót sokszor és hevesen támadta. Itt közölt országgyűlési beszéde (melyet Toldy István *A magyar politikai szónoklat kézikönyve* című gyüjteményének első kötetéből vettünk át, rövidítve) a jezsuiták befogadása ellen tiltakozik szókimondó merészséggel és meggyőző történelmi példákkal, nemes szónoki pátosszal. A jezsuita rendet ugyanis — mivel Európaszerte a legarcátlanabb módon avatkozott be a politikai ügyekbe — a közvélemény nyomására a pápa 1773-ban kénytelen volt eltörölni. 1814-ben visszaállították a rendet, számos állam azonban nem volt hajlandó befogadni őket. Hazánkban is csak 1853-ban telepedhettek le

újból a jezsuiták, az antológiánk egy másik szemelvényében jellemzett Scitovszky János esztergomi érsek mesterkedésének eredményeképpen

Caeteris paribus: egyébként. — *Privilégium:* kiváltság. — *Donáció:* adomány. — *Fundationalis levél:* alapító levél. — *Litteraria historia:* irodalomtörténet. — *Obszkurantizmus:* tudományellenesség. — *Maxima:* elv, jelszó. — *Non videri, sed esse:* nem a látszat a fontos, hanem a lényeg. — *Non esse, sed videri:* nem a lényeg, hanem a látszat fontos. — *Ad maiorem Dei gloriam:* isten nagyobb dicsőségére. *Hipotézis:* feltevés. — *Portenta erudutionis:* a műveltség netovábbja. — *Epocha:* korszak. — *Newton:* (1643—1727): a fizikai tudomány korszakalkotó nagy megújítója. — *Locke:* (1632—1704): korának egyik legnagyobb hatású, angol filozófusa, az alkotmányos királyság társadalomfilozófiai elméletének kidolgozója. — *Kant* (1724—1804): idealista német filozófus. — *Herschel* (1738—1822): kiváló angol csillagász. — *Cartesius* (1596—1650): Descartes, a racionalista filozófia nagy francia úttörője. *Malebranche* (1638—1715): vallásos világnézetű francia filozófus. — *Berkeley* (1685—1733): angol idealista filozófus. — *Lavoisier* (1743—1794): a modern kémiai tudomány francia megalapítója — *Tasso* (1493—1569): kiváló olasz epikus költő; főműve: *A megszabaditott Jeruzsálem.* — *Camoens* (1524—1580): a portugál nemzeti eposz, a *Luziáda* költője. — *Poe* (1809—1849): amerikai költő. — *Oligarchia:* leghatalmasabb arisztokrata családok. — *A paraguay-i, hyerarchico-demokrácia:* a XVII—XVIII. században a jezsuiták Dél-Amerikában, a mai Paraguay területén, saját kormányzatuk alatt gyarmati telepeket létesítettek. Propagandájuk azt szerette volna elhitetni a világgal, hogy minta-államot alapítottak; a valóságban a letelepített indiánokat kegyetlenül kizsákmányolták. — *Konfucius:* kínai bölcselő, i. e. a VI. században. — *Nemezis: végzet.* — *Ganganelli:* XIV. Kelemen pápa családi neve; ő oszlatta fel a jezsuita rendet. — *Finis sanctificat media:* a cél szentesíti az eszközt. — *Cassandra:* Priamos trójai király leánya a görög regékben; megjósolta hazája pusztulását, de nem hallgattak rá. Neve a hitelt nem találó baljós intelem szimbóluma lett.

VAJDA PÉTER (1808—1846). *Az én istenem.* — Vajda Péter jobbágyszármazású költő, színmű- és beszélyíró. Műveiben a hindu természetfilozófia misztikus elemei vegyülnek a feudális Magyarország éles, konkrét bírálatával. Itt közölt versében az első szakasz a fénytiszteő természetvallás képzeteivel indul, a továbbiakban azonban erőteljesen szólal meg Vajda Péter társadalmi felfogása, s hogy nem szólhatott nyíltabban, nevén nevezve a papságot mint a világosság és haladás ellenségét, annak a cenzúra az oka (Az utalás a papi tizedre így is félreérthetetlen: »Ki a szentért buzog, nem a Búzába markol az... «) A cenzúra nyomása késztette Vajdát arra is, hogy elbeszélései egy részének színterét az indiai rabszolgatársadalomba helyezze; így legalább, közvetve ábrázolhatta az elnyomottak életét. Elbeszélései és versei *Dalhon* című könyvében jelentek meg, vegyesen dallamos prózában írt elmélkedéseivel, melyek közt szép természetleírások és értékes hazafias fejtegetések találhatók. Ez utóbbiak — az úgynevezett *Szellem- és hon-dalok* közül való prózai szemelvényünk. (A. 23. darab. A cím nem Vajda Pétertől való.)

PETŐFI SÁNDOR (1823—1849). *Legenda.* — *A gyüldei ifjakhoz.* — *Az apostol.* — Itt közölt antiklerikális versei közül az első kettő a költő életében a cenzúra miatt nem jelenhetett meg. A *Legendá*-t Jókai tette közzé először, 1873-ban. *A gyüldei ifjakhoz* pedig — mely a *Gyülde* nevű reakciós és klerikális egyesületbe tömörült ifjakat ostorozza — csak 1881-ben jelenhetett meg. Kéziratban azonban mindkét vers nagy hatást gyakorolt a kortársakra. Az *Apostol* című elbeszélő költeményét 1848-ban írta.

EÖTVÖS JÓZSEF (1813—1871) — *Magyarország 1514-ben* — Részlet az azonos című regényből.

VASVÁRI PAL (1827—1849). — *A középkor szelleme. — Az egyházi és világi zsarnokság összefonódásáról.* Vasvári a márciusi ifjúság egyik vezére, Petőfi harcostársa. Főként történelmi cikkeket írt; az osztályharcnak és a történelmi fejlődés szükségszerűségének felismerése teszi nagyjelentőségűekké e cikkeket. A szocializmus első magyar előfutára; olvasta a korabeli utópista szocialisták műveit. A szabadságharcban fegyverrel kezében halt meg.

Fetisizmus: természeti tárgyak imádása. — *Julianus Apostata:* római császár, aki a kereszténység elterjedése idején megkísérelte visszaállítani a pogány vallási intézményeket. — *Clodvig:* frank király, aki népét keresztvíz alá kényszerítette.

ARANY JÁNOS (1817—1882). — *János pap országa.* — Az *Életképek*ben jelent meg, 1848 szeptemberében. Élesen antiklerikális mondanivalója miatt a költő később egyik verskötetébe sem vette fel, s csak 1924-ben jelent meg először könyvalakban. A munkásmozgalom azonban már korábban felfigyelt rá, s 1906-ban megjelent a *Népszavá*-ban.

MINEK AZ A BÚCSÚJÁRÁS! — Megjelent a *Reform*-ban (1848, 11. sz.). A *Reform* a 48-as forradalom balszárnyának volt egyik lapja.

Processzió: körmenet. — *Kommóció:* testmozgás. — *Polgárminiszter:* a 48-as forradalom alatt baloldali körökben szokás volt a megszólítás elé a »polgár« szót odabiggyeszteni, a polgári egyenlőség hangsúlyozása végett (pl. »polgárszerkesztő« stb.) — *Konziliárus:* tanácsos. — *Penzió:* pénzjáradékosság.

OKOLICSÁNYI ZSIGMOND: *Páter Kazimir.* — Megjelent a *Charivari*ban (1848. 21. sz.). — *Charivari* humoros-szatírikus lap volt. Okolicsányi Zsigmond személyéről semmi közelebbit nem tudunk.

Gvárdián: zárdafőnök. — *Ámpolna:* a mise szertartásánál használt kancsócska.

VALLÁSI IZGATÁSOK. — Megjelent a *Reform*-ban (1848. 23. sz.).

Bombasztikus frázis: hangzatos szólam. — *Státus:* állam. — *Petíció:* kérelem, követelés.

BARSI JÓZSEF (1810—1893). — *Magyarország főpapjaihoz!* — Barsi József haladószellemű pap volt, a szabadságharc egyik legkitűnőbb publicistája. Forradalmi önvédelmi harcra buzdító cikkeiért hosszú várfogsággal sujtotta a császári kormány. Börtönéletéről *Utazás ismeretlen állomás felé* című emlékirata számol be. — Itt közölt ragyogó stílusú, forradalmi pátosztól áthatott cikke a *Kossuth Hírlapja* 1848 okt. 5—6-i számában jelent meg; munkatársa volt a *Március Tizenötödiké*-nek és más radikális lapoknak is.

Victoris causa diis placuit: az istenek a győztes ügyet pártolják. (Lucanus-i szállóige). — *Tedeum:* hálaének. — *A kegyes, de ármány által sötétségben tartott fejedelem:* 1848-ban a háborús cselekmények a délvidéki nemzetiségek lázadásával kezdődtek, s Jellasich nagy, szervezett támadásával érték el első csúcspontjukat. A magyar közvélemény jórésze nem látta tisztán ezeknek az eseményeknek hátterét; sokan azt hitték, hogy a támadás a császár akarata ellen történt. Azért írja Barsi József, hogy »a nép a királytól várt oltalmat«; ezért beszél »félreértés«-ről és »kegyes fejedelem«-ről. A valóságban az ellenségeskedés kirobbantása a bécsi kormány és az uralkodó tudatos ellenforradalmi cselekedete volt. — *Rajacsics József:*

karlócai görögkeleti érsek, a délszláv ellenforradalmárok egyik vezetője. »Érdemeiért« a császár pátriárkai méltósággal ruházta föl. — *Haulik György* zágrábi püspök, reakciós politikai főkolompos. Egykorú hírek szerint százezer forinttal támogatta Jellasichot. Nem sokkal Barsi cikkének megjelenése után a Honvédelmi Bizottmány hazaárulónak nyilvánította, s birtokait lefoglalta. A császár őt is báborosi címmel jutalmazta népellenes szolgálataiért.

TOMPA MIHÁLY (1817—1868). — *Némuljatok meg...* A vers megtalálható a Tompa-kiadásokban, antiklerikális vonatkozására azonban életrajzírói nem mutattak rá, s a vers a legutóbbi időkig az antológiákból is kimaradt, holott Tompa egyik legszebb költeménye.

AZ ITATÓ ESPERES ÉS FIA. — *A Március Tizenötödike* 1848. július 7-i számában jelent meg, *Elégia Nagy Károlyról* címen. (Kiadva: Endrődi Sándor: *Petőfi napjai a magyar irodalomban*, Bp. 1911.). Ez a szatirikus írás a szabadszállási választásra vonatkozik, ahol Nagy Samu kálvinista esperes és más reakciósok, leitatott parasztokat fölhasználva, elütötték Petőfit a képviselői megbízatástól, és az esperes fiát juttatták be az országgyűlésbe. Petőfi leleplező cikkére Nagy Károly a *Pesti Hírlap*-ban válaszolt, a hirdetés-rovatban. Erre adja meg a tromfot a *Március Tizenötödike* névtelen cikkírója.

Szuperintendenciális: püspöki. — *Orátori lingva:* szónoki nyelv. — *A szerkesztő-pár:* Csengeri Antal és Kemény Zsigmond. — *Kandidátus:* jelölt. — *Koadjutor-kurátor:* az esperes mellé választott világi gondnok a protestáns egyházban. — *Corps:* testület.

SCITOVSZKY JÁNOS POLITIKAI BÜNEI. — Ismeretlen szerzőtől való cikk a *Március Tizenötödike* 1848 dec. 9-i számában. — Scitovszky János püspök a klerikális reakció egyik legkonokabb képviselője volt, 1849 júl. 21-től esztergomi hercegprímás. Korábban Rozsnyón volt kanonok, majd püspök; itteni reakciós tevékenységére (»gyalázatos promemoriák«, egyházi körlevelek), e cikkben is történik utalás.

»Nemzeti«: Nemzeti Politikai Hírlap; klerikális napilap. — *Moriamur:* hűségnyilatkozat (moriamur pro rege nostro: életünket is a királyunkért!) — *Apponyi György* főkancellár a 48-as forradalom előtt. Utasításaival (handbillét) ő szervezte az ellenzék ellen a követválasztási harcot. — *Somsics Palika:* Somssich Pál helytartótanácsi tanácsos, a konzervatív párt vezére. 1847-ben Scitovszky és a klerikális reakció támogatásával lett baranyai követ. (Nevét — mint más neveket is — kiejtés szerint írja a *Március Tizenötödike;* baloldali körökben ez szokás volt akkoriban: tüntető szakítás a régies »nemesi« írásmóddal. Jókai is ekkor hagyta el a nevéből az y-t.) — *Servus humillimus:* alázatos szolga. — *Anatéma:* átok. — *Praesidium:* oltalom — *Sic:* így. — *Credentionalis:* megbízólevél. — *Illirapostol:* a délszláv nacionalisták mozgalmát nevezték illirizmusnak. — *Totumfac:* mindenre használható; jobbkeze valakinek. — *Szent kánonok:* egyházi törvények. — Jubiló: hálaadó istentisztelet. — Roth és Philipovich Jellasich alvezérei; ők vezették a jobbszárnyat, mely Baranyán, Tolnán nyomult előre. Perczel Mór kényszerítette őket megadásra, a tolnai népfölkelés segítségével, Ozoránál. — *Bogzsivióz:* éljenez (horvátul). — *Windischgraetz:* a császári csapatok fővezére. — *Haulik:* lásd a Barsi József cikkéhez írt jegyzetet.

VAJDA JÁNOS (1827—1897). — *Krisztus és korunk.* Az *Esti Lapok* 1849 jún. 15-i számában jelent meg; tartalma miatt később a költő egyik kötetébe sem kerülhetett be. 1948-ban jelent meg újból a *Valóság*-ban, majd Vajda *Válogatott művei*-ben.

MADACH IMRE (1823—1864). — *Az ember tragédiája. Hetedik szín.* »*Mondd mit hiszesz, a Homousiont, vagy Homoiusiont?*«: ebből a kérdésből támadt a keresztény egyház első nagy, évszázadokig tartó hitvitája. A vitát Arius (280—336) konstantinápolyi pap tanítása váltotta ki: a biblia görög szövegének ariusi értelmezése szerint isten fia Jézus, nem egylényegű az Atyával (*homousios* to patri), — csupán hasonló (*homoiusios*). — *Solidi:* aranypénz a római császárságban. — *Lucifer:* »*Bocsáss meg, e barát, rég cimborám. S nem is utálom én az ily világot*«. a Horthy-korszakban megjelent kiadásból és a színpadi előadások szövegkönyvéből ezt a két sort a klerikális-fasiszta cenzúra kihagyta.

TOLDY ISTVÁN (1844—1879). — *Livia.* — Toldy István drámaíró és publicista, Toldy Ferenc irodalomtörténész fia, a *Nemzeti Hírlap* megalapítója. Deák-párti politikus, aki a kor egyházpolitikai küzdelmeiben harcos antiklerikális irányzatot képviselt. Különös hevességgel támadta a jezsuitákat színdarabjaiban, röpirataiban és cikkeiben. *Livia* című drámáját, melynek részleteit adjuk, a jezsuiták elleni küzdelem szolgálatában írta 1874-ben: Ramiac páter a »cél szentesíti az eszközt« jezsuita elv tipikus megszemélyesítője. Arra akarja rábírni a vagyonos és befolyásos Turay grófot, hogy építtessen jezsuita rendházat a birtokán, s hogy célját elérhesse, majdnem tönkreteszi a gróf és Livia házasságát.

HORVÁT BOLDIZSÁR (1822—1898). — *Egy praktikus főpaphoz.* — Horvát Boldizsár az Andrássy-kormány igazságügyminisztere volt 1867-től 1871-ig. Demokratikus érzelmei miatt kellett távoznia a miniszteri székből.

JÓKAI MÓR (1825—1904). — *Milyen fából faragják a bíbornokot? »Vota ponderantur:* a döntéseket hozzák.

Sámuel apát. — Részlet a *Fekete Gyémántok* (1870) c. regényből. Sámuel apátban Danielik Nepomuki János (1817—1888) címzetes püspök alakját írja meg Jókai. Ez a féktelen becsvágyú, veszedelmes kalandor egy megyei csendbiztos fia. A szabadságharc bukása után nemzeti politikát hirdetett, de valójában a bécsi rendőrség beugrató ügynöke volt. Egy kortársa, Tóth Lőrinc, így jellemzi: »Tervei és vállalatai mindinkább magasra törők és merészek lettek és már a magyar haza határain is túlcsapongva, egész Európát s az összes katolikus világot kezdték felölelni. 1860. év elején az európai összes katolikus államokbeli egyházi javak birtokosainak szövetkezése alapján nagyszerű bankot akart létesíteni, s e célból beutazta Német-, Olasz-, Francia- és Spanyolországot, Belgiumot s a Németalföldet, nagy eszmélyének megvalósítására izgatva s gyüjtve a rokonelemeket. Barátai már Magyarország leendő prímását látták a nagyeszű, s roppant munkaerővel felruházott egyházi férfiúban, kinek híre s befolyása évről évre növekedett, ki érintkezésben és érdekes levelezésben állott egyrészről a Vatikánnal s a magyarországi főpapokkal, s más oldalról a bécsi udvar bizalmas híveivel, s a külföld egyházi és világi vezérférfiaival is, mint Cantu, Nothomb, Langrand-Dumonceau.« Kaulman Félix pedig — Langrand-Dumonceau az »egyházi és világi vezérférfiú« — Danielikkel egyidőben tűnik fel a brüsszeli tőzsdén, s azzal a jelszóval, hogy a tőkét kereszténnyé kell tenni, kicsalja a belga hívők pénzét, melyen huszonnégy részvénytársaságot alapít és ezeknek együttes tőkéjével akarja megvásárolni a magyar egyházi nagybirtokot a magyar püspöki kar beleegyezésével. A pápa apostoli áldását adja törekvéseire és kinevezi pápai gróffá. Jelszava a *keresztény tőkéről* ezután grófi címerének jelmondata lesz. — A nagyvonalú hazaárulás terve azonban meghiúsult a brüsszeli emigrációban élő 48-as honvédtiszt, Ludwigh János éberségén, aki a pénzükért reszkető belga tőkésektől megtudta a brüsszeli tőzsdén, hogy mi az az új, soha

nem látott vállalkozás, amellyel Dumonceau őket kecsegteti, s 1866-ban a *Hon*-ban, Jókai lapjában megkezdi leleplező cikksorozatát. A nemzet felháborodása elől Danielik kolostorba vonult, Dumonceau pedig családra bukás vádjával a börtönbe. A börtönből IX. Pius pápa megszöktette és befogadta a Vatikánba, ahol pénzügyi tanácsadóként működött. Jókai a Fekete Gyémántok-ban, megtörtént esetet dolgozott fel. A korabeli olvasók mind felismerhették Sámuel apátúr és Kaulman Félix bankár alakjában a két évvel azelőtt leleplezett Danielik püspök és Dumonceau bankár hasonmását.

Vota ponderantur: a döntéseket hozzák.

Hausse: áremelkedés. — *Baisse:* árcsökkenés. — *Physiognomia:* arckifejezés. — *Shirting-boriték:* könyökvédő. — *Escompte:* leszámítolás. a váltó lejárat előtti értékesítése. A bank a váltó névértékét kifizeti a váltó tulajdonosának, viszont megtizetteti magának a leszámítolás napjától az esedékessé válás napjáig terjedő kamatokat. — *Lombard-üzlet:* kézizálogra adott kölcsön. — *Portefeuille:* irattáska. — *Haliotys:* dísztárgyak készítésére használt tengeri csiga. — *Malachit:* smaragdzöld színű rézérc. — *Maroquin:* szattyán. — *Velin:* pergamen. — *Bristol:* karton. — *Regal:* címeres papír. — *Bath:* csontfehér. — *Balzac:* alacsony, kényelmes támlásszék. — *Latakia:* dohányfajta. — *Konzorcium:* részvénytársaság. — *Klauzula:* törvényes záradék — *Sublimior mathesis:* felsőbb matematika. — *Tohuvabohu:* zűrzavar. — *Infula:* püspöki süveg. — *Szekularizáció:* az egyházi javak államosítása; a Ludwigh János leleplezése nyomán kipattant botrány után Andrássy Gyula ígéretet tett, hogy eltekint az egyházi javak államosításától, cserébe a püspöki kar elállott a tervezett »keresztény részvénytársaság« megalapításától. — *Büdzsé:* költségvetés. — *Fantazma:* képzelődés. — *Stroussberg, Bethel Henry* (1823—1884): német nagyiparos és vasútépítési vállalkozó — *Pereire, Jacques Emil* (1800—1875) és *Isaac* (1806—1880): két portugál eredetű francia bankár és vasútépítési vállalkozó. — *Rotschild.* milliárdos bankház; alapítója, Rotschild M. Anzelm (1743—1812) majnafrankfurti bankár. — *Reveláció:* kinyilatkoztatás. — *Lumen:* lángész. — *Hipotéka:* letét, zálog.

REVICZKY GYULA (1855—1889). — *Ma született a Messiás!*

Ahasvér: a biblia szerint perzsa király, akinek uralkodása alatt a zsidók megmenekültek a tervezett kiirtástól. Valószínűleg azonos Xerxes perzsa király történelmi alakjával.

A kenyér. — *Tantalusz:* mondabeli görög király, akit az istenek azzal büntetnek, hogy az alvilágban örökös éhséget és szomjúságot kell szenvednie, állig a vízben, feje fölött pompás gyümölcsök csüngnek, de a víz kitér szomjas ajkai elől, a gyümölcsök pedig fölemelkednek, ha hozzájuk akar nyúlni.

KOSSUTH LAJOS (1800—1892). — *IX. Pius pápa.* — Két részlet Kossuth *Iratai* negyedik kötetéből (341—348. o.). A fejezet címe Kossuthnál *Ausztria a pápa tartományaiban.*

Allokució: szózat. — *Mamiani, Garibaldi, Mazzini:* olasz politikusok. Az első 1848-ban IX. Pius belügyminisztere volt, majd 1860-ban Cavour kormányában vállalta a kultuszminiszteri tárcát. Könyveiben mérsékelt egyházi reformokat hirdetett. Garibaldi, a vörösingesek legendáshírű vezére, fegyverrel küzdött Itália egységéért. Mazzini az *Ifjú Olaszország* forradalmi szervezetének alapítója, egész életét az Itália egységéért és szabadságáért folytatott harcnak szentelte. Túlnyomórészt emigrációban élt, és különböző radikális forradalmi elemekkel tartott fenn kapcsolatot (Kossuth-tal is). — *Pontifex maximus:* főpap — *Albigensisek:* a pápa és a dúsgazdag felsőpapság ellen fellépő középkori eretnekség, vallási mezben jelentkező forradalmi népmozgalom Dél-Franciaországban — *Konzisztorium:* testület. —

Villafrancai szerződés: 1859-ben a szavojai olasz királyság, a nép követelésére, hadat indított Ausztria ellen, hogy kiűzze az északolasz tartományokból III. Napoleon francia császár támogatta az olaszokat, de azután rútul cserbenhagyva őket, a győzelmes előrenyomulás ellenére Villafrancában békét kötött Ferenc Józseffel. — *Cautela:* záradék. — *Pontifikális:* főpapi. — *De Maistre* (1753—1821): klerikális francia politikai író; a pápaság védelmében írt híresedt könyve 1819-ben jelent meg. — *Markák:* Olaszország egységének megvalósulása előtt több, Ausztriától függő kis fejedelemség volt az olasz félszigeten — ezeket nevezték így. — *Galéra:* gálya (itt: gályarabság. — *Radetzky:* az olasz földön állomásozó osztrák csapatok főparancsnoka. — *Auditor:* vizsgálóbíró.

IVÁNYI ÖDÖN (1854—1893). — *A püspök atyafisága.* — Részlet az azonos című regényből. Iványi Ödön író és hírlapíró. Papnak készült, de korán kiábrándult az egyházból és újságíró lett. A tehetséges írót súlyos tüdőbaja hamar sírba vitte. Regényében azt a folyamatot ábrázolja, ahogyan a dologtalan, léha és korrupt rokonok siserahada elherdálja a gyengekezű püspök fennhatósága alá tartozó egyházi vagyont.

KOMJATHY JENŐ (1858—1895). — *Schlauch Lőrincnek.* — A költő életében nem jelent meg. Kéziratos hagyatékából közölte az *Irodalomtörténet* 1951. évfolyama.

Schlauch Lőrinc (1824—1902): bíbornok, nagyváradi püspök és reakciós egyházpolitikus. Nagy szerepet vitt a századvég klerikális mozgalmaiban. — *Apage Satanas!:* Távozz tőlem, sátán! — *Paflagon:* babonás, primitív szinten élő, zabolátlan nép az ókorban. — *Dividete dividenda:* osztozkodjatok az osztoznivalón. — »*Divide et impera*«: oszd meg (szíts közöttük viszályt) és uralkodj fölöttük.

TOLNAI LAJOS (1837—1902). — *Sötét világ.* Tolnai egyideig erdélyi református pap volt, s ez időből származó keserű emlékeit örökíti meg önéletrajzi művében.

Nagy György: erdélyi ügyvéd és politikus. — *Herepeyek:* erdélyi református lelkészcsalád. — *Hegedüs Sámuel:* tudós református pap, a nagyenyedi kollégium tanára. — *Borosnyay:* erdélyi református püspök a XVIII. században. — *Szász Domokos:* erdélyi református pap, később püspök: Tolnai kortársa és ellensége.

MIKSZATH KÁLMÁN (1849—1910). — *A gózoni Szűz Mária.* — Az elbeszélés a *Jó palócok* (1882) c. kötetben jelent meg.

A kis primás. — Két részlet az írónak 1892-ben megjelent hasonló című elbeszéléséből. Az elbeszélés kis prímása azonos Estei Hippolyt-tal, Ferrara uralkodó hercegének fiával, aki Hunyadi Mátyás feleségének, Beatrixnak unokatestvére volt. Mátyás király Beatrix kérésére már hatéves korában esztergomi érsekké nevezte ki. *Dezentor:* csintevő.

Röszkei dráma. — Részlet a *Különös házasság* (1900) c. regényből.

Benedictio annulorum: a jegygyűrűk megáldása. — *Benedictio nebentium:* a házasulandók megáldása. — *Kopuláció:* a katolikus egyházi esketési szertartásnak az a része, mikor az esketést végző pap stólával — összeköti a házasulandók kezét. — A cím nem a szerzőtől való.

GÁRDONYI GÉZA (1863—1922). — *Ygazság a földön.* — Részlet az 1896-ban megjelent azonos című hosszabb elbeszélő költeményből.

A tanító. — Részletek a *Lámpás* (1895) c. regényből. Gárdonyinak ez a regénye sok önéletrajzi vonást tartalmaz. A cím nem a szerzőtől való.

PAPP DÁNIEL (1868—1900). — *Kultúrharc Tiszaszálláson.* — Papp Dániel a humoros-szatirikus novella egyik legjobb, méltatlanul elfeledett művelője. Elbeszélései jórészt a délvidéki földbirtokosok hanyatló, züllő életéről s a görögkeleti és katolikus papságról adnak találó, leleplező képet. Mint újságíró részt vett a századvég egyházpolitikai harcaiban is. — Itt közölt novelléja *Tündérlak Magyarhonban* című kötetében jelent meg (Bp. 1899).

ENDRŐDI SÁNDOR (1850—1920). — *Langsam Tóbiás.* — Endrődi Sándor törvényszéki bíró gyermeke volt; színészként kezdte pályáját, majd német egyetemeken és Pesten tanult irodalmat, s tanár, majd a *Parlamenti Napló* szerkesztője lett.

EÖTVÖS KÁROLY (1842—1916). — *A csatkai szent.* — Eötvös Károly a századvég egyik legjobb prózaírója a könnyed, anekdotázó, humoros elbeszélő stílus mestere. Politikai pályafutását a Deák-pártban kezdte, de hamarosan az ellenzékhez csatlakozott, s később a függetlenségi párt vezére lett. Itt közölt elbeszélése legújabban *Megakad a vármegye* című válogatott novellás kötetében jelent meg (Bp., 1951).

TOMÖRKÉNY ISTVÁN (1866—1917). — *Mezei dolgok.* — *Leányszedés.* — Az első novellát a *Kétkézi munkások* című kötetből (Bp. 1951), a másodikat a *Szegedi Napló* 1901-es évfolyamának 228. számából közöljük.

BARTÓK BÉLA (1881—1945). — *Levél Geyer Stefihez.* — Bartók Béla e fiatalkori magánleveléből világosan bontakozik ki materialista, egyház-ellenes, ateista hitvallása; egyes megállapításainak tisztázatlansága ellenére a nagy zeneszerző harcos világnézetének megkapó dokumentuma.

Geyer Stefi: kiváló magyarországi származású hegedűművésznő.

BÁNYAI ELEMÉR (1875—1915). — *Az egri érsek jótékonysága.* — Megjelent a *Pesti Napló* 1912 júl. 28-i számában. (Kiadva a *Zuboly könyve* című gyűjteményben, Bp. 1916.) Rövidített szöveg. Bányai Elemér harcos, radikális újságíró volt, Ady egyvertársként tartotta számon küzdelmeiben, s halála után verssel és cikkel tisztelte meg emlékét. Politikai és irodalmi cikkei főként a *Pesti Napló*-ban jelentek meg, többnyire *Zuboly* álnéven. Életét az első világháborúban a fronton vesztette el

ADY ENDRE (1877—1919). — *A papok istene.*

Kába-kő: a mohamedánoktól vallásos tiszteletben részesített kő Mekkában.

Adynak valamennyi itt közölt prózai írása megjelent *A fekete lobogó* című Ady válogatott antiklerikális cikkeit tartalmazó kötetben (Bp. 1950).

Az *Egy kis séta* című cikkért a nagyváradi káptalan feperelte Adyt, s háromnapi fogházbüntetésre el is ítélték.

Az erkölcs jegyében. — *Purifikáció:* tisztogatás. A közéleti erkölcsök megtisztításának hangzatos jelszavát Széll Kálmán miniszterelnök dobta a köztudatba, hogy elterelje vele a figyelmet a dolgozók helyzetének alapvető bajairól. — *Kaffka:* A Széll-kormány belügyi államtitkára; ő végezte a közhivatalok ellenőrzését. — *Damoklesz kardja:* mitológiai kiejezés: a hajszálon függő kard, a minden pillanatban fenyegető veszély jelképe.

Anya és leánya. — *Ecclesia militans:* harcos egyház.

Ami Spanyolországban botrány. — *Combes:* 1902—1905 között Franciaország miniszterelnöke.

A vatikáni bőrze. — *Nunciatura:* a pápai diplomáciai képviselete. *Khewenhüller:* a monarchia akkori párizsi követe. — *Merry del Val:* X. Pius

pápa vatikáni államtitkára. (A pápa után ez a legnagyobb egyházi méltóság.) — *Piou:* francia politikus, képviselő. — *Ugron Gábor:* függetlenségi párti politikus; ellenezte a monarchia németbarát külpolitikáját, s egyéni akciót indított francia szövetség létrehozására, amivel nevetségessé tette magát.

A milotai isten-válság. — *Móricz Zsigmond magyarjai:* Móricz Zsigmond Szatmár megyében született, számos írása szól az ottani parasztokról. — *Jaurès:* a francia szocialista párt egyik vezetője. 1914-ben kiállt a béke védelmében, politikai merénylet áldozata lett. — *Vita a protestantizmus problémájáról:* célzás Móricz Zsigmondnak és Szabó Dezsőnek a *Nyugat* 1913-as évfolyamában megjelent cikkeire.

KAFFKA MARGIT (1880—1918). — *Hangyaboly.* — *Egy negyedóra.* — Az első szemelvény a *Hangyaboly* című regény első fejezete; az *Egy negyedóra* című novella *Kaffka: Csendes válságok* című kötetében található. (Bp. 1920.)

JUHASZ GYULA (1883—1937). — A *Himnusz az emberhez* c. verse megtalálható a Válogatott verseiben (1905—7). *Az élet szava.* Részlet *A tékozló fiú* c. novellából (*Holmi,* 1929). — A cím nem a költőtől való.

SZAMUELY TIBOR (1890—1919). — *Milyen mély a papok zsebe?* — A közölt cikk a *Szociális Forradalom*-ban, az oroszországi magyar hadifoglyok lapjában jelent meg Moszkvában, 1918 májusában.

TÓTH ÁRPÁD (1886—1928). — *Az új Isten.* A költő ezt a verset 1919 áprilisában írta a proletárforradalom üdvözlésére.

KOMJÁTH ALADÁR (1893—1944). — *Falusi szegények.* — *Gyermekkor.* A költő a proletárdiktatúra kultúrpolitikájának egyik irányítója volt; a fehérterror elől emigrációba kényszerült. Itt születtek legjelentősebb versei — e kettő is — melyek Magyarországon csak a felszabadulás után láthattak napvilágot.

MÓRICZ ZSIGMOND (1879—1942). — *A pápa jól nézi ki.* A *Magyarország* c. napilap 1926 aug. 10-i számában megjelent riport. L.: a *Gyalogolni jó* (1952) c. riportgyűjteményt. — *Reservatio mentalis:* értelmi fenntartás, titkos hátsó gondolat.

Mozikaland. — A *Magyarország* c. napilap 1926. aug. 26-i számában jelent meg. L.: a *Gyalogolni jó* (1952) c. riportgyűjteményt.

Alku. — Részlet *A boldog ember* című regényből. A cím nem Mórickztól való.

TAMÁSI ÁRON (sz. 1897—) *Rendes feltámadás.* 1931-ben jelent meg.

JÓZSEF ATTILA (1905—1937). — *Nekem mindegy.* — A költő életében kötetben nem foglalt vers, 1924-ben keletkezett.

József Attila. — Megjelent a *Nincsen apám, se anyám* (1929) c. kötetben.

Hosszú az Uristen. — Megjelent a *Nincsen apám, se anyám* (1929) c. kötetben.

Végül. — Megjelent a *Döntsd a tőkét, ne siránkozz* (1931) c. kötetben.

ILLYÉS GYULA (sz. 1902—). — *Galamb utca.* — A Kossuth-díjas költő *Rend a romokban* (1936) c. kötetéből.

Hit a kapitalizmus uralma alatt. — A *Rend a romokban* (1936) c. kötetből.

Példa kellene. — A *Rend a romokban* (1936) c. kötetből.
Megjelenik. — A *Rend a romokban* (1936) c. kötetből. A horthysta ügyészség ezért a verséért perbefogta a költőt.

SZABÓ PÁL (sz. 1893—). — *A Klarissza-rend jobbágyai.* — Részlet a Kossuth-díjas író *Nagy Temető* c. regényéből (1946).

VAS ISTVÁN (sz. 1910—). — *Banco di Santo Spirito (1947).* — Az *imádkozó sáska (Csillag,* 1948. febr.).

FEHÉR KLÁRA (sz. 1919—). — *A Szent Péter-templom és kufárai* c. riport, megjelent a *Szabad Nép*-ben 1947-ben.

CSANÁDI IMRE (sz. 1929—). — *Üdvözlet Fehérvárnak* (1948). — A *Fiatal költők antológiájá*-nak II. kötetében jelent meg.

BERZEVICZY GIZELLA (sz. 1878—). — *Márianosztra.* — Részletek a Tanácsköztársaság alatt viselt tisztsége miatt elítélt írónő börtönnaplójából Megjelent 1948-ban.

DÉRY TIBOR (sz. 1894—). — *Pócspetri.* — Részlet a Kossuth-díjas író *A pórban* c. elbeszéléséből: megjelent a *Jókedv és buzgalom* (1948) c. novelláskötetben.
Asztalos Sándor plébános, a fekete reakció képviselője, tüntetésre uszított az iskolák államosítása ellen Pócspetriben. A tüntetés során egy kuláklegény orvul meggyilkolta a demokratikus rendőrség egyik tagját. — A cím nem a szerzőtől való.

ACZÉL TAMÁS (sz. 1921—). — *Jonasz atya.* — Részlet a *Szabadság árnyékában* (1948) c. Sztálin-díjas regényéből. A cím nem a szerzőtől való.

ZELK ZOLTÁN (sz. 1906—). — *Egy népellenes főpapra* c. versét a Kossuth-díjas költő Mindszenty Józsefről írta. Megjelent a *Pártos éneke* c. kötetben.

GERGELY SÁNDOR (sz. 1896—). — *A plébános.* — Részlet a Kossuth-díjas író *Falusi jelentés* c. kötetéből. (1950).

KÓNYA LAJOS (sz. 1914—). — *Győzelmes napok.* Részletek a Kossuth-díjas költő azonos című elbeszélő költeményéből. (1950).

BENJÁMIN LÁSZLÓ (sz. 1915—). — *Ha szent a föld* c. vers, megjelent a kétszeres Kossuth-díjas költő *Örökké élni* c. kötetében.

RIDEG SÁNDOR (sz. 1903—). — *A kisvatyai harangozó nyilatkozata.* Elbeszélés a *Tükrösszívű huszár* (1950). c. novelláskötetből.

SÁNDOR ANDRÁS (sz. 1921—). — *Aratók és cselédek.* — Részlet a *Híradás a pusztáról* c. könyvből (1951)

SÁNDOR KÁLMÁN (sz. 1903—). — *Zadrawetz atya.* — Részlet a *Szégyenfa* (1951) c. regényből. A cím nem a szerzőtől való.

SARKADI IMRE (sz. 1919—). — *Kísértetjárás Szikesen.* — Részletek az 1951-ben megjelent azonos című elbeszélésből.

ASZTALOS SÁNDOR (sz. 1919—). — *Spellmann biboros úr esti imája elé.* Megjelent az *Erőnk a béke* c. antológiában (1952)

URBAN ERNŐ (sz. 1917—). — *Az igazmondó Nepomuk.* — Részlet a Kossuth-díjas szerző azonos című elbeszéléséből. (1952).

DOBOZI IMRE (sz. 1917—). — *A csatkai remeték.* — Elbeszélés. Első ízben itt jelenik meg.

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL (sz. 1907—). — *Szent Dorottya lábszárcsontja.* — Részlet a szerző készülő regényéből.

NÉPDALOK ÉS NÉPMESÉK. — Népköltészetünk sokoldalúan tükrözi népünk felfogását papi elnyomóiról és ámítóiról, papok és apácák henyélő, gyakran kicsapongó életéről és a vallási babonák nevetségességéről és ártalmasságáról. Válogatásunk csupán ízelítőt ad e gazdag s tudományosan nagyrészt még nem feldolgozott anyagból.

TARTALOM

PÁNDI PÁL: Előszó 5

PÁPOK SIRALMA (Részlet) 15

KÁLTI MÁRK

A pápa a budai papok által kiközösittetik (Részlet) 17

JANUS PANNONIUS

Kikacagja a római búcsúsokat 18

Ugyanarról 18

Ugyanarról 18

Galeotto Marzióhoz 19

Pál pápáról 19

GALEOTTO MARZIO

Mátyás király a rossz papokról (Részlet) 20

APÁTI FERENC

Feddőének 22

SZKHÁROSI HORVÁT ANDRÁS

Emberi szerzésről 24

TINÓDI LANTOS SEBESTYÉN

Zsigmond király a császárnak krónikája (Részlet) 27

PESTI GYÖRGY

Cancio de imagine mortis (Részlet) 30

COMOEDIA BALASSI MENYHÁRT ÁRULTATÁSÁRÓL (Részlet) .. 32

HELTAI GÁSPÁR

Háló (Részletek) 40

BORNEMISZA PÉTER

Ördögi kisértetekről (Részlet) 51

MAGYARI ISTVÁN

Az országokban való sok romlásoknak okairól (Részlet) 54

ALIA HISTORIA DE IISDEM DISTURBIIS (Részlet) 55

ALVINCZI PÉTER
Querela Hungariae (Részlet) 59
SIRALMAS PANASZ (Részlet) 62
ZRINYI MIKLÓS
Mátyás király életéről való elmélkedések (Részletek) 66
PAPVILÁG MAGYARORSZÁGON 71
II. RÁKÓCZI FERENC
Emlékiratai (Részletek) 76
Vallomások (Részletek) 77
MIKES KELEMEN
XC. levél 83
BETHLEN KATA
Életének maga által való rövid leírása (Részlet) 85
BESSENYEI GYÖRGY
Egy vadember tapasztalatai (Részlet) 89
KAZINCZY FERENC
A vallástalan 95
FEKETE JÁNOS
Egy püspökre 97
MINEK A PAP AZ ORSZÁGGYŰLÉSÉBEN? 99
BACSÁNYI JÁNOS
Bosszus tünődés 102
Levelek Aranka Györgyhöz 103
LACZKOVICS JÁNOS
A keresztény vallásban magát oktatni vágyódó utazó ember 105
A PAPOKRÓL (Részlet 111
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
Konstancinápoly 113
FAZEKAS MIHÁLY
A debreceni első kalendáriumba 116
KATONA JÓZSEF
Tiborc panasza (Részlet) 118
BERZSENYI DÁNIEL
A pesti magyar társasághoz 123

VÖRÖSMARTY MIHÁLY
Pázmán 126
A Guttenberg-albuma 126
KÖLCSEY FERENC
Részletek az Országgyülési Napló-ból 127
BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR
Naplórészlet 130
BAJZA JÓZSEF
Az apáca 131
A papi cenzúráról 131
PALÓCZY LÁSZLÓ
A szerzetes rendek be nem vételéről 133
VAJDA PÉTER
Éjkedvelők 137
Az én istenem 138
PETŐFI SÁNDOR
Legenda 140
A gyüldei ifjakhoz 141
Az apostol (Részlet) 142
EÖTVÖS JÓZSEF
Magyarország 1514-ben (Részlet) 145
VASVÁRI PÁL
A középkor szelleme 150
Az egyházi és világi zsarnokság összefonódásáról 152
ARANY JÁNOS
János pap országa 154
MINEK AZ A BÚCSÚJÁRÁS 159
OKOLICSÁNYI ZSIGMOND
Páter Kazimir 161
VALLÁSI IZGATÁSOK 163
TOMPA MIHÁLY
Némuljatok meg 166

AZ ITATÓ ESPERES ÉS FIA 167

BARSI JÓZSEF

Magyarország főpapjaihoz 169

SCITOVSZKY JÁNOS POLITIKAI BŰNEI 176

VAJDA JÁNOS

Krisztus és korunk 179

MADÁCH IMRE

Az ember tragédiája (Részlet) 181

TOLDY ISTVÁN

Livia (Részlet) 195

HORVÁT BOLDIZSÁR

Egy praktikus főpaphoz 201

JÓKAI MÓR

Milyen fából faragják a bibornokot 202

Sámuel apát (Részlet) 203

REVICZKY GYULA

Ma született a Messiás 210

A kenyér 211

KOSSUTH LAJOS

IX. Pius pápa 214

IVÁNYI ÖDÖN

A püspök atyafisága (Részlet) 216

KOMJÁTHY JENŐ

Schlauch Lőrincnek 223

Pogány vagyok 225

TOLNAI LAJOS

Sötét világ (Részletek) 226

MIKSZÁTH KÁLMÁN

A gózoni Szűzmária 231

A kis primás (Részletek) 235

A röszkei dráma (Részlet) 240

GÁRDONYI GÉZA
Ygazság a földön (Részlet) 250
A tanító (Részletek) 253

PAPP DÁNIEL
Kultúrharc Tiszaszálláson 262

ENDRŐDI SÁNDOR
Langsam Tóbiás 269

EÖTVÖS KÁROLY
A csatkai szent 271

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN
Mezei dolgok 286
Leányszedés 288

BARTÓK BÉLA
Levél Geyer Stefihez 292

BÁNYAI ELEMÉR
Az egri érsek jótékonysága 299

ADY ENDRE
A papok istene 301
Egy megtalált könyv 301
Esze Tamás komája 302
Kató a misén 303
A nagyranőtt Krisztusok 304
Gyűlölet és harc 305
Egy kis séta 307
Szerzetesek beözönlése 307
Istentelen gondolatok 308
Az erkölcs jegyében 309
Anya és leánya 311
Bethleem abbé indexe 312
Ami Spanyolországban botrány 313
A vatikáni börze 314
Püspök urak körúton 315
A milotai isten-válság 316

KAFFKA MARGIT
Hangyaboly (Részlet) 318
Egy negyedóra 322
JUHÁSZ GYULA
Himnusz az emberhez 328
Középkor 329
Az élet szava (Részlet) 329
SZAMUELY TIBOR
Milyen mély a papok zsebe 333
TÓTH ÁRPÁD
Az új isten 340
KOMJÁT ALADÁR
Falusi szegények 342
Gyerekkor 343
MÓRICZ ZSIGMOND
A pápa jól néz ki 345
Mozikaland 348
Alku (Részlet) 352
TAMÁSI ÁRON
Rendes feltámadás 355
JÓZSEF ATTILA
Nekem mindegy 369
József Attila 369
Hosszú az Úristen 370
Végül 371
ILLYÉS GYULA
Galamb utca 372
Hit a kapitalizmus uralma alatt 374
Példa kellene 374
Megjelenik 375
SZABÓ PÁL
A Klarissza-rend jobbágyai (Részlet) 376
VAS ISTVÁN
Banco di Santo Spirito 379
Az imádkozó sáska 379

FEHÉR KLÁRA
A Szent Péter templom és kufárai 381
CSANÁDI IMRE
Üdvözlet Fehérvárnak 383
BERZEVICZY GIZELLA
Márianosztra (Részletek) 386
DÉRY TIBOR
Pócspetri (Részlet) 392
ACZÉL TAMÁS
Jonasz atya (Részlet) 400
ZELK ZOLTÁN
Egy népellenes főpapra 407
GERGELY SÁNDOR
A plébános (Részlet) 408
KÓNYA LAJOS
Győzelmes napok (Részlet) 416
BENJÁMIN LÁSZLÓ
Ha szent a föld 419
RIDEG SÁNDOR
A kisvartyai harangozó nyilatkozata 421
SÁNDOR ANDRÁS
Aratók és cselédek (Részlet) 426
SÁNDOR KÁLMÁN
Zadrawetz atya (Részlet) 435
ASZTALOS SÁNDOR
Spellman bíboros úr esti imája elé 444
SARKADI IMRE
Kísértetjárás Szikesen (Részletek) 446
URBÁN ERNŐ
Az igazmondó Nepomuk (Részlet) 462
DOBOZI IMRE
A csatkai remeték 475
KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE EMIL
Szent Dorottya lábszárcsontja (Részlet) 482
NÉPDALOK ÉS NÉPMESÉK 489
JEGYZETEK 505

Ára: 25.— Ft